

Voorname dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden

Begravingen en nederzettingssporen uit het Neolithicum,
de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen te Wijchen-Centrum

S. Heeren & T. Hazenberg (red.)

Hazenberg Archeologische Serie

1

Hazenberg **Archeologie**

Colofon

Redactie	Dr. S. Heeren, drs. T. Hazenberg
Auteurs	Drs. C. Brandenburgh, drs. T. Hazenberg, dr. S. Heeren, drs. R. A. Houkes, dr. S.M.E. van Lith, dr. E. Smits
Illustraties	Dr. S. Heeren (alle figuren zonder auteursaanduiding), M. van Poelgeest (bewerking) R. Mols (Foto/grafisch, objectfotografie)
Vormgeving	M. van Poelgeest
Titel	Voorname dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden Begravingen en nederzettingssporen uit het Neolithicum, de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen te Wijchen-Centrum
Serie	Hazenberg Archeologische Serie - deel 1
ISBN/EAN	978-90-808534-7-8
Uitgever	Hazenberg Archeologie Leiden B.V., Leiden
Drukker	Studio Imago, Amersfoort
Copyright	Hazenberg Archeologie Leiden B.V., Leiden, juni 2010

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Projectpartners

Hazenberg rcheologie


Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek


provincie
Gelderland




m u s e
u m k a
s t e e
l w i j
c h e n

Inhoud

Deel I: inkadering

1 Inleiding	Stijn Heeren	9
1.1 Onderzoekskader Odyssee		9
1.2 Projectpartners		9
1.3 Situering en projectgegevens		9
1.4 Betrokken personen en instanties		10
1.5 Onderzoeksmethoden en afbakening		12
1.6 Opbouw van deze studie		14
2 De vindplaats	Stijn Heeren	15
2.1 Wijchen-Centrum: bewoning op rivierduinen		15
2.2 Romeinse en vroegmiddeleeuwse vindplaatsen in Wijchen		15
3 Geschiedenis van het onderzoek	Tom Hazenberg	19
3.1 Waarnemingen en proefputten		19
3.2 De ROB-opgravingen		20
3.3 Eerste uitwerking		23
3.4 Waarnemingen bij bouwactiviteiten		26

Deel II: vondsten

4 Menselijk en dierlijk botmateriaal	Liesbeth Smits	29
4.1 Onverbrande menselijke resten		29
4.2 Verbrande menselijke resten: de crematiegraven		30
4.2.1 Inleiding		30
4.2.2 Methode: beschrijving van de crematieresten		30
4.2.3 Methode: beschrijving van de fysisch antropologische eigenschappen		31
4.2.4 Werkwijze		32
4.2.5 Resultaten crematierestenonderzoek		33
4.3 Dierlijk botmateriaal		34
5 Metaal	Stijn Heeren	37
5.1 Inleiding		37
5.2 Gordels		39
5.2.1 Laat-Romeinse gordelsets		39
5.2.2 Hoge gesp met kamversiering		40
5.2.3 Gesp met niervormig riembeslag		41
5.2.4 Gesp met rechthoekig riembeslag		42
5.2.5 Eenvoudige gesp met rechte gespdoorn		42
5.2.6 Eenvoudige gesp met schilddoorn		43
5.2.7 Eenvoudige hoge gesp met brede doornbasis		44
5.2.8 Eenvoudige ijzeren gesp		44
5.2.9 Gesp met dubbelzijdig riembeslag		45

5.2.10	Gordelbeslag met afgeronde riemtong	45
5.2.11	Gordelset overig	45
5.2.12	Driedelige gedecoreerde gordelsets van koperlegering	46
5.2.13	Driedelige gedecoreerde gordelsets van ijzer	47
5.2.14	Driedelige ongedecoreerde gordelsets van ijzer	49
5.2.15	Gordels van onbekende samenstelling	50
5.2.16	Riembeslag	50
5.2.17	Gordels algemeen	51
5.3	Wapens	51
5.3.1	Lansen	51
5.3.2	Bijlen	53
5.3.3	Pijlen	55
5.3.4	Zwaarden en zwaardriemen	56
5.3.5	Schilden	59
5.4	Sieraden	61
5.4.1	<i>Fibulae</i>	61
5.4.2	Hangers en kralen	67
5.4.3	Munthangers en munten	68
5.4.4	Haarnaalden en vingerringen	70
5.5	Diversen	72
5.5.1	Messen en messchedes	72
5.5.2	Gordelgarnituren?	72
5.5.3	Beursringen?	72
5.5.4	Tasbeugel en vuurslag	72
5.5.5	Haardkettingen	74
5.5.6	Piek of bootshaak?	74
5.5.7	Ruitersporen	74
5.5.8	Paardenbit?	76
5.5.9	Emmers	76
5.5.10	Baardtangen	76
5.5.11	Lensvormige schaaltes	77
5.5.12	Schoeisel	77
5.5.13	Kledinggespjes (overig)	78

6 Aardewerk

Stijn Heeren

79

6.1	Prehistorische perioden	79
6.2	Vroeg- en midden-Romeinse tijd	81
6.3	Laat-Romeinse tijd	81
6.3.1	<i>Terra sigillata</i>	81
6.3.2	Gladwandig aardewerk	82
6.3.3	Ruwwandig aardewerk	82
6.3.4	Geverfd aardewerk	83
6.4	Vroege Middeleeuwen	84
6.4.1	Rood geverfd aardewerk	84
6.4.2	Knikwandpotten	84
6.4.3	Knikwandschalen	89
6.4.4	Ruwwandig aardewerk	95
6.4.5	Handgevormd aardewerk	98
6.4.6	Spinklossen	100
6.5	Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen, Nieuwe tijd	101
6.6	Interpretatie van de laat-Romeinse en Merovingische funeraire bijgaven	101
6.6.1	Een crematiegrafveld vanaf de 4 ^{de} eeuw	102
6.6.2	Gebruik van het aardewerk per fase	103

7 Glazen vaatwerk	Sophia van Lith	105
7.1 Conische beker met opaakwitte versiering		105
7.2 Stortbekers (<i>Gobelets carénés</i>)		106
7.3 Overige		107
7.4 Catalogus glasvondsten		108
7.4.1 La Tène armbanden		108
7.4.2 Romeins glas		108
7.4.3 Laat-Romeins glas		108
7.4.4 Merovingisch glas		108
8 Kralen van glas en barnsteen	Stijn Heeren	111
8.1 Zwaard- en gordelkralen	Sophia van Lith	111
8.1.1 Zwaardkralen		112
8.1.2 Gordelkralen		113
8.2 Kralensnoeren		115
8.2.1 Kralensnoeren en <i>fibulae</i>		115
8.2.2 Hergebruikte kralen: La Tène glas en meloenkralen uit de Romeinse tijd		116
8.2.3 Chronologie van enkele typen kralen		117
8.3 Losse kralen		119
9 Textielresten	Chrystel Brandenburgh	121
9.1 Inleiding		121
9.2 Van draad tot doek		122
9.3 De weefsels van het grafveld van Wijchen		123
9.3.1 Kwaliteit en status in textiel		124
9.3.2 Kleding of grafbekleding? Het gebruik van het textiel in het graf		125
9.4 Conclusie		127
10 Vuursteen	Rob Houkes	129
10.1 Vuurstenen van Merovingische datering		129
10.2 Vuurstenen van prehistorische datering – Vlaardingen-cultuur?		131
11 Overige vondstcategorieën	Stijn Heeren	133
11.1 Natuursteen		133
11.2 Keramisch bouw materiaal		133
11.3 Slakmateriaal		133
<i>Deel III: sporen en structuren</i>		
12 Sporen en structuren	Stijn Heeren	139
12.1 Laat-Romeinse en Merovingische graven		139
12.1.1 Een verstoord crematiegrafveld vanaf de 4 ^{de} eeuw		139
12.1.2 Lijkbegravingen uit de 5 ^{de} tot en met de 7 ^{de} eeuw: botsproten		141
12.1.3 Lijkbegravingen uit de 5 ^{de} tot en met de 7 ^{de} eeuw: kuilen en kisten		143
12.2 Kuilen uit de Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen		150
12.3 Greppels en uitbraaksporen uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd		151

13 Chronologie	Stijn Heeren	153
13.1 Dateringsmethoden		153
13.1.1 Hoofdindeling in perioden		153
13.1.2 Onderverdeling in fasen		154
13.2 'Knooppunten' van oversnijdingen		158
13.3 De zekerheid van de fasering		160
<i>Deel IV: synthese</i>		
14 Leven en sterven in laat-Romeins en middeleeuws Wijchen	Stijn Heeren	163
14.1 Het grafritueel		163
14.1.1 Crematie en inhumatie		163
14.1.2 Kuilen en kisten		164
14.1.3 Bijgiften en identiteit		165
14.1.4 Grafroof?		166
14.2 De begraafgemeenschap		167
14.2.1 Bevolkingsopbouw		167
14.2.2 Omvang van de begraafpopulatie		168
14.3 Geografische situering van Wijchen en herkomst van de materiële cultuur		171
14.4 Wijchen in de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen		171
14.4.1 De 4 ^{de} eeuw (periode II fase 1a)		172
14.4.2 De vroege 5 ^{de} eeuw (periode II fase 1b)		173
14.4.3 De late 5 ^{de} en vroege 6 ^{de} eeuw (periode II fase 2)		173
14.4.4 Het midden van de 6 ^{de} eeuw (periode II fase 3)		174
14.4.5 De late 6 ^{de} en vroege 7 ^{de} eeuw (periode II fase 4)		176
14.4.6 Het einde van het grafveld		176
14.4.7 De Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen (periode III)		177
14.4.8 Nieuwe tijd (periode IV)		178
14.5 Afsluiting		178
15 English summary	Stijn Heeren	181
<i>Deel V: catalogus en bijlagen</i>		
16 Catalogus van laat-Romeinse en Merovingische graven	Stijn Heeren	185
Toelichting		185
Tekst		187
Figuren		361
17 Afkortingen en literatuur		497
18 Bijlagen		504
18.1 Tabellen fysische antropologie		504
18.2 Tabel textielresten		536

DEEL I

INKADERING



1 Inleiding

Van de zomer van 2009 tot het voorjaar van 2010 heeft Hazenberg Archeologie het onderzoeksproject *Het Merovingische grafveld van Wijchen – het grafritueel en de begraafgemeenschap* uitgevoerd. In het kader van dit project werden de vondsten en sporen van de vindplaats Wijchen-Centrum geanalyseerd en dit boek is het belangrijkste resultaat van het project. Op de genoemde vindplaats, grotendeels onderzocht in 1991, zijn bijna 350 begravingen uit de laat-Romeinse tijd en Merovingische periode (ca. 350 – 650 na Chr.) aangetroffen, alsmede sporen uit het Neolithicum, Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen.

1.1 Onderzoekskader Odyssee

Het onderzoeksproject *Het Merovingische grafveld van Wijchen – het grafritueel en de begraafgemeenschap* werd mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) voor kortlopend onderzoek in het kader van het onderzoeksprogramma Odyssee. Dit programma is een samenwerkingsverband van NWO-gebied Geesteswetenschappen, Erfgoed Nederland en het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. Het programma Odyssee richt zich op de wetenschappelijk verdiepende ontsluiting van niet-uitgewerkt archeologisch veldonderzoek uit de jaren voor de conventie van La Valletta (Malta), grofweg de jaren 1900-2000. Het onderzoeksprogramma is een antwoord op de rapporten Odyssee I (2003) en Odyssee II (2005), uitgevoerd in opdracht van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA, later opgegaan in Erfgoed Nederland), waaruit bleek dat er een grote achterstand is in de uitwerking van archeologisch veldwerk uit de 20^{ste} eeuw. Door middel van de Odyssee-onderzoeksgelden kunnen de belangrijkste ongepubliceerde onderzoeken alsnog worden geopenbaard.

1.2 Projectpartners

Het onderzoeksproject *Het Merovingische grafveld van Wijchen – het grafritueel en de begraafgemeenschap* werd uitgevoerd door Hazenberg Archeologie, tevens hoofdaanvrager van de Odyssee-subsidie bij NWO. Mede-aanvragers zijn de provincie Gelderland, de gemeente Wijchen en Museum Kasteel Wijchen (MKW).

Naast de subsidie van NWO was aanvullende financiering afkomstig van de drie partners en ook heeft Hazenberg Archeologie eigen middelen in het project geïnvesteerd.

1.3 Situering en projectgegevens

Naar aanleiding van de herinrichting van het centrum van Wijchen, gelegen in het oostelijk rivierengebied (fig. 1.1) werd in 1991 archeologisch onderzoek uitgevoerd. De opgraving vond plaats tussen de Markt en de parkeerplaats van het Gemeentehuis: de werkputten strekten zich uit van onder de huidige Marktpromenade tot het gebied tussen Zaal Sterrebos en de huidige Albert Heijn (fig. 1.2).

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Wijchen
Toponiem:	Centrum (ook Centrumplan of Sterre(n)bos(ch) genoemd)
Kaartblad:	45F



Figuur 1.1 De ligging van Wijchen in Nederland (links) en de locatie van de opgraving in het centrum van Wijchen (rechts)(bron: Archis II).

Coördinaten:	178.395 / 424.290 178.395 / 424.375 178.505 / 424.290 178.505 / 424.375
ARCHIS:	Onderzoeksmelding 38.254 (dit onderzoek) Waarneming 32.409 (Hulst 1991); 32.410 (AWN 1991); 58.043 (RAAP 2000)
ABR:	Complextype GC Cultuur VLA Complextype GVIC Periode ROML, VMEA, VMEB Complextype NX Periode VMEC, VMED, LME
Projectcode	WC91
Plaats vondsten	Provinciaal Depot Bodemvondsten (PDB) Gelderland Gelders Archeologisch Centrum (GAC) Museum Kamstraat 45, Nijmegen Depotbeheerder drs. L. Swinkels 024-3608805
Digitale deponering	DANS-EASY, toegankelijk via http://easy.dans.knaw.nl/dms Dossier 'Wijchen-Centrum'

1.4 Betrokken personen en instanties

Een omvangrijke wetenschappelijke uitwerking en publicatie is niet mogelijk zonder de hulp van vele instanties en personen.

- Allereerst danken wij subsidieverstrekker NWO en de vertegenwoordigers van onze projectpartners: Monique de Rooij (Provincie Gelderland), Matthé Dalderup en de wethouders Gerard Hendriks en Marcel Thijsen (Gemeente Wijchen), Fiona Zachariasse, Jacqueline van de Pol, Antoon van Herpen en Ben Teubner (Museum Kasteel Wijchen).

- Voor toegang tot de vondsten en gastvrijheid danken wij Louis Swinkels, Ronny Meijers, Marieke Helsen en Annelies Koster (Gelders Archeologisch Centrum, GAC / Museum het Valkhof), Cees Brok (Bureau Archeologie en Monumenten, gemeente Nijmegen, BAMN). De documentatie werd toegankelijk gemaakt door Theo Geurtsen (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, RCE).

- Onmisbaar voor de realisering van deze studie zijn de externe specialisten: Chrystel Brandenburgh (Gemeente Leiden – textiel), Mikko Kriek (BCL Archaeological support / ACVU-HBS), Sophia van Lith (AAC-UvA - glas), Rob Mols (Foto/Grafisch - fotografie), Arent Pol (Geldmuseum, Utrecht – gouden *tremissis*), Benno Ridderhof (MBB / ACVU – digitalisering velddocumentatie), Liesbeth Smits (Smits fysische antropologie).

- Belangrijk zijn ook de medewerkers van Hazenberg Archeologie zelf: Guus Besuijen (Romeins aardewerk), Simone Bloo (prehistorisch aardewerk), Tom Hazenberg (hoofdaanvrager, scriptie over Wijchen-Centrum), Stijn Heeren (projectleider, hoofdauteur), Rob Houkes (vuursteen), Geeske Langejans en Wouter Vos (projectaanvraag), Ester van der Linden (Romeins aardewerk), Michiel van Poelgeest (illustrator, opmaak), Daniël Stiller (Middeleeuws aardewerk), Joris Lanzing, Femke Hogenboom, Monica Dütting en Wouter Vos (advies en correctie manuscript), Lauren Bruning (correctie samenvatting).

- Victor Brans uit Wijchen stelde zijn foto's van het veldwerk in 1991 ter beschikking en Peter Deurloo schreef inspirerende artikelen in De Gelderlander.



Figuur 1.2 Wijchen-Centrum. De locatie van de opgegraven werkputten (rode nummering) in relatie tot elementen van de huidige topografie.

- Kennisondersteuning over de Merovingische periode werd gegeven door het Amsterdams Archeologisch Centrum van de Universiteit van Amsterdam (AAC-UvA): prof. Frans Theuws, Menno Dijkstra, Mirjam Kars, Raphaël Panhuysen, Dieuwertje Smal, Martine van Haperen, Joep Hendriks.
- Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN)-afdeling 16 (Nijmegen e.o.) ontdekte het grafveld in 1981 en stelde documentatie daarover beschikbaar. Wim Tuyn (Nijmegen) moet hier met name worden genoemd. Laurens Flokstra (AWN-16/RAAP) en Joep Hendriks (BAMN / AAC-UvA) deelden hun kennis over andere ontdekkingen in het centrum van Wijchen.
- Tenslotte het personeel van de ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, tegenwoordig RCE) en vrijwilligers die het grafveld in 1991, 1992 en 1996 hebben opgegraven: provinciaal archeoloog Rudi Hulst, dagelijks leider Arnold de Haan, tekenaar Gerard van Haaff, Leen de Niet (vrijwilliger), Ellen Vreenegoor, Josette Kusters, Erik van Dorland, Glenn Tak, Tom Hazenberg, Herman van Klaveren, Fedor van Kregten, Jan Bresser, Pim Verwers, Arjen Bosman, Wim Jong, fotograaf Siem Kuppens, Ronny Meijers (restauratie).
- Mochten we de bijdrage van enkele personen vergeten zijn te noemen, daarvoor onze welgemeende excuses. We willen iedereen die op enige wijze heeft bijgedragen aan het werk van Wijchen-Centrum hartelijk bedanken.

1.5 Onderzoeksmethoden en afbakening

Het startpunt voor de ruimtelijke analyse van de sporen is een digitale ontsluiting van de veldgegevens. Alle vlakken van alle werkputten zijn gevectoriseerd, de gegevens in een database opgeslagen en alle onderdelen zijn samengevoegd in een GIS-omgeving. Vervolgens zijn alle beschikbare vondsten geïntervalliseerd. Op vier locaties (Museum het Valkhof; Museum Kasteel Wijchen; collectie GAC in Museum Kam; collectie GAC locatie BAMN) zijn alle vondsten van Wijchen-Centrum geadministreerd en bekeken. Alle metaalvondsten zijn digitaal gefotografeerd met maatbalk, gedetermineerd en beschreven in een database. Het min of meer complete aardewerk is gedetermineerd en beschreven, digitaal gefotografeerd en op papier getekend.



Figuur 1.3 Wijchen-Centrum. Het onderzoeksgebied na afloop van de opgraving, voordat de bouw werd gestart, gezien vanaf het grafveld naar het zuidwesten. Foto V.F. Brans, Wijchen.

Figuur 1.4 Wijchen-Centrum. Het onderzoeksgebied na afloop van de opgraving, voordat de bouw werd gestart, gezien vanaf de huidige Markt richting het oost-noordoosten. Foto V.F. Brans, Wijchen.



De overige vondsten zijn gedetermineerd, in een database beschreven en alleen selectief getekend / gefotografeerd. De hier genoemde objectfoto's zijn niet bewerkt en ongeschikt voor publicatie. De objectfoto's en ensemblefoto's uit dit rapport zijn later apart vervaardigd.

De nummering van de graven is gebaseerd op de scriptie van Tom Hazenberg (zie paragraaf 3.3), aangevuld met nieuwe graven die pas werden opgemerkt bij digitalisering. Op basis van die nummering is elk graf opnieuw beschreven, waarbij vier onderdelen zijn onderscheiden. Onderdeel 1 betreft de administratieve gegevens. Onderdeel 2 is een spooranalyse die geheel gebaseerd is op de gegevens van de velddocumentatie. Onderdeel 3 beschrijft de bijgiften en losse vondsten, waarbij de bestaande vondstnummers uit de collectie worden genoemd maar vooral geordend is op een nieuw uitgedeeld bijgiftnummer en uitgegaan is van de determinatie volgens de nieuwe inventarisatie. Onderdeel 4 is een samenvatting van de onderdelen 2 en 3 waarbij geslacht en leeftijd van de overledene worden genoemd evenals de data waarop dat is gebaseerd.

Figuren: metaal is veelal op basis van de objectfoto's getekend (digitaal overgetrokken). Het tekenen gebeurde op basis van loodrechtfoto's, waarbij maatregelen zijn genomen om vertekening te corrigeren (maatbalken in twee richtingen). Aardewerk is eerst 1:1 op papier getekend en pas daarna digitaal overgetrokken.

Afbakening

Het ontsluiten van de opgraving Wijchen-Centrum door middel van een catalogus was een van de belangrijkste doelen in de projectaanvraag. Dat heeft tot gevolg dat de literatuurstudie bij de rapportage van de diverse vondstcategorieën beperkt is gebleven tot een basisniveau. Meestal wordt wel verwezen naar enkele basiswerken, maar heeft geen aanvullend onderzoek plaatsgevonden naar analyse en achtergronden van het materiaal en parallellen voor alle typen objecten. Op het gebied van de vergelijking van de Wijchense vondsten met andere grafvelden is dan ook nog veel werk te verzetten. Een ander onderzoek voor de toekomst is de conservering en restauratie van de objecten, evenals röntgenfotografie en onderzoek naar de samenstelling van objecten (zie ook paragraaf 5.1). Tenslotte is de ¹⁴C-datering van de crematiegraven (de laat-Romeinse crematiegraven en het ene graf van waarschijnlijk Neolithische datering) een onderzoek dat nog niet ter hand is genomen en in de toekomst nieuwe gegevens kan opleveren.

1.6 Opbouw van deze studie

De achttien hoofdstukken van dit boek kunnen in vijf delen worden ingedeeld. Samen met hoofdstuk 2 (de vindplaats) en 3 (geschiedenis van het onderzoek) vormt deze inleiding de inkadering (deel I) van het project Wijchen-Centrum.

Deel II is gewijd aan de vondsten van de opgraving, die beschreven worden in de hoofdstukken 4 tot en met 11 (botmateriaal, metaal, aardewerk, glas, kralen, textiel, vuursteen, overig).

Deel III omvat de sporen en structuren, beschreven in hoofdstukken 12 (sporen en structuren) en 13 (chronologie).

Hoofdstuk 14 is de synthese aangaande het Merovingische grafritueel en vormt deel IV, tezamen met een Engelse samenvatting (15). Het laatste deel V tenslotte wordt gevormd door de hoofdstukken 16 (catalogus) waarin alle graven individueel zijn beschreven en afgebeeld, 17 (literatuur) en 18 (bijlagen).

Illustraties zonder bronvermelding zijn vervaardigd door S. Heeren.

2 De vindplaats

In de directe omgeving van Wijchen-Centrum zijn meer archeologische opgravingen en waarnemingen gedaan dan alleen het grafveld van deze publicatie. Vindplaatsen uit alle perioden van het Neolithicum tot in de Nieuwe tijd zijn bij de andere onderzoeken aangetroffen. Om de resultaten van de opgravingen van dit grafveld in hun landschappelijke en historische kader te kunnen plaatsen, wordt hier een kort overzicht gegeven van de ondergrond (paragraaf 2.1) en andere vindplaatsen in het centrum van Wijchen die gelijktijdig kunnen zijn met Wijchen-Centrum (paragraaf 2.2).

2.1 Wijchen-Centrum: bewoning op rivierduinen

De geologie en geomorfologie van de Wijchense ondergrond is recentelijk afdoende beschreven,¹ zodat alleen de belangrijkste fenomenen op deze plaats kort geschetst worden.

Het landschap in en om Wijchen is eeuwenlang sterk bepaald door de loop van de Maas. In de tijd voordat dat de loop van de rivieren werd vastgelegd door de aanleg van dijken, konden rivieren zich vrij door het landschap bewegen. Door het natuurlijk meanderen verlegden de rivieren regelmatig hun loop. Daar waar de rivier stroomde werd veel zand en grind afgezet, en wanneer een rivier daarna zijn loop verlegde, bleven de zandlichamen achter als hoge ruggen.

Op de plaats waar nu Wijchen ligt, werden zogenoemde rivierduinen gevormd, doordat de voorloper van de Maas zich naar het zuiden bleef verplaatsen. Het Wijchens Maasje is een voormalige Maasarm die tot ca. 1000 voor Chr. actief stroomde. De hoofdstroom verplaatste zich verder zuidwaarts, maar de restgeul van het Wijchens Maasje moet nog lang open hebben gelegen, aangezien de vindplaats Wijchens Meer, ter plaatse van de oude Maasarm, talloze vondsten uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen heeft opgeleverd.

De hoge rivierduinen, voornamelijk bestaande uit zand, waren een aantrekkelijke woonplaats. Het centrum van Wijchen heeft bewoningssporen uit allerlei perioden opgeleverd, reeds beginnend in de Steentijd. Diverse archeologische niveaus zijn met zandlagen van elkaar gescheiden. Door invloed van de wind zijn de bovenste lagen van het zand regelmatig verplaatst – er is sprake van zich verplaatsende stuifduinen.

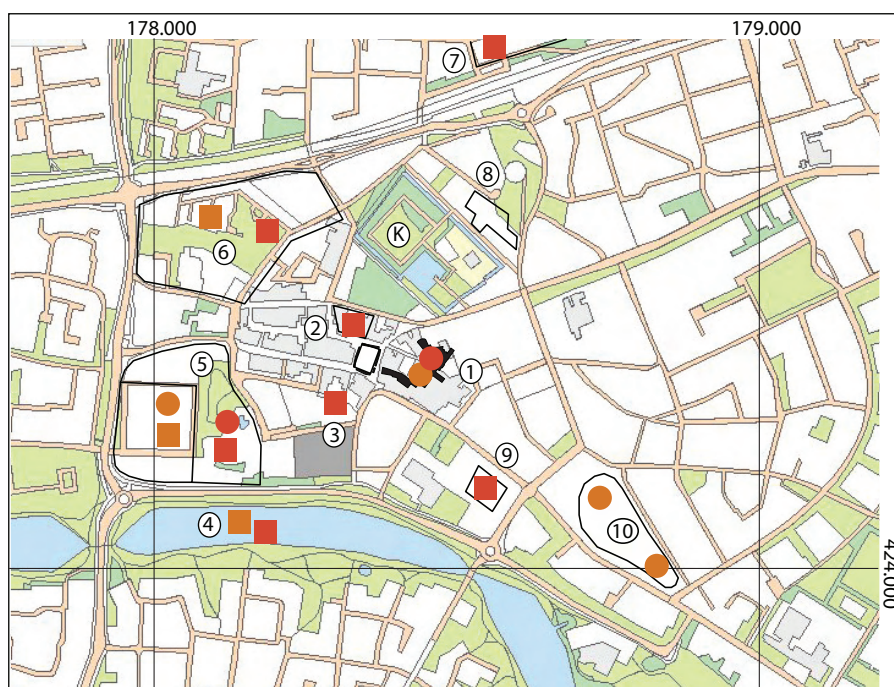
Door deze verplaatsing is in Wijchen sprake van soms aanzienlijke hoogteverschillen. Het Wijchens Meer ligt enkele meters lager dan de Oostflank en de Markt, wat de hoogste delen van het centrum van Wijchen zijn. Het westelijk deel van het grafveld Wijchen-Centrum ligt hoog op deze heuvel, het oostelijk deel ligt op de flank, richting de relatieve laagte waarin het huidige Kasteel van Wijchen ligt.

2.2 Romeinse en vroegmiddeleeuwse vindplaatsen in Wijchen

In de Romeinse tijd hing de ontwikkeling van Wijchen nauw samen met die van Nijmegen, de belangrijkste handelspost, legerkamp en stedelijke nederzetting in Romeins Nederland. Wijchen was een zogenoemde *vicus*, nederzetting met centrumfuncties, en de eerste rustplaats buiten Nijmegen op de weg naar het westen.

Uit de vroeg-Romeinse tijd, toen Nijmegen weliswaar *de facto* centrum van de regio was maar nog geen formele juridische status had, kennen we ook in Wijchen niet erg veel vindplaatsen. Maar vanaf het einde van de 1^{ste} eeuw, toen in Nijmegen-West de stad Ulpia Noviomagus in aanbouw was en waarschijnlijk van keizer Trajanus rond 100 na Chr. marktrechten verkreeg, is ook in Wijchen toegenomen activiteit te zien. Het aantal plaatsen met sporen uit de midden-Romeinse periode nam sterk toe ten opzichte van de vroeg-Romeinse vindplaatsen. Niet alleen bevatten de

¹ Hendriks & Magnée-Nentjes 2008, 19-26, met verwijzingen naar Heunks 2002, Berendsen 2004 en Berendsen & Stouthamer 2001.



Figuur 2.1 De locatie van archeologische vindplaatsen en waarnemingen in het centrum van Wijchen. De vindplaatsnummers corresponderen met tabel 2.1.

■	nederzetting / losse vondst Vroege Middeleeuwen	●	grafveld Vroege Middeleeuwen
■	nederzetting / losse vondst laat - Romeinse tijd	●	grafveld laat - Romeinse tijd

nr	toponiem	MROM	LROM	VME	literatuur
1	Wijchen-Centrum		grafveld	grafveld	(dit rapport)
2	Sterrenbosweg-Markt			nederzetting	(BAMN) mededeling L. Flokstra
3	Dorsvlegel			(vondst)	Jaarverslag AWN-16, 1994
4	Wijchens Meer	(vondst)	(vondst)	(vondst)	Willems 1981, 119 (cat. 316)
5	Tienakker	nederzetting	nederzetting	nederzetting	Van Enckevort & Heirbaut 2007
6	Westflank / Herenstraat	nederzetting	(vondst)	nederzetting	Van Enckevort & Wildenberg 2009; Diepeveen & Van Enckevort 2008 BAAC project A-09.0061
7	Kraanvogel			nederzetting	Heirbaut, Hendriks & Hermen 2010.
8	Molenberg	grafveld			Hendriks & Magnée-Nentjes 2008
9	Oosterweg / Mr. van Coothlaan	nederzetting		nederzetting	waarneming L. Flokstra
10	Esdoornstraat		grafveld		Nicolay 2008, site 285

Tabel 2.1 Opgavingen en waarnemingen in het centrum van Wijchen.

nederzettingslocaties aanwijzingen voor bewoning op meer plaatsen dan voorheen, ook wijst een groeiend aantal begravingen en begraafplaatsen op een toegenomen bevolkingsomvang. Het grafveld op de Molenberg (Baron d'Osysteet) was voornamelijk vanaf ca. 90/100 na Chr. in gebruik² en het grafveld aan de Holenbergseweg kende ook vooral 2^{de} en 3^{de}-eeuwse graven, net als een aantal andere grafvelden.³

In de tweede helft van de 3^{de} eeuw zorgden diverse burgeroorlogen en barbareninvallen voor grote problemen in het hele westen van het Romeinse rijk. Ook het Nederlandse rivierengebied ontkwam

2 Hendriks & Magnée-Nentjes 2008.

3 Haalebos, Willems & Giebels 1976.

niet aan de problemen en veel nederzettingen en grafvelden hielden op te bestaan of namen sterk in grootte af.⁴ In de 4^{de} eeuw volgde een voorzichtig herstel. In Nijmegen bestond op het Valkhof een omgrachte nederzetting met een militaire versterking. Daarnaast waren meerdere grote grafvelden in deze periode in gebruik, wat op een niet onaanzienlijke bevolking wijst.⁵ Op het platteland zijn er over het algemeen veel minder aanwijzingen voor bewoning in de 4^{de} eeuw, maar Wijchen vormt hierop een belangrijke uitzondering.

In het centrum van Wijchen zijn zeker vier locaties met laat-Romeinse graven en bewoningssporen gevonden (fig. 2.1; tabel 2.1). Op de Tienakker in Wijchen zijn naast oudere resten ook sporen van een 4^{de}-eeuws stenen gebouw gevonden. Vondsten uit dezelfde periode uit het Wijchens Meer hangen waarschijnlijk met deze bewoning samen.⁶ Op de Westflank in Wijchen zijn eveneens laat-Romeinse vondsten gedaan, onder andere een zogenoemde Wijsternaald (vrouwensieraad).⁷ Op het uitgestrekte grafveld aan de Esdoornstraat zijn diverse complete gordelsets uit de late 4^{de}/vroeg 5^{de} eeuw geborgen, afkomstig van soldaten of veteranen.⁸ Buiten de kaart is verder nog het grafveld op de Galgenberg te noemen, op ca. 1 km naar het noordwesten gelegen, waar ook een laat 4^{de}-eeuws/vroeg 5^{de}-eeuws graf is geborgen.⁹

Nog talrijker dan de laat-Romeinse resten zijn de vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen. Tussen de Markt en de Sterrebosweg zijn opgravingen uitgevoerd, waarbij een gebouw uit de Vroege Middeleeuwen werd herkend.¹⁰ Iets ten zuiden van de Markt werd een kostbaar zwaardschedebeslag uit de vroege 6^{de} eeuw gevonden, dat mogelijk op bewoning of begravingen uit deze periode wijst.¹¹ Op de Tienakker en in het Wijchens Meer, hierboven reeds ter sprake gekomen, zijn ook veel vondsten uit de Vroege Middeleeuwen geborgen. Op de zogenoemde Westflank zijn bij diverse waarnemingen veel sporen waargenomen, die behalve een vroegmiddeleeuwse nederzetting mogelijk ook op een pottenbakkerswerkplaats wijzen.¹² Op het terrein aan de Kraanvogel net ten noorden van het spoor is ook een belangrijke nederzetting uit deze periode gelegen.¹³ Tenslotte moet nog Wijchen-Oostflank worden genoemd, het terrein tussen de Oosterweg en de Mr. van Coothlaan, waar bij sloopwerkzaamheden Romeinse en vroegmiddeleeuwse bewoningssporen werden waargenomen.¹⁴

Centraal tussen deze vindplaatsen ligt het grafveld Wijchen-Centrum, waar een klein aantal laat-Romeinse graven en meer dan 300 graven van Merovingische datering zijn aangetroffen. Dat grafveld is het belangrijkste onderwerp van dit boek.

- 4 Heeren 2009, 229-230.
- 5 Van Enckevort & Thijssen 2005a; 2005b.
- 6 Van Enckevort & Heirbaut 2007.
- 7 Veldwerk BAAC (nog geen rapport).
- 8 Haalebos, Willems & Giebels 1976; Nicolay 2008, site 285.
- 9 Teubner & Tuyn 2009.
- 10 Veldwerk BAMN / waarneming L. Flokstra.
- 11 Jaarverslag AWN-afdeling 16 (Nijmegen e.o.) 1994.
- 12 Van Enckevort & Wildenberg 2009.
- 13 Heirbaut, Hendriks & Hermsen 2010.
- 14 Mondelinge mededeling L. Flokstra.

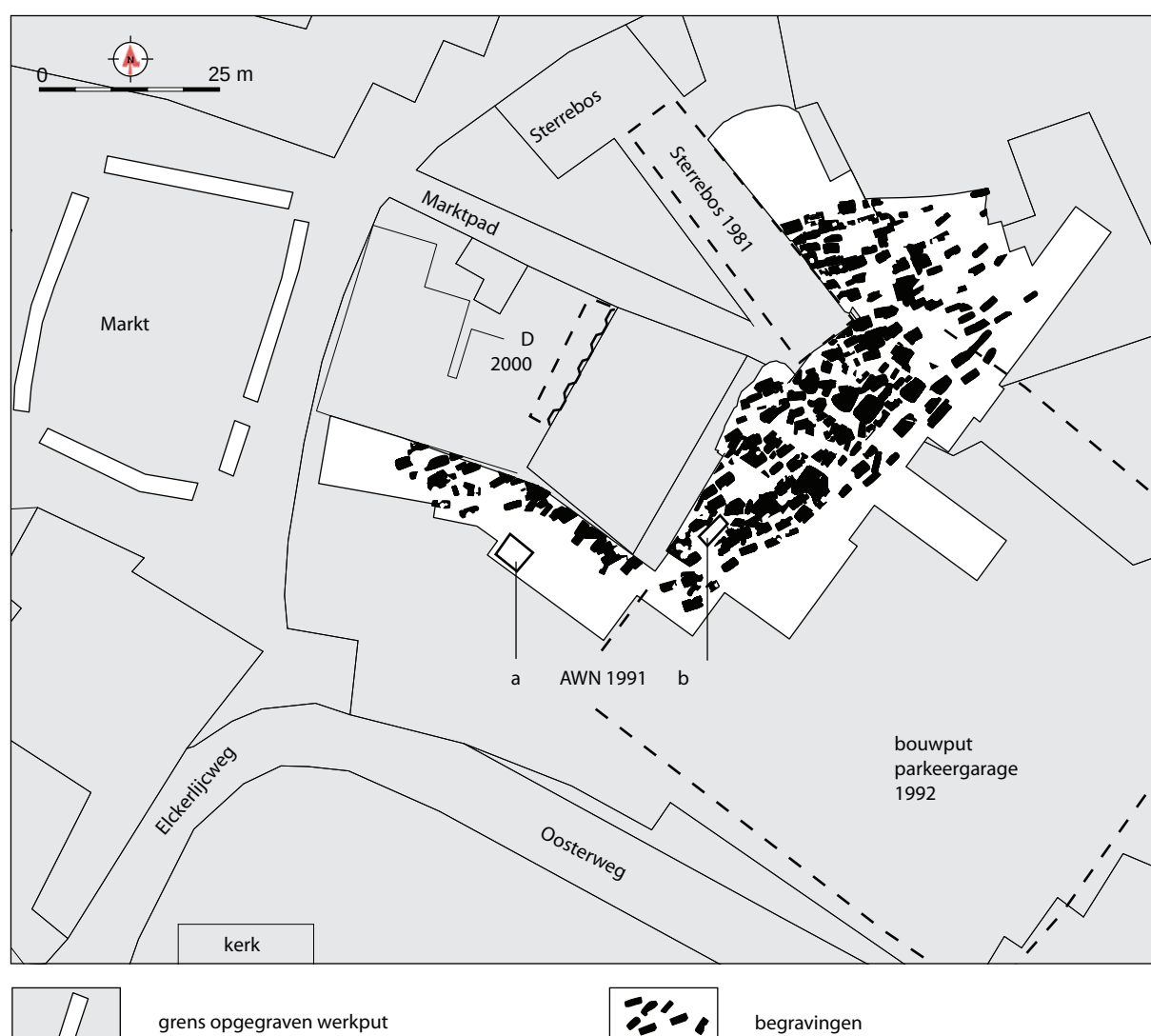


3 Geschiedenis van het onderzoek

Sinds 1981 is bekend dat er een Merovingisch grafveld aanwezig was in de ondergrond van het centrum van Wijchen. Het grafveld werd grotendeels opgegraven in de jaren 1991, 1992 en 1996. Ook later werden nog relevante waarnemingen gedaan, maar helaas waren die het resultaat van redelijk grote bodemverstoringen. In dit hoofdstuk wordt het verloop van het onderzoek naar de vindplaats Wijchen-Centrum beschreven.

3.1 Waarnemingen en proefputten

Toen Zaal Sterrebos aan de Sterrebosweg in maart 1981 een uitbreiding realiseerde, werden bij de graafwerkzaamheden diverse begravingen van Merovingische datering aangesneden.¹⁵ De vondsten die bij de begravingen hoorden, werden op de storthopen losse grond gevonden en



Figuur 3.1 Wijchen-Centrum. De opgegraven delen van het grafveld en waarnemingen (zie jaartallen) eromheen.

15 Tuyn 1981.

meegenomen. Later raakten deze vondsten verspreid over diverse privécollecties, maar leden van AWN-afdeling 16 (Nijmegen e.o.) en medewerkers van het lokale museum (Oudheidkamer Frans Bloemen, tegenwoordig Museum Kasteel Wijchen) hebben de objecten en hun samenhang kunnen inventariseren.¹⁶ De documentatie betreffende de vondsten en de locatie van het grafveld zijn toegezonden aan de provinciaal archeoloog van Gelderland bij de ROB (tegenwoordig RCE) R.S. Hulst.

Toen de gemeente Wijchen in 1990 grootschalige nieuwbouw in het centrum plande en de ROB hiervan op de hoogte stelde, richtte Hulst een verzoek aan AWN-afdeling 16 om een proefonderzoek te doen naar de conservering en uitgestrektheid van het grafveld. In het voorjaar van 1991 is daaraan gehoor gegeven en heeft AWN-16 twee proefputten gegraven.

De eerste proefput (fig. 3.1, AWN 1991 locatie a) leverde onverwacht geen Merovingische graven op maar wel een vondstlaag met vondsten uit het Neolithicum (Vlaardingencultuur). Van een van de potten kon een compleet profiel worden getekend. Bij de tweede proefput (fig. 3.1 AWN 1991 locatie b) was het raak: meerdere intacte begravingen uit de 6^{de} eeuw werden aangesneden alsmede losse vondsten uit de 5^{de} tot de 7^{de} eeuw. Door het karteren van de locatie van de proefput uit 1991 en de waarnemingen van 1981 kon worden afgeleid dat het grafveld enige honderden begravingen moet hebben omvat. Terecht werd opgemerkt dat het hiermee om een van de grootste Merovingische grafvelden van Nederland ging.¹⁷



Figuur 3.2 Wijchen-Centrum. Het profiel van werkput 4 tijdens de opgraving in 1991 (ZW-putwand). Foto V.F. Brans, Wijchen.

3.2 De ROB-opgravingen¹⁸

De AWN-waarnemingen hadden de ernst van de voorgenomen verstoringen voldoende aangetoond en de ROB ging over tot een opgraving. Onder verantwoordelijkheid van provinciaal archeoloog R. Hulst werd de opgraving uitgevoerd onder dagelijkse leiding van Arnold de Haan en tekenaar Gerard van Haaff. Van 7 augustus tot en met 13 december 1991 werden de werkputten 1 tot en met 21 opgegraven (zie fig. 1.2).

In de eerste werkput werden onder de verbazend dikke bouwvoor (een esdek van 1,20 tot 1,40 m dik; zie fig. 3.2) enkele crematiegraven geborgen op het hoogste vlak onder de bouwvoor en trof men

16 Documentatie AWN, ter beschikking gesteld door Wim Tuyn.

17 Tuyn 1991.

18 Deze paragraaf is gebaseerd op dagrapporten, dagstaten en veldtekeningen uit 1991 (archief RCE).



Figuur 3.3 Wijchen-Centrum. Het eerste vlak van werkput 1 tijdens de opgraving in 1991 (zicht NW-ZO). Foto V.F. Brans, Wijchen.

verder veel middeleeuwse kuilen en greppels aan (fig. 3.3 en 3.4). Men ging voorzichtig naar beneden in vier vlakken plus enkele 'subvlakken', lokale verdiepingen met aanvullend stukje vlaktekening zonder dat een nieuw vlaknummer werd benoemd. Van het tweede tot het vierde vlak werden dertig graven aangetroffen. Men verdiepte het vlak met de graafmachine totdat de eerste bijgiften van de graven werden ontdekt (fig. 3.5). Die werden vervolgens met de hand vrijgelegd, waarna de vlaktekening op schaal 1:20 werd aangevuld. De complete vondsten werden individueel verzameld en geadministreerd. Losse scherven (en niet opgemerkte kleine bijgiften) werden per grafkuil samen in één vondstnummer verzameld.

In werkput 2 werden alleen kuilen uit de Volle en Late Middeleeuwen aangetroffen, zodat men direct de zuidoostelijke begrenzing van het grafveld had gelokaliseerd. In de werkputten 3 tot en met 11 werden minder vlakken aangelegd, meestal twee, soms drie: het eerste vlak onder de dikke bouwvoor



Figuur 3.4 Wijchen-Centrum. Werkput 2 tijdens de opgraving in 1991 (zicht NW-ZO). Foto V.F. Brans, Wijchen.

Figuur 3.5 Wijchen-Centrum. Het tweede vlak van werkput 3 tijdens de opgraving in 1991 (zicht NW-ZO). Foto V.F. Brans, Wijchen.



waarmee de kuilen uit de Volle en Late Middeleeuwen in beeld kwamen, en het tweede vlak op het niveau van de Merovingische graven. In werkput 12 werd de oostelijke hoek van het grafveld bereikt en daarmee was de hele zuidoostzijde bekend en onderzocht.

De werkputten 13 tot en met 18 lagen aan de zuidwestzijde van het grafveld (fig. 1.2). Hier werden op het eerste vlak meer resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen dan elders, en bovendien was er sprake van stratigrafisch gescheiden niveau's met graven waarbij het kleine aantal jongste graven (laat 6^{de}- en vroege 7^{de}-eeuw) door een laag stuifzand gescheiden waren van de meer talrijke graven uit de late 5^{de} en vroege 6^{de} eeuw. De zuidwestgrens van het grafveld was bereikt, maar of de westhoek ook gevonden was of dat deze door oversnijdingen aan het oog onttrokken werd, kon niet worden vastgesteld. Alleen aan de noordzijde was nu nog terrein voor onderzoek beschikbaar. De werkputten 19, 20 en 21 besloegen dit gebied. Hier bevonden zich vooral jongere graven uit de latere 6^{de} en vroege 7^{de} eeuw. Een begrenzing kon hier niet worden vastgesteld maar tot teleurstelling van de veldploeg moest het onderzoek worden gestaakt omdat er geen percelen meer voor onderzoek beschikbaar waren.

In totaal waren na ruim vijf maanden veldwerk (veel langer dan oorspronkelijk gedacht) bijna 290 graven geborgen. Interessant is een berekening die in de ROB documentatie werd aangetroffen. De som van de onkosten (huur graafmachine) en betaalde werkuren bedraagt fl. 77.553,71, wat neerkomt op fl. 267,43 per graf (€ 121,40). In totaal gaat het om 1043 betaalde en 112 onbetaalde werkuren. Omgerekend zijn dus iets minder dan vier werkuren per graf besteed. Tegenwoordig zou een veelvoud van de genoemde bedragen nodig zijn om een Merovingisch grafveld goed te documenteren.

In 1992 werd toegang verkregen tot enkele nog niet onderzochte percelen. Deze uitbreiding werd georganiseerd door Herman van Klaveren (plaatsvervangend provinciaal archeoloog) en uitgevoerd door Fedor van Kregten en Tom Hazenberg. In enkele werkdagen tussen 16 juni en 7 juli werden de werkputten 22, 23 en 24 (fig. 1.2) aangelegd en opgegraven, waarin kleine uitbreidingen werden gerealiseerd. Werkput 22 werd uiteindelijk niet gedocumenteerd omdat deze geheel bleek te overlappen met een oude werkput. Eind oktober en half november is vervolgens in de werkputten 25 en 26 nieuw te onderzoeken oppervlak blootgelegd. Men dacht in eerste instantie de noordgrens van het grafveld te hebben blootgelegd, maar een graf in de meest noordelijke putwand bewees het tegendeel.

De wens om zoveel mogelijk graven bloot te leggen, leidde soms tot onveilige situaties. Op de tekening van werkput 25 is te zien hoe men enkele graven half onder de fundamenteën van het pand Zaal Sterrebos (gebouwd in 1981) heeft uitgehaald. Zo werden ook andere fundamenteën ondergraven. Op 18 november 1992 werd in het dagrapport genoteerd: "Bij instorten perceelsmuur tussen Hormers (naam onduidelijk) en Sengers [de scheiding tussen Kasteellaan 10 en 12, SH] ternauwernood het

Figuur 3.6 Wijchen-Centrum. Het couperen van de grafkuilen in werkput 1 tijdens de opgraving in 1991 (zicht ZO-NW). Foto V.F. Brans, Wijchen.



vege lijf kunnen redden (kuiten gekneusd)". Eveneens vermeldenswaard is de discussie die in 1992 na afloop van de opgraving is ontstaan over het eigendomsrecht van de vondsten. In Museum Kasteel Wijchen werden enkele rijke grafinventarissen geëxposeerd en De Gelderlander gaf ruchtbaarheid aan de mooie vondsten. Dit was voor een van de eigenaren van de in 1992 onderzochte percelen aanleiding om de daar gedane vondsten te claimen. De opgravingsdossiers bevatten een briefwisseling, waarbij de eigenaar via een advocatenkantoor het eigendom van de vondsten opeist. De claim werd opgegeven nadat de eisers werden uitgenodigd voor een gesprek op de ROB in Amersfoort, waar hen te verstaan is gegeven dat indien zij de vondsten zouden opeisen, zij op hun beurt aansprakelijk werden gesteld voor de kosten die de ROB gemaakt had om de objecten op te graven. Later in 1992 werd ten zuiden en zuidoosten van het grafveld een parkeergarage gerealiseerd. De bouwput overlapte deels met het opgegraven areaal (fig. 3.1). Aan de Oosterweg werden in deze bouwput maar liefst 24 water- en beerputten waargenomen door AWN-leden. Enkele waterputten bevatten Karolingisch materiaal (8^{ste}-9^{de} eeuw), de meeste dateerden echter uit de Late Middeleeuwen (13^{de}-14^{de} eeuw) en waren dus veel jonger dan het grafveld.¹⁹ In 1996 kwam nog een perceel beschikbaar (fig. 3.7) en werd het onderzoek voortgezet van 16 oktober tot 8 november. Het veldteam bestond uit Glenn Tak en Arjen Bosman met regelmatig bezoek door Pim Verwers. Eén werkput, nr. 27, werd opgegraven in maar liefst vijf vlakken en enkele detailtekeningen. Dit detailniveau werd gehanteerd omdat men feitelijk de noordgrens van het grafveld had gevonden maar een mogelijk graf daarbuiten goed wilde onderzoeken (fig. 3.8). Het bleek niet om een graf maar om een vol-/laatmiddeleeuwse kuil te gaan, zodat de noordgrens definitief kon worden vastgesteld.

3.3 Eerste uitwerking

Conservering

De opgraving leverde een grote hoeveelheid vondstmateriaal op, dat in veel gevallen in slechte staat verkeerde. Gouden hangers en een bergkristallen gesp leverden geen problemen op en ook glazen stortbekers konden na een schoonmaakbeurt van Jaap Kottman snel naar het museum. Maar zorgwekkend waren de uiterst kwetsbare ijzeren voorwerpen. Reeds tijdens de opgraving van 1991 begon de afdeling restauratie van de ROB onder leiding van Ronny Meijers aan de conservering

¹⁹ Tuyn 1992.



Figuur 3.7 Wijchen-Centrum. Het onderzoek van werkput 27 in 1996. Links de locatie tussen bestaande bebouwing, rechts een blik op het sporenvlak. Deze foto's geven goed weer hoe men probeerde alle voor onderzoek beschikbare percelen op te graven. Archief RCE.



Figuur 3.8 Wijchen-Centrum. Het onderzoek van werkput 27 in 1996. Op de voorgrond links ligt graf 301 met een recente oversnijding en verder zijn alleen vol-/ laatmiddeleeuwse kuilen aanwezig. Archief RCE.

van dit materiaal. Ten behoeve van de restauratie is een groot aantal ijzeren voorwerpen, sommige alleen te beschrijven als roestbrokken, bekeken en gefotografeerd middels het röntgen-apparaat waar het ROB-laboratorium mee was uitgerust. Vele stagiairs kregen de gelegenheid om onder begeleiding van Josette Kusters aan het Wijchense materiaal te werken. Onder dezen bevond zich ook Tom Hazenberg, die de basale beschrijving en de invoer van de gegevens van het vondstmateriaal in een dBase III+-database realiseerde.

Het hoofddoel echter, stabilisering van het ijzer, bleek een moeilijke zaak. Het ijzer zelf was in slechte staat en er waren medio jaren '90 nog geen goede methoden voorhanden om ijzer afdoende te stabiliseren. Veel behandelde stukken zijn reeds enkele jaren later, rond de eeuwwisseling, opnieuw ter hand genomen, maar een blijvend effect hebben deze behandelingen niet gehad. Bij het huidige onderzoek werd veel materiaal gefragmenteerd teruggevonden. In de inleiding van hoofdstuk 5 (metaal) wordt ingegaan op de gevolgen van de staat van het materiaal voor het huidige onderzoek.

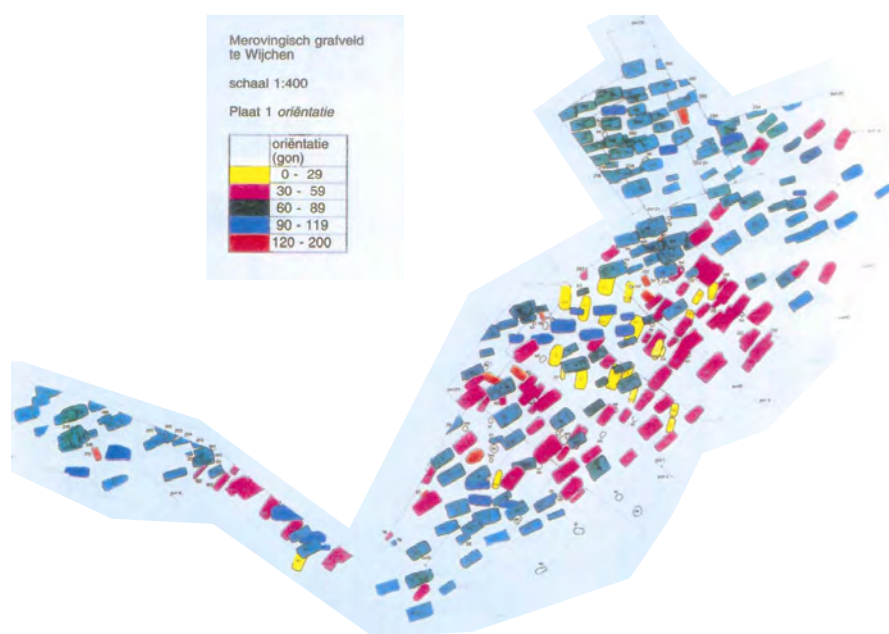


Figuur 3.9 De scriptie van Tom Hazenberg uit 1993.

Uitwerking

Al na de campagne van 1992 werd de uitwerking ter hand genomen door Tom Hazenberg in het kader van zijn doctoraalscriptie aan de Universiteit Leiden (fig. 3.9).²⁰ Het doel van de scriptie was om door middel van spooranalyse (oversnijdingen, oriëntatie, vormovereenkomsten) tot een fasering van het grafveld te komen (fig 3.10). Goed dateerbare vondsten konden wel een rol spelen in de analyse, maar werden nadrukkelijk niet tot hoofddoel van de scriptie gemaakt, omdat een beschrijving en analyse van de honderden vondsten duidelijk het tijdsbestek van een doctoraalscriptie te buiten gingen.

De grafanalyse van Hazenberg (de nummering, de lijsten met spoor/vondstnummers en oversnijdingen) hoefde voor deze publicatie slechts op detail te worden bijgewerkt en vormt de basis voor de huidige catalogus (hoofdstuk 16).



Figuur 3.10 Oriëntatie van de graven van Wijchen-Centrum (naar Hazenberg 1993).

20 Hazenberg 1993.

3.4 Waarnemingen bij bouwactiviteiten

In de zomer van 2000 werden voorbereidingen getroffen voor werkzaamheden centraal op het nog niet opgegraven gedeelte van het grafveld. Het betrof uitbreiding van fietsenzaak Driessen. De archeologie kwam ook ter sprake en er werd afgesproken dat er niet dieper dan 60 cm zou worden gegraven. Bij de bouw bleek echter dat ook een damwand moest worden verwijderd, wat bij het overleg niet ter sprake was gekomen. Het uitgraven van die wand leidde uiteindelijk tot een verstoring van 20 m lang en 3 m breed met een geschatte diepte van 2,5 m, zonder dat er archeologen aanwezig waren.

Amateurarcheologen hebben later vondsten verzameld en op basis van vondstspreidingen geschat dat er enkele tientallen graven aanwezig geweest moeten zijn.²¹ Op figuur 3.1 is de damwand aangegeven; de letter D staat aan de zijde waar de graven zijn waargenomen. Deze locatie is van belang om de begrenzing van de graven bij benadering in kaart te brengen.

In 2005 is de Markt in Wijchen heringericht, voorafgegaan door een archeologisch proefsleuvenonderzoek door de gemeente Nijmegen (BAMN). Enkele sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd kwamen aan het licht, die echter niet van dermate groot belang waren om een vervolgonderzoek van grotere omvang in te stellen.²² Het belang van het beperkte onderzoek op de Markt voor deze studie is echter groot, omdat kon worden vastgesteld dat het grafveld zich niet tot op de Markt uitstrekte.

21 Flokstra 2000.

22 Diepenveen 2009.

DEEL II

VONDSTEN



4 Menselijk en dierlijk botmateriaal

Liesbeth Smits

Ook al zijn in Wijchen-Centrum 309 graven aangetroffen van personen die waarschijnlijk allemaal gestrekt op de rug en onverbrand zijn begraven (inhumatie), is er nauwelijks onverbrand menselijk skeletmateriaal teruggevonden. Dat komt doordat de bodemcondities voor de conservering van botmateriaal in Wijchen ongunstig zijn. Door de hoge zuurgraad van de zandgronden zijn vrijwel alle skeletdelen verdwenen. In enkele gevallen is wel een verkleuring waargenomen (lijksilhouet – zie paragraaf 12.1.2). Twee onverbrande botdelen (twee graven) en resten van tandglazuur, die in vijftien graven zijn aangetroffen, zijn het enige resterende menselijke materiaal van de inhumatiegraven. Veel talrijker is het verbrande botmateriaal. Behalve inhumatiegraven zijn er in Wijchen-Centrum ook 36 crematiegraven (deels) intact aangetroffen. Omdat er bovendien meer dan 150 vondstnummers met verbrand botmateriaal uit kuilen, greppels en inhumatiegrafkuilen zijn geborgen, wordt vermoed dat er nog veel meer crematiegraven aanwezig waren, die later verspit zijn bij de aanleg van de graven, kuilen en greppels.

In dit hoofdstuk worden de leeftijds- en geslachtsbepalingen van het aangetroffen menselijk botmateriaal gepresenteerd. In de bijlage (hoofdstuk 18) zijn alle fysisch-antropologische details van het materiaal opgenomen, terwijl in de catalogus (hoofdstuk 16) een samenvatting van de gegevens is genoteerd. Een demografische analyse van de gegevens volgt in de synthese (hoofdstuk 14).

Dit hoofdstuk heeft drie delen. Paragraaf 1 presenteert de gegevens van de inhumatiegraven. Paragraaf 2 omvat de determinatie van de intacte crematiegraven en bespreekt kort de verspreide crematieresten. In paragraaf 3 volgt tenslotte het dierlijk botmateriaal, dat bij de opgraving niet als zodanig herkend maar pas bij de fysisch-antropologische analyse aan het licht is gekomen.

4.1 Onverbrande menselijke resten

Van twee graven is onverbrand botmateriaal voorhanden (tabel 4.1): graf 255 en graf 16 (fig. 4.1). Van vijftien graven zijn kieskapsels (glazuurbedekking van de tanden) aangetroffen (tabel 4.2). Vanwege het ontbreken van de wortels van de tanden en kiezen, alsmede door fragmentatie en aangehechte concreties (zand en andere verontreiniging) konden niet alle kieskapsels of de restanten ervan gedetermineerd worden. Een vermeldenswaardige vondst is een kunsttand van barnsteen (fig. 4.2). Gezien de snijvlakken die op de barnsteen zijn aangebracht, is deze oorspronkelijk als kraal bedoelde barnsteen later hergebruikt als kies.

identificatie graf/vondst	geslacht/leeftijd	omschrijving en determinatie
graf 16 V10.083	Graciel: mogelijk onvolwassen of vrouwelijk individu	Diafyse fragment van <i>femur</i> en <i>tibia</i> . Beide zijn graciel met <i>anterior-posterior</i> diameter <i>femur</i> van 23,01 mm.
graf 255 V21.088	Vrouw? Leeftijd: waarschijnlijk volwassen	Linker <i>temporale</i> , <i>processus mastoideus</i> eerder vrouwelijk, <i>crista supra mastoidea</i> eerder vrouwelijk, robuustheid waarschijnlijk volwassen individu

Tabel 4.1 Wijchen-Centrum. De gegevens van de onverbrande menselijke skeletdelen.

Figuur 4.1 Wijchen-Centrum. Graf 16 in werkput 1, met deels bewaard onverbrand bot van de benen. Veldfoto 3, archief RCE.



identificatie graf/vondst/spoor	geslacht/leeftijd	omschrijving en determinatie
graf 17/V1.086	17-25 jaar	2x M3, 2x M2, 1 xM1: attritie 2
graf 34/V3.131	25-35	2 premolaren en 2 molaren met attritie 3+
graf 52/V3.161	Vrouw?? 17-35 jr	2.1/2.8/2.7/1.7/2.4/2.5: attritie weinig
graf 65/V4.073	>1 jaar	kronen definitief gebit
graf 67/V7.007	7-25 jaar	kronen definitief gebit, geen attritie
graf 104/V8.085	17-25	molaar met weinig attritie
graf 123/V9.141		fragmenten niet te determineren
graf 141/V9.091		fragmenten niet te determineren
graf 146a/V10.110		fragmenten niet te determineren
graf 146b/V10.118		concreties niet te determineren
graf 149/V10.051		concreties niet te determineren
graf 160/V10.087		fragmenten niet te determineren
graf 230/V20.015	17-25 jaar	4x molaar, 1x premolaar: attritie 2-3
graf 235/V20.041	17-25 jaar	3x premolaar, 8 x molaar : attritie 1 tot 2
graf 265/V25.030	-	fragmenten niet te determineren

Tabel 4.2 Wijchen-Centrum. De gegevens van de tandglazuurkapsels.



Figuur 4.2 Wijchen-Centrum. De tandkapsels van graf 67, met in het midden een barnstenen kraal die dienst heeft gedaan als kunststand.

4.2 Verbrande menselijke resten: de crematiegraven

4.2.1 Inleiding

Bij gecremeerd botmateriaal is de samenstelling van het bot veranderd. De organische bestanddelen zijn door de hoge temperaturen verdwenen en alleen het anorganische gedeelte, voornamelijk bestaand uit hydroxyapatiet, blijft over. De kristalstructuur van dit mineraal verandert eveneens. Verbrand botmateriaal heeft te lijden gehad van fragmentatie, vervorming, krimp en breuk, waardoor de determinatie bemoeilijkt kan worden. Wanneer er echter genoeg botfragmenten van een redelijke grootte zijn overgebleven, is het in het algemeen wel mogelijk om een leeftijdsschatting, een geslachtsdiagnose en een minimum aantal individuen te bepalen. Het onderzoek naar crematieresten omvat de beschrijving van de crematieresten zelf (verbranding en fragmentatie) en de beschrijving van de fysisch antropologische eigenschappen, zoals de determinatie van de botfragmenten, leeftijd, geslacht, lichaamslengte, minimum aantal individuen en pathologische botveranderingen.

4.2.2 Methode: beschrijving van de crematieresten

Fragmentatiegraad

De fragmentatiegraad van crematieresten is afhankelijk van verschillende depositionele en post-depositionele processen (o.a. wel of niet bewaren in een urn, blussen). Niet afgekoelde crematieresten zijn erg breekbaar. Handelingen als blussen of verzamelen van deze resten zorgen ervoor dat de fragmenten kleiner worden. Er worden verscheidene stadia van fragmentatie onderscheiden:

Fase	Omschrijving	Fragmentgrootte (cm)
1	zeer klein	< 1.5
2	klein	1.6-2.5
3	middel	2.5-3.5
4	groot	3.6-4.5
5	zeer groot	>4.6

Verbrandingsgraad

De verbrandingsgraad kan men o.a. bepalen aan de kleur- en krimp-scheur-patternen van het verbrande bot. Deze kleur is afhankelijk van de duur en de temperatuur van de verbranding. Er worden verschillende fasen onderscheiden:²³

Kleur	Verbrandingsgraad	Temperatuur oC
lichtbruin	0=onverbrand	-
donkerbruin	1=zeer slecht verbrand	<275
zwart	2=slecht verbrand	275-450
grijs	3=middelmatig verbrand	450-650
krijtwit	4=goed verbrand	650-800
oudwit	5=zeer goed verbrand	>800

4.2.3 Methode: beschrijving van de fysisch antropologische eigenschappen

Determinatie

Bij het determineren van crematieresten worden vooral de fractie van 10 mm en groter bekeken. Botstukjes kleiner dan 10 mm kunnen zelden gedetermineerd worden.²⁴ Deze kleine fractie wordt wel nagekeken op fragmenten die van belang kunnen zijn voor de leeftijds- en geslachtsbepaling of het minimum aantal individuen (MAI). De crematieresten worden bij voorkeur gezeefd over een 1 mm zeef omdat dan de grootste kans bestaat dat de allerkleinste botjes, n.l. de gehoorbotjes die van belang kunnen zijn bij het bepalen van het MAI, bewaard blijven.

Bij de inventarisatie worden de botfragmenten in de volgende skeletregio's onderverdeeld:

Skeletdeel	Omschrijving skeletdelen
neurocranium	hersenschedel
viscerocranium	aangezichtsschedel
axiaal	schouder wervels ribben bekken heiligbeen sleutelbeen
diaphysen extremiteiten	schachtfragmenten armen benen
epifysen extremiteiten	gewrichtsuitenden armen en benen

Binnen deze skeletregio's zijn de individuele botstukken gedetermineerd (b.v. dijbeen, spaakbeen). Wanneer bij deze determinatie bepaalde beenderen ontbreken, hoeft dat nog niet te betekenen dat deze daadwerkelijk niet aanwezig zijn. De mogelijkheid bestaat dat de fragmenten te klein zijn om te herkennen.

Geslachtsbepaling

De geslachtsbepaling wordt uitgevoerd volgens de normen van de Arbeitsgruppe Europäischer Anthropologen (1979) en is gebaseerd op diverse onderdelen van het skelet, met name delen van de schedel en het bekken, die in vorm en grootte verschillen bij de geslachten. Wanneer achter de geslachtsbepaling een vraagteken staat, b.v. "m?" betekent dit "zeer waarschijnlijk mannelijk," bij twee vraagtekens is de geslachtsbepaling onzekerder. Een geslacht toewijzen is alleen bij volwassenen mogelijk. De robuustheid van het post-craniële skelet kan eveneens een aanwijzing zijn voor het geslacht.²⁵

Leeftijdsbepaling

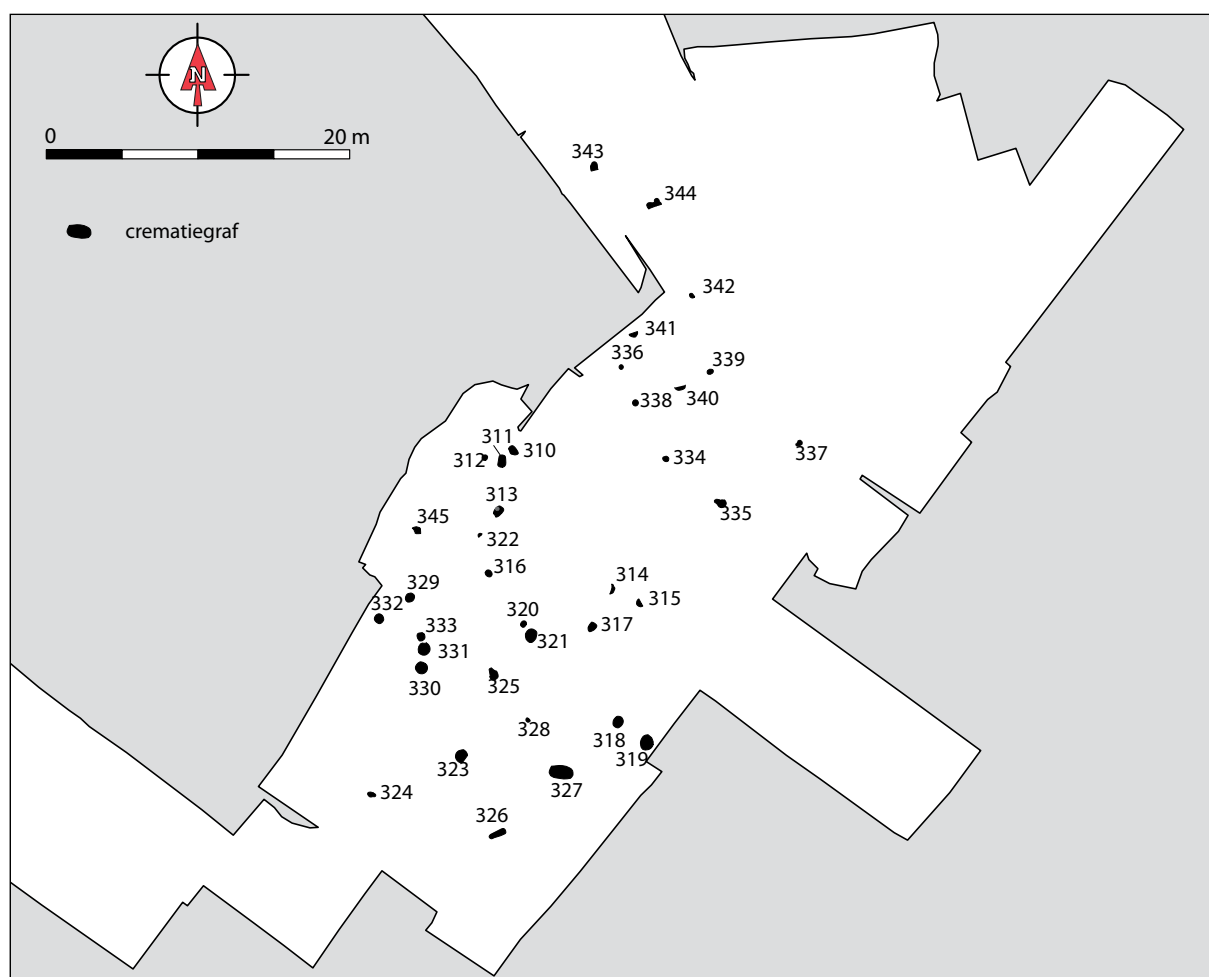
De leeftijdsbepaling bij crematieresten-onderzoek volgt dezelfde richtlijnen als die van het inhumatie-onderzoek. Voor onvolwassenen wordt naar de vergroeiing van de epifysen gekeken²⁶, het

23 Wahl 1982.

24 Maat 1985.

25 Schutkowski & Hummel 1987.

26 Arbeitsgruppe Europäischer Anthropologen 1979.



Figuur 4.3 Wijchen-Centrum. De locatie van de deels intact aangetroffen crematiegraven. Schaal 1:500.

eruptiepatroon van de tanden en kiezen²⁷, het aanzien van de *symphysis pubica* en de sluiting van de schedelnaden *endocraniaal*²⁸ en de *facies auricularis*²⁹ (allebei gewrichtsvlakken aan het bekken), en de ectocraniale sluiting van de schedelnaden.³⁰

Lichaamslengteschatting

Voor de lichaamslengteschatting wordt gebruik gemaakt van de grootte van de proximale gewrichten van de *humerus* (bovenarm), de *radius* (spaakbeen) en het *femur* (dijbeen).³¹

Pathologie

Het onderzoek naar ziekten en ongelukken bij gecremeerde individuen is vanwege de incompleteheid van het materiaal vrij moeilijk. Een beschrijving van de ziekteverschijnselen is vaak het hoogst haalbare.

4.2.4 Werkwijze

De fractie die groter of gelijk is aan 1 cm wordt gedetermineerd. De crematieresten in de verschillende skeletregio's worden gewogen en de fragmentatie- en verbrandingsgraad vastgesteld. De maximale

- 27 Ubelaker 1984.
- 28 Acsádi & Nemeskéri 1970.
- 29 Lovejoy *et al.* 1985.
- 30 Rösing 1977.
- 31 Rösing 1977.



Figuur 4.4 Wijchen-Centrum. De locatie van de verspreid aangetroffen crematieresten. Schaal 1:500.

fragmentgrootte wordt afgerond op een halve cm. Wanneer crematieresten minder dan 1 gram wegen wordt dit afgerond tot 1 gram.

De fractie die kleiner is dan 1 cm wordt onderzocht op relevante botfragmenten. Wat overblijft wordt residu genoemd. In sommige gevallen is het residu erg vervuild en moet een schatting gemaakt worden van het gewicht aan crematieresten dat aanwezig is in het residu. Aanwezige dierenbotten worden van de menselijke crematieresten gescheiden, fragmentatie- en verbrandingsgraad en gewicht worden genoteerd. Het totaal gewicht aan crematieresten onderaan de tabellen in bijlage 1 duidt op het totaal zonder de dierlijke botfragmenten.

4.2.5 Resultaten crematierestenonderzoek

Per vondstnummer (soms meerdere per graf) worden de resultaten in de bijlage (hoofdstuk 18) als een tabel weergegeven. Geheel achteraan is een afzonderlijke tabel die de gegevens bevat van de vondstnummers waarin te weinig materiaal voorhanden was voor een gedetailleerde beschrijving. De locatie van de deels intact aangetroffen crematiegraven is weergegeven op figuur 4.3. Behalve de deels intacte crematiegraven, werden nog meer dan 100 vondstnummers met verspreide crematieresten onderzocht, die werden aangetroffen in inhumatiegraven en latere middeleeuwse kuilen. Behoudens

enkele dierlijke fragmenten waren de meeste afkomstig van mensen. Het gewicht en de determinatie menselijk / dierlijk staan eveneens in de bijlage (hoofdstuk 18), laatste tabel. De locatie en hoeveelheid van deze resten is weergegeven in figuur 4.4.

4.3 Dierlijk botmateriaal

Net zoals het menselijk botmateriaal is ook het dierlijke materiaal in principe niet bewaard gebleven. Uitzondering vormen de crematiegraven, waarin naast veel verbrand menselijk botmateriaal ook wat dierlijke resten verbrand zijn gevonden. Deze zijn aan het licht gekomen bij de fysisch-antropologische bestudering van de crematieresten. De dierlijke resten zijn te scheiden in het bewerkte bot enerzijds, waarin gebruiksvoorwerpen als kammen en spinschijfjes in te herkennen zijn, en onverbrand bot anderzijds, dat wellicht als onderdeel van voedsel (vleesbout) is meegegeven.

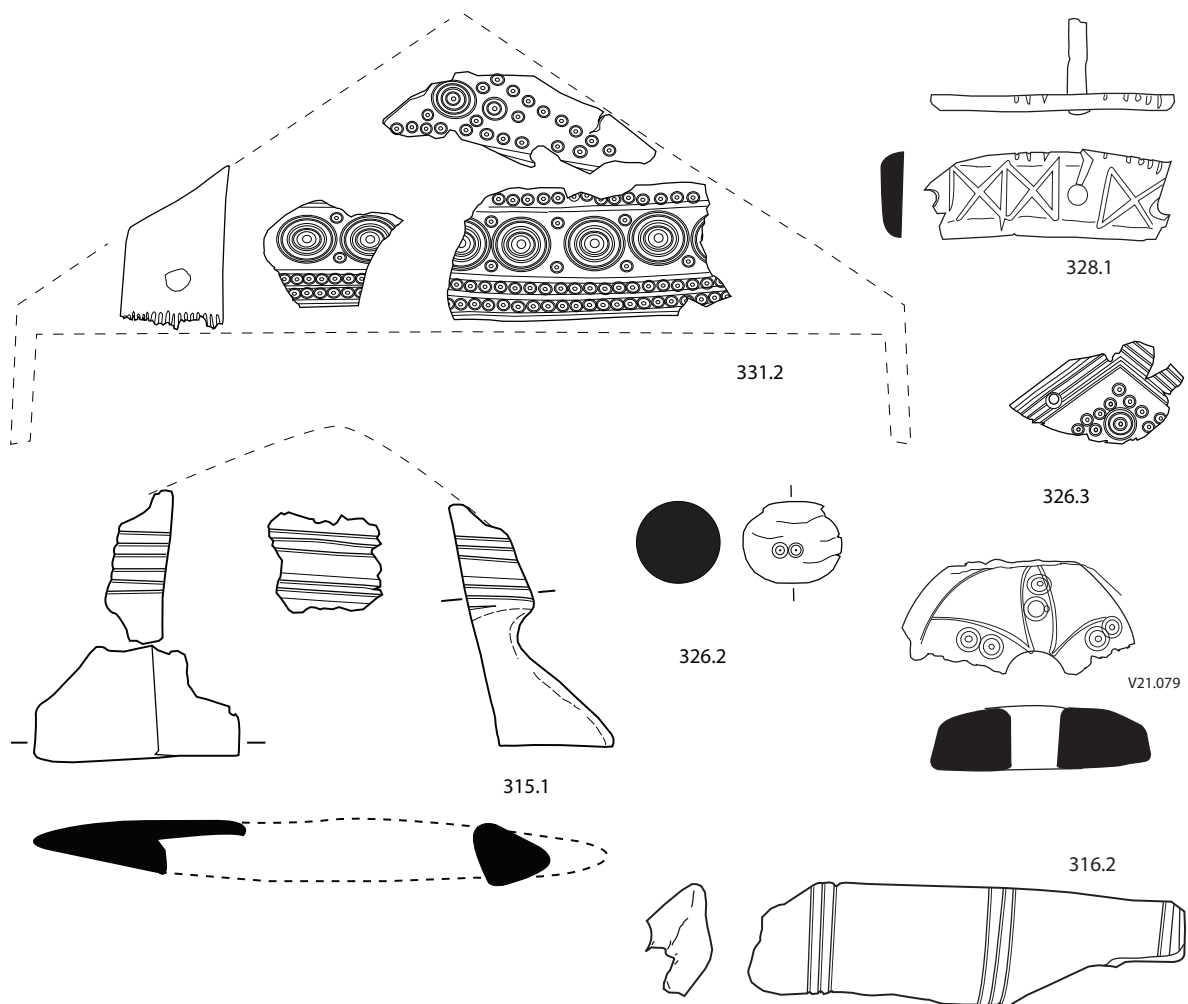
Een tweede uitzondering is graf 83, waarin een runderschedel was gedeponeerd – waarschijnlijk was het een dierbegraving en geen menselijk graf. Als laatste moeten de laatmiddeleeuwse kuilen worden genoemd, waarin enkele fragmenten onverbrand dierlijk bot zijn waargenomen. Deze moeten

bijgiftnr	vondstnr	geslacht/leeftijd	object	omschrijving
310.3	V1.003	vrouw? 20-40 jaar	handvat?	
311.1	V1.073	man 30-54 jaar		groeven en puntcirkels
315.1	V1.096	30-60 jaar	kam	groeven
316.2	V3.013	vrouw? 30-60 jaar	handvat?	groeven
322.1	V3.101	20+ jaar		(cilindrisch) groeven
(kuil)	V3.148			puntcirkels
(57)	V4.029		kam	
325.1	V4.043	7-14 jaar		groeven en puntcirkels
326.2	V5.010	20-40 jaar	knikker	bolletje bot of schelp met puntcirkel
326.3	V5.011	20-40 jaar	kam (bovenhoek)	groeven en puntcirkels
328.1	V5.022	20-40 jaar		(rand bot, kruismotief, met bronzen stift)
328.2	V5.022		tand, zwijn?	
331.2	V6.099	man	kam	groeven en puntcirkels; bronzen niet
333.3	V6.098	man? 35-44 jaar		ribbels
334.1	V8.006	20-40 jaar	kam	groeven
(263)	V21.079		spinklos?	groeven en puntcirkels

Tabel 4.3 Wijchen-Centrum. Bijgiften van bewerkt dierlijk botmateriaal (verbrande objecten).

bijgiftnr	vondstnr	geslacht/leeftijd	dier	gewicht
310.6	V1.078	vrouw? 20-40 jaar	varken	73 g
312.2	V1.007+072	21-24 / 35-50 jaar	varken	19 g
316.3	V3.013	vrouw? 30-60 jaar	varken	20 g
317.7	V3.021	ca. 12 jaar	varken + schaap/geit	43 g
323.2	V4.114	vrouw?? 20-40 jaar	(onbepaald)	6 g
325.2	V4.043	7-14 jaar	wsch. varken	3 g
334.2	V8.006	20-40 jaar	varken	51 g
336.1	V9.007	12-16 jaar	wsch. varken	9 g
340.1	V9.112	2-10 jaar	wsch. varken	2 g
343.1	V21.020	20+ jaar	wsch. varken	4 g

Tabel 4.4 Wijchen-Centrum. Bijgiften van onbewerkt dierlijk botmateriaal (verbrand voedsel?).



Figuur 4.5 Wijchen-Centrum. Selectie van bijgiften van bewerkt dierlijk botmateriaal. Schaal 1:1.

bijgiftnr	vondstnr	omschrijving
83.1	V6.130	schedelresten groot zoogdier
	V11.013	kiesresten groot zoogdier
	V11.017	kiesresten groot zoogdier
	V11.023	kiesresten groot zoogdier
	V14.001	kiesresten groot zoogdier
	V14.002	kiesresten groot zoogdier
	V14.008	kiesresten groot zoogdier

Tabel 4.5 Wijchen-Centrum. Onverbrand dierlijk botmateriaal, met uitzondering van graf 83 afkomstig uit (laat)middeleeuwse kuilen (nederzettingsafval?).

waarschijnlijk tot het nederzettingsafval worden gerekend. De gegevens aangaande het dierlijk bot worden gepresenteerd in drie tabellen. Tabel 4.3 bevat de gegevens omtrent de verbrande objecten (bijgiften) van bewerkt dierlijk bot (zie figuur 4.5); tabel 4.4 bevat de onbewerkte resten, mogelijk bijgiften van vlees; tabel 4.5 bevat de onverbrande resten – het diergraf en het vol-/laatmiddeleeuwse nederzettingsafval.



5 Metaal

Wat betreft aantallen bijgiften is metaal veruit de meest omvangrijke vondstcategorie. In totaal zijn 369 bijgiften van metaal gedocumenteerd, tegenover bijvoorbeeld 72 stukken aardewerk (vaatwerk en spinstenen) en 73 kralensnoeren of losse kralen (barnsteen en glas). Daarnaast zijn ca. 60 ‘losse vondsten’ geborgen, metaalvondsten die uit middeleeuwse kuilen, recente verstoringen of de bouwvoor afkomstig waren. In de eerste inleidende paragraaf hieronder worden de onderzoeksmethoden, de staat van het materiaal en enkele zaken omtrent de gebruikte terminologie toegelicht. Vervolgens worden de diverse categorieën objecten in afzonderlijke paragrafen en subparagrafen besproken.

5.1 Inleiding

Staat van het materiaal

De grote hoeveelheid metaalvondsten is natuurlijk te beschouwen als een sterk punt, aangezien de collectie een gegevensbron van onschatbare waarde vormt voor de bestudering van het Merovingische grafritueel. Anderzijds is de enorme omvang van de collectie metaal ook een bron van zorg. Slechts een kleine selectie vondsten kon na de opgraving duurzaam gestabiliseerd worden. Veel vondsten zijn weliswaar gelijmd of schoongemaakt, maar dat heeft het verval in de jaren na de opgraving niet gestopt. Doordat de Wijchense zandgronden een hoge zuurgraad kennen, is veel materiaal er slecht aan toe. Zelfs brons en zilver zijn in slechte staat. IJzeren voorwerpen zijn op zijn best gecorrodeerde objecten waar de originele vorm blijkt uit de contour. Slechter zijn de kleinere brokken roest waarin geen vorm te herkennen valt. Veel grote smalle objecten zoals lanspunten en zwaarden/messen zijn uit elkaar gevallen. Voor dit onderzoek zijn de fragmenten in elkaar gepast en is er een digitale foto gemaakt. Hiermee is de contour van een object te reconstrueren, maar details zijn uiteraard niet te zien. In het kader van het Deltaplan voor het Cultuurbehoud zijn de metaalvondsten door middel van *röntgen*opnamen bestudeerd. Van een aantal speciale objecten zijn *röntgen*foto's bewaard gebleven, maar dat betreft slechts een selectie.

Hoewel het gewenst en zelfs zeer belangrijk is om het metaal in de toekomst te behandelen, is dat niet gebeurd bij dit onderzoek. Conservering van metaal is financieel absoluut niet te realiseren in het kader van een ‘subsidie kortlopend onderzoek’ van het Odyssee-programma en ook niet het primaire onderzoeksdoel.

Het bovenstaande heeft tot gevolg dat veel determinaties van metalen voorwerpen slechts een voorlopige status hebben. Door de dikke roestlaag op vooral de ijzeren voorwerpen zijn veel objecten slechts op een basisoniveau gedetermineerd (lans, gesp). Soms was zelfs dat niet haalbaar. Indien voorwerpen in de toekomst gerestaureerd zouden worden, zou de determinatie gepreciseerd kunnen worden, wat mogelijk consequenties heeft voor de interpretatie of datering van sommige bijgiften.

Terminologie

In zijn algemeenheid is gepoogd om de bijgiften in hun complete staat te benoemen. Een pijlpunt wordt als ‘pijl’ beschreven en een *umbo* als ‘schild’. Dat heeft tot gevolg dat achter dezelfde aanduiding verschillende zaken schuil kunnen gaan: zowel een enkele ijzeren gesp als een driedelig met zilver ingelegde set van gesp, riemtong en beslagplaten worden met ‘gordel’ aangeduid. Objecten zoals gouden hangers en munten met een gat erin die naast kralen werden gevonden, maken deel uit van de kralensnoer en gelden dus als één bijgift (‘kralensnoer’). Wanneer de detailtekening echter aangaf dat er bijvoorbeeld twee kralen rond het hoofd en vijf kralen op het middel werden aangetroffen, zijn beide groepjes als aparte bijgiften genoteerd. Overigens zou het correcter zijn om van ‘uitrusting/bijgiften’ te spreken, aangezien die twee vaak niet te scheiden zijn. Een pot van aardewerk is natuurlijk een bijgift, maar van een wapen of kledingstuk is niet te zeggen of de dode die tijdens zijn/haar leven vaak droeg (uitrusting) of dat deze pas bij de begrafenis in de kist is gedeponneerd (bijgift).

In de catalogus zijn de als ‘uitrusting/bijgift’ beschouwde objecten apart weergegeven van de losse scherven en objecten uit oversnijdende kuilen. In dit hoofdstuk komen alleen de als bijgift/uitrusting beschouwde objecten aan de orde; losse vondsten worden alleen in uitzonderlijke gevallen behandeld. Een probleem bij de boven beschreven benoeming van objecten treedt op wanneer het object slecht herkenbaar is of slechts ten dele aanwezig. Van een beslagstukje met een klinknagel weten we wel dat het op hout of leer heeft vastgezet, maar of het op de gordel werd gedragen of deel uitmaakte van een messchede, kan vaak niet worden vastgesteld. Dit geldt ook voor de kleinere gespen die op een andere plaats dan het middenrif zijn aangetroffen. Deze kunnen aan wapenriemen, aan kleding of schoeisel bevestigd hebben gezeten. In die gevallen staat (beslag) of (gesp) in de catalogus tussen haakjes, wat aangeeft dat de determinatie onvolledig is. In de bespreking per functionele categorie in dit hoofdstuk komen deze onzekere determinaties niet aan de orde.

Verzamelmwijze

Tijdens het veldwerk is veelvuldig gebruik gemaakt van de metaaldetector (fig. 5.1). Dit is mede een verklaring voor de grote aantallen metaalvondsten die zijn teruggevonden. In zijn algemeenheid zijn bijgiften met de metaaldetector gelocaliseerd en vervolgens met de troffel vrijgelegd. In enkele gevallen zijn kleine objecten gemist en vervolgens met de losse scherven verzameld en in de ‘overige vondsten’ terecht gekomen. Indien het voor de hand ligt dat het toch om bijgiften gaat, zijn deze objecten in de catalogus als bijgift opgevoerd. In de catalogus (hoofdstuk 16) is toch herkenbaar dat ze als ‘overige vondst’ verzameld zijn, aangezien die apart zijn genoteerd en het vondstnummer van de bijgift en de losse vondst dus overeenkomen.

Beperkt onderzoek

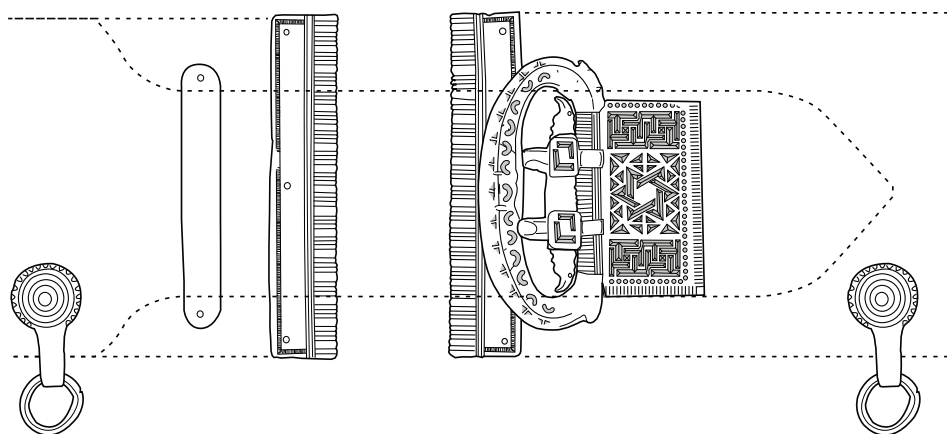
Hiervoor is al aangegeven dat objecten niet in het kader van dit onderzoek zijn gerestaureerd. Bestaande *röntgenfoto's* zijn meegenomen, maar nieuwe zijn niet vervaardigd. Ook is geen onderzoek gedaan naar de samenstelling van objecten. Indien sieraden zijn ingelegd met een rode steen is die uit gewoonte ‘almandijn’ genoemd, omdat veel sierstukken uit deze periode inleg van almandijn (een rode halfedelsteen) kennen. Het is echter niet uitgesloten dat het imitaties betreft (rood glas). De term brons is zoveel mogelijk vermeden, omdat de exacte koperlegering niet bekend is en we niet op het oog kunnen kiezen tussen bijvoorbeeld brons of messing. Alle groen geoxideerde objecten zijn daarom aangeduid als koperlegering.

Chronologie

Voor het vaststellen van de datering van objecten in dit hoofdstuk (en de volgende) vaak verwezen naar de Duitse *Niederrhein*-typochronologie. De Duitse *Phasen* zijn echter niet dezelfde als de indeling in fasen die voor het grafveld in Wijchen wordt gehanteerd. In hoofdstuk 13 (met name tabel 13.1) staan de relaties tussen beide chronologische indelingen toegelicht.



Figuur 5.1 Wijchen-Centrum. Het tweede vlak van werkput 21 wordt tijdens de opgraving in 1991 afgezocht met de metaaldetector (zicht OZO-WNW). Archief RCE.



Figuur 5.2
Schematische weergave van de onderdelen van een soldatengordel (tevens reconstructie hoe de onderdelen van graf 185 er in onbeschadigde staat uit gezien kunnen hebben).

5.2 Gordels

Zoals boven uiteengezet, kunnen de objecten die tot de gordel behoord hebben, behoorlijk uiteenlopen. In veel graven gaat het om een eenvoudige gesp, in sommige gevallen gaat om meerdelige sets met een gesp, riemtong en beslagplaten. In deze paragraaf komen alleen die (onderdelen van) gordels aan de orde die waarschijnlijk om de middel zijn gedragen. Indien er aanwijzingen zijn dat het om wapenriemen gaat of om gespen met een andere functie (bijvoorbeeld schoeisel), zijn die onderdelen elders opgenomen. Hieronder komen de metalen onderdelen van de diverse gordels groepsgewijs aan de orde.

5.2.1 Laat-Romeinse gordelsets

De oudste gordels in het grafveld zijn de soldatengordels uit de laat-Romeinse periode. Ypey onderscheidde op basis van de vondsten in Rhenen een type A waarbij de gesp een uitsparing vormt in een grote beslagplaat en een type B waarbij de gesp als los onderdeel herkenbaar is.³² De Wijchense gordels zijn alle van het type B. De basis is een brede leren gordel, die bij de openingen is afgezet met een eindbeslag in de vorm van een gegroefde cilinder, het zogenoemde *astragal*-beslag. Op de brede gordel is een smallere riem bevestigd die door de gesp gaat (zie fig. 5.2). De gesp heeft meestal één gespdoorn en een smalle bevestigingsplaat, maar de grotere stukken hebben soms twee gespdoorns en een brede bevestigingsplaat en een decoratie met dierornamenten.³³ De bevestigingsplaat is in sommige gevallen uitgebreid gedecoreerd met *kerbschnitt*-patronen en is door middel van klinknageltjes aan het leer bevestigd. Het riemdeel dat door de gesp gaat heeft soms een eindbeslag en wordt door meerdere metalen strips op zijn plaats gehouden. De gesp en één van beide *astragalen* zijn vaak aan elkaar bevestigd. Verder hangen meerdere ringen aan stervormige beslagstukken aan de gordel, waaraan uitrusting (mogelijk een mes, vaak een pincet/baardtang) kon worden bevestigd. Net als de bevestigingsplaat van de gesp zijn ook de *astragal*-bevestigingen, metalen strips en beslagstukken van de ringen vaak *kerbschnitt*-versierd of hebben eenvoudiger puntcirkels of vlakkendecoratie. De *kerbschnitt*-versierde gordels moeten tussen ca. 365 en 425 na Chr. gedateerd worden.³⁴ Aangezien het oudste type (A) niet in Wijchen vertegenwoordigd is, moeten de soldatengordels van deze vindplaats ca. 390-425 dateren. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie worden deze gordels (*Gürtel* 1.1) in *Phase* 1 ingedeeld (ca. 400-440 na Chr.).³⁵

In Wijchen-Centrum zijn acht (delen van) dergelijke soldatengordels teruggevonden (fig. 5.3; tabel 5.1). Graf 185 bevatte de meest complete gordel, bestaande uit een gesp met dubbele gespdoorn en bevestigingsplaat waarop een zeshoekige ster is uitgesneden, twee *astragal*-beslagen, meerdere

32 Ypey 1969.

33 Böhme 1974, 53-69.

34 Böhme 2008.

35 Siegmund 1998, 19; Müssemeier *et al.* 2003, 15.



Figuur 5.3 Wijchen-Centrum. Onderdelen van laat-Romeinse soldatengordels. Foto Rob Mols. V.l.n.r. boven: 331.1, 52.1, 185.2, 183.4; onder 327.2, 86.1.

bijgift nr	vondstnrs	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	geslacht	leeftijd
52.1	V3.158-159	2	(onderdeel soldaten-gordel)	sterbeslag en ring	koperlegering	(v?)	(17-35)
86.1	V6.124	1	soldatengordel	gesp aan smalle <i>astragal</i>	koperlegering	m?	
183.4	V13.017	1	soldatengordel	<i>astragal</i>	koperlegering	m?	
185.2	V13.034	1	soldatengordel	gesp, 2x <i>astragal</i> , sierplaat, hangers	koperlegering	m?	
269.1	V23.055	1	soldatengordel	ring	koperlegering		
313.2	V01.013-069	1	(waarsch. soldatengordel)	(gesmolten onderdelen)	koperlegering	v??	20+
327.2	V5.021	1	soldatengordel	beslagstrips	koperlegering		
331.1	V6.090-100	1	soldatengordel	2x <i>astragal</i>	koperlegering	m?	20-30

Tabel 5.1 Wijchen-Centrum. Overzicht van de laat-Romeinse gordels.

beslagstrips en hangers met stermotief. Graf 86 bevatte een kleinere gesp aan een smalle *astragal*. In graf 183 werd alleen een *astragal* teruggevonden en in graf 269 alleen een kleine ring van een hanger. In graf 52 werd een ring aan een beslagstuk met stermotief gevonden, maar dit graf is jonger en het laat-Romeinse stuk is hergebruikt in een kralensnoer van een vrouwengraf. In de crematiegraven 327 en 331 werden gesmolten onderdelen van deze gordels aangetroffen. In het geval van 313 lijken de gesmolten onderdelen daar ook op maar is de determinatie niet geheel zeker.

5.2.2 Hoge gesp met kamversiering

Een tweede type gordelbeslag staat eveneens in een laat-Romeinse traditie, maar is kleiner en veel minder uitgebreid gedecoreerd. Het gaat om een relatief smalle hoge gesp met 'kamversiering', een gerilde rand langs de buitenzijde, die meestal voorkomt met een klein vast riembeslag aan de as van de gesp (*Gürtel* 1.2 volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie).³⁶ Het enige Wijchense exemplaar dat hier op lijkt (fig. 5.4 linksboven; tabel 5.2) mist het riembeslag aan de as maar mag vanwege de hoge vorm en de 'kamversiering' hier toch onder geschaard worden. De vroege datering uit de literatuur (*Phase* 2) komt ongeveer overeen met de vroege datering van de context, graf 317 (fase 2).

³⁶ Siegmund 1998, 19-21; Müsseseimer *et al.* 2003, 15.

5.2.3 Gesp met niervormig riembeslag

De groep van ovale gespen met rechte gespdoorn en niervormig gordelbeslag (*Gürtel* 1.3) is wat betreft vorm eenduidig, maar wat betreft decoratie nogal verschillend. Ze komen in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie voor in *Phase* 2 en 3.³⁷ In Wijchen kennen we drie exemplaren die inderdaad nogal uiteenlopend zijn van uitvoering (fig. 5.4; tabel 5.2).

Het stuk uit graf 317 is geheel van een koperlegering, heeft een rechte gespdoorn en een ovaal beslag met drie nieten dat verder onversierd is.

Uit graf 57 komt een heel bijzonder stuk, bestaande uit een gesp van bergkristal en een niervormig beslag van goud-cloisonné ingelegd met almandijn (fig. 5.5). De kristallen gesp heeft een rechte gespdoorn van koperlegering met op het scharnierpunt een rechthoekig veld met twee almandijnen ingelegd. Het niervormig beslag heeft een basis van ijzer, waarop de gouden rand is vastgeklonken met zeven klinknageltjes. Onder het almandijn is folie van goud zichtbaar.

bijgiftnr	vondstnr	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	geslacht	leeftijd
317.2	V3.022	2	hoge gesp, geprofileerd	gesp met riemtong	koperlegering		+/- 12
57.4	V4.026-027	3a	gesp met niervormig beslag	compleet	bergkristal, goud, almandijn	m?	
235.3	V20.031	2	gesp met niervormig beslag	compleet (gecorrodeerd)	ijzer, inleg zilver/messing?	v?	17-25
317.1	V3.022	2	gesp met niervormig beslag	compleet	koperlegering		+/- 12
82.2	V23.045	2	gesp met rechthoekig beslag	beslagplaat	koperlegering		
42.2	V3.060	2	eenvoudige gesp, rechte doorn	gesp	koperlegering	m?	
271.1	V23.058	2b	eenvoudige gesp, rechte doorn	gesp	koperlegering		
273.2	V23.040		eenvoudige gesp, rechte doorn	gesp	koperlegering		0-18
120.-	V9.003	4	eenvoudige gesp, rechte doorn?	gesp	koperlegering		

Tabel 5.2 Wijchen-Centrum. Overzicht van gordels (vervolg).

Gespen met halfrond beslag worden in de Nederrijnse typochronologie in *Phase* 2 en 3 geplaatst. Gespdoorns met rechthoekig ingelegd veld zijn meestal jonger (*Phase* 3 met enige uitloop in *Phase* 4).³⁸ Omdat het Wijchense graf 57 een knikwandpot met groeven bevat, moet in dit geval voor die latere datering worden gekozen. Hiermee is de context aanzienlijk jonger dan de literaturodateringen voor het type beslag. Ook Quast bespreekt gespen van edelsteen en stelt dat het niervormige beslag vooral uit de 5^{de} eeuw stamt “tot in de jaren rond 500”, en dat de jongere exemplaren (vroege 6^{de} eeuw) geen beslag hebben en een gespdoorn met rechthoekig kastje.³⁹ We kunnen concluderen dat het Wijchense stuk een oude vorm (niervormig beslag; ca. 450-510) met een jongere gespdoorn (500-530) combineert. Aangezien de contextdatering van graf 57 (na 530, misschien wel na 550 op basis van de knikwandpot) nóg jonger uitvalt, is dat wellicht een aanwijzing dat we hier met een erfstuk te maken hebben dat een generatie langer in gebruik is gebleven.

Gespen van bergkristal zijn uitermate schaars. In het grafveld van Altenerding zijn twee exemplaren gevonden (graf 92 en graf 344), beide een gesp zonder beslag en vrijwel rechte gespdoorn.⁴⁰ Quast noemde gespen van edelsteen in het algemeen maar in de grafinventaris die hij besprak ging het om een exemplaar van meerschium (*meerschium*).⁴¹

Uit graf 235 komt de derde gesp met niervormig beslag. Het stuk is van ijzer en zwaar gecorrodeerd; alleen op de *röntgen*foto is te zien dat het om een gesp van dit type gaat. Opvallend is dat de gesp is ingelegd met zilver of messing, in windingen rondom de beugel. De gespdoorn is recht, net als de

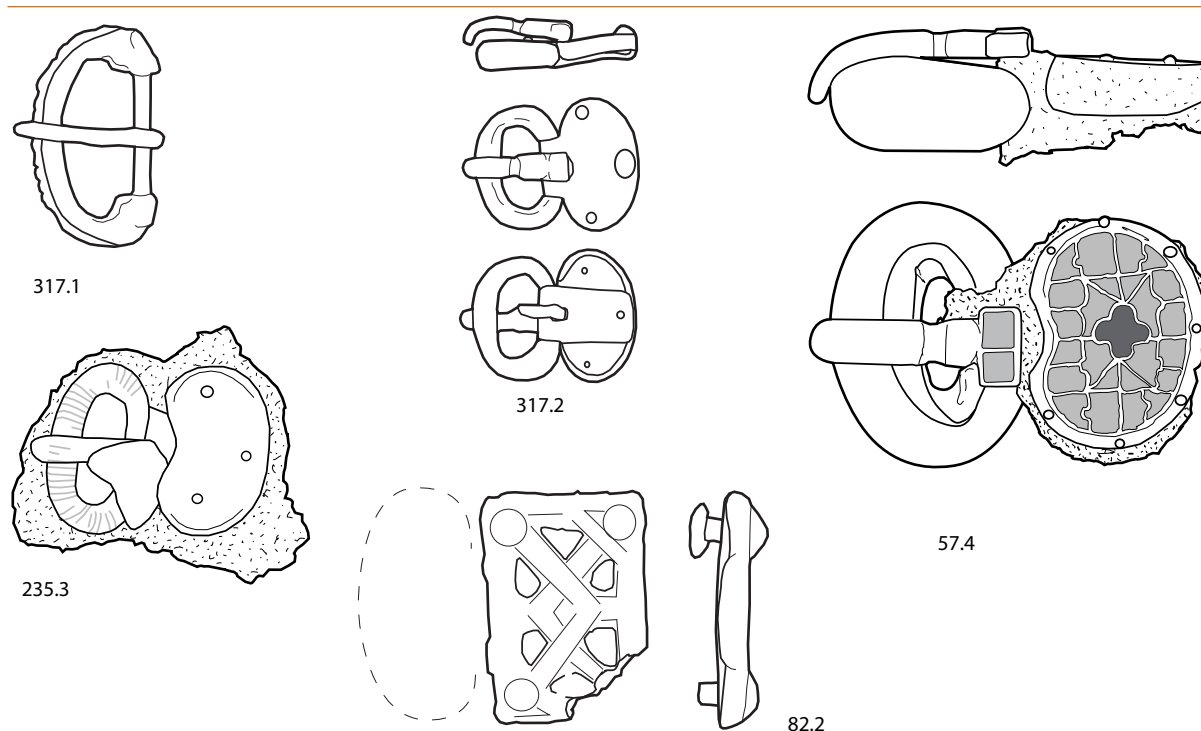
37 Siegmund 1998, 21; Müssemeier *et al.* 2003, 15.

38 Müssemeier *et al.* 2003, 17.

39 Quast 1993, 54.

40 Sage 1984.

41 Quast 1993, 54.



Figuur 5.4 Wijchen-Centrum. Gespen met niervormig riembeslag, hoge gesp met kam en gesp met rechthoekig riembeslag. Schaal 2:3.
317.1, 317.2 en 82.2 koperlegering; 235.3 ijzer met inleg van messing of zilver op de gesp (tekening van *röntgenfoto*); 57.4 gesp bergkristal, gespdoorn koperlegering; riembeslag van ijzer (basis), goud (cloisonné); inleg almandijn (grijsraster licht) en donkergroene steen (grijsraster donker).

andere gespen van dit type. Het niervormige beslag heeft drie nieten. De contextdatering, gebaseerd op twee *fibula*-paren, valt in de eerste helft van de 6^{de} eeuw. Net als in graf 57 is de contextdatering dus jonger dan het type gesp met gordelbeslag.

5.2.4 Gesp met rechthoekig riembeslag

In Zuid-Duitse grafvelden (met uitlopers aan de Noord-Franse kust in het westen en in de Kaukasus in het oosten) komt een type gordelbeslag voor bestaande uit een dikke rechthoekige plaat met inlegwerk met daaraan een scharnierende gesp. Deze gordels zijn in de tweede helft van de 5^{de} eeuw te plaatsen, het jongste exemplaar 'rond 500'.⁴² In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie wordt deze gordel niet beschreven. Bij het Wijchense stuk uit graf 82 (fig. 5.4 onderaan; tabel 5.2) ontbreekt de gesp maar wel is de aanzet van het (afgebroken) scharnier zichtbaar. Aan de achterkant zijn de vier nietknoppen waarmee de plaat op de gordel was bevestigd zichtbaar, evenals één van de tegenplaatjes die twee nieten verbindt. In de voorkant van de plaat zijn diepe velden uitgespaard, waarin waarschijnlijk een organische stof ter decoratie was ingelegd.

5.2.5 Eenvoudige gesp met rechte gespdoorn

De eenvoudige gesp met rechte gespdoorn (*Gürtel* 2.4/5a) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase* 3 of 4 toegewezen.⁴³ In Wijchen zijn zeker drie en misschien een vierde exemplaar teruggevonden (fig. 5.6 boven; tabel 5.2).

42 Type Komorn-Gültlingen-Bingen volgens Quast 1993, 86-87, met name Abb. 50.

43 Müssemeier *et al.* 2003, 16.



Figuur 5.5 Wijchen-Centrum. De gesp van bergkristal met gordelbeslag van goud cloisonné met almandijn-inleg. Foto Museum het Valkhof.

5.2.6 Eenvoudige gesp met schilddoorn

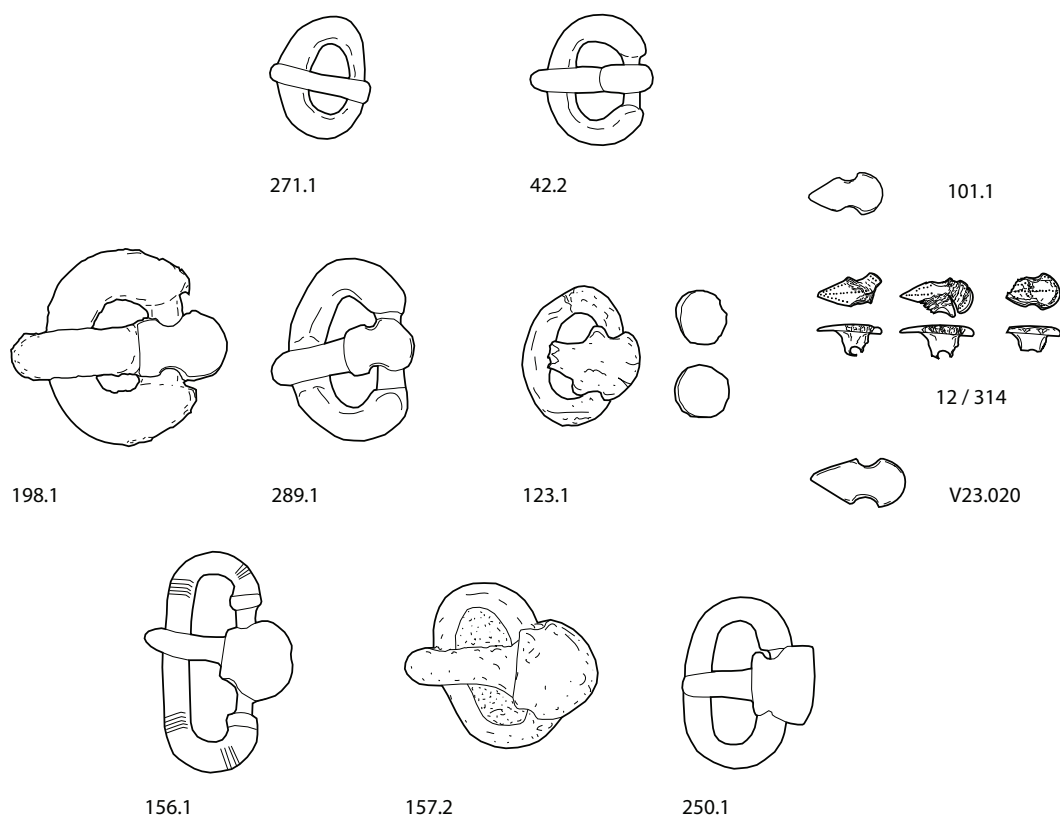
De eenvoudige gesp met schilddoorn (*Gürtel 2.6/7c*⁴⁴) is relatief talrijk. De gespen komen regelmatig voor in combinatie met gordelbeslagstukjes die aan één zijde een punt hebben en aan de andere zijde dezelfde vorm als de afgeronde doornbasis (*Gürtelhafte 2.10b*). Ze worden in *Niederrhein Phase 4* geplaatst.⁴⁵ In Wijchen is slechts één geval waarbij de beslagstukjes – in dit geval rond - en de gesp samen zijn gevonden (123.1); verder is de gesp vijfmaal en de beslagstukken driemaal aangetroffen (fig. 5.6 midden; tabel 5.3). De meeste gespen en beslagstukken zijn uit koperlegering vervaardigd. Twee gespen zijn van ijzer en sommige beslagstukjes zijn vertind en voorzien van een puntjesdecoratie.

bijgiftnr	vondstnr	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	geslacht	leeftijd
131.3	V9.055	3b	eenvoudige gesp, schilddoorn	gesp	koperlegering	m?	
123.1	V9.137	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	beslag en gesp beide aanwezig	koperlegering	m?	
198.1	V16.005	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	gesp	koperlegering	m?	18+
253.2	V21.073	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	gesp	ijzer	v?	
289.1	V25.049	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	gesp	koperlegering		
295.1	V26.022	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	gesp	ijzer		
kuil	V23.020		eenvoudige gesp, schilddoorn	beslag; gesp afwezig			
101.1	V8.109	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	beslag; gesp afwezig	vertinde koperlegering		
(314)	V1.055-061	3a	eenvoudige gesp, schilddoorn	beslag; gesp afwezig	vertinde koperlegering		
157.2	V10.058	3b	eenvoudige hoge gesp, brede doornbasis	compleet	koperlegering	m?	
156.1	V10.063	4b	eenvoudige hoge gesp, brede doornbasis	compleet	koperlegering	v?	
263.1	V21.074	4a	eenvoudige hoge gesp, brede doornbasis	compleet	koperlegering		
250.1	V25.019	3b	eenvoudige hoge gesp, brede doornbasis	compleet	koperlegering		
75.3	V6.070	4a	eenvoudige hoge gesp	(gecorrodeerd, doorn afwezig)	ijzer	v?	18+

Tabel 5.3 Wijchen-Centrum. Overzicht van gordels (vervolg).

⁴⁴ Gürtel 2.6/7c volgens Müssemeier *et al.* 2003, 17 en Abb. 6; in Nieveler & Siegmund 1999, fig. 1.7 is dit 2.6/7b.

⁴⁵ Müssemeier *et al.* 2003, 17-18.



Figuur 5.6 Wijchen-Centrum. Eenvoudige gespen met rechte gespdoorn (boven), met schilddoorn (midden), hoge gesp met brede doornbasis (onder). Schaal 2:3. Alle koperlegering, 101 en 314 tevens vertind.

5.2.7 Eenvoudige hoge gesp met brede doornbasis

De jongere gespen zijn relatief hoog en smal en hebben een brede schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7d volgens de Nederrijnse typochronologie)⁴⁶. Daarvan zijn er twee in Wijchen aangetroffen en tevens een exemplaar met brede rechthoekige doornbasis die niet in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie (fig. 5.6 onder; tabel 5.3). Van één ander stuk gekenmerkt door een smalle hoge gesp ontbreekt de doorn. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie wordt verondersteld dat de losse eenvoudige gesp met deze doornvorm ouder is (*Phase* 5) dan dezelfde gespvorm als onderdeel van een gordelset met beslagplaten (*Phase* 6-9).⁴⁷ In Wijchen gaat dat in ieder geval niet op voor de graven 156 en 263, die een eenvoudige hoge gesp bevatten maar op basis van andere bijgiften zeker van na *Phase* 5 moeten dateren.

5.2.8 Eenvoudige ijzeren gesp

Veel ijzeren gespen zijn ernstig gecorrodeerd, waardoor de vorm van de gespdoorn niet te zien is. Deze exemplaren, 31 in getal, zijn samen gegroepeerd (tabel 5.4; een selectie in fig. 5.7). Hoewel we niet kunnen uitsluiten dat onder de corrosie een gespdoornvorm verborgen zit waardoor deze gespen in andere groepen kunnen worden ingedeeld, kunnen we toch stellen dat de graven met eenvoudige ijzeren gesp overeenkomsten vertonen. Ze zijn namelijk uitsluitend in vrouwengraven aangetroffen. In de tabel staan de geslachtsdeterminaties met een vraagteken aangeduid, aangezien deze op bijgiften zijn gebaseerd en niet op skeletanalyse. De chronologie is variabel: de eenvoudige ijzeren gespen zijn in graven uit fase 2, 3 en 4 aangetroffen. Ook komen ze voor in zowel uitgesproken rijke inventarissen als in 'arme' graven.

⁴⁶ Müssemeier *et al.* 2003, 17.

⁴⁷ Bijna alle varianten van de gordelsets 3 en 4 volgens Müssemeier *et al.* 2003 zijn voorzien van een hoge gesp met brede schilddoornbasis.



Figuur 5.7 Wijchen-Centrum. Gecorrodeerde eenvoudige gespen. Foto Rob Mols. V.l.n.r. boven 295.1, V26.032, 19.2; midden: 15.6, 31.2, 5.4; onder 32.1, 69.4, 42.2.

5.2.9 Gesp met dubbelzijdig riembeslag

Ijzeren gespen met dubbelzijdig rechthoekig riembeslag (onversierd; kleine ijzeren klinknageltjes) komen in zes gevallen voor (tabel 5.5; fig. 5.8 boven). Vanwege de corrosie is de exacte vorm en constructie onbekend, maar de *röntgen*foto's laten geen decoratie of opvallende nieten of sierknoppen zien. Van de zes exemplaren in Wijchen hebben er drie een contextdatering in fase 4 opgeleverd, terwijl de andere ongedateerd zijn gebleven.

5.2.10 Gordelbeslag met afgeronde riemtong

In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie worden de riemtongen met afgerond einde en rechte kop met twee klinknageltjes niet beschreven. In Zuidwest-Duitsland komen deze veel vaker voor.⁴⁸ Aldaar worden ze in vrouwengraven gevonden, maar in Wijchen is tenminste één exemplaar bij een lans gevonden, wat wijst op het graf van een man. Naast de twee onbewerkte exemplaren van koperlegering (fig. 5.8; tabel 5.5) is er een derde beslag van deze vorm (154.1), die echter van ijzer is met zilverinleg en daarom bij een ander type is ingedeeld (fig. 5.9).

5.2.11 Gordelset overig

Enkele sets met gesp en riemtong zijn gecorrodeerd, zodat nadere toewijzing niet mogelijk is (tabel 5.5).

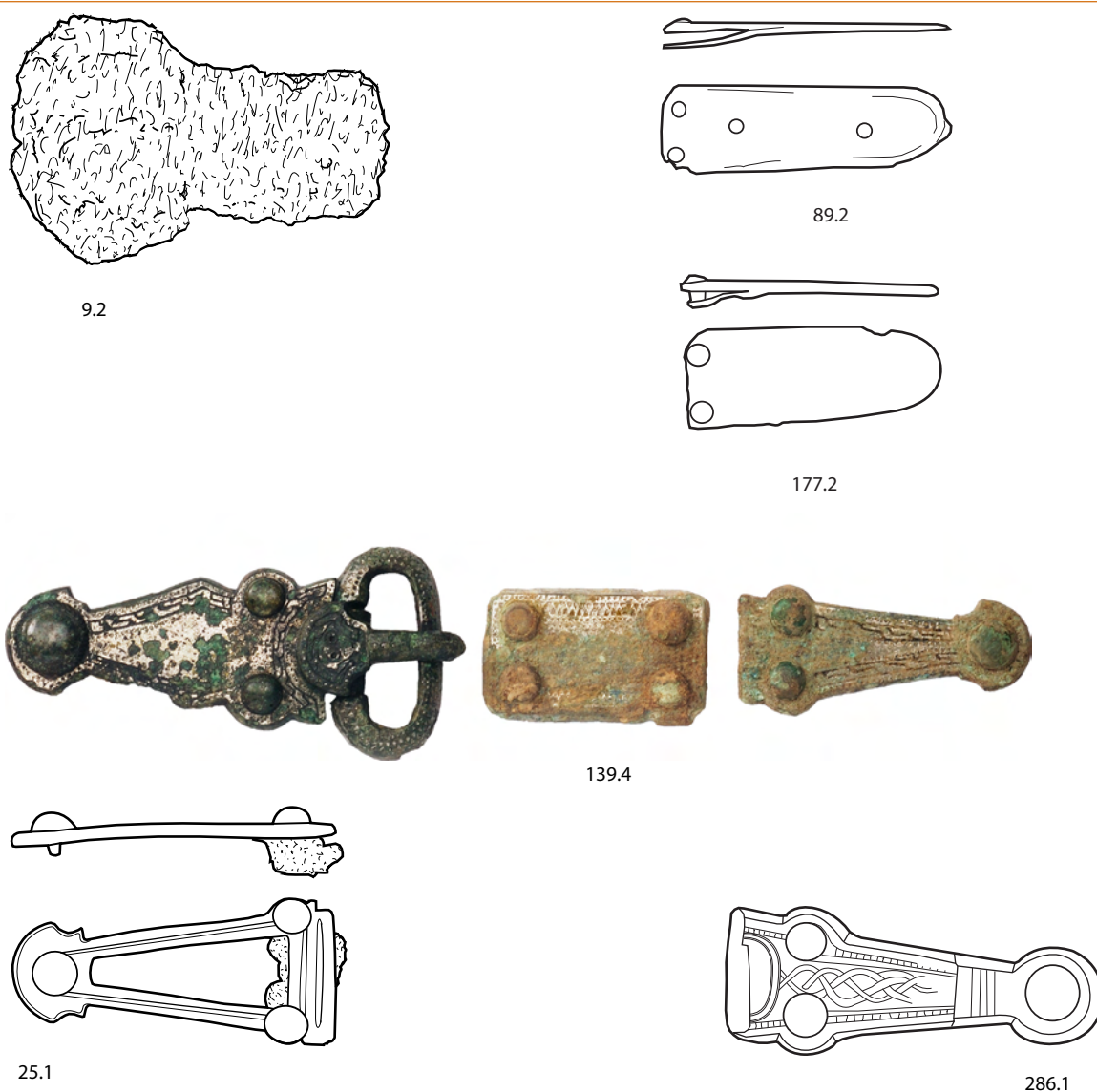
48 Theune 1999.

bijgiftnr	vondstnrs	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	geslacht	leeftijd
(148)	V10.002		eenvoudige gesp	(doorn afwezig)	koperlegering		
5.4	V1.117	4a	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
15.6	V1.095	3b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
19.2	V1.169		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
24.1	V1.151		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
29.2	V8.117	2	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
31.2	V3.005	4b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
32.1	V3.146		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
45.2	V3.044		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
46.2	V3.038		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
48.3	V3.119		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
52.3	V3.164	2	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	17-35
55.3	V4.079	4b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
58.1	V4.057a-ea	4b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd) + beslagplaatjes riem?	ijzer, koperlegering	v?	
65.3	V4.075	4a	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	>1
69.4	V5.059	4b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
93.2	V8.104	3b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	0-18
94.1	V8.102		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		18+
98.1	V8.074	4	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
107.2	V8.079	3b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
127.1	V9.069	4	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
148.1	V10.124		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
165.1	V11.031		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
171.3	V11.060	3b	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
175.1	V12.002		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		18+
218.1	V17.020	2	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd, doorn afwezig)	ijzer		
220.1	V17.021		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
226.2	V19.011	3a	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	
239.4	V20.045-050	4	eenvoudige gesp	(gecorrodeerd) + beslagknop riem?	ijzer	v?	
241.1	V21.027		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		
255.2	V21.087		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer	v?	20+
kuil	V26.032		eenvoudige gesp	(gecorrodeerd)	ijzer		

Tabel 5.4 Wijchen-Centrum. Overzicht van gordels (vervolg).

5.2.12 Driedelige gedecoreerde gordelsets van koperlegering

Driedelige sets bestaan uit een gesp met vaste riemtong, een tegenplaat die een gespiegelde kopie is van de riemtong en een beslagplaat die zich op de rug bevindt (rugplaat) als de gordel om het midden is geslagen. Onder *Gürtel* 3a wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie een gordelset beschreven met driehoekige riemtong met drie nieten en een decoratie die zowel uit puntjesdecoratie, een opengewerkt beslag, als uit meegegoten reliëfdecoratie kan bestaan. Deze sets horen thuis in de late



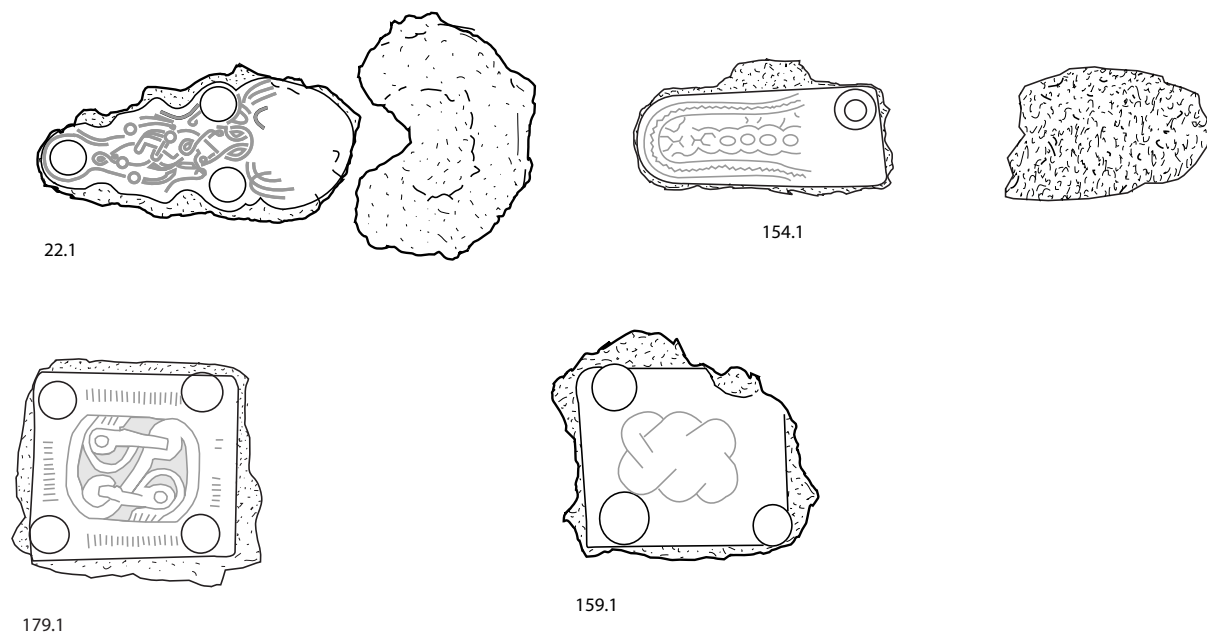
Figuur 5.8 Wijchen-Centrum. Gordels met vast riembeslag (9.2), gordels met afgeronde riemtong (89.2 en 177.2), driedelige gedecoreerde gordelsets (139.4, 25.1 en 286.1). Schaal 2:3. 9.2 is van ijzer, overige koperlegering.

6^{de} eeuw (*Phase* 6 en soms 7).⁴⁹ In Wijchen zijn drie gordelsets gevonden die onder deze beschrijving vallen (tabel 5.5). De driedelige gordelset uit graf 139 is compleet (hoge gesp met brede halfronde gespdoornbasis aan een min of meer driehoekige riemtong met drie beslagknoppen; tegenplaat met drie beslagknoppen; rechthoekige rugplaat met drie beslagknoppen; fig. 5.8) en uitgevoerd in koperlegering met verzilverd oppervlak voorzien van een decoratie van puntjes, driehoekige vlakken en vlechtmotieven. In graf 25 is een riemtong gevonden met dezelfde basisvorm (drie nieten op driehoekige plaat) en eveneens van een vertinde koperlegering, maar deze is opengewerkt en was waarschijnlijk oorspronkelijk gevuld met een decoratie van organische stof. In graf 286 is een tegenplaat gevonden van dezelfde basisvorm, voorzien van graveer-decoratie (vlechtmotief).

5.2.13 Driedelige gedecoreerde gordelsets van ijzer

In Wijchen zijn vier meerdelige gordelsets van ijzer ingelegd met zilver aangetroffen (tabel 5.5; fig. 5.9). Deze stukken zijn alleen herkend door middel van een *röntgen*foto. Ook al zijn de details niet

49 Müssemeier *et al.* 2003, 19.



Figuur 5.9 Wijchen-Centrum. Driedelige ijzeren gordelsets met inleg van zilver of messing. Schaal 2:3. Tekening van röntgenfoto.

bijgiftnr	vondstnrs	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	ge- slacht	leeftijd
9.2	V1.155		gesp met riembeslag		ijzer	v?	
34.4	V3.142	4a	gesp met riembeslag		ijzer	v?	25-35
81.3	V6.106	4a	gesp met riembeslag		ijzer	v?	
102.1	V8.119		gesp met riembeslag		ijzer		
180.2	V13.026	4b	gesp en riembeslag		ijzer		
261.1	V21.089		gesp met riembeslag		ijzer		
89.2	V7.036	4	afgeronde riemtong		koperlegering		
177.2	V13.040-041	4	afgeronde riemtong		koperlegering	m?	
112.2	V9.079		gesp en riemtong overig	(fragmentair, gecorrodeerd)	ijzer		
144.1	V9.119	4	gesp en riemtong overig	(fragmentair, gecorrodeerd)	ijzer		
228.2	V20.009-010	3a	gesp en riemtong overig	(fragmentair, gecorrodeerd)	ijzer	v?	
25.1	V1.135-136	4a	driedelige gordelset, driehoekig	riemtong	koperlegering		
139.4	V9.124-128-10.069	4a	driedelige gordelset, driehoekig	compleet	koperlegering, verzilverd	m?	
286.1	V25.039	4a	driedelige gordelset, driehoekig	eindbeslag	koperlegering		
22.1	V1.031	4b	driedelige gordelset, inlegdecoratie	gesp en riemtong	ijzer, inleg zilver/messing?		
159.1	V10.013-091	4b	driedelige gordelset, inlegdecoratie	rugplaat	ijzer, inleg zilver/messing?	m?	
154.1	V10.030-035-038	4b	driedelige gordelset, inlegdecoratie	compleet (gecorrodeerd)	ijzer, inleg zilver/messing?		
179.1	V13.020-021	4b	driedelige gordelset, inlegdecoratie	rugplaat	ijzer, inleg zilver/messing?	v?	10-18

Tabel 5.5 Wijchen-Centrum. Overzicht van gordels (vervolg).



Figuur 5.10 Wijchen-Centrum. Driedelige ijzeren gordelsets met beslagknoppen van lood- of koperlegering. Foto Rob Mols. Boven 115.1, midden 146a3, onder 247.1.

altijd helder, wel is duidelijk dat ze niet allemaal hetzelfde zijn. De set uit graf 22 bestaat uit een gesp en riemtong met zilverinleg en drie of vijf beslagknoppen, waarschijnlijk de Duitse *Niederrhein-Gürtel* 3f (*Phase* 8).⁵⁰ Het stuk uit graf 159 is alleen vanwege de met zilver ingelegde rugplaat herkend maar kan niet aan een specifiek type worden toegeschreven. Graf 154 bevat tenslotte ook een meerdelige gordelset maar het ingelegde stuk is een riemtong zonder sierknoppen die aan één zijde geheel afgerond is en hoort daarom wellicht in een eerder besproken groep (zie ook paragraaf 5.2.10). Graf 179 tenslotte bevatte een gedecoreerde rugplaat met vier grote sierknoppen, die vanwege de decoratie bij deze groep hoort maar vanwege de beslagknoppen ook goed bij de volgende groep zou passen.

5.2.14 Driedelige ongedecoreerde gordelsets van ijzer

Ongedecoreerde ijzeren gordelsets met grote beslagknoppen zijn in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie beschreven als *Gürtel* 4.3 (vier, vijf of zesnietig beslag) of *Gürtel* 4.5 (drienietig beslag). Ze zijn soms in *Phase* 7 maar meestal in *Phase* 8 te dateren, (585)-610-640 na Chr.⁵¹ Ook hier bestaat het driedelige beslag vaak uit een gesp met vaste riemtong, tegenplaat en rugplaat. In Wijchen zijn maar liefst zeven (delen van) deze gordelsets teruggevonden (tabel 5.6; fig 5.10). In drie gevallen is alleen een riemtong of rugplaat aangetroffen maar in vier graven is een complete set geborgen. Opvallend is de schijnbaar wisselende samenstelling van de sierknoppen, die gezien de conserveringsgraad en kleur soms een laag dan weer een hoog kopergehalte hebben. Ook een legering met lood komt voor.

⁵⁰ Müsseseimer *et al.* 2003, 19.

⁵¹ Datering: Nieveler & Siegmund 1999; beschrijving: Müsseseimer *et al.* 2003, 20-21.

bijgiftnr	vondstnrs	fase	omschrijving	onderdeel	materiaal	geslacht	leeftijd
68.3	V5.072	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	rugplaat	ijzer, koperle- gering	m?	
115.1	V9.027-125-130	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	compleet	ijzer, koperle- gering		18+
120.1	V9.063-064-065	4	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	riemtong, rugplaat	ijzer, koperle- gering		
124.1	V9.147	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	riemtong	ijzer, koperle- gering		18+
146a.3	V10.108-109A	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	compleet	ijzer, koperle- gering	v? m?	18+
146b.1	V10.113-116-117	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	gesp en riemtong, eindplaat	ijzer, koperle- gering	v? m?	18+
247.1	V21.059-061-062	4b	driedelige gordelset, grote beslagknoppen	gesp en riemtong, eindplaat	ijzer, koperle- gering	m?	
242.3	V21.031-032	4a	(gesp)	(niet teruggevonden)		m?	
251.1	V25.014		(gesp)	(niet teruggevonden)			0-18
290.2	V25.051		(gesp)	(niet teruggevonden)		m?	18+
212.1	V17.012		(fragment riemtong)	(gecorrodeerd)	ijzer		
215.2	V17.015		(fragment riemtong)	(gecorrodeerd)	ijzer		
14.2	V8.066		riembeslag?	ijzeren haken	ijzer	m?	
33.3	V3.117-124		riembeslag?	2 ijzeren haken	ijzer	m?	
96.1	V8.087-088		riembeslag?		ijzer		
103.1	V9.093-094		riembeslag?	kram?	ijzer		
117.1	V9.085	3a	riembeslag?		ijzer	m?	
140.1	V9.087		riembeslag?		ijzer		
121.1	V9.118		riembeslag?	kram?	ijzer		
194.1	V16.001-002	4a	gesp en riembeslag	opengewerkte plaatjes	ijzer, koperle- gering	v?	
230.3	V20.013	3	riembeslag?		ijzer	v?	17-25

Tabel 5.6 Wijchen-Centrum. Overzicht van de gordels (vervolg).

5.2.15 Gordels van onbekende samenstelling

In tabel 5.6 zijn vijf gordels tussen haakjes gezet die wel in de velddocumentatie worden genoemd maar niet zijn teruggevonden in de collectie. Deze zijn daarom niet nader ingedeeld.

5.2.16 Riembeslag

Bij de gordels horen niet alleen gespen en gordelsets, maar ook het beslag van de riem, dat uit allerlei beslagknoppen, plaatjes en haken kan bestaan. Dit is een moeilijk te beschrijven groep, omdat van veel zaken die naast de gesp of op het middenrif van de dode worden aangetroffen, niet zeker is of ze tot de gordel hebben behoord of bijvoorbeeld aan de riem in een tasje werden bewaard. In de tabel zijn zaken opgenomen die geïnterpreteerd zijn als gordelbeslag, maar ook best een andere functie gehad kunnen hebben. Om die reden wordt hier afgezien van een discussie. In enkele gevallen is duidelijk dat de gespen en gordelbeslagen tot wapenriemen hebben behoord. In dat geval zijn ze opgenomen bij de zwaarden.

5.2.17 Gordels algemeen

In de tabellen 5.1 tot en met 5.6 zijn ook de geslacht- en leeftijdsbepalingen van de graven opgenomen die gebaseerd zijn op andere bijgiften (wapens voor mannen en sieraden/spinklossen voor vrouwen). Voor de eenvoudige gespen en vroege gordelbeslagen (paragrafen 5.2.2 tot en met 5.2.12) lijkt een geslachtsspecifiek patroon zichtbaar te zijn. Bij de ijzeren gespen van deze groepen (40x) zijn uitsluitend vrouwelijke geslachtsbepalingen bekend (21x). Bij de gespen van koperlegering (19x) zijn voornamelijk mannelijke geslachtsbepalingen (6x man, 1x vrouw - graf 156). Voor de latere meerdelige gordelsets geldt dit niet meer – de ijzeren driedelige sets worden regelmatig in graven met wapens aangetroffen.

5.3 Wapens

In totaal zijn 85 bijgiften als wapen te omschrijven (lansen, bijlen, pijlen, zwaarden, schilden). Messen zijn niet tot de wapens gerekend. De wapens zijn per soort chronologisch geordend (tabel 5.7). De datering van de graven uit deze tabel is, behoudens enkele bijlen, gebaseerd op andere bijgiften, zoals *fibulae*, aardewerk en gordels. De onzekere dateringen zijn weggelaten.

In veel graven zijn meerdere wapens samen gedeponneerd. Voorbeelden hiervan zijn graf 139 met bijvoorbeeld een lang zwaard (*spatha*), kort zwaard (*sax*), een lans en een schild meegegeven (fig. 5.11). In graf 3 zijn een bijl en een pijl meegegeven (fig. 5.12). Graf 77 bevat een pijl, een schild en een lans (fig. 5.13). Zoals de foto's laten zien, zijn vrijwel alle wapens van ijzer ernstig gecorrodeerd.

5.3.1 Lansen

Lansen zijn in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in een groot aantal groepen onderverdeeld, gebaseerd op lengte, uitvoering van de schacht, vorm van het blad en aanwezigheid van een rib op het blad.⁵² Op deze plaats is afgezien van het overnemen van die indeling, omdat vrijwel alle Wijchense exemplaren ernstig zijn gecorrodeerd en niet zijn gerestaureerd (fig. 5.14). De lengte en de contour konden meestal wel worden waargenomen, maar schachtuitvoering en andere details waren meestal niet zichtbaar. Wel kan hier worden vermeld dat er slechts één lans met een duidelijke middenrib over de gehele lengte van het blad is herkend (graf 176, fig. 5.15). Bij de overige lansen is deze afwezig of veel minder duidelijk. Afgezien van het afbeelden van sommige lansen in de catalogus zijn geen aanvullende details over de lansen genoteerd. Hieronder worden de spreiding over de fasen en de plaatsing in het graf kort besproken.

In 30 gevallen is een lans als bijgift meegegeven: tweemaal in fase 1, tweemaal in fase 2, tweemaal in fase 3 en maar liefst tienmaal in fase 4 (plus veertien ongedateerde exemplaren).

Opvallend aan de plaatsing van lanspunten in de graven is dat deze regelmatig boven de kist uitsteken en vaak op een hoger vlak worden aangetroffen dan de rest van het graf. We mogen daaruit afleiden



Figuur 5.11 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 139. Foto Rob Mols. (De afgebeelde *umbo* is niet afkomstig uit graf 139, maar uit graf 146a)

52 Siegmund 1998, 97-105; Müssemeier *et al.* 2003, 47-50

	LANS		BIJL		PIJL	ZWAARD		SCHILD		aantal / fase
fase 1					86.2	pijl				6
	183.2	lans	183.1	bijl 1.1						
	185.7	lans			185.5	pijl	185.4	<i>spatha?</i>		
fase 2			17.2	bijl 2.2	17.1	pijl				6
							42.1	<i>sax</i>		
					50.2	pijl				
	218.2	lans								
	238.2	lans								
fase 3a	3.1	lans	3.3	<i>francisca</i> 1.2	3.4	pijl				8
					41.2	pijl		41.1	<i>umbo</i> , handvat, beslag	
			57.1	<i>francisca</i> 1.3						
					117.4	pijl				
fase 3b					123.3	pijl				8
	12.1	lans	12.3	<i>francisca</i> 1.2	12.2	pijl				
			13.2	<i>francisca</i> 1.2						
			131.2	<i>francisca</i> 1.3			131.5	<i>sax</i>	131.1	
fase 4a							157.1	<i>sax</i>		15
							38.2/3	<i>sax</i> ; riem	38.4	
							39.3/4	<i>sax</i> ; riem		
	39.2	lans								
	53.4	lans			53.2	pijl			53.3	
	139.1	lans					139.3	<i>sax</i>	139.6	
							139.2	<i>spatha</i> ; riem		
			155.1	ax 4.1						
	176.3	lans								
	242.2	lans								
(fase 4)							176.4	riem: beslag		4
									43.3	
	60.1	lans					60.2	riem: gespje		
fase 4b									277.1	12
	68.1	lans								
	71.3	lans			71.1	pijl				
	77.2	lans			77.3	pijl	77.4	riem: ?	77.1	
							146a.8	<i>sax</i>	146a.1	
fase 0							146a.7	<i>spatha</i> ; riem		26
							247.2/3	<i>sax</i> , riem		
	265.1	lans								
	14.1	lans			27.1	pijl	AWN '91	<i>sax</i>	10 ?	
	33.1	lans					40.1	handvat?		
	74.1	lans			63.2	pijl			74.2?	
	80.1	lans								
	99.3	lans					99.1	<i>sax</i>		
	111.1	lans								
	151.1	lans							152.1	
	167.1	lans					167.2	riem: gespje		
	177.1	lans								
	178.1	lans								
	233.1	lans			215.1	pijl				
	245.1	lans								
	290.1	lans			264.1	pijl				
	292.1	lans					V13.006	riemverdeler		
totaal	30		8		16		14 (+5 riem)		12	85

Tabel 5.7 Wijchen-Centrum.
Overzicht van graven met wapens als bijgift. Op de rijen onder elkaar staan de verschillende graven, per fase geordend. De kolommen bevatten de verschillende soorten wapens. Meerdere wapens uit één graf staan daardoor op dezelfde rij. Bij fase 0 (niet overtuigend gedateerde graven) staan soms wel wapens naast elkaar die niet uit hetzelfde graf komen.



Figuur 5.12 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 3. Foto Rob Mols. (De afgebeelde bijl is niet afkomstig uit graf 3, maar betreft een vondst uit de collectie AWN 1981).

dat de lans meestal bovenop de kist werd gelegd. In enkele gevallen zijn de lanspunten deels buiten de kuilgrens gevonden, waaruit blijkt dat de lans in zijn totaliteit langer was dan de lengte van sommige grafkuilen – ze werden in de kuilwand gestoken om toch in het graf te passen.

5.3.2 Bijlen

Voor bijlen is in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie een onderverdeling gemaakt op basis van de vorm en daaraan gerelateerd de functie. Er zijn drie basisvormen met verschillende functies: de gebogen *francisca* of werpbijl, de rechte smalle bijl voor het hakken en klieven van hout en de ax met een breed blad, voor hakken van bomen en gebruik op het slagveld. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie zijn alle bijlen afgekort met FBA (*Francisca*, Bijl, Ax) met daarachter een nummer.⁵³ In Wijchen zijn acht bijlen meegegeven in de graven. Een selectie staat afgebeeld in figuur 5.16. De 5^{de}-eeuwse vorm FBA 1.1 kan vanwege de gebogen vorm als voorloper van de *francisca* beschouwd worden, maar vanwege de smalle vorm ook als rechte bijl. FBA 1.2 is met de gebogen vorm en opstaande punt als ‘echte’ *francisca* te beschouwen. De iets latere FBA 1.3 kent nog steeds de gebogen basisvorm maar mist de opstaande punt. FBA 2.2 is een symmetrische smalle bijl. De ax FBA 4.1 heeft een breed blad dat symmetrisch vanuit het schachtgat naar boven en onderen is gevormd. De andere vormen komen in Wijchen niet voor.

⁵³ Siegmund 1998, 106-107; Müssemeier *et al.* 2003, 50-52; datering bijgesteld in Nieveler & Siegmund 1999.



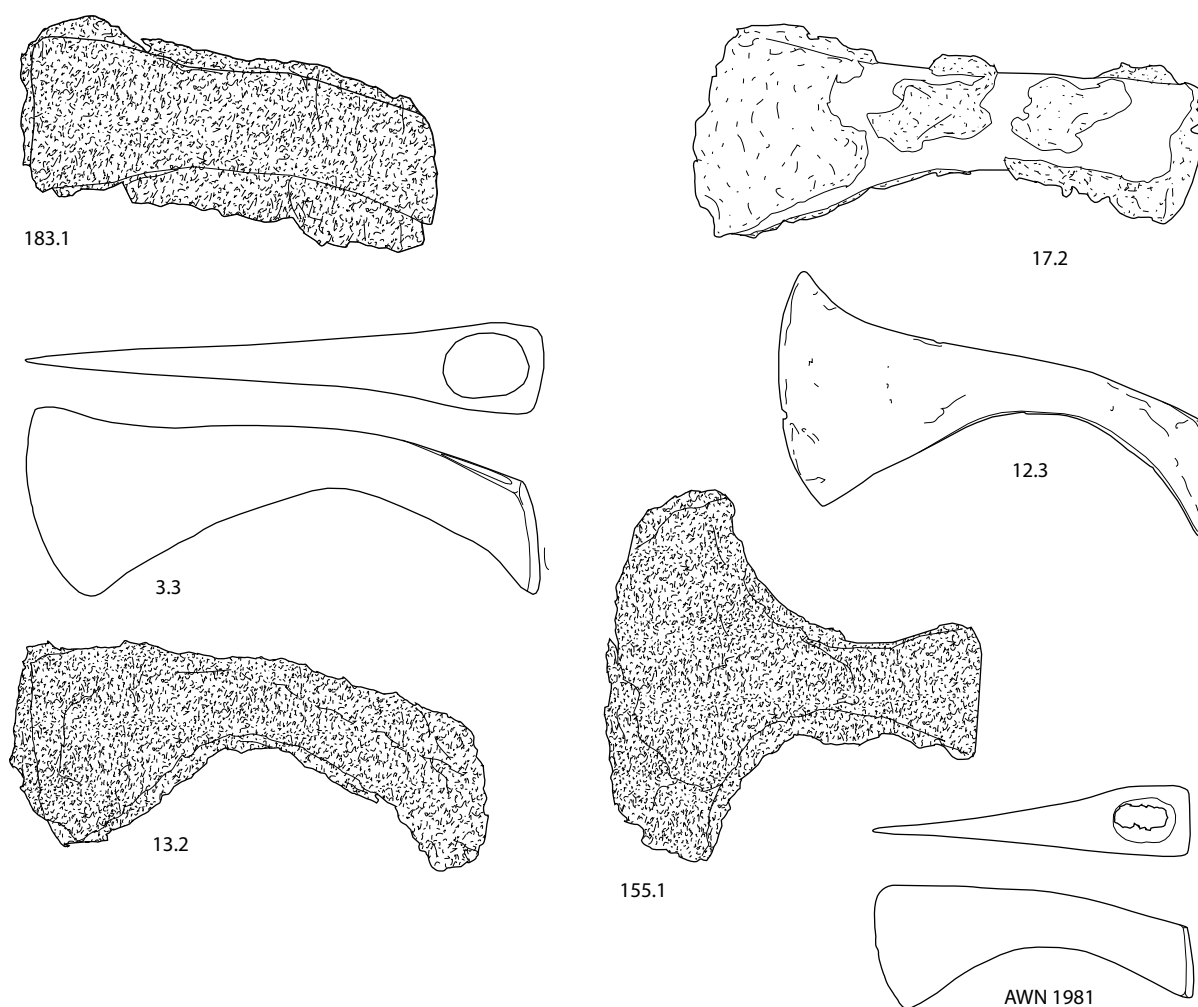
Figuur 5.13 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 77. Foto Rob Mols.



Figuur 5.14 Wijchen-Centrum. Lanspunten. Foto Rob Mols.
Van boven naar onder: 290.1, 53.4, 151.1, 80.1, 176.3, 292.1.



Figuur 5.15 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 176. Foto Rob Mols.



Figuur 5.16 Wijchen-Centrum. Bijlen. Schaal 1:3.

In totaal zijn acht bijlen aan de doden meegegeven: één in fase 1 (FBA 1.1), één in fase 2 (rechte bijl FBA 2.2), vijf in fase 3 (driemaal *francisca* FBA 1.2, tweemaal *francisca* 1.3) en één in fase 4 (ax FBA 4.1). In enkele gevallen is het graf op basis van de bijl gedateerd (graf 17, 155) maar in de andere gevallen zijn andere bijgiften aanwezig (aardewerk, gespen), die de datering voornamelijk bepaald hebben. Opvallend is dat zowel in graf 12 als 13 een *francisca* FBA 1.2 (*Phase* 3-4) is meegegeven naast een knikwandpot met groeven (Kwt 2.31), die volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 5 thuishoort. Verder valt op dat op de twee oudste bijlen (183.1 en 17.2) textielresten zijn waargenomen.⁵⁴ Mogelijk werden deze stukken aan de gordel in een foedraal gedragen.

5.3.3 Pijlen

Pijlpunten zijn niet nader beschreven of onderverdeeld. Uit de door andere objecten gedateerde graven blijkt dat ze in alle fasen ongeveer evenveel zijn gebruikt: twee in fase 1, twee in fase 2, vijf in fase 3, drie in fase 4 (vier ongedateerd) (tabel 5.7). Enkele voorbeelden staan afgebeeld in figuur 5.17.

⁵⁴ Zie ook hoofdstuk 9.



Figuur 5.17 Wijchen-Centrum. Pijlen. Foto Rob Mols. V.l.n.r. 17.1, 50.2, 117.4, 38.1, 27.1.

5.3.4 Zwaarden en zwaardriemen

Grote zwaarden zijn relatief zeldzaam maar de kleinere exemplaren komen wat vaker voor. Er wordt onderscheid gemaakt tussen twee typen: de *spatha* is een tweesnijdend zwaard meestal langer dan 50 cm; de *sax* is een kort zwaard (langer dan 20 cm) aan één zijde aangescherpt. Als scheiding tussen messen en *saxen* is de door Siegmund onderbouwde lengte van 20 cm klinglengte aangehouden.⁵⁵ De *sax* is verder in te delen in drie hoofdgroepen: de smalle (*Schmalsax*), de brede (*Breitsax*) en de lange *sax* (*Langsax*). De lange *sax* is een zwaard waarvan de kling langer is dan 40 cm en bovendien de lengte:breedte-verhouding boven de 10:1 ligt. De brede *sax* is een zwaard van tenminste 25 cm lang en 33 mm breed. De smalle *sax* is korter dan 35 cm en smaller dan 41 mm. In het tussenliggende bereik is de relatieve lengte-breedte-verhouding bepalend voor de indeling in smalle of brede *sax*.⁵⁶ In Wijchen zijn zeker twee en waarschijnlijk drie *spathae* meegegeven. Graf 146 bevat een volledige maar ernstig gecorrodeerde *spatha* van 78 cm (inclusief gevest), naast een *sax* en gespen en riemtongen van de wapenriem. In graf 139 werd eveneens een combinatie van *spatha* en *sax* geborgen, waarbij de *spatha* waarschijnlijk een lengte had van 85 cm (inclusief gevest); het zwaard is echter uit elkaar gevallen, waardoor de lengte gebaseerd is op de veldtekening schaal 1:20. Een derde fragment van een *spatha* bevond zich in graf 185, waar een stuk kling van 21 cm is aangetroffen; gezien de vorm en breedte is dit slechts een klein stuk van een veel groter zwaard.

Volgens de hiervoor genoemde definitie van Siegmund zijn er in Wijchen geen echte *Langsaxe* aangetroffen. De langste *sax* is die van graf 39 met een kling van 42 cm en een breedte van 4,5 cm, waardoor de maatstaf van lengte:breedte meer dan 10:1 voor een *Langsax* niet wordt gehaald. In graf 146a is een *sax* met kling van 38 cm aanwezig. Tussen de AWN-vondsten van 1991 (waarneming ter hoogte van werkput 6) bevond zich een *sax* met een kling van 36 cm. De *sax* in graf 139 is tenminste 32 cm maar waarschijnlijk langer. De *saxen* in de graven 247 en 157 hebben klinglengtes van respectievelijk 33 cm en 32 cm. Het gaat dus om een totaal van zes brede *saxen*.

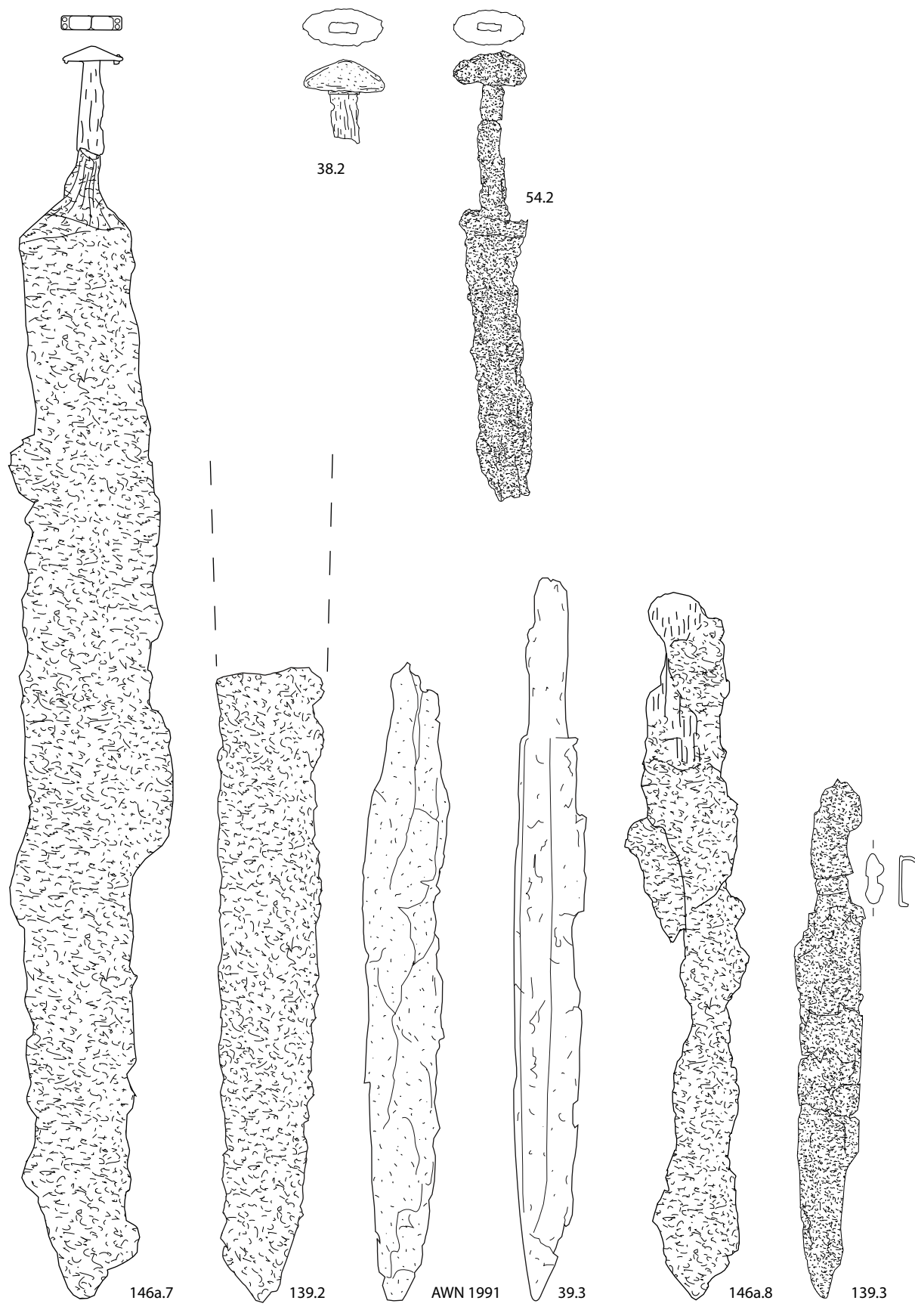
De collectie bevat twee kleine *saxen*: die van graf 42 en 54 hebben een kling van net 20 cm lang. Tenslotte zijn er nog twee gefragmenteerde klingens die niet gemeten konden worden maar wel vrijwel zeker van een *sax* zijn (graven 99 en 131). Een selectie van zwaarden is afgebeeld in figuur 5.18.

Opvallend aan het gebruik van zwaarden is dat in de twee gevallen waar zowel een *spatha* als een *sax* is meegegeven (de graven 139 en 146), de *spatha* aan de gordel hing, langs de benen naar beneden, en dat de *sax* met de punt de andere kant op wees. Dit zou kunnen betekenen dat de *sax* schuin over de borst werd gedragen en naar beneden uit de schede werd getrokken.

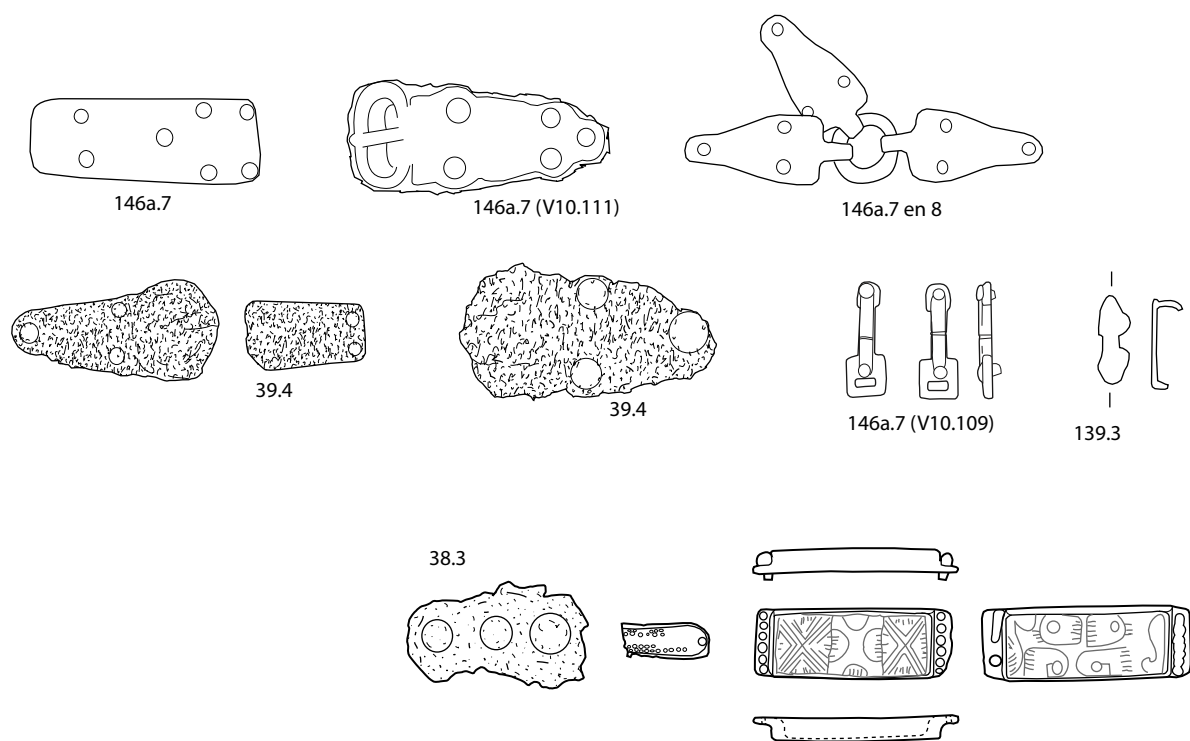
Bij diverse zwaarden is ook het bevestigingsmateriaal van de wapenriemen bewaard gebleven; een selectie staat in figuur 5.19. Graf 38 bevat een zwaardriem met enkele vertinde beslagen (Spa 3 volgens

55 Siegmund 1998, 87.

56 Siegmund 1998, 90-91.



Figuur 5.18 Wijchen-Centrum. Zwaarden. Schaal 1:4.
 Alle klingen zijn van ijzer; 146a.7 en 139.3 koperlegering bij gevest; 146a.7 en 146a.8 houtresten bij gevest.



Figuur 5.19 Wijchen-Centrum. Zwaardriembeslagen. 38.3 schaal 1:2, overige schaal 1:3. V10.111 tekening van *röntgenfoto*; V10.109c en 139.3 koperlegering; 38.3 vertinde koperlegering; alle overige – basis ijzer, knoppen koperlegering.



Figuur 5.20 Wijchen-Centrum. Riemverdelers V13.006. Schaal 1:1. Foto R. Meijers.

de Duitse *Niederrhein*-typochronologie) die vooral aan het einde van de 6^{de} eeuw voorkomen.⁵⁷ In graf 39 is de zwaardriem herkenbaar aan de gesp die zich op de zwaardpunt bevond (zie ook fig. 5.21). Door corrosie is het exacte type niet te achterhalen maar dit soort wapenriemsets (Spa 1a of 1d)

57 Siegmund 1998, Tafel 80, tekst p. 86; Müssemeier *et al.* 2003, 43.



Figuur 5.21 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 39. Foto Rob Mols.

komen pas aan het eind van de 6^{de} of begin van de 7^{de} eeuw voor.⁵⁸ In graf 60 is een ‘normale’ ijzeren gesp gevonden, maar omdat deze zich op het bovenlichaam bevond (en er om het middel een andere gordel is aangetroffen), wordt aan een wapenriem gedacht. In graf 146a hadden zowel de *spatha* als de *sax* eigen zwaardriemen. Bijna bij de onderzijde van de *spatha* is een gesp type Spa 1d gevonden, en zowel *spatha* als *sax* waren bevestigd met kleine bronzen riemkoppels die beschreven zijn als *Gürtel* 8b.⁵⁹ Een laatste exemplaar dat hier wordt besproken is een gedecoreerde beslagplaat/riemverdeler. Het gaat om een vierkante plaat met diverse ‘terrassen’ die aan de onderzijde hol zijn en aan de bovenzijde versierd met vergulde zigzaglijnen en zilveren inlegwerk in kruisvorm (fig. 5.20); de hoeken zijn voorzien van uitstekende plaatjes met een gat, waar de nieten met bolle kop, voor bevestiging aan de riemen, nog in aanwezig zijn. Dit soort wapenriembeslag wordt niet in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie beschreven en lijkt vooral in Scandinavië voor te komen (ca. 570-610).⁶⁰ Het stuk is uit een grote verstoring in werkput 13 afkomstig en daarom helaas niet aan een graf te koppelen.

5.3.5 Schilden

Het meest herkenbare onderdeel van een schild is de *umbo*, de ijzeren schildknop in het centrum van het schild (fig. 5.22). In het holle gedeelte van de *umbo* bevond zich het handvat, dat in een aantal gevallen ook van ijzer is en soms tegen de *umbo* aan is geroest. Verder zijn ook lange ijzeren strips en beslagknoppen van koperlegering herkenbare onderdelen van een schild (fig. 5.23). In Wijchen zijn elf (onderdelen van) schilden aangetroffen in de graven (tabel 5.7). Typologisch is er op hoofdlijn alleen verschil te maken tussen de *umbo* met knop op de punt (volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie *Schildbüchel* 2-4, tot ongeveer *Phase* 6) en die zonder (vanaf *Phase* 6).

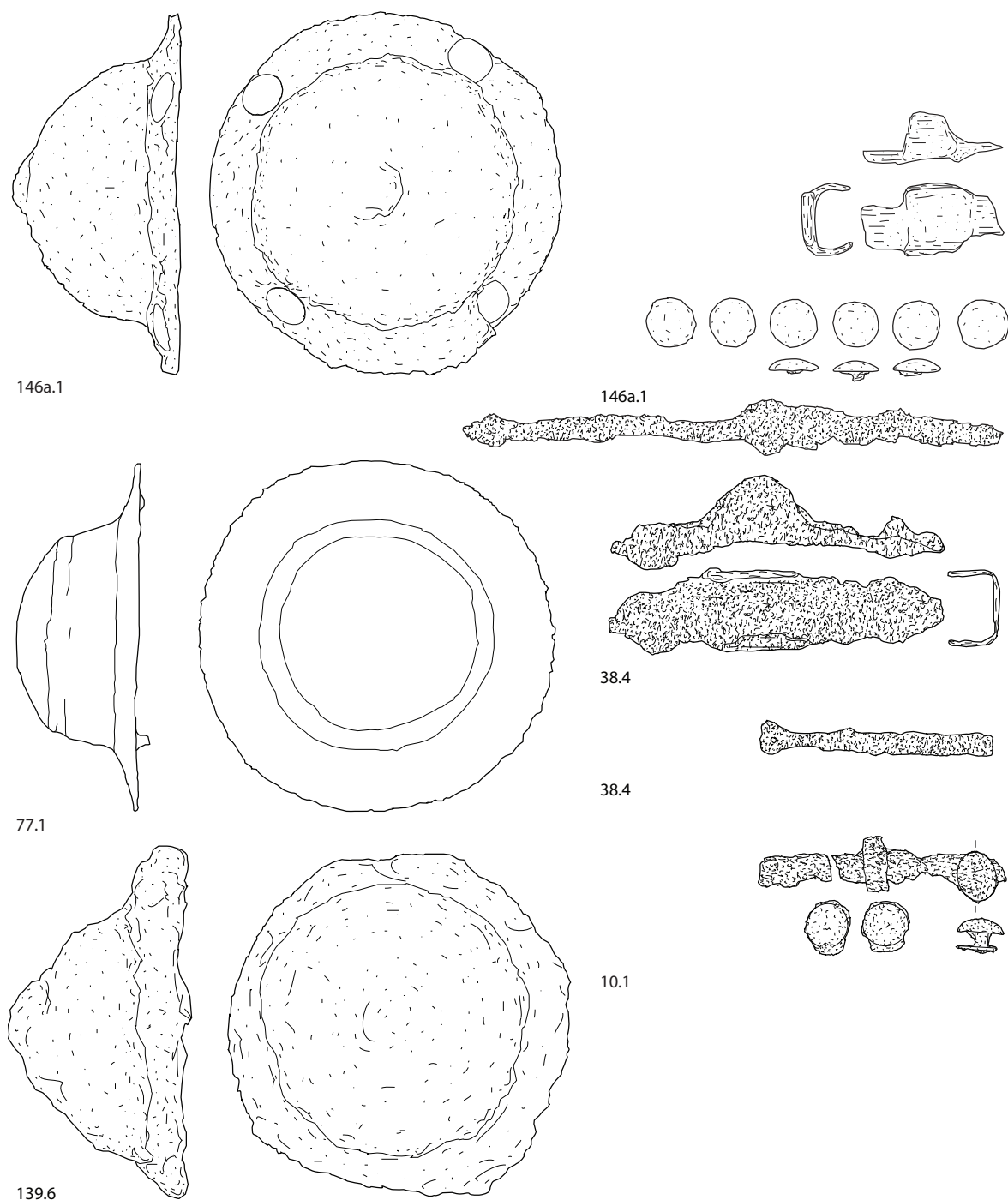


Figuur 5.22 Wijchen-Centrum. De *umbo* uit graf 41. Foto Rob Mols.

58 Müssemeier *et al.* 2003, 42-43.

59 Beschrijving Müssemeier *et al.* 2003, 22 en 42; datering Nieveler & Siegmund 1999.

60 Jørgensen 1999, 149 en fig. 9.4.



Figuur 5.23 Wijchen-Centrum. Schildonderdelen. Schaal 1:3. Handvatten V10.107 en V3.086 ijzer met houtresten; 146a.1 en 10.1 knoppen koperlegering; overige onderdelen ijzer.

Die laatste groep is verder onder te verdelen op basis van de vorm van de punt, die plat bol (Sbu 5a) of puntig bol (Sbu 5b) kan zijn. Verder is ook de vorm van de nieten/beslagknoppen belangrijk.⁶¹ In Wijchen is slechts één *umbo* met knop op de punt aangetroffen (graf 41; fig. 5.22). In graf 77 was een *umbo* met vrij platte bolling (Sbu 5a) aanwezig. Graf 146a bevatte een *umbo* met puntige bolling en beslagknoppen van koperlegering; dezelfde puntige bolling is bij graf 139 te zien, maar daar zijn de knoppen van ijzer. De overige *umbo*'s waren te zeer gecorrodeerd of zelfs uit elkaar gevallen waardoor

61 Beschrijving Müssemeier *et al.* 2003, 52-53; datering Nieveler & Siegmund 1999.

ze niet in enige indeling kunnen worden geplaatst.

In de Wijchense graven valt op dat indien schilden in een kamergraf zijn geplaatst, dat deze zich in het kamergedeelte bevinden en niet in de kist. Verder is aan de schuinstand van de meeste *umbo*'s te zien dat ze rechtop tegen de kist werden geplaatst, of indien geen aparte kist is waargenomen, schuin tegen het lichaam van de dode aan.

5.4 Sieraden

5.4.1 *Fibulae*

In Wijchen zijn 27 (delen van) *fibulae* aangetroffen, verdeeld over zeventien graven en drie overige sporen. De spelden staan afgebeeld in de figuren 5.24 en 5.25 en hun context en datering staan opgesomd in tabel 5.8. Hieronder worden ze per stilistische groep (*vogelfibulae*; *S-fibulae*; *beugelfibulae*; *schijffibulae*) geordend en beschreven.

Vogelfibulae

Vogelfibulae staan al lange tijd in de belangstelling en kennen een enorme variatie in details. Sinds het boek van Thiry (1939) zijn diverse nieuwe indelingen gepresenteerd. Ondanks het grote aantal vogel-*fibulae* zijn maar weinig algemene trends en dateerbare ontwikkelingen te ontdekken; het lijkt erop dat er vooral individuele en unieke *vogelfibulae* zijn vervaardigd en maar weinig grote series. Siegmund geeft een indeling op hoofdlijnen, die hier wordt gevolgd: 1. *vogelfibulae* zonder almandijn-inleg; 2. *vogelfibulae* met almandijn-inleg in de ogen; 3. *vogelfibulae* met almandijn in vleugels of voet. Groep 1 en 2 worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 3* geplaatst en groep 3 in *Phase 4*.⁶²

In Wijchen zijn vijf vogelspelden uit drie graven voorhanden. Groep 1 is vertegenwoordigd door een paar (graf 52) en een enkele speld (graf 317). Graf 219 bevat een paar *vogelfibulae* behorend tot groep 2 van Siegmund. De laatste groep komt in Wijchen niet voor. Dat *vogelfibulae* zonder almandijn-ogen ouder zijn dan de exemplaren met almandijn-inleg, wordt door twee Wijchense contexten bevestigd. Graf 52 heeft een oriëntatie die aansluit bij laat-Romeinse graven in de directe omgeving en bevat bovendien een laat-Romeins gordelhanger en -ring. Het graf als geheel moet in de late 5^{de} eeuw worden gedateerd. De *vogelfibula* uit crematiegraf 317 gaat vergezeld van een gesp met niervormig beslag en rond beslag, alsmede een hoge smalle gesp en hoort waarschijnlijk ook in de late 5^{de} eeuw. Het paar *vogelfibulae* uit graf 219 heeft met almandijn ingelegde ogen en is samen met een kralensnoer en een zilveren vingerring met almandijn bijgezet en is waarschijnlijk iets jonger, begin 6^{de} eeuw.

S-fibulae

S-fibulae vormen een heterogene groep met veel diverse uitvoeringen en decoraties. Een overzichtsstudie en omvattende typologie is niet voorhanden. Siegmund kende voor het Duitse *Niederrhein*-gebied slechts drie exemplaren, die hij vanwege hun context toewees aan de *Phasen* 3-5.⁶³ Strauss kende er meer maar kon geen typologische ontwikkeling schetsen, alleen de verschillen benoemen. De contexten die hij presenteerde lopen uiteen van de vroege- tot het einde van de 6^{de} eeuw.⁶⁴

In Wijchen is zeker één maar waarschijnlijk twee exemplaren van de *S-fibula* voorhanden. De bronzen *fibula* uit crematiegraf 310 is gesmolten en vervormd. Er zijn rondingen te zien die vloeiend van linksboven naar rechtsonder op het bewaarde deel van de schijf lopen, waardoor het waarschijnlijk een *S-fibula* is, maar geheel zeker is dit niet. De *S-fibula* uit graf 81 heeft een ijzeren speldinrichting, de grondplaat is van zilver met een kleine component koper, ingelegd met almandijn en de dieper gelegen delen zijn verguld. De S-vorm wordt gevormd door drie vlakken: het bovenste vlak draait van de almandijn linksboven naar de top en via de rechterzijde naar het rechthoekige middenvlak. Het

62 Siegmund 1998, 50.

63 Siegmund 1998, 51.

64 Strauss 1992, 58-61.



Figuur 5.24 Wijchen-Centrum. Vogelfibulae, S-fibula, beugelfibulae en schijffibulae. Foto Rob Mols.

onderste vlak draait van het centrum via de linkerzijde naar de onderkant en via de rechterzijde naar de andere almandijn. Tussen de almandijn en het S-lichaam is de schijf gesloten en ook van vergulding voorzien. De drie vlakken van het S-lichaam en de twee tussenvlakken zijn allemaal voorzien van gekerfde arcering.

Een exacte parallel voor dit stuk is niet voorhanden. De *S-fibula* is vooral in Longobardisch Italië en Zuid-Duitsland veelvuldig voorhanden. In de grafvelden van Schretzheim (ca. 20 exemplaren)⁶⁵ en Altenerding (ca. 30 exemplaren)⁶⁶ zijn veel *S-fibulae* voorhanden en uit verzamelingen in Noord-Italië zijn zeker 50 exemplaren bekend.⁶⁷ Alleen de *S-fibula* uit Altenerding graf 790 lijkt enigszins op het stuk uit Wijchen omdat de verdeling in drie vlakken en de richting van de gekerfde arcering overeenkomen. De contexten van de meest gelijkende *S-fibulae* dateren voornamelijk uit het midden van de 6^{de} eeuw.⁶⁸ Wijchen graf 81, waaruit deze *S-fibula* komt, is echter beduidend jonger. De knikwandpot uit dit graf dateert op zijn vroegst uit het einde van de 6^{de} eeuw (585 en jonger). Ofwel is de *S-fibula* een erfstuk dat al langer circuleerde voordat deze in het graf werd bijgezet, ofwel is dit een van de jongste *S-fibulae*.

Beugelfibulae

Bij de beugelfibulae is de combinatie van de vorm van de kop- en voetplaat doorslaggevend voor de typologische indeling. Recht- of driehoekige kopplaten komen wel voor maar met name halfronde kopplaten zijn erg talrijk. Bij de stukken met halfronde kopplaten is daarom vooral de vorm van de voetplaat (rechthoekig, trapezoïde, rhombisch, ovaal) van belang. In tweede instantie is het aantal knoppen aan de kopplaat bepalend voor een indeling, en daarna wordt een onderscheid gemaakt naar decoratiepatronen.⁶⁹

In Wijchen zijn acht determineerbare beugelfibulae gevonden en één fragment. Het paar beugelfibulae uit graf 235 en het stuk uit graf 260 maken deel uit van een grote groep spelden met halfronde kopplaat, vrijwel rechthoekige voet en vijf knoppen aan de kopplaat (Koch groep I.3). Vanwege het enorme aantal spelden in deze groep heeft Koch een zeer gedetailleerde indeling vervaardigd, waarin de Wijchense *fibulae* goed te herkennen zijn. Via de criteria streepversiering op de kopplaat > rechtopstaande streepversiering > puntcirkels op voet komen we voor het stuk uit graf 260 uit bij Koch's type I.3.3.2.4.2. Hoewel de twee spelden uit graf 235 geen puntcirkels op de voet hebben zijn ze vanwege de kopplaat toch bij die groep in te delen. De voet met de lengtegroeven past beter bij Koch's groep I.3.3.2.5, maar daarvan wijkt het kopplaat-patroon af. Wel moeten we bedenken dat de indeling verregaand gedetailleerd is, feitelijk gaat het om een beperkt verschil. Ook chronologisch is dit verschil niet van belang. Beide subgroepen van Koch hebben een zelfde datering, namelijk eerste helft 6^{de} eeuw. Vermeldenswaard is dat *fibulae* met deze kenmerken ook te Emmen, Nijmegen en Rhenen zijn gevonden. Rhenen graf 423 komt met een paar *fibulae* van dit type en een paar kleine almandijn-schijffibulae wel zeer overeen met graf 235.⁷⁰

Getalsmatig gezien komen de beugelfibulae met halfronde kopplaat, rechthoekige voet en negen knoppen (Koch groep I.6; Wijchen graf 160) weinig voor. Ook het gebruikte materiaal, verguld zilver, geeft aan dat het uitzonderlijke spelden zijn. Koch kende slechts twaalf beugelfibulae met negen knoppen, en alleen het subtype Pry-Voutenay (met zeven exemplaren) heeft goede vergelijkingsstukken voor de Wijchense vondsten. Dit subtype wordt gekenmerkt door knoppen in de vorm van lantaarns, een kopplaat-motief van spiraalranken. Op een gedetailleerder niveau is alleen het *fibula*-paar van graf 18 uit Pry (bij Namen, B.) een werkelijke parallel. De lantaarn-knoppen en de spiraalranken op de kopplaat zijn indentiek, evenals de *kerbschnitt*-driehoeken en gekerfde randen die de voet omgeven. Ook de stukken van Pry zijn van zilver met vergulding. Het enige kleine verschil tussen de Wijchense stukken en die van Pry zijn de afmetingen (Wijchen: 9,5 cm; Pry 10,0 cm) en de figuren centraal op de beugel: cirkels en puntcirkels in Wijchen, cirkels met vleugels in Pry. De stukken zijn zo goed vergelijkbaar, dat ze waarschijnlijk uit hetzelfde atelier komen. Pry graf 18 wordt

65 Koch 1977, Tafel 194.

66 Sage 1984, Tafel 194-195.

67 Menis 1990.

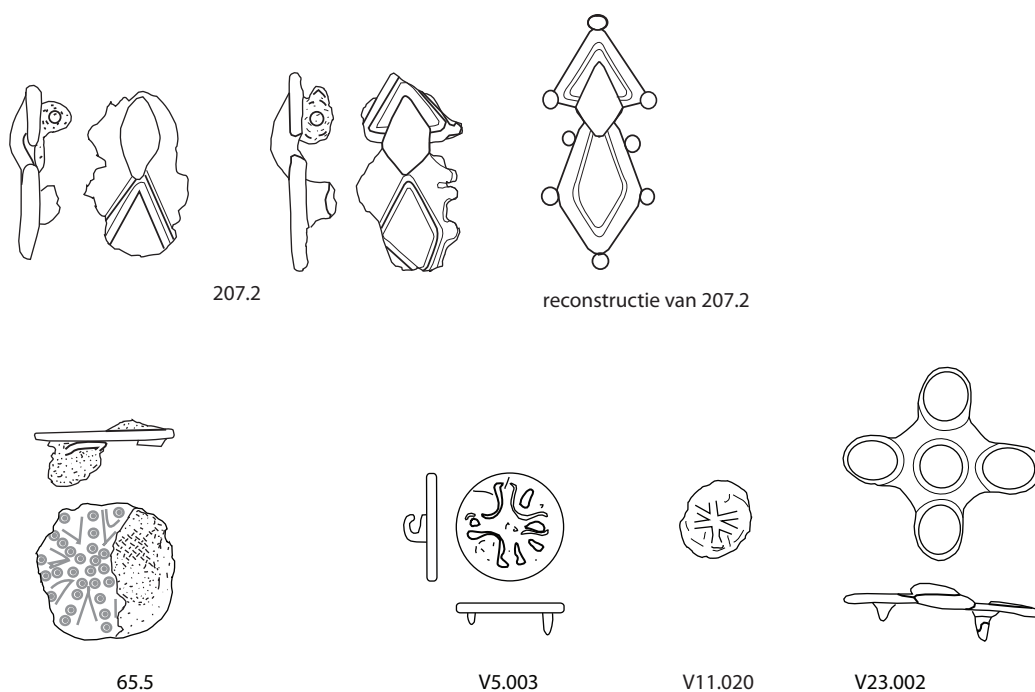
68 Strauss 1992, 58-61.

69 Koch 1998.

70 Koch 1998, 87-90

volgnr	graf/ bijgiftnr	vondstnr	hoofdgroep	subgroep	materiaal	literatuur	datering <i>fibula</i>
1-2	52.2	V3.157-160	vogelfibula	zonder almandijn	koperlegering	Siegmund 1998, 50	485-530
3	317.3	V3.022	vogelfibula	zonder almandijn	koperlegering	Siegmund 1998, 50	485-530
4-5	219.2	V17.019	vogelfibula	met almandijn ogen	koperlegering	Siegmund 1998, 50	485-530
6	310.2	V1.004	S-fibula		koperlegering	Strauß 1992, 58-61	500-600
7	81.1	V6.092	S-fibula		verguld zilver	Strauß 1992, 58-61	500-600
8-9	207.2	V16.014	beugelfibula	driehoekige kopplaat	koperlegering	Koch 1998, <i>Gruppe</i> III.1	500-525
10-11	235.2	V20.030-032	beugelfibula	halfronde kopplaat met 5 knoppen	koperlegering	Koch 1998, <i>Gruppe</i> I.3.3.2.4	500-550
12	260.1	V21.045	beugelfibula	halfronde kopplaat met 5 knoppen	koperlegering	Koch 1998, <i>Gruppe</i> I.3.3.2.4.2	500-550
13-14	160.1	V10.070-082	beugelfibula	halfronde kopplaat met 9 knoppen	verguld zilver	Koch 1998, <i>Gruppe</i> I.6.2.1	525-550
15	226.3	V19.010	beugelfibula	met rechthoekige kopplaat	koperlegering	Koch 1998, <i>Gruppe</i> V.2.1.6/7	525-550
16	135.-	V10.018	beugelfibula		koperlegering		
17-18	160.2	V10.088-090	schijffibula	almandijn-inleg	zilver-almandijn	Siegmund 1998, 45	530-570
19	171.2	V11.054	schijffibula	almandijn-inleg	zilver-almandijn	Siegmund 1998, 45	530-570
20-21	235.5	V20.034-40	schijffibula	almandijn-inleg, klein	zilver-almandijn	Siegmund 1998, 45	485-555
22	156.4	V10.067	schijffibula	filigraan	zilver	Siegmund 1998, 47-48	585-670
23	34.1	V3.140	schijffibula	filigraan	goud	Siegmund 1998, 47-48	585-670
24	65.5	V4.076	schijffibula	gegraveerd	koperlegering		
25	kuil ME	V23.002	schijffibula	kruisvorm	koperlegering		Karo- lingisch
26	kuil ME	V5.003	schijffibula	rond; kruismotief	koperlegering		Karo- lingisch
27	waterput	V11.020	schijffibula	rond; kruismotief	koperlegering		Karo- lingisch

Tabel 5.8 Wijchen-Centrum. Overzicht van de *fibulae*.



Figuur 5.25 Wijchen-Centrum. Paar beugelfibulae, schijffibula en Karolingische kruisfibulae. Schaal 2:3.

in de eerste helft van de 6^{de} eeuw gedateerd, met een voorkeur voor het tweede kwart van die eeuw (500/525-550).⁷¹

De beugelfibulae met rechthoekige kopplaat en ovale voetplaat (Koch groep V) zijn veel minder zeldzaam dan de voorgaande groep met halfronde kopplaat en negen knoppen. Toch zijn ze minder talrijk dan die met halfronde kopplaat, rechte voet en vijf knoppen (groep I.3). Deze groep wordt verder onderverdeeld naar de rand van de rechthoekige kopplaat: de afwezigheid van knoppen (V.1), losse knoppen (V.2.2), of verzonken knoppen, zoals in het geval van de Wijchense speld (V.2.1). De verdere onderverdeling hangt af van het decoratiepatroon op de kopplaat en de voet. Door corrosie op het stuk uit Wijchen is de laatste indeling niet geheel te bepalen, maar de geringe contouren die toch te zien zijn, geven aan dat het om subgroep V.2.1.6 of V.2.1.6.7 moet gaan. Aangezien subgroep 6 stukken uit het Oost-Europa kent en subgroep 7 een stuk uit Rhenen, moeten wellicht aan die laatste denken. Maar ook hier is de precieze onderverdeling op grond van decoratie niet erg belangrijk, omdat alle stukken dezelfde datering hebben: eerste helft 6^{de} eeuw met voorkeur voor het tweede kwart (500/525-550).⁷²

Voor het paar beugelfibulae uit graf 207 zijn geen exacte parallellen voorhanden. Dat is deels te verklaren door de fragmentaire staat, die een goede determinatie bemoeilijkt: het is niet zeker of er punten van de kop- en voetplaat knoppen hebben gezeten, terwijl die knoppen vaak de plaatsing in subgroepen bepaalt. De reconstructie in figuur 5.25 is niet geheel zeker. De fibulae behoren tot groep III van Koch (1998), de beugelfibulae met halfronde of driehoekige kopplaat en rhombische voet. Ondanks de afgebroken punten van voet- en kopplaat maakt de decoratie van diepe groeven duidelijk dat deze stukken zeker een rhombische voetplaat en een scherp driehoekige kopplaat hebben gehad. Binnen die groep behoren deze stukken waarschijnlijk tot subgroep 1 (stukken met drie knoppen), omdat drie knoppen een logisch gevolg zijn van de driehoekige kopplaat. Verder is de bovenzijde van de voetplaat voorzien van 'waaiers' met puntcirkelversiering. Die 'waaiers' zijn een kenmerk van Koch's Groep III.1.1, maar de stukken uit die groep hebben altijd halfronde kopplaten, terwijl de scherp rechthoekige kopplaat van het Wijchense stuk beter bij subgroep III.1.4 past. Tenslotte moet subgroep III.2.4 genoemd worden, niet zozeer voor de exacte vormovereenkomsten maar omdat er in die groep enkele vondsten uit het Nederlandse rivierengebied voorhanden zijn (Tiel, Grave). Alle genoemde groepen worden door Koch vanaf het midden tot het einde van de 5^{de} eeuw geplaatst, met enige uitloop in de vroege 6^{de} eeuw.⁷³

Gezien de onduidelijkheden rondom een datering op puur typologische gronden, is de grafcontext van belang. Graf 207 maakt deel uit van een cluster graven die elkaar oversnijden: er is sprake van maar liefst vijf graven die elkaar opeenvolgend oversnijden. Stratigrafisch gesproken bevindt graf 207 zich middenin het cluster: er zijn twee 'grafgeneraties' jonger dan dit graf en er zijn twee 'grafgeneraties' ouder dan dit graf. Het oudste graf (192) is in de laat-Romeinse tijd te plaatsen, in de eerste helft van de 5^{de} eeuw. Het daarover snijdende graf (191) is niet gedateerd maar zal een generatie jonger zijn. Daar overheen snijdt het genoemde graf 207, dat ook weer een generatie jonger zal zijn. Hoewel we niet weten hoe lang een 'begraafgeneratie' duurt, is een datering in de late 5^{de} of vroege 6^{de} eeuw goed mogelijk. De stratigrafie van de graven is aldus een argument om voor de datering van deze beugelfibulae het einde van Koch's datering aan te houden, ca. 500-525 n.Chr.

Schijffibulae

Schijffibulae met almandijn

Bij de indeling van almandijn-schijffibulae wordt Siegmund gevolgd, die een verdeling maakt op basis van grootte, het aantal versierde zones en een eventuele combinatie van almandijninleg met andere decoratietechnieken. Siegmund's groep 1.1 omvat kleine en ronde met almandijn ingelegde schijffibulae, voorzien van één zone van versiering bestaande uit vier of meer cellen. Deze spelden dateren in *Phase 3* of 4 (485-555). Siegmund groep 1.4 omvat middelgrote almandijn-schijffibulae, rond of rozetvormig, met twee- of drie zones versiering met centraal een zone zonder almandijn, waarin een andere steensoort, filigraandraad of *pressblech* is verwerkt. Dit type komt voor in *Phase 4*

71 Koch 1998, 149-150.

72 Koch 1998, 286-289.

73 Koch 1998, 164-171, 178-179, 183-184.

(530-555) maar is vooral talrijk in *Phase 5* (555-570).⁷⁴

In Wijchen zijn vijf met almandijn ingelegde schijffibulae gevonden. De Wijchense stukken zijn overigens niet onderzocht op hun samenstelling, waardoor we in het midden moeten laten of de rode inleg werkelijk almandijn is of dat het om imitaties ervan in rood glas gaat. Alle stukken hebben een zilveren schijf en een ijzeren speldinrichting.

Het *fibula*-paar uit graf 235 voldoet geheel aan de beschrijving van type 1.1. De kleine spelden hebben een diameter van ca. 2 cm, vijf zones almandijnen inleg rondom een wit glazen knopje. De almandijn is ingelegd in een zilveren schijf en de speldinrichting is van ijzer. Omdat het Wijchense paar, behalve een paar beugelfibulae uit de periode 500-550, tevens vergezeld gaat van een gesp met niervormig beslag uit *Phase 3*, moet een relatief vroege datering worden aangehouden (485-530 na Chr.).

Het *fibula*-paar met almandijn uit graf 160 valt onder type 1.4: drie zones versiering met centraal een kleine groene steen, daaromheen een zone uit liggende rechthoeken van almandijn, en de buitenste zone bestaat uit twaalf afgeronde almandijnen in rozetvorm. Door het andere *fibula*-paar uit hetzelfde graf (de negen-koppige beugelfibulae van het type Pry, datering 525-550) is een volgens Siegmund vrij vroege datering (*Phase 4*) waarschijnlijk.

De schijffibula van dit type uit graf 171 heeft twee zones met versiering: de binnenste kent een vierpas waarvan twee tegenoverliggende velden een almandijn-inleg hebben en de andere twee tegenoverliggende velden met zilver-filigraandraad zijn gevuld, de buitenste zone is een rozetvorm van oorspronkelijk zestien afgeronde almandijnen. Dit stuk gaat in graf 171 vergezeld van drie gouden hangers.

Schijffibulae met filigraan-versiering

Siegmund baseert zijn indeling van filigraan-schijffibulae op artikelen van Thieme en Rademacher⁷⁵ en komt tot een verdeling waarbij de vorm van de grondplaat (recht; verhoogde middenzone; geheel hoog) leidend is. Het feit dat de twee Wijchense exemplaren een verhoogd middendeel hebben maar tegelijk vooral overeenkomen met exemplaren die bij Siegmund een platte grondplaat hebben, geeft aan dat die indeling niet noodzakelijkerwijs betekenisvol is. Het relatief kleine aantal van deze kostbare stukken geeft al aan dat ze wellicht individueel vervaardigd zijn en dat een al te gedetailleerde indeling niet nuttig is. Siegmund plaatst de filigraan-fibulae in de *Phasen 7-9* (585-670).⁷⁶

De zilveren schijffibula uit graf 156 heeft een ijzeren speldinrichting, een platte bronzen basisplaat en een zilveren sierplaat die verhoogd is in het centrum. Centraal staat een knop van lichtblauw glas, daaromheen een zone versiering van vier ingelegde stenen (twee van almandijn en twee van blauw



Figuur 5.26 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 160 met onder meer vier *fibulae*. Foto Rob Mols.

⁷⁴ Siegmund 1998, 45; zie ook Müsseseimer *et al.* 2003, 26.

⁷⁵ Thieme 1978; Rademacher 1940.

⁷⁶ Siegmund 1998, 49; zie ook Müsseseimer *et al.* 2003, 26-27.

glas) met daartussen steeds twee filigraan-slingers in 8-vorm. In de derde zone worden de vier stenen herhaald, waartussen zich steeds vijf filigraan-8-vormen bevinden. Gezien de datering van de *tremissis* (600-625) die ook in dit graf is meegegeven, dateert dit stuk uit het eerste kwart van de 7^{de} eeuw. De gouden schijffibula van graf 34 heeft eveneens een platte bronzen basisplaat waarop een sierplaat van goud met verhoogd centrum is geklonken door middel van zes gouden klinknageltjes. Hiertussen bevinden zich zes stenen, drie ronde blauwe glazen en drie druppelvormige almandijnen. De klinknagels worden omgeven door filigraanwerk-slingers en cirkeltjes. Het verhoogde centrum is van een almandijn in kruisvorm voorzien, met daar omheen goudfiligraanwerk in halve cirkels. Deze schijffibula zou een van de vroegste stukken moeten zijn (late 6^{de} eeuw), aangezien in dat graf ook een naald in de Wijster-traditie is bijgezet, die in de 6^{de} eeuw buiten gebruik raakt.

Bronzen schijffibulae met gravering

Eén schijffibula uit Wijchen kent als enige decoratie een versiering van kleine cirkels en puntcirkels tussen vier V-groeven. De context van deze speld, graf 65, wordt door een knikwandpot en -schaal in de Duitse *Niederrhein-Phase* 6-7 gedateerd (570-630).

Bronzen schijffibulae met kruismotief

In de Karolingisch-Ottonse periode komen platte bronzen schijffibulae gedecoreerd met kruismotief veelvuldig voor. Vaak is het kruismotief uitgespaard en gevuld met glas of emaille, maar ook komen geheel kruisvormige spelden voor. De vormvariatie in de *fibulae* met kruismotief is groot. Het hoogtepunt moet in de 9^{de} en 10^{de} eeuw geplaatst worden, maar ook in de 11^{de} eeuw werden ze nog gedragen (datering 850-1050 na Chr.).⁷⁷

In Wijchen zijn drie spelden van dit type gevonden: twee in een kuil, één in een waterput, vergezeld van aardewerk uit de Karolingische periode en Volle Middeleeuwen (tabel 5.8).

Draagwijze van de fibulae

Niet alle *fibulae* werden op dezelfde wijze gedragen. De vogelfibulae en vroege schijffibulae worden veelal samen met kralensnoeren gevonden en dienden om de kralensnoeren op de borst of schouder vast te spelden. Omdat deze spelden vaak als paar voorkomen, wordt vermoed dat beide spelden ieder het uiteinde van het snoer vastpinden. De enkele schijffibulae, met name de latere exemplaren vanaf de late 6^{de} eeuw, werden veelal gebruikt om kralensnoeren rond de hals bijeen te houden. Omdat het om één speld gaat, mogen we aannemen dat deze speld zowel het begin als het uiteinde van het snoer op dezelfde plaats vasthield. Beugelfibulae hebben meestal niets met kralen te maken maar worden op de heupen of bij de benen teruggevonden. Ze dienden voor het bijeenhouden van de zomen van de mantel; de kop wijst daarbij normaliter naar beneden.⁷⁸

In Wijchen zijn twee graven aangetroffen met vier *fibulae*: graf 160 (fig. 5.26) en graf 235 (fig. 8.2), allebei twee schijffibulae met almandijn en twee beugelfibulae. Paren vogelfibulae komen voor in graf 52 en 219. In de overige graven met *fibulae* is steeds één speld aangetroffen.

5.4.2 Hangers en kralen

De meeste kralen zijn van glas en barnsteen en worden in hoofdstuk 8 besproken. Daarnaast zijn ook hangers en kralen van metaal aangetroffen, die hier aan de orde komen. Een samenhangende groep zijn de gouden hangers met filigraanversiering; daarna komt een wat meer diverse groep aan de orde. In de volgende subparagraaf (5.4.3) worden de munten die zijn hergebruikt als hanger, apart besproken.

Gouden hangers

De gouden hangers zijn voorzien van een kabelrand, filigraan-versiering (cirkels, 8-vormen, ovalen) en band-oog (fig. 5.27). In de Duitse *Niederrhein*-grafvelden komen ronde, driehoekige en druppelvormige exemplaren voor, maar in Wijchen zijn, voor zover controleerbaar, alle exemplaren

77 Frick 1992/93.

78 Strauss 1992.



Figuur 5.27 Wijchen-Centrum. De gouden hangers. Foto Rob Mols. Boven 171.1 (V11.059), 171.1 (V11.058). Midden 118.1, 211.1, 171.1 (V11.057). Onder 107.1, 238. Schaal 1:1.

rond. Van twee stukken is het band-oog gebruikt als kraal en de vorm van het originele stuk dus niet bekend. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie behoren deze hangers tot *Phase 5-6* (555-585 na Chr.), incidenteel later.⁷⁹

In Wijchen zijn zes intacte exemplaren, één beschadigde en twee fragmenten (band-ogen) aangetroffen. De negen stukken komen uit zes graven (tabel 5.9). In Wijchen lijken de gouden hangers al vroeger voor te komen dan in het Duitse *Niederrhein*-gebied. In graf 52 (fase 2, vóór 530) zijn twee band-oogjes van dit soort hangers aanwezig (hergebruikt als kraal), maar is de vorm van de oorspronkelijke stukken onbekend. Uit graf 236 is een beschadigd stuk afkomstig, dat waarschijnlijk is opgespit uit graf 238 (fase 2, vóór 530 te dateren). Van de complete stukken zijn alleen de drie van graf 171 met een dateerbare bijgift aangetroffen, een almandijn-schijffibula 1.4 (fig. 5.28).

Kralen en hangers

Van de diverse kralen en hangers van metaal (tabel 5.9) zijn twee zilveren kralen bekend, twee ringetjes van laat-Romeinse soldatengordels (zie paragraaf 5.2.1), een almandijn-ster die niet als *fibula* is gebruikt en een loden schijf. De hierboven beschreven band-oogjes van gouden hangers zijn hergebruikt als kraal.

5.4.3 Munthangers en munten

In de collectie zijn twaalf munten aangetroffen: elf Romeinse emissies en één Merovingische munt (tabel 5.10). Alle stukken zijn afkomstig uit graven: één uit een laat-Romeins crematiegraf, de overige elf zijn aangetroffen in inhumatiegraven uit de Merovingische periode. Hieronder volgt een korte uiteenzetting over de datering van de munten zelf, de daterende waarde voor het grafveld, alsmede de mogelijke functies.

volgnr	graf/bijgiftnr	vondstnr	materiaal	vorm	fase
1-2	52.2	V3.154-155	goudfiligraan	kraal / hanger?	2
3	107.1	V8.078	goudfiligraan	hanger	
4	118.1	V9.078	goudfiligraan	hanger	
5-6-7	171.2	V11.057-058-059	goudfiligraan	hanger	3b
8	211.1	V17.010	goudfiligraan	hanger	3b
9	(236)/238	V20.058	goudfiligraan	hanger	2
10	52.2	V3.164	lood	schijf?	2
11	52.2	V3.164	koperlegering	ring soldatengordel	2
12	65.4	V4.072	almandijn	hanger?	4a
13	98.3	V8.075	zilver	kraal	4
14	156.3	V10.065	zilver	kraal	4b

Tabel 5.9 Wijchen-Centrum. Overzicht van de hangers.

⁷⁹ Siegmund 1998, 78; zie ook Müssemeier *et al.* 2003, 26-27.



Figuur 5.28 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 171 met onder meer drie gouden hangers. Foto Rob Mols.

Romeinse munten

Wat betreft de slagdatum zijn de elf Romeinse munten over de hele Romeinse tijd gespreid. Eén *denarius* is tijdens de Republiek geslagen (42 voor Chr.), een *sestertius* tijdens de vroege Keizertijd (Augustus). Twee munten zijn uit de tijd van Trajanus (vroege 2^{de} eeuw), twee uit de 3^{de} eeuw, en drie *denarii* zijn niet nader te dateren dan 1^{ste}/2^{de} eeuw. Tenslotte zijn er nog twee *follis* uit de laat-Romeinse tijd aangetroffen.

Een *denarius* van Trajanus is aangetroffen in crematiegraf 313 uit de laat-Romeinse tijd. De zilveren munt is niet gesmolten (en de gordelonderdelen van brons wel), waardoor we kunnen vermoeden dat de munt met opzet bovenop het crematiegraf is gelegd na deponering van het gecremeerde botmateriaal. De overige munten zijn in inhumatiegraven van Merovingische datering geborgen. De slagdatum in de Romeinse tijd zegt dus niets over de datering van het graf waarin de munt werd aangetroffen.

Een drietal munten is voorzien van een gat en werd tussen kralen aangetroffen (graf 50 en 52). Blijkbaar werden ze als sieraad gedragen. Bij losse exemplaren zonder gat weten we niets over de functie: ze kunnen als amulet of in hun oorspronkelijke functie, als muntgeld, zijn gebruikt, of

volg-nr	grafnr/bijgift	periode	autoriteit	denominatie	materiaal	literatuur	datering munt	vondst nr	fase
1	50.5	Romeins	L. Mussidius Longus	<i>denarius</i>	zilver	RRC 494-43a	42 v.Chr.	3.132*	2
2	45.-	Romeins	Augustus	<i>sestertius</i>	brons	RIC2 231a	9-14 n.Chr.	3.040	3-4
3	313.1	Romeins	Trajanus	<i>denarius</i>	zilver	RIC 98	103-117 n.Chr.	1.013	1
4	1.2	Romeins	Trajanus	<i>dupondius</i>	messaging		98-117 n.Chr.	1.123	4b
5	18.1	Romeins	onbekend	<i>denarius</i>	zilver		1-193 n.Chr.	1.101	3a
6	185.8	Romeins	onbekend	<i>denarius</i>	zilver		1-193 n.Chr.	13.039	1
7	52.1	Romeins	Julia Maesa of Mamaea	<i>denarius</i>	zilver		218-235 n.Chr.	3.159*	2
8	52.1	Romeins	onbekend	<i>antoninianus</i>	koperlegering		235-260 n.Chr.	3.156*	2
9	75.1	Romeins	onbekend	<i>denarius</i> **	zilver			6.068	4a
10	1.2	laat-Romeins	Constantijn	<i>follis</i>	brons		330-335 n.Chr.	1.123	4b
11	1.2	laat-Romeins	onbekend	<i>follis</i>	brons		320-395 n.Chr.	1.123	4b
12	156.5	Merovingisch	Canaco	<i>tremissis</i>	goud		600-650 n.Chr.	10.066	4b

Tabel 5.10 Wijchen-Centrum. Overzicht van de munten en munthangers.

* met gat - hergebruik als hanger ** onzekere *denarius*; gevouwen

gewoon als curiositeit zijn beschouwd. In graf 1 werden drie munten (twee laat-Romeinse *folles* en één 2^{de}-eeuwse *dupondius*) aangetroffen, die mogelijk in een buideltje aan de gordel werden gedragen.

Merovingische emissie

De enige munt uit de Wijchense graven die in de Merovingische periode is vervaardigd, betreft een gouden *tremissis* Belfort 1379 var.⁸⁰ (zie figuur 8.10 en graf 156 in de catalogus). De voorzijde toont een kruis op een globe, met het omschrift RVTENI CIVE, wat verwijst naar de *civitas* van de Ruteni. Op de keerzijde staat een geschematiseerde buste, met het omschrift CAN NACO, de muntplaats. Gezien de verwijzing naar de *civitas* van de Ruteni is een herkomst uit Zuid-Frankrijk, departement Aveyron, zeker. Binnen dit departement is de exacte muntplaats echter wel omstreken: Canac (Durenque, Aveyron), Canac (Campagnac, Aveyron), Cannac (d'Onet-le-Château) en Les Cannacs (Saint-Izaire, Aveyron) zijn allemaal kandidaten. De laatstgenoemde heeft de beste papieren, omdat die plaats als *Cannago* wordt vermeld in het Middeleeuwse archief van de abdij van Vabres. Van de andere kandidaten kan een dergelijke vroege oorsprong als landgoed niet bewezen worden.⁸¹ Zoals veel *tremisses* weegt deze munt 1,255 gram; het goudgehalte is bepaald op 91%.⁸² Het type munt circuleerde in de eerste helft van de 7^{de} eeuw, maar omdat het goudgehalte hoog ligt, moet deze vroeg in de 7^{de} eeuw gedateerd worden, ca. 600-620 na Chr.⁸³

Hiervoor werd al gesignaleerd dat de slagdatum van de Romeinse munten niets zegt over de datering van het graf, aangezien de munten pas eeuwen later in de graven werden gedeponneerd. Dat geldt niet voor deze *tremissis*, die waarschijnlijk wél korte tijd na slag werd gedeponneerd. De munt werd samen met een zilveren schijffibula met filigraanwerk en ingelegde stenen bijgezet in graf 156. Schijffibulae met filigraanwerk worden over het algemeen vanaf de late 6^{de} eeuw tot ver in de 7^{de} eeuw gedateerd (ca. 585-670). In combinatie met de *tremissis* uit de periode 600-620 zou dit graf in de periode 600-640 kunnen dateren, rekening houdend met enkele decennia circulatie na emissie.

Deze datering is van belang voor de einddatering van het grafveld als geheel. Graf 156 is het jongste graf van een serie oversnijdingen en mogelijk één van de jongste graven in het grafveld. Door de datering van de *tremissis* in combinatie met de filigraanfibula is een voorlopige indruk gegeven van de einddatering van het grafveld (die verder in hoofdstuk 13 wordt besproken).

5.4.4 Haarnaalden en vingerringen

In vier graven zijn haarnaalden meegegeven (fig. 5.29; tabel 5.11). De naalden uit graf 5 en graf 160 werden boven de schedel aangetroffen en zijn dus zeker haarnaalden. De stukken uit de graven 34 en 156 bevonden zich waarschijnlijk op de rechterschouder of borststreek. Het oudste stuk is een zilveren haarnaald voorzien van vier ruitvormige almandijnen op de kop (graf 160). In de graven 5, 34 en 156 zijn Wijster-naalden meegegeven, herkenbaar aan de rillen en driehoekige vlakken die elkaar afwisselen. Zowel bij het stuk uit graf 34 als dat uit graf 156 ontbreekt de kop; het stuk uit graf 5 is compleet met kop voorzien van drie stralen. Wijster-naalden worden in zijn algemeenheid van de late 4^{de} tot in de 5^{de} eeuw gedateerd.⁸⁴ In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie worden ze iets later gedateerd en specifiek aan *Phase 2* toegewezen (440-485).⁸⁵ In Wijchen komen vreemd genoeg geen 'vroege' contexten voor, maar zijn alledrie de exemplaren (graf 5, 34 en 156) door bijgiften in de late 6^{de} of vroege 7^{de} eeuw gedateerd. In slechts drie graven zijn vingerringen gedocumenteerd (de graven 4, 160 en 219; fig. 5.29). De ringen uit graf 219 en graf 160 zijn beide vrij platte bandringen van zilver; die van 219 heeft een inleg van almandijn. De ring van graf 4 is van koperlegering en heeft een hoger profiel in de doorsnede. Net zoals de haarnaalden komen ook vingerringen in combinatie met kralen voor en moeten dus tot de vrouwelijke dracht worden gerekend.

80 Determinatie drs. Arent Pol, Koninklijk Munt- en Penningkabinet 1991, thans Geldmuseum, Utrecht.

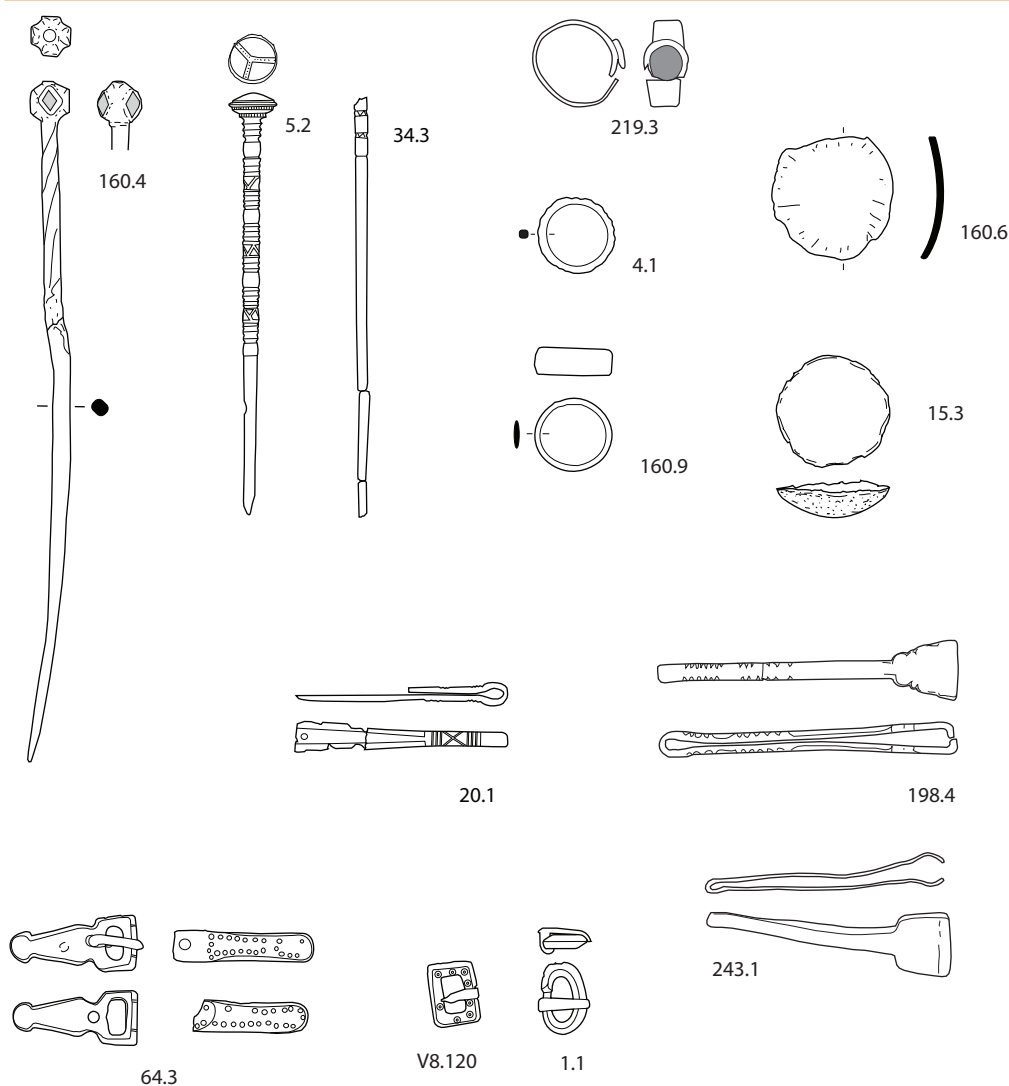
81 Chambon 2001, 371-372.

82 Op 27 augustus 2009 vastgesteld door drs. Arent Pol (Geldmuseum, Utrecht).

83 Mondelinge mededeling drs. Arent Pol (Geldmuseum, Utrecht).

84 Böhme 1974, 35-39.

85 Siegmund 1998, 44; Müssemeier *et al.* 2003, 25; datering Nieveler & Siegmund 1999.



Figuur 5.29 Wijchen-Centrum. Haarnaalden, vingerringen, lensvormige schaaltes, baardtangen, schoeisel- en kledinggespjes. Schaal 1:2.
160.4, 160.9 en 219.2 zilver; overige koperlegering (64.3 vertind); grijsraster is almandijn inleg.

bijgiftnr	vondstnr	bijgift	omschrijving	materiaal	leeftijd	fase
5.2	V1.115	haarnaald	type Wijster	koperlegering		4a
34.3	V3.141	haarnaald	type Wijster	koperlegering	25-35	4a
156.2	V10.064	haarnaald	type Wijster	koperlegering		4b
160.4	V10.082	haarnaald	ruitvormige almandijnen	zilver		3a
4.1	V8.028	vingerring		koperlegering		
160.9	V10.080	vingerring		zilver		3a
219.3	V17.019	vingerring	almandijn-inleg	zilver	0-18	2

Tabel 5.11 Wijchen-Centrum. Overzicht van de haarnaalden en vingerringen.

5.5 Diversen

Onder de groep ‘diversen’ zijn dertien categorieën samengevat. De eerste categorie, messen en messchedes, bevat een verzameling messen die wat betreft lengte en decoratie behoorlijk uiteen kunnen lopen. De meeste zijn echter gecorrodeerd en dan is niet veel meer dan de grafcontext te vermelden. Verder bevat deze groep ‘diversen’ vooral objecten die ernstig gecorrodeerd zijn en waarvan de functie niet met zekerheid bekend is. Verder komen nog enkele categorieën aan de orde die wel duidelijk te benoemen zijn, maar klein in aantal.

5.5.1 Messen en messchedes

Zoals bij de wapens reeds uiteen werd gezet is de grens tussen een eensnijdend zwaard en een mes gelegd bij een klinglengte van 20 cm. Met een aantal van 52 behoort het mes tot een van de meest frequent meegegeven objecten (tabel 5.12; een selectie in fig. 5.30). Uit alle grafveldfasen zijn messen bekend en ook zijn de messen vrijwel gelijkmatig verdeeld over mannen, vrouwen en kinderen. Leer- en textielresten, gezien als resten van de schede, zijn op veel exemplaren aanwezig. In enkele gevallen gaat het om een schedebeslag met plaatjes van een koperlegering.

5.5.2 Gordelgarnituren?

De term ‘gordelgarnituur?’ is eigenlijk een eufemisme voor ijzeren objecten waarvan de functie onbekend is. Alle zaken die tot deze groep gerekend worden, hebben met elkaar gemeen dat ze van ijzer zijn, zwaar gecorrodeerd, aan de gordel gedragen werden (want vaak op het middel teruggevonden), en dat zij regelmatig voorkomen in combinatie met kleine objecten als vuurstenen en slijpstenen (fig. 5.31). In enkele gevallen is een ronde eindknop zichtbaar of een scherpe bocht voorzien van een oog (of scharnier?). Het is goed voorstelbaar dat het tasbeugels zijn in die zin dat het om langwerpige gevouwen haken gaat waar textiel aan was bevestigd, maar ze verschillen duidelijk van de objecten die als ‘tasbeugel’ zijn gepubliceerd (zie paragraaf 5.5.4 hieronder). In Wijchen zijn negentien objecten benoemd als gordelgarnituur (tabel 5.13 A); ze zijn zowel aan mannen als vrouwen meegegeven in alle perioden.

5.5.3 Beursringen?

Net als bij ‘gordelgarnituur?’ is de term ‘beursring?’ gehanteerd bij objecten van ijzer waarvan de werkelijke functie niet zeker is. Het gaat hier om ringen van vijf tot vijftien cm doorsnede, waarop in bijna alle gevallen textielresten zijn waargenomen. Het idee is dat aan deze ringen een kleine beurs van textiel was bevestigd en dat de ring aan de gordel werd gehangen maar dit is verre van zeker. In Wijchen zijn vier exemplaren van ongeveer dezelfde vorm gevonden (tabel 5.13 B) uit alle grafveldfasen.

5.5.4 Tasbeugel en vuurslag

Onder de term ‘tasbeugel/vuurslag’ zijn ijzeren objecten beschreven die wellicht een dubbelfunctie hadden. Enerzijds was het een ijzeren object dat vorm gaf aan een stuk tas of beurs van leer of textiel, en anderzijds wordt vermoed dat het stuk ijzer als vuurslag diende om vonken van een vuursteen te slaan.⁸⁶ Een exemplaar van een dergelijk rechthoekig stuk ijzer met opstaande randen is ook in Wijchen gedeponneerd (graf 299; tabel 5.13 C). Een andere vorm van een ijzeren vuurslag is een ijzeren plaatje met zijwaarts gebogen punten. Deze vorm is eveneens éénmaal in Wijchen herkend, en wel in graf 146a. Het is samengeroest met een beslagstuk en er zijn duidelijk textielresten op aanwezig. Andere vuurslagen zijn niet met zekerheid bekend, maar het is goed mogelijk dat onder de brokken gecorrodeerd ijzer die als ‘gordelgarnituur?’ zijn benoemd, zich nog enkele vuurslagen bevinden.

86 Koster 2009.

bijgiftnr	fase	omschrijving	geslacht	leeftijd
3.6	3a	mes	m?	
5.1	4a	mes	v?	
10.3		mes		
13.1	3b	mes	m?	
15.5	3b	mes		
31.3	4b	mes		
33.2		mes	m?	
33.4		mes	m?	
34.6	4a	mes	v?	25-35
35.2	4a	mes		
39.5	4a	mes	m?	
43.2	4	mes	m?	
44.1		mes	v?	
46.1		mes		
48.1		mes		
50.5	2	mes	m?	0-18
53.5	4a	mes	m?	
57.2	3a	mes	m?	
60.4	4	mes	m?	
62.1	4	mes ijzer, beslag koperlegering schede	v?	
63.1		mes	m?	
64.1	3b	mes	v?	18+
69.1	4b	schedebeslag		
73.1		mes		
75.5	4a	mes	v?	18+
84.1		mes		
90.1	4b	gedecoreerde beslagstukken		
98.2	4	mes	v?	
103.2		mes		
123.2	3a	mes	m?	
127.2	4	mes	v?	
136.1		mes		
144.2	4	mes	v? m?	18+
146a.4	4b	mes	v? m?	18+
146b.2	4b	mes	v? m?	18+
148.2		mes		
160.5	3a	twee messen	v?	
180.1	4b	mes		
183.3	1	mes	m?	
194.2	4a	mes	v?	
198.2	3a	mes	m?	18+
213.2	1	mes in schede, gedecoreerd		0-18
230.2	3	mes	v?	17-25
235.1	2	mes	v?	17-25
239.2	4	mes	v?	
249.1	4	mes		
250.3	3b	mes		
262.1		mes		
265.3	4b	mes	m?	
273.1		mes		0-18
293.1		mes		
299.2		mes		

Tabel 5.12 Wijchen-Centrum. Overzicht van de messen.



Figuur 5.30 Wijchen-Centrum. Een selectie van messen. Foto Rob Mols.

5.5.5 Haardkettingen

In graf 1 is een getordeerde schakel aan een ronde platte ring aangetroffen. In graf 89 is een object met een ring bovenaan, getordeerd middendeel uitlopend in een dubbele haak geborgen. In Dorestad zijn gelijkvormige objecten gepresenteerd als onderdelen van haardkettingen, die gebruikt werden om potten of pannen boven het vuur te hangen.⁸⁷ Een ketting met ijzeren schakels uit graf 199 zou daar ook bij kunnen horen. Alledrie de graven met deze objecten dateren in fase 4 (tabel 5.13 D).

5.5.6 Piek of bootshaak?

In graf 92 (V8.126) is in een laag net boven het graf een piek aangetroffen. Deze piek zou een bootshaak kunnen zijn, maar eventueel ook een wapen. Het is onduidelijk of deze tot graf 92 heeft behoord of tot de Karolingische kuilen rondom het graf gerekend moet worden.

5.5.7 Ruitersporen

In kuil S10.08, die graf 148 oversnijdt, is een ruiterspoor gevonden (V10.121). Enkele meters daarvandaan komt een tweede ruiterspoor uit kuil S25.8, die vlakbij graf 256 ligt. Dat beide stukken bij elkaar horen is echter allerm minst zeker, aangezien ze niet dezelfde vorm hebben (zover als dat tenminste uit de verroeste contouren kan worden afgeleid - fig. 5.32). Aangezien beide stukken uit kuilen komen die de jonger zijn dan de graven, is een datering in de Karolingische tijd of Volle Middeleeuwen waarschijnlijker dan een Merovingische datering.

⁸⁷ Willemsen 2009, 32 (afb. 20).

	bijgiftnr	vondstnr	bijgift	fase	geslacht
A	3.5	V1.111	gordelgarnituur	3a	m?
A	27.2	V1.163	gordelgarnituur		m?
A	31.4	V3.006	gordelgarnituur	4b	
A	39.6	V3.082	gordelgarnituur	4a	m?
A	48.2	V3.118	gordelgarnituur		
A	50.4	V3.135	gordelgarnituur	2	m?
A	57.5	V4.028	gordelgarnituur	3a	m?
A	64.2	V6.110	gordelgarnituur	3b	v?
A	65.1	V4.065	gordelgarnituur	4a	v?
A	84.3	V6.038	gordelgarnituur		
A	92.2	V9.116	gordelgarnituur	4	v?
A	123.4	V9.140	gordelgarnituur	3a	m?
A	131.6	V9.060	gordelgarnituur	3b	m?
A	139.5	V9.127	gordelgarnituur	4a	m?
A	157.3	V10.059	gordelgarnituur	3b	m?
A	227.1	V19.016	gordelgarnituur		
A	238.3	V20.053	gordelgarnituur	2	m?
A	239.1	V20.046	gordelgarnituur	4	v?
B	41.3	V3.063	beurs?	3a	m?
B	56.2	V4.048	beurs?		
B	65.2	V4.066	beurs?	4a	v?
B	70.3	V5.060	beurs?	3b	v?
B	185.3	V13.034	beurs?	1	m?
C	146a.5	V10.109	vuurslag	4	v? m?
C	299.1	V26.037	tasbeugel/vuurslag?		
D	1.3	V1.124	haardketting	4b	v?
D	89.1	V7.035	haardketting	4	
D	199.3	V16.012	haardketting?		
E	(92)	V8.126	piek/bootshaak	4	
F	kuil	V10.121	ruiterspoor		
F	kuil	V25.004	ruiterspoor		
G	38.5	V3.075+090	paardenbit?	4a	m?
H	185.1	V13.031	emmers	1	m?

Tabel 5.13 Wijchen-Centrum.
Overzicht van diverse categorieën
(ijzeren gebruiksvoorwerpen).



Figuur 5.31 Wijchen-Centrum.
Gordelgarnituur uit graf 84 met
ijzeren haken en vuursteen. Foto
Rob Mols.

5.5.8 Paardenbit?

IJzeren onderdelen uit graf 38 zijn als paardentuig geïnterpreteerd, maar omdat de onderdelen ernstig gecorrodeerd zijn, is de determinatie niet zeker.

5.5.9 Emmers

In graf 183 zijn twee emmers gevonden, die in elkaar stonden. Van de buitenste emmer zijn alleen de resten van ijzeren hoepels nog in de collectie aanwezig, waarin de houtnerven van de duigen nog te zien zijn. De binnenste emmer is voornamelijk van een koperlegering vervaardigd en nog wel aanwezig: de rand en de ringoortjes zijn goed bewaard, het emmerlichaam voor de helft.

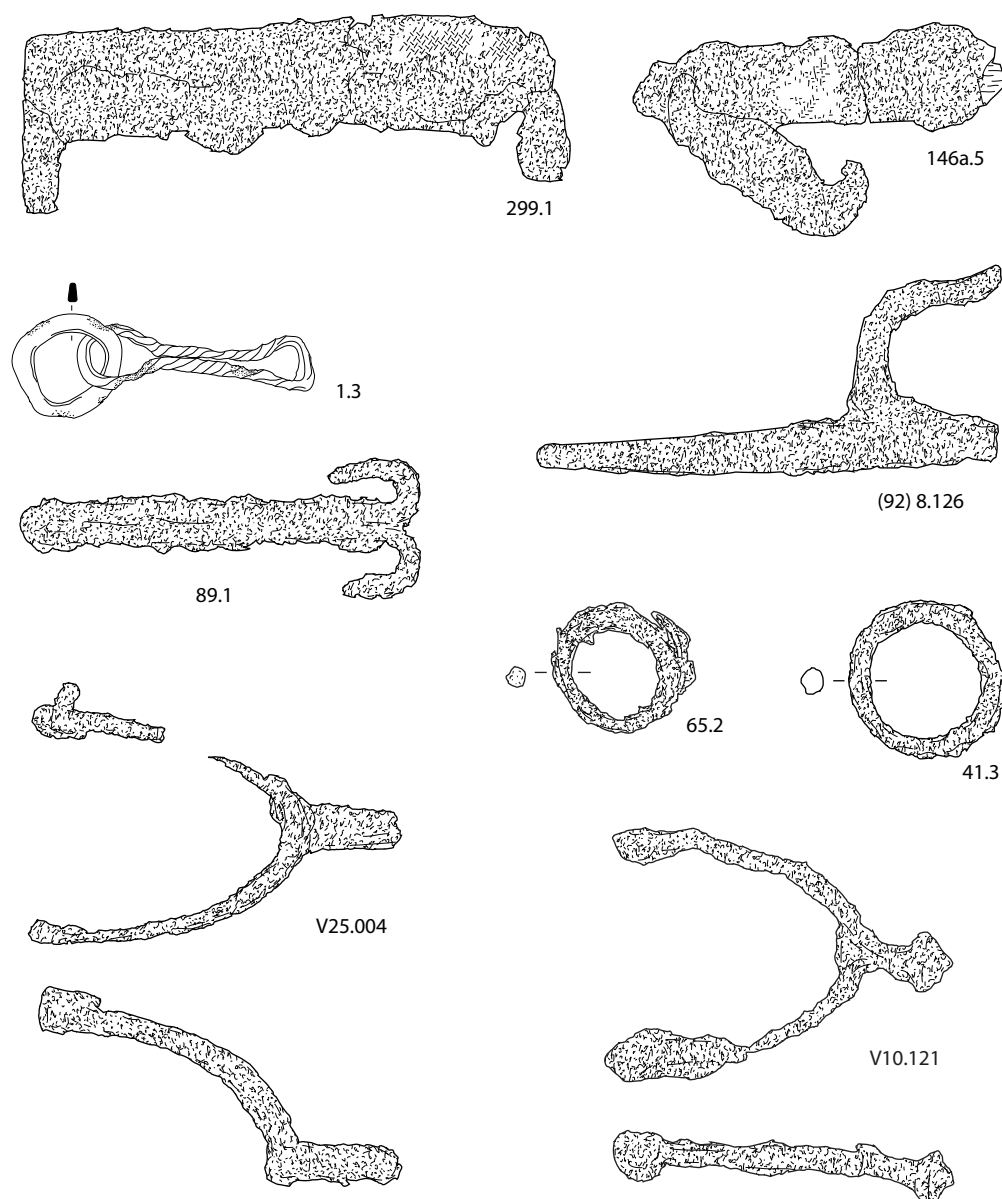
5.5.10 Baardtangen

In de laat-Romeinse traditie horen pincetten bij de uitrusting van soldaten en ze worden omschreven als ‘baardtang’. De 5^{de}-eeuwse exemplaren zijn vrijwel recht met nauwelijks breder uitlopende armen en worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie omschreven als *Geräte 2.5*. De latere exemplaren (*Geräte 2.2*) hebben een duidelijk breed aangezet uiteinde en worden in de *Phasen 3-7* geplaatst.⁸⁸ In Wijchen zijn vier exemplaren aangetroffen (tabel 5.14 A; fig. 5.29). Twee smalle exemplaren (graf 20 en 259) zijn beschadigd en incompleet, twee exemplaren met brede mond (graf 198 en 243) zijn compleet en intact.

	bijgiftnr	vondstnr	groep	omschrijving	datering	geslacht/ leeftijd
A	20.1	V1.157	baardtang	smal model	2	(m?)
A	198.4	V16.009	baardtang	brede mond	3a	(m?)
A	243.1	V20.002	baardtang	brede mond	4b	(m?)
A	(259)	V20.049	baardtang	smal model		
B	15.3	V1.091	plaatje	lensvormig	3b	
B	160.6	V10.079	plaatje	lensvormig	3a	v?
C	34.5	V3.134-144	schoeisel	gesp en riemtong; vertinde koperlegering; puntjesdecoratie	4a	v? 25-35
C	64.3	V6.112-115	schoeisel	gesp en riemtong; vertinde koperlegering; puntjesdecoratie	3b	v? 18+
		V6.116-117		idem		
C	146a.2	V10.105	schoeisel?	ijzeren strips	4b	m?
C	163.1	V11.018-019	schoeisel	gesp en riemtong; koperlegering	4	
C	226.4	V19.019	schoeisel?	rond gebogen strip bronsblik	3a	v?
D	1.1	V1.068	kleding?	koperlegering, kleine gesp	4b	v?
D	57.3	V4.025	kleding?	koperlegering; kledinghaakje?	3a	m?
D	100.2	V8.107	kleding?	koperlegering, kleine gesp, vast beslag		
D	(102)	V8.120	kleding?	koperlegering, kleine gesp (Sna 1.1) puntcirkels		
D	(129)	V9.058	kleding?	koperlegering, kleine gesp D-vorm	4a	
D	207.1	V16.014	kleding?	koperlegering, kleine gesp D-vorm	2	v? 18+

Tabel 5.14 Wijchen-Centrum. Overzicht van diverse categorieën (kleding en verzorging).

88 Beschrijving: Müssemeier *et al.* 2003; datering: Nieveler & Siegmund 1999.



Figuur 5.32 Wijchen-Centrum. IJzeren vuurslagen, haardkettingen, piek, beursringen(?), ruitersporen. Schaal 1:3.

5.5.11 Lensvormige schaaltes

In twee graven zijn ronde bolle plaatjes (lensvorm) van koperlegering aangetroffen (tabel 5.14 B; fig. 5.29). Bij graf 160 gaat het zeker om een vrouwengraf, in het geval van graf 15 wordt dat vermoed vanwege een kraal in de grafinventaris maar is het niet zeker. De functie van de lensvormige plaatjes is onbekend. Mogelijk gaat het om mengplaatjes voor make-up, of misschien hebben ze een amuletfunctie.

5.5.12 Schoeisel

Onder de gordels (paragraaf 5.2) en bij de wapenriemen (paragraaf 5.3.4) is al een groot aantal gespen van diverse grootte en decoratie aan de orde gekomen. Een aantal kleine gespen met riembeslag hoort bij schoeisel en andere onderdelen van kleding (tabel 5.14 C), die in deze paragraaf aan de orde komen. Het meest duidelijke voorbeeld van schoeisel is de dubbele set van gesp met riemtong van graf 64, die beide aan het voeteneinde van dat graf werden aangetroffen (fig. 5.29 en fig 5.33). In



Figuur 5.33 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 64. Foto Rob Mols.

graf 34 werd ook een gesp-riemtongset aangetroffen aan het voeteneinde van het graf, maar gaat het slechts om een enkele set. In beide gevallen zijn het vrij kleine gesp-riemtong-combinaties van enkele centimeters lang, vertind en van puntjesdecoratie voorzien. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie zijn ze beschreven als Sna 2.2a en in de *Phasen* 6-9 geplaatst (570-670).⁸⁹ De hier gehanteerde term schoeisel laat in het midden of het sluitingen van schoenen zijn of *Wadenbinden*, een soort beenwindsels.

In tabel 5.14 worden nog drie gevallen van schoeisel genoemd. In het geval van graf 163 is wel een gesp herkenbaar maar deze is gefragmenteerd en van een ander type dan boven beschreven. Bij graf 146 zijn gecorrodeerde ijzeren objecten gevonden en bij graf 226 strips van koperlegering. Het zijn wat minder betrouwbare determinaties, maar de reden voor 'schoeisel' te kiezen, is dat de objecten aan het voeteneinde werden aangetroffen.

5.5.13 Kledinggespjes (overig)

Tenslotte worden enkele kleine gespjes opgesomd die te klein zijn om de gordel om het middel te hebben gesloten, maar waarschijnlijk wel met kleding van doen hebben (tabel 5.14 D). Het exemplaar V8.120 (fig. 5.29) komt overeen met Sna 1.1 uit de Duitse *Niederrhein*-typochronologie. De andere gespen variëren van vorm en zijn niet nader beschreven.

89 Beschrijving: Müssemeier *et al.* 2003, 41; datering: Nieveler & Siegmund 1999.

6 Aardewerk

Het aardewerk uit het grafveld van Wijchen valt uiteen in twee groepen. De eerste groep omvat de grafgraven, het vaatwerk dat intentioneel met de dode is meegegeven in de graven. Dat zijn zowel (bijna) complete potten uit de inhumatiegraven als een klein aantal gefragmenteerde bijgraven uit intact aangetroffen crematiegraven. De tweede groep betreft losse scherven die in grafkuilen en oversnijdende nederzettingssporen zijn aangetroffen. In de meeste gevallen zijn die losse scherven als opspit gezien, zwerfpuil dat op het oppervlak lag toen de grafkuilen werden gegraven. In andere gevallen is het aannemelijk te maken dat het om grafgraven gaat van oudere crematiegraven, die verstoord zijn door de aanleg van de inhumatiegraven en latere kuilen.

Dit hoofdstuk is min of meer chronologisch opgezet. Dat betekent dat na deze inleidende opmerkingen als eerste enkele prehistorische scherven, vervolgens het Romeinse materiaal en daarna het middeleeuwse aardewerk wordt beschreven. Binnen de chronologisch opeenvolgende paragrafen is het materiaal geordend naar aardewerkcategorie. Steeds als een bepaalde categorie aan de orde komt, worden de vondsten in een tabel weergegeven, waarbij de complete funeraire bijgraven enerzijds en het losse schervenmateriaal anderzijds in afzonderlijke groepen zijn gerangschikt.

Na de diachrone bespreking per aardewerkcategorie volgt een concluderende paragraaf waarin synchroon, dus per grafveldfase, het spectrum aan aardewerk wordt bekeken. Daarbij worden ook de gegevens van het veronderstelde crematiegrafveld verder toegelicht.

Ook al is de bijdrage van het AAC/UvA in de inleiding al aan de orde gekomen, willen wij op deze plaats toch met name Menno Dijkstra bedanken. Hij verzorgde een cursus 'Vroegmiddeleeuws aardewerk' en heeft ook daarna nog veel vragen beantwoord. Door die begeleiding konden de Hazenberg aardewerk-kenners, die specialist zijn op allerlei gebied⁹⁰ maar niet voldoende wisten van de Vroege Middeleeuwen, hun kennis uitbreiden en het vroegmiddeleeuws materiaal van Wijchen determineren. Eventuele fouten blijven natuurlijk voor rekening van de auteur.

Als laatste inleidende punt een toelichting op de tabellen en figuren. In de tabellen zijn de complete bijgraven doorgenummerd, vandaar dat tabel 6.4 bijvoorbeeld begint met volgnummer 6. Lijsten met losse scherven worden niet genummerd. In de tekst wordt naar complete bijgraven verwezen met een bijgiftnummer (zoals 13.1), terwijl naar de losse vondsten wordt verwezen met een vondstnummer (zoals V6.042).

6.1 Prehistorische perioden

Voorafgaand aan de opgraving door de ROB zijn in 1981 en in 1991 onderzoeken door de AWN gedaan, gericht op het lokaliseren van het Merovingische grafveld. Beide onderzoeken leverden naast Merovingisch materiaal ook scherven en vuursteen op, vermoedelijk toe te schrijven aan het laat-Neolithicum, de Vlaardingen-cultuur (zie ook hoofdstuk 10 over vuursteen). Het AWN-verslag van

identificatie			aardewerk			grafcontext	
volgnr	bijgiftnr	vondstnr	categorie	vorm	type	geslacht/leeftijd	fase
1	64.4	6.113	mtg	beker	Oelmann 33	v?	3b
2	86.3	6.127	ts	bord/schaal		m?	1
3	86.4	6.128	rw	oorpot	Alzei 30	m?	1
4	313.4	1.012	rw	oorpot	Alzei 30	v?? 20+ jr	1
5	330.3	6.042	gw	voetkom	Chenet 342	v 43-53 jr	1

Tabel 6.1 Wijchen-Centrum. Overzicht van laat-Romeinse keramiek uit grafcontexten (boven) en verspreide vondsten (volgende pagina). mtg = metaalglaanswaar (*qualitätsware*); ts = *terra sigillata*; rw = ruwwandig; gw = gladwandig

90 Prehistorie – Simone Bloo; Romeinse tijd – Ester van der Linden, Guus Besuijen, Stijn Heeren; Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd – Daniël Stiller)

identificatie		aardewerk			grafcontext		
vondstnr	spoonr	categorie	vorm	type	verbrand?	opmerking	
1.075	1.11	gw	SCHAAL	Alzei 28		zwarte verf op roze baksel	
1.164	1.86	gw	VOETSCHAAL				
19.003	19.09	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342	verbrand		
20.022	20.14	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342			
20.044	20.28	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342			
25.012	25.22	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342	verbrand	bodem, 2 wand, 2 rand	
3.110	3.34	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342		bodem	
4.008	4.19	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342	verbrand	<i>terra nigra</i> -achtig?	
8.040	8.41	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342			
9.100	9.13	gw	VOETSCHAAL	Chenet 342	verbrand		
16.004	16.03	rw	POT	Alzei 27			
21.056	21.25	rw	SCHAAL			wsch Mayen	
3.031	3.54	rw	POT	Alzei 27		rand	
3.035	3.58	rw	SCHAAL				
4.034	4.36	rw				wsch Mayen	
8.047	8.68	rw	POT	Alzei 27		wsch Mayen	
8.061	8.03	rw	POT	Alzei 30	verbrand	rand	
9.031	9.58	rw	SCHAAL		verbrand		
9.041	9.38	rw	SCHAAL	Redknap A of R6	verbrand	LROM of VME?	
10.122	10.04	tn					
13.044	13.17	tn					
6.020	6.44	tn			verbrand		
6.093	6.44	tn					
1.018	1.39	ts	SCHAAL			wand en rand	
1.054	1.65	ts	SCHAAL		verbrand		
1.067	1.16	ts			verbrand	bodem	
1.070	1.17	ts			verbrand	bodem	
1.103	1.78	ts	KRAAGKOM	Chenet 325		witte barbotine	
1.139	1.93	ts			verbrand		
1.147	1.60	ts			verbrand		
1.148	1.88	ts			verbrand		
10.085	10.67	ts			verbrand		
10.099	10.66	ts	KOM	Chenet 320			
11.024	11.21	ts			verbrand		
11.056	11.32	ts					
13.043	13.15	ts				bodem	
21.042	21.40	ts					
21.065	21.30	ts					
3.050	3.45	ts	SCHAAL	Chenet 304	verbrand		
3.110	3.34	ts	SCHAAL	Chenet 304			
4.037	4.44	ts			verbrand		
4.102	4.49	ts	KOM	Chenet 320	verbrand	past aan onverbr. scherf	
6.023		ts					
8.008	8.34	ts			verbrand		
8.067	8.70	ts			verbrand		
8.081	8.30	ts					
8.092	8.62	ts	KOM	Chenet 326			
9.035	9.51	ts			verbrand		
9.072	9.34	ts			verbrand		
9.080	9.56	ts	SCHAAL		verbrand		
9.081	9.27	ts			verbrand		
9.092	9.76	ts					

Tabel 6.1 Vervolg.

1991 beeldt een compleet profiel af van een driedelige gesloten potvorm uit deze periode.⁹¹

In het materiaal van de ROB-opgraving is slechts één scherf aangetroffen van handgevormd aardewerk dat zeker uit de Bronstijd stamt (V13.044). Vier scherven uit drie vondstnummers zijn waarschijnlijk aan de IJzertijd toe te schrijven, terwijl 33 scherven uit achttien vondstnummers als IJzertijd/Romeins werden gedetermineerd. Dit materiaal is zo gefragmenteerd en verspreid aangetroffen dat er weinig betekenis aan wordt toegekend.



Figuur 6.1 Kleurverschillen tussen verbrande en onverbrande scherven *terra sigillata* (V4.102).

6.2 Vroeg- en midden-Romeinse tijd

Hoewel alle inhumatiegraven van middeleeuwse datering zijn, is toch één bijgift meegegeven die in de midden-Romeinse tijd vervaardigd is (tabel 6.1 bovenaan; fig. 5.33). Het gaat om een complete beker in metaalglanswaar uit Trier, vorm Oelmann 33 (datering tussen ca. 210 en 270 na Chr.), aangetroffen in graf 64. Dit stuk wordt als *pick-up* gezien. Gezien de omvangrijke vindplaatsen van midden-Romeinse datum in Wijchen (zie hoofdstuk 2) is het niet echt opzienbarend dat er objecten uit de Romeinse tijd in omloop waren in de Vroege Middeleeuwen.

Naast de complete bijgift zijn verder 22 scherven uit achttien vondstnummers als vroeg- en midden-Romeins geïdentificeerd: bodems en wandscherven van gladwandige kruikwaar, geveerde bekers en ruwwandige producten zijn herkend, alsmede één bodem van waarschijnlijk 2^{de}-eeuwse *terra sigillata*. Net zoals de scherven uit de prehistorische perioden wordt aan dit materiaal weinig belang gehecht.

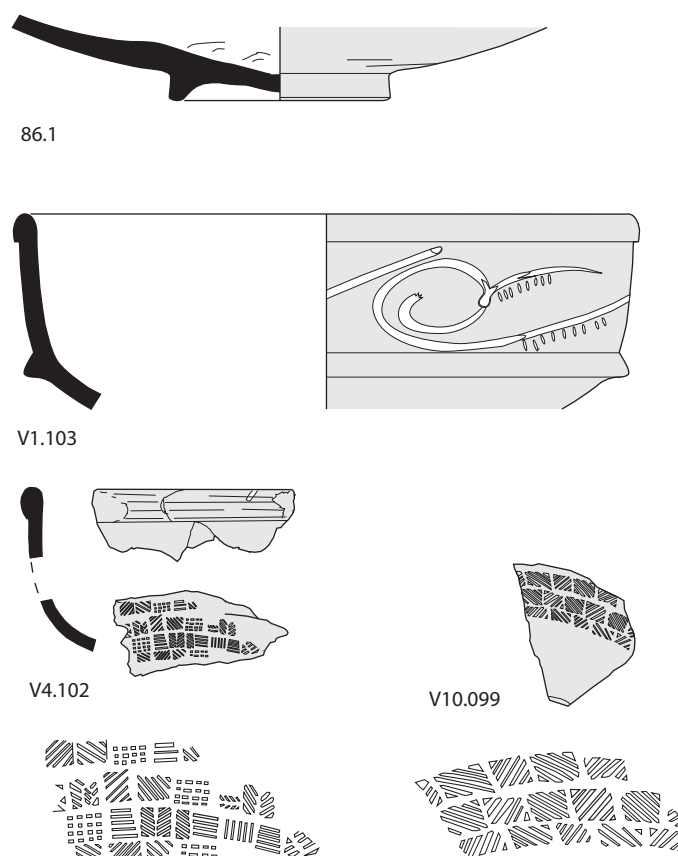
6.3 Laat-Romeinse tijd

6.3.1 *Terra sigillata*

Tenminste 31 fragmenten *terra sigillata* uit de Argonnen zijn in de collectie herkend. Eén bijna compleet stuk als bijgift in graf 86, de overige in het losse schervenmateriaal (tabel 6.1). Een probleem bij de herkenning is dat deze orangerode scherven na verbranding grijs worden en gaan schilferen. Figuur 6.1 toont aan elkaar passende fragmenten, waarvan één scherf nog rood is en een streekje barbotine heeft, terwijl de andere scherven van hetzelfde stuk aardewerk verbrand zijn, grijs van kleur en gescheurd op de breuk van de scherf. Het is zeer waarschijnlijk dat er meer dan de 31 hier genoemde scherven *terra sigillata* aanwezig zijn in de collectie, maar dat kleinere scherven van deze groep niet herkend zijn en als 'gladwandig Romeins/Vroege Middeleeuwen' in de database terecht zijn gekomen.

Onder de herkenbare randfragmenten zijn open schalen/grote borden van de vorm Chenet 304, bolvormige kommen Chenet 320 - met versiering Hübener *Gruppe 3* (alleen diagonaal gearceerde vlakken) en *Gruppe 4* (horizontaal en verticaal gestreepte vlakken afgewisseld), één kraagkom met barbotine Chenet 325 en één zonder Chenet 326 (fig. 6.2). De Argonnen-sigillata is grofweg

91 Tuyn 1991



Figuur 6.2 Wijchen-Centrum. Een selectie van *terra sigillata* uit de Argonnen. Schaal 1:3, stempels 2:3.

dateerbaar tussen 320 en 430 na Chr.⁹² Hoewel Hübener wel aanemelijk maakte dat de diverse groepen elkaar in tijd opvolgen, had hij nog te weinig aanknopingspunten om de diverse groepen scherp te dateren. Over het algemeen kunnen we stellen dat de groepen Hübener 3 en 4 in ieder geval rond het midden van de 4^{de} eeuw te dateren zijn, ca. 340 – 370 na Chr., maar zowel een vroegere als een latere datering zijn mogelijk.

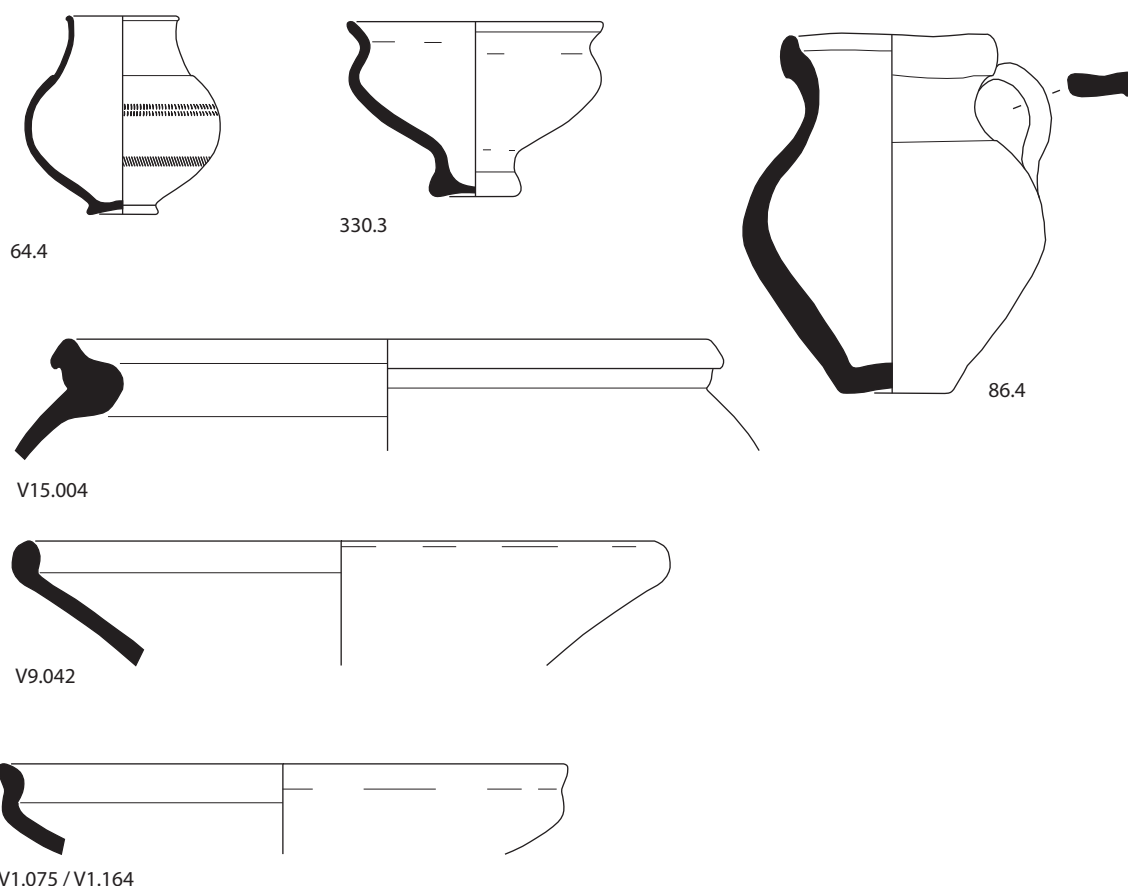
6.3.2 Gladwandig aardewerk

Onder gladwandig worden meerdere glad afgewerkte baksels samengenomen, zowel de grijze bijna glanzende stukken ('*terra nigra*-achtig') als geheel witte exemplaren. Bij verbrande stukken is het baksel niet te bepalen. Binnen het gladwandige aardewerk kon maar één vorm met zekerheid worden vastgesteld, de voetkommen zoals Chenet 342 (negen exemplaren) (tabel 6.1). Eén stuk is vrijwel compleet in een crematiegraf (330) gevonden (fig. 6.3), de overige in het losse schevenmateriaal. Deze vorm komt voor tot in de eerste helft van de 5^{de} eeuw.

6.3.3 Ruwwandig aardewerk

Twee bijgiften behoren tot het ruwwandige aardewerk uit de laat-Romeinse tijd. Graf 86 bevatte een complete en intacte oorpot Alzei 30 (fig. 6.3) en crematiegraf graf 313 scherven van dezelfde vorm. Verder zijn tenminste negen stukken laat-Romeins ruwwandig aardewerk herkend in het losse schervenmateriaal, maar het ligt voor de hand dat ook tussen de wandscherven gedetermineerd 'ruwwandig Romeins/Vroege Middeleeuwen' meer laat-Romeinse waar zit. De herkende vormen omvatten drie potten met dekselgeul (Alzei 27 of voorlopers daarvan, fig. 6.3 V15.004), een oorpot

92 Hübener 1968, 279-282.



Figuur 6.3 Wijchen-Centrum. Een selectie van midden- en laat-Romeinse keramiek. Schaal 1:3.
64.5 metaalglanswaar (midden-Romeins); 330.3 gladwandig; 86.4, V15.004 en V9.042 ruwwandig; V1.075
matzwarte deklaag op rood baksel.

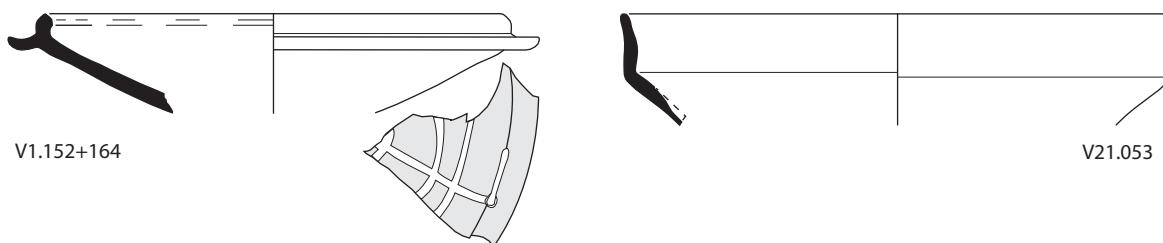
Alzei 30 en vier ruwwandige schalen Alzei 29/34 (fig. 6.3 V9.042). Van die laatste vier is er één zeker in de laat-Romeinse tijd te plaatsen; de overige drie zouden ook Merovingisch kunnen zijn. Deze schalen met naar binnen gebogen rand zijn zeer lang in gebruik: in de midden-Romeinse tijd komt men deze vorm al tegen als Stuart 217/Haalebos 6170 (ca. 150-270 na Chr. te dateren), in de laat-Romeinse tijd als Alzei 29/Gellep 126 (270-450 na Chr.) en in de Merovingische periode als *Niederrhein*, Sha 1.11 (450-570 na Chr.).⁹³ Een typologisch onderscheid is wellicht op basis van de profilering aan de binnenzijde te maken. De Merovingische exemplaren hebben een geleidelijk naar binnen gebogen rand en daaronder vrijwel nooit een groef, terwijl de laat-Romeinse exemplaren vaak een verdikte naar binnen gebogen lip hebben die met een groef van de binnenwand is gescheiden (vergelijk fig. 6.3 V9.042 met de schalen in fig. 6.16).

6.3.4 Geverfd aardewerk

Een stuk aardewerk met bekende vorm maar afwijkend baksel wordt hier apart besproken (fig. 6.3 V1.075). De vorm is eenvoudig als Alzei 29 te omschrijven, maar dat type is alleen in de ruwwandige keramiek bekend. Ook in Krefeld-Gellep is niet iets vergelijkbaars gepubliceerd.⁹⁴ Dit Wijchense stuk, waarvan meerdere scherven terug zijn gevonden (rand V1.075 en wand V1.164) is eerder te omschrijven als geverfde waar, een zwarte deklaag op roze klei. Op het oog lijkt dit baksel op dat van

⁹³ Siegmund 1998.

⁹⁴ Unverzagt 1968 (1916); Pirling 1966.



Figuur 6.4 Wijchen-Centrum. *Rotgestrichene Ware*. Schaal 1:3.

de 4^{de}-eeuwse spreukbekers. In de indeling van Symonds past deze vorm het beste bij groep 56, een groep komen uit 4^{de}-eeuws Trier (waar ook spreukbekers werden vervaardigd), maar de randvorm komt niet precies overeen met de door Symonds afgebeelde exemplaren.⁹⁵

6.4 Vroege Middeleeuwen

6.4.1 Rood geverfd aardewerk (fig. 6.4)

Onder de naam *Rotgestrichene Ware* worden producten samengevat die niet onder de *terra sigillata* vallen, maar daar wel van zijn afgeleid. In Wijchen zijn tussen het losse schervenmateriaal twee stukken gevonden, die echter nogal uiteenlopend van kwaliteit zijn. V1.152/1.164 betreft een kraagkom (soms ook omgekeerd als deksel afgebeeld) met decoratie van witte barbotine in zogenoemd visgraat-motief zoals Rednap B54.1. De kwaliteit van dit stuk is hoog en vrijwel niet van *terra sigillata* te onderscheiden. Het stuk V21.053 van de vorm Gellep 129/130 is zachter gebakken en veel duidelijker een geverfd product met een ongelijke deklaag.

6.4.2 Knikwandpotten

Hoewel knikwandaardewerk veelvuldig in Merovingische grafvelden wordt gevonden, komt het in mindere mate toch ook op nederzettingsterreinen voor.⁹⁶ Het gaat dus niet exclusief om grafveldaardewerk. Niettemin vormen knikwandpotten het grootste relatieve aandeel van de keramiek uit Wijchen-Centrum. Hieronder wordt eerst de indeling van knikwandpotten toegelicht en vervolgens worden de Wijchense vondsten aan de hand van die indeling beschreven. Bij de datering van veel typen wordt meestal naar de Duitse-*Niederrhein* typologie verwezen. Hoe deze zich tot de Wijchense fasen verhoudt, staat in tabel 13.1

Niederrhein-typologie

In Duitsland is voor meerdere regio's een chronologie van knikwandpotten opgesteld. Siegmund's publicatie over het Duitse Nederrijngebied (Düsseldorf-Heinsberg)⁹⁷ en de onderzoeksgroep Franken AG (*ArbeitsGruppe*) voor het Nederrijn-Eifelgebied⁹⁸ zijn direct relevant voor het Nederlandse gebied. De beschrijving van knikwandpotten in die publicaties is gebaseerd op twee kenmerken: de vorm/maatverhouding van de pot enerzijds en de decoratie anderzijds. Ook studies over knikwandpotten uit verder weg gelegen gebieden beschrijven het materiaal op dezelfde wijze.⁹⁹

Wat betreft de vorm van de pot is ten eerste een verschil te maken in de vorm van de bovenwand:

- 95 Symonds 1992, 59, fig. 44.
- 96 Dijkstra 2006.
- 97 Siegmund 1998, 120-135.
- 98 Müssmeier *et al.* 2003.
- 99 Bijvoorbeeld Will 2005 voor de bovenloop van de Rijn.

Hoofdgroep	Subgroep	Type	Niederrhein Phase
1 hol gebogen bovenwand	1.1 grondvorm 1	sterk gebogen	Kwt 1.11 3
		licht gebogen	Kwt 1.12 3-4
	1.2 grondvorm 3-4	groot	Kwt 1.21 5
		klein	Kwt 1.22 4-5
	1.3 voetplaat		Kwt 1.3 2
2 rechte bovenwand vroeger versiering	2.1 enkele stempels en groeven	grondvorm 1-3	Kwt 2.11 4-5
		grondvorm 4-5	Kwt 2.12 4
	2.2 alleen enkele stempels	grondvorm 1-3	Kwt 2.21 3-4
		grondvorm 4-5	Kwt 2.22 8a
		grondvorm 1-3	Kwt 2.31 5
	2.3 groeven en/of golflijnen	grondvorm 4	Kwt 2.32 4-5
		grondvorm 5	Kwt 2.33 6-8
		grondvorm 1-3	Kwt 2.41 4
		grondvorm 4	Kwt 2.42 7
		grondvorm 5	Kwt 2.43 7-10
	2.4 onversierd	grondvorm 1-3	Kwt 2.41 4
		grondvorm 4	Kwt 2.42 7
		grondvorm 5	Kwt 2.43 7-10
3 rechte bovenwand late versiering	3.1 vroege radstempels	grondvorm 1-3	Kwt 3.11 6-7
		grondvorm 4	Kwt 3.12 6-7
		grondvorm 5	Kwt 3.13 6-7
	3.2 late radstempels	grondvorm 1-3	Kwt 3.21 7-8
		grondvorm 4	Kwt 3.22 7B-8
		grondvorm 5	Kwt 3.23 8
4 uitzonderingen	4.1 ronde buik ipv knikwand	geglad	Kwt 4.11 7-8
		ruwwandig	Kwt 4.12 10
	4.2 buidelvormig onderlichaam		Kwt 4.2 7
	4.3 voetplaat		Kwt 4.3 8-9
	4.4 voetplaat, tuit en oor		Kwt 4.4 8
	4.5 klein ruwwandig	holle bovenwand	Kwt 4.51 3
		overig	Kwt 4.52 8-9

Tabel 6.2 Indeling van knikwandpotten volgens Siegmund 1998.

de oudste knikwandpotten hebben tussen de buikknik en de lip een hol gebogen (concave) bovenwand, die later geheel recht wordt. Bij de potten met rechte bovenwand is vervolgens een trend waarneembaar waarbij de brede lage potvormen in de loop der tijd in aandeel afnemen ten gunste van de smalle hogere potvormen. Door de hoogte, de diameter van de knik en de diameter van de lip te meten, kan de potvorm worden ingedeeld in vijf *Grundformen*: relatief brede en lage potten met grote opening (grondvorm 1), relatief brede en lage potten met kleine opening (grondvorm 2), 'normale' hoogte-breedte verhouding met grote opening (grondvorm 3), 'normale' hoogte-breedte verhouding met kleine opening (grondvorm 4), relatief hoge en smalle potten (grondvorm 5). Vooral de grondvormen 4 en 5 blijken vaak jonger te zijn dan de grondvormen 1, 2 en 3.

Wat betreft de decoratie van de potten worden diverse groepen onderscheiden: ten eerste de losse stempels, ten tweede de groeven en golflijnen, ten derde de eenvoudige radstempels, ten vierde de 'composiet'-radstempels (met samengestelde versieringspatronen).¹⁰⁰

Het systeem is door Siegmund ontwikkeld en door de groep Franken AG aangepast. Dit leidde tot een vereenvoudiging van 28 typen (Siegmund: tabel 6.2) naar 22 typen (Franken AG: tabel 6.3) en tot een bijstelling van de dateringen. Het – schijnbare – voordeel van de nieuwe indeling is ten eerste een iets nauwkeuriger datering van enkele typen. Ten tweede is de decoratie van de radstempels

100 Een term gebruikt door M. Dijkstra (AAC / UvA).

Hoofdgroep	Type	Niederrhein Phase
1	hol gebogen bovenwand Kwt 1A	sterk gebogen bovenwand 3
	Kwt 1B	licht gebogen bovenwand 4
	Kwt 1C	kleine bekerachtige vormern 3-4
2	rechte bovenwand Kwt 2A	losse stempels met ribbels/groeven 4-5
	losse stempels Kwt 2B	rechthoekjesstempel 5
	Kwt 2C	rechthoekjesstempel, geen groeven, slank model 8-9
	Kwt 2.43	onversierd, slank model 7-10
3	rechte bovenwand Kwt 3A	alleen ribbels/groeven 4-5
	ribbels/groeven Kwt 3B	ribbels/groeven en golflijnen 5
4	diversen Kwt 4A	onversierd, normaal model 5-6
	Kwt 4.11	met afgeronde knik 7-8
	Kwt 4.3	voetplaat en radstempel 8-9
	Kwt 4.52	klein ruwwandig 8-9
5	rechte bovenwand Kwt 5A	eenvoudig radstempel 6-7
	radstempel Kwt 5B	samengesteld radstempel, normaal model 7-8
	Kwt 5C	samengesteld radstempel, slank model 8-9
	Kwt 5D	radstempel aanvullende driehoeken 7-8
	Kwt 5E	radstempel staande rechthoeken 6-8
	Kwt 5F	onderbroken gecompliceerd stempel 7-8
	Kwt 5G	doorlopend gecompliceerd stempel, normaal model 7
	Kwt 5H	doorlopend gecompliceerd stempel, slank model 7-8
6	rechte bovenwand met extra verdikking Kwt 6	extra verdikking op bovenwand 7-10

Tabel 6.3 Indeling van knikwandpotten volgens de Franken AG 1992 (2003).

duidelijker omschreven: bij Siegmund blijft het gehanteerde verschil tussen ‘vroeg’ en ‘late’ radstempels onduidelijk. Het nadeel van de nieuwe indeling is echter dat deze niet erg consequent en samenhangend is. Zo is een nieuwe notering ingevoerd terwijl er ook Siegmund-typen blijven bestaan (bijvoorbeeld Kwt 2.43 naast Kwt 2A, 2B en 2C). Verder zijn bijvoorbeeld onversierde knikwandpotten bijvoorbeeld verspreid over de groepen Kwt 2.43 en Kwt 4A. Een kritiekpunt van toepassing op beide indelingen betreft de gesuggereerde precisie van de dateringen. Sommige typen zouden slechts in één fase van 15 jaar voorkomen (zoals Siegmund’s Kwt 2.31 met groeven en/of golflijnen, *Phase 5* – 555-570 na Chr.). Een dergelijke kortdurende looptijd voor een veelvuldig voorkomend type is op zijn minst onwaarschijnlijk. Dat is dan ook in Wijchen zichtbaar: in de hier gehanteerde fasering vallen knikwandpotten met groeven in meerdere fasen uiteen (zie paragraaf 6.6.2).

Om deze redenen is in dit hoofdstuk gekozen om de terminologie van Siegmund te hanteren. Alleen in die gevallen waar de Franken AG een verheldering bieden, is hun notering eraan toegevoegd (bijvoorbeeld Kwt 3.21/5B).

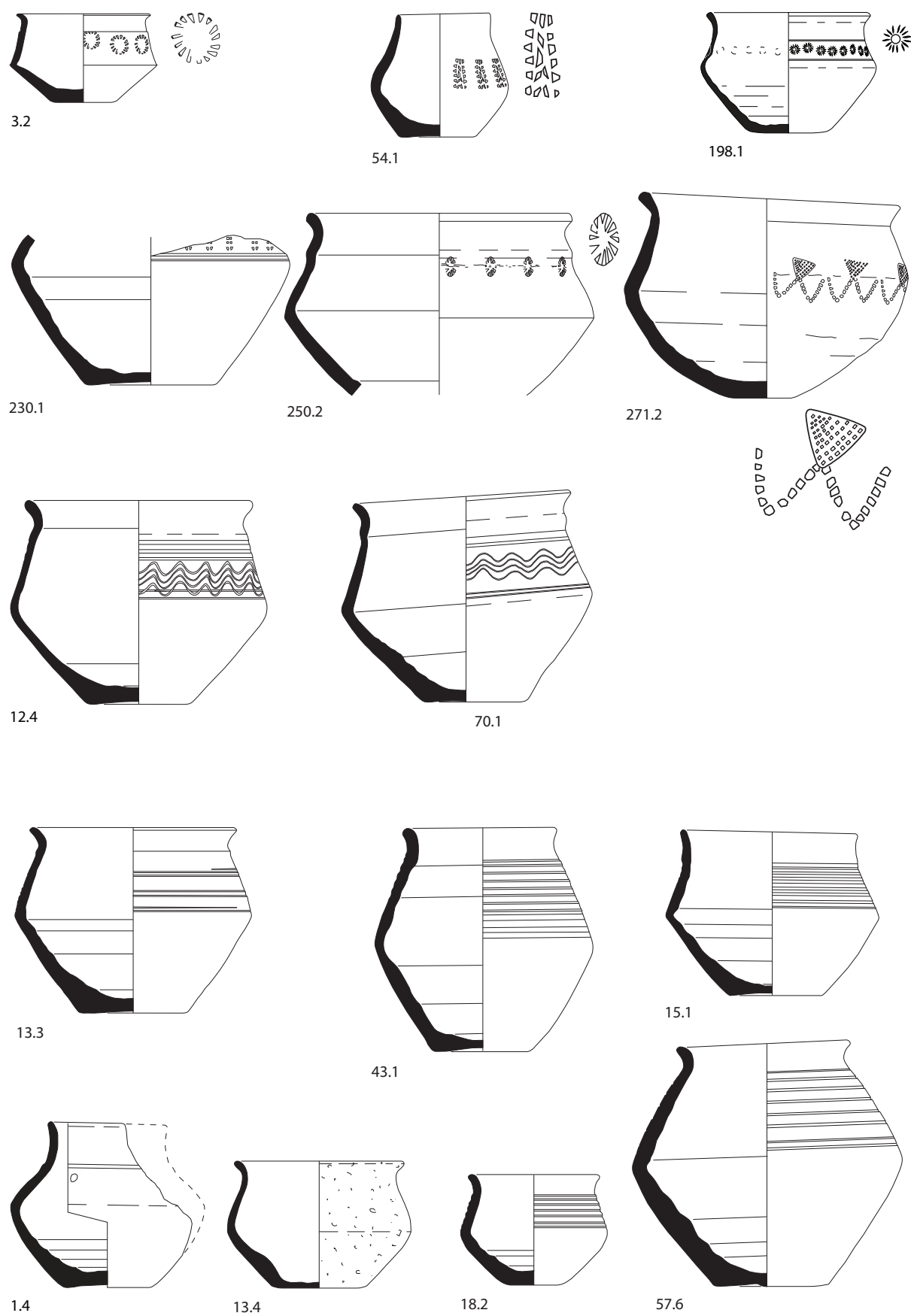
Over het algemeen kan gesteld worden dat de beschrijving op basis van potopbouw en decoratie voldoet en ook op de Wijchense vondsten kan worden toegepast: veel Wijchense knikwandpotten hebben directe parallellen in de Duitse *Niederrhein*-publicaties. Wel moet voorzichtigheid worden betracht omdat producten van ver weg misschien niet vergelijkbaar zijn, maar op basis van de metriek altijd wel ergens ingepast kunnen worden. De metrische bepaling van grondvormen kent namelijk alleen tussengrenzen, geen eindwaarden, waardoor geen enkel exemplaar buiten het systeem valt.

Wijchen

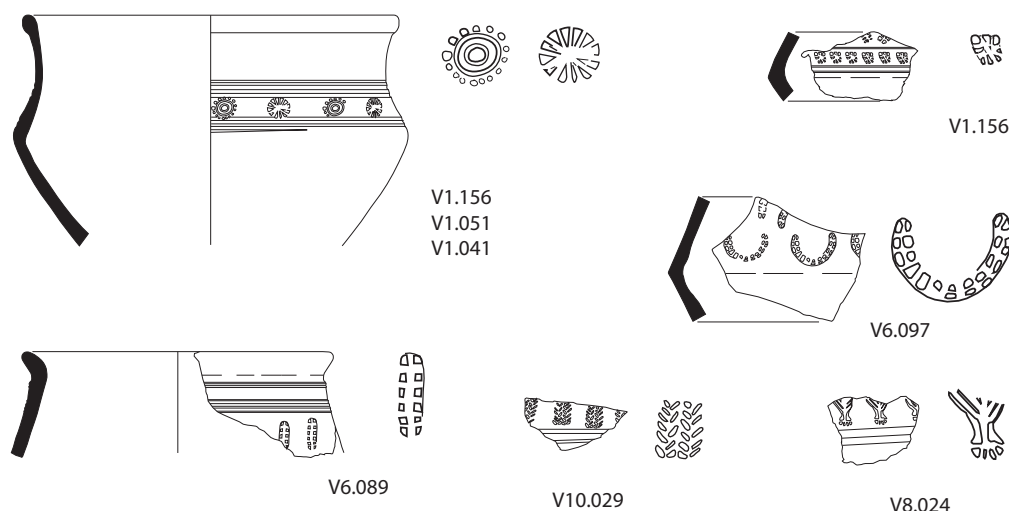
In de opgravingen van 1991-1996 zijn 33 (bijna) complete knikwandpotten als bijgift in de inhumatiegraven aangetroffen (tabel 6.4, fig. 6.5 en 6.6), plus één knikwandpot in een crematiegraf.

identificatie			aardewerk		grond- vorm	type	Nieder rhein Phase	Wijchen	
volg- nr	bijgift- nr	vondstnr	opp. kleur	decoratie				v/m/ leeftijd	fase
6	1.4	1.125	oranjerood	geen	4	Kwt 2.42	7-10	v? 0-20	4b
7	3.2	1.034	witgrijs	enkele stempels	1	Kwt 2.21	3-4	m?	3a
8	12.4	1.059/53	grijs	groeven en golflijnen	1	Kwt 2.31	5	m?	3b
9	13.3	1.043	blauwgrijs	groeven	1	Kwt 2.31	5	m?	3b
10	13.4	1.045	grijs	geen decoratie	1	Kwt 2.41	4	m?	3b
11	15.1	1.089	donker- bruin	groeven	2	Kwt 2.31	5		3b
12	18.2	1.102	witgrijs	groeven	1	Kwt 2.31	5		3a
13	31.1	3.002	witgrijs	samengesteld radstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8		4b
14	35.1	3.111	grijs	eenvoudig radstempel	4	Kwt 3.12	6-7		4a
15	39.1	3.079	roodbruin	eenvoudig radstempel		Kwt 3.1	6-7	m?	4a
16	43.1	3.053	grijs	groeven	5	Kwt 2.33	6-8	m?	4
17	53.1	4.077	grijs	eenvoudig radstempel	5	Kwt 3.13	6-7	m?	4a
18	54.1	4.032	oranjerood	gebogen bovenwand, stempels	4	Kwt 1.22	4-5	m?	2b
19	55.2	4.079	bruin	samengesteld radstempel	1	Kwt 3.21 / 5G	7	v?	4b
20	57.6	4.029	grijs	groeven	4	Kwt 2.32	4-5	m?	3a
21	65.6	4.087	blauwgrijs	eenvoudig radstempel	2	Kwt 3.11	6-7	v?	4a
22	69.2	5.038	bruin	onderbroken composietstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8		4b
23	70.2	5.047	bruingrijs	groeven en golflijnen	3	Kwt 2.31	5	v?	3b
24	71.2	5.080	grijs	samengesteld radstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8	m?	4b
25	75.4	6.071	bruingrijs	eenvoudig radstempel (driehoe- ken)	5	Kwt 3.13	6-7	v? 15+	4a
26	81.2	6.105	grijszwart	samengesteld radstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8	v?	4a
27	141.1	9.090	grijs	(alleen bodem bewaard)				0-15	
28	176.1	13.007	zwartgrijs	samengesteld radstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8	m?	4a
29	198.3	16.007	bruin	gebogen bovenwand, stempels	1	Kwt 1.12	3-4	m? 15+	3a
30	230.1	20.004	grijs	enkele stempels		Kwt 2.1	4-5	v? 17-25	3
31	242.1	21.029	grijs	eenvoudig radstempel	5	Kwt 3.13	6-7	m?	4b
32	250.2	25.025	blauwgrijs	enkele stempels en groef		Kwt 2.1	4-5		3a
33	263.2	21.078	bruin	samengesteld radstempel		Kwt 3.2	7-8		4a
34	265.2	21.092	grijszwart	samengesteld radstempel	4	Kwt 3.22 /5H	7B-8	m?	4b
35	268.1	23.057	bruingrijs	onderbroken composietstempel	4	Kwt 3.2 /5F	6-8		4b
36	270.1			(niet teruggevonden in collectie)					
37	271.2	23.053	grijs ruw	enkele stempels	1	Kwt 2.2	3-4		2b
38	294.1	26.011	grijs	onderbroken composietstempel	5	Kwt 3.2 /5F	6-8	0-5	4
39	310.1	1.003/1.078	grijs	groeven		Kwt 2.3	4-5	v? 20-40	3a
40		AWN 1981-1		eenvoudig radstempel	4	Kwt 3.12	6-7		
41		AWN 1981-2		samengesteld radstempel	4	Kwt 3.12	6-8		
42		AWN 1981-5		groeven	4	Kwt 2.32	4-5		
43		AWN 1981-8		enkele stempels en groef		Kwt 2.1	4-5		
44		AWN 1981-10		rechthoekstempels en groeven	1	Kwt 2.11	4-5		

Tabel 6.4 Wijchen-Centrum. Overzicht van knikwandpotten uit grafcontexten.



Figuur 6.5 Wijchen-Centrum. Een selectie van knikwandpotten (Siegmund groep 1 en 2). Schaal 1:4, stempels 2:3.



Figuur 6.7 Wijchen-Centrum. Een selectie van fragmenten knikwandpot met decoratie. Schaal 1:4, stempels 2:3.

Daarbij komen vijf knikwandpotten die uit de AWN-waarnemingen van 1981 afkomstig zijn. Van die laatste stukken is weliswaar geen grafcontext bekend maar deze potten zijn wel interessant uit typologisch oogpunt. In totaal gaat het dus om 39 ons bekende knikwandpotten die als grafgift zijn meegegeven in de inhumatiegraven. Aanvullend zijn tenminste 91 scherven van knikwandpotten tussen de losse vondsten aangetroffen (tabel 6.5). Enkele van de losse scherven zijn getekend, om het uiteenlopende spectrum stempels te laten zien (fig. 6.7)

Van de complete knikwandpotten horen er twee tot Siegmund's groep 1 met concave bovenwand en losse stempels. Siegmund's groep 2.1 en 2.2 met rechte bovenwand en losse stempels is zesmaal in de Wijchense vondsten vertegenwoordigd. Negen exemplaren kennen een decoratie van groeven en/of golflijnen Siegmund 2.3. In Wijchen zijn slechts twee onversierde exemplaren Siegmund 2.4 aangetroffen. Zevenmaal gaat het om een pot met eenvoudig radstempel Siegmund 3.1. Van de potten met samengesteld radstempel Siegmund 3.2 zijn elf exemplaren aanwezig. Twee stukken zijn tenslotte onvolledig bewaard gebleven en konden niet aan een groep worden toegeschreven.

6.4.3 Knikwandschalen

Veel minder talrijk dan de knikwandpotten zijn de schalen met geknikte wand. In Wijchen zijn vier exemplaren aangetroffen (tabel 6.6; fig. 6.12): twee waarschijnlijk uit Zuid-Duitsland afkomstige zogenoemde *Nigraderivate* (Gellep 131a-var.) en twee rode schalen met radstempeldecoratie (Siegmund Sha 2.21).

Nigraderivate

Twee Wijchense schalen wijken wat betreft vorm en decoratie af van het Nederrijnse materiaal. Eén exemplaar (V20.028/51 uit graf 238) is een brede schaal, de andere (V10.100 uit graf 161; fig. 6.12 en 6.13) is kleiner van diameter, eerder een lage open pot. Ze zijn gemaakt van grijs, hard gebakken aardewerk waarop veel glimmers te zien zijn die doen denken aan het gebronsde aardewerk uit de Romeinse tijd. De decoratie bestaat enerzijds uit diepe gesneden groeven en anderzijds uit een licht aangebrachte kruislingse arcering. De strepen van deze arcering zijn eerder als polijsting dan als groef te omschrijven.

Exacte parallellen voor de Wijchense schalen zijn niet gevonden. Het meest gelijkend zijn *Nigraderivate* in Zuid-Duitsland. Met de term *Nigraderivate* wordt aangegeven dat deze vorm zich uit de laat-Romeinse *terra nigra* schalen zoals de Chenet 342 heeft ontwikkeld. De 'echte' voetschalen Chenet 342/Gellep 131b hebben een hoge voet en vrijwel nooit groeven; deze



Figuur 6.8 Wijchen-Centrum. Een selectie van knikwandpotten. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. 271.2, 54.1, 198.1, 13.4, 1.4.



Figuur 6.9 Wijchen-Centrum. Een selectie van knikwandpotten. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. 12.4, 70.1, 15.1, 18.2, 13.3, 43.1.



Figuur 6.10 Wijchen-Centrum. Een selectie van knikwandpotten. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. 65.6, 53.1, 242.1, 294.1, 71.2.



Figuur 6.11 Wijchen-Centrum. Een selectie van knikwandpotten. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. 265.2, 69.2, 75.4, 176.1, 81.2.

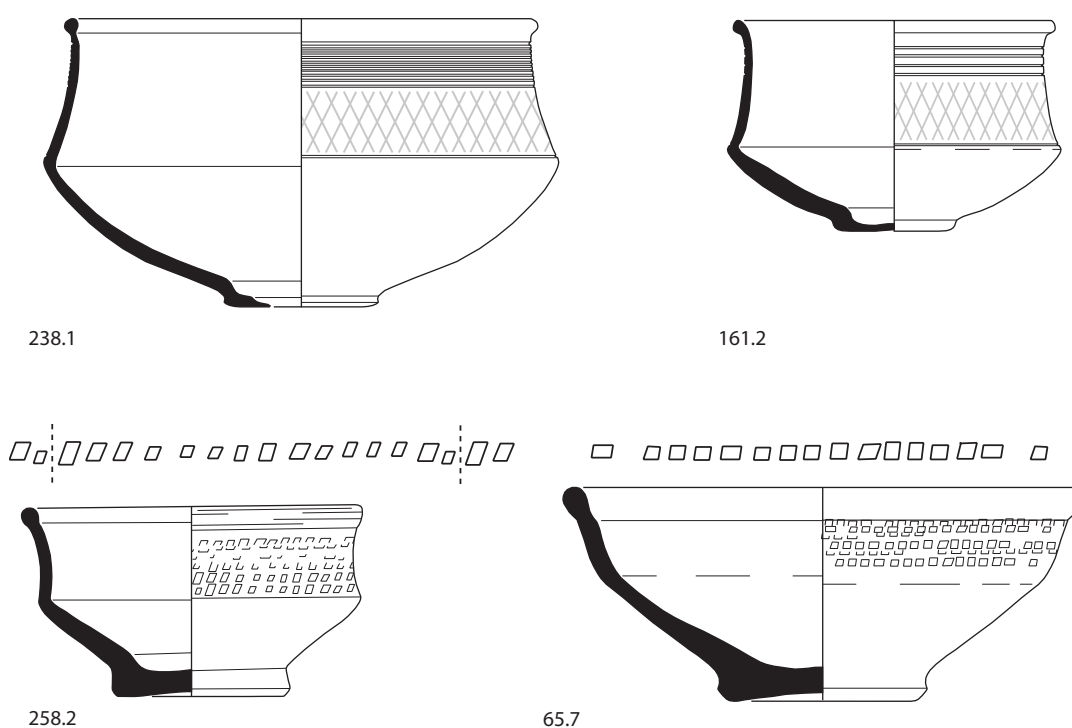
vondstnr	spoonnr	type	opmerking	vondstnr	spoonnr	type	opmerking
1.075	1.11			3.070	3.40		
1.017	1.14			3.069	3.44		
1.023	1.15	Kwt 1.12		3.069	3.44	Kwt 3.1	
1.041	1.15			3.101	3.63	Kwt 2.31	
1.065	1.22			3.101	3.63		
1.127	1.22			4.091	4.51	Kwt 3.1	
1.026	1.36			4.036	4.57		
1.018	1.39			5.027	5.19		
1.051	1.39	Kwt 1.2		5.055	5.22		
1.064	1.39			6.089	6.32	Kwt 2.1	
1.106	1.40		groeven	6.026	6.33	Kwt 2.33	
1.087	1.49			6.069	6.33		
1.087	1.49	Kwt 2.4		6.097	6.66	Kwt 1	
1.053	1.65	Kwt 2.31		6.097	6.66	Kwt 2.2	
1.054	1.65			6.097	6.66	Kwt 3	
1.046	1.67			7.022	7.23	Kwt 3	
1.094	1.70			7.022	7.23	Kwt 2.3	
1.164	1.86	Kwt 3		8.100	8.05	Kwt 3	
1.156	1.87			8.093	8.09	Kwt 2.1	
1.156	1.87	Kwt 2.1		8.114	8.17	Kwt 3	
1.148	1.88			8.115	8.18		
1.134	1.89			8.081	8.30	Kwt 2.2	
1.134	1.89			8.008	8.34		
10.122	10.04	Kwt 2.1		8.069	8.36		
10.019	10.13	Kwt 1.12		8.076	8.38	Kwt 3	
10.053	10.21			8.111	8.53		min. 2 groeven
10.046	10.35	Kwt 1 of 2.1		8.086	8.60		
10.029	10.40/41	Kwt 1 of 2.1		8.086	8.60	Kwt 1 of 2.1	
10.029	10.40/41			8.046	8.62		
10.120	10.51			8.082	8.66	Kwt 3	
10.055	10.53			8.173	8.68		
10.085	10.67			8.173	8.68		
11.033	11.14		groeven	8.173	8.68		
11.056	11.32			8.124	8.76		min. 2 groeven
13.043	13.15			8.124	8.76		
13.045	13.16	Kwt 2.3		8.098	8.78	Kwt 2.1 of 2.3	
17.014	17.10	Kwt 3.11		9.066	9.33		bodem
19.003	19.09	Kwt 1 of 2.1		9.072	9.34		
21.048	21.24	Kwt 1 of 2.1		9.045	9.55	Kwt 1 of 2.1	
21.068	21.35	Kwt 2.31		9.146	9.73		3 groeven
21.079	21.64			9.135	9.74		
3.147	3.30	Kwt 1 of 2.1		9.088	9.75		
3.110	3.34			9.092	9.76		
3.070	3.40			9.110	9.77		
3.070	3.40			9.115	9.87		min. 2 groeven

Tabel 6.5 Wijchen-Centrum. Overzicht van knikwandpotten uit verspreide vondsten.

identificatie			aardewerk		context		
volgnr	bijgiftnr	vondstnr	vorm	type	m/v/leeftijd	fase	
45	161.2	10.100	groeven en polijstarcering	Gellep 131a-var.	v?	2	
46	238.1	20.051	groeven en polijstarcering	Gellep 131a-var.	m? 18+	2	
47	258.2	21.036	eenvoudig radstempel	Sha 2.21	v? 0-18	4a	
48	65.7	4.088	eenvoudig radstempel	Sha 2.21	v?	4a	

Tabel 6.6 Wijchen-Centrum. Overzicht van knikwandschalen uit grafcontexten.

vorm dateert tot in de eerste helft van de 5^{de} eeuw. De opvolger Gellep 131a heeft een lage voet of standvlak, kent al vaker groeven op de bovenwand en dateert tot in de late 5^{de} eeuw. Vervolgens ontwikkelt deze vorm zich in de vroege 6^{de} eeuw tot de knikwandpot Siegmund groep 1 (vroeger Trier B6 volgens Böhner genoemd)¹⁰¹ met gebogen bovenwand voorzien van groeven. De voet is dan geheel verdwenen – de onderwand eindigt in een vlakke bodem.¹⁰² Gezien deze ontwikkeling moeten de Wijchense exemplaren, die duidelijk een voet hebben, eerder als Gellep 131a worden gezien dan als knikwandpot Siegmund 1. Omdat de decoratie van de Wijchense stukken echter niet in Krefeld-Gellep voorkomt, worden deze schalen als Gellep 131a-var. genoteerd. De bovenbeschreven ontwikkeling is door Wieczorek opgesteld aan de hand van de vroege



Figuur 6.12 Wijchen-Centrum. De vier knikwandschalen. Schaal 1:3, stempels 2:3.

grafvondsten van Rübenach. Deze zijn, vergeleken met de latere knikwandpotten, dun gedraaid en kennen diepe groeven op de bovenwand,¹⁰³ net als de Wijchense exemplaren. De licht aangezette kruisdecoratie komt daar echter niet voor. Ook de pot die bij geïsoleerde grafvondsten bij Monsheim (Kreis Worms) werd geborgen, is wat betreft potvorm en diepe gesneden groeven gelijk, maar mist de

101 Böhner 1958.

102 Wieczorek 1987, 364-368.

103 Wieczorek 1987, Abb. 10 en 11.



Figuur 6.13 Wijchen-Centrum. De schaal Gellep 131a-var. uit graf 161.



Figuur 6.14 Wijchen-Centrum. Aardewerkenssembles uit graf 65 (boven) en graf 258 (onder). Foto's Rob Mols.



kruisdecoratie.¹⁰⁴ In het grafveld van Altenerding is één schaal meegegeven (graf 374) die dezelfde licht aangezette arcering kent en ook hetzelfde baksel lijkt te zijn (lichtgrijs, hard gebakken, dun gedraaid), maar wat betreft opbouw afwijkt (geen standring) en geen groeven heeft.¹⁰⁵ Volgens de vormontwikkeling die Wiczorek schetste, moeten deze schalen nog in de 5^{de} eeuw worden gedateerd. Ook bij Monsheim werden de vondsten aan de 5^{de} eeuw toegeschreven. Of deze laat 5^{de}-eeuwse datering voor de Wijchense stukken gevolgd moet worden is onzeker, maar beide grafcontexten geven inderdaad aanwijzingen voor een relatief vroege datering. De aanwijzingen bij graf 161 zijn het sterkst: de vele oversnijdingen door gedateerde graven alsmede de oriëntatie van

104 Stümpel 1957.

105 Sage 1984, Tafel 44, nr 23.

het graf (die afwijkt van de latere graven), geven aan dat dit graf de oudste is van een hele serie (fig. 13.5 in hoofdstuk chronologie). Graf 161 wordt dus al in fase 2 (450 – 530 na Chr.) geplaatst op basis van de oversnijdingen. De vroege datering van deze knikwandschalen sluit daar geheel bij aan en zou eventueel een argument kunnen zijn om dit graf zelfs aan het begin van fase 2 te dateren. Graf 238 wordt oversneden door graf 289 met een gesp met schilddoorn (fase 3a), waardoor ook dat graf in fase 2 wordt geplaatst. Vlak naast graf 238 ligt graf 235, dat door een paar vroege almandijn-schijf*fibulae* en een paar beugelf*fibulae* met rechte voet en vijf knoppen ook in fase 2 wordt geplaatst. Graf 238 en 235 hebben beide een afwijkende richting ten opzichte van latere graven. Samenvattend worden beide graven met een *Nigraderivate*-knikwandschaal al op basis van andere argumenten in fase 2 geplaatst, maar het blijft onzeker of deze schalen in de late 5^{de} eeuw gedateerd moeten worden net zoals in hun oorsprongsgebied, of dat deze stukken in Wijchen in de eerste decennia van de 6^{de} eeuw horen.

Roodbakkende schalen met radstempeldecoratie (fig. 6.12 onder; fig. 6.14)

Schalen worden door Siegmund ingedeeld naar de vorm van de voet: hoge voet, standplaat, standing, vlakke bodem, lensbodem. Twee Wijchense schalen vallen onder Siegmund Sha 2.21, beschreven als knikwandschaal met standplaat, licht gebogen bovenwand en weinig verdikte lip; gegladde, meestal oxiderende waar. Ze worden in de Nederrijnse *Phasen* 5 tot 8 geplaatst, terwijl radstempelversierde exemplaren in *Phase* 6 opkomen.¹⁰⁶ Beide exemplaren voldoen volledig aan deze beschrijving en zijn in Wijchen aan fase 4a toegewezen. In graf 65 komt de schaal voor naast een knikwandpot met eenvoudig radstempel en in graf 258 is het schaaltje bovenop een ruwwandige *Wölbwandtopf* geplaatst.

6.4.4 Ruwwandig aardewerk (tabel 6.7; fig. 6.15 en fig. 6.16)

In het ruwwandige aardewerk uit de Merovingische periode is de vormenschat toch al vrij beperkt, maar in Wijchen komen slechts drie vormen voor: de pot met bolle wand, de schaal met naar binnen gebogen rand en de kan. De schenkopening van kannen kan diverse vormen aannemen, van eenvoudige naar buiten getrokken spitse gleuf, tot meervoudige ronde vormen wanneer de zijanten naar binnen zijn geduwd. Deze laatste worden in de literatuur *Kleeblattkannen* genoemd, naar de klaverbladvorm die soms in de opening te herkennen is.

Tonvormige potten (Wölbwandtöpfe)

Ter onderscheiding van de knikwandpotten worden de ‘tonvormige’ of ‘steilwandige’ potten in de Duitstalige literatuur *Wölbwandtöpfe* genoemd. Dergelijke potten met bolle wand komen in het losse schervenmateriaal van Wijchen aanmerkelijk vaker voor (20x) dan in de complete bijgaven, waar slechts drie exemplaren zijn aangetroffen (tabel 6.7). Ook in de Duitse *Niederrhein* grafvelden zijn *Wölbwandtöpfe* niet erg talrijk, waardoor geen bevredigende typologie is opgesteld. Op hoofdlijnen is een verschil te maken



Figuur 6.15 Wijchen-Centrum. Een selectie van ruwwandig aardewerk. Foto Rob Mols. V.l.n.r. 13.5 op V9.002, 258.3, 86.4, 93.3, 117.2.

106 Siegmund 1998, 154-156.

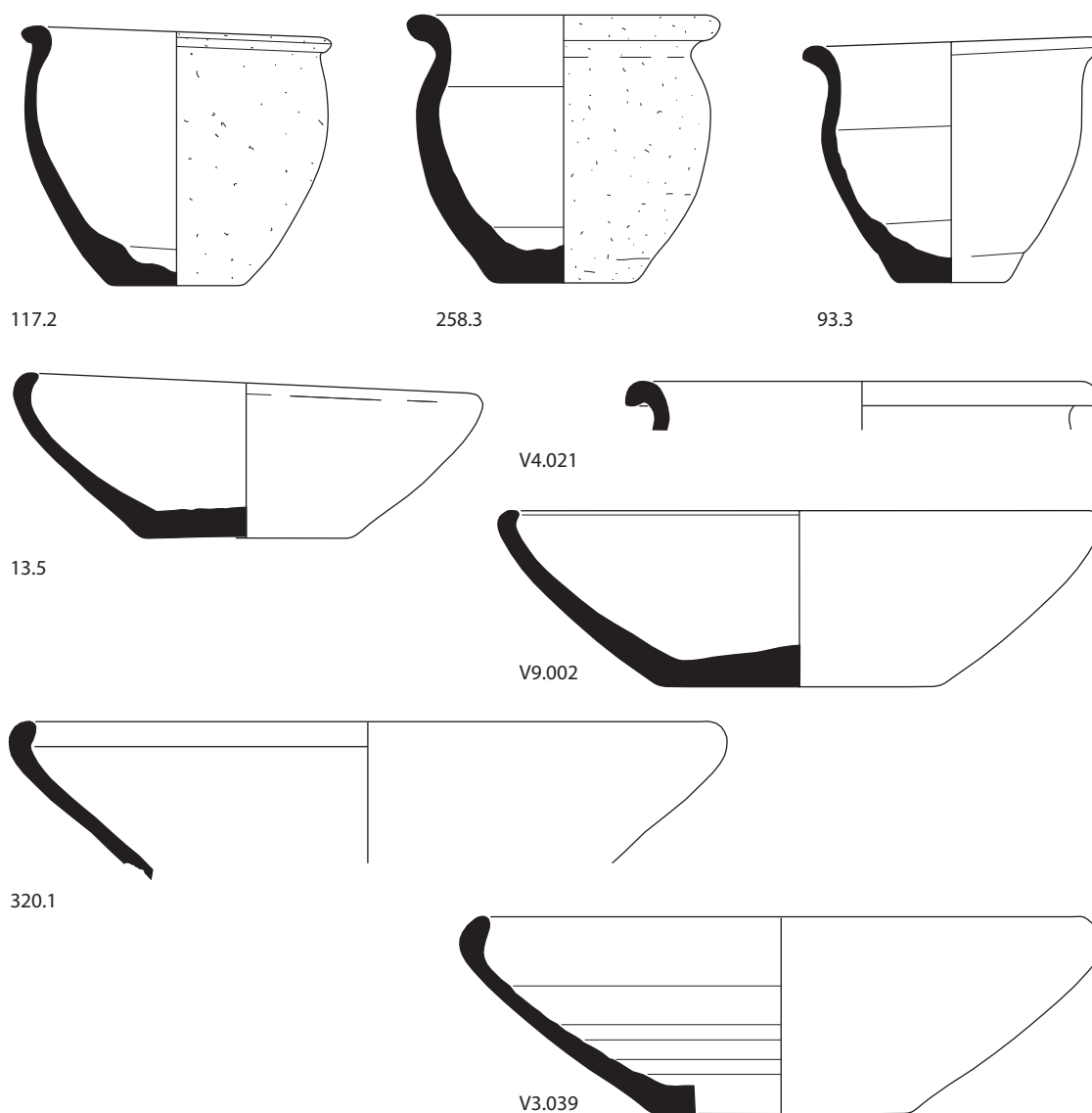
identificatie		aardewerk			context	Wijchen
volgnr	bijgiftnr	vondstnr	vorm	type	m/v/leeftijd	fase
49	93.3	8.106	<i>Wölbwandtöpf</i>	Wwt 1.1	v? 0-18	3b
50	117.3	10.032	<i>Wölbwandtöpf</i>	Wwt 1.2	m?	3a
51	258.3	21.037	<i>Wölbwandtöpf</i>	Wwt 1.2	v? 0-18	4a
52	13.4	1.047	schaal	Sha 1.11	m?	3b
53	320.1	3.065	schaal	Sha 1.11		2
54	AWN	1981	schaal	Sha 1.11		
55	AWN	1981	<i>Kleeblattkanne</i>			
		vondstnr	spoornr	vorm	opmerking	
		3.039		schaal Sha 1.11	vrijwel compleet	
		9.002		schaal Sha 1.11	compleet profiel	
		9.013	9.35	schaal Sha 1.11		
		11.014	11.13	schaal Sha 1.11		
		1.075	1.11	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		1.165	1.14	<i>Wölbwandtöpf</i>	onzeker	
		1.040	1.26	<i>Wölbwandtöpf</i>	mooi profiel	
		1.105	1.41	<i>Wölbwandtöpf</i>	rand en bodem	
		3.101	3.63	<i>Wölbwandtöpf</i>	rand	
		3.101	3.63	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		4.045	4.40	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		4.021	4.40	<i>Wölbwandtöpf</i>	wsch Mayen; vgl A 13 Redknap	
		8.005	8.42	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		8.128	8.59	<i>Wölbwandtöpf</i>	zwaar verbrand	
		8.086	8.60	<i>Wölbwandtöpf</i>	omgeslagen rand	
		9.023	9.23	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		9.017	9.27	<i>Wölbwandtöpf</i>	dun fragment	
		9.104	9.71	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		9.095	9.83	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		11.042	11.04	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		11.036	11.11	<i>Wölbwandtöpf</i>	naar buiten gebogen	
		11.036	11.11	<i>Wölbwandtöpf</i>		
		13.045	13.16	<i>Wölbwandtöpf</i>	rand	
		21.093	21.70	<i>Wölbwandtöpf</i>		

Tabel 6.7 Wijchen-Centrum. Overzicht van ruwwandig aardewerk uit grafcontexten (boven) en verspreide vondsten (onder).

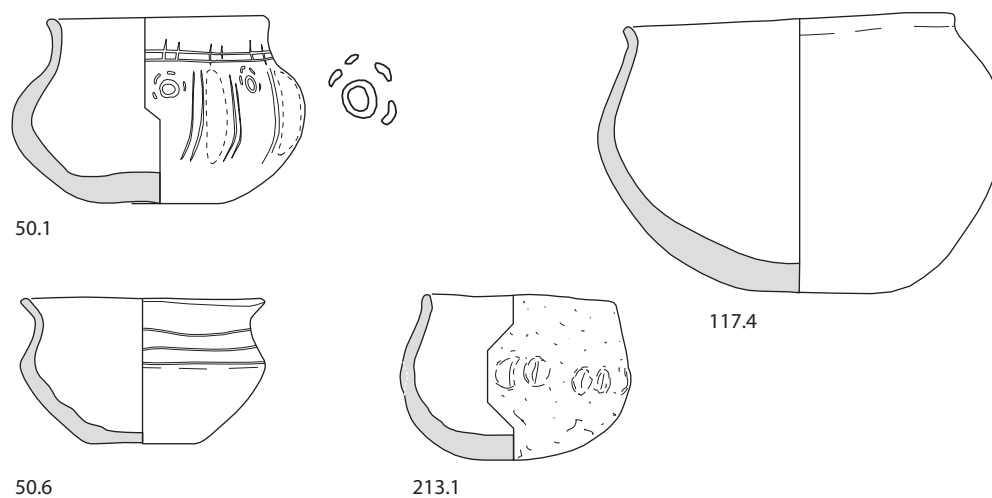
tussen de kleine exemplaren met een slanke opbouw (steile wand; Wwt 1) en grotere exemplaren met bredere opbouw (minder steile wand; Wwt 2). Beide groepen zijn na elkaar te dateren (*Phase 3-6*; *Phase 8b-11*) en er is volgens Siegmund een periode zonder *Wölbwandtöpfe*. Binnen die groepen is een verdere onderverdeling gemaakt op basis van verdere variaties in wandsteilheid en de randvorm.¹⁰⁷

Deze indeling is hier in eerste instantie wel gevolgd, maar moet puur als een beschrijving van de vorm gezien worden. De chronologie die Siegmund aan de vormen koppelt, wordt niet overgenomen, omdat de Wijchense vondsten er duidelijk niet in passen. De contexten geven aan dat twee exemplaren van eenzelfde subtype (Wwt 1.2) in uiteenlopende fasen zijn te plaatsen (3a en 4a) en de laatstgenoemde valt bovendien in de door Siegmund veronderstelde periode zonder *Wölbwandtöpfe*.

107 Siegmund 1998, 135-143.



Figuur 6.16 Wijchen-Centrum. Een selectie van het ruwwandige aardewerk. Schaal 1:3.



Figuur 6.17 Wijchen-Centrum. Het handgevormde aardewerk. Schaal 1:3, stempel 2:3.

identificatie		aardewerk				context			
volgnr	bijgiftnr	vondstnr	vorm	vormgroep	naam	decoratie	datering	m/v/leeftijd	fase
56	50.1	3.149	kleine pot	Odoorn VI	<i>Buckelurn</i>	groeven, stempels	475-525	m? 0-18	2b
57	50.6	3.134	kleine schaal	Odoorn IV	<i>Schalurn</i>	groeven	475-600	m? 0-18	2b
58	117.4	10.033	grote pot	Odoorn II	korte hals			m?	3a
59	213.1	17.007	kleine pot	Odoorn II	korte hals	vingertopindrukken		0-18	1

Tabel 6.8 Overzicht van het handgevormde aardewerk uit grafcontexten.

Schalen

De ruwwandige schalen met naar binnen gebogen rand (Siegmond Sha 1.11) zijn voortgekomen uit midden- en laat-Romeinse voorlopers. Ze komen veel voor in Merovingische grafvelden en worden in de *Niederrhein*-chronologie in *Phase 3-5* geplaatst (485-570 na Chr.). In Wijchen zijn tenminste drie exemplaren in graven meegegeven: inhumatiegraf 13, een inhumatiegraf door de AWN onderzocht (documentatie niet teruggevonden), en crematiegraf 320.

Opvallend genoeg zijn in de losse vondsten slechts vier schalen herkend, waarvan er twee ook nog grotendeels compleet zijn en bij aanleg van het vlak verzameld, waardoor de mogelijkheid bestaat dat ze tot verstoorde grafinventarissen behoren. Het contrast met *Wölbwandtöpfe*, die wel veel in het losse schervenmateriaal voorkomen, is opvallend. Dit kan een chronologisch verschil zijn (schalen vroeg, *Wölbwandtöpfe* laat), of een verschil in gebruik (schalen funerair, *Wölbwandtöpfe* vooral in nederzettingen).

Kan met ingeknepen tuit (*Kleeblattkanne*)

Bij de AWN-waarnemingen in 1981 is een zogenoemde *Kleeblattkanne* geborgen, een ruwwandige kan met ingeknepen tuit. Er zijn geen contextgegevens overgeleverd en de vondst bevindt zich in privébezit.¹⁰⁸

6.4.5 Handgevormd aardewerk (tabel 6.8; fig. 6.17 en fig. 6.18)

Het handgevormde aardewerk is de kleinste categorie binnen de complete bijgiften: slechts vier stuks zijn meegegeven in drie graven. Het gaat om een *Buckelurn* (kleine pot met schouderknobbels, lijnen

bijgiftnr	fase	vondstnr	grafinventaris
1.5	4b	V1.126	spinklos, munten, vaatwerk, paardenbit
11.1		V1.062	spinklos alleen
37.1		V3.097	spinklos, 1 kraal
44.2		V5.025	spinklos, mes, ketting en kraal
55.4	4b	V4.080	spinklos, vaatwerk, kralensnoer en gesp
62.2	4	V4.096	spinklos, mes
66.1		V6.125	spinklos alleen
70.1	3b	V5.046	spinklos, vaatwerk en indet (beursring?)
75.1	4a	V6.068	spinklos, vaatwerk, munt, gordel, mes en kraal
92.1	4	V8.123	spinklos, kralensnoer en indet (tasbeugel?)
113.1		V8.131	spinklos alleen
260.2	3a	V21.055	spinklos, beugelfibula (wsch.)
282.1		V25.026	spinklos alleen (niet in collectie aangetroffen)
kuil		V20.026	1/2 spinklos; opspit
(148)		V10.022	1/4 spinklos; opspit
kuil		V21.004	laatmiddeleeuwse kuil oversnijdt graf 247

Tabel 6.9 Wijchen-Centrum. Overzicht van de aangetroffen spinklossen van aardewerk.

108 Documentatie AWN afdeling 16.



Figuur 6.18 Wijchen-Centrum. Het handgevormde aardewerk. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. 50.1, 213.1, 117.4, 50.6.



Figuur 6.19 Wijchen-Centrum. Een selectie van de spinklossen. Foto Rob Mols.
V.l.n.r. achteraan: 70.1, 66.1, 44.2. V.l.n.r. vooraan: 1.5, 55.4, 62.2.



Figuur 6.20 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 1 met onder meer een spinklos en een knikwandpot zonder decoratie. Foto Rob Mols.



Figuur 6.21 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 50 met onder meer een hanger vervaardigd uit *terra sigillata* en twee handgevormde potten. Foto Rob Mols.

en losse stempels), een *Schalenurn* (biconisch schaalpje), een grote onversierde pot met korte hals en een klein potje met vingertopindrukken op de buik. Vanwege de decoratie is de *Buckelurn* vrij zeker aan de 5^{de} of vroege 6^{de} eeuw toe te schrijven¹⁰⁹ maar de overige potten zijn niet op basis van hun vorm te dateren. De kleine pot met vingertopindrukken is in de laat-Romeinse tijd (fase 1) geplaatst omdat die decoratie toen veel voorkwam, maar geheel zeker is deze datering niet.

Hoewel het kleine aantal vondsten ons parten kan spelen, bestaat toch de indruk dat handgevormde aardewerk vooral aan onvolwassenen werd meegegeven. Met een maximale kistlengte van 1,30 m lag in graf 50 zeker een onvolwassene. Ook graf 213 met maximaal 1,34 m kan niet van een volwassene zijn geweest. In graf 117 kan met 1,66 m wellicht een volwassene hebben gelegen, maar aangezien de grafkuilen van volwassenen vrijwel altijd langer zijn dan 2 m, wordt bij dit graf ook aan een onvolwassene gedacht.

6.4.6 Spinklossen en hangers

Tot nu toe is alleen het vaatwerk ter sprake gekomen. Een andere groep van objecten die veelal uit aardewerk is vervaardigd, betreft de spinklossen: ronde doorboorde objecten waar een stok doorheen werd gestoken, om zo als verzwaarde as te dienen die rond werd gedraaid om wol tot draad te spinnen. In totaal zijn zestien spinklossen aangetroffen (tabel 6.9). Daarvan zijn er dertien als bijgift te beschouwen, één is gefragmenteerd in een graf gevonden en daarom waarschijnlijk als opspit te zien, en twee exemplaren zijn samen met vol-/laatmiddeleeuwse keramiek in een kuil gevonden die een graf oversnijdt. Of deze uit het graf is opgespit of bij de vol-/laatmiddeleeuwse nederzetting hoort, is niet te zeggen. Van de acht gedateerde spinklossen komen er drie uit fase 3 en vijf stuks uit fase 4. Een selectie van spinklossen is afgebeeld in figuur 6.19. Figuur 6.20 toont de inventaris van graf 1 met onder meer een spinklos.

Traditioneel worden spinklossen aan vrouwen toegeschreven. Dat lijkt ook voor Wijchen gerechtvaardigd: spinklossen komen geheel niet voor in graven met wapens maar wel regelmatig naast kralen, eveneens kenmerkend voor vrouwengraven.

Twee fragmenten aardewerk zijn vervaardigd als vaatwerk, maar later hergebruikt als hangers. Het gaat om twee stukjes *terra sigillata* met een gat erin die in Merovingische graven zijn aangetroffen. Bijgift 50.7 (V3.133) is een ronde hanger, vervaardigd van een wandfragment van 4^{de}-eeuwse *terra sigillata*, waarop de radstempeldecoratie herkenbaar is. In hetzelfde graf bevonden zich twee stuks handgevormd aardewerk (fig 6.21). Bijgift 199.3 (V16.012) is een bodemfragment van *terra sigillata* waarop een deel van de standring van kleine diameter zichtbaar is.

109 Van Es 1979.



Figuur 6.22 Wijchen-Centrum. Een Elmpter dolium, ingegraven in een leemlaag die waarschijnlijk de vloer van een gebouw vormde. Archief RCE, veldfoto 16 (S18.12; V18.007).

6.5 Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen, Nieuwe tijd

In het losse schervenmateriaal is een kleine hoeveelheid Karolingisch materiaal voorhanden. Het gaat voornamelijk om 34 vondsten van Badorf aardewerk, waaronder twee randen van een pot WIIA (volgens de Dorestad-typologie)¹¹⁰ en diverse wandfragmenten met radstempel. Verder zijn 39 stuks kogelpotaardewerk herkend; een deel hiervan is later te dateren (hoekige en gefacetteerde randen), maar gezien het voorkomen naast Badorf-aardewerk en een Karolingische bolpot (WIII), is ook het vroegste kogelpotaardewerk aanwezig.

Iets talrijker is het materiaal uit de Volle Middeleeuwen. Van Pingsdorf-aardewerk zijn 73 vondsten aangetroffen en van Paffrath-aardewerk 27.

Het hier opgesomde schervenmateriaal uit de Karolingische periode en Volle Middeleeuwen is uit talloze kuilen afkomstig die de Merovingische graven oversnijden en zijn als nederzettingstvondsten te beschouwen. Een klein aantal Badorf-scherven is uit grafkuilen afkomstig (de graven 7, 109, 142, 164, 170, 187, 243). Aangezien in deze gevallen geen oversnijdende kuil herkend is, lijkt het erop dat de grafkuilen bewust zijn doorgraven. Wellicht wisten de bewoners van de Karolingische nederzetting dat men op een voormalige begraafplaats woonde en is men in de grafkuilen gaan graven. Intrusie door dierenactiviteit kan ook niet geheel worden uitgesloten maar voor verploeging of andere verstoringen zijn geen aanwijzingen.

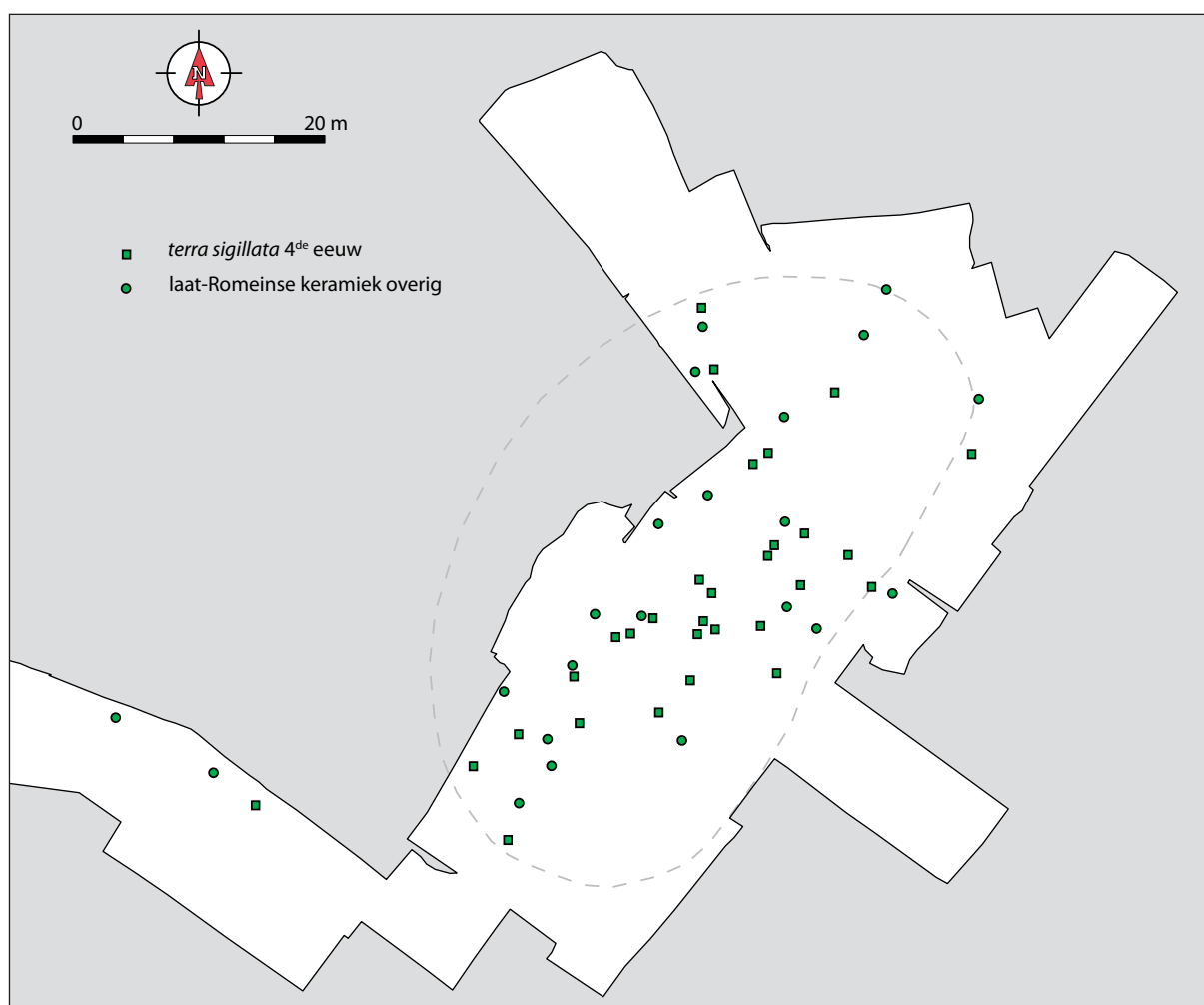
Uit de Late Middeleeuwen stammen verder drie stuks Elmpter aardewerk, elf vondsten Andenne, twaalf scherven proto-steengoed, twee scherven bijna-steengoed en acht stuks ongeglazuurd steengoed. De categorie 'Elmpt' is met drie stuks getalsmatig heel klein, maar één van de drie betreft een complete voorraadpot (nu in scherven), die intact werd aangetroffen onder een lemen vloertje (fig. 6.22). Ook de andere hier genoemde laatmiddeleeuwse scherven zijn vooral afkomstig van de jongste oversnijdende nederzettingssporen, namelijk enkele lange greppels, twee lemen vloertjes en een uitbraakspoor van een bakstenen muur.

Tenslotte is een klein aantal vondsten uit de Nieuwe tijd geborgen: viermaal geglazuurd steengoed, eenmaal geglazuurd steengoed uit Langerwehe en een roodbakkend Rijlands bord. Dit materiaal is uitsluitend in de ophogingslagen gevonden die als esdek zijn geïnterpreteerd.

6.6 Interpretatie van de laat-Romeinse en Merovingische funeraire bijgaven

In de vorige paragrafen is het aardewerk per periode en per categorie beschreven. De onderlinge samenhang en context komt daarbij echter niet of onvoldoende in beeld. Daarom wordt in deze paragraaf het materiaal synchroon (per grafveldfase) samengenomen en beschouwd. Bij het vroegste materiaal (laat-Romeinse losse scherven) wordt vooral de spreiding bestudeerd, bij de Merovingische complete bijgaven gaat het erom welke stukken aardewerk samen in gebruik waren en de vraag wie deze bijgaven meekregen.

¹¹⁰ Van Es & Verwers 1980.



Figuur 6.23 Wijchen-Centrum. De verspreiding van de laat-Romeinse keramiek. Schaal 1:600. De groene symbolen (vierkant: *terra sigillata*; rond: overig) corresponderen met tabel 6.1.

6.6.1 Een crematiegrafveld vanaf de 4^{de} eeuw

De verspreiding van de laat-Romeinse losse scherven (*terra sigillata*, gladwandig, ruwwandig, geveerd uit tabel 6.1) is gekarteerd in figuur 6.23. Wanneer we deze spreiding vergelijken met die van de verspitte crematiegraven (hoofdstuk 4 fig. 4.4), valt op dat beide figuren sterk overeenkomen. We mogen daarom vermoeden dat het overgrote deel van het laat-Romeinse aardewerk afkomstig is van crematiegraven, die door de latere inhumaties verstoord zijn. De *terra sigillata* dateert rond het midden van de 4^{de} eeuw en is daarmee, voor zover controleerbaar, het vroegste materiaal. Voetkommen zoals Chenet 342, die in het losse schervenmateriaal maar ook in de intact aangetroffen crematiegraven voorkomen, dateren uit de vroege 5^{de} eeuw. Ook knikwandaardewerk is in de verbrande en gefragmenteerde vondsten aanwezig en enkele intacte crematiegraven zijn evident van Merovingische datering.

We mogen concluderen dat de bestudering van het losse schervenmateriaal aannemelijk heeft gemaakt dat al in de 4^{de} eeuw sprake was van een grafveld, maar dat het in die tijd uitsluitend om crematiegraven ging. Vanaf de vroege 5^{de} eeuw werd het inhumatieritueel dominant, maar ook in latere perioden bleef men cremen, waarbij keramiek werd verbrand.



Figuur 6.24 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 13 met onder meer drie stuks aardewerk. Foto Rob Mols.



Figuur 6.25 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 86 met onder meer twee stuks aardewerk. Foto Rob Mols.

6.6.2 Gebruik van het aardewerk per fase

In deze paragraaf wordt het in gebruik zijnde aardewerkspectrum synchroon bekeken. Welke keramiek bestond naast elkaar? Deze vraag wordt op twee manieren benaderd.

Ten eerste iets over ensembles in graven. Er zijn zes graven met meerdere stukken aardewerk (éénmaal drie stuks (fig 6.24), vijfmaal twee stuks (een voorbeeld in fig. 6.25), twee graven waarin een glazen stortbeker in een knikwandpot lag, en twee stukken met identieke radstempel (tabel 6.10). Het geval van graf 65, dat een grijsbakkende knikwandpot en een roodbakkende knikwandschaal bevatte die

graf	fase	aardewerk 1	aardewerk 2	aardewerk 3 / opmerking	figuur
86	1	<i>terra sigillata</i> schaal	ruwwandige oorpot		6.25
50	2	handgevormd potje	handgevormd schaaltje		6.21
117	3a	handgevormde pot	ruwwandige <i>Wölbwandtopf</i>		
12	3b	knikwandpot	glas: stortbeker		7.3
13	3b	ruwwandige schaal	knikwandpot	knikwandpot	6.24
65	4a	knikwandschaal	knikwandpot	(identieke radstempel)	6.14b
258	4a	knikwandschaal	ruwwandige <i>Wölbwandtopf</i>		6.14a
176	4a	knikwandpot	glas: stortbeker		7.4
81 + 265				(waarschijnlijk identieke radstempel)	

Tabel 6.10 Wijchen-Centrum. Graven met meerdere stuks vaatwerk of corresponderende radstempels.

	fase 1	fase 2	fase 3a	3	fase 3b	fase 4a	4	fase 4b	geen fase	totaal
Romeins metaalglans				1						1
<i>terra sigillata</i> Argonnen	1									1
ruwandige oorpot Alzey 30	2									2
voetschaal Chenet 342	1									1
handgevormd aardwerk	1	2	1							4
knikwandschaal Gellep 131a-var		2								2
knikwandpot groep 1		1	1							2
knikwandpot groep 2.1 en 2.2		1	2	1				2		6
ruwwandige schaal Sha 1.11		1			1			1		3
knikwandpot groep 2.3			3		4	1		1		9
ruwwandige <i>Wölbwandtopf</i>			1		1	1				3
knikwandpot groep 2.4				1				1		2
knikwandschaal Sha 2.21						2				2
knikwandpot groep 3.1						5		1	2	8
knikwandpot groep 3.2						3	1	6		10
knikwandpot indet.									2	2
<i>Kleeblattkanne</i>									1	1
totaal	4	8	8	1	8	12	1	8	9	59

Tabel 6.11 Wijchen-Centrum. Frequentie van de typen aardewerk per grafveldfase.

beide gedecoreerd zijn met dezelfde radstempel (fig 6.14), levert interessante informatie op. Vanwege de identieke radstempel is het vrijwel zeker dat beide stukken in dezelfde pottenbakkerij vervaardigd zijn. Blijkbaar produceerden pottenbakkerscentra diverse vormen en diverse baksels (oxiderend en reducerend) naast elkaar. Verder is het waarschijnlijk dat aardewerk in sommige gevallen speciaal werd aangeschaft voor een begrafenis, aangezien de twee samen geproduceerde stukken ook samen in een graf terecht zijn gekomen.

Ten tweede kunnen we al het aardewerk per fase bekijken (tabel 6.11).

Voor een belangrijk deel is de getoonde chronologische verdeling van tabel 6.11 geen resultaat van de analyse maar een gevolg van de methode: zoals in veel grafvelden is ook in Wijchen het aardewerk een van de belangrijkste pijlers van de chronologie. Zo zijn bijvoorbeeld de graven met knikwandpotten met samengesteld radstempel juist op basis van deze potten in principe in fase 4b geplaatst. De grote lijn van tabel 6.11 is dus voorspelbaar, maar toch zijn er enkele belangrijke afwijkingen waar te nemen. De chronologie is namelijk niet uitsluitend gebaseerd op de keramiek, maar is bijgesteld aan de hand van andere objecten uit grafinventarissen die naast het aardewerk voorkomen, en vooral door oversnijdingen met andere door vondstmateriaal gedateerde graven. Daarom zijn juist de afwijkingen van de Wijchense context-dateringen op de Duitse *Niederrhein*-dateringen interessant.

Zo blijkt dat de knikwandpotten met groeven (wijd model), door Siegmund aan *Phase 5* toegewezen (Wijchen fase 3b), in Wijchen ook al eerder voorkomen en ook later. Omdat in Wijchen *Nigraderivate* voorkomen die het Nederrijnse gebied blijkbaar niet kent, is knikwandaardewerk in de oudere fasen van Wijchen relatief beter vertegenwoordigd dan in vroege fasen van grafvelden in het Nederrijnse gebied. Tenslotte komt de chronologische spreiding van *Wölbwandtöpfe* in Wijchen niet overeen met de *Niederrhein*-chronologie.

Als laatste onderwerp kunnen de grafcontexten informatie bieden of bepaalde soorten aardewerk bij voorkeur aan bepaalde groepen doden werd meegegeven. Bij de knikwandpotten is duidelijk dat er geen voorkeur bestond voor leeftijd of geslacht: zowel mannen, vrouwen als onvolwassenen kregen aardewerk als bijgift mee. Alleen het handgevormde aardewerk lijkt uitsluitend aan onvolwassenen te zijn meegegeven. De aantallen (vier stuks) zijn zeker niet representatief maar omdat alle vier de graven uit de vroege fasen stammen en allemaal bij onvolwassenen lijken te behoren, is hier toch een goede - zij het niet bewezen - mogelijkheid dat vooral onvolwassenen handgevormd aardewerk in het graf meekregen.

7 Glazen vaatwerk

Sophia van Lith

In het grafveld te Wijchen zijn vier complete of vrijwel complete Merovingische glazen bekens aangetroffen: een kleine conische beker met opaakwitte versiering en drie stortbekers. Enkele grote kralen (zwaard- of gordelkralen) van helder glas komen in het volgende hoofdstuk bij de kralen aan de orde. In de tekst hieronder volgt een analyse van de datering, verspreiding en herkomst van de stukken. Achteraan (paragraaf 7.4) volgt een beschrijving in catalogusvorm, waar ook enkele fragmenten van glazen armbanden uit de Late IJzertijd en Romeinse tijd worden beschreven.

7.1 Conische beker met opaakwitte versiering (fig. 7.1)

De conische beker (cat. 11) valt op door de versiering met een opaakwitte spiraaldraad onder de rand en met vier guirlandes op de wand, eveneens van opaakwit draad. De guirlandes eindigen onderaan, waar zij elkaar raken in een traan of knobbel, met aan de binnenzijde van de beker een soort instulping. De beker kan niet staan vanwege de kleine diameter van de bodem en door een slecht afgewerkt pontilmerk op de onderkant. Merovingische bekens met opaakwitte emailversiering zijn zeldzaam. Ze worden gedateerd in het laatste kwart van de 5^{de} en in de 6^{de} eeuw na Chr. Het verspreidingsgebied beperkte zich tot voor kort tot Noord Frankrijk, België en Maastricht.¹¹¹ Wijchen is tot nu toe de meest noordelijke vindplaats.

De bekens met opaakwitte draadversiering en guirlandes worden als type Haillot aangeduid, naar aanleiding van een vondst uit mannengraf 8 in het grafveld te Haillot (provincie Namen).¹¹² In tegenstelling tot de meeste van deze bekens is de vondst uit Haillot goed gedocumenteerd. Op grond van de situering in het grafveld, maar ook blijkens een scherp te dateren bronzen gesp wordt het graf in het laatste kwart van de 5^{de} eeuw geplaatst.

De beker uit Wijchen heeft hetzelfde kleine formaat als de beker uit Haillot en een inhoud van 200 ml. Nog kleinere bekens met dezelfde versiering en een hoogte van ca. 9 cm zijn bekend uit Seuil (Ardennes) en Sablonnières (Aisne).¹¹³

Een 6^{de}-eeuwse beker uit graf 74 in Vieuxville (provincie Luik)¹¹⁴ is wel van opaakwitte guirlandes voorzien, maar de spiraaldraad ontbreekt. Bij een



Figuur 7.1 Wijchen-Centrum. De glazen beker van het type Haillot uit graf 160. Foto Rob Mols. Schaal 1:1

111 Koch 1987, 149-151, fig. 64 (verspreidingskaart, Koch III P, België, Frankrijk); Van Lith 1988, 66-68, nr. 46, fig. 26 (Maastricht).

112 Breuer & Roosens 1956, 208, 252f., fig. 9.

113 Feyeux 2003, 84-86, nr. 184-187, pl. 20.

114 Alénus-Lecerf 1993, 149, nr. 73; Alénus-Lecerf 1995, 64, 77, fig. 10.

beker zonder kontekst uit Fallais (provincie Luik)¹¹⁵ is wel een draad aangebracht, maar deze is ingesmolten in de rand.

7.2 Stortbekers (*Gobelets carénés*) (fig. 7.2-7.4)

Stortbekers,¹¹⁶ in het Frans *gobelets carénés*, danken hun naam aan hun kenmerkende gekielde wand. Ze zijn beperkt tot de Merovingische periode en in die tijd van alle bekera het meest algemeen. Er zijn variaties in de versieringswijze: zoals spiraaldraad onder de rand en soms op de wand en op de bodemknop of fijne vormgeblazen ribben op de wand. De bekera kunnen ook onversierd zijn. De vorm van de bekera verandert van licht gedrongen in het midden van de 6^{de} eeuw naar vrijwel cilindrisch aan het eind van de 6^{de} eeuw. De bodems kunnen eenvoudig rond zijn of voorzien van een knop of spitse punt onderaan de bodem. Er is geen chronologisch onderscheid tussen de verschillende vormen van de bodems. De verschillen houden slechts verband met de locatie van de glasovens, waar de bekera gemaakt werden. Stortbekera met ronde bodems zijn sterk verbreid langs de rivier de Rijn en de zijrivieren. Zij zijn stellig in het Rijnland geproduceerd. Stortbekera met een knop onder het midden van de bodem komen uit het gebied westelijk van de Maas, vooral uit België en Noord-



Figuur 7.2 Wijchen-Centrum. De glazen stortbekera uit de graven 139, 176 en 12. Foto Rob Mols.

Frankrijk. Bekera met een spitse punt komen vooral voor in het Maasgebied, tussen Maas en Rijn; ze zijn vaak met een al dan niet getordeerd ribbelpatroon voorzien. Ze zijn veel zeldzamer dan de stortbekera met een knop. De bekera waren in geen van de gevallen in staat zelfstandig te staan. Ze moesten of meteen leeg worden gedronken, of in een houder worden geplaatst.

De drie stortbekera uit het grafveld te Wijchen hebben ieder een punt onder de bodem. Dit kan wijzen op herkomst uit hetzelfde productiecentrum, hoogstwaarschijnlijk in het Maasgebied. De punt werd gevormd door de knop met een pincet uit te trekken. Merkwaardig is, dat bij alledrie de stortbekera uit Wijchen het onderste deel van de punt is afgebroken. Of dit samenhangt met het productieproces, of dat de punten tijdens het gebruik van de bekera afgebroken zijn, is niet duidelijk.

115 Alénus-Lecerf 1995, 77, fig. 11; Vanderhoeven 1958, 62 f., nr. 64, pl. 18.

116 Alénus-Lecerf 1995, 65-67, fig. 14-16; Cabart & Feyeux 1995, 98-81; Feyeux 2003, 90-123, fig. 27-28, pl. 23-40, pl. 73; Koch 1996, 614-617, fig. 469-470 (verspreidingskaartjes); Siegmund 1998, 170-172.



Figuur 7.3 Wijchen-Centrum. In graf 12 werd de glazen stortbeker aangetroffen in een oudtijds gebroken knikwandpot. Foto Rob Mols.



Figuur 7.4 Wijchen-Centrum. In graf 176 werd de glazen stortbeker aangetroffen in een op de zij liggende knikwandpot. Foto Rob Mols.

Voor stortbekers met een afgebroken punt zijn vrijwel geen parallelen. De drie bekers hebben een ringvormig pontilmerk, op de onderzijde van de bodem, boven de punt. De punteerstang of pontil was nodig om de rand van de beker af te kunnen werken of spiraaldraad aan te brengen. De bekers uit graf 12 (cat. 12) en graf 139 (cat. 13) voldoen door de punt aan de bodem en de ribbels op de wand geheel aan de criteria van produktie in het Maasgebied. De barnsteenkleurige beker met iets rechtere wand uit graf 176 (cat. 14) heeft wel een punt, maar de wand is niet getordeerd. De drie bekers uit het grafveld te Wijchen komen qua datering overeen met Siegmunds *Niederrhein Phase 4-5* (530-570 n. Chr.) hoewel de grafcontext van de graven 139 en 176 jonger is. Van twee bekers uit Wijchen kon de inhoud globaal bepaald worden. De enigszins gedrongen beker uit graf 12 heeft een volume van 165 ml en de beker uit graf 139 kan 200 ml bevatten (beide gemeten ca. 1 cm onder de rand). Mogelijk waren ze bedoeld voor wijn. Siegmund heeft onderzoek gedaan naar het volume van tal van Merovingische bekers.¹¹⁷ Van de 61 door hem onderzochte stortbekers heeft het merendeel een volume tussen 175 en 335 ml. Slechts twee bekers zijn kleiner en zes hadden een groter volume. De bekers uit graf 12 en graf 176 zijn aangetroffen in een knikwandpot (fig. 7.3 en 7.4). Dit verschijnsel is heel algemeen en heeft wellicht met het grafritueel te maken. Een meer praktische verklaring kan zijn, dat men de kwetsbare glazen op deze manier tegen breuk heeft willen beschermen.

7.3 Overige

Behalve het boven besproken glas van Merovingische datering zijn er ook oudere fragmenten glas aangetroffen, uit de Late IJzertijd/vroeg-Romeinse tijd (La Tène-armbanden) en uit de Romeinse tijd (vaatwerk). De standring van een kom of schaal (catalogus 7) is hergebruikt als kraal in een kralensnoer. Het fragment van een ribkom (catalogus 3) werd met andere kleine objecten bij een gordel gevonden en is waarschijnlijk in een tasje meegedragen (als curiositeit?). Hetzelfde zou voor de fragmenten La Tène-armbanden kunnen gelden. De scherven van laat-Romeinse bekers (catalogus 8, misschien ook 9 en 10) zijn waarschijnlijk op het terrein terecht gekomen in de periode dat hier gecremeerd werd (4^{de} eeuw). Het overige vaatwerk uit de Romeinse tijd is meestal opspit zonder betekenis in het Merovingische grafritueel.

117 Siegmund 1998, 172-175.

7.4 Catalogus glasvondsten

7.4.1 La Tène armbanden

1. Klein fragment van een armband met D-vormig profiel en twee zeer flauwe groeven, evenwijdig aan de zijden. Kobaltblauw glas met rest van een zigzagversiering van opaak geel glas. Haevernick 3b. Lengte fragment 1.3 cm; breedte 0.8 cm; hoogte 0.6 cm; diameter niet te bepalen. Spoor 3.53, vondst 3.040, graf 45.
2. Klein fragment van een armband met vijf vanuit het midden gelijkmatig aflopende ribben. Glanzend kobaltblauw glas. Haevernick 7a. Lengte fragment 2.6 cm; breedte 1.4 cm; hoogte middenrib 0.5 cm; breedte middenrib 0.5 cm; diameter niet te bepalen. Spoor 3.61, vondst 3.129, graf 47.

7.4.2 Romeins glazen vaatwerk

3. Geribde kom (Isings 3). Wandfragment met klein stukje van de rand en een dikke regelmatige rib. Blauwgroen glas, eerder blauw dan groen. Goede kwaliteit. Hoogte fragment 4.3 cm. Spoor 1.70, vondst 1.090, graf 15. Datering: ca. 40-100 na Chr.
4. Fragment glas met opgelegde draad. Heel dun wandfragmentje van lichtblauwgroen glas met rest van twee windingen van een fijne opgelegde glasdraad. Van een beker, kan of flesje. Spoor 1.46, vondst 1.036, graf 6. Datering tweede helft 1^{ste} eeuw. Literatuur: Van Lith 2006, 149-150, Abb. 5.
5. Fragment, wellicht van een bodem, mogelijk van een bekertje. Lichtblauwgroen glas van slechte kwaliteit met talrijke kleine blaasjes. Dikte van het glas 0.12-0.2 cm. Spoor 21.20, vondst 21.039, graf 243.
6. Wandfragment. Olijfgroenig glas van slechte kwaliteit met blaasjes. Spoor 13.05, vondst 13.027, graf 180.
7. Bodemfragment. Standring van grote diameter (niet beschreven). Spoor 3.67, vondst 3.153, graf 52.

7.4.3 Laat-Romeins glazen vaatwerk

8. Beker (Isings 96). Fragment van een uitstaande afgesprongen rand van een beker. Blauwgroen glas van matige kwaliteit. Hoogte fragment 2 cm; dikte 0.25 cm; de diameter kan niet worden vastgesteld. Spoor 3.40, vondst 3.070, graf 38. Datering tweede helft 4^{de} eeuw.
9. Beker (Isings 96)? Fragment van een uitstaande afgeronde rand. Licht blauwgroen glas met blaasjes en verontreinigingen. Mogelijk van een bekertje Isings 96. Vreemd is dan de afgeronde rand en de grote diameter van de rand. Meestal bedraagt die 8-10 cm (Van Lith 1987, 51-53). Hoogte fragment 1.7 cm; diameter rand 12 cm; dikte 0.1 cm. Spoor 17.08, vondst 17.009, graf 213.
10. Niet determineerbaar. Fragment van een bodem met lusvormige standring en de aanzet van een recht opstaande wand. Olijfgroen glas. Diameter bodem 4 cm. Spoor 6.33, vondst 6.069, graf 75. Datering: waarschijnlijk laat-Romeins.

7.4.4 Merovingisch glazen vaatwerk (fig. 7.5)

11. Conische beker met opaakwitte spiraaldraad en opaakwitte guirlandes (type Haillot). Complete, vrij kleine conische beker met verdikte uitstaande rand. Transparant kleurloos tot geelachtig glas van zeer slechte kwaliteit met talloze blaasjes en grote verontreinigingen, met name in de guirlandes. Boven één van de guirlandes een beschadiging, veroorzaakt door het aanbrengen van de draad. 1.2



Figuur 7.5 Wijchen-Centrum. Overzicht van de vier complete glazen bekers. Foto Rob Mols.

cm onder de rand een dunne spiraal draad van opaakwit glas, bestaande uit drie windingen en aan de bovenkant eindigend in een klodder. Op de wand vier guirlandes van opaakwit draad, telkens boven een brede en daaronder drie smalle. De guirlandes eindigen in het onderste deel van de beker in een traan of knobbel, met aan de binnenzijde een soort instulping (protuberance). Op de bodem een klein rond pontilmerk, dat niet is afgewerkt, waardoor de beker niet kan staan (op grond van de geringe diameter van de bodem was dit waarschijnlijk toch al niet mogelijk). De beker is intact, behoudens twee barsten, onder de rand en in het benedendeel. Hoogte 13 cm; diameter rand 7 cm; diameter bodem 1.8-2 cm; dikte rand 0.2 cm. Inhoud 200 ml. Spoor 10.68, vondst 10.077, graf 160 (rijk vrouwengraf). Datering: laatste kwart 5^{de} eeuw - eerste kwart 6^{de} eeuw.

12. Complete stortbeker met klokvormig lichaam. In de wand, dicht boven de bodem een voor stortbekers karakteristieke knik. De rand is verdikt en afgerond. Op de gehele wand (vanaf 1 cm onder de rand) een flauw schuin ribbelpatroon. Door het blazen in een vorm ontstonden flauwe verticale ribben; door het ronddraaien van de glaspost kwamen deze schuin te lopen. Het centrum van de bodem loopt uit in een punt, die is afgebroken. Daarboven de rest van een heel dun ringvormig pontilmerk. Geelachtig glas, neigend naar lichtgroen. Glas van middelmatige kwaliteit met blaasjes. De beker is intact, maar gerestaureerd. Diameter rand 7.5 cm; diameter knik 5.6 cm; hoogte 11 cm; dikte wand ca. 0.2 cm; dikte rand 0.25 cm; inhoud 165 ml. Spoor 1.65, vondst 1.060, graf 12, in knikwandpot gelegen. Datering: *Niederrhein Phase 4-5* (530-570 na Chr.).

13. Bijna complete klokvormige stortbeker met knik boven de bodem. Uitstaande, verdikte en afgeronde rand. Op de gehele wand (vanaf ca. 1,5 cm onder de rand), een fijn schuin ribbelpatroon. Het centrum van de bodem loopt uit in een punt, die is afgebroken. Boven de punt op de bodem een ringvormig pontilmerk met een diameter van 2.2 cm. Mosgroen glas van middelmatige kwaliteit met blaasjes. De beker is gerestaureerd, in het bovendeel van de wand ontbreken stukjes glas. Diameter rand 7 cm; diameter knik 6.4 cm; hoogte 13 cm; dikte rand 0.3 cm. Spoor 10.46, vondst 10.73, graf 139. Datering: *Niederrhein Phase 4-5* (530-570 na Chr.) maar het graf is jonger.

14. Vrijwel complete stortbeker met eerder langgerekt dan klokvormig lichaam. Knik boven de bodem. Uitstaande, verdikte en afgeronde rand. Gladde wand zonder versiering. De bodem loopt uit in een punt, die aan de onderkant is afgebroken. Daarboven een goed herkenbaar ringvormig pontilmerk met een diameter van 1.6 cm. Barnsteenkleurig glas met enkele grote en enkele kleine blazen. De beker is compleet, behoudens één klein wandfragment. Diameter rand 7 cm; diameter knik 5.5 cm; hoogte 14.2 cm, dikte rand 0.3 cm; inhoud 200 ml. Spoor 13.01, vondst 13.008, graf 176, in knikwandpot gelegen. Datering: *Niederrhein Phase 4-5* (530-570 na Chr.) maar de knikwandpot is zeker jonger.



8 Kralen van glas en barnsteen

Kralen komen veel voor in Merovingische graven en zijn enorm divers in grootte, kleur, vorm en materiaal. In Wijchen zijn 964 kralen aangetroffen: 761 van glas, 194 van barnsteen en 9 overige (zilver, aardewerk, onbekend). De schaarse kralen van edelmetaal zijn in het hoofdstuk 'metaal' beschreven, net als de gouden hangers, munthangers en andere onderdelen die vaak samen met kralensnoeren worden gevonden. In dit hoofdstuk worden de kralen van glas en barnsteen besproken. Op basis van de enorme variatie in vorm en kleur zijn in het buitenland uitgebreide typenlijsten van kralen vervaardigd, waarbij elke kraal uit een snoer aan een type werd toegewezen.¹¹⁸ Een dergelijke grondige studie is voor dit onderzoek niet uitgevoerd. Het doel van dit hoofdstuk is bescheidener en concentreert zich ten eerste op het verschaffen van een overzicht van de aantallen per graf (in tabelvorm), ten tweede op een functionele interpretatie en ten derde op het vaststellen van de belangrijkste chronologische ontwikkelingen.

Dit hoofdstuk is vooral ingedeeld naar de functie van de kralen. Als eerste komen grote kralen (meestal met een diameter van meer dan 30 mm) aan de orde, die als zwaard- of gordelkraal werden gebruikt, waarschijnlijk met een symbolische functie. In de tweede paragraaf worden de meestal veel kleinere kralen behandeld die als snoer om de hals werden gedragen of op de borst/schouder gespeld waren; deze zijn als sieraad door vrouwen gedragen. In de derde paragraaf staan de losse kralen centraal. Enerzijds kunnen dit wellicht kralensnoeren zijn die door verstoring van het graf van hun plaats zijn geraakt en daarom niet als snoer zijn herkend, maar het kunnen ook losse kralen zijn die ter decoratie op kleding waren vastgezet.

Als laatste inleidende punt moet een voorbehoud worden gemaakt ten aanzien van de aantallen kralen die in de tekst worden genoemd en de volgorde van de kralen aan het snoer zoals getoond op de foto's. In de velddocumentatie is niets terug te vinden over het zeven van de verwijderde grond uit grafkuilen. Het zeven van grond is de enige manier om alle kralen terug te vinden, aangezien er altijd wel kralen aan de aandacht van opgravers ontsnappen. Omdat tijdens het veldwerk in Wijchen veel met de graafmachine is verdiept en de schop vaker werd gehanteerd dan de troffel, is het waarschijnlijk dat er ook kralen ongezien zijn verdwenen met de uitgegraven grond. Een tweede punt is dat de kralen van een kralensnoer niet individueel zijn gedocumenteerd, maar dat alleen de vindplaats van kralen werd omcirkeld op de veldtekening en alle kralen als één vondstnummer werden verzameld. Na afloop van het veldwerk zijn de kralen weer tot snoeren geregen aan een kunststof draad. In veel gevallen is bij het rijgen gekozen voor een symmetrisch patroon waarbij de grootste en meest opvallende kralen in het midden werden gelegd en groepen identieke kralen gelijkelijk werden verdeeld over de beide zijden van de grote kraal. De volgorde die de kralen daarbij kregen, is waarschijnlijk niet dezelfde als het snoer oorspronkelijk had. Tenslotte moeten we er rekening mee houden dat er ook kralen van vergankelijk materiaal zijn geweest, die we niet meer terugvinden.

8.1 Zwaard- en gordelkralen

Sophia van Lith

Tussen de honderden vooral kleine kralen (3 tot 19 millimeter in diameter) vallen enkele kralen op, die veel groter zijn (van 20 tot 38 mm in diameter) (tabel 8.1; fig. 8.1). Drie exemplaren zijn van doorzichtig glas met een vederpatroon of guirlandes van wit glas erin of erop gesmolten. Drie andere zijn van opaak glas in uiteenlopende kleurencombinaties en een laatste exemplaar is van kristal. Omdat de kralen meestal bij de benen of de knieën worden aangetroffen, neemt men aan dat zij aan het uiteinde van de gordel bevestigd waren als amulet of als sieraad. Ze worden *perles de ceinture* of *gordelkralen* genoemd. Daarnaast zijn er ook grote kralen die aan het gevest van het zwaard bevestigd zijn geweest.

118 Koch 2001; Guido 1999; in het Duitse *Niederrhein*-gebied Siegmund 1998, 57-78.



Figuur 8.1 Wijchen-Centrum. Selectie van zwaard-/gordelkralen.

volg-nr	bijgiftnr	vondstnr	materiaal	beschrijving	dia-meter	intactheid	fase	andere bijgiften context
1	40 / 41	V3.048	doorzichtig glas	groen; witte strepen ingesmolten	ca. 34 mm	gebroken; ca. 1/3 aanwezig		zwaard
2	(99)	V9.066	doorzichtig glas	groen; witte strepen ingesmolten		gesmolten; ca. 1/2 aanwezig		zwaard
3	160.7	V10.084	doorzichtig glas	groen; witte guirlandes opgelegd	38 mm	compleet en intact	3a	fibulae; kralensnoer
4	161.1	V10.094	opaak glas	donkerblauw; witte zigzag opgelegd	29 mm	compleet en intact	2	knikwandschaal
5	228.3	V20.012	opaak glas	mat-rood; witte strepen rond gele vlekken	19 mm	compleet en intact	3a	gordel; kleine kralen
6	228.3	V20.012	opaak glas	mat-rood; witte strepen rond gele vlekken	20 mm	compleet en intact	3a	gordel; kleine kralen
7	317.5	V3.022	doorzichtig kristal	doorboring met koperdraad erdoor	22 mm	compleet; barsten	2	vogelfibula, gespen

Tabel 8.1 Wijchen-Centrum. Overzicht van de zwaard-/gordelkralen.

8.1.1 Zwaardkralen

Allereerst verdienen de beide fragmenten van doorzichtig glas met opaakwit vederpatroon uit Wijchen de aandacht. In de Duitse *Niederrhein*-typochronologie worden deze kralen als *Gürtelgehänge* 1.2 beschreven en aan de *Phasen* 3-4 (ca. 485-555 na Chr.) toegeschreven.¹¹⁹ Uit de grafcontext van de Wijchense stukken uit graf 40 en 99 mag blijken dat dit *zwaardkralen* zijn geweest. De kraal uit graf 40 is gevonden met resten van een ijzeren knop van het gevest van een zwaard. Waarschijnlijk heeft ook de kraal van dat gevest deel uitgemaakt. Behalve de resten van het zwaard bevond zich in graf 40 een deels gesmolten koperen beslagplaatje.

De tweede kraal, eveneens met opaakwit vederpatroon, is gevonden in graf 99, bij resten van het handvat en van de punt van de kling van een *sax* (zwaard). Het handvat van de *sax* was versierd met stenen van almandijn in stervorm en met dunne ijzeren strips en bestond waarschijnlijk uit organisch

119 Siegmund 1998, 82; Müssemeier *et al.*, 2003, 40.

materiaal. In graf 99 bevond zich tevens een ijzeren lans. De kraal is secundair verbrand. Vera Evison leverde belangrijke bijdragen over zwaardringen en kralen.¹²⁰ De zwaardkralen zouden volgens haar wegens hun magische eigenschappen aan de zwaarden bevestigd geweest kunnen zijn, maar het is evenzeer mogelijk, dat ze tevens een praktische toepassing hadden en deel uitmaakten van het gevest. De zwaardkralen waren dan waarschijnlijk aangebracht onder de degenknop. In Engeland zijn (tot 1967) 21 zwaardkralen aangetroffen, veertien van glas, vier van barnsteen en drie van plantaardig materiaal.¹²¹ Het is vrijwel zeker dat de zwaardkralen, zoals Evison al opmerkte, oorspronkelijk uit het Frankisch gebied afkomstig zijn.¹²²

8.1.2 Gordelkralen

Een complete doorzichtige groene glazen kraal met een diameter van 38 mm en een versiering van opaakwit spiraaldraad en guirlandes is gevonden in het rijke vrouwengraf 160 uit de eerste helft van de 6^{de} eeuw. Vergelijkbare grote kralen met guirlandes en/of zigzagversiering uit het begin van de 6^{de} eeuw zijn o.a. bekend uit Noord-Frankrijk.¹²³ De beide kralen uit graf 228 zijn van mat-rood glas met een witte draad rondom gele vlekken. Het stuk uit graf 161 is van donkerblauw glas en heeft witte zigzaglijnen en een continue lijn op de grootste diameter. Dit stuk is door een vroege knikwandschaal in de late 5^{de} of vroege 6^{de} eeuw gedateerd. Aangezien de genoemde Franse exemplaren en ook de Duitse *Niederrhein*-datering hiermee overeen komen, mogen we aannemen dat zwaard- en gordelkralen kenmerkend zijn voor de eerste helft van de 6^{de} eeuw.

Voor in de oudere literatuur zijn dit soort grote glazen kralen wel als spinschijven of spinkralen beschreven.¹²⁴ Waarschijnlijk zijn deze kralen echter te zwaar om als spinschijf dienst te doen. De procedure van het spinnen is vanaf de IJzertijd tot de uitvinding van het spinnewiel aan het begin van de 16^{de} eeuw vrijwel dezelfde gebleven, zowel in het Middellandse Zeegebied als in Noord-West Europa. Men gebruikte een spinrokken (*colus*), een stok met een gevorkt uiteinde of een verdikking, waaromheen de ruwe, nog onbewerkte wol was gestoken.

De spinster gebruikte de linkerhand om plukjes wol van het spinrokken af te halen. Die plukjes wol werden aangebracht op de spintol of spinklos (*fusus*). Dat is een houten of benen stokje met daaraan een spinschijfje, meestal van aardewerk en soms van been. Door deze spinklos met de rechterhand te laten draaien werden plukjes wol tot een draad gesponnen. De stokjes waren ca. 12-25 cm lang.¹²⁵ De spinschijfjes deden bij het draaien van de spintol dienst als een soort vliegwielen. De draad werd met de rechterhand om het onderste gedeelte van de spintol gewonden tot die vol was en vervolgens tot



Figuur 8.2 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 235. Foto Rob Mols.

120 Evison 1967, 63-118; Evison 1976, 303-315.

121 Evison 1967, 82-84.

122 Périn & Kazanski 1996, 707-711.

123 Depraetere-Dargery & Sennequier 1993, 103-115, no. 370-371, 373, 375-377, 383.

124 Roes 1955, 13, pl. I, 6 (donkergroen glas met opaakwitte guirlandes uit Alphen N.B., graf 13); Roes 1955, 10, pl. I, 2 (meloenkraal met wit emaildraad, Alphen N.B. graf 4); Böhner 1958, 218-219, Taf. 61.

125 Wild 1970, 32-33.

bijgiftnr	vondstnr	aantal glas	aantal barnsteen	aantal overig	aantal totaal	fase andere bijgift	fase kraal	opmerking
5.3	V1.116	21	1	0	22		4a	
29.1	V1.171	2	10	0	12		2	waarvan 1x La Tène-glas
34.2	V3.139-140	87	26	0	113	4a		schijffibula
52.1	V3.153-162	27	12	2	39	2		waarvan 1x meloenkraal plus munthangers, gouden kralen; vogelfibulae
55.1	V4.074	4	2	0	6	4b		
58.3	V4.057b	10	1	0	11	4b		
65.4	V4.069-070	15	15	0	30	4a		plus almandijn-hanger; schijffibula
92.3	V9.120	9	4	0	13		4	
93.1	V8.103	3	1	0	4	3b		
98.3	V8.075	24	2	1	27		4	plus zilveren kraal
104.1	V8.084-094	6	0	0	6			
127.3	V9.068	38	4	0	42		4	
132.1	V9.071	15	1	0	16	3a		
134.1	V9.086	21	0	0	21			
149.1	V10.052	11	0	0	11	4		
156.3	V10.065	157	2	1	160	4b		plus zilveren kraal; schijffibula
160.3	V10.089	9	59	1	69	3a		plus aardewerken kraal; schijffibulae
171.1	V11.053	57	7	0	64	3b		plus gouden hangers; schijffibula
179.2	V13.022	7	0	0	7	4b		
194.3	V16.003	12	0	0	12	4a		
211.1	V17.011	2	0	0	2	3b		plus gouden hanger
219.1	V17.019	50	10	0	60	2		vogelfibulae
230.4	V20.015	9	7	0	16	3		
235.4	V20.033	30	17	0	47	2		waarvan 1x La Tène, 1x meloenkraal; schijffibulae
239.3	V20.049	13	0	0	13		4	
253.1	V21.067	23	0	0	23	3a		
		662	181	5	846			

Tabel 8.2 Wijchen-Centrum. Overzicht van de kralensnoeren.



Figuur 8.3 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 52. Foto Rob Mols.

een bol gedraaid.¹²⁶ Spinschijfjes van aardewerk zijn meestal zeer licht. Enkele exemplaren uit Breda uit de Vroege IJzertijd hebben een gewicht tussen 12 en 26 gram.¹²⁷ Ook de schijfjes van been wegen niet veel.¹²⁸ De glazen kralen daarentegen zijn veel zwaarder (circa 40 gram) en lijken het draaien van het stokje juist te belemmeren. Spinklossen of spintollen zijn tot dusverre niet in associatie met glazen kralen aangetroffen. Bovendien zijn spinschijfjes van aardewerk ook in de Vroege Middeleeuwen nog zeer algemeen.¹²⁹ Op grond van het bovenstaande is het - zolang het tegendeel niet bewezen is - onwaarschijnlijk dat de grote vroegmiddeleeuwse kralen als spinschijfjes dienst hebben gedaan.

8.2 Kralensnoeren

In 26 graven is sprake van een kralensnoer als bijgift, omdat de kralen als een lijn of geconcentreerd rond de schedel of op de borst werden teruggevonden. In totaal bevatten de snoeren 662 glazen kralen, 181 kralen van barnsteen en vijf andere kralen: twee van zilver, twee van goud¹³⁰, éénmaal aardewerk (tabel 8.2). Bovendien zijn hangers van goudfiligraanwerk en andere materialen (brons, aardewerk, doorboorde munten) vaak met de kralen gecombineerd. Door de combinatie van kralen en sieraden is het vrijwel zeker dat kralensnoeren aan vrouwen en meisjes werden meegegeven. Kralensnoeren zijn in Wijchen nooit naast wapens aangetroffen.

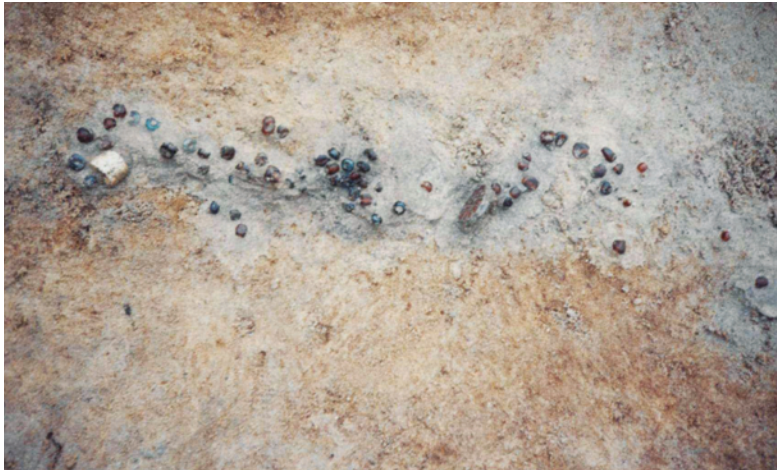
8.2.1 Kralensnoeren en *fibulae*

In acht gevallen (de graven 34, 52, 65, 156, 160, 171, 219, 235) zijn de kralensnoeren gecombineerd met een of twee *fibulae*. Daarbij valt op dat de vroeg gedateerde graven (fase 2 en 3a; tabel 8.2) steeds een tweetal vogel*fibulae* of schijf*fibulae* bevatten en de latere graven (fase 4) een enkele schijf*fibula*. Blijkbaar was het in de late 5^{de} en eerste helft van de 6^{de} eeuw gebruikelijk om de twee einden van de



Figuur 8.4 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 219. Foto Rob Mols.

- 126 De Romeinse dichter Catullus (84-54 voor Chr.) beschrijft hoe de drie *Parcae* (schikgodinnen) al spinnend het bruiloftsmaal van Peleus en Thetis opluisteren met hun lied: ... en hun handen volvoerden routineus hun eeuwig plukkende arbeid. Hun linker hield het in zachte wol gehulde spinrokken vast, hun rechterhand gaf soms vorm aan de draden door ze voorzichtig af te spinnen met de handpalm omhoog, dan weer bracht die rechterhand met de duim omlaag de spintol aan het draaien, die in evenwicht bleef dankzij het spinschijfje ... (Catullus 64, 310-314). Vertaling Wim Hottentot; zie ook Von Cohausen 1879, 23-27; Forbes 1964, 151-174; Wild 1970, 35-37; Oxford Classical Dictionary 1489 f., s.v. *textile production* (J.P. Wild); Der Neue Pauly Band 12/1 (2002) 223-228, s.v. *Textilherstellung II, B. Spinnen* (224, A. Pekridou-Gorecki).
- 127 Berkvens 2004, 183-184.
- 128 MacGregor 1985, 185-187.
- 129 Bijvoorbeeld Böhner 1958, 218, Taf. 61 en Hartman 1981, 156, 158, fig. 15 voor een spinschijfje van aardewerk en een spintol van ivoor uit een rijk vrouwengraf in Zofingen, Zwitserland.
- 130 Vervaardigd van het band-oog van filigraanwerk-hangers; zie paragraaf 5.4.2.



Figuur 8.5 Wijchen-Centrum.
Het snoer van graf 160 tijdens het
veldwerk. Archief RCE.



Figuur 8.6 Wijchen-Centrum. De kralensnoeren van graf 230 (links) 132 (middenboven), graf 253 (middenonder) en graf 58 (rechtsboven).

kralensnoer afzonderlijk vast te spelden, terwijl de kralensnoeren in de late 6^{de} en vroege 7^{de} eeuw aan beide uiteinden door één *fibula* werden vastgezet.¹³¹

8.2.2 Hergebruikte kralen: La Tène-glas en meloenkralen uit de Romeinse tijd

Hoewel het voorkomen van grote aantallen veelkleurige kralen een kenmerk is van de Merovingische periode, komen glazen kralen in kleinere aantallen wel al veel eerder voor. In de Late IJzertijd circuleren vooral armbanden maar ook talrijke kralen van La Tène-glas, die vaak kobaltblauw zijn met gele zigzagversiering. In de Romeinse tijd waren zogenoemde meloenkralen gemeengoed. De kralen danken hun naam aan de verticale groeven, die de kralen doen lijken op het gelobde lichaam van meloenen. Ze zijn vaak vervaardigd van turquoise *faience*. Van ruiterafbeeldingen is bekend dat meloenkralen aan het hoofdstel en de teugels van militair paardentuig konden zijn bevestigd,¹³² maar

¹³¹ Overeenkomstig Strauss 1992; zie ook paragraaf 5.4.1.

¹³² Nicolay 2008, 234 (fig. 6.13).

zij komen ook veel voor in Romeinse nederzettingen en graven. Kralen van La Tène-glas en Romeinse meloenkralen zijn ook in de Merovingische kralensnoeren van Wijchen aanwezig: twee meloenkralen en twee La Tène-kralen tussen de kralensnoeren (tabel 8.2; o.a. graf 235-fig. 8.2) en eveneens twee meloenkralen en twee La Tène-kralen tussen de losse kralen in de volgende paragraaf (tabel 8.3). Ook de omgeslagen standring van een stuk glazen vaatwerk van Romeinse datering is als kraal hergebruikt (graf 52 – fig. 8.3). Deze vondsten die oorspronkelijk uit de Late IJzertijd of Romeinse tijd stammen zijn waarschijnlijk door de vroegmiddeleeuwse bevolking gevonden op verlaten vindplaatsen uit die oudere perioden, net zoals dat bij het aardewerk wordt vermoed (Romeinse beker uit graf 64, fig. 5.33).

8.2.3 Chronologie van enkele typen kralen

In deze paragraaf wordt getracht chronologische trends in het voorkomen van de kralen vast te stellen. Als eerste worden diverse kralensnoeren uit graven die op basis van andere objecten (*fibulae*, aardewerk, gordels) zijn gedateerd, met elkaar vergeleken. Hierdoor is het mogelijk om ‘vroeg’ en ‘late’ kralen te herkennen, indien die kralen alleen in ‘vroeg’ of alleen in ‘laat’ gedateerde graven voorkomen. Op basis van de resultaten van deze analyse kunnen eventueel graven met alleen kralen zonder andere dateerbare objecten aan een fase worden toegekend.

De graven 52, 219 en 235 (fig. 8.3, 8.4 en 8.2) zijn op basis van de *fibulae* aan fase 2 (vóór 530 na Chr.) toegewezen. Alledrie de kralensnoeren uit deze graven bevatten lange dunne cilinders van helderblauw glas, kleine bolle kralen van glanzend wit glas (parelmoer-achtig; soms meerdere ervan geschakeld, segmentkralen). Naast deze kralen, die niet in latere snoeren voorkomen (zie hieronder), zijn er natuurlijk nog de barnstenen kralen en andere vormen en kleuren die wel langer in gebruik waren.

De graven 132, 160 en 253 zijn op basis van *fibulae* en gespen in fase 3a geplaatst. Graf 230 is op basis van aardewerk aan fase 3 toegewezen. Het snoer van graf 160 (fig. 8.5; fig. 5.26) kent vrijwel



Figuur 8.7 Wijchen-Centrum. Het kralensnoer en de schijffibula uit graf 34. Foto Museum het Valkhof

uitsluitend barnstenen kralen, met enkele zwartglanzende kralen in bandvorm evenals een grote witte kraal van aardewerk of kalksteen. Bij de snoeren van de graven 132, 230 en 253 (fig. 8.6) is te zien dat wat betreft vorm de korte brede cilinders, biconische kralen en die met vijfhoekige doorsnede hun intrede doen. Wat betreft kleur komen in deze fase de tweekleurige kralen (bijvoorbeeld wit op rood, rood op geel) voor. Van de in fase 3b gedateerde graven bevatte alleen graf 171 (fig. 5.28) een groot aantal kralen. Hoewel het overgrote deel bestaat uit 41 kleine gele kralen die we ook in eerder en latere fasen zien, blijkt verder dat ook driekleurige kralen voorkomen.

De graven 34 en 65 zijn op basis van een *fibula* en haarnaald (graf 34; snoer en schijffibula fig. 8.7) en aardewerk (graf 65; fig. 8.8) in fase 4a gedateerd. De graven 55, 58, 156 en 179 zijn in fase 4b geplaatst op basis van aardewerk (graf 55), beslagplaatjes (graf 58; fig. 8.6), een *tremmissis* (graf 156; fig. 8.10) en een ingelegde gordel (179). Wat betreft vormen is te zien dat de biconische vorm uit fase 3 nog wel spaarzaam voorkomt maar veelal is vervangen door de tonvorm (gestrekt-bol lichaam en afgeplatte kanten). Ook komen gestrekte rechthoekige kralen voor, die niet in oudere graven zijn waargenomen. Wat betreft kleuren vallen de mat-oranje kralen op (vooral in tonvorm) en de meerkleurige kralen kennen stipjesversiering, terwijl de meerkleurige kralen in eerdere fasen alleen streep- en kruismotieven vertoonden.

Samenvattend kunnen de volgende trends worden vastgesteld: lange dunne cilinders van helderblauw glas komen uitsluitend in fase 2 voor. In fase 3 komen voor het eerst meerkleurige kralen voor en zijn de biconische kraalvormen populair. In fase 4 worden de mat-oranje tonvormen en de gestrekt rechthoekige kralen geïntroduceerd. Bij de meerkleurige kralen komt stipjesversiering voor. Op basis van deze trends kunnen enkele graven met alleen kralen zonder dateerbare andere objecten aan een fase worden toegekend. In graf 29 was een lange dunne blauwe cilinder-kraal aanwezig, op basis waarvan dat graf in fase 2 is geplaatst. Graf 5 (fig. 8.9) bevatte een snoer met zowel mat-oranje tonvormen, een gestrekt-rechthoekige kraal als één met stipjesmotief en wordt dan ook aan fase 4 toegewezen. Met de kralen en een Wijster-naald vertoont dit graf overeenkomsten met graf 34, die dezelfde kralen en ook een Wijster-naald bevatte. De graven 92, 98 en 239 konden eveneens op basis van een mat-oranje tonvormige kraal in fase 4 worden geplaatst. De kralen van graf 127 omvatten onder meer stipjesversiering, waardoor ook die aan fase 4 kan worden toegeschreven.



Figuur 8.8 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 65. Foto Rob Mols.



Figuur 8.9 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 5. Foto Rob Mols.



Figuur 8.10 Wijchen-Centrum. De inventaris van graf 156.

8.3 Losse kralen

Met 'losse' kralen worden kralen aangeduid die ofwel als eenling ofwel verspreid door de grafkuil werden aangetroffen. Eventueel zouden ze een aparte functie kunnen hebben, maar omdat deze kleine kralen niet op een speciale positie zijn gevonden of afwijken wat betreft omvang (zoals de zwaard-/gordelkralen), kan die speciale functie niet zomaar worden aangenomen. Enkele graven met grotere aantallen verspreide kralen bevatten waarschijnlijk een kralensnoer (zoals de snoeren uit paragraaf 8.2), maar omdat de kralen verspreid door de grafkuil zijn aangetroffen, is ook dat niet zeker. Behalve de eventuele niet herkende snoeren en zwaard-/gordelkralen is een andere mogelijkheid dat losse kralen ter decoratie op kleding waren genaaid. In het Wijchense grafveld is 40 keer een bijgift van losse kralen vastgesteld, waarbij 98 kralen van glas en dertien kralen van barnsteen betrokken zijn (tabel 8.3).

Hiervoor werd al opgemerkt dat het bij kralensnoeren om typisch vrouwelijke bijgiften gaat. Bij de losse kralen zijn enkele exemplaren in een inventaris met wapens aangetroffen (graven 10, 50, 108, 152), zodat losse kralen wellicht ook door mannen (of jongens) werden gedragen.

bijgiftnr	vondstnr	aantal glas	aantal barnsteen	aantal totaal	fase andere bijgift	opmerking
2.1	V1.107	1	0	1		
4.2	V8.029-037	2	0	2		
8.1	V1.173	1	0	1		
9.1	V1.141-149-156	3	0	3		
10.2	V1.143	1	0	1		La Tène-glas
15.4	V1.092	0	1	1	3b	
22.2	V1.131	2	0	2	4b	
(35)	V3.122	1	0	1	4a	
37.2	V3.099	1	0	1		
40.3	V3.051	1	0	1		
44.4	V5.002	1	0	1		
45.1	V3.041-042-043	5	0	5		
49.1	V3.104-109	4	1	5		
50.7	V3.132	1	0	1	2	verguld; samen met hangers metaal/aardewerk
51.1	V23.041	15	0	15		
59.1	V4.098-099	1	1	2		1x Romeins meloenkraal
75.6	V6.074	1	0	1	4a	
81.4	V6.108	1	0	1	4a	
87.2	V6.145	2	0	2		1x Romeins meloenkraal 1x almandijn
102.2	V8.121	2	0	2	3b	
106.1	V8.084-094	12	1	13		
107.3	V8.080	0	1	1	3b	
108.2	V8.072	1	1	2		
128.1	V9.074-077	2	0	2	4	
142.1	V9.109	1	0	1		1x verguld
152.3	V10.015	1	0	1		grote kraal, driekleurig
154.2	V10.036	0	1	1	4b	
161.1	V10.094-095	3	0	3	2	tevens 1x gordelkraal (groot)
199.2	V16.011	0	1	1		
226.1	V19.019	2	1	3	3a	
228.1	V20.008	0	1	1	3a	
228.3	V20.012	3	1	4	3a	tevens 2x gordelkraal (groot)
244.3	V25.011	1	0	1	4b	
249.3	V21.071	1	0	1	4	
258.1	V21.038	3	2	5	4a	waarvan 1x La Tène
266.1	V23.050	15	0	15		
285.1	V25.037	1	0	1	4	
304.1	V1.142-156	2	0	2		
317.6	V3.022	3	0	3	2	
324.2	V4.094	1	0	1		
		98	13	111		

Tabel 8.3 Wijchen-Centrum. Overzicht van de losse kralen.

9 Textielresten

Chrystel Brandenburgh

In het grafveld van Wijchen is een groot aantal fragmenten textiel aangetroffen, meestal bewaard in de corrosielaag van metalen objecten. In totaal zijn 95 fragmenten waargenomen, afkomstig uit 45 graven. Door het bestuderen van textielresten kunnen onder meer de kwaliteit van het gebruikte textiel, details van de kleding en eventueel het gebruik van een lijkkleed worden vastgesteld.

9.1 Inleiding

De aangetroffen textielresten zijn binnen het huidige onderzoek op een basisniveau gedetermineerd en beschreven. Een uitgebreidere analyse en vergelijking met andere grafvelden gaat het kader van dit onderzoek te buiten en zal in een groter promotieonderzoek naar vroegmiddeleeuwse textielresten door de auteur gerealiseerd worden.¹³³ Dit hoofdstuk presenteert enkele hoofdlijnen van de studie van textielresten en gaat verder in op een klein aantal graven waarin interessante textielresten zijn gevonden.

In zijn algemeenheid geldt dat textielresten vrijwel uitsluitend bewaard zijn gebleven in contact met metalen objecten (fig. 9.1), veelal in de corrosie van ijzer. Dit mineralisatieproces, waarbij het textiel in contact met een metalen voorwerp een chemische reactie ondergaat, treedt op gedurende de eerste maanden na depositie.¹³⁴ Het textiel dat niet in contact ligt met metaal, vergaat in de jaren die volgen. De fragmenten textiel die zijn overgebleven, zijn hierdoor klein, variërend van 0,5 x 0,5 cm tot 4 x 4 cm. Deze resten zijn de enige overblijfselen van de kleding van de doden en van de grafbekleding. Alhoewel van beperkte omvang bieden de vondsten enorme mogelijkheden voor onderzoek naar (het gebruik van) textiel.

Metalen grafvondsten zijn doorgaans goed gedateerd, het geslacht en de leeftijd van de begravene is te achterhalen en de ligging van de kledingresten en accessoires op het lichaam zijn bekend. Hierdoor is het in sommige gevallen mogelijk om de kleding en de manier waarop het graf was bekleed te



Figuur 9.1 Wijchen-Centrum. *Fibula* uit graf 226 (V19.010) met diverse lagen textielresten aan de onderzijde, waar de speld door de stof is gestoken.

133 Het promotieonderzoek aan de Universiteit Leiden is in 2008 van start gegaan. Het doel van het onderzoek is om de productie en het gebruik van textiel gedurende de Vroege Middeleeuwen te begrijpen. Het onderzoek beoogt op een theoretisch en praktisch niveau de ontwikkelingen hierin te schetsen en in relatie te brengen met de sociale structuren waarin ze plaatsvonden. Veranderingen in zowel de productie als het gebruik van textiel in kleding hebben vaak een directe relatie met veranderingen in de sociale structuur van de maatschappij en kunnen daardoor niet los hiervan benaderd worden. In het kader van het onderzoek worden vondstcomplexen geanalyseerd afkomstig uit diverse grafvelden en nederzettingen in heel Nederland. Het grafveld in Wijchen is een van deze vondstcomplexen. Ook een vergelijking met graven en nederzettingenvondsten in het buitenland behoort tot het onderzoek.

134 Gillard *et al.*, 1994.

reconstrueren. Daarnaast kan door deze goed gedateerde textielresten een beeld geschetst worden van de ontwikkelingen in textielgebruik en regionale voorkeuren voor textiel.

Doordat slechts een klein deel van de collectie na afloop van de opgraving werd geconserveerd, was - paradoxaal genoeg - het textiel nog vaak in goede staat op de objecten aanwezig. In het verleden richtten conserveringstechnieken zich vaak op het metalen object, waarbij textielresten werden verwijderd. Dit is ook gebeurd bij een aantal vondsten uit deze collectie, maar het merendeel was niet behandeld. In een enkel geval was het gehele object dik ingesmeerd met paraloid, wat textielanalyse lastig maakt.

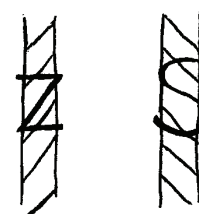
Het textiel is op een basisniveau gedocumenteerd met een stereo-microscoop met een vergroting van 6-40x. Vastgelegd in tabel 18.1 (bijlage) zijn het type object waarop het textiel is aangetroffen en de locatie van het textiel op het object. Dit geeft informatie over de functie van het textiel, de locatie ervan op het lichaam en de manier waarop verschillende lagen kleding werden gedragen en gefixeerd. Daarnaast zijn enkele kenmerken van de weefsels geregistreerd: de binding, de fijnheid en eventueel aanwezige weeffouten. Binnen de scope van het project was het niet mogelijk om vezelanalyses van alle weefsels uit te voeren. Alleen graf 146 is op deze wijze geanalyseerd, waarbij gebruik is gemaakt van een microscoop met een vergroting van 400x. Ook met een kleine vergroting kunnen linnen en wollen weefsels soms van elkaar worden onderscheiden door de gladheid van de gesponnen draden. Wollen draden hebben doorgaans een wat krullerig aanzien, terwijl linnen draden meestal glad gesponnen werden. Waar mogelijk is deze voorlopige vezeldeterminatie in bijlage 1 en onderstaande tekst weergegeven met een (?) erachter.

In onderhavig hoofdstuk wordt allereerst een korte uitleg gegeven over hoe textiel gemaakt werd. Alhoewel men in de Vroege Middeleeuwen diverse manieren beheerste om vezels tot lappen, koorden, touwen en kledingstukken te maken, is in het grafveld van Wijchen slechts een beperkt aantal technieken waargenomen. Onderstaande beschrijving in paragraaf 9.2 is dan ook grotendeels beperkt tot wat in het grafveld aanwezig is. Hierna komen in paragraaf 9.3 de textielresten uit het grafveld van Wijchen aan bod. Na enkele inleidende alinea's over de technische kenmerken van het textiel, wordt in paragraaf 9.3.1. in meer detail ingegaan op de kwaliteit van de weefsels en de status van de begraven personen. In paragraaf 9.3.2. zal een beeld geschetst worden van de functie van het textiel in het graf. Als voorbeeld worden hierbij de graven 183 en 146 in detail behandeld. De afsluitende conclusie (paragraaf 9.4) moet, gezien het inventariserende karakter van het onderzoek, voornamelijk als een korte samenvatting en voorlopige tussenstand gezien worden. Daarna worden vooral de mogelijkheden van toekomstig onderzoek geschetst.

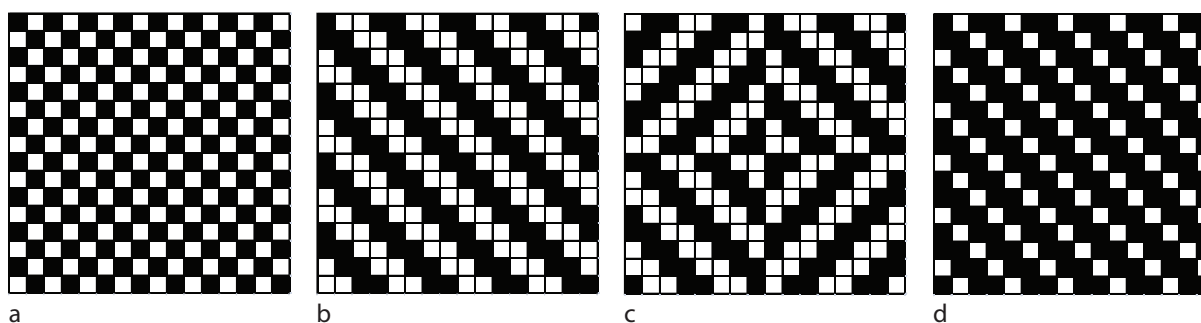
9.2 Van draad tot doek

Textiel werd in het verleden gemaakt van zowel plantaardige als dierlijke vezels. Veel gebruikte materialen waren schapenwol, linnen en – in mindere mate – zijde. Weefsels waarbij vachten van andere dieren zoals geit, bever of konijn werden gebruikt, zijn ook bekend, al kwam dit slechts zelden voor. De productie van textiel was een langdurig proces: vezels moesten tot draden worden gesponnen, waarna deze draden op een staand weefgetouw werden geweven. Bij het spinnen wordt een pluk vezels uiteengetrokken en tot een draad ineen gedraaid. Dit kan op twee manieren gebeuren; afhankelijk van de richting waarin de spintol wordt gedraaid ontstaat een draad die in de Z-richting of in de S-richting is gesponnen (fig. 9.2). Voor het maken van een steviger of dikkere draad worden twee of meer draden ineen gedraaid. Dit twijnen gebeurt meestal in tegenovergestelde richting als de spinrichting.

Bij het weven is doorgaans sprake van twee dradenstelsels die elkaar loodrecht kruisen. Het ene dradenstelsel, de ketting, loopt in de lengterichting van het weefsel. Het andere stelsel, de inslag, bestaat uit draden die in de breedte van het weefsel lopen. De manier waarop beide dradenstelsels elkaar kruisen – de binding – bepaalt het uiteindelijke uiterlijk van het weefsel. In de Vroege Middeleeuwen was een groot aantal bindingen in gebruik. In het vondstcomplex van Wijchen zijn met zekerheid de effenbinding, de keperbinding 2/2 en de diamantkeper aanwezig (fig. 9.3a, b en c). Bij de effenbinding (ook wel plat- of linnenbinding genoemd) gaat de inslagdraad steeds afwisselend



Figuur 9.2
Schematische
weergave van
twistrichtingen in
gesponnen draden.



Figuur 9.3 Schematische weergave van effenbinding (a), 2/2 keperbinding (b), 2/2 diamantkeperbinding (c) en 2/1 keperbinding (d).

over en onder een kettingdraad. Bij de keperbindingen gaat de kettingdraad over twee inslagdraden heen en verspringt waardoor een schuin ingeweven patroon ontstaat.

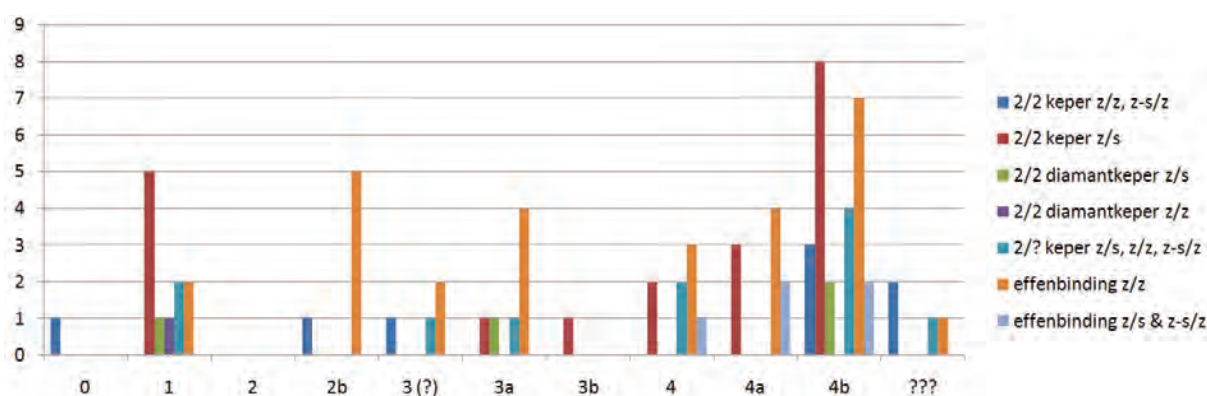
Het was niet in alle gevallen mogelijk om het type keper vast te stellen. Bij een aantal weefsels is de binding daarom aangeduid als 2/? keper. In die gevallen kan sprake zijn van een variant van de 2/2 keper, maar het kan ook om een 2/1 keper gaan (fig. 9.3d). Ook blijkt het in de meeste gevallen niet mogelijk om een onderscheid te zien tussen de gewone 2/2 keper (fig. 9.3b) en varianten op die binding zoals de diamantkeper. Alleen waar het fragment textiel groot genoeg was om vast te stellen dat het om een variant gaat, is dit als zodanig in bijlage 2 weergegeven. De groep met 2/2 kepers lijkt hierdoor groter dan hij in werkelijkheid is. Hierdoor is het moeilijk om het vondstcomplex uit het grafveld Wijchen te vergelijken met textielvondsten uit nederzettingscontexten waar de fragmenten wel groot genoeg zijn om de binding precies vast te stellen. In achttien gevallen was het door slechte conservering van de objecten helemaal niet mogelijk om de binding vast te stellen.

9.3 De weefsels van het grafveld van Wijchen

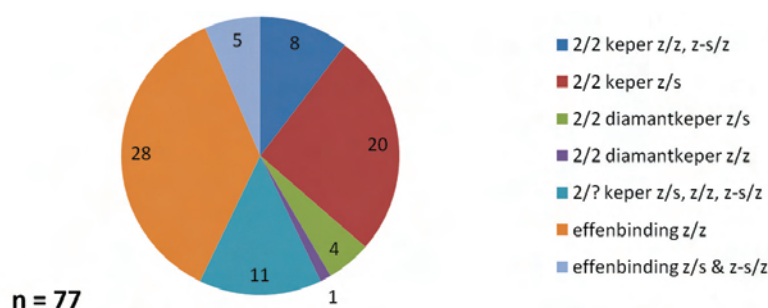
Vrijwel alle weefsels in het grafveld Wijchen zijn geweven van enkelvoudige draden. In een enkel geval is gebruik gemaakt van getwijnde draden (V8.034, graf 99, fase 4). Hiertoe zijn de draden eerst in z-richting gesponnen waarna ze in s-richting getwijd zijn. Het weefsel is van een vrij grove kwaliteit met 6 à 7 draden per cm. Helaas was het niet mogelijk om vast te stellen in welke binding het weefsel gemaakt is omdat het textiel in sterke mate was afgesleten. Op drie voorwerpen uit graf 180 werden resten van een tweetal weefsels waargenomen waarbij afwisselend gebruik is gemaakt van z- en s-getwiste kettingdraden (V13.024 t/m V13.026, fase 4b). Met deze techniek ontstond een subtiel ingeweven patroon in de lengterichting van het weefsel. Dergelijke spinpatronen komen regelmatig voor in de Vroege Middeleeuwen en zijn ook in latere perioden aanwezig. Vaak zijn het eenvoudige patronen waarbij een vast aantal z- en s-getwiste draden steeds herhaald werd. De fragmenten textiel uit het grafveld Wijchen waren te klein om het ingeweven patroon vast te kunnen stellen. Beide weefsels zijn van een fijne kwaliteit met 18-20 of 14 draden per cm, geweven in een keperbinding. In één geval was duidelijk dat het om een 2/2 keper gaat, in het andere geval is de keper aangeduid als 2/?.

Zoals te zien in fig. 9.4a en 9.4b is een groot aantal fragmenten geweven in een variant van de keperbinding. Relatief ruim vertegenwoordigd is de 2/2 keper, geweven met z-gesponnen draden in de kettingrichting en s-gesponnen draden in de inslag. Zoals hierboven al beargumenteerd, is het aantal van deze weefsels in werkelijkheid waarschijnlijk lager.

De effenbinding vormt in vrijwel elke fase ongeveer de helft van het aantal weefsels. De meest populaire variant van deze binding is die waarbij voor zowel ketting als inslag z-gesponnen draden zijn gebruikt. Fase 1 en 4b geven een ander beeld: in deze fases is het aandeel kepers veel groter dan in de andere perioden.



Figuur 9.4a Wijchen-Centrum. Verdeling van de textielbindingen per fase. De weefsels (18 stuks) waarbij de binding niet kon worden vastgesteld, zijn niet in dit overzicht verwerkt.



Figuur 9.4b Wijchen-Centrum. Verdeling van de bindingen in het gehele grafveld. De weefsels (18 stuks) waarbij de binding niet kon worden vastgesteld, zijn niet in dit overzicht verwerkt.

9.3.1 Kwaliteit en status in textiel

De weefsels in de graven zijn van uiteenlopende kwaliteit. Een gangbare wijze om de kwaliteit van weefsels weer te geven is door het aantal draden per cm te meten. In het grafveld van Wijchen komen grove weefsels met minder dan 10 draden per cm in alle periodes even vaak voor als fijnere weefsels (fig. 9.5). De weefsels in effenbinding zijn overwegend fijner dan de kepers (fig. 9.6).

Verschillen in status of rijkdom kunnen tot uitdrukking komen in de kleding van de doden. Het ligt voor de hand dat graven met een rijke grafassemblage ook een luxer segment textiel laten zien. Uitzonderlijk fijne weefsels, zijde, gouddraad en borduursel zoals bekend uit rijke graven in het binnen – en buitenland zijn in Wijchen niet aanwezig.¹³⁵ Statusverschillen tussen de begraven personen uit zich daarmee niet zo duidelijk dat de kleding zeer rijk genoemd mag worden.

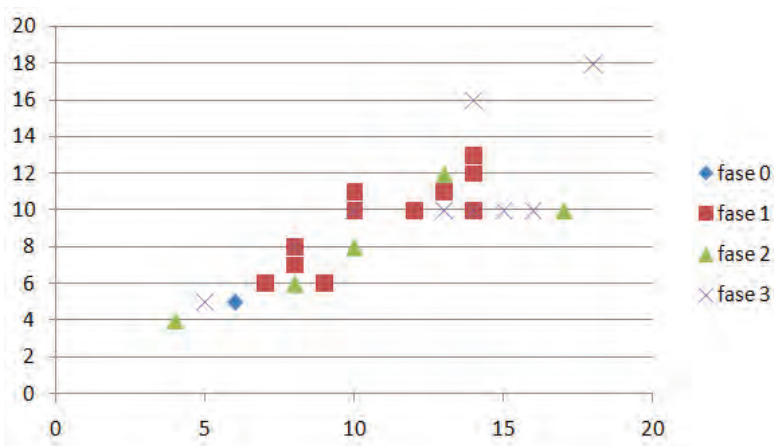
Desalniettemin zijn er binnen het grafveld wel verschillen in kwaliteit textiel te zien. De graven 235 (fase 2), 57 (fase 3a), 65 (fase 4a), en 146 (fase 4b) zijn vergeleken met de overige graven op basis van grafgiften als rijk omschreven. Ook het textiel uit deze graven is in een aantal gevallen van bovengemiddelde kwaliteit.

De vrouw uit graf 235 draagt ten minste vier lagen kleding, alle geweven in effenbinding. Twee van deze weefsels, vermoedelijk wollen, zijn vrij grof. De overige twee weefsels zijn van een fijnere kwaliteit van resp. 13x12 en 17x10 draden per cm.

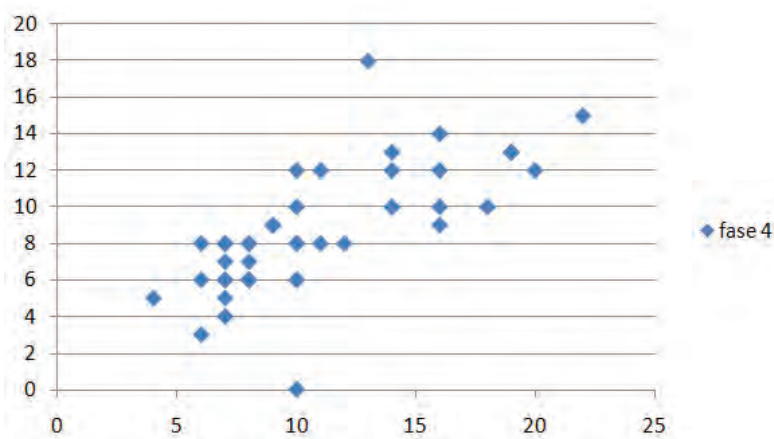
Graf 57 heeft slechts één stuk textiel opgeleverd. Op de achterzijde van een goud en almandijn ingelegd gordelbeslag aan een bergkristallen gesp was een in diamantkeper geweven stof aanwezig met 15x10 draden per cm.

In graf 65 waren ten minste drie verschillende weefsels aanwezig. De begraven vrouw droeg een schijf*fibula* met daarop twee lagen textiel. Het onderkleed dat hieronder gedragen werd, was vrij grof, maar het kledingstuk daarboven was veel fijner (16x14 draden/cm). Ter hoogte van de heup (op een gordelgarnituur?) was een fijn en open weefsel aanwezig dat geweven was van zeer dunne draden.

¹³⁵ Vergelijk Maastricht (Brandenburgh, in prep), Sutton Hoo (Crowfoot 1983, Care Evans 1986), Oseberg (Stine Ingstad 1993) en het graf van Arnegunde in de kathedraal van Saint-Denis (France-Lanord & Fleury 1962).



Figuur 9.5 Wijchen-Centrum. Aantal draden per cm van ketting- (horizontale as) en inslagdraden (verticale as). De weefsels waarbij geen dradental kon worden vastgesteld en de weefsels die niet aan een fase kunnen worden toegekend, zijn niet verwerkt (16 stuks).



Figuur 9.6 Wijchen-Centrum. Fijnheid van de weefsels in draden per cm, onderverdeeld naar binding. De weefsels waarvan geen dradental kon worden vastgesteld zijn niet verwerkt.

Alhoewel de dradendichtheid niet uitzonderlijk hoog is (12x11 draden/cm) was dit een waardevol weefsel aangezien het spinnen en weven van dergelijke dunne draden aanzienlijk moeilijker was dan wanneer dickere draden gebruikt werden.

Graf 146, waarin zowel een man als een vrouw begraven waren, bevatte slechts twee soorten fijne textiel. De overige zeven weefsels waren gemaakt met minder dan 10 draden per cm. Wat kleding betreft is dit dan ook geen rijk graf.

Overigens zijn er ook andere graven die een hoger dan gemiddelde kwaliteit textiel bevatten. Zo bevat graf 183 hoofdzakelijk fijne weefsels en zijn ook in de graven 194, 9, 57, 226, 35, 81, 22, 90 en 180 fijne weefsels aanwezig. Noemenswaardig is eveneens graf 156 waar een weefsel van 22x15 draden per cm vastgesteld is, afkomstig van een zilveren schijf*fibula*; het graf bevatte verder een groot aantal mooie kralen en een gouden *tremissis*.

9.3.2 Kleding of grafbekleding? Het gebruik van het textiel in het graf

Gedurende een groot deel van de vroege middeleeuwen begroef men de doden in hun kleding. Op basis van slijtage op de kledingaccessoires is beargumenteerd dat de doden waarschijnlijk in hun dagelijkse kleding werden begraven.¹³⁶ Van rijke graven wordt verondersteld dat een deel van de grafinventaris bedoeld was om de status van de dode te benadrukken, wat de dodendracht en de grafgiften mogelijk nog luxer maakte dan in het dagelijks leven. Het gebruik om doden in hun kleding te begraven hield pas op toen het Christendom het begrafenisritueel ingrijpend wijzigde.

¹³⁶ Walton Rogers (2007) heeft o.a. gekeken naar reparaties en slijtage op kleding en *fibulae* en heeft geconcludeerd dat beide vaak versleten en intensief gebruikt zijn. Hieruit leidt zij af dat de metalen objecten (en daarmee ook de kleding) niet speciaal voor het graf gemaakt zijn.



Figuur 9.7 Wijchen-Centrum. Voorzijde (boven) en achterzijde (onder) van de dolk in leren schede uit graf 183 (V13.007). Foto Chrystel Brandenburgh.

Vanaf dat moment wordt grafkleding spaarzamer en onthoudt men zich van grafgiften. Bij gebrek aan metalen grafgiften is het textiel uit deze latere perioden doorgaans volledig verdwenen.

Textiel dat in de graven van Wijchen is aangetroffen, kan gebruikt zijn als kleding, maar kan ook een andere functie gehad hebben. Textiel dat in de corrosie van kledingaccessoires zoals spelden en gespen is aangetroffen, behoort zonder twijfel tot de kleding van de begravene. Voor weefsels die op zwaarden, schilden en andere wapens lagen, is dit niet zo evident. Mogelijk werden deze deels bedekt door de kleding van de begravenen, maar het is waarschijnlijker dat deze voorwerpen werden afgedekt, of omwikkeld met een aparte doek. Uit rijke graven elders is bekend dat grafkisten waren bekleed met tapijten of dat de doden op kussens lagen en werden afgedekt met een doek of mantel.

Omwille van het reconstrueren van de kleding en het gebruik van het overige textiel in de graven is tijdens het onderzoek van elk fragment textiel gedocumenteerd waar en op welk object het is aangetroffen. Zo is het bijvoorbeeld relevant om te weten of een kledingstuk met een *fibula* is vastgespeld of er volledig onder ligt, aangezien de functie en de dracht van dit kledingstuk hierdoor duidelijk wordt. Aan de hand van twee graven zal hieronder een beeld geschetst worden van de mogelijkheden tot reconstructie van het graftextiel.

Graf 183: laat-Romeins graf met militaire uitrusting

De begravene droeg een dolk in een leren schede op het lichaam (fig. 9.7). Op dit object zijn meerdere lagen textiel aangetroffen waardoor het mogelijk is te reconstrueren hoeveel lagen kleding de man droeg. Bij gebrek aan andere kledingaccessoires kan niet worden vastgesteld hoe deze kleding in vorm was genaaid of werd gedragen. De onderste laag textiel is een vrij open weefsel geweven in effenbinding; vermoedelijk is dit het onderkleed van de dode. Daaroverheen droeg de man een of twee kledingstukken gemaakt van wol(?) in een diamantkeper (z/z) en een 2/2 keper (z/s). De schede met de dolk lag op deze weefsels en werd vervolgens afgedekt met een grove effenbinding (8x8 draden/cm) en nogmaals een fijne wollen(?) diamantkeper die aan de voor- en zijkant om de dolk heen lag. Dit laatste kledingstuk kan een mantel of een doek zijn die over de dode heen gelegd was.

De drie wapens in het graf, een bijl, mes en een korte lans, zijn alle afgedekt door een vrij grove wollen(?) keper (2/2, z/s) met ca. 6-8x6-7 draden per cm. Alhoewel er verschillen zijn in dradendichtheid tussen de drie weefsels, kan het om een en hetzelfde stuk textiel gaan.

Graf 146: dubbelgraf van een man en vrouw

De man in graf 146 droeg een linnen onderkleed geweven in een fijne effenbinding (18x14 draden/cm). Daarop was in ieder geval een vrij grof en dik weefsel aanwezig, geweven in diamantkeper en 2mm dik. Dit vrij stugge weefsel bevond zich op de achterzijde van een stukje gordelbeslag en lag op het linnen onderkleed. Daarnaast zijn twee losse fragmenten van hetzelfde textiel geborgen. Gezien de

plaats op het metalen beslagstukje en de dikte van het weefsel is het mogelijk gebruikt als gordel. Onder de gesp en beslagplaat werd een derde weefsel gevonden: dit keer gaat het om een vrij grof en open wollen(?) weefsel dat vermoedelijk onder de gordel werd gedragen. Op het mes dat aan de gordel hing was een iets fijnere keper aanwezig die over de gordel heen gedragen moet zijn. Van een laatste weefsel, waarvan vier kleine losse fragmenten bewaard zijn gebleven, is de herkomst helaas onbekend. Van de kleding van de vrouw uit hetzelfde graf zijn slechts twee weefsels bewaard gebleven. Andere kledingaccessoires die een reconstructie van de dracht van deze vrouw mogelijk maken, ontbreken eveneens. Onder de beslagplaat van haar gordel was een grove linnen keper aanwezig, geweven in 8x6 draden/cm. Op een beslagstukje van de gordel lag een wollen keper van een vergelijkbare kwaliteit.

9.4 Conclusie

Het textiel uit het grafveld Wijchen is in dit artikel op een aantal hoofdlijnen in beeld gebracht. Duidelijk mag blijken dat het textiel uit dit grafveld van uiteenlopende kwaliteit is, waarbij zowel grove als iets fijnere weefsels aanwezig zijn. Bijzondere bindingen en status-goederen zoals zijde, gouddraad en zeer fijne weefsels ontbreken. Kleding van de top-elite zoals in Sutton Hoo, Maastricht en van Arnegunde zijn dan ook niet aanwezig in Wijchen. Alhoewel uit de grafgraven blijkt dat er binnen het grafveld rijkere en armere graven zijn, is dit onderscheid in het gebruikte textiel minder duidelijk. Goed textiel lijkt in zowel rijke als arme graven voor te komen en andersom bevatten ook rijke graven soms grove textilia. De graven 235, 156 en 57 zijn hierop een uitzondering: in alledrie de graven zijn de bijgraven, de kledingaccessoires en het textiel duidelijk rijker dan in veel andere graven. Door bovenstaande analyse zijn de textielresten uit Wijchen basaal geïnventariseerd en gekarakteriseerd. Nader onderzoek is echter wenselijk en zal plaatsvinden (zie noot 133), waarbij de huidige dataset aanzienlijk aangevuld zal worden.



10 Vuursteen

Rob Houkes

Tussen de vondsten van het grafveld bevindt zich ook vuursteen. Op zich is dit niet vreemd, vuursteen wordt immers niet alleen in de steentijd gebruikt, maar blijft voor bepaalde doeleinden zelfs tot ver in de historische perioden in gebruik, het meest als vuurslag voor het maken van vuur en later ook voor het afvuren van vuurwapens. Vuurslagen behoren in de Merovingische tijd ook tot het gordelgarnituur. Een complete vuurslag bestaat uit een vuurslag-ijzer en een geschikt stuk vuursteen. Het vuurslag-ijzer wordt langs de vuursteen geslagen om vonken te maken die lang genoeg blijven gloeien om een vuurtje aan te maken.

De collectie vondsten van Wijchen-Centrum bevat minimaal 42 stuks vuursteen (uit 33 vondstnummers), die voor het overgrote deel afkomstig zijn uit de kuilvullingen van de graven. Zeven stukken die wel als 'vuursteen' zijn geadministreerd, bleken niet in de collectie aanwezig te zijn. Anderzijds zijn ook nieuwe stukken aangetroffen, die niet in de documentatie vermeld waren maar tijdens het bekijken van de vondsten zijn opgemerkt. Omdat de meeste vondstzakken geopend zijn, mogen we er vanuit gaan dat het meeste vuursteen is waargenomen.

10.1 Vuurstenen van Merovingische datering

Van de 42 vuurstenen artefacten zijn er veertien met enige zekerheid als Merovingische vuurslagen te beschouwen (tabel 10.1). Er is geen sprake van een 'typische' vuurslag; de vuurslagen zijn gemaakt van zowel klingen, afslagen als ondermineerbare grondvormen, al dan niet intentioneel geretoucheerd. Er is een grote variatie in lengte (19 – 56 mm), breedte (18 – 35 mm) en dikte (5 – 14 mm) alsmede in de onderlinge verhoudingen daarvan vastgesteld. Van sommige is de dorsale zijde vrijwel geheel bedekt met cortex. Het enige kenmerk dat de vuurslagen verbindt, is de gebruiksslijtage. Door het vonken slaan vertonen een of meerdere kanten van een vuurslag een sterk gesplinterde gebruiksretouche en zijn de werktanden vaak sterk afgerond. Bij intensief gebruik zijn deze sporen zeer goed zichtbaar en worden vaak ook begeleid door een sterke afronding van de ribben op de dorsale zijde en een vette glans over het gehele stuk. Bij een minder langdurig gebruik zijn de sporen uiteraard minder of zelfs in het geheel niet met het blote oog zichtbaar.

Negen vuurslagen zijn in het veld bij het uitprepareren van de graven geborgen als vuurslag-bijgift, waarvan er vier gedeeltelijk of zelfs bijna geheel bedekt zijn met klonten aanhangend ijzerroest, waarschijnlijk restanten van het gordelgarnituur. De conserveringstoestand van de metaalresten is echter ronduit slecht waardoor de metalen objecten niet veel meer zijn dan een vormeloze klont roest met aanhangend zand, soms in brokken uiteen gevallen. Het moge duidelijk zijn dat het hierdoor lastig is hierin een eventueel vuurslag-ijzer te herkennen. Nog eens vier vuurslagen worden vermeld in de oorspronkelijke vondstdocumentatie maar bleken niet meer in de collectie aanwezig. Deze zijn in diverse museumcollecties terecht gekomen en niet door de auteur bekeken. Drie artefacten die niet als grafgift zijn geborgen, zijn op grond van de gebruiksslijtage eveneens als vuurslag gedetermineerd. Aan één hiervan kleven nog resten ijzerroest die bevestigen dat het om een vuurslag, afkomstig uit een gordelgarnituur, gaat.

Bij de Merovingische graven valt op dat behalve het voorkomen in mannengraven (6x) ook twee vuurslagen aan kinderen (2x) en één mogelijk aan een vrouw is meegegeven, terwijl de typische gordelgarnituren met vuurslag-ijzer, vuursteen en allerhande objecten in een tas vooral bij mannen horen. Vuurslagen worden al in de steentijd gebruikt maar omdat er toen uiteraard nog geen metaal werd bewerkt, bestonden vuurslag-ijzers nog niet; deze verschijnen pas in de IJzertijd. Voordat



Figuur 10.1 Wijchen-Centrum. De vuurslag van graf 131.

bijgiftnr	vondstnr	interpretatie	fase	geslacht/ leeftijd
(9)	V1.152			
(13)	V1.046			
(19)	V1.164			
27.2	V1.163	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'		m?
39.6	V3.082	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	4a	m?
(40)	V3.050			
(44)	V5.016			
(49)	V3.101			
57.5	V4.028	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	3a	m?
64.2	V6.110	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	3b	v? 18+
(76)	V6.093			
84.2	V6.037	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'		0-18
(kuil)	V9.011	(kuil LME)		
(103)	V9.095			
123.4	V9.140	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	3a	m?
(129)	V9.062			
131.4	V9.053+054	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	3b	m?
139.5	V9.127	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	4a	m? 18+
140.2	V9.087	(vuurslag, bij 'gordelgarnituur?')		m? 18+
146a.5	V10.110d	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	4b	
(148)	V10.122			
157.3	V10.057	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	3b	m?
(179)	V13.020			
185.3	V13.034	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'	1	m?
199.4	V16.012			0-18
(203)	V16.017			
(204)	V16.018			
(213)	V17.009			
	V17.018			
(244)	V21.021			
(256)	V21.040			
273.3	V23.040	vuurslag, bij 'gordelgarnituur?'		0-18
301.2	V27.046	vuurslag		

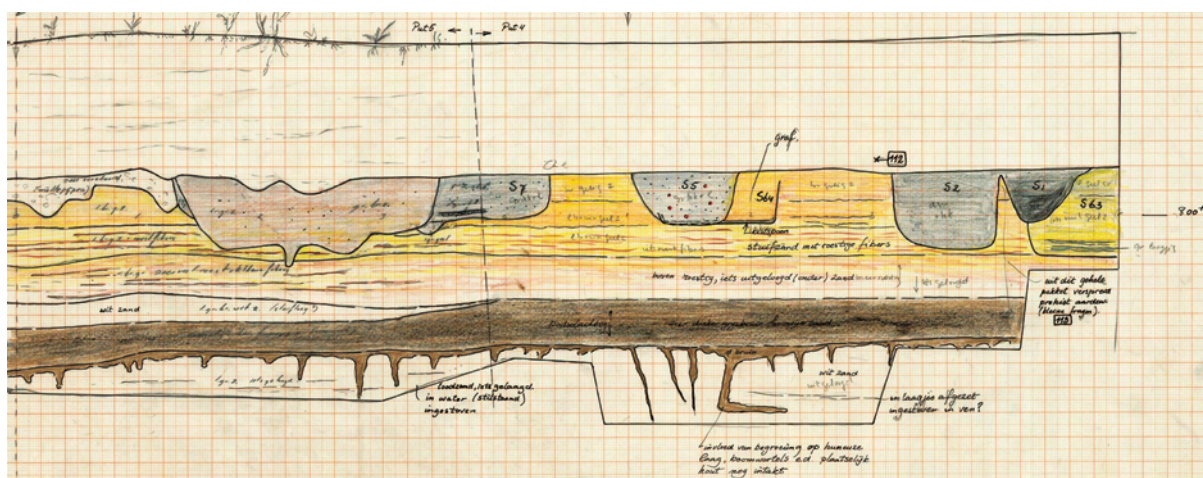
Tabel 10.1 Wijchen-Centrum. Overzicht van de vuurstenen bijgiften en losse vondsten.

ijzer werd gebruikt, was men aangewezen op pyriet (ijzersulfaat, FeS₂). Bij gebruik van pyriet blijft een korrelig, zwart residu achter op de vuurslagen dat op geen van de stukken uit Wijchen is waargenomen. Toch zijn er duidelijke aanwijzingen dat niet al het vuursteen uit de Merovingische graven uit de Vroege Middeleeuwen stamt.

10.2 Vuurstenen van prehistorische datering – Vlaardingen-cultuur?

Behalve de vuurslagen zijn uit de grafkuilen, in een enkel geval ook bij het schaven van het vlak, nog 26 artefacten van vuursteen afkomstig. Drie hiervan bleken niet aanwezig in de dozen. Van de overige 23 zijn er acht werktuigen: een boortje op een puntige afslag, twee afslagen met kerven, twee schrabbers waarvan één knoopschabber, een intensief gebruikt mes op een kernvernieuwingafslag en twee ad-hoc geretoucheerde afslagen. De overige stukken zijn te beschouwen als productieafval; twee afslagkernen, zeven afslagen, twee afvalstukken en drie ontermineerbare stukken. Klingen en klingkernen ontbreken, evenals werktuigen die typisch zijn voor een bepaalde periode. Tijdens het veldwerk zijn deze toegeschreven aan de Vlaardingencultuur, omdat al tijdens vooronderzoek was gebleken dat oudere vondstniveaus uit die periode op het te onderzoeken terrein aanwezig waren. Ter voorbereiding van het onderzoek naar het grafveld zijn door de AWN op het terrein twee proefsleuven getrokken met het doel meer inzicht te krijgen in de grootte en het belang van het grafveld.¹³⁷ De eerste sleuf van 9 bij 2,5 m werd ca 25 m ten oosten van het marktplein getrokken. Tot grote verbazing van de onderzoekers werd in deze sleuf geen enkel Merovingisch graf aangetroffen. Wel werd op een diepte van 2,30 m onder maaiveld een dunne humeuze laag aangetroffen waarin een scherp bekeraardewerk, een bronstijd-scherf en een vuurstenen kling werden aangetroffen. Op ca. 2,7 tot 3 m onder maaiveld werd een zeer vondstrijk pakket sterk humeus zand gevonden. Hieruit werden ruim 250 scherven aardewerk geborgen die behoren tot minimaal twee aardewerken potten. Op grond van het baksel en de nog voor het bakken aangebrachte doorboringen onder de rand bij de negen randfragmenten wordt het aardewerk gerekend tot de laat-neolitische Vlaardingencultuur (ca. 3400-2500 v. Chr.). Enkele bodemfragmenten wijzen op potten met een vlakke bodem. Uit hetzelfde niveau zijn een vuursteenafslag en een dikke afslag van graniet afkomstig, maar in vergelijking met de hoeveelheid aardewerk is de hoeveelheid lithisch materiaal heel klein. Helaas kon dit vondstniveau niet verder worden onderzocht vanwege instortingsgevaar.

Tijdens het onderzoek naar het Merovingische grafveld is die vondstlaag opnieuw aangesneden in de werkputten 1, 4-5, 8, 12 en 21 (fig. 10.2). Bovendien is een crematiegraf uit deze laag geborgen in werkput 2 (S2.40 - zie fig. 13.1). De crematieresten waren afkomstig van een kind van 1 tot 6 jaar.¹³⁸ Zowel de vondstlaag als het crematiegraf bevonden zich stratigrafisch dieper dan het sporenniveau van Romeinse en Merovingische datering. Helaas is geen exacte datering voorhanden – er zijn geen monsters voor ¹⁴C-datering genomen. De toewijzing aan de Vlaardingen-cultuur berust daarom op de scherven uit de AWN-sleuf en de wetenschap dat Vlaardingen-cultuur veel in de omgeving is aangetroffen.



Figuur 10.2 Wijchen-Centrum. Het profiel van werkput 4 en 5 (zuidwest-wand). Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.

137 Tuijn 1991.

138 Zie bijlage 1.



11 Overige vondstcategorieën

In dit hoofdstuk worden enkele vondstcategorieën besproken die niet door een specialist zijn bekeken en beschreven. Met uitzondering van een vijftal slijp- en toetsstenen gaat het om materiaal dat niet duidelijk met het Merovingische grafritueel verbonden is. Hoewel sommige fragmenten in grafkuilen zijn aangetroffen, is het materiaal hier grotendeels al in de Romeinse tijd op het terrein terecht gekomen en bij de aanleg van de graven verspit.

De diverse vondsten worden in een tabel gepresenteerd en van een korte toelichting voorzien.

11.1 Natuursteen

Als eerste worden drie slijpstenen en twee slijp- of toetsstenen genoemd, die onderdeel uitmaken van de grafinventarissen. De slijpstenen zijn waarschijnlijk gebruikt voor het scherpen van messen of zwaarden. Toetsstenen zijn gladde zwarte stenen waarmee de hardheid van metalen werd getoetst. Met de steen werd een krasje gemaakt op een stuk goud of zilver van bekend gehalte én op een stuk goud of zilver dat werd aangeboden door iemand anders. Door de diepte van de krassen te vergelijken, kon worden bepaald of het goud- of zilveragehalte van het aangeboden stuk meer of minder was dan dat van het bekende stuk. Of de twee stukken die hier genoemd zijn als toetssteen dat werkelijk ook zijn, is niet vast te stellen. Wel gaat het om kleine gladde zwarte stenen die te klein zijn om als slijpsteen dienst te doen.

Naast de vijf boven genoemde bijgiften zijn er 121 fragmenten ander natuursteen gevonden (tabel 11.1). In tien gevallen is vastgelegd dat het om tufsteen ging, dat ondermeer bij Romeinse bouw werd gebruikt. In tenminste zeven gevallen is tefriet herkend, dat in veel perioden (van prehistorie tot in de vroegmoderne tijd) als maalsteen dienst deed. Bij twee stukken was de asopening van handmolens herkenbaar. Verder wordt ook leisteel genoemd (driemaal), gebroken kiezels (eenmaal), bontzandsteen (eenmaal) en een spitvanger (haardsteen met openingen waarin een spit kon rusten) die tesamen met scherven steengoed werd gevonden. Bij de overige stukken is alleen 'natuursteen' genoteerd. Er is geen verder onderzoek gedaan naar de exacte samenstelling of herkomst van het materiaal.

11.2 Keramisch bouw materiaal

Keramisch bouw materiaal is een verzamelnaam voor baksteen en dakpan, dat zowel van Romeinse als middeleeuwse datering kan zijn. In totaal zijn 123 fragmenten uit 65 vondstnummers geïdentificeerd (tabel 11.2). Veel van de Wijchense fragmenten zijn afkomstig van Romeinse dakpannen. Dakpannen zijn op allerlei Romeinse vindplaatsen aanwezig zonder dat er direct sprake is van steenbouw, maar in combinatie met de tufsteen en mortel is de nabijheid van Romeinse steenbouw niet onwaarschijnlijk. In het opgravingsvlak zijn hier echter geen aanwijzingen voor gevonden.

11.3 Slak materiaal

Onder slak materiaal wordt hier verbrand, verglaasd materiaal verstaan dat waarschijnlijk afkomstig is van een ovenwand. Duidelijke smeedslakken zijn niet waargenomen. In totaal zijn 37 fragmenten uit 23 vondstnummers geïdentificeerd (tabel 11.3). Er is geen nader onderzoek naar de samenstelling van het materiaal gedaan.

bijgiftnr	vondstnr	aantal	opmerking
115.3	V9.125	1	slijpsteen
131.4	V9.056	1	slijpsteen
139.5	V9.126	1	slijpsteen
146a.6	V10.110a	1	toetssteen
(38)	V3.070	1	toetssteen
	V1.017	4	1 tuf
	V1.018	3	
	V1.023	1	tuf
	V1.024	1	bontzandsteen
	V1.026	1	
	V1.037	1	
	V1.054	1	
	V1.075	1	
	V1.077		tefriet
	V1.105	5	2 lei, 1 tuf, 2 indet
	V1.113	2	
	V1.134	3	
	V1.147	2	
	V1.152	3	
	V1.164	2	
	V3.007	1	lei
	V3.008		
	V3.039	4	waarvan 2 tuf
	V3.058	1	
	V3.069	2	
	V3.148	3	
	V4.036	1	
	V4.063	1	
	V4.078	1	
	V5.048	1	
	V6.022	1	
	V6.093	1	
	V8.007	1	
	V8.015	2	tuf
	V8.018	1	
	V8.067	2	
	V8.069	1	
	V8.082	1	
	V8.093	3	
	V8.098	2	
	V8.100	2	waarvan 1 verbrand
	V8.124	2	
	V8.130	1	
	V8.173	3	
	V9.001	1	leistein
	V9.010	1	
	V9.014	3	natuursteen verbrand

bijgiftnr	vondstnr	aantal	opmerking
	V9.041	1	tufsteen
	V9.067	1	
	V9.073	1	
	V9.080	1	
	V9.100	1	
	V9.110	1	
	V9.114	1	
	V9.115	1	
	V9.135	1	
	V9.145	1	
	V9.153	3	
	V10.011	1	tuf
	V10.039	1	bewerkt/ gebruikssporen (krassen)
	V10.120	1	
	V11.006	1	tefriet maalsteen; asopening half bewaard
	V11.033	1	
	V11.036	2	
	V11.038	1	tefriet
	V11.045	1	tuf
	V11.061	1	tefriet
	V13.028	1	
	V13.044	1	
	V14.001	1	tefriet
	V14.003	1	tuf
	V18.005	1	spitvanger natuursteen
	V19.020	2	
	V20.018	3	
	V20.020	2	
	V20.024	1	
	V20.036	1	tefriet maalsteen; asopening half bewaard
	V20.044	1	
	V21.001	1	tefriet
	V21.006	1	
	V21.025	3	
	V21.034	1	tuf
	V25.012	1	
	V25.013	1	
	V25.017	2	gebroken kiezels

Tabel 11.1 Wijchen-Centrum. Overzicht van bijgiften en losse vondsten van natuursteen.

vondstnr	aantal	opmerking
V1.017	11	
V1.038	1	
V1.063	5	
V1.065	1	
V1.070	1	
V1.075	17	
V1.087	2	
V1.105	2	
V1.119	2	
V1.148	1	
V1.152	7	
V1.154	1	
V1.164	2	
V3.039	1	
V3.050	1	
V3.058	1	
V3.069	4	
V3.070	1	
V3.101	1	
V5.016	2	
V5.027	3	
V6.022	1	
V6.046	1	
V6.055	1	
V6.089	2	
V6.095	1	
V6.129	1	
V7.022	2	
V7.030	1	
V7.031	1	
V8.040	1	
V8.067	1	
V8.130	1	
V8.132	1	
V9.062	1	
V9.067	2	
V9.073	1	
V9.081	1	
V9.092	1	
V9.095	1	
V10.019	1	mortelresten
V10.024	2	mortelresten
V10.039	1	
V10.122	2	
V11.028	1	
V11.056	1	mortelresten
V13.013	1	
V13.019	2	

vondstnr	aantal	opmerking
V13.043	3	
V13.045	2	
V14.001	1	
V14.002	1	
V14.003	1	
V14.011	1	
V14.012	1	
V20.018	1	
V20.020	1	
V21.024	1	
V21.025	3	
V21.048	1	
V21.068	1	
V21.079	1	
V25.008	1	
V25.012	2	
V25.017	1	

Tabel 11.2 Wijchen-Centrum.
Overzicht van fragmenten
keramisch bouw materiaal.

vondstnr	aantal
V1.017	3
V1.037	1
V1.087	1
V1.105	10
V1.108	1
V3.007	1
V3.050	3
V3.113	1
V4.036	1
V4.045	1
V5.016	1
V5.018	1
V5.055	1
V6.107	1
V8.018	1
V8.173	1
V9.010	1
V10.024	1
V10.085	1
V13.012	1
V13.045	1
V19.003	1
V21.025	2

Tabel 11.3
Wijchen-Centrum.
Overzicht van
fragmenten
slak materiaal.



DEEL III

SPOREN EN STRUCTUREN



12 Sporen en structuren

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste sporengroepen uit het veldonderzoek van Wijchen-Centrum geanalyseerd. De basis voor de spooranalyse is de velddocumentatie van de opgraving, de vlak- en profieltekeningen uit 1991. Een hulpmiddel is de digitale allesporenkaart, die ten bate van dit onderzoek vervaardigd is.¹³⁹

De belangrijkste sporen van dit onderzoek zijn begravingen uit de laat-Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen (paragraaf 1). De aanwijzingen voor een grotendeels verstoord crematiegrafveld en de analyse van de botsporen en de houten kistrestanten van de inhumatiegraven vormen daarbij het voornaamste onderwerp. Een tweede groep sporen omvat kuilen uit de Karolingische tijd en Volle Middeleeuwen (paragraaf 2). Als laatste is een klein aantal greppels, steenbouwsporen en uitbraaksleuven uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd waargenomen (paragraaf 3).

12.1 Laat-Romeinse en Merovingische graven

De belangrijkste sporen van de opgraving Wijchen-Centrum zijn begravingen. In totaal zijn 346 graven geïdentificeerd:

- * 1 crematiegraf uit de prehistorie (dat verder buiten beschouwing zal blijven)
- * 36 (deels) intacte crematiegraven van laat-Romeinse en Merovingische datering
- * 309 inhumatiegraven uit de laat-Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen

Bij crematie is het lichaam van de dode op een brandstapel verbrand, waarbij soms ook objecten (grafgiften) op de brandstapel mee zijn verbrand. Na het doven van de brandstapel zijn menselijke resten, soms fragmenten van verbrande grafgiften verzameld en in een kuil op het grafveld begraven. De crematiegraven bestaan aldus uit een kleine kuil van enkele decimeters in doorsnede en diepte, gevuld met verbrand en gefragmenteerd botmateriaal, en soms restanten van eveneens verbrande grafgiften.

Bij inhumatie werd het lichaam van de dode onverbrand begraven, waarbij de grafgiften bij de dode in de kuil of in de kist werden gedeponneerd. Archeologisch gezien bestaan de inhumatiegraven meestal uit rechthoekige kuilen, vaak met verkleuringen of houtresten die wijzen op een bekisting, daarbij meestal uit enkele grafgiften en soms sporen van botmateriaal van de dode. Voor zover controleerbaar zijn alle doden in gestrekte houding op de rug in de kist gelegd.

12.1.1 Een verstoord crematiegrafveld vanaf de 4^{de} eeuw

In de spooranalyse zijn 36 crematiegraven waargenomen.¹⁴⁰ Sommige lagen geheel vrij of bovenop inhumatiegraven, andere waren ten dele vergraven door een later aangelegd inhumatiegraf en een tweetal werd geheel oversneden en pas ontdekt nadat de genoemde inhumatiegraven waren afgewerkt. Behalve deze (deels) intact aangetroffen crematiegraven werd er nog veel meer verbrand botmateriaal tussen de overige vondsten aangetroffen, dat verspreid was geraakt over inhumatiegraven, kuilen uit de Volle Middeleeuwen en de bouwvoor. De intacte crematiegraven en de verspreide resten zijn door Liesbeth Smits bestudeerd (zie hoofdstuk 4) en gekarteerd in figuur 4.3.

Bij het bestuderen van het aardewerk (hoofdstuk 6) werd opgemerkt dat er in het losse schervenmateriaal ouder materiaal aanwezig was dan in de complete bijgiften uit de inhumatiegraven. De oudste complete bijgiften zijn in de vroege 5^{de} eeuw te dateren, terwijl er tussen de losse vondsten

139 Benno Ridderhof (MBB) heeft in opdracht van Hazenberg Archeologie alle vlaktekeningen individueel gevectoriseerd, waarbij alle sporen zijn getekend en de informatie over die sporen (beschrijving, vondstnummers) in een database is opgeslagen die aan de tekening gekoppeld is. Alle sporen uit alle vlakken van alle werkputten zijn uiteindelijk gecombineerd tot een overzichtsbestand dat de basis vormde voor verdere analyse.

140 Catalogus (hoofdstuk 16) graven 310-345.

grafnr	skeletonderdeel	lengte	leeftijd
16	bovenbenen, onderbenen, voeten	gedocumenteerd deel <i>femur</i> tot voet minimaal 82 cm	waarschijnlijk volwassen
19	onder of bovenbeen	40 cm waargenomen	waarschijnlijk volwassen
25	beide onderbenen en linker bovenbeen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 70 cm	waarschijnlijk volwassen
28	twee benen, wsch de onderbenen	ca. 28 cm	2-10 jr (rond de 10 jaar)
29	schedel, bovenbenen	bovenbenen 28 cm waargenomen	
44	twee benen, wsch de bovenbenen	ca. 45 cm waargenomen	waarschijnlijk volwassen
51	twee benen, wsch de bovenbenen	ca. 22 cm waargenomen	
52	schedel en (wsch) rechterbeen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 148 cm	(17-35 op basis tand-kapsels)
54	schedel en beide benen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 152 cm (<i>femur-tibia</i> 74 cm)	waarschijnlijk volwassen
64	beide benen	botresten 68 cm lang; van gordelgarnituur tot schoeisel 80 cm	10-18 jr
75	beide onderbenen en rechter bovenbeen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 82 cm	waarschijnlijk volwassen
83	dier op de zij of gehurkte mens?	onder- en bovenbenen elk ca. 30 cm; boven-lichaam ca. 70 cm	
84	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen 50 cm	2-10 jaar
91	onderbenen	28 cm waargenomen	2-10 (rond de 10 jaar)
94	schedel, onderkaak, alle lange beenderen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 146 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 81 cm)	waarschijnlijk volwassen
95	arm of been	36 cm waargenomen	
112	benen	22 cm waargenomen	
115	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 72 cm	waarschijnlijk volwassen
120	lang bot, wsch rechteronderbeen	20 cm waargenomen	
124	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 82 cm	waarschijnlijk volwassen
134	vage verkleuring (lijksilhouet)	ca. 130 cm	2-18 jaar
139	linker onder- en bovenbeen	onderbeen ca. 34 cm; bovenbeen onvolledig;	waarschijnlijk volwassen
146a	schedel, rechterarm, beide bovenbenen, deel linkeronderbeen	bk schedel tot ok onderbeen (incompleteet) 140 cm (<i>femur</i> 41 cm);	waarschijnlijk volwassen
146b	beide bovenbenen, linker onderbeen	ok onderbeen tot bk bovenbeen links ca. 68 cm	10-18 jaar
149	schedel	van schedelspoor tot onderzijde kist 104 cm	0-10 jaar
151	lang bot, wsch linker onderbeen	22 cm waargenomen	
159	deel van linkerbeen	16 cm waargenomen	
164	been	ca. 20 cm; haaks op lengterichting kist	
175	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 64 cm	10-18 jaar
179	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 60 cm	10-18 jaar
185	lang bot, wsch linker onderbeen	22 cm waargenomen	
189	schedel, bovenarmen, boven- en onderbenen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 130 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 56 cm)	2-10 jaar
191	schedel, bovenarmen, boven- en onderbenen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 160 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 80 cm)	waarschijnlijk volwassen
192	schedel en beide benen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 140 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 62 cm)	2-10 (rond de 10 jaar)
198	schedel, linker lange benen, rechteronderbeen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 182 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 100 cm)	waarschijnlijk volwassen
206	bekken en linkerbeen	bk bekken tot ok onderbeen ca. 82 cm	waarschijnlijk volwassen
207	schedel en beide benen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 136 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 53 cm)	2-10 jaar
218	rechterbeen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 75 cm	waarschijnlijk volwassen
226	lang bot, wsch linkerszijde	26 cm waargenomen	
238	linker onder- en bovenbeen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 78 cm	waarschijnlijk volwassen

Tabel 12.1 Wijchen-Centrum. Gegevens van botsporten uit inhumatiegraven (ok = onderkant, bk = bovenkant).

graf	skeletonderdeel	lengte	leeftijd
242	twee bovenarmen	elk ca. 30 cm	
244	delen van de heup, beide benen	van <i>femur</i> knop tot ok onderbeen ca. 90 cm	waarschijnlijk volwassen
249	lang bot, wsch linkeronderbeen	16 cm waargenomen	
251	delen van de heup, beide benen	van <i>femur</i> knop tot ok onderbeen ca. 72 cm	waarschijnlijk volwassen
252	schedel, linker bovenarm, beide benen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 136 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 62 cm)	2-10 (rond de 10 jaar)
254	lang bot, wsch linkerbovenbeen	18 cm waargenomen	
255	schedel, linker bovenarm en bovenbeen, rechter onderbeen	bk schedel tot ok onderbeen ca. 164 cm (<i>femur</i> en <i>tibia</i> 92 cm)	waarschijnlijk volwassen
263	linkerbovenbeen	34 cm waargenomen	
281	beide benen	ok onderbeen tot bk bovenbeen ca. 70 cm	waarschijnlijk volwassen
284	onderbenen	de langste meet 32 cm; de andere 14 cm	waarschijnlijk volwassen
286	wsch bovenbeen		
290	linkerbeen; rechteronderbeen; onbekend lang bot	ok onderbeen tot bk bovenbeen links ca. 88 cm	waarschijnlijk volwassen
uitsluitend schedelspoor in de graven: 9, 21, 34, 67, 73, 74, 93, 136, 152, 176, 194, 195, 203, 209, 220, 227, 230, 243, 247, 259, 265, 285, 301			

Tabel 12.1 Vervolg.

ook *terra sigillata* en andere keramiek uit de 4^{de} eeuw aanwezig was. Verder werd opgemerkt dat de spreiding van die 4^{de} eeuwse vondsten, eenmaal gekarteerd (fig. 6.23), goed overeen kwam met de spreiding van de crematieresten. Zeker omdat veel van de *terra sigillata* verbrand is, ligt het voor de hand dat de losse scherven en de verspreide crematieresten afkomstig zijn van oudere crematiegraven die verspit zijn bij de aanleg van de inhumatiegraven. Het gaat om ca. 150 vondstnummers met verspreide crematie. Hoewel geen enkele kwantificering gebaseerd kan worden op deze gegevens, wekt de verspreiding de indruk dat er tenminste enige tientallen crematiegraven zijn verstoord.

12.1.2 Lijkbegravingen uit de 5^{de} tot en met de 7^{de} eeuw: botsporen

Meestal wordt informatie aangaande de leeftijd en het geslacht van de overledenen door bestudering van de botresten verkregen. In het geval van Wijchen is er nauwelijks botmateriaal bewaard. Wel zijn afdrukken van het bot, botspoor of lijksilhouet genoemd, in een aantal gevallen opgetekend. Bij gebrek aan botmateriaal vormen deze botsporen vrijwel de enige bron van informatie over de doden in het grafveld van Wijchen. In deze paragraaf worden de gegevens over de bewaarde botsporen besproken. In 75 graven, ca. 25% van het totaal aantal inhumatiegraven, is een botspoor waargenomen en opgetekend (tabel 12.1).

Begraafhouding en anatomie

Bij alle graven waar delen van het bovenlichaam en onderlichaam gecombineerd aanwezig zijn, is vastgesteld dat de doden in gestrekte houding zijn bijgezet. Het hoofd bevindt zich in het zuidwesten (met variaties meer zuid of meer west), de benen in het noordoosten (met variaties meer noord of meer oost). De weinige uitzonderingen hierop dateren in de oudste fasen (1 en 2, ca. 400-530 na Chr.) dateren. Een andere uitzondering is graf 16. Deze begraving wijkt op nog meer punten dan de oriëntatie af van de overige graven en waarschijnlijk gaat het dan ook om een begraving uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd. Met deze uitzonderingen genoteerd, kunnen we stellen dat de oriëntatie met het hoofd in het zuidwesten en de benen in het noordoosten voor het overgrote deel van de laat-Romeinse en Merovingische graven de standaard is.

In vrijwel alle gevallen waar het controleerbaar is, zijn de botten in de anatomisch juiste positie teruggevonden: schedel, armen en benen lagen op de plaats waar ze verwacht werden. Er zijn twee uitzonderingen: in graf 164 ligt het linker onderbeen haaks op het rechterbeen. In graf 136 ligt de schedel half buiten het graf. Bij deze uitzonderingen mogen we uitgaan van postdepositionele processen (dierenactiviteit?) die de oorspronkelijke begraving verstoord hebben.



Figuur 12.1 Wijchen-Centrum. Veldfoto 10 van graf 94. Archief RCE.



Figuur 12.2 Wijchen-Centrum. Veldfoto 14 van graf 189. Archief RCE.

Eén afwijkend graf moet besproken worden. Graf 83 bevatte een runderschedel aan de rand van het graf en een lijksilhouet in het midden van de kuil, dat op twee manieren kan worden geïnterpreteerd. Ofwel gaat het om een dier, dat op de zij is begraven. In dat geval is een gebogen achterpoot en een deel van de ruggengraat zichtbaar en de genoemde schedel wijst op een afgesneden kop. Als het om een mens zou gaan, ligt deze op de zij in gehurkte positie. Onder- en bovenbeen zijn ieder ca. 30 cm lang en het bovenlichaam ca. 70 cm. Behalve de afwijkende houding is ook de kuil zelf anders: ovaal in plaats van rechthoekig. Samenvattend hebben we ofwel met een dierengraf te maken, ofwel met een mensengraf van een gehurkte bijzetting waar een dierenkop bij is gedeponeerd. In beide gevallen is het een voorbeeld van een afwijkend ritueel.

Concluderend kunnen we stellen dat met inachtneming van één mogelijke uitzondering verder alle graven in gestrekte houding begraven zijn, waarschijnlijk op de rug.

Lichaamslengte en leeftijdsbepaling

Slechts in elf gevallen zijn zowel de schedel als de onderbenen opgetekend, zodat de lichaamslengte bij benadering bekend is (graven 52, 54, 94, 146a, 189, 191, 192, 198, 207, 252, 255). Graf 94 (fig. 12.1) is een van de weinige graven waarbij de onderkaak los van de schedel herkenbaar was en het gaat daarom om één van de best bewaarde lijksilhouetten van het grafveld. De langste van de genoemde graven is graf 198 met 182 cm en de kortste is graf 189 (fig. 12.2) met 130 cm.

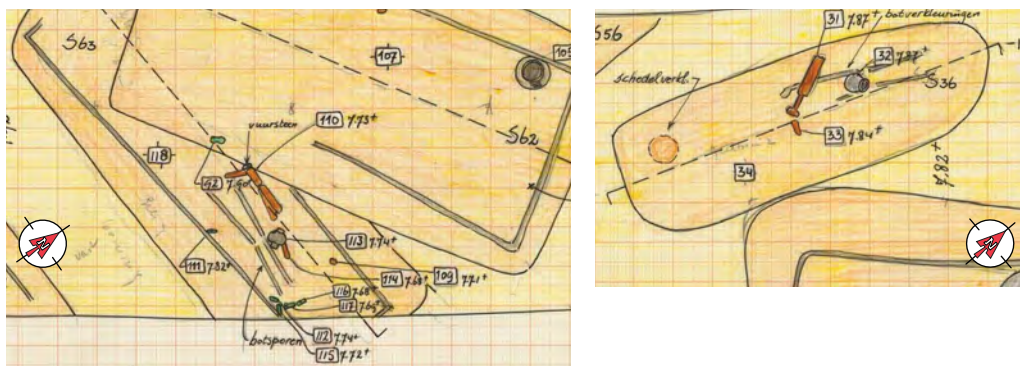
Bij de genoemde lengtes moet rekening worden gehouden met de omstandigheid dat de voetbotten vrijwel nergens zijn waargenomen (met één uitzondering, graf 16; fig. 4.1). Voor de lengte tussen onderbeen en voetzool moet ca. 10 centimeter worden gerekend, afgaande op graf 64, waarin schoengespelen 10 cm onder de onderkant van het onderbeen werden aangetroffen (fig. 12.3). Als we bij alle genoemde lengtes 10 cm optellen, is het individu van graf 198 ongeveer 192 cm lang geweest en het individu van graf 189 ongeveer 140 cm.

Bij graf 149 is een andere manier van meten gehanteerd: daar was van de bovenzijde van de schedel tot aan de onderzijde van het hout van de kist maximaal 104 cm beschikbaar. Lichaamslengtes op basis van de omvang van het graf worden verder in de volgende subparagraaf besproken.

In sommige gevallen kan op basis van de vastgestelde botlengte een globale leeftijd bij overlijden worden afgeleid. Hierbij moet de grootste voorzichtigheid worden betracht, aangezien het getekende botresten betreft, waarbij geen details zoals epifyseairsluitingen te zien zijn en bovendien rekening gehouden moet worden met meet-afwijkingen bij het tekenen tijdens het veldwerk. Op basis van de meetgegevens van Maresh, die de afmetingen van botten van kinderen in het midden van de 20^{ste} eeuw mat, aangevuld met de gegevens van Panhuysen over vroegmiddeleeuwse bewoners van Maastricht, is een tabel met afmetingen van enkele lange beenderen opgesteld voor ruime

	< 2 jaar	2-10 jaar	10-18 jaar	18+ jaar
humerus	< 11 cm	11 - 24 cm	24 - 28 cm	> 28 cm
femur	< 15 cm	15 - 34 cm	34 - 39 cm	> 39 cm
tibia	< 14 cm	14 - 28 cm	28 - 30 cm	> 30 cm
totaal lengte			< 140 cm	

Tabel 12.2 Lengte van enkele lange beenderen van mensen in verschillende leeftijdsklassen. Meetgegevens van Maresh 1955 aangepast naar Panhuysen 2005.



Figuur 12.3 Wijchen-Centrum. De botten in de graven 64 (links) en 54 (rechts). Uitsneden van de vlaktekeningen van de werkputten 6 en 4. Archief RCE.

leeftijdsgroepen (jonger dan 2 jaar; 2-10 jaar; 10-80 jaar; ouder dan 18 jaar)(tabel 12.2).¹⁴¹ Door de botten uit de graven te meten volgens tabel 12.2, is voor de meer complete botten een globale leeftijd bij overlijden vastgesteld (tabel 12.1 rechter kolom).

Bij de sporen waar alleen een lichaamslengte bij benadering bekend is omdat bijvoorbeeld de locatie van de schedel en het onderbeen is waargenomen, kan alleen een minimum leeftijd worden genoemd. Van een individu korter dan 1,40 m kan redelijkerwijs worden aangenomen dat het om een onvolwassene gaat, maar van een persoon van 1,80 m lang weten we niet zeker dat deze volwassen is, aangezien een individu van 1,90 in zijn/haar jonge jaren namelijk ook ooit 1,80 lang is geweest. Deze redenering volgend, zijn alle in tabel 12.1 genoteerde leeftijden minimum-leeftijden en kunnen volwassenen niet met zekerheid worden geïdentificeerd. Graven waarin botten aanwezig zijn die volgens tabel 12.2 in de categorie 18+ vallen, worden genoteerd als 'waarschijnlijk volwassen'. Met gegevens over schedelomvang wordt hier niets gedaan, omdat de verschillen tussen de schedel van een ouder kind of volwassene klein zijn; de mogelijke meetfout tijdens het veldwerk zou de resultaten behoorlijk beïnvloeden.

Dubbelgraf

In alle graven is slechts één persoon bijgezet, met uitzondering van graf 146 (fig. 12.4). In dat graf zijn de botresten en bijgiften van twee personen teruggevonden. Uitgaande van de bijgiften kunnen we vermoeden dat het om een man en een vrouw gaat: bij de in het zuiden gelegen persoon (146a; fig. 12.5) werden twee zwaarden, een schild en een lans aangetroffen terwijl bij de in het noorden gelegen persoon (146b) wapens geheel ontbreken.

12.1.3 Lijkbegravingen uit de 5^{de} tot en met de 7^{de} eeuw: kuilen en kisten

Kuillengte en leeftijd

Hierboven zijn de botten gebruikt om de lengte van enkele overledenen te bepalen. Aangezien de botten aangeven dat de doden allemaal op de rug lagen in gestrekte houding, kan de lengte van de grafkuil ook iets zeggen over de leeftijd van de individuen. We kunnen niet uitsluiten dat in een grote grafkuil een kind heeft gelegen, maar uitgaande van een gestrekte lichaamshouding kunnen we wel uitsluiten dat er een volwassene is begraven in een kuil van bijvoorbeeld één meter lang.

¹⁴¹ Met dank aan Raphaël Panhuysen, AAC/UvA.

gevallen is vastgesteld dat het lichaam in een enkele kist ('kistgraf') ligt. In de overige gevallen (130 maal) is het lichaam zonder sporen van enige bekisting in een kuil aangetroffen ('kuilgraf'). In de catalogus wordt gesproken van 'containers', waarbij van buiten naar binnen wordt geteld.¹⁴² De kuil wordt container 1 genoemd, een eventuele graf 'kamer' container 2 en een eventuele kist container 3 (of container 2 indien dit de enige is).

Deze onderverdeling in graftypen is tamelijk beperkt - er kunnen nog veel meer variabelen zijn die iets zeggen over de manier waarop de dode is begraven. Soms zijn aanwijzingen voorhanden dat de dode in doeken gewikkeld in een kuil is gedeponeerd.¹⁴³ Bij andere begraafplaatsen zijn ook natuurstenen sarcofagen en kisten van dakpannen teruggevonden, of houten kisten die uit een boomstam waren vervaardigd. Omdat de bedekking met textiel maar in heel weinig gevallen aantoonbaar is kan dat element geen rol spelen in deze grafindeling. Verder komen ook de grafkisten van afwijkend materiaal in Wijchen niet voor.

De hier gehanteerde onderverdeling in kuilgraf-kistgraf-'kamer'graf is niet zonder problemen. In Wijchen is het hout zelf niet bewaard, maar soms zichtbaar als een verkleurde donkere band (fig. 12.6). Die donkere band is alleen zichtbaar onder bepaalde condities: in figuur 12.7 is het deels verdiepte graf 213 te zien, waarbij de verkleuringen van kuil en kist alleen te zien zijn in de verdieping, maar niet op het hogere, minder verdiepte gedeelte; daar is alleen de verkleuring van de kuil zichtbaar. Door deze sterk wisselende lokale omstandigheden komt het regelmatig voor dat een graf dat in twee werkputten is opgegraven, aan weerszijden van de werkputgrens anders is ingetekend. In het geval van graf 7 bijvoorbeeld lijkt het in werkput 1 om een kuilgraf te gaan, maar bij het aansluitende gedeelte in werkput 8 is een kuil én een kist daarbinnen waargenomen (fig. 12.8). In het geval van graf 139 is in werkput 9 een brede kist waargenomen terwijl in werkput 10 een smallere kist binnen een tweede houtconstructie werd herkend. In enkele gevallen (bijvoorbeeld graf 38) zijn slechts drie houtsporen waargenomen, zodat niet zeker is of er twee afzonderlijke containers zijn of eerder een 'kamer' met twee compartimenten. Deze voorbeelden maken duidelijk dat we rekening moeten houden met selectieve overlevering en beperkte waarneming. De als kuilgraf beschreven graven kunnen ook niet-

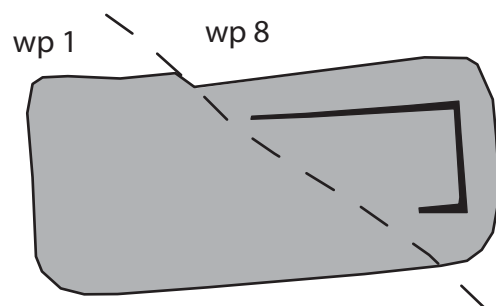


Figuur 12.6 Wijchen-Centrum. Veldfoto 7 van graf 35. Archief RCE (links).

Figuur 12.7 Wijchen-Centrum. Veldfoto 15 van graf 213. Archief RCE (rechts).

142 Met dank aan Dieuwertje Smal (AAC/UvA), die een proefschrift over Merovingische grafconstructies voorbereidt.

143 Zie hoofdstuk 9.



Figuur 12.8 Wijchen-Centrum. Graf 7 ligt op de grens van twee werkputten.

	'kamer'graven		kistgraven		kuilgraven		totaal gedateerd
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	
fase 1	1	25	3	75	5	38	10
fase 2	0	0	8	62	12	38	31
fase 3	1	3	18	58	18	27	65
fase 4	8	12	39	60			

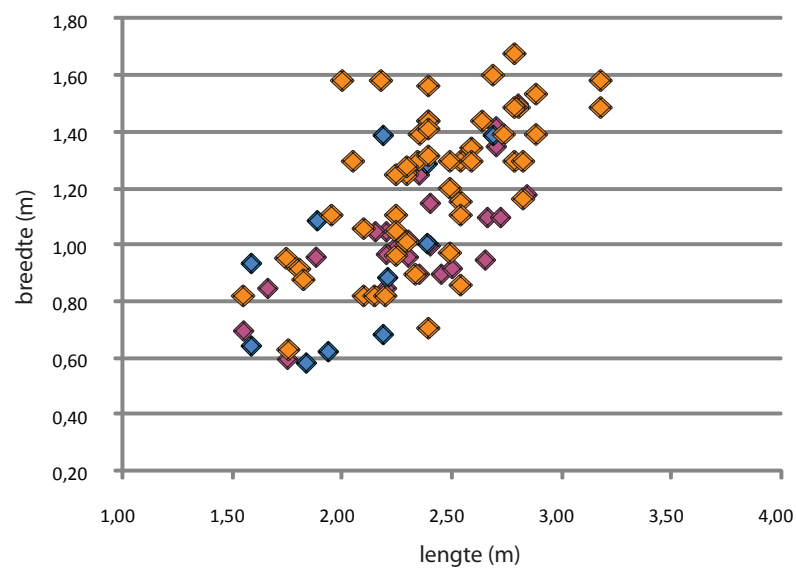
Tabel 12.4 Wijchen-Centrum. Verdeling van de zekere gedateerde inhumatiegraven over graftypen.

herkende kistgraven zijn. De genoemde aantallen moeten dus met voorzichtigheid worden gehanteerd: er zijn *minimaal* negentien 'kamer'graven waargenomen, *minimaal* 160 kistgraven en *maximaal* 130 kuilgraven.

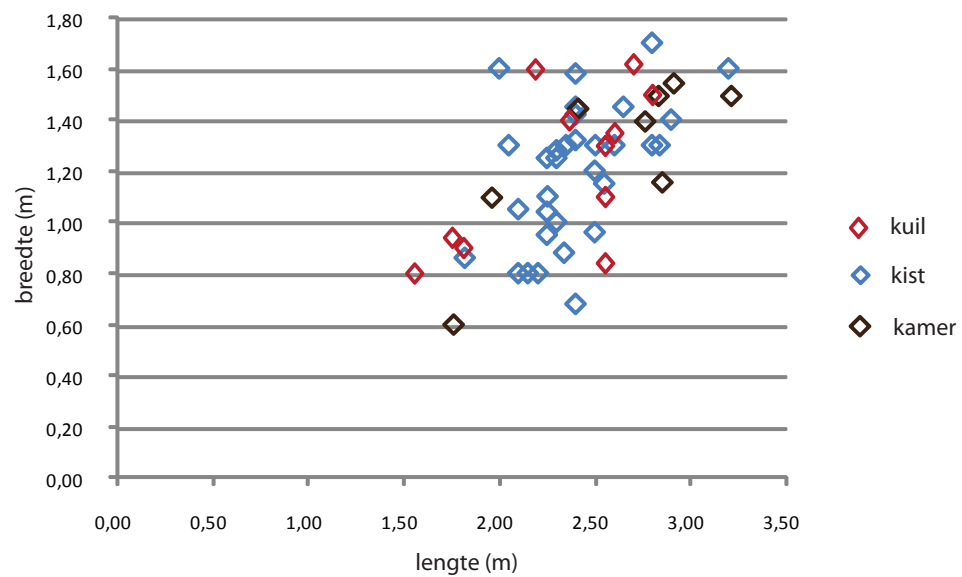
Ook al zijn de gegevens wat betreft de verdeling over de graftypen dan onvolledig, toch zijn er bepaalde trends waar te nemen. Wanneer we alleen de zeker gedateerde graven nemen en daarvan de verdeling over de graftypen bekijken (tabel 12.4), blijkt dat graven met dubbele houtconstructie in alle perioden schaars zijn en pas in fase 4 (vanaf 570) in enige aantallen voorkomen. De verdeling tussen kist- en kuilgraven blijft daarentegen door de tijd heen ongeveer dezelfde.

Ook in de afmetingen van de grafkuilen zijn ontwikkelingen waar te nemen. Om te beginnen is een selectie gemaakt van alle kuilen die langer zijn dan 1,50 m, om de grafkuilen van de meeste onvolwassenen uit te sluiten. Van die graven zijn wederom alleen de zeker gedateerde graven genomen. Als dan de lengte en breedte van de graven van volwassenen per fase worden uitgezet in een diagram (fig. 12.9), zien we dat de graven uit fase 2 zich voornamelijk linksonder in de spreiding bevinden. De graven uit fase 3 zijn iets groter, met name iets langer, dan die uit de vorige fase, hoewel de verschillen niet erg groot zijn. In fase 4 zijn de verschillen wel groot: die grafkuilen zijn veel groter en breder dan de graven in fase 3. Men zou kunnen vermoeden dat die omvang samenhangt met het type graf. Omdat reeds is vastgesteld dat er meer 'kamer'graven zijn in fase 4, zou de grotere omvang voor de hand liggen. Die samenhang tussen graftype en omvang blijkt echter *niet* evident. Als we alleen de graven van fase 4 selecteren en de lengte-breedte-verhouding van die graven uitzetten per graftype (kuil- kist- en 'kamer'graf), blijkt dat de graven van grote omvang *niet alleen* de 'kamer'graven betreft. Ook een flink aantal kistgraven en eveneens enkele kuilgraven zonder houtstructuur zitten bovenaan de curve (fig. 12.10). Met andere woorden: graven uit fase 4 zijn significant groter dan de oudere graven, onafhankelijk of het om 'kamer'- of kistgraven gaat.

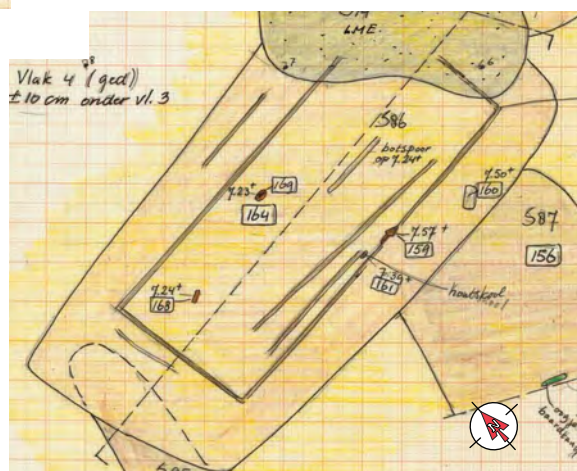
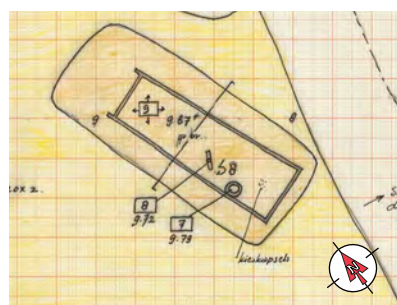
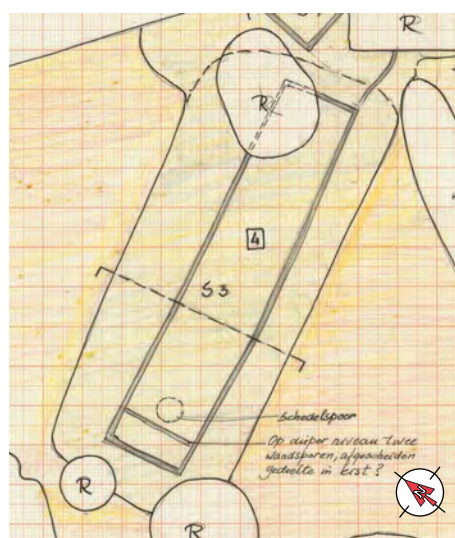
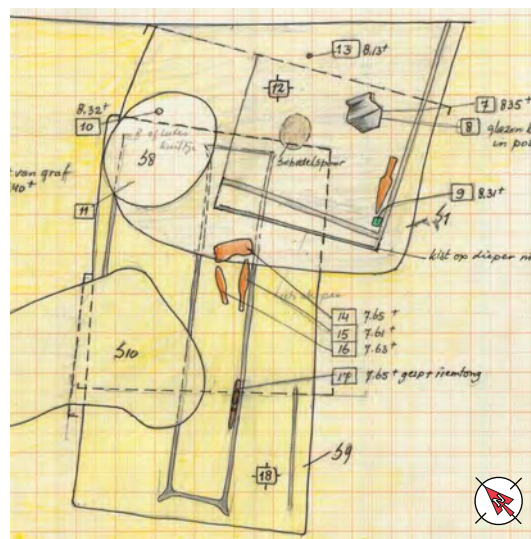
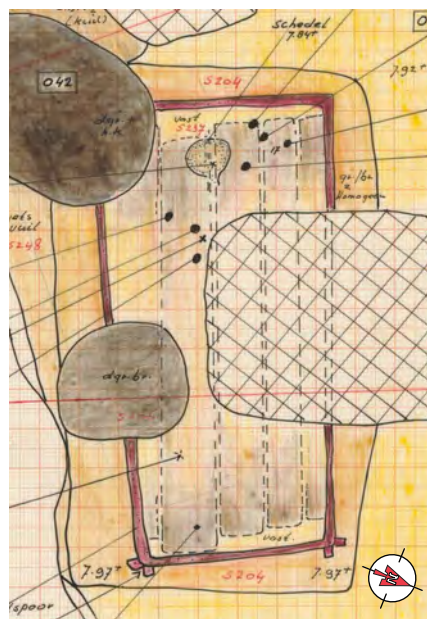
Tot nu toe zijn alleen de verschillen tussen de graftypen aan de orde gekomen, maar ook de houtconstructies zelf kunnen bestudeerd worden. In veruit de meeste gevallen is alleen een donkere band op de vlaktekening ingeschetst zonder dat de hoeken of verbindingen erg precies zijn waargenomen. Enkele uitzonderingen geven toch aanvullende informatie. Bij drie graven 213, 183 en 301 (fig. 12.11) zijn aan één korte zijde hoekkepers zichtbaar, terwijl de andere kant van de kist geen (zichtbare) kepers vertoont. Toch zal die keperverbinding veel vaker gebruikt zijn dan zichtbaar is, aangezien spijkers vrijwel nergens zijn aangetroffen. Graf 301 had bovendien bodemplanken die korter waren dan de kist als geheel. Blijkbaar vormden de vier zijden van de kist een vaste constructie, waar de planken los in werden gelegd. Dit zou er op kunnen wijzen dat de houtconstructies pas in de grafkuil in elkaar werden gezet en dus niet dienden om de doden te vervoeren, wat in onze tijd gebruikelijk is. Een andere mogelijkheid is dat de losse bodemplanken ondersteund werden door



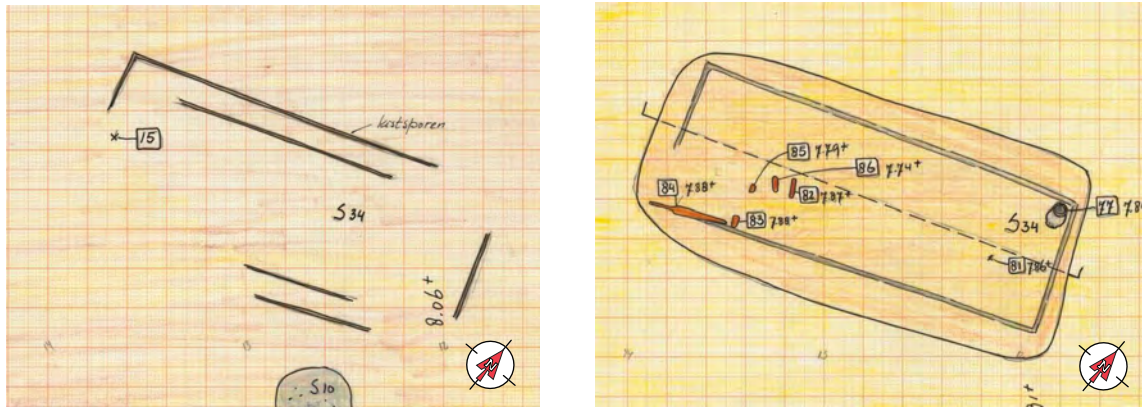
Figuur 12.9 Wijchen-Centrum. Lengte en breedte van de zeker gedateerde graven.



Figuur 12.10 Wijchen-Centrum. Lengte en breedte van de diverse graftypen uit fase 4.



Figuur 12.11 Wijchen-Centrum. De houtconstructies in de graven 301, 183, 195, 185, 213, 19 (van linksboven naar rechtsonder). Detail van vlaktekeningen, oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.



Figuur 12.12 Wijchen-Centrum. Graf 53 zoals vastgelegd op vlak 2 (linksboven) en op vlak 3 (rechtsboven). Archief RCE.

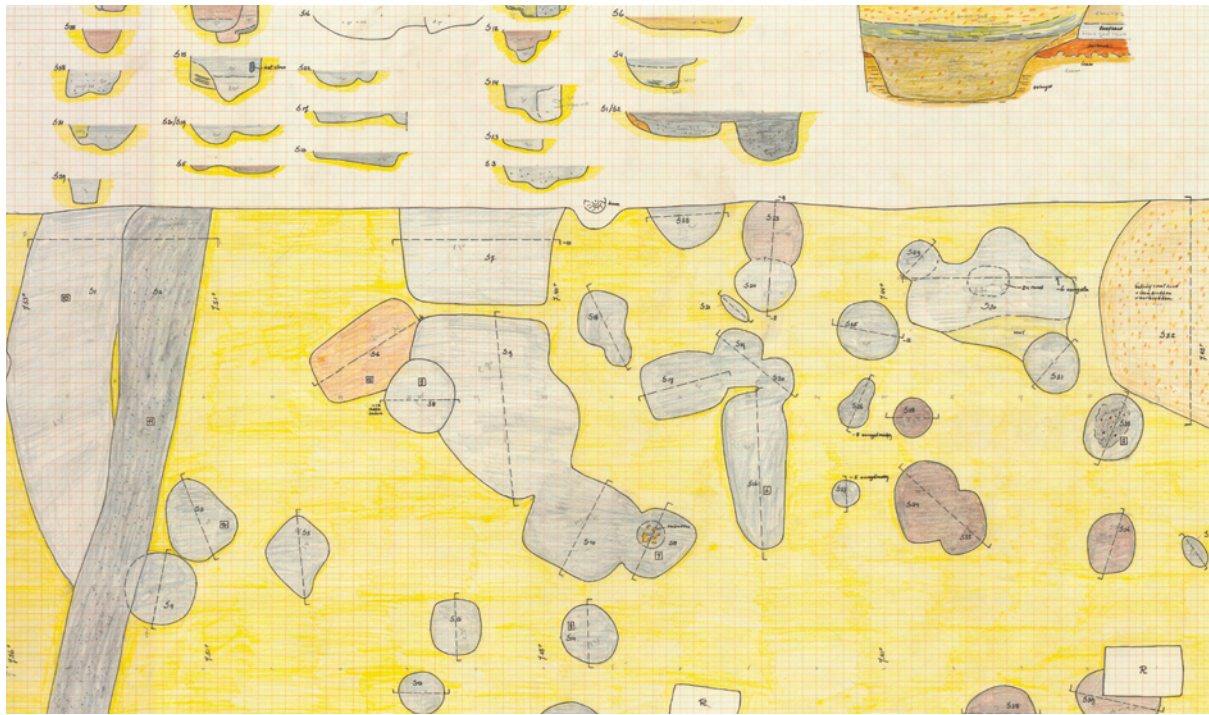
dwarsliggers die wel aan de constructie van de wanden vastzaten. Die dwarsliggers zijn niet met zekerheid vastgesteld (en zeker niet bij het goed gedocumenteerde graf 301), hoewel een dwarsbalk in graf 195 (fig. 12.11) wel als zodanig gezien zou kunnen worden. De opgravers dachten aan een los compartiment binnen de kist, maar het feit dat deze balk pas op laag niveau werd waargenomen wijst eerder op een element van de bodemconstructie.

Aan de hand van graf 53 kan worden toegelicht dat niet alle graven met 'dubbele' planken zogenoemde 'kamer' graven zijn. Het merkwaardige aan graf 53 is dat op vlak 2 twee houten containers werden waargenomen, maar dat er op vlak 3 maar één 'echte' kist over was (fig. 12.12). Waarschijnlijk zijn enkele hogere planken van de kist na enige tijd losgeraakt en naar binnen (of soms naar buiten) gedrukt, en bovenin de reeds met grond opgevulde kist blijven liggen. Uit deze en andere voorbeelden blijkt wel dat niet alle graven met meerdere houtsporen ook werkelijk kamergraven zijn. De constructies zijn niet goed te bestuderen, omdat vrijwel alle graven in de lengte zijn gecoupeerd. In een breedte-coupe zouden kisten en kamers veel duidelijker zichtbaar zijn geweest. We moeten concluderen dat 'echte' kamergraven schaars zijn en dat de velddocumentatie in Wijchen meestal niet toereikend is om de grafconstructie precies vast te stellen. In de catalogus is de neutralere term 'kuilbeschoeiing' gebruikt als er meer dan één houten container aanwezig leek te zijn. De term 'kamergraf' is geheel weggelaten.

Verstoringen

Verstoringen van grafkuilen door latere oversnijdingen (grafkuilen van een generatie later, of kuilen en greppels van eeuwen later) komen veel voor. Er zijn echter ook aanwijzingen voor opzettelijke verstoringen, mogelijk grafroof. In een tiental graven (45, 47, 49, 62, 63, 99, 118, 128, 142, 152, 164, 187, 221, 243, 300) zijn verstoringen geconstateerd die niet zichtbaar te wijten zijn aan oversnijdingen van andere sporen. Aanwijzingen daarvoor zijn bijvoorbeeld het plaatselijk ontbreken van kistsporen en fragmentatie van de bijgiften.

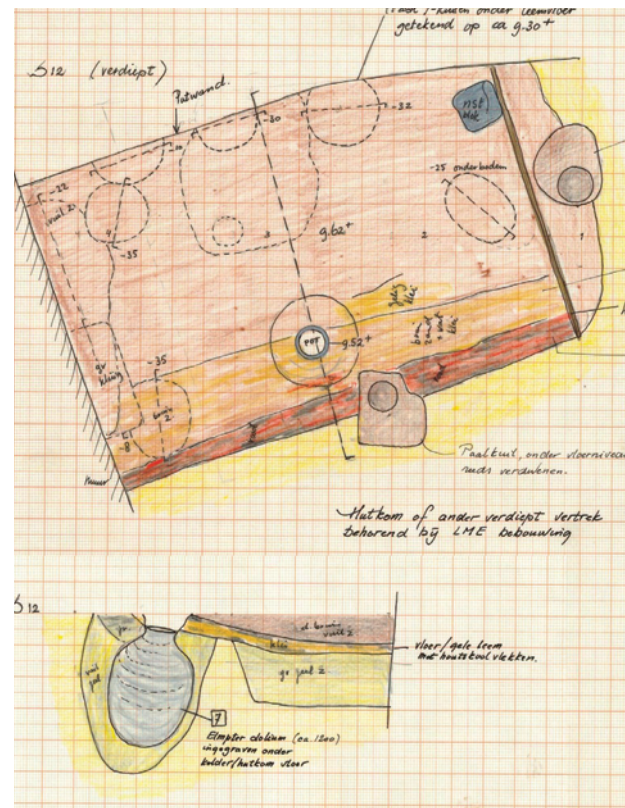
Graf 99 is een voorbeeld van een graf met een kistspoor, dat over een kwart van de kuil ontbreekt (zie catalogus), terwijl juist bij het onderbroken houtspoor enkele ijzeren bijgiften geheel gefragmenteerd door de vulling zitten. Graf 118 is een ander voorbeeld. Gouden hangers worden meestal in combinatie met een kralensnoer of andere voorwerpen gevonden. In graf 118 is een kapotte gouden hanger als enige bijgift aangetroffen, terwijl er bovendien een verstoord deel van de kuil is herkend. De opgravers dachten reeds aan een roofterkuil en hebben dat op de vlaktekening genoteerd, net als dat bij graf 221 het geval is. Vermoedelijk is de lijst met vijftien verstoringen lang niet compleet en zijn er nog meer graven verstoord, zonder dat dit sporen heeft nagelaten.



Figuur 12.13 Wijchen-Centrum. Deel van de vlaktekening van werkput 2 met kuilen en greppels uit de Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen. Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.

12.2 Kuilen uit de Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen

Op de hogere vlakken zijn talloze kuilen en greppels uit de Karolingische periode, Volle en/of Late Middeleeuwen gedocumenteerd (figuur 12.13). Gezien het voorkomen van Badorf-aardewerk zijn de oudste van die kuilen Karolingisch van datering, maar ook het latere Paffrath en Pingsdorf komt relatief veel voor. De kuilen en greppels behoren tot een nederzetting. In de wirwar van kuilen kon weliswaar geen plattegrond van een boerderij of van bijgebouwen worden geïdentificeerd, maar in één geval is een intact vloerniveau van een woning aangetroffen, bestaande uit een lemen vloer met daarin een Elmpster dolium ingegraven (fig. 12.14 en 6.22). Ook zijn tenminste twee waterputten aangetroffen, waarvan er één uit een eiken boomstam was gevormd. De andere was niet beschoeid (fig. 12.15). De locatie van de waterputten en het vloerniveau zijn aangegeven op de fasekaart figuur 14.7. De greppels of karresporen die aan de zuidoostelijke grens van het opgegraven areaal zijn aangetroffen, zijn waarschijnlijk jonger dan de meeste kuilen (zie hieronder).

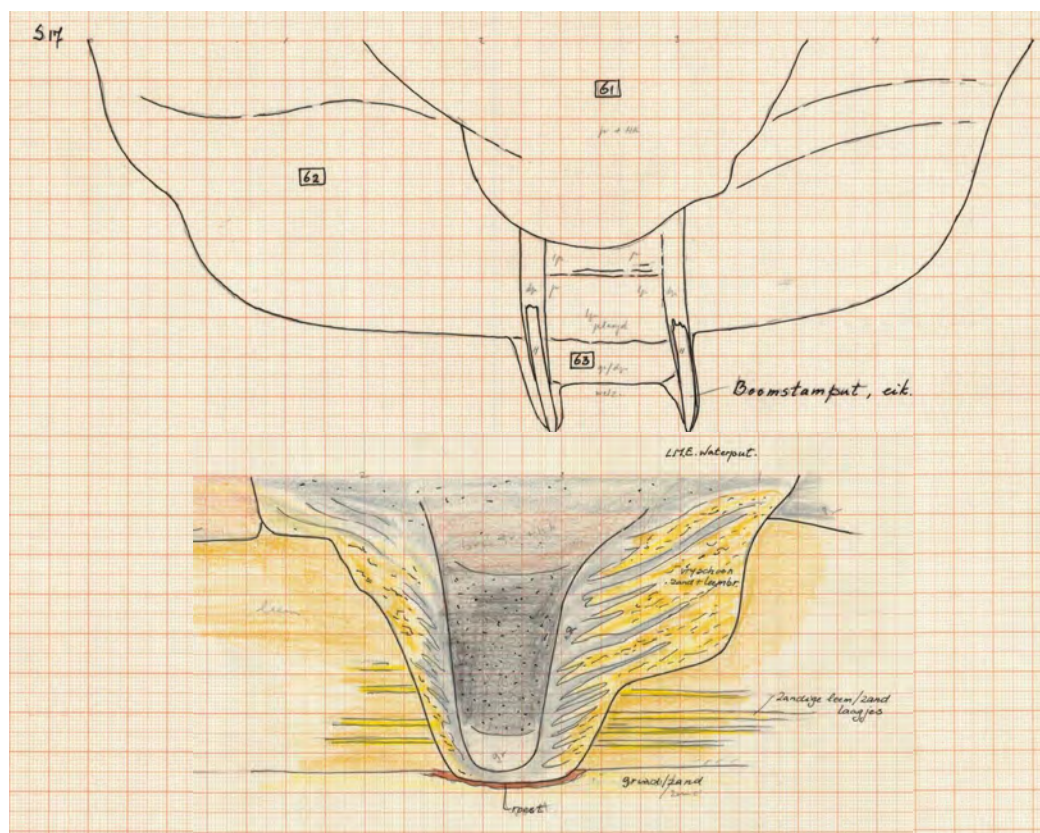


Figuur 12.14 Wijchen-Centrum. Deel van de vlaktekening van werkput 18 met een lemen vloerniveau van een huis met ingegraven dolium *in situ* (zie ook fig. 6.22). Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.

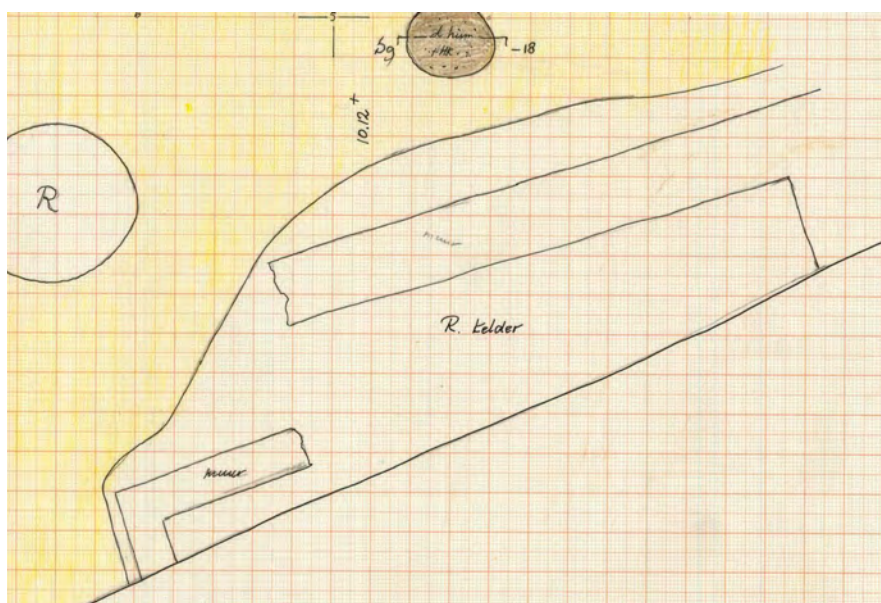
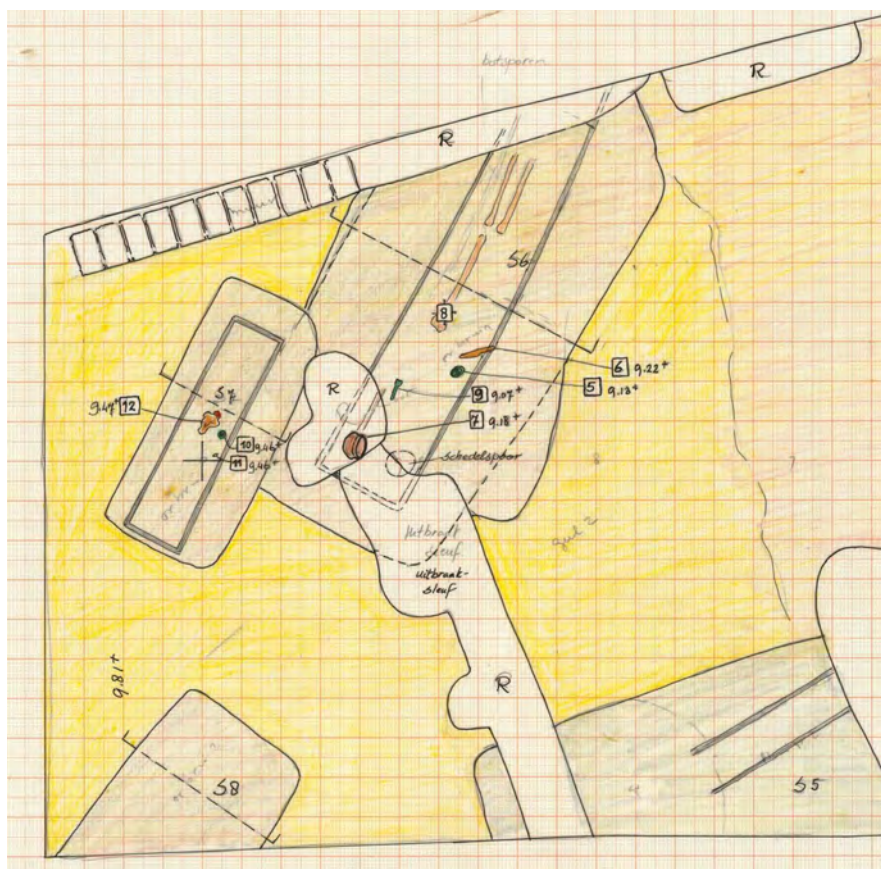
12.3 Greppels en uitbraaksporen uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd

De greppels aan de zuidoostzijde van de opgraving bevatten laatmiddeleeuws vondstmateriaal (oa. steengoed). Enkele bakstenen fundamente van kelders en uitbraaksporen van bakstenen muren (fig. 12.16) horen waarschijnlijk ook tot bewoning uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd. Tenslotte is er nog een bakstenen waterput aangetroffen.

Bakstenen kelders en waterputten kunnen in principe tot in de moderne tijd hebben bestaan, maar in het geval van Wijchen zijn er toch aanwijzingen dat sommige hiervan niet jonger zijn dan de 16^{de} of 17^{de} eeuw. Ten eerste zijn de sporen afgedekt door een akkerlaag (esdek) van meer dan een meter dik, die erop wijst dat het terrein na afbraak van de bewoning eeuwenlang als akker is gebruikt. Ten tweede is er geen materiaal jonger dan de 17^{de} eeuw aangetroffen in de sporen (maar wel in het genoemde esdek).



Figuur 12.15 Wijchen-Centrum. Coupes van waterputten in werkput 11 (boven) en werkput 10 (onder). Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.



Figuur 12.16 Wijchen-Centrum. Delen van de vlaktekening van de werkputten 16 en 18 met delen van bakstenen kelders en uitbraaksporen. Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.

13 Chronologie

De archeologie kent diverse manieren om sporen en structuren te dateren en samen in een chronologische ordening te plaatsen. Dit hoofdstuk zet uiteen in welke perioden de vindplaats in gebruik was en hoe die dateringen tot stand zijn gekomen. In paragraaf 1 worden de verschillende dateringsmethoden kort toegelicht en vervolgens wordt uiteen gezet hoe deze zijn aangewend om tot een hoofdindeling van perioden en een onderverdeling in fasen te komen. In paragraaf 2 volgen twee voorbeelden van 'knooppunten' van oversnijdingen van graven, waar het aantal 'begraafgeneraties' wordt besproken. Paragraaf 3 gaat tenslotte over de zekerheid van de fase-toewijzingen van graven.

13.1 Dateringsmethoden

13.1.1 Hoofdindeling in perioden

Op het opgegraven terrein is activiteit geweest in het Neolithicum, vertegenwoordigd door een tiental vondsten en tenminste twee sporen (een crematiegraf uit de opgraving van 1991 en een kuil met aardewerk in 1981 en 1991 aangetroffen door de AWN). Behalve dat de vondsten een indruk geven van de ouderdom, liggen de Neolithische sporen stratigrafisch gezien op een dieper vlak, door natuurlijke afzettingen gescheiden van de sporen uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen (fig. 13.1). Die sporen worden op hun beurt weer afgedekt door een dik pakket donkere grond, geïnterpreteerd als esdek (fig. 13.2). De 'recente verstoringen', sporen uit de 19^{de} eeuw en later, liggen daarboven, vlak onder het huidige maaiveld (fig. 13.2 en 13.3).

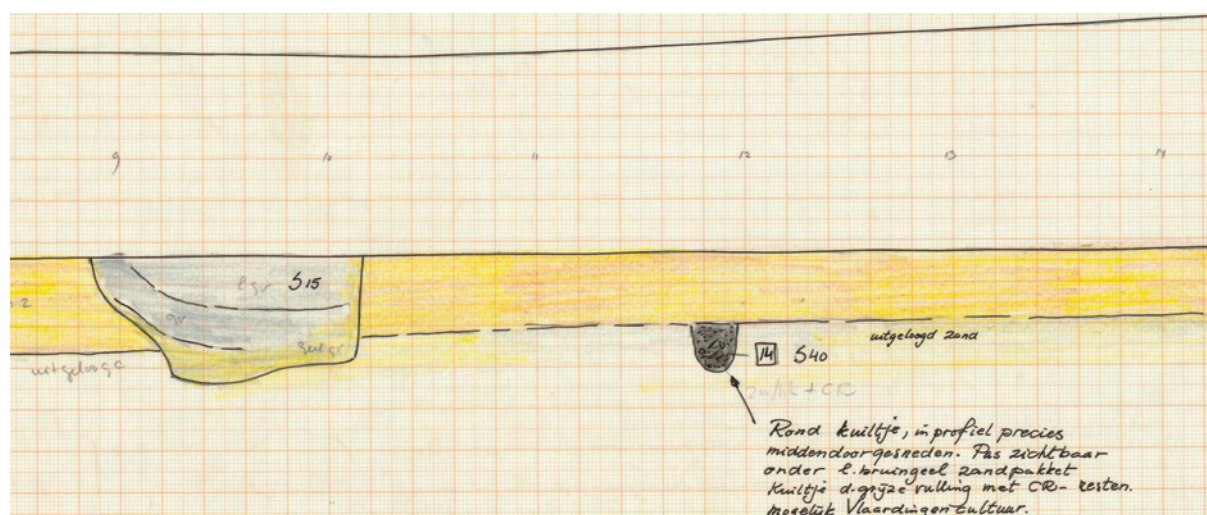
De graven uit de laat-Romeinse en Merovingische tijd alsmede de kuilen en greppels uit de Karolingische tijd, Volle en Late Middeleeuwen liggen stratigrafisch gezien op hetzelfde vlak. Het verschil tussen de oudere graven en de jongere kuilen wordt op basis van oversnijding gemaakt. Op basis van natuurlijke stratigrafie en oversnijdingen wordt aldus de volgende indeling op hoofdlijnen onderscheiden:

Periode I: crematiegraf en kuilen uit het Neolithicum (ca. 3500-2500 voor Chr.)

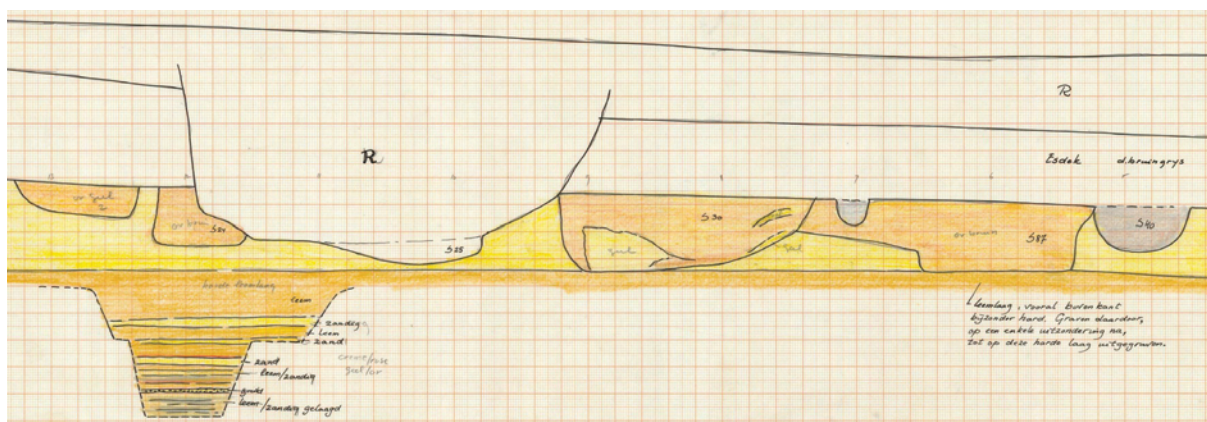
Periode II: graven uit de laat-Romeinse tijd en Merovingische periode (ca. 300-650 na Chr.)

Periode III: kuilen en greppels uit de Karolingische tijd, Volle en Late Middeleeuwen (ca. 750-1500 na Chr.)

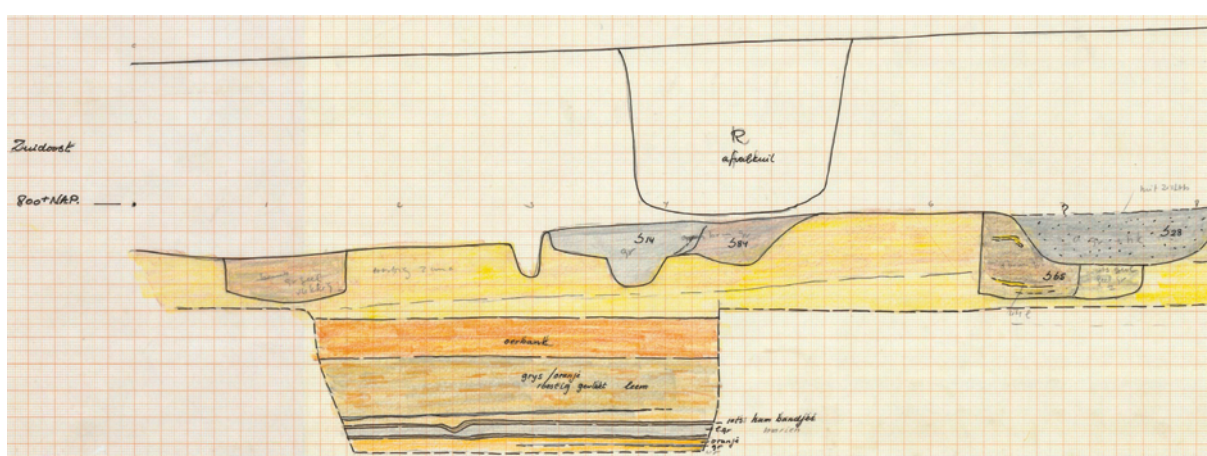
Periode IV: akkers ('esdek') (ca. 1500-1900 na Chr.)



Figuur 13.1 Wijchen-Centrum. Profieltekening van werkput 2. Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.



Figuur 13.2 Wijchen-Centrum. Profieltekening van werkput 8. Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.



Figuur 13.3 Wijchen-Centrum. Profieltekening van werkput 1. Oorspronkelijke tekening schaal 1:20. Archief RCE.

13.1.2 Onderverdeling in fasen

Binnen de perioden II (het grafveld) en III (kuilen en greppels) is het gewenst een meer gedetailleerde chronologie op te stellen, omdat binnen die perioden diverse ontwikkelingen zijn waar te nemen. In het geval van periode III is dat relatief eenvoudig: op basis van oversnijding zijn twee ‘generaties’ sporen te onderscheiden: enerzijds kuilen uit de Karolingische tijd en Volle Middeleeuwen, en anderzijds kuilen en greppels uit de Late Middeleeuwen. Binnen periode II, het grafveld van laat-Romeinse en Merovingische datering, is het minder eenvoudig een onderverdeling te maken. In dat geval is het een afweging van vondstmateriaaldateringen, oversnijdingen, oriëntatie van de grafkuil en vormovereenkomsten die tot een indeling in vier fasen leidt. De principes worden hieronder kort uiteen gezet.

Datering cultureel vondstmateriaal

Veel cultureel vondstmateriaal kan, met wisselende precisie, gedateerd worden. In het geval van nederzettingsafval moet een datering op basis van vondstmateriaal met de nodige voorzichtigheid worden benaderd omdat afval kan rondslingeren en op diverse manieren bij elkaar terecht kan zijn gekomen. Maar in het geval van graven, die met opzet tot stand zijn gekomen, mogen we aannemen dat de datering van het graf overeenkomt met de datering van de bijgiften.

Als eerste stap zijn daarom de bijgiften uit de graven gedateerd. Daarbij is vooral gebruik gemaakt van de chronologie van enkele grafvelden uit het Duitse Nederrijngebied.¹⁴⁴ Op voorhand werd er niet vanuit gegaan dat de Duitse *Niederrhein*-typochronologie geheel van toepassing zou zijn op de Wijchense graven: het is natuurlijk maar de vraag in welke ‘netwerken’ de Wijchense gemeenschap

¹⁴⁴ Siegmund 1998; Nieveler & Siegmund 1999; Müssemeier *et al.* 2003.

participeerde en waar hun gebruiksgoederen vandaan kwamen. Het aantal objecten uit de Wijchense grafinventarissen dat overeen kwam met de inventarissen in de Duitse *Niederrhein*-publicaties, is echter groot. Een tweede belangrijk gebied van waaruit objecten zijn geïmporteerd is de Belgische midden-Maasregio. Met name glaswerk en *fibulae* komen uit dat gebied. Getalsmatig gezien komen echter veruit de meeste objecten overeen met die in de Nederrijnse grafvelden en de chronologie van het Merovingische grafveld van Wijchen is dan ook in grote lijnen gebaseerd op de Duitse *Niederrhein*-typochronologie.

Oversnijdingen

De meeste graven liggen niet los van elkaar maar zijn verbonden door oversnijdingen. Bij het aanleggen van een jonger graf werd een ouder graf doorsneden. Daardoor is een relatieve ouderdom bekend: het intacte graf is jonger en het deels vergraven graf is ouder.

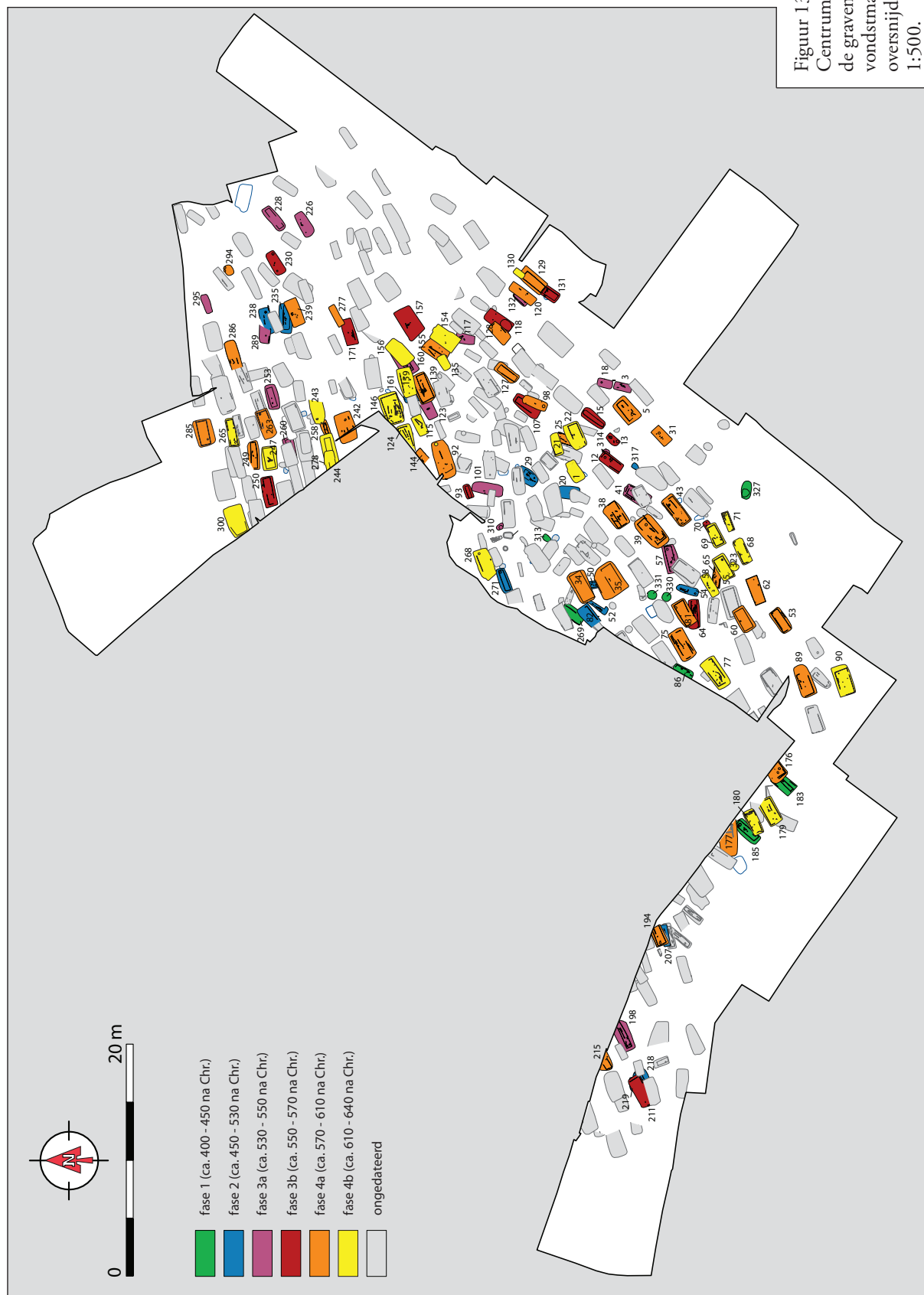
We weten niet hoe de graven er bovengronds uitzagen, maar we mogen aannemen dat in de meeste gevallen van oversnijding de onderliggende graven niet met opzet werden verstoord. Waarschijnlijk was het oudere graf niet zichtbaar voor de grafdelvers op het moment dat de locatie voor het nieuwe graf werd geselecteerd. Dat houdt in dat het verschil in datering van een oversnijdend graf ten opzichte van het doorsneden graf meerdere jaren, waarschijnlijk wel enkele decennia bedroeg, afhankelijk van de wijze van bovengrondse markering. Deze aanname is ook op de datering van grafinventarissen gebaseerd. Er zijn meerdere gevallen waarbij twee graven die elkaar oversnijden, elk op basis van hun bijgiften gedateerd konden worden. De datering van de grafinventarissen kwam nooit geheel met elkaar overeen. Aangezien de Duitse *Niederrhein-Phasen* gemiddeld tot op 20 of 30 jaar nauwkeurig zijn, houdt dat in dat er altijd wel een generatie (20 tot 30 jaar) voorbij ging voor een graf werd aangelegd op de plaats van een ouder graf. Hieruit volgt dat we ook bij niet gedateerde over- of ondersnijdende graven uit mogen gaan van een dateringsverschil van tenminste een subfase.

Wanneer we de bovenstaande twee methoden, vondstmateriaaldatering en oversnijdingen, op de Wijchense graven toepassen, zien we de volgende fasering (zie ook figuur 13.4):

Een beperkt aantal crematie- en inhumatiegraven bevat vondsten van laat-Romeinse datering. Het oudste zijn de verstoorde crematies (zie paragraaf 12.1.1), die keramiek uit de 4^{de} eeuw bevatten. Die grotendeels vergraven crematiegraven worden aangeduid met fase 1a. Dan zijn er inhumatiegraven en enkele intacte crematiegraven met aardewerk en gordels die in de vroege 5^{de} eeuw thuishoren (alhier fase 1b, overeen komend met de Rijnlandse *Phase* 1). De inhumatiegraven met deze objecten hebben een oriëntatie van 30 tot 40 graden ten opzichte van het noorden, een oriëntatie die in latere fasen niet meer algemeen voorkomt. Deze graven hebben een lange smalle kist die in een tweede houten container was geplaatst.

De graven met vondsten uit de late 5^{de} en vroege 6^{de} eeuw (onder andere gedateerd door vogelfibulae en vroege beugelfibulae, kenmerkend voor de Rijnlandse *Phasen* 2 en 3) hebben een nogal diverse oriëntatie: allerlei richtingen komen voor. Wat betreft de vorm van de kuil zijn veel graven smal en hebben afgeronde korte zijden. Slechts enkele graven hebben een houten constructie. Omdat zowel vorm als oriëntatie afwijkt van de laat-Romeinse graven is een nieuwe fase (fase 2) onderscheiden. Veel grafgiften, met name knikwandpotten en ook een aantal knikwandschalen, eenvoudige gespen en *fibulae*, dateren rond het midden van de 6^{de} eeuw (Rijnlandse *Phasen* 4 en 5, ca. 530-570 na Chr.). Hoewel sommige graven op basis van bijgiften afzonderlijk in de Rijnlandse *Phase* 4 (Wijchen fase 3a) en *Phase* 5 (Wijchen fase 3b) geplaatst kunnen worden, is er niet voor gekozen om deze groepen in twee afzonderlijke fasen te verdelen. Veel andere graven hebben namelijk een minder exacte datering en bovendien is op basis van vorm, constructie en oriëntatie lang niet altijd verschil tussen de twee subfasen te maken. De graven in deze fase hebben veel vaker dan in de vorige fase een houten container (grafkist) en de kuilen zijn bijna altijd rechthoekig. De oriëntatie van de grafkuilen is in deze fase 3 veel regelmatiger dan in de vorige fase, hoewel in de richting van de grafkuilen aan de drukke zuidwestzijde van het grafveld toch varieert van 10 tot 20 graden ten opzichte van het noorden voor fase 3a en van 35 tot 50 graden voor fase 3b.

Richting het einde van de 6^{de} eeuw zijn nieuwe ontwikkelingen waar te nemen. De oriëntatie van de graven wordt regelmatig, tussen de 50 en 75 graden, met slechts weinig uitzonderingen. De omvang en dan vooral de breedte neemt toe: de graven van volwassenen zijn bijna allemaal meer dan een meter breed, tot soms 1,60 m breed. De overgrote meerderheid heeft ook een houten constructie;



graven zonder kist zijn zeldzaam in deze fase. De bijgiften omvatten vooral knikwandpotten, maar ook meerdelige gordelsets met bewerkte gespen zijn kenmerkend voor de Rijnlandse *Phasen* 6 en 7 (ca. 570-640 na Chr.). Ook hier zijn wel enkele graven toe te wijzen aan subfasen (4a of 4b), maar is er niet voor gekozen om hier afzonderlijke fasen van te maken, omdat veel andere graven alleen aan de hele fase 4 zijn toe te schrijven en omdat er op basis van oriëntatie en vormovereenkomsten geen verschil te maken is. Samenvattend is op grond van de door vondstmateriaal gedateerde graven de volgende fasering opgesteld (tabel 13.1):

fase Wijchen	Phase Niederrhein	jaartallen na Chr.	onderverdeling binnen de fase
1	0 – 1	300 (?) – 450 (?)	fase 1a - crematiegraven; verbrande <i>terra sigillata</i> 340-370 na Chr. fase 1b - inhumatiegraven; soldatengordels rond 400 na Chr.
2	2 – 3	450 (?) – 530	geen onderscheid binnen fase gemaakt
3	4 – 5	530 – 570	fase 3a (530-555) en 3b (555-570) onderscheiden op basis van Duitse <i>Niederrhein</i> -typochronologie; sommige delen van het grafveld tevens oriëntatieverschil tussen 3a en 3b
4	6 – 8	570 – 640	fase 4a (570-610) en 4b (610-640) onderscheiden op basis van Duitse <i>Niederrhein</i> -typochronologie; tevens door oversnijdingen binnen de fase

Tabel 13.1 Wijchen-Centrum. De gehanteerde fasering van het laat-Romeinse en Merovingische grafveld.

Analyse van de op deze wijze gefaseerde graven wijst uit dat naast vondstmateriaaldatering en oversnijdingen ook de vorm van de kuilen, constructie van het graf (aan of afwezigheid van kisten) en oriëntatie van de grafkuil factoren zijn met een chronologische waarde. Genoemde ontwikkelingen kunnen gebruikt worden om graven die minder of geen vondstmateriaal hebben opgeleverd, toch aan een fase toe te wijzen. Wel moet de nodige voorzichtigheid worden betracht, omdat het meer algemene trends met de nodige uitzonderingen betreft dan absolute rechtlijnige ontwikkelingen. Hieronder worden de aanvullende faseringsinstrumenten uiteengezet.

Oriëntatie

Bijna alle graven liggen met het voeteneinde grofweg naar het noordoosten gericht. Binnen die 'hoofdrichting' is echter veel variatie te zien: sommige graven liggen richting het noord-noordoosten, andere weer naar het oost-noordoosten. De oriëntatie van elke grafkuil is in de catalogus genoteerd, uitgedrukt als het aantal graden ten opzichte van het noorden (voeteneinde).

Analyse van de door vondstmateriaal gedateerde graven wijst uit dat graven uit dezelfde periode ook vaak dezelfde oriëntatie hebben. Daarbij geldt echter dat de reikwijdte van een bepaalde oriëntatie gering is: aan de westzijde van het grafveld kunnen graven met een bepaalde oriëntatie zijn aangelegd, terwijl gelijktijdige graven aan de oostzijde een andere oriëntatie kregen. Ook zijn er enkele uitzonderingen bekend, waarbij middenin een cluster graven van dezelfde oriëntatie een graf ligt met afwijkende richting, terwijl het vondstmateriaal de graven in dezelfde fase plaatste. Ten slotte is aan de noordoostzijde van het grafveld een zone waar geen verschillen in oriëntatie zijn: alle graven uit alle fasen hebben dezelfde richting. Toch kan er, rekening houdend met deze uitzonderingen, gesteld worden dat graven met een identieke oriëntatie die bij elkaar in de buurt liggen, ook meestal uit dezelfde fase stammen.

Waardoor de oriëntatie van graven bepaald werd, is niet met zekerheid bekend. Het kan zijn dat de graven in de buurt van een weg of pad met opzet in de lengterichting van die weg werden aangelegd of juist haaks erop, of dat een bestaand graf dat opvallend was uitgevoerd, bepalend was voor de richting van alle volgende graven in de directe omgeving.

Bepaalde oriëntaties van graven zijn niet exclusief, in die zin dat uit elke fase wel graven met die oriëntatie voorkomen, zoals bijvoorbeeld 50° ten opzichte van het noorden. Er zijn echter ook oriëntaties die heel weinig voorkomen en dan alleen in een bepaald deel van het grafveld. Hazenberg identificeerde reeds in de eerste uitwerking van het grafveld een groep graven met oriëntatie van ca. 85-90° ten opzichte van het noorden (graven 7, 95, 96, 100, 102, 104, 105), een oriëntatie die alleen in het centrale deel van het grafveld voorkomt (zie paragraaf 3.3 en fig. 3.10). Vooral op basis

van oversnijdingen en daarnaast enkele vondsten moet deze groep graven tot de jongste fase (fase 4, waarschijnlijk 4a) worden gerekend. Aangezien er ook graven uit diezelfde fase rondom deze groep liggen met een andere oriëntatie, is de oorzaak voor deze afwijkende oriëntatie niet alleen chronologisch. Misschien moeten we aan een beroepsgroep, familiegroep of sociale status denken. Als dat laatste aan de hand is, zal het om een lage status gaan, aangezien deze groep graven nauwelijks bijgiften bevat.

Vormovereenkomsten

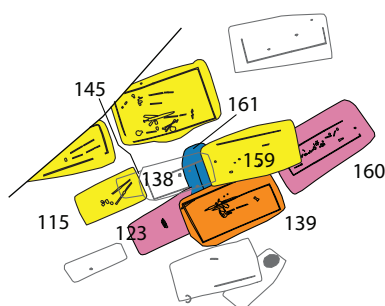
Nadat de graven op basis van het culturele vondstmateriaal waren gedateerd, konden enkele trends met betrekking tot vormen worden vastgesteld. De weinige graven uit fase 1 hadden voornamelijk lange, smalle kisten. Bij de graven uit fase 2 zijn bijna nooit kisten geconstateerd, terwijl de kuilen uit deze fase relatief smal zijn en vooral vaak afgeronde hoeken of geheel ronde kopse kanten hebben. In fase 3 komen weer vaker kisten voor maar is het beeld heel divers. De graven uit fase 4 hebben bijna altijd kisten en vallen vooral op door hun breedte, die vaak meer dan een meter bedraagt.

13.2 'Knooppunten' van oversnijdingen

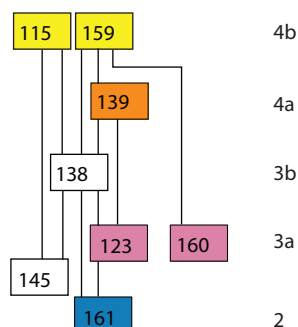
De vele oversnijdingen van graven met diverse oriëntaties heeft een grote rol gespeeld bij het opstellen van de chronologie. Er zijn twee locaties in het grafveld waar graven uit tenminste drie fasen elkaar oversnijden, waar die graven bovendien door vondstmateriaal gedateerd konden worden en waar

Werkput 9 en 10

A

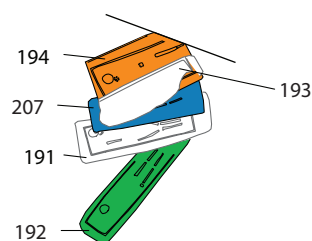


B

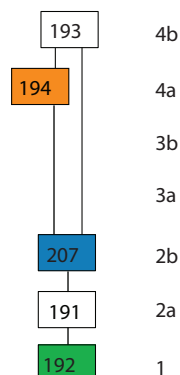


Werkput 13 en 16

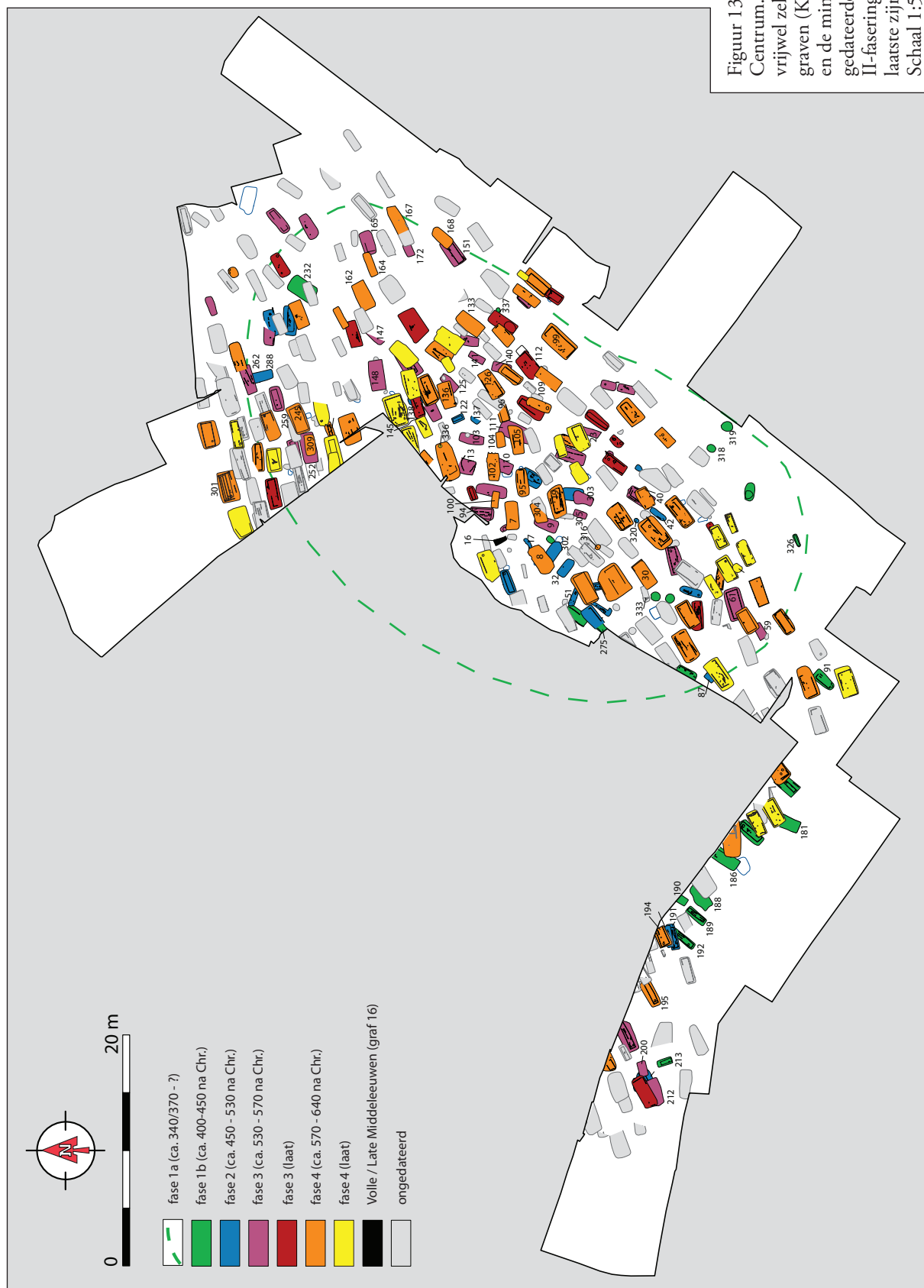
A



B



Figuur 13.5 Wijchen-Centrum. Oversnijdingen en datering van twee clusters graven. A- situatie in het vlak. B- Harris-matrix. Voor de kleurcodering zie de legenda van figuur 13.4.



Figuur 13.6 Wijchen-Centrum. Fasering van de vrijwel zeker gedateerde graven (Klasse I-fasering) en de minder overtuigend gedateerde graven (Klasse II-fasering); alleen de laatste zijn genummerd. Schaal 1:500.

tevens sprake is van uiteenlopende oriëntaties. Door middel van deze twee ‘knooppunten’ wordt de samenhang tussen vondstmateriaaldatering, oversnijding en oriëntatie verder toegelicht.

In werkput 9 en 10 is sprake van een cluster van acht graven die elkaar oversnijden, waarvan er zes door vondstmateriaal werden gedateerd (fig. 13.5 boven). De zeven bovenste graven hebben ongeveer een gelijke oriëntatie, terwijl de oudste geheel afwijkt. Van de onderlinge stratigrafie is een Harris-matrix vervaardigd. Door de oversnijdingen is duidelijk dat het nog niet gedateerde graf in fase 3b geplaatst moet worden.

Een tweede ‘knooppunt’ ligt op de grens tussen de werkputten 13 en 16. Vijf graven oversnijden elkaar (fig. 13.5 onder), waarvan er twee door vondstmateriaal zijn gedateerd. Het stratigrafisch oudste graf heeft een afwijkende oriëntatie die alleen in fase 1 voorkomt (vlakbij liggen de laat-Romeinse graven 183 en 185). Ook deze onderlinge stratigrafie is in een Harris-matrix uitgedrukt.

Omdat bij deze twee ‘knooppunten’ zowel de oudste als de jongste graven betrokken zijn, vormden zij belangrijke aanknopingspunten voor de chronologie van het grafveld.

13.3 De zekerheid van de fasering

Zoals eerder uiteen gezet geeft figuur 13.4 de graven weer die op basis van vondstmateriaal en oversnijdingen gedateerd konden worden. Het gaat daarbij echter slechts om 122 graven; de overige graven zijn niet overtuigend gefaseerd. Het is echter wel gewenst om veel meer graven aan een fase toe te wijzen, om bijvoorbeeld demografische ontwikkelingen in beeld te brengen (zie paragraaf 14.2.2 en tabel 14.3). In de vorige paragrafen is vastgesteld dat ook oriëntatie, grafconstructie en vorm van de kuilen enige aanknopingspunten bieden. Fasering op basis van die criteria is echter veel minder zeker. Om de mate van zekerheid van de fasering uit te drukken, zijn alle faseringsuitspraken in de catalogus ingedeeld in drie klassen. De reeds beschreven groep van 122 graven die gefaseerd is op basis van goed dateerbaar vondstmateriaal en oversnijdingen, wordt aangeduid als ‘Klasse I-fasering’. Met oversnijdingen worden in deze groep overigens alleen de ondubbelzinnige oversnijdingen bedoeld: als een graf met vondstmateriaal uit fase 4a wordt oversneden door een graf zonder vondsten, is het duidelijk dat dat laatste graf uit fase 4b moet stammen.

Van een volgende groep graven kon wel een fasering worden beargumenteerd, maar met veel minder zekerheid dan de eerste groep. Het gaat bijvoorbeeld om graven die bijgiften bevatten met een ruime datering die zowel in fase 2 als in fase 3 zou kunnen vallen. Als dan toch voor fase 3 werd gekozen omdat de oriëntatie van het graf overeen komt met andere graven uit fase 3 in de directe omgeving, wordt die datering aangeduid als ‘Klasse II’. Hetzelfde geldt voor oversnijdingen die meerdere opties open laten. Als een graf uit fase 3a wordt oversneden door een jonger graf zonder vondsten, zou dat jongere graf zowel bij fase 3b als bij fase 4 kunnen horen. Op basis van bijvoorbeeld een zeer brede grafkuil van 1,40 m, wat vaak in fase 4 voorkomt, kan voor die fase worden gekozen. Hoewel de dateringen dus niet zeker zijn, is altijd sprake van een redenering op basis van meerdere argumenten (oversnijdingen en/of oriëntatie, aangevuld met zwakke vondstmateriaaldateringen of vormovereenkomsten). In totaal hebben 82 graven een ‘Klasse II’-fasering gekregen. In figuur 13.6 zijn de Klasse I-faseringen aangevuld met de Klasse II-gefaseerde graven.

Indien een graf geheel los ligt (geen oversnijdingen) en slechts één van bovenstaande argumenten voorhanden is, is het niet verantwoord om een uitspraak te doen over de fasering. Soms is echter door een oversnijding of bepaalde oriëntatie wel duidelijk dat een graf alleen in fase 3b of 4 kan vallen, of bijvoorbeeld alleen in fase 2 of 3a. Deze onzekere faseringsingen kunnen niet op een kaart worden weergegeven, maar wel worden gebruikt bij modelmatige berekeningen (zie 14.2.2). Deze groffe faseringsaanduiding wordt in de catalogus weergegeven als ‘Klasse III’. In totaal zijn er 100 graven met een Klasse III-fasering.

Uiteindelijk zijn er nog 41 graven over die op geen enkele wijze aan een fase kunnen worden toegewezen. Ze zijn als ‘Fase 0’ in de catalogus genoteerd.

DEEL IV

SYNTHESE



14 Leven en sterven in laat-Romeins en middeleeuws Wijchen

In dit hoofdstuk worden alle brokjes informatie uit de voorgaande hoofdstukken samengebracht om een beeld te schetsen van de bevolking van Wijchen en hun begraafgebruiken van de 4^{de} tot en met de 7^{de} eeuw. In de eerste paragraaf staat het grafritueel centraal, onder andere de keuze voor crematie of inhumatie en selectie van objecten om mee te geven aan de dode. In de tweede paragraaf wordt de samenstelling van de bevolking bestudeerd, zowel in termen van leeftijdsopbouw en geslachtsverdeling van de bevolking als van de omvang van de begraafpopulatie. In de derde paragraaf wordt een beeld geschetst van de contacten van Wijchen met diverse omliggende regio's. In de vierde paragraaf worden de veranderingen door de tijd heen besproken en wordt gezocht naar verklaringen voor het ontstaan van het grote grafveld, alsmede naar het eindigen van de praktijk van begraven op deze plaats.

14.1 Het grafritueel

Het grafritueel bestaat uit verschillende handelingen, waarbij de nabestaanden die hun doden begroeven steeds keuzes maakten welke begraafwijze, grafconstructie en bijgiften men geschikt achtte. In de eerste subparagraaf wordt de verhouding tussen crematiegraven en inhumatiegraven beschreven. In de tweede deel komt de variatie in grafvormen (kuilen, kisten) aan de orde. De derde paragraaf betreft keuzes voor het meegeven van bijgiften en de mogelijke betekenis van de aangetroffen verschillen (man/vrouw; rijk/arm; beroep?). Tot slot wordt de mogelijkheid van grafroof beschreven, hoewel die handeling uiteraard niet formeel tot het grafritueel behoorde.

14.1.1 Crematie en inhumatie

Crematie en inhumatie zijn twee verschillende begraafgebruiken, waaraan ook heel verschillende wereldbeelden verbonden zijn. Voor iedere samenleving geldt dat de dood van een individu een schokkende gebeurtenis is voor de gemeenschap. De overledene is niet langer een individu met een concrete rol en functie in de gemeenschap, maar de nabestaanden moeten leren om hem/haar te gaan zien als een voorouder. In sommige samenlevingen is die transformatie van levend individu naar een nieuwe status als voorouder vrij letterlijk, in die zin dat het lichaam vernietigd wordt en door verbranding ontdaan wordt van individualiteit (crematie). Het hele dodenritueel rondom crematie doorloopt meerdere handelingen, omdat na crematie (handeling 1, het eerdere rouwen en opbaren na het overlijden buiten beschouwing gelaten) de botresten van de dode werden verzameld (handeling 2), om op een andere plaats te worden begraven (handeling 3). In andere samenlevingen is het niet gebruikelijk om de individualiteit te vernietigen en wordt de dode onverbrand begraven, al dan niet begeleid door bijgiften die de identiteit van de dode juist bevestigen.

Door het grote verschil tussen crematie en inhumatie, werd in het verleden ook verondersteld dat beide rituelen door verschillende bevolkingsgroepen werden gepraktiseerd. Crematie was eeuwenlang de norm onder de plattelandsbevolking, zowel in de prehistorie als in de Romeinse tijd, en zou daarom wellicht aan autochtone bevolking kunnen worden toegeschreven. De nieuwe praktijk van het onverbrand begraven werd populair in de tijd van de grote volksverhuizingen, en omdat er ook wapens werden meegegeven, wat bij Romeinse inhumaties niet gewoon was, werd deze praktijk aan "Germanen" gekoppeld.¹⁴⁵ Tegenwoordig wordt een eenvoudige etnische verklaring niet meer waarschijnlijk geacht maar denkt men eerder dat het verschil te maken heeft met de opkomst van een nieuwe elite. De wapengraven uit de 5^{de} en 6^{de} eeuw zouden toebehoren aan een elite die, in een tijd waarin het Romeinse rijk uiteen viel, door wapens wilde benadrukken dat zij de nieuwe machthebbers

¹⁴⁵ Dit is een oversimplificatie van een gecompliceerde discussie (zie o.a. Theuws & Alkemade 2000), die hier bewust niet wordt weergegeven aangezien dat het doel van dit rapport te buiten gaat.

waren.¹⁴⁶ Aan de hand van de graven in Wijchen kan de uitkomst van bovenstaande discussie worden bevestigd, tenminste in zoverre dat in ieder geval geen specifieke bevolkingsgroep aan crematie enerzijds en inhumatie anderzijds gekoppeld kan worden. Bijvoorbeeld de laat-Romeinse gordelsets, waarschijnlijk afkomstig van soldaten of veteranen van het Romeinse leger, zijn zowel onverbrand in de inhumatiegraven 86 en 185 meegegeven als verbrand aangetroffen in de crematiegraven 327 en 331. Ook laat-Romeinse *terra sigillata* uit de Argonnen is zowel in een inhumatiegraf (graf 86) als verbrand aangetroffen in de losse vondsten, die tot verspitte crematiegraven behoren. Er is daarom geen reden om aan te nemen dat het verschil tussen crematie- en inhumatiegraven herleid kan worden tot bevolkingsgroepen met verschillende culturele achtergronden. Vooruitkijkend naar gegevens over de begraafpopulatie (paragraaf 14.2.1) kunnen we ook uitsluiten dat alleen bepaalde leden van de gemeenschap (mannen, vrouwen, kinderen) werden gecremeerd en anderen onverbrand begraven. Analyse van de verbrande botresten wees uit dat zowel mannen, vrouwen als kinderen vertegenwoordigd zijn in de crematiegraven en hetzelfde geldt voor de inhumaties. We kunnen daarom concluderen dat in het grafveld van Wijchen-Centrum de achtergrond voor de keuze voor crematie of inhumatie blijkbaar niet op archeologische gronden kan worden vastgesteld. Wel kunnen we iets meer zeggen over het tempo van verandering. Crematie nam relatief snel in populariteit af ten gunste van inhumatie (tabel 14.1). In het veronderstelde verstoorde crematiegrafveld, dat gezien de *terra sigillata* in ieder geval in de periode 340-370 functioneerde, was crematie de enige begraafwijze. Vanaf de vroege 5^{de} eeuw (ca. 400-450) werd er daarnaast onverbrand begraven en maakten de crematies nog minimaal 39% van de graven uit.¹⁴⁷ In latere fasen werd inhumatie veruit dominant, maar crematie verdween niet helemaal en was met een aandeel van minimaal 3 tot 8 procent vrij stabiel.

	fase 1	fase 2	fase 3	fase 4	totaal
aantal gedateerde crematies	9	2	2	3	16
aantal gedateerde inhumaties	14	22	58	91	185
totaal	23	24	60	94	
% van alle gedateerde crematies	56	13	13	18	100
% van alle graven deze fase	39	8,3	3,3	3,2	

Tabel 14.1 Wijchen-Centrum. Het aandeel van de crematie- en inhumatiegraven per fase, gebaseerd op de gedateerde graven.

14.1.2 Kuilen en kisten

De meeste doden werden in een eenvoudige houten kist gelegd, die in een kuil werd begraven. Er zijn ook doden die zonder kist in een kuil werden gelegd. Ten derde zijn er meer uitgebreide begravingen, waarbij de kist in een met hout beschoeide ruimte werd gezet. Veelal wordt naar deze constructies verwezen als houten kamers ('kamergraven'), maar er zijn aanwijzingen gevonden dat het soms alleen enkele kuilwandbeschoeiingen betrof waarbij niet met zekerheid sprake was van een houten vloer (zie paragraaf 12.1.3). Overige bijzettingswijzen die wel uit andere grafvelden bekend zijn zoals boomstammen, dakpanbedekkingen of stenen sarcofagen, zijn in Wijchen niet aangetroffen. De hier genoemde begraafwijzen hebben alleen betrekking op de ondergrondse resten van de begravingen. Van enige bovengrondse markering (heuveltjes, grafstenen of houten markeringen) is niets teruggevonden. In de constructies van de graven is ook een ontwikkeling door de tijd heen te zien, die in paragraaf 14.4 wordt meegenomen.

¹⁴⁶ Theuws 2009.

¹⁴⁷ De percentages van tabel 14.1 zijn gebaseerd op het aantal deels intact aangetroffen crematiegraven. Omdat veel crematiegraven verstoord zijn, is het werkelijke aantal crematiegraven uit de diverse perioden waarschijnlijk hoger. Alle genoemde percentages moeten dus als minimale waarden worden gezien.

14.1.3 Bijgiffen en identiteit

In de ideologie van veel samenlevingen zijn de bijgiffen die aan een dode werden meegegeven, bedoeld voor de dode op zijn/haar reis naar de andere wereld. Zo hebben de knikwandpotten en ander vaatwerk waarschijnlijk etenswaren bevat, die bedoeld waren als voedsel voor de reis naar het dodenrijk. In de klassieke wereld werd een munt meegegeven om te betalen voor de overtocht naar het dodenrijk. Tegelijkertijd met deze symbolische functie dienden de bijgiffen in de praktijk een heel ander doel, namelijk het overbrengen van een boodschap aan alle personen die de begrafenis bijwoonden (familieleden, medebewoners van een dorp, andere aanwezigen). Die boodschap kon uiteenlopen van het refereren aan de identiteit van de dode tot het imponeren van de toeschouwers en het opnieuw bevestigen van bezitsverhoudingen door rijke bijgiffen aan de dode mee te geven. Dat het geslacht van de dode werd uitgedrukt in de grafgiffen (mannen krijgen wapens mee en vrouwen sieraden), is enerzijds reeds lang bekend en breed geaccepteerd, maar van de andere kant ook wel bekritiseerd, omdat zo nu en dan uitzonderingen worden geconstateerd. Zo zijn er graven met wapens waarbij skeletanalyse uitwees dat het om een vrouw ging.¹⁴⁸ In Wijchen is nauwelijks skeletmateriaal bewaard gebleven en is geslachtsbepaling op basis van de fysische antropologie niet mogelijk. Geslachtsbepaling is daarom geheel op aannames aangaande het vondstmateriaal gebaseerd. Ook al komen er wellicht uitzonderingen voor, in ieder geval is wel duidelijk dat wapens en sieraden in Wijchen niet naast elkaar in één graf voorkomen. Wapens en sieraden zijn verschillende groepen bijgiffen die niet werden gemengd en daarom mag erop vertrouwd worden dat de scheiding mannelijk-vrouwelijk in grote lijnen correct is.

Er zijn geen aanwijzingen dat mannen, vrouwen of kinderen op een speciale locatie werden begraven. In de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd is soms sprake van een speciale begraafplaats voor kinderen (het zogenoemde 'engelenhoekje'). In het grafveld van Wijchen is geen clustering van mannen-, vrouwen- of kindergraven van een bepaalde periode waar te nemen.

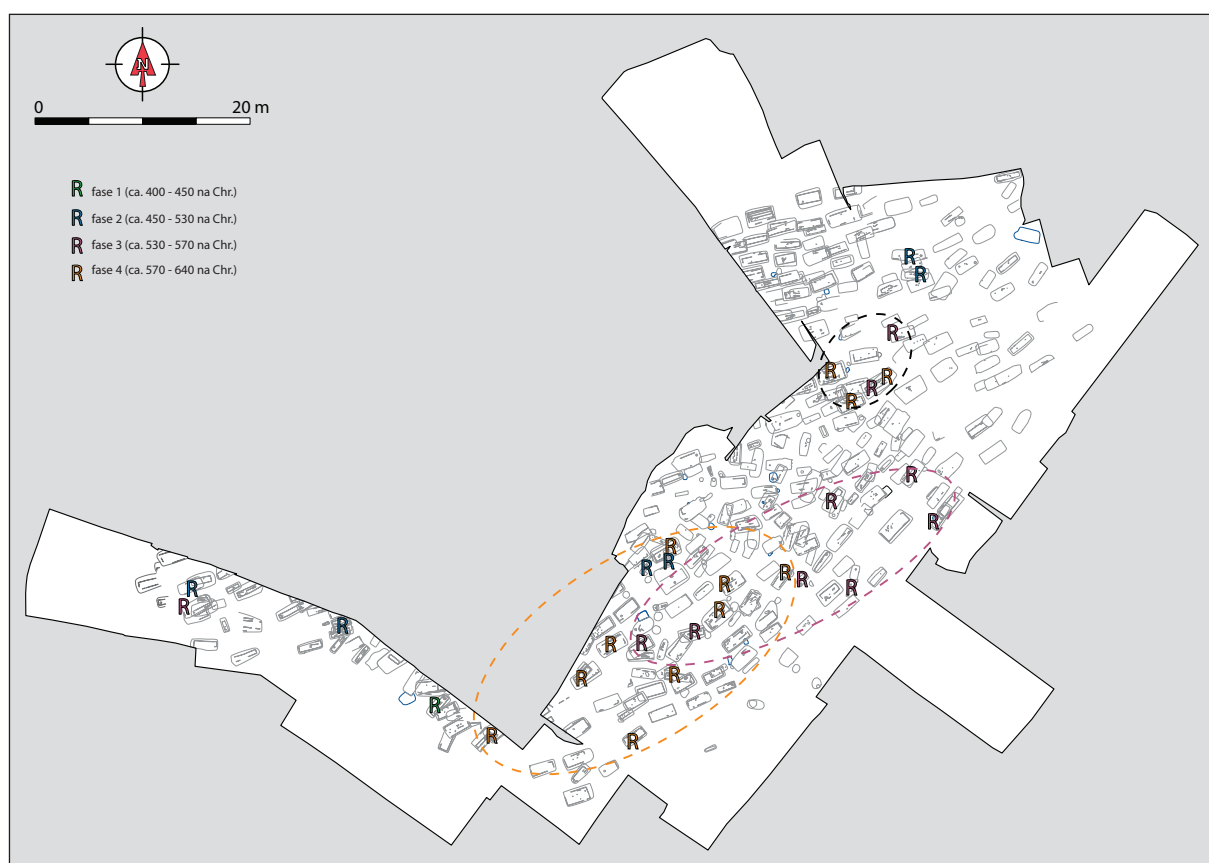
Een ander onderscheid tussen begravingen is de rijkdom van de bijgiffen. Hierin lijkt wel een voorkeur voor locatie te bestaan. In figuur 14.1 is de locatie van de rijke graven (uitgesplitst per fase) aangegeven. Voor 'rijke' graven zijn de volgende criteria gebruikt: de aanwezigheid van objecten van goud en/of zilver, een combinatie van vier wapens (voor mannengraven), of tenminste vijf 'echte' bijgiffen (kleine kledinggespjes bijvoorbeeld niet meegerekend).

Op figuur 14.1 is te zien dat er een klein cluster rijke graven aan de oostzijde (omgeven door de zwarte stippellijn) gesitueerd is. Er zijn enkele aanwijzingen dat dit cluster van bijzondere betekenis is. Ten eerste bevat dit cluster de meest rijke graven van het grafveld (o.a. de graven met de *spatha*- en *sax*combinaties 139 en 146 en de rijke dames in graf 156 en 160). Ten tweede is de zone er omheen leeg; er zijn geen andere rijke graven uit dezelfde fasen in de directe omgeving gesitueerd. Ten derde zijn in het cluster rijke graven begravingen vertegenwoordigd uit diverse perioden, van fase 3a tot aan fase 4b. Dit alles zou kunnen betekenen dat het de begraaflocatie van één familie betreft, die de rijke leden centraal begroef en de overige familieleden er omheen. Over de bovengrondse markering van de graven weten we niets, maar mogelijk waren de rijke graven opvallend vormgegeven, waardoor de continuïteit van rijke graven op één plek verklaard kan worden. Voor fase 1 en 2 geldt dat er maar weinig rijke graven zijn, maar wel opvallend is dat die uit fase 2 in tweetallen voorkomen. Ook dit zou op familiegroepen kunnen wijzen. Een alternatief is dat het geen familiegroepen betreft, maar om de rijke leden van één nederzetting (zie ook paragraaf 14.2).

De hier besproken rijkdom moet vooral relatief gezien worden: de rijkdom van enkele grafinventarissen ten opzichte van andere graven met weinig bijgiffen. In absolute termen is rijkdom moeilijk te meten omdat we de geldelijke waarde van de objecten in de Vroege Middeleeuwen niet kennen. Het vergelijken van grafvelden onderling is niet goed mogelijk, omdat er nauwelijks grafvelden in de omgeving (In ieder geval niet de Nederlandse grafvelden) compleet zijn gepubliceerd. Toch bestaat de indruk dat het grafveld van Wijchen-Centrum rijk is. Wanneer we bijvoorbeeld de gouden hangers van filigraanwerk nemen, kunnen we vaststellen dat in alle grafvelden van het Duitse *Niederrhein*-gebied inclusief vindplaatsen als de Keulse Dom en St. Severin bijvoorbeeld maar een tiental van bekend is,¹⁴⁹ terwijl alleen Wijchen-Centrum al zeven van deze hangers heeft

148 Brather 2008.

149 Siegmund 1998, 78 (vier exemplaren) aangevuld met Müsseseimer *et al.* 2003, 39 (elf stuks).



Figuur 14.1 Wijchen-Centrum. De locatie van bovengemiddeld rijke graven (aangegeven met een R). De kleur van de letter verwijst naar de fase waarin het graf werd aangelegd. Schaal 1:700.

opgeleverd. Hoewel deze vergelijking heel selectief is en hier zeker geen exclusiviteit aan ontleend mag worden -ook uit Rhenen en Rijsburg zijn enkele topstukken bekend-, geeft het toch aan dat de Wijchense elite niet onaanzienlijk is geweest naar Europese maatstaven. Echte koningsgraven met bijvoorbeeld *Goldgriffspathen* of textielwerk met goud- en zilverdraad zijn hier niet gevonden, maar we mogen wel veronderstellen dat de rijke Wijchense families contacten hadden met de rijke families in Merovingische centra (*Königsnähe*).

Behalve rijkdom en geslacht zijn waarschijnlijk nog veel meer elementen van persoonlijke identiteit uitgedrukt in de keuze van de bijgiften. Bijvoorbeeld het beroep kan zijn uitgedrukt in het grafritueel; meegegeven spinklossen zouden op betrokkenheid bij textielvervaardiging kunnen wijzen. Daarentegen zouden spinklossen ook een andere betekenis gehad kunnen hebben, aangezien het meegeven van spinstenen in Zuidnederlandse Merovingische grafvelden niet voorkomt en regionaal gezien een uitzondering betreft.¹⁵⁰ We moeten er daarom rekening mee houden dat de redenen achter de selectie van bijgiften ons in veel gevallen ontgaat.

14.1.4 Grafroof?

Veel graven uit de eerste fasen worden oversneden door graven uit de latere fasen, of door kuilen en greppels uit de Karolingische periode, Volle of Late Middeleeuwen. Daarbij gaat het echter om niet-intentionele verstoring door latere generaties gebruikers, die naar alle waarschijnlijkheid niet op de hoogte waren van de aanwezigheid van een ouder graf op die locatie. Er is echter ook een beperkt aantal graven (15 stuks, zie paragraaf 12.1.3) waar sprake lijkt te zijn van opzettelijke verstoring.

¹⁵⁰ Siegmund 1998 geeft geheel geen spinstenen weer voor de Duitse *Niederrhein*-grafvelden; ook in Zuid-Nederlandse grafvelden zijn ze niet gewoon (mededeling Martine van Haperen en Frans Theuws, AAC/UvA).

Soms zijn dat verstoringen die zichtbaar zijn als een kleine kuil, soms is de kuil niet opgetekend maar wel een onderbroken houtspoor, met daarin een concentratie gefragmenteerde bijgiffen. Het is goed mogelijk dat het bij deze verstoorde graven, die meestal duidelijk afwijken van latere kuilen, geroofde graven betreft, die bovengronds zichtbaar aanwezig waren en de aandacht hebben getrokken van latere gebruikers van het terrein. Van de ene kant is het roven van de graven niet met zekerheid vast te stellen en zijn misschien maar enkele van de vijftien vermoedelijke gevallen werkelijk geroofde graven, van de andere kant is het ook mogelijk dat veel meer gevallen van verstoring niet zijn herkend. Zeker bij de graven zonder bijgiffen en zonder houtsporen zou oudtijds verstoring niet opgemerkt kunnen zijn bij het veldwerk.

Het tijdstip van de veronderstelde grafroof is meestal niet te bepalen. In enkele gevallen bevonden zich scherven Badorf-aardewerk in de vulling, waarmee de verstoring tenminste enkele eeuwen na de aanleg van het graf moet hebben plaatsgevonden. Een veel snellere opening van het graf (bijvoorbeeld na enkele weken of maanden) kan niet worden uitgesloten, maar in dat geval zullen de bijgiffen compleet zijn verwijderd en heeft de grafroof misschien geheel geen sporen achtergelaten. In het geval van gefragmenteerde ijzeren bijgiffen (messen, zwaarden, een *umbo*) is een verstoring na tenminste een tiental jaren waarschijnlijk, aangezien het ijzer sterk geroest moet zijn geraakt voordat het door een spade kapot gestoken kon worden.

14.2 De begraafgemeenschap

14.2.1 Bevolkingsopbouw

In hoofdstuk 4 is uiteen gezet dat de skeletten van de inhumatiegraven over het algemeen niet bewaard zijn gebleven. Toch zijn er drie bronnen over om informatie te vergaren over de leeftijd van de doden. Ten eerste is fysisch-antropologische informatie beschikbaar van de crematiegraven en van de tandkapsels van enkele inhumatiegraven. Ten tweede hebben de ingetekende botsporen (lijksilhouetten) enige informatiewaarde voor de lichaamslengte en daarmee voor uitspraken over de minimale leeftijd (paragraaf 12.1.2). Ten derde is de beperkte lengte van grafkuilen en -kisten van belang om kindgraven te herkennen (paragraaf 12.1.3). Door het combineren van deze gegevens met de datering van de graven komen we voor de vier fasen tot de leeftijdsopbouw zoals gepresenteerd in tabel 14.2.

Voor het gehele grafveld, onafhankelijk van dateringsgegevens, zijn 50 onvolwassenen en 107 volwassenen bekend (totaal van zowel de crematie- als inhumatiegraven).¹⁵¹ Omdat van slechts de helft van het aantal graven een leeftijdsschatting beschikbaar is en die schattingen bovendien van allerlei bronnen afkomstig zijn (fysische antropologie, botsporen, kuillengtes), mogen geen al te zware conclusies aan deze getallen worden verbonden. Wel is opvallend dat kindgraven relatief goed vertegenwoordigd zijn. In zijn algemeenheid geldt dat kindgraven in veel grafvelden ondervertegenwoordigd zijn, wat zou kunnen samenhangen met een afwijkend ritueel voor de allerjongsten (jonger dan ca. 1 jaar) of met slechtere conservering van de botten van deze

	onvolwassen	volwassen	mannelijk	vrouwelijk
GEDATEERDE GRAVEN				
fase 1	4	7	5	2
fase 2	7	7	5	7
fase 3	8	6	13	18
fase 4	8	12	23	21
totaal	27	32	46	48
ALLE GRAVEN	50	107	62	64

Tabel 14.2 Wijchen-Centrum. Leeftijds- en geslachtsgegevens van de graven per fase.

¹⁵¹ De vastgestelde botlengtes die tot de uitspraak 'waarschijnlijk ouder dan 18' leidden, zijn hier als volwassen gerekend.

leeftijdsgroep.¹⁵² Voor Wijchen is op het eerste gezicht geen grote ondervetegenwoordiging van onvolwassenen te zien. Alleen in fase 1 zijn nauwelijks kindergraven herkend, maar in die fase gaat het om zulke lage aantallen dat aan het verschil weinig belang gehecht moet worden.

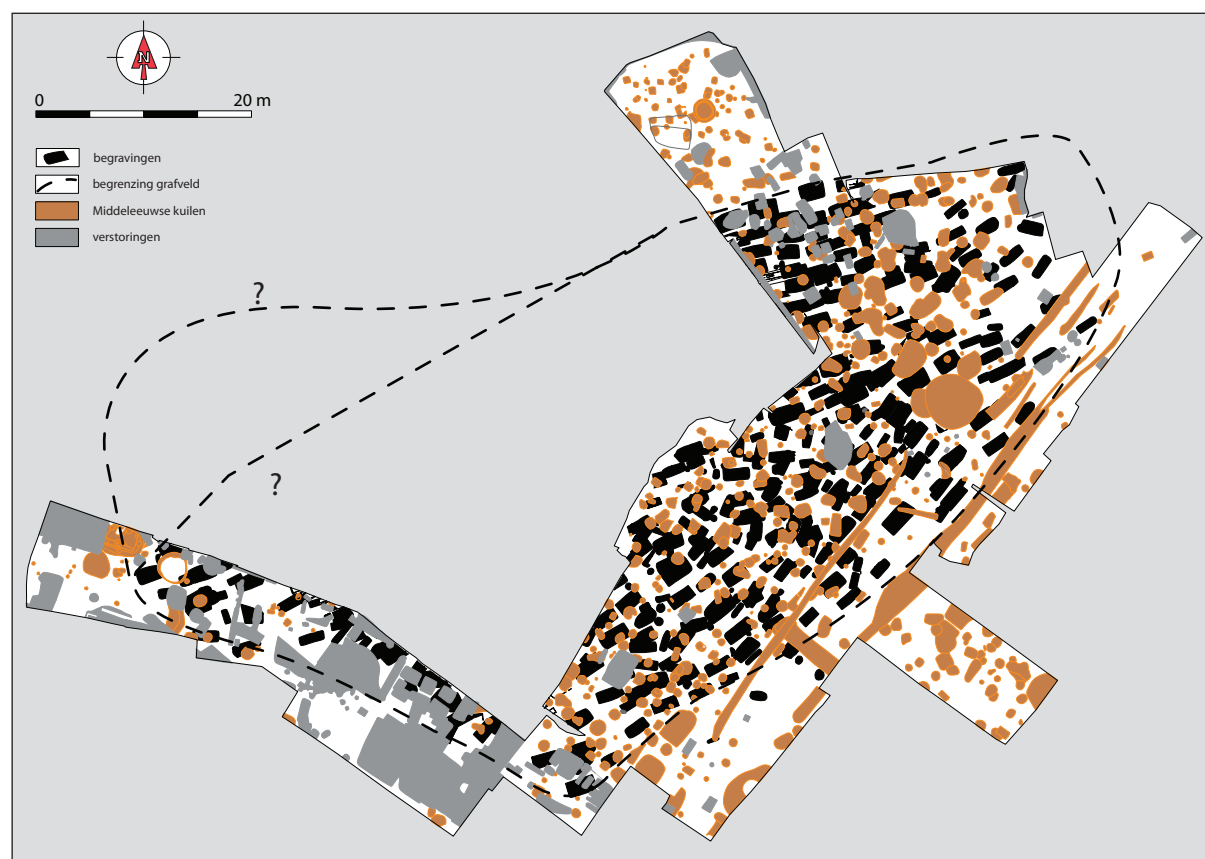
Voor het vaststellen van geslacht zijn voornamelijk de bijgiften van de inhumatiegraven gebruikt, aangevuld met de gegevens van de crematiegraven, die wel fysisch-antropologisch op geslacht zijn onderzocht. Bij de geslachtsduiding op basis van bijgiften moet worden aangetekend dat het niet om volwassen mannen of vrouwen hoeft te gaan maar ook jongetjes/meisjes kan betreffen, aangezien ook kinderen geslachtsspecifieke bijgiften meekregen in het graf.

Net zoals bij de leeftijdsverdeling geldt ook voor de geslachtsverdeling dat indien alle gegevens worden gebruikt onafhankelijk van datering, een bijna gelijke verdeling is waargenomen tussen mannen en vrouwen. Voor de afzonderlijke fasen geldt dat fase 1 afwijkt met meer mannen, maar dat de overige fasen een ongeveer gelijke verdeling laten zien.

Samenvattend kunnen we stellen dat in het grafveld van Wijchen ongeveer evenveel mannen als vrouwen zijn bijgezet en dat het aandeel van onvolwassenen redelijk groot is. Dit wijst enerzijds op een aanzienlijke kindersterfte, een bekend fenomeen voor pre-moderne gemeenschappen, maar ook op de zorg waarmee kinderen werden begraven. Bij veel begraafplaatsen uit de pre-moderne tijd is het aantal kindergraven laag, waaruit blijkt dat niet alle kinderen (herkenbaar) werden begraven. In Wijchen zijn daarentegen wel de meeste kinderen bijgezet. Dit algemene beeld is waarschijnlijk voor alle fasen geldig, hoewel in fase 1 de grootste afwijkingen zichtbaar zijn.

14.2.2 Omvang van de begraafpopulatie

Voor het grafveld als geheel geldt dat de oorspronkelijke omvang niet helemaal duidelijk is. De noordkant, de zuidoost- en zuidwestzijde van het grafveld zijn redelijk goed bekend, maar de



Figuur 14.2 Wijchen-Centrum. De middeleeuwse kuilen en (sub)recente verstoringen die de begravingen oversnijden. De stippellijnen geven mogelijke begrenzingen van het grafveld aan.

152 Wahl & Kokabi 1988.

noordwestgrens is onzeker. In de westelijke zone lijkt weliswaar een hoek zichtbaar te zijn, maar het is onzeker of dit een realistische afspiegeling is van de spreiding van de graven of dat eventuele meer noordelijk gelegen graven zijn oversneden door middeleeuwse kuilen en (sub)recente verstoringen (fig. 14.2). Wel weten we zeker dat de graven niet doorlopen tot onder de huidige Markt, aangezien daar archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zonder dat er graven zijn aangetroffen (zie paragraaf 3.4). We kunnen twee scenario's schetsen. Optie 1 is dat de aangetroffen graven in het westelijk deel inderdaad de grens van het grafveld markeren en dat de begrenzing rechtstreeks naar de vastgestelde noordoostzijde loopt. Het grafveld is in dat geval ca. 2850 m² groot geweest, waarvan 1650 m² is opgegraven. De 309 inhumatiegraven vormen dan 58% van het totale aantal, dat daarom rond de 530 gelegen moet hebben (plus een geschatte honderd crematiegraven). Optie 2 is dat er graven aan de westzijde zijn verstoord door latere graafactiviteiten en dat de begrenzing van het grafveld verder noordelijk ligt. In dat geval besloeg het grafveld waarschijnlijk 3600 m² of meer en is slechts rond de 45% opgegraven. Indien 309 inhumaties ongeveer 45% van het werkelijke aantal vormen, moet aan een totaal aantal graven van 685 gedacht worden (plus een geschatte honderd crematies). Deze berekening is echter niet representatief voor de reconstructie van de omvang van de begraafgemeenschap in de diverse fasen, aangezien de graven van verschillende datering niet gelijkmatig over het terrein verspreid liggen. De hier volgende berekeningen hebben tot doel de omvang van de begraafpopulatie door de tijd heen vast te stellen. De eerste stap is het bepalen van het totaal aantal graven per fase. Daarna kan een schatting worden gemaakt van de ontbrekende graven door het oppervlak dat de graven van die fasen innemen te vergelijken met het oppervlak dat niet kon worden opgegraven.

In hoofdstuk 13 is uiteengezet dat veel graven weliswaar gedateerd zijn, maar dat de betrouwbaarheid van die datering uiteenloopt. In tabel 14.3 is weergegeven hoeveel inhumatiegraven overtuigend zijn gedateerd, het aantal waarschijnlijke dateringen en het aantal modelmatige dateringen uit de catalogus. De groep modelmatige dateringen is tot stand gekomen door de mogelijke dateringen van het graf gelijkmatig te verdelen over de fasen. Indien in de catalogus is genoteerd dat een graf in de fasen 3 of 4 kan dateren, is dat graf voor de helft bij fase 3 en voor de helft bij fase 4 gerekend; geheel ongedateerde graven ('fase 0') zijn voor een kwart bij alle vier de fasen gerekend. Op deze manier zijn alle 309 inhumaties over de fasen verdeeld (tabel 14.3). Een tweede stap is het berekenen van het oppervlak dat de graven per fase innemen, en dat opgegraven gedeelte vergelijken met het geschatte oppervlak dat niet is opgegraven. Voor elke fase is een contourlijn rondom de graven getrokken

	overtuigende datering (Klasse I-datering)	waarschijnlijke datering (Klasse II-datering)	modelmatige datering (Klasse III-datering)	totaal
fase 1 (400-450 na Chr.)	4	10	9,5	23
fase 2 (450-530 na Chr.)	13	9	25,16	47
fase 3 (530-570 na Chr.)	31	27	44,66	103
fase 4 (570-640 na Chr.)	65	26	43,66	135
Late Middeleeuwen		1		1
totaal	113	73	123	309

Tabel 14.3 Wijchen-Centrum. De zekerheid van de dateringen van de 309 inhumatiegraven.

	aantal inhumaties	contour opgegraven	m ² per graf	ontbrekend oppervlak	correctie graven	gereconstrueerd aantal graven
fase 1 (400-450 na Chr.)	23	360 m ²	15,7	160 m ²	10,2	33
fase 2 (450-530 na Chr.)	47	580 m ²	12,3	1025 m ²	83,1	130
fase 3 (530-570 na Chr.)	103	1340 m ²	13,0	1200 m ²	92,2	195
fase 4 (570-640 na Chr.)	135	1450 m ²	10,7	1275 m ²	118,7	254

Tabel 14.4 Wijchen-Centrum. Reconstructie van het aantal graven op basis van het wel en niet opgegraven oppervlak. De kolom 'contour opgegraven' correspondeert met het opgegraven areaal binnen de contourlijn van de figuren 14.3 tot en met 14.6; de kolom 'ontbrekend oppervlak' met het niet opgegraven areaal daarbinnen.

	d = aantal graven	e = levensverwachting	t = tijd	P = d x e / t
fase 1 (400-450 na Chr.)	33	25	50	16,5
fase 2 (450-530 na Chr.)	130	25	80	40,6
fase 3 (530-570 na Chr.)	195	25	40	121,9
fase 4 (570-640 na Chr.)	254	25	80	79,4

Tabel 14.5 Wijchen-Centrum. De omvang van de begraafgemeenschap, gereconstrueerd door de formule van Acsádi en Nemeskéri 1970.

(fig. 14.3 tot en met 14.6). Als we het aantal graven per vierkante meter ook toepassen op het niet-opgegraven gedeelte, wordt een schatting verkregen van het aantal graven per fase (tabel 14.4). Dit gereconstrueerde totale aantal graven per fase kan worden gebruikt voor een schatting van de totale begraafpopulatie. Acsádi en Nemeskéri stelden een formule op waarmee een gemiddelde begraafpopulatie kan worden berekend: P (populatie) = d (aantal graven) $\times k$ (correctie) $\times e$ (levensverwachting / t (tijd)).¹⁵³ De correctiefactor, die meestal wordt gebruikt voor ontbrekende delen van de bevolking, kan vervallen omdat hierboven reeds is vastgesteld dat het aandeel onvolwassenen hoog is; met uitzondering van fase 1 zijn er geen aanwijzingen dat bepaalde groepen ondervertegenwoordigd zijn. De levensverwachting wordt standaard op 25 gesteld (afhankelijk van de kindersterfte van 50% bereikt iemand die volwassen wordt een gemiddelde leeftijd van ca. 50 jaar). Omdat we de berekening voor iedere grafveldfase los uitvoeren, is de factor tijd het aantal jaren dat de fase beslaat. Het resultaat van de berekening staat in tabel 14.5. Deze berekening geeft aan dat de omvang van de populatie die in dit grafveld zijn doden begroef, in fase 1 (vroeg 5^{de} eeuw) ca. 17 personen bedroeg. In fase 2 (late 5^{de} en vroeg 6^{de} eeuw) groeide de begraafpopulatie naar gemiddeld 40 mensen. Een werkelijk stormachtige groei naar ca. 122 personen vond plaats in fase 3 rond het midden van de 6^{de} eeuw. In fase 4 (late 6^{de} en vroeg 7^{de} eeuw) nam de omvang van de begraafpopulatie iets af naar gemiddeld ca. 80 personen. Voor fase 1 moet wel rekening gehouden worden met het feit dat deze berekening op de inhumatiegraven is gebaseerd, terwijl in die fase nog een aanzienlijk deel crematiegraven werd aangelegd, wat in latere perioden minder werd. Bovendien lijken in die fase vrouwen en kinderen ondervertegenwoordigd te zijn. Een twintigtal personen lijkt in die fase waarschijnlijker dan het nu vastgestelde aantal van 17. De vastgestelde omvang van de begraafgemeenschap kan vergeleken worden met populatieschattingen van nederzettingen. De schattingen van de grootte van een huishouden in een pre-moderne gemeenschap lopen uiteen van ongeveer vijf tot acht personen. Bij de vastgestelde begraafgemeenschap van 122 personen (fase 3) betreft het waarschijnlijk tussen de vijftien en 24 huishoudens die samen hun doden in het grafveld van Wijchen-Centrum begroeven. Die leefden waarschijnlijk niet allemaal in één nederzetting. Middeleeuwse plattelandsnederzettingen variëren in grootte van drie tot maximaal zeven gelijktijdig bestaande erven.¹⁵⁴ Er zijn aanwijzingen dat de nederzetting te Wijchen-Westflank van grote omvang is en daarom tot de grootste woonplaatsen behoort. Samenvattend zullen de vijftien tot 24 families die hier hun doden begroeven, afkomstig geweest zijn van drie tot acht woonkernen in de omgeving. In figuur 2.1 zijn vindplaatsen afgebeeld waar bewoningssporen uit de periode dat het grafveld in gebruik was, zijn waargenomen. De lokale of regionale herkomst van de doden in Wijchen-Centrum is wel een logische aanname, maar niet noodzakelijkerwijs van toepassing op alle begravingen. Indien Wijchen handelscentrum is geweest, kan een deel van de doden ook van ver weg afkomstig zijn (handelaren, reizigers). Hoewel hier rekening mee gehouden moet worden, zijn er geen positieve aanwijzingen voor gevonden. Omdat de bovenstaande berekeningen op een aantal modelmatige veronderstellingen zijn gebaseerd, moeten de cijfers met terughoudendheid worden gebruikt. De vastgestelde begraafgemeenschap van fase 2 kan in plaats van het genoemde aantal van 40 personen net zo goed 30 of 50 mensen hebben omvat. De aantallen mogen dan onzeker zijn, de waarde van deze berekening is wel dat zowel een *trend* als een *orde van grootte* zijn vastgesteld. De enorme toename rond het midden van de 6^{de} eeuw is een belangrijke conclusie, net als de kennis dat de begraafgemeenschap in de 5^{de} eeuw enkele tientallen bedroeg en in de 6^{de} eeuw meer dan 100.

153 Acsádi & Nemeskéri 1970.

154 Drie te Dommelen (Theuws, Verhoeven & Van Regteren Altena 1988, 362) en zeven te Kootwijkerzand (Heidinga 1987).

14.3 Geografische situering van Wijchen en herkomst van de materiële cultuur

Wijchen is zeer gunstig gelegen op een kruispunt van waterwegen en landroutes. Het Wijchens Maasje (tegenwoordig Wijchens Meer) is een oude Maasarm die in de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen waarschijnlijk niet meer actief stroomde, maar wel bevaren kon worden richting de hoofdstroom van de Maas. Tegelijkertijd is ook de Waal, enkele kilometers naar het noorden gelegen, niet ver weg. In de Romeinse tijd was Wijchen een *vicus* en satelliet van Nijmegen, bestuurscentrum van het hele Bataafse district, en eerste rustplaats op de route die van Nijmegen naar het westen liep. Of het relatief grote belang van Wijchen ook in de Vroege Middeleeuwen voortduurde weten we niet zeker, maar de oost-westroute zal steeds in gebruik zijn gebleven.

De strategische ligging van Wijchen langs de genoemde vaar- en landwegen is ook te zien aan de herkomst van de objecten die in het grafveld zijn aangetroffen. Het gebied met de grootste invloed op de materiële cultuur van het Wijchense grafveld is het Duitse *Niederrhein*-gebied. De overeenkomsten tussen het aardewerk en metaalwaar uit die regio en de vondsten uit Wijchen zijn zo groot (zie hoofdstuk 5 en 6), dat Wijchen wat betreft uitwisselingsnetwerken tot het Rijnland gerekend mag worden.

Ook zijn er invloeden uit het Maasgebied in Wijchen aanwezig: de glazen bekers en een aantal *fibulae* zijn met zekerheid uit het Midden-Maasgebied afkomstig (zie hoofdstuk 7 en paragraaf 5.4.1). De inventaris van graf 160 komt zo sterk overeen met een graf uit Pry (bij Namen)¹⁵⁵, dat gesteld mag worden dat de dode waarschijnlijk uit dat gebied afkomstig is of dat de familie van de dode sterke banden met dat gebied onderhield. Als het gaat om enkele objecten uit één gebied dan kunnen die los van elkaar door handel zijn verkregen, maar aangezien in het geval van graf 160 een inventaris van tenminste zes objecten als ensemble aan deze persoon werd meegegeven, ligt een sterke band (herkomst?) met dat gebied voor de hand.

Een beperkt aantal vondsten wijst verder op banden met het gebied ten noorden van de Rijn. In Wijchen werden ook handgevormd aardewerk en spinstenen meegegeven aan de doden. Die zaken worden in de Merovingische grafvelden van Zuid-Nederland nauwelijks gevonden,¹⁵⁶ terwijl ze in het grafveld van Wageningen wel voorkomen.¹⁵⁷

De drie genoemde gebieden, het Duitse Nederrijngebied, de Belgische Midden-Maasregio en gebieden ten noorden van de Rijn (Veluwezoom) vertegenwoordigen gebieden met een relatief grote invloed op de materiële cultuur van Wijchen. Dan zijn er daarnaast nog objecten te noemen die van veel verder weg komen en hier incidenteel terecht gekomen zullen zijn. Een vierkante riemverdeler is waarschijnlijk uit Scandinavië afkomstig (paragraaf 5.3.4; fig. 5.20). Een riembeslag van het type Bingen-Komorn-Gültlingen wordt vooral in de Zuid-Duitse grafvelden gevonden (paragraaf 5.2.4). Voor de *S-fibula* uit graf 81 is geen goede parallel gevonden maar deze spelden komen vooral voor in het Langobardisch gebied (Zuid-Duitsland en Noord-Italië; paragraaf 5.4.1). Ook de herkomst van de gesp met bergkristal (paragraaf 5.2.3) moet waarschijnlijk in het Zuid-Duitse gebied gezocht worden, net als twee knikwandschalen die ouder zijn dan het overige knikwandaardewerk (paragraaf 6.4.3).

14.4 Wijchen in de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen

In deze paragraaf worden de eerder besproken elementen chronologisch geordend. Per periode worden de veranderingen en meest opvallende elementen genoemd. Op die manier wordt een geschiedenis van Wijchen vanaf de laat-Romeinse tijd tot ver in de Middeleeuwen geschetst. Hoewel er resten uit het late Neolithicum zijn aangetroffen (periode I genoemd; zie ook hoofdstuk 10), gaat de meeste aandacht uit naar de gebruiksperiode van het grafveld (periode II; 4^{de}-7^{de} eeuw), terwijl ook latere ontwikkelingen kort worden genoemd (periodes III en IV).

155 Dasnoy 1978.

156 Mondeling mededeling Frans Theuws en Martine van Haperen (AAC/UvA).

157 Van Es 1964.

14.4.1 De 4^{de} eeuw (periode II fase 1)

De 3^{de} eeuw is in het Nederlandse rivierengebied in zijn algemeenheid een periode van verval, waarin de meeste vindplaatsen verlaten werden. Ten opzichte van de midden-Romeinse periode is het aantal 4^{de}-eeuwse vindplaatsen gering te noemen.¹⁵⁸ Laat-Romeinse munten worden nog wel met enige regelmaat gevonden, maar grondsporen of begravingen zijn rondt schaars. Buiten Nijmegen is in het rivierengebied geen enkel laat-Romeins grafveld van meer dan een handvol graven bekend. Het feit dat in Wijchen tenminste drie locaties met laat-Romeinse begravingen bekend zijn (het hier besproken grafveld te Wijchen-Centrum, het grafveld aan de Esdoornstraat (fig. 2.1 en tabel 2.1) en tenminste één graf op de Galgenberg¹⁵⁹, is dan ook uitzonderlijk. De bewoning uit deze periode concentreert zich rond de Tienakker en op de Westflank. Ook al kennen we de aard van het stenen gebouw aan de Tienakker niet – was het een *villa* (boerderij), *mansio* (herberg) of *burgus* (kleine militaire versterking) ? – het belang van die plaats tot in de laat-Romeinse tijd blijkt onder meer uit de vondst van een gouden steunarmfibula in het Wijchense Meer, direct naast de Tienakker gelegen.¹⁶⁰ Gouden *fibulae* werden door hoge legerofficieren en Merovingische koningen gedragen. Behalve de aanwezigheid van tenminste drie begraaflocaties in laat-Romeins Wijchen, is verder opvallend dat op twee ervan (Galgenberg en Wijchen-Centrum) crematiegraven zijn aangetroffen. In het rivierengebied zijn geheel geen laat-Romeinse grafvelden gepubliceerd en de Merovingische



Figuur 14.3 Wijchen-Centrum. De in fase 1 (340/370 - 450 na Chr.) gedateerde graven met de waarschijnlijke begrenzing van de inhumaties in deze fase (dunne lijn) en de begrenzing van de laat-Romeinse crematiegraven en scherven (dikke lijn). Van de kuil aan de uiterste oostzijde (catalogus 232) is zowel de laat-Romeinse datering als een interpretatie als graf onzeker en daarom is deze niet meegenomen in de contourlijn van de inhumatiegraven. Schaal 1:700.

158 Willems 1984.

159 Teubner & Tuyn 2009.

160 Willems 1984, 159.

grafvelden die crematiegraven bevatten (bijvoorbeeld Wageningen, Rhenen en Gennepe), starten pas later (laatste kwart 4^{de} eeuw of vroege 5^{de} eeuw).¹⁶¹ Met een voorlopige datering in de periode 340-370 na Chr.¹⁶² is Wijchen, naast de laat-Romeinse grafvelden van Nijmegen, de enige plaats met een grafveld dat al in gebruik was rond het midden van de 4^{de} eeuw.

14.4.2 De vroege 5^{de} eeuw (periode II fase 1; fig. 14.3)

Terwijl crematie nog steeds werd gebruikt om afscheid te nemen van de doden, werd vanaf de vroege 5^{de} eeuw tevens onverbrand begraven. Minimaal negen crematiegraven en veertien inhumaties zijn aan deze fase toegeschreven. Het lijkt erop dat inhumatie direct bij invoering het dominante ritueel was en crematie minder vaak werd gekozen. De inhumatiegraven bestaan meestal uit een kist; in de meest uitgebreide begraafing van deze periode (graf 185) is sprake van een kist in een tweede houten constructie.

Het oorspronkelijke aantal graven kan niet genoemd worden, maar een reconstructie van de omvang van de begraafgemeenschap gebaseerd op de inhumatiegraven geeft aan dat de gemeenschap ongeveer 17 personen telde. Aangezien in dit aantal crematies nog niet zijn meegenomen en vrouwen en kinderen in deze periode slecht vertegenwoordigd lijken te zijn, is een getal in de 20 personen waarschijnlijker. De ongeveer 20 tot 25 personen die hier hun doden begroeven, kunnen op de Tienakker of de Westflank hebben gewoond.

Aan de hand van de bijgiften is één groep doden goed herkenbaar, en dat zijn laat-Romeinse soldaten of veteranen. Eventueel zouden het burgers kunnen zijn die toegang hadden tot Romeinse militaire uitrusting, die ze in een kampdorp bij een militaire versterking aanschafte. In zowel crematie- als inhumatiegraven zijn onderdelen van laat-Romeinse militaire dracht teruggevonden. In graf 185 betreft het een complete met *kerbschnitt* versierd gordelbeslag met hoge gesp en dubbele gespdoorn, naast meerdere lanspunten, een (incomplete) zwaard en andere bijgiften. Deze grote gordels komen niet veel voor en zouden heel goed aan officieren toebehoord kunnen hebben. We weten niet of het om actieve soldaten gaat of om veteranen, die zich na de jarenlange dienstdaag in Wijchen hebben gevestigd. Het feit dat deze gordels ook van het grafveld aan de Esdoornstraat bekend zijn¹⁶³ en dus in grotere aantallen in Wijchen voorkomen, doet vermoeden dat in of dichtbij Wijchen een militaire versterking aanwezig is geweest. Mogelijk had het complex aan de Tienakker een militaire bezetting in deze periode.

14.4.3 De late 5^{de} en vroege 6^{de} eeuw (periode II fase 2; fig. 14.4)

Ten opzichte van de vorige fase was in de tweede helft van de 5^{de} en vroege 6^{de} eeuw (ca. 450-530 na Chr.) sprake van een bevolkingsgroei. Er zijn ongeveer 25 graven met enige zekerheid aan deze fase toegewezen, maar als we rekening houden met de niet-gedateerde graven en de spreiding van de graven over een breed terrein waarvan het meeste niet is opgegraven, kan de gemiddelde begraafpopulatie ca. 40 personen hebben omvat. Het betreft waarschijnlijk een relatief langzame bevolkingsgroei over een periode van bijna een eeuw. Mannen en vrouwen zijn ongeveer in gelijke mate bijgezet in het grafveld, net zoals volwassenen en kinderen.

In tegenstelling tot de graven uit de vorige periode komen houten kisten niet zo veel voor. De meeste doden zijn in deze fase zonder kist in een kuil bijgezet. De aan- of afwezigheid van een houten kist lijkt niet met rijkdom samen te hangen: rijke graven komen ook zonder kist voor en een graf zonder bijgiften is zowel van een kist als van een tweede houten beschoeiing voorzien.

Bij de grafbijgiften worden vooral in deze fase regelmatig Romeinse objecten meegegeven, zoals Romeinse munten en scherven *terra sigillata* die zijn hergebruikt als hanger, meloenkralen, hangertjes van soldatengordels. Voor een deel zal de achtergrond van dit gebruik van Romeinse zaken praktisch

161 Van Es 1964; Theuvs 2008.

162 De aanwezigheid van Argonnen-sigillata uit de periode 340-370 is het enige aanknopingspunt (zie hoofdstuk 6) maar moet niet als vastgestelde begin- of einddatering worden genomen.

163 Nicolay 2008.



Figuur 14.4 Wijchen-Centrum. De in fase 2 (450-530 na Chr.) gedateerde graven met contourlijn die de waarschijnlijke begrenzing van het grafveld in deze fase aangeeft. Schaal 1:700.

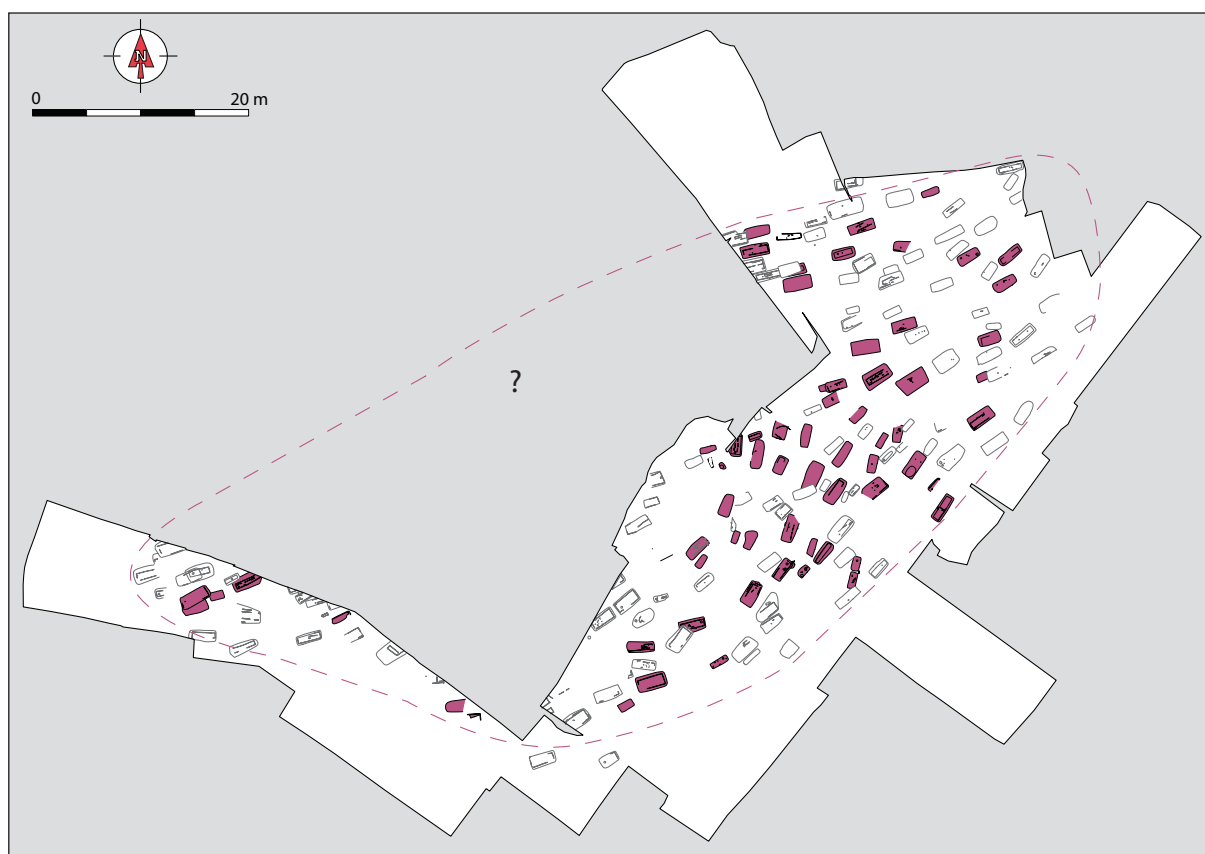
hergebruik zijn geweest, maar het is ook goed denkbaar dat de bewoners van Wijchen in deze fase bewust aansluiting zochten bij het Romeinse erfgoed. Anderzijds moet benadrukt worden dat het om een klein deel van de bijgiften gaat. Tot deze fase behoort een klein aantal rijke graven, die in tweetallen geordend liggen. Het gaat dan vooral om vrouwengraven, die opvallen door twee *fibula* paren, een ingelegde gesp en textiel van hoge kwaliteit (graf 235, zie ook hoofdstuk 9), door gouden kralen (graf 52), of door vogel*fibulae* en een zilveren ring met almandijn (graf 219). Deze rijke graven liggen opvallend ver uit elkaar; het betreft gescheiden groepjes. Dit wijst mogelijk op het bestaan van gescheiden begraaflocaties van familiegroepen of groepen afkomstig van verschillende nederzettingen. Omdat er binnen de groepjes soms oriëntatieverschillen optreden, is in deze fase nog geen sprake van 'rijengravelen'.

14.4.4 Het midden van de 6^{de} eeuw (periode II fase 3; fig. 14.5)

Met betrekking tot de graven uit de periode ca. 530-570 na Chr. vallen twee zaken op: de rijkdom van enkele graven en de enorme toename van het aantal graven.

Ten eerste de rijke graven. De meest opvallende objecten (zoals bijvoorbeeld de gesp van bergkristal met beslag van goud en almandijn, gevonden in graf 57) en de meest rijke grafinventarissen (zoals bijvoorbeeld de dame in graf 160 met vergulde beugelf*fibulae*, almandijn-schijf*fibulae*, een zilveren haarnaald en een glazen beker, en de dame in graf 171 die drie gouden hangers aan één ketting droeg) dateren rond het midden van de 6^{de} eeuw.

Ten tweede de bevolkingstoename. Met een toename van de gemiddelde omvang van de begraafpopulatie van ca. 40 personen (vorige fase) naar maar liefst ongeveer 120 personen kan met recht van een explosieve groei worden gesproken. Ook al is de berekening modelmatig en kan het werkelijke aantal zowel hoger als lager liggen dan de genoemde 120, de enorme toename staat buiten kijf. Omdat vroegmiddeleeuwse nederzettingen ongeveer drie tot zeven huizen groot waren, is het



Figuur 14.5 Wijchen-Centrum. De in fase 3 (530-570 na Chr.) gedateerde graven alsmede de graven van onbekende datering met contourlijn die de waarschijnlijke begrenzing van het grafveld in deze fase aangeeft. Schaal 1:700.

niet waarschijnlijk dat alle doden afkomstig zijn van één of twee nederzettingen; de omvang van de begraafpopulatie wordt op vijftien tot twintig (of meer) families geschat. Het grafveld van Wijchen-Centrum betreft daarom een collectief grafveld, waar een groep mensen die op verschillende plaatsen woonden, samen hun doden begroeven.

Wellicht zijn beide zaken, de opvallende rijkdom van enkele graven en de ontwikkeling van de voorheen beperkte begraafplaats tot een hoogstwaarschijnlijk collectief grafveld, met elkaar verbonden. Het is goed mogelijk dat Wijchen zich tot regionaal centrum ontwikkelde, doordat een elitaire familie zich kon opwerpen als bestuurder van de regio. Hoewel de enorme groei rond het midden van de 6^{de} eeuw zijn beslag kreeg, lijkt de ontwikkeling van een rijke elite hier iets aan vooraf te gaan, aangezien de vroegste, opvallend rijke graven al opkomen in de tweede helft van fase 2 (vroeg 6^{de} eeuw; bijvoorbeeld het reeds boven beschreven graf 235). Was Wijchen eenmaal regionaal centrum, is het ook niet onwaarschijnlijk dat de plaats zich ontwikkelde tot handelsplaats voor het omliggende platteland, waar de bevolking uit de directe omgeving naartoe trok om agrarisch surplus te leveren in ruil voor importen van verder weg, maar ook om hun doden te begraven op de centrale begraafplaats. Indien dit scenario juist is, is de aanwezigheid van het grote grafveld in Wijchen een teken dat deze plaats zich tot regionaal centrum (politiek en economisch) had ontwikkeld.

Overigens heeft de aanname dat er sprake kan zijn van een regionaal politiek en economisch centrum ook implicaties voor de herkomst van de overledenen. Een groot deel van de doden zal zeker uit de nederzettingen in en om Wijchen afkomstig zijn, maar bij een handelsplaats moet er ook rekening mee gehouden worden dat er vreemdelingen afkomstig van elders (bijvoorbeeld handelslieden en reizigers) in het grafveld werden bijgezet. De begraafwijze lijkt in deze fase niet veel te veranderen. Er is iets vaker sprake van een houten kist dan in de vorige periode, maar nog steeds komen kuilgraven veel voor.



Figuur 14.6 Wijchen-Centrum. De in fase 4 (570-640 na Chr.) gedateerde graven alsmede de graven van onbekende datering met contourlijn die de waarschijnlijke begrenzing van het grafveld in deze fase aangeeft. Schaal 1:700.

14.4.5 De late 6^{de} en vroege 7^{de} eeuw (periode II fase 4; fig. 14.6)

Net als in de vorige fase is in de periode ca. 570-640 na Chr. hoogstwaarschijnlijk sprake van een collectief grafveld. De begraafgemeenschap is ten opzichte van de vorige fase weliswaar iets afgenomen tot ca. 80 personen, maar nog steeds is dat hoge aantal waarschijnlijk afkomstig van diverse nederzettingen in de omgeving. Een tweede punt van continuïteit is de aanwezigheid van enkele rijke graven. Wel is er iets veranderd in de samenstelling van de rijke graven. In de vorige fase bestonden de opvallend rijke graven vooral uit vrouwengraven, herkenbaar aan de *fibula*-paren en kralenkettingen. Rijke vrouwengraven zijn nog steeds aanwezig (bijvoorbeeld de graven 34 en 156) maar daarnaast vallen vooral de wapengraven met meerdere wapens op. Wapens zijn in alle fasen meegegeven, maar in deze fase komen vooral graven voor met uiteenlopende wapens (bijvoorbeeld de graven 139, 146a met *spatha*, *sax*, schild en lans naast overige bijgiften).

Ook is verandering waar te nemen bij de grafconstructies. De omvang van de kuilen neemt in deze fase toe – de grafkuilen zijn vooral significant breder dan de kuilen in de voorgaande periode. Bovendien is er vaker dan voorheen sprake van twee houtconstructies, een houten kist die in een tweede met hout beschoeide ruimte is geplaatst.

14.4.6 Het einde van het grafveld

De jongste graven zijn op basis van de bijgiften in de periode 610-640 na Chr. gedateerd. Vondsten van laat-Merovingische datering (ca. 640-740 na Chr.; *Niederrhein Phasen* 9-11) zijn geheel afwezig, terwijl vondsten van Karolingische datering afkomstig zijn van kuilen die de graven oversnijden. Een einddatering in de eerste helft van de 7^{de} eeuw is, regionaal gezien, erg vroeg. De Merovingische

grafvelden van Lent,¹⁶⁴ Wageningen¹⁶⁵ en de meeste grafvelden in het Duitse Nederrijngebied¹⁶⁶ lopen tot in de late 7^{de} of 8^{ste} eeuw door. Het is natuurlijk mogelijk dat de jongere graven wel aanwezig zijn, maar zich in het niet-opgegraven terrein bevinden. Het opgegraven deel van het grafveld is immers maximaal 58% van het totale grafveld en wellicht nog minder. Toch is er ook een argument tegen de mogelijkheid van een niet-ontdekte jongere fase te noemen. Voor zowel fase 3 als fase 4 (ca. 530-640 na Chr.) geldt dat de graven redelijk gelijkmatig verdeeld zijn over alle delen van het grafveld. Het zou een trendbreuk met de voorgaande fasen inhouden indien latere graven ineens slechts op een klein deel van het grafveld zouden zijn aangelegd.

Naar de verklaring voor het voorlopig aangenomen vroege einde van dit grafveld in vergelijking met andere grafvelden in de regio kan slechts gegist worden. Het is een mogelijkheid dat de lokale bevolking geheel is weggetrokken, bijvoorbeeld als gevolg van oorlogvoering die geschreven bronnen voor het tweede kwart van de 7^{de} eeuw noemen¹⁶⁷, maar hierbij moet worden benadrukt dat hiervoor geen archeologische aanwijzing is gevonden. Een andere optie is dat de bewoners op een andere plaats in de kern van Wijchen een nieuwe begraaflocatie in gebruik hebben genomen, bijvoorbeeld op de plaats van de huidige Antonius Abt kerk, ca. 100 m. ten zuidwesten van het grafveld.

Elders, bijvoorbeeld in Wageningen, is de buitengebruikstelling van de oude begraafplaats en de ingebruikname van een nieuw grafveld met Christianisering in verband gebracht.¹⁶⁸ Het is mogelijk maar allerm minst zeker dat dit in Wijchen ook het geval is. Hoewel fase 4 in Wijchen een groep west-oost-georiënteerde graven kent en die oriëntatie vaak met Christelijke tradities in verband wordt gebracht, heeft Van Es er reeds lang geleden op gewezen dat oriëntatie alleen geen sterk argument is voor het veronderstellen van Christelijke tradities.¹⁶⁹ Bovendien valt het aangenomen einde van het grafveld in Wijchen minstens een eeuw eerder dan in Wageningen. Christianisering van het platteland in deze regio is pas in de vroege 8^{ste} eeuw geattesteerd (bijvoorbeeld Elst in 726).¹⁷⁰ Door Christianisering als achtergrond van de 7^{de}-eeuwse ontwikkeling in Wijchen te veronderstellen, zou Wijchen op één lijn worden gesteld met Nijmegen, waar Dagobert I opereerde en Christianisering rond 630 meer aannemelijk is.¹⁷¹

Samenvattend is een eventuele Christelijke achtergrond voor het einde van het Wijchense grafveld erg onzeker, maar zijn er toch redenen om deze mogelijkheid te noemen. Behalve de reeds genoemde samenhang tussen Christianisering en het einde van Merovingische grafvelden elders is dat ten eerste de nabijheid van Wijchen tot Nijmegen, ten tweede de aanwezigheid van een beslagplaat met kruismotief (fig. 5.20) uit de jongste fase van het grafveld, dat wellicht als Christelijk symbool gezien kan worden, en ten derde de aanwezigheid van een groep west-oost gerichte graven in de jongste fase van het grafveld.

14.4.7 De Karolingische periode, Volle en Late Middeleeuwen (periode III; fig. 14.7)

Ongeveer een eeuw nadat er niet meer op het voormalige werd begraven, is het terrein in gebruik genomen als nederzetting. Het tijdstip waarop dit is gebeurd, valt niet met zekerheid vast te stellen, maar in ieder geval zijn in enige tientallen sporen scherven van Badorf-aardewerk uit de 8^{ste} eeuw waargenomen. Ook Paffrath- en Pingsdorf-aardewerk (of op die producties gelijkende waar) komt in enige tientallen voor, wat wijst op een datering in de Volle Middeleeuwen.

Op het nederzettingsterrein zijn vooral veel kuilen, paalkuilen, enkele greppels en waterputten gesitueerd. Plattegronden van bijvoorbeeld boerderijen of bijgebouwen zijn niet herkend maar mogen wel verondersteld worden. Uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd zijn meer concrete

164 Van Es & Verwers 1991.

165 Van Es 1964.

166 Siegmund 1998; Müssemeier *et al.* 2003.

167 Blok 1974, 32-36

168 Van Es 1964, 299; Van Es 1968.

169 Van Es 1968.

170 Glazema 1951, 22.

171 Blok 1974, 32-36.



Figuur 14.7 Wijchen-Centrum. Kuilen, greppels en uitbraaksporen van de Karolingsche periode, Volle en Late Middeleeuwen. Schaal 1:700. V = vloerniveau van leem; BW = bakstenen waterput; W = waterput; BF = bakstenen fundament; U = uitbraakspoor.

bewoningssporen vastgesteld: een lemen vloer met ingegraven voorraadpot, bakstenen fundamente, uitgebroken fundamente en een bakstenen waterput.

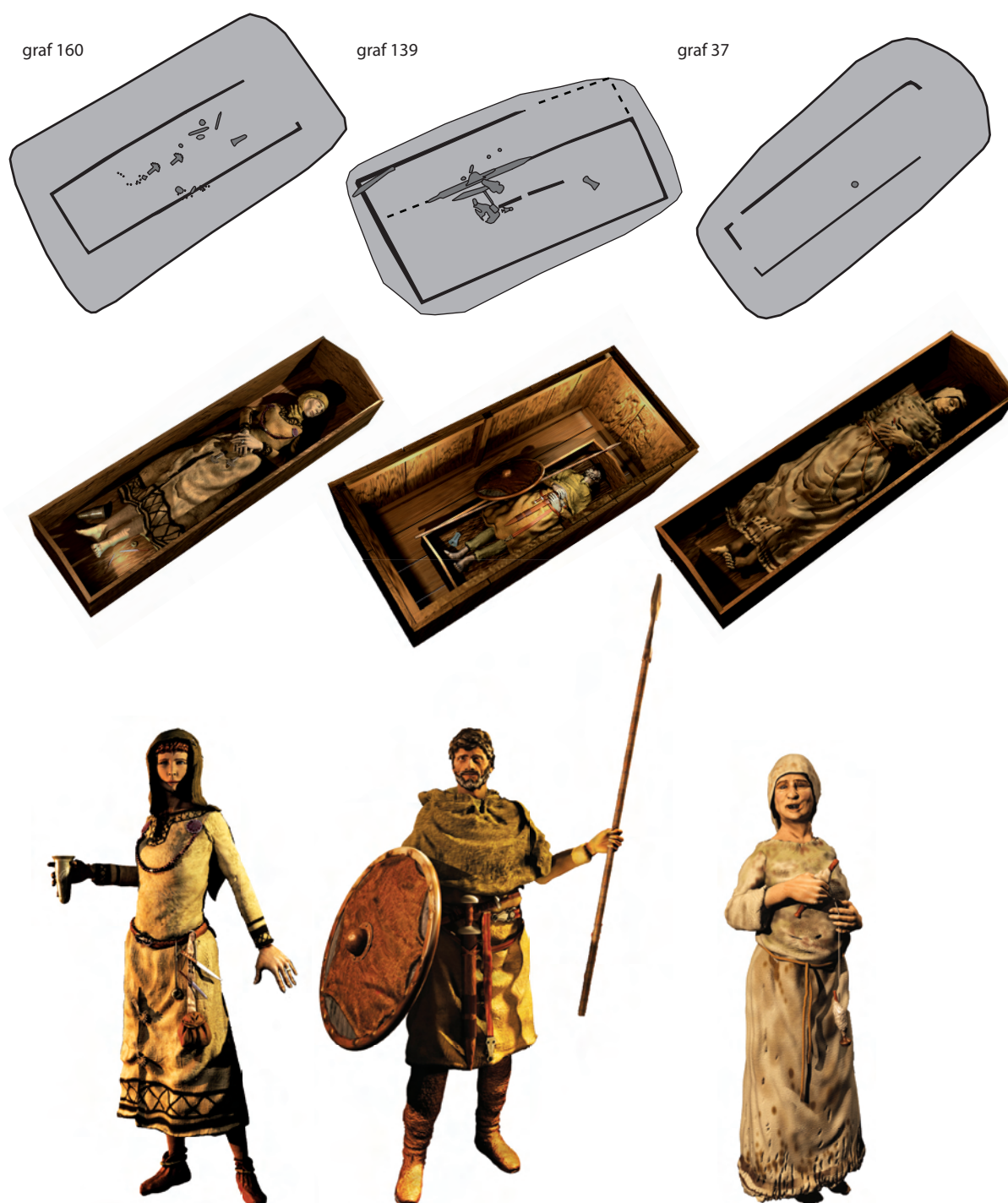
14.4.8 Nieuwe tijd (periode IV)

Nadat de hierboven beschreven nederzetting werd verlaten, is het terrein in gebruik genomen als akker. Er is sprake van een esdek, waarvan de gedocumenteerde dikte varieerde van ca. 90 tot 140 cm. De dikte wijst op een langdurig gebruik en regelmatige ophoging. De jongste scherven steengoed (19^{de} eeuw) zijn uit dit esdek afkomstig. Dit deel van het centrum van Wijchen is blijkbaar pas in de recente geschiedenis bebouwd en tot de dorpskern gaan behoren.

14.5 Afsluiting

Uit de aanwezigheid van een groot grafveld van laat-Romeinse en vroegmiddeleeuwse datering, waarin veel bijgiften zijn aangetroffen die uit diverse gebieden van het huidige Noordwest-Europa afkomstig zijn, blijkt dat Wijchen een belangrijke plaats was in het rivierengebied van de 5^{de} tot en met de 7^{de} eeuw. De speciale positie van Wijchen kan mede verklaard worden door de nabijheid van waarschijnlijk een militair steunpunt in de laat-Romeinse periode en de gunstige ligging ten opzichte van water- en landroutes. Vanaf de vroege 6^{de} eeuw is de aanwezigheid van een of meerdere rijke families herkenbaar en in het midden van de 6^{de} eeuw zien we een enorme groei van de begraafgemeenschap. Dat kan wijzen op bevolkingsgroei, maar het kan ook zijn dat Wijchen zich tot regionaal centrum ontwikkelde, waardoor de bevolking van omliggende dorpen ook zijn doden centraal begroef, terwijl die groepen voorheen een andere begraafplaats gebruikten. Het gebruik van de collectieve begraafplaats eindigde vrij abrupt in de

eerste helft van de 7^{de} eeuw. De reden voor dit einde is ons niet bekend. Door de opgraving is een indruk verkregen van groepen bewoners van vroegmiddeleeuws Wijchen. In de 5^{de} eeuw waren hier Romeinse soldaten of veteranen aanwezig (of eventueel civiele inwoners die Romeinse wapenrustingen konden verkrijgen), vooral in de 6^{de} eeuw zien we rijke dames, en met name in de 7^{de} eeuw elitaire mannen met wapens. Naast deze personen met toegang tot bovenregionale netwerken, woonden hier in alle tijden eenvoudige lieden die zonder bijgiften in een eenvoudige kuil werden begraven. Van personen uit deze drie groepen ("voornamen dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden" genoemd) is een reconstructietekening gemaakt, die een indruk geeft hoe de Wijchense bevolking er in de Vroege Middeleeuwen uit gezien kan hebben.



Figuur 14.8 Reconstructies van drie vroegmiddeleeuwse Wijchenaren. Tekening Mikko Kriek.



15 English summary

Wijchen-Centrum: a cemetery of the Late Roman and Merovingian periods, and a settlement of the Carolingian period, High and Late Middle Ages

Discovery of the site Wijchen-Centrum

In 1981, local archaeologists found ceramics and weapons dating to the Early Middle Ages at a building site in the centre of Wijchen, province of Gelderland, the Netherlands. A series of test trenches, that were excavated prior to the development of a shopping area in 1991, revealed the presence of a large cemetery dating to the 5th, 6th and 7th centuries. The Dutch national heritage service, currently called the Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, excavated large parts of the cemetery in the summer and fall of 1991. Two additional excavation campaigns in 1992 and 1996 led to a total of 309 inhumations and 36 cremation burials being excavated.

Odyssee Programme

In 2008, the Dutch Organization for Sciences (NOW), which promotes and funds scientific research, launched the archaeological programme 'Odyssee'. The aim of this programme is to enable publication of several important excavations projects of the 20th century, which have so far been left unpublished. The project *The Merovingian cemetery of Wijchen - the burial community and the grave ritual*, was realised within the framework of the Odyssee programme. It was carried out by Hazenberg Archeologie with funding from NWO, the province of Gelderland, municipality of Wijchen and Museum Kasteel Wijchen. This project included not only a scientific publication, but also a book aimed at the wider public and an exhibition of the finds at Museum Kasteel Wijchen.

Landscape and prehistoric remains

Wijchen is situated on the sandy soils of river dunes, deposited in prehistory by the river Meuse, which very slowly migrated southwards throughout the ages. The current Wijchens Meer is a residual channel of the Meuse. It was probably navigable in the Roman period. Remains of prehistoric activity are often found in Wijchen and its surroundings. At Wijchen-Centrum, a cremation burial and several cultural deposits, most likely from the middle Neolithic 'Vlaardingse culture', were discovered.

A cemetery from the Late Roman and Merovingian periods

In the cemetery, a total of 36 partly intact cremation burials was found, most of which date to the early 5th century. The cremation burials contained the cremated remains of the deceased and also some burnt burial gifts (glass, bone combs, ceramics, melted metal), all of which were deposited in small pits. The presence of small mounds or ditches surrounding these graves is not attested. In addition to the 5th century cremation graves, it is thought that the burial site was already in use during the 4th century, but the 4th century graves have been disturbed and attested only by scattered remains of cremated bone and pottery. In the 5th century, inhumation was introduced as a way of burial and soon became the dominant ritual, though cremation was still practiced. The deceased were buried laying on their back, and were generally provided with several burial gifts (pottery, weapons, jewellery). In most cases, the deceased had been placed in a wooden coffin. Sometimes, the coffin had been placed into another wooden container. Other forms of coffins (hollow trees, brick, stone sarcophagi), known from other sites, were not found.

Chronology

Patterns in spatial distribution and orientation of the burials led to the conclusion that four phases of use of the cemetery can be distinguished. Phase 1 covers the late Roman period (from 340/370 to

450 AD) and has both cremation burials and inhumation graves in almost equal numbers. Phase 2 includes the late 5th and early 6th centuries (from 450 to 530 AD). From this period there are some cremation burials, but inhumation graves dominate the cemetery. In Phase 3, the middle of the 6th century (from 530 to 570 AD), almost all burials are inhumation graves. Cremation is still practiced but only in rare occasions. In this period an enormous growth of the population is attested (see below). The fourth and last phase of the cemetery starts around 570 and ends at 610/640 AD. When compared to other Merovingian cemeteries in the region, the cemetery at Wijchen-Centrum was abandoned relatively early. It is not clear why the burial site was abandoned. The introduction of a Christian burial ritual may have played a part but this is not at all certain. Some of the burials could be dated quite accurately because of the presence of burial gifts and by relative chronology (newer graves dug into existing graves). Isolated burials without burial gifts could not be dated. Another problem is that the cemetery was not excavated completely. Although the precise numbers and chronological distribution remain unknown, it is clear from the number of graves that could be dated that the community using the cemetery consisted of around 20 to 40 individuals in the 5th and early 6th century, rising sharply to more than 100 persons in the middle of the 6th century.

Sex and age indicators

Since the sandy soils of the river dunes of Wijchen do not provide a favourable environment for the preservation of bones, hardly any skeletal materials had remained in the inhumations. Only two fragments of unburnt bone had been preserved, as well as the remains of the teeth of 25 individuals. The burnt human bones in the cremation burials were better preserved. For those burials where human remains were lacking, information concerning age was deducted from the size of the burials and the coffins (individuals from burials less than 1,40 m long are considered non-adults). Information concerning the sex of the deceased was deducted from the burial gifts: weapons were taken as indicators for male individuals, whilst brooches, beads, hairpins and spindle whorls were seen as indicators for female individuals. When all sex and age indicators are considered together, the distribution male - female is almost 50:50. For adults and non-adults the distribution is almost 67:33.

Material culture

A large majority of the ceramic and metal burials gifts from Wijchen are similar to objects found in the German *Niederrhein* region. The typologies of Siegmund 1998 and Müssemeier *et al.* 2003 (see literature) are the main frames of reference for the Wijchen finds. This indicates a close relationship between Wijchen and the *Niederrhein* area. A second important region is the Middle Meuse Valley (Southern Belgium), from where several glass vessels and brooches found in Wijchen originate. Some precious objects, like a crystal buckle and a gilded brooch, as well as some early *knickwand*-pottery, were imported from Southern Germany or Northern Italy. Some other finds originate from regions north of the Rhine.

Settlement

Approximately one century after the Merovingian cemetery was abandoned in the first half of the 7th century, the site of Wijchen-Centrum was used again as a settlement area. Many pits, postholes, some ditches and a few wells dating to the Carolingian period and High Middle Ages (750-1200 AD) were found, which had partly disturbed the earlier cemetery. Although no living quarters could be identified, the wells and ditches as well as the refuse pits indicate the presence of a settlement. The settlement lasted at least into the Late Middle Ages or 16th/17th century, since some floors and brick walls of that date were found. Between approximately the 18th and the early 20th century, the site was used for agriculture, since a thick layer of so called 'esdek' (a mixture of soil, domestic waste and manure) covered the settlement remains.

DEEL V

CATALOGUS EN BIJLAGEN



16 Catalogus van laat-Romeinse en Merovingische graven

Toelichting

Alle grafbeschrijvingen bevatten vier onderdelen.

Onderdeel 1 is een algemene beschrijving, waar het spoornummer wordt gegeven (1a); dit is een referentie naar de oorspronkelijke opgravingstekeningen. Bij 1b wordt een graftype toegekend (zie toelichting hieronder). Bij 1c wordt het graf in een fase ingedeeld. Dit is een combinatie van gegevens van de vondsten (onderdeel 3 hieronder) of oversnijdingen of oriëntatie (uit onderdeel 2). Tevens wordt de zekerheid van de fasering (Klasse I – vrijwel zeker; klasse II – waarschijnlijk; klasse III – onzeker) aangegeven. Zie hoofdstuk 13 voor een toelichting op de fasenindeling en zekerheid.

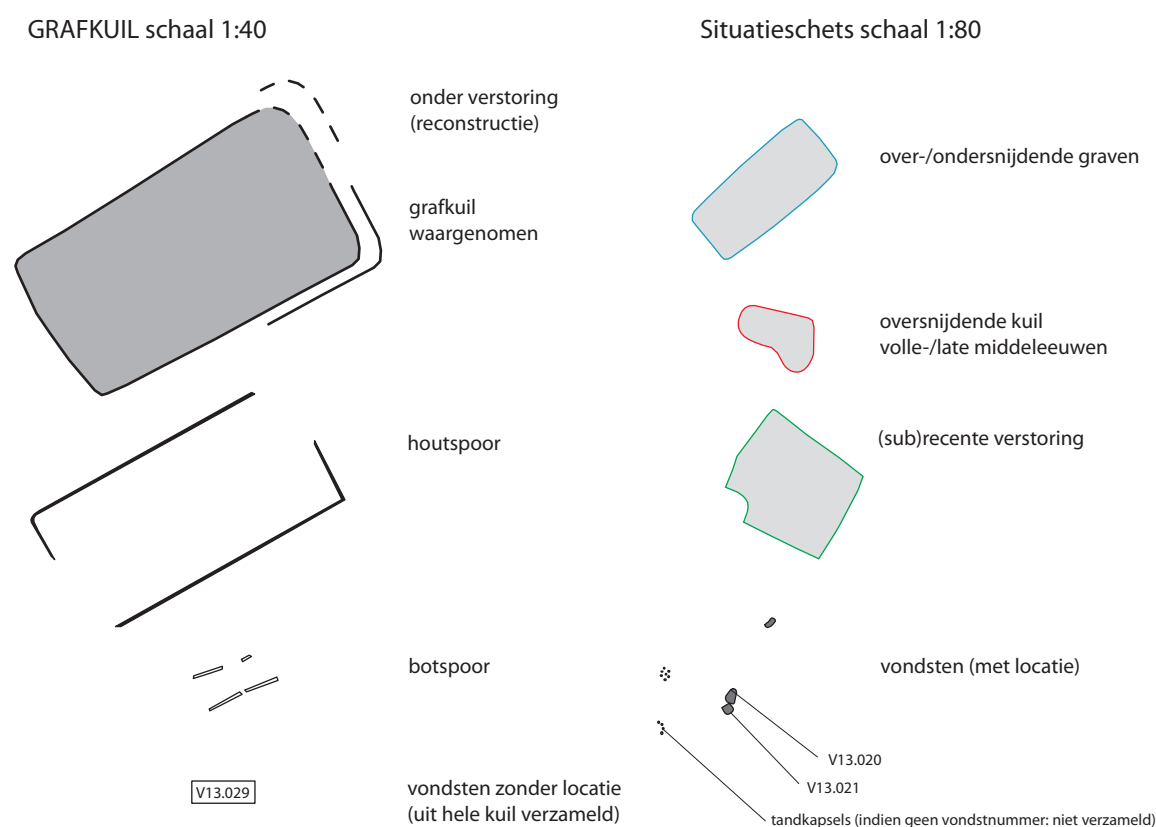
Onderdeel 2 beschrijft de grondsporen van het graf: de afmetingen van de kuil en eventueel de aangetroffen kist, de oriëntatie ten opzichte van het noorden, eventueel aanwezige sporen van botresten, oversnijdingen met andere graven en overige zaken.

Onderdeel 3 geeft een overzicht van de in het graf aangetroffen objecten. 3a beschrijft resten van het lichaam van de dode (bewaard bot, tanden), onderdeel 3b de opzettelijk meegegeven grafgift, onderdeel 3c de overige vondsten die mogelijk niet intentioneel in het graf zijn gekomen, en bij onderdeel 3d wordt beargumenteerd welke daterende waarde de vondsten voor het graf als geheel hebben.

Onderdeel 4 is een conclusie van het geslacht en/of leeftijd van de overledene (4a), waarbij ook wordt aangegeven of die conclusie op botmateriaal, cultureel vondstmateriaal of botsporen gebaseerd is (4b).

Onderdelen waarover bij het betreffende graf geen gegevens bekend zijn, worden geheel weggelaten.

Bijvoorbeeld onderdeel 2c (botsporen) is bij veel graven niet aanwezig omdat slechts in de minderheid van de graven botsporen zijn waargenomen.



Figuur 16.1 Legenda bij de gravencatalogus.

Graftype

De crematiegraven zijn type B genoemd, de inhumatiegraven type A. Bij de inhumatiegraven zijn drie specificaties van de bijzettingwijze mogelijk: soms is geen houten container waargenomen (A1 kuilgraf), meestal is sprake van één houten container (A2 kistgraf), in enkele gevallen staat de houten kist binnen een tweede houten container (A3). In enkele gevallen is zo weinig informatie beschikbaar dat er een type A4 (skeletresten zonder kuil; graftype onbekend) of A9 (verstoorde inhumatie) is genoteerd. Zie ook hoofdstuk 12 over de kuil- en kistgraven.

Afbeeldingen

Bij veruit de meeste graven is een afbeelding voorhanden, die op schaal 1:40 de kuil weergeeft met de locatie van de vondsten en de eventueel waargenomen hout- en botresten. In een uitsnede van de allesporenkaart op schaal 1:80 is te zien hoe de grafkuil ligt ten opzichte van andere graven en oversnijdende kuilen van de latere nederzetting. Figuur 16.1 is een legenda die geldt voor alle afbeeldingen in de catalogus. In een enkel geval is zo weinig van een graf bekend, bijvoorbeeld omdat alleen een hoek van de kuil is waargenomen, dat alleen de ligging van het graf wordt afgebeeld in de uitsnede van de allesporenkaart schaal 1:80.

Voor sommige graven is daarnaast een afbeelding van de vondsten bijgevoegd. In de regel zijn aardewerk, glazen vaatwerk en grote metalen voorwerpen op schaal 1:3 afgebeeld en de kleinere metalen voorwerpen op schaal 2:3. Afwijkingen ten opzichte van deze maatvoering staan in de onderschriften van de betreffende figuren.

Uitvouwkaarten

De locatie van het graf en de uitsnede met oversnijdingen is te vinden op de uitvouwkaart schaal 1:250. Kaart 1 geeft de graven en de werkputgrenzen weer, kaart 2 laat de fasering van het grafveld zien.

GRAF 1 (fig. 16.2 en fig. 6.20)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.22
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,40 m
 2. Breedte 0,92 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 61
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 10 en wordt zelf oversneden door kuil S1.21 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 f. Opmerking: de ondiepe kuil S1.21 oversnijdt een hoek van de grafkuil en heeft waarschijnlijk knikwandpot V1.125 beschadigd – daarvan ontbreekt een deel van de hals

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-----|--------------|---|
| 1.1 | (gesp) | V1.068 (vlak 2) koperlegering, kleine gesp |
| 1.2 | munten | V1.123 (vlak 3) <i>dupondius</i> Trajanus (98-117); <i>folles</i> Constantijn I (330-335); <i>folles</i> , onbekend (320-395); 3 stuks op elkaar gevonden |
| 1.3 | haardketting | V1.124 (vlak 3) ijzer, getordeerd middendeel aan ring |
| 1.4 | pot | V1.125 (vlak 3) aardewerk, oranjerood, knikwandpot Siegmund Kwt 2.42 onversierd, gat in de hals, de helft van de hals ontbreekt |
| 1.5 | spinklos | V1.126 (vlak 3) aardewerk |
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragmenten baksteen, scherven aardewerk (1x Paffrath; 15x indet.) V1.025 (vlak 1)
 - verbrand menselijk bot (2 g) V1.025 (vlak 1)
 - fragmenten baksteen, scherven aardewerk (1x knikwandpot; 1x knikwandpot met rozet-stempels en groeven; 6x indet.) V1.065 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (40 g) V1.065 (vlak 2)
 - ijzeren strip met beslagknoppen V1.065 (vlak 2), wellicht van halster (bij paardenbit)
 - scherven aardewerk (1x knikwandpot, decoratie zie V1.065; 7x indet.) V1.127 (vlak 3)
- d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7 - 10 (585-705 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen (?)
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (spinklos), leeftijd vanwege kleine kuil (maximaal 1,40 m)

GRAF 2 (fig. 16.3)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.40
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie kuil (° t.o.v. noord): 50
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 18 en wordt zelf oversneden door greppel S1.41 en paalkuil S1.79 (beide Volle Middeleeuwen: scherven Paffrath en Andenne), maar beide raken alleen de randen van dit graf

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

2.1 kraal V1.107 opaak glas 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x knikwandpot met groeven; 3x ruwwandig) V1.106
- verbrand menselijk bot (32 g) V1.106

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 3 (fig. 16.4 en fig. 5.12)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S1.42

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 3a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,55 m

2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 12

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 6

f. Opmerking: op vlak 1 is dit graf meer dan 3m lang; op vlak 2 is de lange kuil gesplitst in S1.42 (dit graf) en S1.78 (graf 18). De lans die in S1.42 op vlak 1 is geadministreerd, ligt op vlak 2 grotendeels boven graf 18 en zou daarom bij dat graf kunnen horen. De lans zou dan echter achterstevoren in de kuilwand gestoken moeten zijn. Waarschijnlijker is dat de gehele lans *bovenop* graf 3 is gelegd en zich dus boven graf 3 en graf 18 uitstrekt. Dit impliceert dat graf 18 ouder is en zegt tevens iets over de lengte van de lans

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

3.1 lans V1.032 (vlak 1) ijzer, lanspunt

3.2 pot V1.034 (vlak 1) aardewerk, witgrijs, knikwandpot Siegmund
Kwt 2.21 met rozetstempels, intact3.3 bijl V1.035 (vlak 1) ijzer, *francisca* FBA 1.2

3.4 pijl V1.110 (vlak 2) ijzer, pijlpunt

3.5 gordelgarnituur? V1.111 (vlak 2) ijzer, oog en haak

3.6 mes V1.112 (vlak 2) ijzer, schede van ijzer en leer

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- verbrand menselijk bot (3 g) V1.039 (vlak 1)

- fragmenten metaal, slak, aardewerk (1x ruwwandig) V1.108 (vlak 2)

d. Datering vondsten: de knikwandpot en de bijl horen volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 3 of 4 (ca. 485-555 na Chr.)

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 4 (fig. 16.5)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S1.43 en S8.44

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,90 m
2. Breedte 0,92 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,79 m
2. Breedte 0,61 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 43

e. Oversnijdingen: dit graf ligt geheel vrij

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-----|------------|---|
| 4.1 | vingerring | V8.028 koperlegering |
| 4.2 | kralen | V8.029 opaak glas 1x en V8.037 opaak glas, 1x |
| 4.3 | (indet.) | V8.037 ijzer, veel fragmenten, indet. |
| | | V8.030 ijzer, indet. |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x handgevormd IJzertijd/Romeins; 2x ruwwandig) V8.037

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 5 (fig. 16.6)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.44
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,45 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,81 m
2. Breedte NO: 0,69 m
2. Breedte ZW: 0,77 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 48

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt een paalkuil S1.77. De randen van de grafkuil worden oversneden door greppel S1.41 (Volle Middeleeuwen: scherven Paffrath en Andenne) en kuil S1.76 (vlak 2 en 3). De ondiepe kuil S1.47 lag geheel boven dit graf (vlak 1). Hoewel deze kuil de bovenkant van het graf verstoord kan hebben, zijn onder deze kuil de bijgiften nog aanwezig

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-----|-------------|--|
| 5.1 | mes | V1.114 ijzer, lemmet 10,7 cm |
| 5.2 | haarnaald | V1.115 koperlegering, haarnaald Wijster-derivaat, drie stralen op de kop |
| 5.3 | kralensnoer | V1.116 opaak glas; 22 kralen aan het hoofdeind gelegen |
| 5.4 | gordel | V1.117 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- smeltbrons, druppel koperlegering V1.033 (vlak 1)
- fragmenten natuursteen, slak, aardewerk (2x gladwandig) V1.037 (vlak 1)
- fragmenten natuursteen, ijzer, aardewerk (13x indet.) V1.113 (vlak 2)
- verbrand menselijk bot (14 g) V1.113 (vlak 2)

d. Datering vondsten: op basis van de kraal-typen (oa. mat-oranje tonvormen) en de haarnaald, die in dezelfde combinatie in graf 34 voorkomen, mag dit graf aan fase 4a worden toegeschreven

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (kralen, haarnaald)

GRAF 6 (fig. 16.7)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.46
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3b-4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,45 m
 - 2. Breedte 0,85 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 3 uit fase 3a
- f. Opmerking: S1.45 is een kuil naast graf 6 maar de relatie (oversnijdend, ondersnijdend?) is niet duidelijk

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 6.1 (beslag) V1.118 koperlegering, plaatje met klinknageltjes
 - 6.2 mes of *sax* V1.120 ijzer, deel van een kling
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - klein wandfragment Romeins glas met opgelegde draad (ca. 50-100 na Chr.)
 - fragment baksteen, scherven aardewerk (2x gladwandig) V1.038 (vlak 1)
 - fragmenten baksteen en ijzer, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 5x gladwandig; 1x *Rotgestrichene Ware*, kraagkom Redknap 54.1) V1.119 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (10 g) V1.119 (vlak 2)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 7 (fig. 16.8)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.49 en S8.09
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,44 m
 - 2. Breedte 1,20 m
 - b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte ca. 2,10 m
 - 2. Breedte 0,80 m
 - d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 86. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort
 - e. Oversnijdingen: de oversnijding met graf 310 is onduidelijk
 - f. Datering: door de oversnijding is een datering in fase 2 of 3a zeker. Omdat het dichtbij gelegen graf 101 uit fase 3a afwijkt wat betreft oriëntatie, wordt een datering in fase 2 vermoed
- Opmerking: de afmetingen van de kist zijn niet geheel zeker omdat de kistsporen alleen in werkput 8 duidelijk zijn waargenomen; in werkput 1 is de tekening onduidelijk

3. *Vondstmateriaal*

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten ijzer, baksteen en slak; scherven aardewerk (1x Badorf, vorm Dorestad WII; 2x Badorf indet.; 2x knikwandpot met groef en stempel; 2x knikwandpot onversierd; 1x ruwwandige schaal; 1x geverfde schaal; 10x indet.) V1.087
- verbrand menselijk bot (33 g) V1.087
- fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (3x gladwandig) V8.015 (vlak 1)
- scherf aardewerk (1x ruwwandige bodem) V8.059 (vlak 2)
- fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (3x handgevormd; 1x ruwwandig; 14x gladwandig; 1x knikwandpot met groeven en enkele stempels Siegmund 2.1) V8.093 (vlak 3)
- verbrand menselijk bot (3 g) V8.093 (vlak 3)

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 8 (fig. 16.9)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.53
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing?
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,70 m
 2. Breedte 1,28 m

b. Afmeting kist (container 3):

2. Breedte 0,54 m

Mogelijk tevens een houten kuilbeschoeiing (container 2), zie 2e.

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 47

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 17 en 303 alsmede paalkuil S1.72 en wordt zelf oversneden door de ondiepe kuil S1.09 uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Datering: door de oversnijdingen is een datering in fase 3 of 4 zeker. Vanwege de brede kuil, een kenmerk van de jongste graven, wordt een jonge datering (fase 4) vermoed

Opmerking: S1.53 is een ongewoon breed spoor dat niet direct als graf werd aangemerkt. Pas in de tweede coupe is een deel van de kist herkend, zodat er op vlak 2 slechts een klein deel van de kist is blootgelegd en getekend. Op dat zelfde deel is een tweede houtspoor waargenomen, dat mogelijk deel uitmaakt van een kuilbeschoeiing, wat goed past bij de breedte van de kuil

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 8.1 kraal V1.173 (binnen de kist) 1x opaak glas
 - indet. V1.172 (buiten kist binnen kuilbeschoeiing) ijzer, indet.

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, scherven aardewerk (2x handgevormd; 10x ruwwandig indet., 1x voetschaal 4^{de}/5^{de} eeuw) V1.085
- verbrand menselijk bot (11 g) V1.085

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 9 (fig. 16.10)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.54a
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,14 m
2. Breedte 1,20 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte ca. 1,78 m
2. Breedte 0,77 m

c. Botspoor: aan de ZZW-zijde van de kist is een schedelspoor waargenomen (ca. 14 cm).

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 13. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 304

f. Opmerking: S1.54 is groter dan alleen het hier beschreven graf. Het gaat om verschillende, elkaar oversnijdende kuilen. Dit graf (het westelijk deel van S1.54, vanaf nu S1.54a genoemd) wordt oversneden door het oostelijke deel van S1.54 (vanaf nu S1.54b genoemd - graf 304). Omdat de kuilvullingen van beide graven dezelfde kleur hebben, is de scheiding in twee spoornummers niet tijdens het veldwerk gemaakt. De hier beschreven oversnijding is gebaseerd op de coupetekening, de spreiding van de door de versterking verplaatste kralen en de hoogte waarop de kistsporen in dit graf zichtbaar waren

Datering: de kralen dateren dit graf in fase 3 of 4; vanwege de oversnijding en de oriëntatie die afwijkt van graven uit fase 4 wordt een datering in fase 3 vermoed

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 9.1 kralen V1.141, 1x; V1.149, 1x; V1.156, 1x geel; alle opaak glas
- 9.2 gordel V1.155 ijzer, gesp met riembeslag (textielstructuur op de achterzijde)

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten vuursteen (2x), natuursteen overig (3x), ijzer (5x), baksteen (7x); scherven aardewerk (2x gladwandig; 1x ruwwandig; 1x *Rotgestrichene Ware*, kraagkom Redknep B54.1 met visgraatmotief; 13x indet.) V1.152
- verbrand menselijk bot (68 g) V1.152

d. Datering vondsten: één van de kralen (V1.149) is tweekleurig en hoort dus in fase 3 of 4

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 10 (fig. 16.11)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.60
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,55 m
2. Breedte 1,16 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenminste 1,44 m
2. Breedte 0,50 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 16. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 1 en 21, alsmede door enkele vol- of laatmiddeleeuwse kuilen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 10.1 schild? V1.137 (vlak 3) ijzeren strips met bronzen beslagknoppen

- 10.2 kraal V1.143 (vlak 4) donkerblauw glas met gele zigzagband: La Tène glas
 10.3 mes V1.144 (vlak 4) ijzer, deel van een kling
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten natuursteen en ijzer, scherven aardewerk (2x ruwwandig; 1x *terra sigillata* Argonnen, 4^{de} eeuw) V1.147 (vlak 4)
 d. Bijgift 10.1 werd op een hoger vlak dan de overige vondsten geadministreerd, aan de zijkant van de grafkuil (tussen kuilwand en kist). Indien het inderdaad om een schild gaat, zou deze positionering er op kunnen wijzen dat het schild op de zijkant tegen de kist aan werd geplaatst.

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 11 (fig. 16.12)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.64
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 0,95 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
 e. Oversnijdingen: een diepe paalkuil S1.26 doorsnijdt het midden van dit graf op alle vlakken.
 f. Opmerking: de grafkuil verdwijnt in werkput 1 deels onder de putwand maar is in de aansluitende put 3 niet meer waargenomen – de overlap zal slechts enkele centimeters hebben bedragen
 Datering: een jonge datering (fase 4) wordt vermoed omdat de oriëntatie van de kuil afwijkt van graven uit fase 2 en fase 3 in de directe omgeving

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 11.1 spinklos V1.062 aardewerk
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten koperlegering (gesmolten) en baksteen, scherven aardewerk (1x knikwandpot; 8x indet.) V1.063 (vlak 2)

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 12 (fig. 16.12)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.65
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3b (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 0,97 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte tenminste 2,10 m
 2. Breedte 0,68 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36

- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt het ondiepe crematiegraf 314 op vlak 1; op vlak 2 wordt dit graf oversneden door kuil S1.28 (met kogelpotaardewerk; ca. 800-1300 na Chr.)
- f. Opmerking: de grafkuil verdwijnt in werkput 1 deels onder de putwand maar is in de aansluitende put 3 niet meer waargenomen. Gezien de lengte van meer dan 2 m zal de overlap slechts enkele centimeters hebben bedragen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------|--|
| 12.1 | lans | V1.056 ijzer, lanspunt, deels in putwand gestoken |
| 12.2 | pijl | V1.057 ijzer, pijlpunt in delen |
| 12.3 | bijl | V1.058 ijzer, <i>francisca</i> FBA 1.2 |
| 12.4 | pot | V1.059 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 2.31 met groeven en golflijnen, incompleet |
| | | V1.053 aardewerk, overige scherven van zelfde knikwandpot |
| 12.5 | beker | V1.060 glas, stortbeker, intact, lag in knikwandpot V1.059 |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- 3 x gordelbeslag V1.055; V1.061 vertinde koperlegering; gebarsten, verbrand?
- kraal, deels gesmolten; fragment natuursteen; scherven aardewerk (5x *terra sigillata*, Argonnen 4^{de} eeuw, standring en rand van een schaal, verbrand; 10x gladwandige knikwandpot) V1.054
- verbrand menselijk bot (24 g) V1.054

d. De knikwandpot is in twee delen aangetroffen en ter hoogte van deze scherven is geen verstoring waargenomen. Waarschijnlijk is deze pot oudtijds gebroken en in twee delen bijgezet. De knikwandpot komt wat betreft baksel, vorm, omvang en decoratie geheel overeen met die in graf 70; waarschijnlijk zijn beide in hetzelfde atelier of door dezelfde pottenbakker vervaardigd.

De drie beslagstukjes (*Gürtelhafte* 2.10b) zijn door verbranding vervormd, net als de kraal en de scherven *terra sigillata* uit de grafkuilvulling. Hoewel de beslagstukken als bijgift zijn verzameld en apart zijn geadministreerd, horen alle verbrande stukken waarschijnlijk tot crematiegraf 314, door dit graf oversneden

e. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phase 5* (555-570 na Chr.). De bijl (*francisca* FBA 1.2, *Phase 3-4*) is echter van een vroeg type en schijnbaar ouder dan het vaatwerk. Mogelijk hoort ook deze bijl bij het door dit graf oversneden crematiegraf 314

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 13 (fig. 16.13 en fig. 6.24)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.67
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 1,20 m |
| 2. Breedte | 0,60 m |

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 34

e. Oversnijdingen: het graf oversnijdt kuil S1.68/90 (met scherven van een knikwandpot) en wordt zelf oversneden door de ondiepe kuil S1.66 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------|---|
| 13.1 | mes | V1.042 ijzer |
| 13.2 | bijl | V1.044 ijzer, <i>francisca</i> FBA 1.2 |
| 13.3 | pot | V1.043 aardewerk, grijs gepolijst, knikwandpot Siegmund Kwt 2.31 met groeven, compleet, in scherven |
| 13.4 | pot | V1.045 aardewerk, grijs met roestkorrels, knikwandpot Siegmund Kwt 2.41 onversierd, intact |

- 13.5 schaal V1.047 aardewerk, reducerend grof baksel, Siegmund Sha 1.11, intact
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragment vuursteen; scherven aardewerk (2x knikwandpot; 1x indet.) V1.046 (vlak 2)
- d. Datering vondsten: de *francisca* hoort in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phasen* 3 of 4; de knikwandpot 13.4 in *Phase* 4 (530-555 na Chr.) en pot 13.3 in *Phase* 5. De ruwwandige schaal heeft een ruime datering (*Phasen* 3-5 met een voorkeur voor 2-3). Het jongste stuk 13.3 bepaalt de datering van het graf, die overigens geheel aansluit bij de oriëntatie van andere graven met dezelfde datering

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, onvolwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (wapen), leeftijd vanwege beperkte lengte kuil

GRAF 14 (fig. 16.14)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.69 en S8.70
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,90 m
 2. Breedte 1,10 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
1. Lengte 1,72 m
 2. Breedte 0,74 m

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door een grote rechthoekige kuil uit de Late Middeleeuwen (S1.85/S8.83). Het graf lijkt zelf een oudere kuil te oversnijden maar hierover is niets met zekerheid bekend.
- e. Op vlak 3 lijkt een bodemplank zichtbaar te zijn. Op datzelfde vlak is een dun langwerpige spoor (40 cm) ingetekend, dat mogelijk de verkleuring van een lang bot is. Aan de onderzijde van de kuil werden spitsporen waargenomen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- 14.1 lans V8.064 ijzer, lanspunt; V8.065 ijzer ring, beslag schacht?
 - 14.2 gordel V8.066 ijzer, gesp met riembeslag
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (2x knikwandpot) V1.122
 - fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (2x wsch. knikwandpot) V8.044 (vlak 2)
 - fragmenten natuursteen, baksteen, scherven aardewerk (2x *terra sigillata*, verbrand; 2x gladwandig) V8.067 (vlak 3)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 15 (fig. 16.15)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.70
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 0,96 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,14 m
2. Breedte 0,36 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36

e. Oversnijdingen: de kuilen S1.71, S1.81 en S1.68 oversnijden ieder een hoek van dit graf

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|---------------|---|
| 15.1 | pot | V1.089 aardewerk, donkerbruin, knikwandpot Siegmund Kwt 2.31 met groeven, compleet, in scherven |
| 15.2 | fragment glas | V1.090 glas, lichtblauw, fragment van ribkom (Isings 3), ca. 40-100 na Chr. |
| 15.3 | lensplaatje | V1.091 koperlegering, lensvormig |
| 15.4 | kraal | V1.092 barnsteen |
| 15.5 | mes | V1.093 ijzer, handvat en deel schede van elzenhout |
| 15.6 | gordel | V1.095 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- verbrand menselijk bot (1 g) V1.070
- scherven aardewerk (8x gladwandig knikwandpot; 4x indet.) V1.094
- verbrand menselijk bot (9 g) V1.094

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 5* (555-570 na Chr.)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 16 (fig. 16.16 en fig. 4.1)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.73
- b. Graftype: A4 skeletresten
- c. Fase: periode 3

2. Structuur

c. Botresten: beide bovenbenen, onderbenen en voeten zijn opgetekend, met een minimale lengte van 0,82 m (heup-zijde van de bovenbenen niet waargenomen; onder de putwand in het niet-opgegraven gedeelte). De onderbenen liggen gekruist

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 156

f. Opmerking: alleen botresten, geen kuil waarneembaar. Er zijn drie argumenten om deze begraafing veel jonger te dateren dan de rest van het grafveld. Ten eerste komt de oriëntatie van dit graf met geen enkel ander graf overeen. Ten tweede is het bot veel beter bewaard dan bij alle andere begravingen het geval is. Ten derde is er geen grafkuil waarneembaar, wat bij alle andere graven wel zo is. Waarschijnlijk gaat het om een begraafing uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V1.083 onverbrande skeletresten: diafyse fragment van *femur* en *tibia*. Beide zijn gracieel met anterior-posterior diameter *femur* van 23,01 mm. Conclusie fysisch-antropoloog: mogelijk onvolwassen of vrouwelijk individu. Gezien de lengte van de botresten (benen meer dan 82 cm lang) is de overledene geen onvolwassene en waarschijnlijk een vrouw

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouw?? volwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege robuustheid onverbrande skeletresten -1; leeftijd vanwege lengte benen

GRAF 17 (fig. 16.17)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.74 en S23.18
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

3. Diepte 0,78 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 82

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 8

f. Opmerking: dit graf lag onder een vrij diepe verstoring en is in eerste instantie niet herkend. Nadat sporen van dit graf tevoorschijn kwamen in coupes van andere kuilen, is dit graf alsnog in de vlaktekening geschetst. Met uitzondering van de diepte zijn de afmetingen niet meer te achterhalen

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: vijf kieskapsels wijzen op een individu van 17 tot 25 jaar oud

b. Bijgiften/uitrusting:

17.1 pijl V1.086 ijzer, pijlpunt

17.2 bijl V23.051 ijzer, rechte bijl FBA 2.2

d. Datering vondsten: de bijl FBA 2.2 wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 3-4* (485-555 na Chr.) gedateerd. Door de oversnijding en oriëntatie is de vroegste optie hier de meest waarschijnlijke4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, volwassen

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (wapens), leeftijd vanwege kieskapsels

GRAF 18 (fig. 16.4)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S1.78

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 3a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,35 m

2. Breedte 0,74 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 12

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 2 en waarschijnlijk ook door graf 3

f. Opmerking: op vlak 1 is S1.42 meer dan 3m lang; op vlak 2 is dit lange spoor gesplitst in S1.42 (graf 3) en S1.78 (dit graf). De lans die in S1.42 op vlak 1 is geadministreerd, ligt op vlak 2 grotendeels boven dit graf en zou daarom een bijgift hierbij kunnen zijn. De lans zou dan echter achterstevoren in de kuilwand gestoken moeten zijn. Waarschijnlijker is dat de gehele lans *bovenop* graf 3 is gelegd in plaats van *in* de grafkuil. Als dit juist is, bestond graf 18 reeds toen graf 3 werd aangelegd3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

18.1 munt V1.101 zilver, *denarius* 1^{ste}/2^{de} eeuw na Chr.

18.2 pot V1.102 aardewerk, witgrijs, knikwandpot Siegmund Kwt 2.31 met groeven, compleet, in scherven

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x *terra sigillata*, kom Chenet 325 met barbotineversiering) V1.103

- verbrand menselijk bot (7 g) V1.103

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phase 5* (555-570 na Chr.). De oriëntatie pleit echter voor een iets oudere datering, net als de oversnijding door graf 34. *Overledene*

a. Leeftijd/geslacht: onvolwassen

b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil

GRAF 19 (fig. 16.18)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.86
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,80 m
 2. Breedte 1,40 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,06 m
 2. Breedte 0,80 m

Tussen kuilwand en kist zijn nog meer houtsporen waargenomen. Het lijkt om twee houten containers te gaan, hoewel een plank van de buitenste container vast is getekend aan een andere plank van de binnenste container

c. Botspoor: op de bodem van de kist zijn lange botsporen (waarschijnlijk onder- of bovenbeen) waargenomen van tenminste 40 cm lang

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: op de vlakken 1 en 2 wordt dit spoor afgedekt door een vuile laag S1.39 met daarin scherven van 4^{de}-eeuwse Argonnen-sigillata, laat-Romeinse ruwwandige waar uit Mayen en scherven van een knikwandpot. Het graf oversnijdt graf 20 en graf 27 en zelf wordt het graf oversneden door kuil S1.14 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Badorf/Pingsdorf)

f. Datering: een jonge datering (fase 4) wordt vermoed vanwege de oriëntatie, die niet overeen komt met graven uit fase 2 en 3 uit de directe omgeving

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-----------|-------------------------------------|
| 19.1 | pijl | V1.159 ijzer, pijlpunt |
| 19.2 | gordel | V1.169 ijzer, gesp |
| - | steen | V1.160 brok kalksteen of kalkmortel |
| - | houtskool | V1.161 |
| - | spijker? | V1.168 ijzer |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten vuursteen, natuursteen, baksteen; scherven aardewerk (5x gladwandige knikwandpot met 2 verschillende stempels tussen groeven; 1x rand van een geverfde schaal; 1x *Rotgestrichene Ware*; 1x gladwandige scherf met radstempel; 20x indet.) V1.164
- verbrand menselijk bot (18 g) V1.164

d. De NAP-waarde van de pijlpunt V1.159 ligt 33 cm hoger dan de botsporen onderin de kist. Waarschijnlijk lag de pijlpunt bovenop het deksel van de kist

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, waarschijnlijk volwassen

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift wapen, leeftijd vanwege lengte onder- of bovenbeen tenminste 40 cm

GRAF 20 (fig. 16.19)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.87
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 1,05 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 7

e. Oversnijdingen: op de vlakken 1 en 2 wordt dit spoor afgedekt door een vuile laag S1.39 met daarin scherven van 4^{de}-eeuwse Argonnen-sigillata, laat-Romeinse ruwwandige waar uit Mayen en scherven van een knikwandpot. Op vlak 3 wordt dit graf oversneden door de graven 19 en 303

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

20.1 baardtang V1.157 koperlegering

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- twee kralen, een ijzeren gespje en scherven aardewerk (8x gladwandig, knikwandpot met 2 verschillende stempels en groeven; 2x zwaar verbrand aardewerk; 3x indet.) V1.156
- verbrand menselijk bot (11 g) V1.156

d. Datering vondsten: de vorm en decoratie van de baardtang wijst op een vroege datering (Duitse *Niederrhein Phase 2-3*), wat aansluit bij de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met andere vroeg gedateerde graven

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (baardtang)

GRAF 21 (fig. 16.20)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S1.88 en S8.36

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 0,80 m

b. In werkput 4 zijn sporen van een kist (container 2) waargenomen, maar omdat deze in werkput 8 niet werden teruggevonden, is de lengte niet bekend

c. Botspoor: op vlak 4 zijn sporen van de schedel ingetekend (14x16 cm) aan de W-kant van de kist

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 10 en 25 (de laatste uit fase 4a) en wordt zelf oversneden door kuil S1.19 uit de Volle of Late Middeleeuwen. Door de oversnijding is een plaatsing in fase 4b zeker

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: bij het schedelspoor zijn tandkapsels waargenomen, maar gezien het ontbreken van een vondstnummer, niet verzameld

b. Bijgiften/uitrusting:

21.1 (beslag) V1.145 ijzer, platte ronde kop

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten bouw materiaal en ijzer, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* Argonnen, 4^{de} eeuw, verbrand; 1x knikwandpot met groef; 3x indet.) V1.148
- verbrand menselijk bot (1 g) V1.148
- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 3x knikwandpot; 1x indet.) V8.069
- verbrand menselijk bot (1 g) V8.069

4. Overledene: geen informatie

GRAF 22 (fig. 16.21)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S1.89

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,42 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 2,10 m
2. Breedte 0,80 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 10, 23 en 25. Spoor 1.31 is een vuile laag die dit graf en graf 21 afdekt, waarin een met zilver ingelegde riemtong met gesp is gevonden. Omdat dit graf hoger ligt (vlak 3; graf 21 werd pas op vlak 4 zichtbaar) wordt de riemtong met enig voorbehoud aan dit graf toegewezen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|---------------|--|
| 22.1 | gordel | V1.031 (vlak 1) ijzer, gesp en riemtong, zilver ingelegd |
| 22.2 | kralen | V1.131 (vlak 3) opaak glas 2x |
| 22.3 | (mes of pijl) | V1.132 (vlak 3) ijzer, punt |
| 22.4 | (beslag) | V1.133 (vlak 3) koperlegering, plaatje met klinknagels |
| - | indet. | V1.130 (vlak 3) ijzer, deel van gesp? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (2x knikwandpot; 4x ruwwandig) V1.134
- verbrand menselijk bot (11 g) V1.134

d. Datering vondsten: de ingelegde gesp en riemtong met vijf beslagknoppen (*Gürtel* 3f) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 8 geplaatst (610-610)

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 23 (fig. 16.22)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.90
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 0,60 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 17. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 22 uit fase 4b

3. *Vondstmateriaal*

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten koperlegering (V1.128)

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 24 (fig. 16.23)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.91
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte ca. 1,50 m
2. Breedte 1,05 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,18 m
 2. Breedte 0,76 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
- e. Oversnijdingen: de lange ZW-zijdekuil S1.58 ligt vrijwel volledig boven dit graf
- f. Opmerking: de grafkuil verdwijnt onder de putwand en is in de aangrenzende put 8 niet meer waargenomen. De lengte van de kist binnen de kuil is wel volledig waargenomen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 24.1 gordel V1.151 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd; V1.150 ijzer, riemhaakje
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten ijzer, baksteen, dierlijk bot, aardewerk (5x indet.) V1.154
 - verbrand menselijk bot (1 g) V1.154

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kist (maximaal 78 cm)

GRAF 25 (fig. 16.25)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.93 en S8.36
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,10 m
 2. Breedte 0,80 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte tenminste 1,78 m
 2. Breedte 0,78 m
- c. Botsporen: de sporen van de benen (beide *tibiae* en de linker *femur*) zijn waargenomen en ingetekend. De lengte van het linkerbeen van onderkant *tibia* tot bovenkant *femur* bedraagt 70 cm. De benen lagen aan de NNO-kant van de kist; het hoofd zal aan de ZZW zijde hebben gelegen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 17
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 21 en 22

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 25.1 gordel V1.135 en V1.136 vertinde koperlegering, driehoekige riemtong met open gedeelte, oorspr. gevuld met organisch materiaal, in twee delen geborgen
 - 25.2 mes? V1.138 ijzer, kling, zwaar gefragmenteerd
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x *terra sigillata* Argonnen 4^{de} eeuw, 3x ruwwandig indet.) V1.139
 - verbrand menselijk bot (4 g) V1.139
- d. Datering vondsten: de sets met driehoekige riemtongen (*Gürtel* 3a) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 6-7 (570-610) geplaatst

4. Overledene

- Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
 Gebaseerd op: lengte botsporen

a. Put/spoor: S1.94
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 2-3 (Kl. III)

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte	0,80 m
3. Diepte	0,68 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 304 (fase 4)

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- verbrand menselijk en dierlijk bot (95 g) V1.153

a. Put/spoor: S1.95
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 2-3 (Kl. III)

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	1,60 m
2. Breedte	0,40 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 7

e. Oversnijdingen: wordt oversneden door graf 19 en kuil S1.16

b. Bijgaven/uitrusting:			
27.1	pijl	V1.162 (vlak 3)	ijzer, pijlpunt
		V1.166 (vlak 4)	ijzer, schacht of ring (wsch. zelfde pijl)
27.2	gorde(garnituur)?	V1.163 (vlak 4)	ijzer, tang? en brok vuursteen

a. Put/spoor: S1.96 en S8.35
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 3-4 (Kl. III)

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	1,80 m
2. Breedte	0,95 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 1,26 m
2. Breedte 0,78 m

c. Botsporen: aan de NNO-zijde van de kuil zijn de sporen van twee lange botten getekend, waarschijnlijk de twee *tibiae* (ca. 28 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 57

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door kuil S1.14 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Badorf/Pingsdorf)

f. Opmerking: de lengte van de kist is niet vastgesteld vanwege de verstoring door kuil S1.14

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x Romeins geveerd techniek b; 1x gladwandig) V1.170
- verbrand menselijk bot (1 g) V1.170

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: rond de 10 jaar (6-14)

b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 29 (fig. 16.27)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.97 en S8.18
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,90 m
2. Breedte 1,10 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenminste 1,10 m
2. Breedte 0,56 m

c. Botsporen: aan de ZW-zijde van de kist is een schedelspoor van ca. 12 x 14 cm ingetekend; aan de NW-zijde zijn delen van de bovenbenen van 28 cm lengte getekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 33

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 95 en de middeleeuwse kuil S1.14 ligt hierboven

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------------|--|
| 29.1 | kralensnoer | V1.171, 12 kralen: barnsteen (10x) La Ténéglass (1x), dunne lange cilinder donkerblauw glas (1x) |
| 29.2 | gordel | V8.117 ijzer, eenvoudige gesp, fragment |
| 29.3 | klein mes | V8.118 ijzer |

d. De kralen zijn vlak onder en rondom de schedel gevonden en lijken daarom deel uit te maken van een halsketting. De lange dunne cilinder van donkerblauw glas is uitsluitend in graven van fase 2 aangetroffen

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 30 (fig. 16.28)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.08 en S6.48
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,20 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 1,00 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 55

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 64. Op vlak 1 is een kleine paalkuil (S6.24) zichtbaar die zich boven dit graf bevindt

f. Op vlak 2 in werkput 3 is het kistspoor duidelijk waargenomen, maar in werkput 6 is dit niet ingetekend, zodat de lengte niet bekend is

Datering: omdat de omvang en oriëntatie van dit graf overeenkomen met graven uit fase 4 en afwijken van oudere graven in de directe omgeving wordt een datering in die fase vermoed

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- kraal V6.103 opaak glas, deels gesmolten
- smelt V6.104 brokje koperlegering, gesmolten

4. Overledene: geen informatie**GRAF 31 (fig. 16.29)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.23
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,74 m
2. Breedte 0,94 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 46

e. Oversnijdingen: de W-hoek van het graf wordt oversneden door een greppel uit de Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: de tekening vermeldt tandkapsels, die echter niet zijn verzameld

b. Bijgiften/uitrusting:

- 31.1 pot V3.002 aardewerk, roze met witgrijs oppervlak, knikwandpot Siegmund Kwt 3.22 met samengesteld radstempel, rand ontbreekt grotendeels
- 31.2 gordel V3.005 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
- 31.3 mes V3.006 ijzer
- 31.4 gordelgarnituur? V3.006 ijzer, haak of tang?
- indet. V3.004 ijzer

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten slak, natuursteen, dierlijk bot, scherven aardewerk (1x gladwandig grijsbakkend; 5x indet.) V3.007
- verbrand menselijk bot (14 g) V3.007

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7b-8 (600-640 na Chr.)

4. Overledene: geen informatie**GRAF 32 (fig. 16.30)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.30

- b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,74 m
 2. Breedte 0,80 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 129. Deze NW-ZO gerichte oriëntatie wijkt geheel af van de gebruikelijke, en komt maar bij drie graven voor (dit graf, 52 en 302). Een datering in fase 2 (zoals graf 52) wordt daarom vermoed
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door een grote ronde kuil met wat crematie en houtskool

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 32.1 gordel V3.146 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - verbrand menselijk bot (28 g) V3.147

4. Overledene: geen informatie

GRAF 33 (fig. 16.31)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.32
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,35 m
 2. Breedte 1,02 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte tenm. 2,00 m
 2. Breedte 0,48 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 47
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 47 en 48

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 33.1 lans V3.112 ijzer
 33.2 mes V3.113 ijzer (verzameld tussen overige vondsten, zie c.)
 33.3 gordel V3.117 en V3.124 ijzer, riembeslag, in de lengte op het middel gelegen
 33.4 mes V3.123 ijzer, mes; V3.125 ijzer, schede-onderdelen; V3.126 ijzer, sierknop en schede-onderdelen; V3.127 schede-onderdelen en sierknop koperlegering
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten slak, houtskool, glas, scherven aardewerk (4x indet.) V3.113
 - verbrand menselijk bot (9 g) V3.113

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 34 (fig. 16.32 en fig. 8.7)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.33
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,90 m
2. Breedte 1,55 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

1. Lengte 2,64 m
2. Breedte 1,12 m

Afmetingen kist (container 3):

1. Lengte 2,46 m
2. Breedte 0,70 m

c. Botspoor: aan de W-zijde van de kist werd een schedelspoor waargenomen (16x15 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 50, 51 en 52 en wordt zelf oversneden door kuil S3.01 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Pingsdorf-aardewerk)

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: bij het schedelspoor werden tandkapsels verzameld (V3.131), afkomstig van een individu van 25 tot 35 jaar oud

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|---------------|---|
| 34.1 | <i>fibula</i> | V3.140 gouden dekplaat op schijf van koperlegering; decoratie van goudfiligraan met ingelegde stenen en glas; onder de schijf zitten leerresten en kralen vast in de corrosie van de ijzeren naald (4x glas, 1x opaak glas) |
| 34.2 | kralensnoer | V3.139 barnsteen 26x, glas 23x, opaak glas 59x |
| 34.3 | haarnaald | V3.141 koperlegering, Wijster-naald, kop ontbreekt |
| 34.4 | gordel | V3.142 ijzer, gesp met riembeslag |
| 34.5 | schoeisel | V3.143 vertinde koperlegering, kleine gesp; V3.144 vertinde koperlegering, kleine riemtong met puntjesdecoratie |
| 34.6 | mes | V3.152 ijzer, punt van mes bewaard |
| - | sierknop | V3.151 koperlegering, sierknopje met klinknagel |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- natuursteen, aardewerk (3x handgevormd; 2x gladwandig; 17x ruwwandig) V3.148
- verbrand menselijk bot (25 g) V3.148

d. De schijf*fibula* en kralen werden om de nek of op de linkerschouder gedragen. De positionering van de kleine vertinde gesp met riemtong (34.5) bevindt zich aan het voeteneinde en maakte hoogstwaarschijnlijk deel uit van schoeisel (zie ook graf 64)

Datering vondsten: de schoensluiting 34.5 wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 5* tot 9 (555-670 na Chr.) geplaatst. De schijf*fibula* 34.1 dateert in de *Phasen 7-9* (585-670 na Chr.). Omdat de naald 34.3 de jongste vorm is van een Wijster-naald, die in de 4de tot 6^{de} eeuw wordt gedateerd, wordt de vroegst mogelijke datering van *fibula* 34.1 aangehouden

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, 25-35 jaar

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (sieraden), leeftijd vanwege kieskapsels

GRAF 35 (fig. 16.34 en fig. 12.6)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.34 en S6.65
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,82 m
2. Breedte 2,30 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

1. Lengte ca. 2,60 m
2. Breedte 1,96 m

Afmetingen kist (container 3):

1. Lengte 2,42 m
2. Breedte 1,02 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 57

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 50

e. De lengte van zowel de kist als de kuilbeschoeiing kon niet worden vastgesteld omdat in werkput 6 nog slechts een klein deel van de sporen werd teruggevonden

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------------------|--|
| 35.1 | pot | V3.111 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.12 met eenvoudige radstempel, intact |
| 35.2 | mes | V3.120 ijzeren kling, schede runderleer |
| - | kokertje? | V3.116 koperlegering, fragmenten van kokertje? gesmolten |
| - | indet. | V3.121 ijzer, indet. |
| - | kraal en staafje | V3.122 (buiten de kist) gele kraal, staafje koperlegering |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (3x *terra sigillata*, schaal Chenet 304, verbrand; bodem van gladwandige voetschaal; wand van knikwandpot met groef en rozet) V3.110
- verbrand menselijk bot (15 g) V3.110

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 6-7 (ca. 570-610 na Chr.)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 36 (fig. 16.35)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.35
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,10 m
2. Breedte 0,62 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 39

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 49 en wordt zelf oversneden door crematiegraf 316

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- aardewerk, ruwwandige schaal V3.103
- verbrand menselijk bot (7 g) V3.103

4. Overledene

- a. Geslacht/leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil

GRAF 37 (fig. 16.36)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.37
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,02 m
2. Breedte 0,85 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,45 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 49

e. Oversnijdingen: op een hoger vlak ligt paalkuil S3.09 maar verstoringen zijn niet waargenomen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|----------|--|
| 37.1 | spinklos | V3.097 aardewerk |
| 37.2 | kraal | V3.099 witte kruisende strepen op rode kraal |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x bodem met standring van *terra sigillata* bord of schaal, 4^{de} eeuw; 1x gladwandig; 6x ruwwandig) V3.098

d. Datering vondsten: de kraal is tweekleurig en hoort dus in fase 3 of 4

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 38 (fig. 16.37)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S3.40

b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing

c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,45 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

1. Lengte 2,26 m
2. Breedte 1,05 m

Afmetingen kist (container 3):

1. Lengte 2,26 m
2. Breedte 0,68 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 55

e. Oversnijdingen: de kuilen S3.10, S3.11 en S3.39 oversnijden de NO-kant van de grafkuil maar zijn ondiep en hebben de begraving niet verstoord. Wel is door de oversnijdingen de lengte van de kist onzeker

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------------|---|
| 38.1 | twee pijlen | V3.072 en V3.073 ijzer, pijlpunten |
| 38.2 | zwaard | V3.074 ijzer, <i>sax</i> , gefragmenteerde kling; V3.085 ijzer met houtresten, zwaardknop en gevest; V3.071 ijzer, riemtong, onderaan zwaardschede |
| 38.3 | zwaardriem | V3.089 koperlegering met vertinning, beslagstuk met gegraveerde decoratie; V3.091 ijzer, beslag met bronzen knoppen; V3.092 koperlegering met vertinning, beslagstuk met gegraveerde decoratie; V3.094 koperlegering met vertinning, smalle riemtong; V3.095 restanten van leren riem |
| 38.4 | schild | V3.086 ijzer, schildgreep; V3.088 ijzer, strip bij schildgreep; S3.093 koperlegering, sierknop; S3.096 ijzer, kleine gesp |
| 38.5 | paardenbit? | V3.090 ijzer, ring en haak; V3.075 ijzer, haak? |
| 38.6 | doosje | V3.087 koperlegering, dun blik |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf blauwgroen glas, beker Isings 96 (datering ca. 350-400 na Chr.); scherven aardewerk (2x van twee verschillende knikwandpotten) V3.070
- verbrand menselijk bot (9 g) V3.070

d. Het schild, het paardenbit(?) en het doosje van bronsblik bevonden zich in het kuilbeschoeiing-gedeelte naast de kist. De zwaardgordel met beslagstukken lag van onder naar boven in de grafkist. Dat wil zeggen dat de gordel niet om het middel van de dode zat, of wellicht van zijn plaats is geraakt. Wel lag de *sax* haaks op de gordel, zoals die ook gedragen wordt. De vertinde gegraveerde gordelbeslagen zijn zeldzaam: Siegmund noemt slechts enkele voorbeelden heeft er maar één afgebeeld (Siegmund 1998, Tafel 80, tekst p. 86). Ze komen vooral in *Phase 6* voor (570-610)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 39 (fig. 16.33 en fig. 5.21)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.44 en S4.57
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 3,20 m
- 2. Breedte 1,50 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

- 1. Lengte 2,48 m
- 2. Breedte 1,02 m

Afmetingen kist (container 3):

- 2. Breedte 0,52 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 47

e. Oversnijdingen: de NO-zijde van dit graf oversnijdt crematiegraf 321; de ZW-zijde oversnijdt crematiegraf 325; op een hoger vlak oversnijdt de kuil ook graf 42. Het graf wordt zelf oversneden door de kuilen S3.13 en S3.42 (waarschijnlijk Volle Middeleeuwen)

f. Opmerking: in werkput 4 zijn de kuilbeschoeiing- en kistsporen duidelijk afzonderlijk waargenomen. In werkput 3 is dat niet het geval en het blijft dus onzeker of daar de kist danwel de kuilbeschoeiing (of gecombineerde elementen van beide) is gezien en opgetekend

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------------------|--|
| 39.1 | pot | V3.079 aardewerk, roodbruin, knikwandpot Siegmund Kwt 3.1 met eenvoudig radstempel, compleet, in scherven, aan voeten eind in grafkist |
| 39.2 | lans | V3.078 ijzer |
| 39.3 | zwaard | V3.081 ijzer, <i>sax</i> , kling 41 cm |
| 39.4 | zwaardriem | V3.081 ijzer, gesp en riemtong op schede; V3.083, 084 en V4.41 ijzer, gesp, riemtong en beslag; sierknoppen koperlegering; waar schijnlijk wapengordel van linkerschouder naar rechterheup |
| 39.5 | mes | V3.082 ijzer |
| 39.6 | gordelgarnituur? | V3.082 ijzer, tasbeugel of haak, vuursteen |
| - | sierknoppen | V3.080 en V4.039 koperlegering |
| - | indet. | V4.040 ijzer |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, baksteen, houtskool, scherven aardewerk (9x gladwandig grijsbakkend; 2x knikwandpot met groef; 1x knikwandpot met eenvoudige radstempel) V3.069
- verbrand menselijk bot (15 g) V3.069
- fragmenten slak, natuursteen, scherven aardewerk (3x gladwandig, 2x knikwandpot) V4.036
- verbrand menselijk bot (2 g) V4.036

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 6-7 (ca. 570-610 na Chr.). Het exacte type van de wapenriemgesp is niet bekend maar deze is wellicht iets jonger (*Phase* 7-8)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 40 (fig. 16.38)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.45
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,85 m
 - 2. Breedte 1,10 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte ca. 1,58 m
 - 2. Breedte 0,76 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 61
- e. Oversnijdingen: deze grafkuil oversnijdt graf 41 uit fase 3a

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - (40.1) zwaardknop V3.045 (vlak 2) ijzer
 - (40.2) sierknop glas V3.048 (vlak 2+) lichtgroen glas, witte ingesmolten draden; ca. 1/3 compleet
 - (40.3) kraal V3.051 (vlak 2+) kobaltblauw glas
 - beslagplaatje V3.047 (vlak 2) koperlegering; beslag met klinknageltjes; deels gesmolten
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten vuursteen, slak, baksteen, scherven aardewerk (6x ruwwandig; 6x gladwandig; 1x *terra sigillata*, waarschijnlijk schaal Chenet 304, verbrand) V3.050
 - verbrand menselijk bot (1 g) V3.050
- d. Afgezien van de kleine kraal is geen enkele vondst volledig. Gezien de oversnijding is het goed mogelijk dat de vondsten oorspronkelijk bij de inventaris van graf 41 hoorden. De bijgift-nummers zijn daarom tussen haakjes gezet. De sierknop van glas hoort waarschijnlijk bij de zwaardgreep, een combinatie die vaker voorkomt en dateert in de Rijnlandse *Phasen* 3 en 4 (485-555 na Chr.). Omdat deze vondsten waarschijnlijk opspit zijn, is de genoemde datering van toepassing op graf 41. Dit graf zelf is jonger dan fase 3a (fase 3b of 4); omdat de oriëntatie van dit graf overeen komt met omliggende graven die in fase 4 zijn geplaatst, wordt die datering voor dit graf vermoed

4. Overledene: geen informatie

GRAF 41 (fig. 16.39 en fig. 5.22)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.46
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,35 m
 - 2. Breedte 1,25 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

2. Breedte 0,96 m

Afmetingen kist (container 3):

2. Breedte 0,78 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 29

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 40

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|--------|---|
| 41.1 | schild | V3.054 ijzer, <i>umbo</i> en handvat; V3.055 koperlegering; sierknop; V3.056 ijzer, strip; V3.057 ijzer, strip met sierknop koperlegering |
| 41.2 | pijl | V3.052 ijzer, pijlpunt |
| 41.3 | beurs? | V3.063 ijzer |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- indet. V3.061 ijzer
- gespdoorn V3.062 koperlegering, deels gesmolten
- scherven aardewerk (5x ruwwandig; 1x gladwandig) V3.049
- verbrand menselijk bot (11 g) V3.049

d. Datering vondsten: de datering van de *umbo* (met punt en vlakke nieten – *Phase 3-4* volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie) sluit aan bij de opmerking bij graf 40, 3d

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 42 (fig. 16.40)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.47
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2b (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,75 m
 2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32

e. Oversnijdingen: op het eerste vlak oversnijdt dit graf crematiegraf 321 en wordt zelf door graf 39 oversneden; op vlak 3 liggen de genoemde graven los van elkaar

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|--------|--|
| 42.1 | zwaard | V3.059 ijzer, <i>sax</i> , kling 20 cm, houten schede |
| 42.2 | gordel | V3.060 koperlegering, eenvoudige gesp met rechte gespdoorn |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, verbrande klei, ijzer, scherven aardewerk (3x gladwandig, 2x ruwwandig) V3.058
- verbrand menselijk bot (2 g) V3.058

d. Datering vondsten: *Gürtel 2.4/5a* wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase 3* of *4* toegewezen (Wijchen fase 2 of 3a). Door de kleine kuil en afgeronde vorm, een vroeg kenmerk, wordt een datering in fase 2 vermoed

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 43 (fig. 16.41)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.48, S4.60 en S5.22
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,84 m
 2. Breedte 1,16 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

1. Lengte 2,46 m
 2. Breedte 1,04 m

Afmetingen kist (container 3):

2. Breedte 0,50 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 51

e. Oversnijdingen: paalkuil S3.22 heeft een klein deel van de NO-hoek van dit graf oversneden

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 43.1 pot V3.053 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 2.33 met groeven, compleet en intact
 43.2 mes V5.028 ijzer, textielresten; gefragmenteerd
 43.3 schild V5.039 ijzer, plaatje; V5.040 ijzer, plaatje; V5.041 ijzer, plaatje met beslagknop; V5.042 koperlegering, sierknop; V5.043 ijzer, handvat of strip? V5.050 ijzer, plaatje; V5.051 ijzer, plaatje; V5.052 ijzer, plaatje; V5.054 ijzer, plaatje
 - gesp V5.053 ijzer; tussen andere onderdelen van schild
 43.4 (3 sierknoppen) V5.029, V5.030, V5.031 koperlegering; andere locatie dan schild

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (10x ruwwandig; 1x gladwandig) V3.046
 - scherf aardewerk (1x gladwandig) V4.035
 - fragment slak, scherven aardewerk (2x gladwandig; 1x ruwwandig) V5.018 (vlak 1)
 - verbrand menselijk bot (4 g) V5.018 (vlak 1)
 - fragment slak, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 1x indet.; 1x knikwandpot, groef met rozet) V5.055 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (2 g) V5.055 (vlak 2)

d. Het schild lag waarschijnlijk bovenop de kist. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 6-8 (570-640 na Chr.)*4. Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 44 (fig. 16.42)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.51 en S5.19
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 1,30 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporten: aan de NO-zijde van de grafkuil zijn twee lengte beenderen, waarschijnlijk de bovenbenen, waargenomen van ca. 45 cm lengte

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 40

e. Oversnijdingen: de kuil op vlak 1 heeft weliswaar hetzelfde spoornummer als de grafkuil op vlak 2, maar is waarschijnlijk een jongere verstoring. De vorm wijkt namelijk af van de grafkuil op vlak 2 en de vulling bevat opvallend jonge vondsten (zie 3d). Bovendien zijn aan de NW-zijde van het graf op vlak 2 geheel geen vondsten gedaan, wat overeen komt met de locatie van de oversnijdende kuil op vlak 1. Dit graf oversnijdt graf 326

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

44.1	mes	V5.024 (vl. 2) ijzer, leerresten op lemmer, houtresten bij handvat
44.2	spinklos	V5.025 (vl. 2) aardewerk
44.3	ketting	V5.026 (vl. 2) ijzeren schakeltjes; textielafdrukken
44.4	kraal	V5.002 (vl. 1) opaak glas 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten vuursteen, glas, slak, baksteen, scherven aardewerk (2x ruwwandige kom; gesinterd, metaalresten – smeltkroes? 1x Pingsdorf, 1x steengoed met zoutglazuur, 9x indet.) V5.016 (vlak 1)
- verbrand menselijk bot (28 g) V5.016 (vlak 1)
- fragmenten glas, baksteen, scherven aardewerk (1x ruwwandige kom, smeltkroes? 1x Pingsdorf kan, 1x knikwandpot met groef, 1x indet.) V5.027 (vlak 2)
- verbrand menselijk bot (46 g) V5.027 (vlak 2)

d. Gezien de jonge vondsten uit de opvulling (Pingsdorf kan vanaf ca. 1000 na Chr.; zoutglazuur steengoed Nieuwe tijd) is dit graf mogelijk verstoord. Hierbij sluit aan dat de ZW-zijde van het graf geheel leeg is

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, volwassen

b. Gebaseerd op: geslacht gebaseerd op bijgiften (spinklos en ketting), leeftijd gebaseerd op lengte botspoor

GRAF 45 (fig. 16.43)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.53
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,00 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte min. 1,60 m
2. Breedte 0,76 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50

e. Oversnijdingen: de paalkuilen S3.20 en S3.50 liggen boven dit graf maar lijken de begraving niet werkelijk verstoord te hebben

f. Opmerking: ten N-en van de grafkist is de kuil onregelmatig gevormd en heeft een gevlechte vulling. De opgravers vermoedden dat het om een ingestort deel van de grafkuil gaat, maar omdat er ook vondsten in dit deel aanwezig zijn, zou het ook om een kuil kunnen gaan die kort na de begrafenis is gegraven om het graf weer te openen (roofkuil). Indien het om een roofkuil gaat moeten de drie vondsten uit dat kuilgedeelte als bijgiften gezien worden, maar in het geval van een instorting kunnen ze net zo goed opspit zijn

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

45.1	kralen	V3.041 opaak glas 3x; V3.042 opaak glas, 1x; V3.043, 1x; verspreid over bovenlichaam
45.2	gordel	V3.044 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
-	munt, <i>sestertius</i>	V3.040 koperlegering; in verstoord gedeelte kuil; Altaar-serie keizer Augustus, geslagen te Lyon 19-14 v.Chr., RIC2 231a
-	La Tène glas	V3.040 glas, kobaltblauw met opgelegde gele draad, Haevernick 3b
-	beslagstuk	V3.040 koperlegering, gesmolten beslagplaatje met klinknageltjes

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven van een ruwwandige schaal Siegmund Sha 1.11 (ca. de helft aanwezig) V3.039
 - verbrand menselijk bot (60 g) V3.039
- d. Datering vondsten: twee van de kralen zijn tweekleurig en horen dus in fase 3 of 4

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 46 (fig. 16.44)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.58
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,05 m
 2. Breedte 1,90 m
- b. Afmetingen kist (container 2)
1. Lengte 1,92 m
 2. Breedte ca. 0,56 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
e. Oversnijdingen: kuil S59 en de laatmiddeleeuwse greppel S3.28 (proto-steengoed, Andenne- en kogelpotaardewerk) oversnijden de kuil en verstoren deels de zuidelijke lange zijde

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- 46.1 mes V3.037 ijzer, leerresten
 - 46.2 gordel V3.038 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragmenten ijzer (waarvan 1 beslagknop), scherven aardewerk (2x ruwwandige schaal Siegmund Sha 1.11, 1x ruwwandig oor, 4x indet.) V3.035
 - verbrand menselijk bot (12 g) V3.035
 - gesp schilddoorn V3.034 koperlegering; gevonden in oversnijdende kuil, waarschijnlijk uit dit graf afkomstig

4. Overledene: geen informatie

GRAF 47 (fig. 16.45)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.61
b. Graftype: A9 verstoord graf
c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte 0,90 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36
e. Oversnijdingen: het graf oversnijdt crematiegraf 322 en wordt zelf oversneden door graf 33
f. Opmerking: de brokkige vulling wijkt af van de overige graven en de coupe laat ingestorte lagen zien. Kistsporen ontbreken geheel en op een fragmentje La Tène-glas na zijn er geen vondsten aanwezig. Ofwel de kuil is ingestort en nooit voor een begraafing gebruikt, ofwel het graf is later uitgegraven (roofkuil)

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- glas V3.129 kobaltblauw glas, fragm. van een 5-ribbige armband Haevernick 7a
- crematie V3.128 crematie afkomstig van het verstoorde crematiegraf 322

4. Overledene: geen informatie

GRAF 48 (fig. 16.46)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.62
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,45 m
 - 2. Breedte 0,65 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 33
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 33, crematiegraf 36 en kuil S3.60 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 48.1 mes V3.118 ijzer
- 48.2 gordelgarnituur? V3.118 ijzer, beugel?, 2 delen, textielresten
- 48.3 gordel V3.119 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd

4. Overledene

- a. Leeftijd/geslacht: onvolwassen
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil

GRAF 49 (fig. 16.47)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.63
- b. Graftype: A9 verstoord graf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,60 m
 - 2. Breedte 1,40 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 36, crematiegraf 316 en kuil S3.60
- f. Opmerking: de coupe laat een onregelmatige vulling zien. Omdat er verder alleen enkele verspreide kralen zijn aangetroffen en één verbogen gespje aan de kuilrand, wordt vermoed dat dit graf wellicht geheel is verstoord (roefkuil). Dit zou de onregelmatigheid van de kuil op het eerste vlak verklaren

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 49.1 kralen V3.104-105-108-109; alle vier 1x opaak glas; V3.106 barnsteen, 1x
- 49.2 (gesp en beslag) V3.100 koperlegering, gesp met beslag; verbogen, aan zijwand kuil gevonden

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten houtskool, vuursteen, baksteen, scherven aardewerk (7x gladwandig; 6x gladwandig knikwandpot Siegmund 2.31; 2x knikwandpot; 2x *Wölbwandtopf*) V3.101
- verbrand menselijk bot (3 g) V3.101

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 50 (fig. 16.48 en fig. 6.21)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.65
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,60 m
 - 2. Breedte 0,66 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte tussen 1,10 en 1,30 m
 - 2. Breedte 0,40 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 173
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 34 en 35

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

50.1	kleine pot	V3.149 handgevormd aardewerk, ronde gesloten pot Odoorn VI; <i>Buckelurn</i> met decoratie van bulten, lijnversiering en stempels (ornament B), compleet, in scherven
50.2	pijl	V3.137 ijzer, pijlpunt
50.4	gordelgarnituur?	V3.135 ijzer, haak?, vastgeroest aan mes
50.5	mes	V3.135 ijzer, vastgeroest aan gordelbeslag
50.6	kleine schaal	V3.134 handgevormd aardewerk, gepolijst, wijdmondige biconische <i>Schalurn</i> Odoorn IV met golvende groeven (ornament B), compleet, in scherven
50.7	hangers	V3.132 kraal, verguld V3.132 zilveren munt met gat, <i>denarius</i> Romeinse Republiek V3.133 schijfje aardewerk met gat, 4 ^{de} -eeuwse radstempel-sigillata
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment van beslagstuk V3.138 koperlegering, verzilverd
 - verbrand menselijk bot (4 g) V3.136
- d. Datering vondsten: de kleine handgevormde *Schalurn* dateert uit de late 5^{de} of vroege 6^{de} eeuw, wat overeenkomt met de datering van Angelsaksisch handgevormd aardewerk (late 5^{de} of hele 6^{de} eeuw)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, onvolwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege pijlpunt (wapen), leeftijd vanwege beperkte lengte kist (maximaal 1,30 m)

GRAF 51 (fig. 16.49)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.66 en S23.08
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: in het gedeelte van het graf dat in werkput 3 valt, is een lijksilhouet ingetekend, waarschijnlijk de twee bovenbenen, ca. 24 cm zichtbaar

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 115

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 269 uit fase 1 en wordt zelf oversneden door graf 34 uit fase 4

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 51.1 kralen V23.041 kralen 15x, verspreid over de W-helft van de kuil

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V23.042

d. Onder de kralen zijn ook geschakelde exemplaren van parelmoer, die vooral in fase 2 voorkomen

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 52 (fig. 16.50 en fig. 8.3)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S3.67 en S6.71

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 2b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: er zijn botafdrukken van zowel de schedel als lange beenderen waargenomen, waarschijnlijk de rechter *femur* en *tibia*. Van schedel tot onderkant *tibia* meten de botresten 1,48 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 34

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: zes tandkapsels (V3.161) van een vrouw? van 17-35 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- 52.1 kralensnoer met amuletten, bestaande uit:
 - kralen V3.153 barnsteen 12x; V3.153 (opaak) glas 25x;
 - oogjes V3.154 en V3.155 goudblik
 - Romeinse munt met gat V3.156 koperlegering, *antoninianus* 235-260 na Chr.
 - Romeinse munt met gat V3.159 zilver, *denarius* Julia Maesa of Mamaea, 218-235 na Chr.
 - ring en hanger V3.158-159, onderdeel laat-Romeinse soldatengordel
 - schijf met kralen V3.162 lood met daarin 2 kralen (1x glas, 1x opaak glas)
- 52.2 paar vogel*fibulae* V3.160 en V3.157 koperlegering
- 52.3 gordel V3.164 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherp aardewerk (1x Romeins, gevefde waar techniek b) V3.163

d. Datering vondsten: de oriëntatie van dit graf die overeen komt met laat-Romeinse graven in de directe omgeving alsmede de aanwezigheid van een ring en hanger van een laat-Romeinse soldatengordel geven aan dat dit graf mogelijk in een laat-Romeinse traditie is opgericht. De aanwezigheid van vogel*fibulae* (late 5^{de} en vroege 6^{de} eeuw) maakt evenwel duidelijk dat het graf zelf toch jonger is

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk 17-35 jaar
 b. Gebaseerd op: leeftijd vanwege lengte botsposen (tenminste 1,48 m) en antropologie tandkapsels (17-35 jaar), geslacht vanwege bijgiften (kralensnoer en *fibula*-paar) en antropologie tandkapsels (vrouw?)

GRAF 53 (fig. 16.51)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.34
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,25 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,94 m
 2. Breedte 0,74 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
 e. Oversnijdingen: het graf ligt geheel vrij
 f. Opmerking: op vlak 2 was de kuil zelf nog niet zichtbaar, maar is wel duidelijk waargenomen dat er twee houtsporen waren, van een kist en een planken constructie daar omheen. Op vlak 3 zag dit graf eruit als een 'gewoon' kistgraf, met een kuilrand en daarbinnen de sporen van de kist. Er was geen spoor van een tweede houten bekleding. Waarschijnlijk was alleen de bovenkant van de kuil gestut met planken tegen het instorten en gaat het dus niet om een kuilbeschoeiinggraf

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|------|---------|---|
| 53.1 | pot | V4.077 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.13 met eenvoudig radstempel, compleet en intact |
| 53.2 | pijl | V4.082 ijzer, pijlpunt |
| 53.3 | schild | V4.083 ijzer, textielresten; handgreep van schild |
| 53.4 | lans | V4.084 ijzer |
| 53.5 | mes | V4.085 en V4.086 ijzer (incompleet) |
| - | spijker | V4.081 |
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - aardewerk V4.015 (vlak 1) randscherf van een *Wölbwandtopf*
 d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen 6-7* (ca. 570 - 610 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 54 (fig. 16.52)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.36
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,95 m
 2. Breedte 0,64 m
 b. Overige containers: niet waargenomen

- c. Botsporen: de schedel en beide benen zijn ingetekend. De botsporen strekken zich van bovenkant schedel tot onderkant onderbenen uit over 1,52 m (bovenkant *femur* tot onderkant *tibia* 74 cm)
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 15
 e. Geen oversnijdingen of verstoringen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------|--|
| 54.1 | pot | V4.032 aardewerk, oranjerood, knikwandpot Siegmund Kwt 1.12, enkele stempels en licht gebogen bovenwand, compleet, in scherven |
| 54.2 | sax | V4.031 ijzer, kling ca. 20 cm; V4.033 ijzer, knop bij zwaardgevest? |
| | gesp | V4.034 ijzer; gespje bij zwaardriem? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x ruwwandige kom met bezemstreek; 2x ruwwandige wandscherf wsch. laat-Romeins) V4.034

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 3-4 (ca. 485-555) na Chr. De oriëntatie van het graf wijkt volledig af van de omliggende graven (Wijchen fase 3 en 4), waardoor een plaatsing laat in fase 2 voor de hand ligt

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: ouder kind of volwassene, mannelijk
 b. Gebaseerd op: leeftijd gebaseerd op botsporen (tenm. 1,52 lang), geslacht gebaseerd op bijgift (zwaard)

GRAF 55 (fig. 16.53)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.37
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 2,30 m |
| 2. Breedte | 1,28 m |

b. Afmetingen kist (container 2):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 1,96 m |
| 2. Breedte | 0,94 m |

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 65 uit fase 4a en wordt zelf oversneden door crematiegraf 323 en de laat-middeleeuwse kuilen S4.53 en 4.54

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------------|---|
| 55.1 | kralensnoer | V4.074 barnsteen 2x, opaak glas 4x; bij hoofdeinde |
| 55.2 | pot | V4.079 aardewerk, bruin, knikwandpot Siegmund Kwt 3.21 met samengesteld radstempel, deel rand ontbreekt; aan voeteneinde gevonden |
| 55.3 | gordel | V4.079 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd, bij knikwandpot gevonden |
| 55.4 | spinklos | V4.080 aardewerk; links van het hoofdeinde gevonden |

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 7-8 (585-640 na Chr.). Vanwege de oversnijding moet voor de jongste datering worden gekozen (Wijchen fase 4b)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (spinklos, kralen)

GRAF 56 (fig. 16.54)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.40

- b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,55 m
2. Breedte 1,45 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,18 m
2. Breedte 1,00 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 57 uit fase 3a en wordt zelf oversneden door de kuil S4.29 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------------------|--|
| 56.1 | (geribbelde ring) | V4.049 ijzer, houtresten aan binnenzijde – ring om houten stok |
| 56.2 | beurs? | V4.048 ijzer, textielresten |
| 56.3 | (sierknoppen) | V4.046, V4.047, V4.051, V4.052 koperlegering |
| | (beslagplaatjes) | V4.050, ijzer |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x rand ruwwandige *Wölbwandtopf*, Mayen) V4.021 (vlak 2)
- verbrand menselijk bot (16 g) V4.021 (vlak 2)
- fragment slak, scherven aardewerk (5x ruwwandig, 1x indet.) V4.045 (vlak 3)
- verbrand menselijk bot (6 g) V4.045 (vlak 3)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 57 (fig. 16.55)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.41
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,35 m
2. Breedte 0,90 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,02 m
2. Breedte 0,46 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 76

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematiegraf 325 en wordt zelf oversneden door graf 56

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------------------|---|
| 57.1 | bijl | V4.023 ijzer, <i>francisca</i> FBA 1.3 – tussen kist en kuilwand |
| 57.2 | mes | V4.024 ijzer |
| 57.3 | kledinghaakje | V4.025 koperlegering; sluiting kleding? |
| 57.4 | gordel | V4.026 bergkristal, gesp; V4.027 niervormig riembeslag, goud cloissoné met inleg almandijn, textielresten achterzijde |
| | | V4.028 koperlegering, beslagplaatje, vast in corrosie vuurslag |
| 57.5 | gordelgarnituur? | V4.028 ijzer; V4.028 vuursteen (in corrosie) |
| 57.6 | pot | V4.029 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 2.32 met groeven, compleet, intact |
| 57.7 | (beslag) | V4.030 ijzer plaatje, knop koperlegering |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- crematieresten V4.029 in knikwandpot
- kam, bewerkt bot V4.029 dierlijk bot

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 4-5 (ca. 530-570 na Chr.), net zoals de bijl. De gespdoorn op het bergkristal, met rechthoekig dubbel veld, is van een vroeg type (*Phase* 3-4), zodat dit graf rond het midden van de 6^{de} eeuw of iets ervoor (530-555 na Chr.) gedateerd mag worden

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 58 (fig. 16.56)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.42
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,15 m
- 2. Breedte 0,80 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 58

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 65 uit fase 4a

f. Opmerking: hoewel er geen kistspoor herkend is, werd de kuil wel tweekleurig ingetekend. Naar alle waarschijnlijkheid komt de donkerdere binnenvulling van de kuil overeen met de inhoud van de kist en de gelige buitenvulling met de ruimte tussen kist en kuilwand

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 58.1 gordel V4.057a (vl. 3) ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
- gordelbeslag V4.019 (vl. 2), V4.058 (vl. 3) V4.060 (vl. 3) V4.061 (vl. 3) viermaal opengewerkt plaatje met klinknageltjes (alle koperlegering)
- 58.2 riem V4.055 (vl. 3) ijzer, textielresten aan onder- en bovenzijde; V4.056 (vl. 3) riemtong en ketting? ijzer brok ijzercorrosie, enkele ovale ringen herkenbaar
- 58.3 kralensnoer V4.057b (vl. 3) 1x barnsteen, 10x opaak glas; aan het hoofdeinde – waarschijnlijk als ketting gedragen
- kram? V4.062 ijzer, met houtresten

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 1x indet.) V4.063
- verbrand menselijk bot (5 g) V4.063

d. Datering vondsten: de opengewerkte plaatjes van gordel 58.1 komen in de Rijnlandse grafvelden pas in *Phase* 8 (610-640 na Chr.) voor

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (kralensnoer)

GRAF 59 (fig. 16.57)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.49
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,40 m
2. Breedte 0,75 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 0,96 m
2. Breedte 0,32 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 58

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 60 uit fase 4 en paalkuil S4.48 uit de Volle of Late Middeleeuwen. Geen van beide heeft de begraving of bijgiften verstoord

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 59.1 kralen V4.098 *faience* meloenkraal, Romeinse tijd
V4.099 opaak glas, 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (8x *terra sigillata* Argonnen, Chenet 320, deels verbrand) V4.102
- verbrand menselijk bot (8 g) V4.102

d. Datering vondsten: één van de kralen (V4.099) is tweekleurig en hoort dus in fase 3 of 4; gezien de oversnijding wordt lijkt de oudste optie het meest waarschijnlijk

4. *Overledene*

a. Leeftijd/geslacht: onvolwassen

b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil

GRAF 60 (fig. 16.58)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S4.50

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4 (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,25 m
2. Breedte 1,25 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,86 m
2. Breedte 0,84 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 59 en 61 en wordt zelf oversneden door paalkuil S4.18

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 60.1 lans V4.103 ijzer
60.2 gordel V4.104 ijzer, gesp
60.3 wapen?riem V4.107 koperlegering, gesp; beslag
V4.105 koperlegering; op midden van lichaam
60.4 mes V4.106 ijzer; bij gordel

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x bodem geverfde beker techniek b, Romeinse tijd; 2x ruwwandig) V4.108)

d. Gespje V4.107 (wapenkoppel) wordt door de Duitse *Niederrhein*-typochronologie (*Gürtel* 8b) in de *Phasen* 7-8 geplaatst

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 61 (fig. 16.59)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S4.51
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,80 m
 2. Breedte 1,50 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,40 m
 2. Breedte 1,02 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 60 (fase 4) en door volmiddeleeuwse kuilen (Pingsdorf-aardwerk); de oriëntatie wijkt af van een nabijgelegen graf (fase 2), waardoor een plaatsing in fase 3 wordt vermoed

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x gladwandig; 2x knikwandpot Siegmund 3.1) V4.091

4. Overledene: geen informatie

GRAF 62 (fig. 16.60)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S4.52 en S5.25
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kist (container 1)(geen kuil waarneembaar):

1. Lengte 2,40 m
 2. Breedte 0,94 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68

e. Oversnijdingen: de kist ligt geheel vrij, zonder dat er een kuilinsteek is waargenomen

f. Opmerking: beide bijgaven zijn gefragmenteerd en aan de randen van de kist aangetroffen.

Waarschijnlijk is er sprake van verstoring (grafroof?), zonder dat die verstoring in het veld is waargenomen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgaven/uitrusting:
 62.1 gordel? V4.092 ijzer/leer; deel van riemtong? met graveer- of inlegdecoratie (waarneming röntgen-foto); V4.097 koperlegering, plaatjes met klinknagels; onderdelen verspreid over grafkuil
 62.2 spinklos V4.096 aardewerk, in 2 stukken gebroken (wel compleet)
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (3x ruwwandig) V4.100
 d. Datering vondsten: de graveer- of inlegdecoratie hoort in de Rijnlandse *Fasen* 7 of 8

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 63 (fig. 16.61)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S4.55 en S6.67

- b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4a (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 97
 d. Oversnijding: op een hoger vlak ligt S4.23 (uit de Volle of Late Middeleeuwen) boven de grafkuil. Uit de coupe-tekening blijkt dat deze kuil het graf niet verstoord heeft. De grafkuilvulling is echter vuil en rommelig, en de pijlpunt (bijgift 63.2) is in twee delen aangetroffen. Waarschijnlijk is dit graf verstoord (grafroof?)

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 63.1 mes V4.067 ijzer, houtresten
 63.2 pijl V4.068 ijzer, puntje
 V4.071 ijzer, schacht en deel van punt

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 64 (fig. 16.62 en fig. 5.33)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.56 en S6.63
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 0,92 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 0,46 m
 c. Botsporen: in de O-helft van de kist zijn de sporen van beide benen ingetekend. De botsporen strekken zich uit over 68 cm, maar als we het schoeisel en de gordelgarnituur als uitgangspunt nemen, mat de overledene tenminste 80 cm van voet tot heup
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 86
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 81

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 64.1 mes V6.110 ijzer; op linkerheup
 64.2 gordelgarnituur? V6.110 ijzer, haak; vuursteen (in corrosie) parallel aan bovenbeen
 64.3 schoeisel? V6.112 en V6.115 vertinde koperlegering, kleine gesp en riemtong;
 V6.116 en V6.117 vertinde koperlegering; kleine gesp en riemtong
 beide sets bevinden zich aan het voeteneind
 64.4 beker V6.113 aardewerk, Oelmann 33, metaalglanswaar Trier, 210-270 na Chr.,
 compleet, intact
 - smeltbrons V6.111 koperlegering
 - spijker? V6.109 ijzer
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (3x indet.) V6.118
 d. De plaats van de beide gesp-riemtong-combinaties bij de voeten wijst op een functie als sluitingen van schoeisel (zie ook graf 34), dat alleen in vrouwengraven voorkomt, in het Rijnland vanaf *Phase 5* (555-570 na Chr.). Gezien de oversnijding door graf 81 (aangelegd in de 6^{de} eeuw), moet die datering ook voor dit graf gevolgd worden

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, ouder dan ca. 15 jaar
- b. Gebaseerd op: geslacht gebaseerd op bijgift (schoengespen), leeftijd gebaseerd op lengte botspoor

GRAF 65 (fig. 16.63 en fig. 8.8)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.61
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,40 m
 - 2. Breedte 0,68 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,20 m
 - 2. Breedte 0,54 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 97
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 55 en 58 alsmede door de kuil S4.54 uit de Volle of Late Middeleeuwen maar geen van deze heeft de begraving of grafgraven verstoord

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: tandkapsels (V4.073) wijzen op een individu ouder dan 1 jaar
 - b. Bijgiften/uitrusting:
 - 65.1 gordelgarnituur? V4.065 ijzer, tang of haak?
 - 65.2 beurs? V4.066 ijzer, leerresten; beursring?
 - 65.3 gordel V4.075 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
 - 65.4 kralensnoer V4.069 opaak glas, 1x
V4.070 barnsteen 15x, opaak glas 14x
(hanger) V4.072 zilveren vating met almandijn inleg op goudfolie
 - 65.5 fibula V4.076 schijffibula; speldinrichting ijzer, schijf koperlegering, decoratie van
gegraveerde punt-cirkels en V-vormen; textielresten op bovenzijde
 - 65.6 pot V4.087 aardewerk, blauwgrijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.11,
eenvoudig radstempel, compleet en intact
 - 65.7 schaal V4.088 aardewerk, gladwandig oxiderend baksel, knikwandschaal Siegmund
Sha 2.21, eenvoudig radstempel, compleet en intact; overeenkomstig
V21.036 (graf 258) maar grotere diameter
 - c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - klinknageltjes V4.078 koperlegering, deels gesmolten, 8 fragmenten
 - fragment baksteen, scherven aardewerk (1x bodem 2x wand gladwandig) V4.078
 - verbrand menselijk bot (33 g) V4.078
 - d. De grijze knikwandpot en orangerode knikwandschaal zijn beide gedecoreerd met dezelfde radstempel en zijn dus waarschijnlijk uit één atelier afkomstig of door één pottenbakker vervaardigd. Ook knikwandschaal V21.036 (graf 258) is waarschijnlijk met dezelfde rolstempel gedecoreerd
- Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 6-7 (ca. 570-610 na Chr.). Voor Wijchen fase 4a heeft dit graf een afwijkende oriëntatie

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (sieraden)

GRAF 66 (fig. 16.64)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.62 en S6.73

- b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 1,10 m
b. Afmetingen kist (container 2): onbekend, onvolledige waarneming
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68
f. Opmerking: omdat de oriëntatie van dit graf aansluit bij omliggende graven uit fase 4, wordt die datering vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
66.1 spinklos V6.125 aardewerk

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 67 (fig. 16.65 en fig. 4.2)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.64 en S7.24
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 1,70 m
2. Breedte 0,90 m
b. Afmetingen kist (container 2): onbekend, onvolledige waarneming
c. Botspoor: in de ZW-zijde van de kist is een schedelspoor waargenomen, vlak onder het oversnijdende spoor S7.11
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
e. Oversnijdingen: de korte O-zijde van de kuil wordt oversneden door kuil S4.05=S7.11 en de korte W-zijde door S7.10. De oversnijdingen hebben de begraving niet merkbaar verstoord
f. Opmerking: alleen in de N-hoek van het graf in werkput 4 is een deel van de kist waargenomen
Omdat de oriëntatie van dit graf aansluit bij omliggende graven uit fase 4, wordt die datering vermoed

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: bij het schedelspoor zijn ook tandkapsels (V7.007) geborgen, afkomstig van een individu in de leeftijd 7-25 jaar, met daartussen een barnstenen kraal in de vorm van een tand (snijvlakken)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: 7-25 jaar
b. Gebaseerd op: tandkapsels

GRAF 68 (fig. 16.66)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S5.32
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,30 m
2. Breedte 1,00 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,04 m
2. Breedte 0,74 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66

e. Oversnijdingen: vier kuilen S5.10, S5.28, S5.29 en S5.30 uit de Volle of Late Middeleeuwen oversnijden de kuil. Hoewel de verstoringen vrij diep reiken, zijn er onder de kuilen nog bijgaven aangetroffen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgaven/uitrusting:

- | | | |
|------|--------|---|
| 68.1 | lans | V5.066 ijzer, lanspunt; sierknoppen op schacht V5.066 koperlegering |
| 68.2 | pijlen | V5.066 ijzer, pijlpunt in corrosie lans; V5.067 en V5.068 ijzer, pijlpunten |
| 68.3 | gordel | V5.072 ijzer, rugplaat, 4 knoppen koperlegering |
| | | V5.071, V5.073 en V5.074 ijzeren stripjes |

d. Datering vondsten: de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.3 of 4.5) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 7-8 (585-640) geplaatst, met voorkeur voor de latere datering

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgaven (wapens)

GRAF 69 (fig. 16.67)

1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S5.33

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,10 m
2. Breedte 1,05 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,78 m
2. Breedte 0,70 m / 0,78 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 61

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 70 en wordt zelf oversneden door de kuil S5.35 uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Opmerking: omdat dit graf en graf 70 elkaar grotendeels overlappen en er maar weinig hoogteverschil is tussen de vondsten, is niet altijd duidelijk tot welk graf de verscheidene bijgaven behoren. Het overzicht van bijgaven hieronder wijkt ten dele af van de veldadministratie, omdat gelijke objecten (4 ijzeren ooghaken) over de twee graven verspreid zijn. Deze haken zijn in deze catalogus allemaal aan graf 70 toegewezen, net als de beursbeugel (V5.060), omdat die direct naast een van de ogen (V5.058) lag (zie ook bij graf 70)

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgaven/uitrusting:

- | | | |
|------|-----------|--|
| 69.1 | mes | V5.032 en V5.033 ijzer kling; schede van ijzer, leer en beslag koperlegering (strips en klinknageltjes); in twee delen geborgen, oudtijds gebroken |
| 69.2 | pot | V5.038 aardewerk, bruin, knikwandpot Siegmund Kwt 3.22 met onderbroken composiet-stempel, deel rand ontbreekt |
| 69.3 | (schacht) | V5.049 ijzer, geribbelde ring rond houten schacht |
| 69.4 | gordel | V5.059 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten houtskool, natuursteen; scherven glas, aardewerk (5x gladwandig) V5.048
- verbrand menselijk bot (5 g) V5.048

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7b-8 (ca. 600-640 na Chr.)

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 70 (fig. 16.68)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S5.38
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 1,75 m
2. Breedte 0,60 m
b. Overige containers: niet waargenomen
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59
e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 69, door kuil S5.36 (mogelijk een graf maar geen kistsporen danwel bijgiften aangetroffen) en de kuilen S5.20 en S5.35 uit de Volle of Late Middeleeuwen.
f. Opmerking: omdat dit graf en graf 69 elkaar grotendeels overlappen en er maar weinig hoogteverschil is tussen de vondsten, is niet altijd duidelijk tot welk graf de verscheidene bijgiften behoren. Het overzicht van bijgiften hieronder wijkt ten dele af van de veldadministratie, omdat gelijke objecten (4 ijzeren ooghaken) over de twee graven verspreid zijn. Deze haken zijn in deze catalogus allemaal aan dit graf toegewezen, net als de beursring (V5.060), omdat die direct naast een van de ooghaken (V5.058) lag

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|------|------------|---|
| 70.1 | spinklos | V5.046 aardewerk |
| 70.2 | pot | V5.047 aardewerk, bruingrijs, knikwandpot Siegmund Kwt 2.31 met groeven en golfbanddecoratie, compleet, in scherven |
| 70.3 | beurs? | V5.060 ijzer, beursring? verbogen |
| - | 4 ooghaken | V5.037, V5.056, V5.057, V5.058 ieder 1 ooghaak (ijzer); V5.035 fragment wellicht op deksel kist? |

d. De knikwandpot komt wat betreft baksel, vorm, omvang en decoratie geheel overeen met die in graf 12; waarschijnlijk zijn beide in hetzelfde atelier of door dezelfde pottenbakker vervaardigd.
Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phase* 5 (ca. 555-570 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 71 (fig. 16.69)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S5.39
b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 1), identiek aan de afmetingen van de kuil:
1. Lengte 1,75 m
2. Breedte 0,60 m
b. Afmetingen kist (container 2):
1. Lengte 1,62 m
2. Breedte 0,50 m
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69

e. Oversnijdingen: de korte W-zijde van het graf wordt oversneden door de kuil S5.17 uit de Volle of Late Middeleeuwen. Deze heeft de bovenkant van de kuil verstoord.

f. Opmerking: in het vlak lijkt dit graf een type A2 kistgraf te zijn, met een kuilrand en daarin één houten container. In de coupe blijkt echter dat de kuilrand overeen komt met de buitenste houten container en dat daarin nog een kist te zien is. Het gaat dus om twee houten containers (kuilbeschoeiinggraf) maar in het vlak is de houten bekleding van de kuilwand niet waargenomen. Overigens laat de coupe ook een ingezakte kistdeksel zien

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

71.1	pijl	V5.079, V5.081 en V5.082 ijzer; in drie delen geborgen pijlpunt
71.2	pot	V5.080 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.22 met samengesteld radstempel, compleet, in scherven
71.3	lans	V5.083 ijzer, lanspunt

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 7b-8 (ca. 600-640 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 72 (fig. 16.70)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S5.40
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 1,86 m
- 2. Breedte 0,44 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 44

f. Opmerking: slechts de onderkant van een grafkuil. Geen verstoringen waargenomen, maar ook geen bijgiften of botrestanten

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 73 (fig. 16.71)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.31
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,40 m
- 2. Breedte 1,20 m

b. Afmetingen kist (container 2):

- 1. Lengte 2,20 m
- 2. Breedte 1,02 m

c. Botspoor: bij de Z-hoek van de kist is een schedelspoor waargenomen (18x17 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 51

- e. Oversnijdingen: de zijkant van de kuil wordt oversneden door de paalkuilen S6.02, S6.53 en de kuil S6.54 maar deze hebben de begraving niet zichtbaar verstoord
- f. Opmerking: omdat de oriëntatie van dit graf overeenkomt met graven uit fase 4 uit de directe omgeving, wordt die datering ook voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

73.1 mes V6.094 ijzer, houtresten

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, scherven aardewerk (2x indet.) V6.022
- fragmenten baksteen, scherven aardewerk (1x handgevormd; 1x rand ruwwandige kan vgl. Alzey 30, 4^{de}-5^{de} eeuw; 1x ruwwandig wsch. Romeins) V6.095

4. Overledene: geen informatie

GRAF 74 (fig. 16.72)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.32 (en S6.08)
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,15 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,10 m
2. Breedte 0,96 m

c. Botspoor: tegen de lange wand in de buurt van de W-hoek werd een schedelspoor waargenomen (12x14 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 86 en wordt zelf oversneden door de diepe kuil S6.12 uit de Volle of Late Middeleeuwen, die alleen de zijkant van het graf raakt. Op een hoger vlak oversnijden de ondiepe kuilen S6.05 (met scherven knikwandpot), S6.07 en S6.09 (met scherven Pingsdorf; Volle Middeleeuwen) de kuil

f. Opmerking: een schedelspoor werd oversneden door een plankspoor – waarschijnlijk lag de schedel op de bodem tegen de kistwand en is een hoger geplaatste wandplank naar binnen gebroken. Dit kan het gevolg zijn van een verstoring: een bijgift is volledig gefragmenteerd en verspreid over de kuilvulling. Aangezien er geen zichtbare verstoring is door een oversnijdende kuil, gaat het mogelijk om een natuurlijke verstoring (dierenactiviteit?)

f. Opmerking: omdat de oriëntatie van dit graf overeenkomt met graven uit fase 4 uit de directe omgeving, wordt die datering ook voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

74.1 lans V6.076 ijzer

74.2 schild? V6.077 t/m V6.089 ijzer; gefragmenteerd plaatwerk en enkele sierknoppen van koperlegering; waarschijnlijk *umbo* door verstoring gefragmenteerd

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, houtskool, scherven glas, aardewerk (2x ruwwandig; 1x gladwandig; 1x knikwandpot met rechte wand en enkele stempels Siegmund 2.1) V6.089
- verbrand menselijk bot (22 g) V6.089

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 75 (fig. 16.73)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.33
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,80 m
 2. Breedte 1,30 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,42 m
 2. Breedte 0,86 m

c. Botsporen: de sporen van het linker onderbeen en de rechter boven- en onderbeen zijn ingetekend. Van bovenkant *femur* tot onderkant *tibia* strekken de botresten zich uit over 82 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59

e. Oversnijdingen: de randen van de grafkuil worden oversneden door de kuilen S6.04, S6.12 en S6.38 uit de Volle of Late Middeleeuwen maar geen van alle heeft de begraving of bijgiften verstoord

f. Opmerking: de knikwandpot bevond zich boven het houtspoor van de kistwand (op de bodem van de kist), terwijl ook een plank naast de knikwandpot is waargenomen. Dat houdt in dat een plank en de knikwandpot naar buiten zijn gedrukt, ofwel dat de kist aan de bovenzijde aanmerkelijk breder was dan aan de onderzijde

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|----------------------|--|
| 75.1 | spinklos | V6.068 aardewerk |
| 75.2 | munt | V6.068 zilver, <i>denarius</i> ?, gevouwen; bij spinklos |
| 75.3 | gordel | V6.070 ijzer, eenvoudige hoge gesp, fragment |
| 75.4 | pot | V6.071 aardewerk, bruingrijs baksel, knikwandpot Siegmund Kwt 3.13 met eenvoudig radstempel (driehoeken), compleet, intact |
| 75.5 | mes
(kleine gesp) | V6.073 ijzer, leerresten op blad, houtresten op handvat
V6.072 voor bevestiging messchede aan gordel? |
| 75.6 | kraal | V6.074 opaak glas, 1x; ter hoogte van schedel |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- aardewerk V6.026 de helft van een knikwandpot Siegmund 2.33
- scherf glas (standing laat-Romeinse beker?), scherven aardewerk (2x ruwwandig; 6x gladwandig; 1x knikwandpot) V6.069

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 6-7 (ca. 570-610 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, waarschijnlijk volwassen
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege spinklos; leeftijd vanwege lengte botspoor

GRAF 76 (fig. 16.70)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.44
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
 f. Opmerking: slechts één hoek van de kuil ligt in het opgegraven gedeelte

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (2x laat-Romeinse *terra nigra*; 2x indet.) V6.020 (vlak 2)
- fragmenten natuursteen, vuursteen, crematie, scherven aardewerk (1x laat-Romeinse *terra nigra*; 1x gladwandig; 1x indet.) V6.093 (vlak 4)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 77 (fig. 16.74 en fig. 5.13)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.46
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,90 m
 2. Breedte 1,40 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,42 m
 2. Breedte 0,94 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 53

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 87 en wordt zelf oversneden door de kuilen S6.13, S6.14 en S6.17 uit de Volle of Late Middeleeuwen. De eerstgenoemde oversnijdt de N-hoek van de kuil en is zo diep dat er bijgiften verstoord kunnen zijn

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-----------|---|
| 77.1 | schild | V6.051 ijzer, <i>umbo</i> ; V6.051, V6.054 en V6.060 ijzer knoppen; V6.052 ijzer, houtresten, handvat; V6.059 nagel |
| 77.2 | lans | V6.058 ijzer |
| 77.3 | pijl | V6.062 ijzer, punt, schacht met extra ijzeren ring en houtresten |
| 77.4 | wapenriem | V6.061 koperlegering; beslagplaatje met klinknagels; V6.063 ijzer, kleine gesp; aan hoofdeinde in de kist |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten houtskool, baksteen, scherven aardewerk (2x bodem 7x wand gladwandig) V6.055
- verbrand menselijk bot (2 g) V6.055

d. Datering vondsten: de vlakke *umbo* zonder centrale knop en met vlakke, ijzeren nieten in plaats van bolle bronzen nieten komt vanaf de late 6^{de} eeuw voor maar is kenmerkend voor de vroege 7^{de} eeuw (*Phase 8*)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 78 (fig. 16.70)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.58
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 53

e. Oversnijdingen: op een hoger vlak wordt het graf oversneden door S6.47, een ronde kuil uit de Volle Middeleeuwen (scherven van een Pingsdorf-kan)

f. Opmerking: slechts één hoek van de kuil ligt in het opgegraven gedeelte

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 79 (fig. 16.70)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.59
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
 b. Afmetingen kist (container 2):
 2. Breedte ca. 50 cm
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 58
 f. Opmerking: slechts één hoek van de kuil ligt in het opgegraven gedeelte

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 80 (fig. 16.75)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.61
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,25 m
 2. Breedte 1,35 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,98 m
 2. Breedte 1,04 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
 e. Oversnijdingen: de kuil S6.22 uit de Volle of Late Middeleeuwen ligt boven dit graf maar heeft het niet verstoord. Onder de grafkuil kwam nog een paalkuil (geen spoor nr.) aan het licht, waarschijnlijk Romeins of prehistorisch van datering
 f. Opmerking: aangezien de oriëntatie overeenkomt met andere in fase 4 gedateerde graven, wordt ook die datering voor dit graf vermoed

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 80.1 lans V6.045 ijzer
 - fragmenten V6.048 en V6.049 ijzer (niet in collectie aangetroffen)
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment baksteen, scherven aardewerk (1x bodem 2x wand gladwandig) V6.046

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 81 (fig. 16.76)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.62
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,35 m
 2. Breedte 1,30 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,10 m
 2. Breedte 1,00 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 64 en de rand van de kuil wordt op een hoger vlak oversneden door paalkuil S6.004

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|---------------|--|
| 81.1 | <i>fibula</i> | V6.092 zilver met vergulding, inleg almandijn, speldinrichting ijzer; schijf <i>fibula</i> in S-motief |
| 81.2 | pot | V6.105 aardewerk, grijszwart, knikwandpot Siegmund Kwt 3.22 met samengesteld radstempel, compleet, in scherven |
| 81.3 | gordel | V6.106 ijzer, gesp met riembeslag, textielresten |
| 81.4 | 1 kraal | V6.108 glas 1x |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment slak, scherven aardewerk (4x handgevormd waarvan 2 besmeten, IJzertijd/Romeins, 1x gladwandig) V6.107

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 7b-8 (ca. 600-640 na Chr.), wat niet goed overeen komt met de datering van *S-fibulae* (Strauss 1992: hele 6^{de} eeuw, geen enkele met overtuiging in 7^{de} eeuw te dateren). Als we van beide stukken de dateringsgrenzen opzoeken zal dit graf uit het einde van de 6^{de} eeuw (ca. 585-600 na Chr.) stammen; een andere optie is dat dit graf in fase 4b hoort en dat de *fibula* is opgespit uit graf 64

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (*fibula*)

GRAF 82 (fig. 16.77)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.66 en S23.06
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,70 m
 2. Breedte 1,40 m

b. Afmetingen kist (container 2): door oversnijdingen onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 269 en wordt zelf oversneden door crematiegraf 345 en kuil S6.75 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-----------------|--|
| 82.1 | (kling) | V23.044 ijzer, deel van kling, <i>sax</i> of mes, leerresten |
| 82.2 | gordel | V23.045 koperlegering, rechthoekig gordelbeslag met inlegwerk (nu open ruimten), tegenplaatjes |
| - | gesmolten brons | V6.131 en V6.133 beide 1 fragment gesmolten koperlegering |
| - | spijker | V6.135 ijzer |
| - | (indet.) | V6.136 koperlegering, deel van klemmetje? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x knikwandpot met gebogen bovenwand Siegmund groep 1, rozetten en groeven; 1x knikwandpot met losse stempels Siegmund Kwt 2.22, halve bogen; 1x knikwandpot met meerregelige radstempel Siegmund groep 3) V6.097
- scherven aardewerk (1x gladwandig) V6.137
- verbrand menselijk bot (16 g) V6.137
- scherven aardewerk (niet aangetroffen in collectie) V23.006
- scherven aardewerk (niet aangetroffen in collectie) V23.047

d. De gordel met rechthoekige plaat (type Komorn-Güldlingen-Bingen) dateert uit de tweede helft van de 5^{de} eeuw

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 83 (fig. 16.78)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.68 (op tekening S6.68a)
 b. Graftype: A1 kuilgraf - diergraf
 c. Fase: 4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 2,30 m |
| 2. Breedte | 1,20 m |

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: behalve de restanten van een runderschedel, is er ook een afwijkend lijksilhouet opgetekend dat op twee manieren kan worden geïnterpreteerd. Ofwel gaat het om een dier, dat op de zij is begraven. In dat geval is een gebogen achterpoot en een deel van de ruggengraat zichtbaar. Als het om een mens zou gaan, ligt deze op de zij in gehurkte positie. Onder- en bovenbeen zijn ca. 30 cm lang en het bovenlichaam ca. 70 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijding: de oversnijding is in het vlak niet duidelijk maar in de coupe snijdt dit graf over een oudere kuil.

f. Opmerking: of het nu om een onthoofde dierbegraving gaat of om een mens gehurkt op de zij (met runderschedel ernaast), in beide gevallen is het een volstrekt afwijkend ritueel binnen het grafveld, dat verder uit menselijke begravingen bestaat die gestrekt op de rug zijn begraven

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|---------------|---------------------|
| 83.1 | runderschedel | V6.130 dierlijk bot |
|------|---------------|---------------------|

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V6.102

GRAF 84 (fig. 16.79)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.99 (op tekening S6.68b)
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,35 m
2. Breedte 0,50 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botresten: aan de O-zijde van de kuil zijn de botsporen van de beide benen ingetekend (*femures* en *tibiae* herkenbaar). Van bovenkant bovenbeen tot onderkant onderbeen strekken de botresten zich uit over 50 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematiegraf 333 (waarschijnlijk fase 1) en wordt zelf oversneden door graf 30 (waarschijnlijk fase 4)

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|------------------|--|
| 84.1 | mes | V6.036 ijzer (niet aangetroffen in de collectie) |
| 84.2 | gordelgarnituur? | V6.037 ijzer en vuursteen |

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: benen ca. 50 cm lang

GRAF 85 (fig. 16.80)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.72
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,30 m
2. Breedte 1,50 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70

e. Slechts de hoek van een kistgraf; de rest van het graf ligt in een oude AWN-put; de documentatie van die opgraving is niet teruggevonden

*3. Vondstmateriaal: onbekend**4. Overledene: geen informatie***GRAF 86 (fig. 16.81 en fig. 6.25)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.74
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 1 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,85 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 30

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 74

f. Opmerking: uit het feit dat een zij-plank van de kist boven het aardewerk is waargenomen (en het aardewerk zich daarom deels binnen, deels buiten de kistwand zou bevinden) blijkt dat de wanden van de grafkist zijn naar binnen zijn gedrukt. Ook zijn er houtsporen in de kistvulling waargenomen die van de ingezakte kistdeksel kunnen zijn. Vier grote ijzeren spijkers met houtresten, die naar de kistrand toe steeds hoger zijn gevonden,

zouden met de ingezakte kistdeksel kunnen corresponderen. Aangezien elders in het grafveld geen spijkers in de kisten zijn verwerkt, zou het wel om een uitzondering gaan: een reparatie of misschien een verstevigde opening (kijkgat?)

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

kistbeslag?	V6.119 t/m V6.122 vier ijzeren spijkers met houtresten van de kist
86.1 gordel	V6.124 koperlegering, gesp en <i>astragal</i> beslag
	V6.123 ijzer/koperlegering, hanger
86.2 pijl	V6.126 ijzer, pijlpunt
86.3 schaal	V6.127 Argonnen-sigillata, bord of schaal, alleen bodem
86.4 pot	V6.128 ruwwandig aardewerk (wsch. Mayen), oorpot Alzei 30

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- V6.129 fragment baksteen, scherven aardewerk (2x gladwandig)

d. Datering vondsten: de *terra sigillata* bodem dateert uit de 4^{de} eeuw maar kan gezien de fragmentatie ouder zijn dan de begraving. De ruwwandige oorpot is compleet en dateert uit de vroege 5^{de} eeuw. De soldatengordel dateert ca. 380-450 na Chr.

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (pijlpunt)

GRAF 87 (fig. 16.82)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S6.76
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,10 m
 2. Breedte 0,90 m

Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 0,78 m
 2. Breedte 0,28 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden maar niet verstoord door graf 77

f. Opmerking: de opbouw van het graf met twee houten containers doet aan een kuilbeschoeiinggraf denken, maar de spijkers en het beslag maken duidelijk dat het om twee afzonderlijke kisten gaat die naast elkaar staan: één grafkist zonder ijzerwerk als container voor het lichaam en daarnaast één kist met ijzeren beslag, waarschijnlijk als bijgift, maar misschien wel een tweede bijzetting? Geen enkele grafkist elders in het grafveld is met spijkers en beslag in elkaar gezet. Met één veel later daterende uitzondering komen dubbelgraven ook niet voor. De interpretatie van de beslagen kist als bijgift geniet daarom de voorkeur

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

87.1 kist	V6.138, V6.139, V6.140, V6.142, V6.143, V6.144 ijzer, spijkers
	V6.141 ijzer beslag of slot
87.2 kralen	V6.145 1x <i>faïence</i> meloenkraal (Romeins); 1x almandijn of rood glas

d. Datering bijgiften: op basis van de kraal van almandijn of rood glas kan niets anders worden gezegd dat het om een Merovingisch graf gaat, maar aangezien dit graf de oriëntatie van laat-Romeinse graven volgt en door een later graf wordt oversneden, moet aan een vroege datering worden gedacht

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kist (maximaal 78 cm)

1. Algemeen

- ## 2. Structuur

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

1. Algemeen

- ## 2. Structuur

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69

- ### 3. Vondstmateriaal

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 90 (fig. 16.85)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S7.23
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,65 m
 2. Breedte 1,45 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,18 m
 2. Breedte 1,14 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71

e. Oversnijdingen: boven het graf bevinden zich enkele recente verstoringen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 90.1 mes V7.014 t/m V7.019, ijzer met decoratie van zilverinleg en plaatjes van gesneden bot en koperlegering, vastgezet met klinknageltjes
 90.2 schede? schedebeslag, niet van bovengenoemd mes; V7.009 koperlegering
 90.3 (beslag?) V7.008 en V7.021 ijzer, indet.; V7.020 koperlegering, beslagknop; waarschijnlijk verstoord door recente oversnijding

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, scherven aardewerk (3x handgevormd; 4x gladwandig; 2x ruwwandig; 1x knikwandpot met groeven en golflijn (Siegmond 2.3); 1x knikwandpot met tenminste 2 rijen eenvoudige radstempel, (Siegmond groep 3) V7.022

d. Datering: de decoratie op de versierde meeschede 90.1 is typisch voor de Rijnlandse *Phase* 8 (610-640)*4. Overledene:* geen informatie**GRAF 91 (fig. 16.86)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S7.25
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 1 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte 0,84 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,46 m
 2. Breedte 0,54 m

c. Botsporen: in de NO-zijde van de kist zijn botsporen van de beide onderbenen waargenomen over een lengte van maximaal 28 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 39

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 89 en paalkuil S7.07 uit de Late Middeleeuwen (onder meer scherven Steengoed)

f. Opmerking: omdat de oriëntatie afwijkt van de omliggende graven uit fase 4 en overeenkomt met graven uit fase 1, wordt die datering vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- fragment V7.028 ijzer

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, scherp aardewerk (1x gladwandig) V7.030

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene, ca. 2-10 jaar
- b. Gebaseerd op: lengte kist maximaal 1,46 m; lengte botresten

GRAF 92 (fig. 16.87)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.02 en S9.87
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,80 m
 - 2. Breedte 1,50 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 113 en 121
- f. Opmerking: in beide werkputten 8 en 9 is dit spoor eerder een brede laagte dan een vastomlijnde grafkuil. De positie van de bijgiften demarkeert een rechthoek, zodat men alsnog aan een kist kan denken, maar kist- of kuilwanden zijn niet waargenomen. Waarschijnlijk gaat het om de onderkant van een grafkuil, direct afgedekt door een vuile laag van Karolingische datering

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 92.1 spinklos V8.123 aardewerk
 - 92.2 gordelgarnituur? V9.116 ijzer, beugel of haak
 - 92.3 kralensnoer V9.120 barnsteen 4x, (opaak) glas 9x; aangetroffen bij hoofdeinde
 - (indet.) V9.117, ijzer; V9.121 ijzer
 - piek V8.126 ijzer – piek of bootshaak?
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk, oa. kogelpot V8.012
 - verbrand menselijk bot (2 g) V8.012
 - scherven aardewerk, oa. kogelpot V8.125
- d. Datering vondsten: op basis van de vorm van de kralen, oa. tonvormen in mat-oranje opaak glas die alleen in fase 4 voorkomen, moet dit graf in fase 4 worden geplaatst

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (spinklos, kralen)

GRAF 93 (fig. 16.88)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.03
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,25 m
 - 2. Breedte 0,55 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 1,06 m
 - 2. Breedte 0,30 m
- c. Botspoor: aan de W-zijde van het graf is een schedelspoor ingetekend (14x14 cm)

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
 e. Oversnijdingen: geen – het graf ligt geheel vrij

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|-------------|---|
| 93.1 | kralensnoer | V8.103 barnsteen 1x; opaak glas 3x; aangetroffen bij schedelspoor |
| 93.2 | gordel | V8.104 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |
| 93.3 | pot | V8.106 aardewerk, <i>Wölbwandtopf</i> Siegmund 1.1
(op de vondst zelf staat abusievelijk V8.105) |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (4x ruwwandig) V8.013 (vlak 1)
- scherven aardewerk (1x gladwandig; 1x ruwwandig, rand oorpot Alzey 30) V8.061 (vlak 2)
- scherven aardewerk (3x gladwandig) V8.108 (vlak 3)

d. Datering vondsten: de *Wölbwandtopf* is volgens Siegmund op basis van de potopbouw in de *Phase* 4-6 te plaatsen, ca. 530-570 na Chr. Op basis van de oriëntatie van de grafkuil lijkt een jonge datering na het midden van de 6^{de} eeuw waarschijnlijk

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege kralen; leeftijd vanwege geringe lengte van de kist (maximaal 1,06 m)

GRAF 94 (fig. 16.89)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.05
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 2,10 m |
| 2. Breedte | 1,20 m |

b. Afmetingen kist (container 2):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 1,84 m |
| 2. Breedte | 0,86 m |

- c. Botsporen: dit graf kent een van de best bewaarde lijksilhouetten van het hele grafveld, waarbij de onderkaak herkenbaar was los van de rest van de schedel, evenals de bovenarmen, bovenbenen en onderbenen. De botsporen strekken zich van bovenkant schedel tot onderkant *tibiae* uit over 1,46 m (*femur* en *tibia* 81 cm)
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 6. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt
 e. Oversnijdingen: op een hoger vlak wordt de grafkuil oversneden door de paalkuilen S8.04 en S8.06 maar deze hebben de begraving niet verstoord. De NW-hoek van de kuil valt buiten de opgraving

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|------|--------|---|
| 94.1 | gordel | V8.102 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |
|------|--------|---|

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (6x gladwandig; 6x ruwwandig; 1x knikwandpot met meerregelige radstempel (Siegmund groep 3) V8.100
- verbrand menselijk bot (2 g) V8.100

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
 b. Gebaseerd op: lengte van de botresten

1. Algemeen

- ## 2. Structuur

- c. Botspoor: een spoor van een van de lange beenderen (36 cm lang) is ingetekend

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 29 uit fase 2 en wordt zelf oversneden door twee grote kuilen S8.054 en S8.055 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Badorf, Paffrath)

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 95.1 (beslag) V8.116 koperlegering, plaatje met gaten van klinknageltjes afkomstig uit onderkant oversnijdende kuil
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (2x gladwandig indet.; 3x knikwandpot met meerregelige radstempel (Siegmond groep 3) V8.114

4. *Overledene*: geen informatie

1. Algemeen

- ## 2. Structuur

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 82. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 111 en crematiegraf 334; de relatie met graf 142 in de aangrenzende werkput is onduidelijk

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
96.1 gordel? V8.087 en V8.088 ijzer (gecorrodeerd); gesp en riemtong?

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 97 (fig. 16.80)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.29
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,15 m
 2. Breedte 0,62 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 29
 e. Oversnijdingen: geen – het graf ligt geheel vrij
 f. Opmerking: dit graf is erg ondiep aangelegd – op vlak 2 werd slechts de onderkant waargenomen, terwijl andere graven tot wel 50 cm onder vlak 3 reiken

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte grafkuil (maximaal 1,15 m)

GRAF 98 (fig. 16.92)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.38
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 0,85 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 23
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 107 en 114

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 98.1 gordel V8.074 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
 98.2 mes V8.077 ijzer
 98.3 kralensnoer V8.075 zilver 1x; barnsteen 2x; (opaak) glas 24x; ronde verspreiding aan hoofdeinde
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten houtskool, baksteen, scherven aardewerk (2x gladwandig; 1x knikwandpot Siegmund groep 3 met meervoudige radstempel) V8.076
 - verbrand menselijk bot (6 g) V8.076
 d. Datering vondsten: op basis van de kralen (oa. tonvorm, mat-oranje; gegroefde cilinders) in fase 4 geplaatst, wat overeen komt met de oversnijding

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (kralensnoer)

GRAF 99 (fig. 16.93)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.41 en S9.33
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 3,10 m
 2. Breedte 1,45 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 2,82 m
 2. Breedte 1,10 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41

e. Oversnijdingen: de greppel S9.35 (met Merovingisch en Karolingisch aardewerk) oversnijdt de grafkuil maar heeft deze niet diep verstoord

f. Hoewel de oversnijding van de greppel ondiep was, zijn er toch incomplete, gefragmenteerde en verbrande bijgiften aangetroffen. Bovendien is een deel van de kistwand niet waargenomen. Hoogstwaarschijnlijk is op die plek een oversnijding (roofkuil?) niet waargenomen

f. Opmerking: de strak rechthoekige vorm en de grote omvang van de kuil zijn een kenmerk van de jongste kuilen en daarom wordt een plaatsing in fase 4 vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 99.1 zwaard V8.036 ijzer, *sax*, punt van brede kling
 gevest? V8.034 almandijnen in stervorm en dunne ijzeren strips vormen een kapsel rondom een vergane kern, handvat van organisch materiaal?
 99.2 (ijzer) V8.031 t/m V8.036; V8.40 t/m V8.043; V8.049 t/m V8.051; V8.057, V8.058, allen ijzer fragmenten; ofwel beslag van leer of hout; ofwel onder delen van wapens, door verstoring verspreid over de kuil
 99.3 lans V9.057 ijzer

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, scherven aardewerk (1x gladwandig indet.; 3x gladwandig VME; 1x gladwandig voetschaal zoals Chenet 342, 4^{de}/5^{de} eeuw) V8.040
 - sierknop groen glas met ingesmolten draden opaak wit draad, fragment deels gesmolten; scherp aardewerk (bodem knikwandpot) V9.066

d. Een van de bijgiften is een *sax*, en onder de overige vondsten bevindt zich een gesmolten sierknop van glas. Zwaardgevest en sierknop worden vaker samen gevonden. In dit geval is het echter twijfelachtig of ze samen zijn gedeponneerd, aangezien de *sax* een bijgift is (zij het gefragmenteerd, maar niet verbrand), terwijl de glazen knop deels gesmolten is. De sierknop dateert uit de Rijnlandse *Phasen* 3-4 (485-555 na Chr.), maar het is onduidelijk of dit de datering van het graf weergeeft of van een verstoorde crematie. De almandijn in stervorm wordt bij *fibulae* uit fase 3 gevonden

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 100 (fig. 16.94)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.51
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,42 m
 2. Breedte 0,60 m

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 95. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 101 uit fase 3a en wordt zelf oversneden door kuil S8.59, zoals blijkt uit de coupe (in tegenspraak met het verdiepte vlak 3)

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

100.1 (beslag?)	V8.105 ijzer; aan rand grafkuil
100.2 (kleine gesp)	V8.107 koperlegering

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,42 m)

GRAF 101 (fig. 16.95)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.53
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	2,25 m
2. Breedte	1,00 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 12. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 100

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

101.1 gordel	V8.109 koperlegering, verzilverd, beslag
101.2 (pijl of mes)	V8.110 ijzer, puntvorm
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x knikwandpot; 10x gladwandig, verbrand) V8.111
 - verbrand menselijk bot (5 g) V8.111
- d. Datering bijgiften: beslagstukken met punt (*Gürtelhafte* 2.10b) horen bij de gesp met schilddoorn en worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 4* geplaatst (530-555)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 102 (fig. 16.96)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.57
- b. Graftype: A1 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	2,35 m
2. Breedte	1,05 m
- b. Overige containers: er is geen houtspoor waargenomen. Wel heeft de O-zijde van de kuil kleine uitsteeksels, zoals die ook in de houtconstructies van kisten voorkomen, zodat het mogelijk toch om een kistgraf gaat.
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 87. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een

kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 110

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|---------------------|---|
| 102.1 | gordel | V8.119 ijzer; ovale gesp met kort riembeslag |
| - | gesp (wapen/beurs?) | V8.120 koperlegering; kleine rechthoekige gesp (Sna 1.1) met puntcirkelversiering; voor bevestiging wapen of beurs aan gordel |
| 102.2 | 2 kralen | V8.121 opaak glas 2x; aan het hoofdeinde aangetroffen |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, dierlijk bot (2g), scherven aardewerk (1x handgevormd, 1x gladwandig, 1x ruwwandig) V8.132
- fragment glas V8.063

d. Datering vondsten: de kleine gesp voor aan de gordel (Schnalle 1.1) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 5-6* geplaatst (555-585) (Wijchen fase 3b of 4a). Vanwege de oversnijding en de oriëntatie (zie 2b) is de jongste optie de meest waarschijnlijke

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 103 (fig. 16.97)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.59 en S9.83
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 2,00 m |
| 2. Breedte | 0,80 m |

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 9. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door crematiegraf 338

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|---|
| 103.1 | gordel | V9.093 ijzer, kram (gordelbeslag?); V9.094 ijzer, gesp, vastgeroest aan mes |
| 103.2 | mes | V9.094 ijzer, vastgeroest aan gesp |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x ruwwandig, rand *Wölbwandtopf*, zwaar verbrand) V8.128
- fragment vuursteen, baksteen, scherven aardewerk (6x gladwandig; 3x ruwwandig, *Wölbwandtopf*) V9.095

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 104 (fig. 16.98)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.60
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,15 m
2. Breedte 0,63 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 84. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 111 en wordt zelf oversneden door kuil S8.23 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: tandkapsels ter plaatse van de schedel V8.085 wijzen op een leeftijd van 17 tot 25 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- 104.1 kralensnoer V8.085 opaak glas 6x; samen met tandkapsels gevonden – waarschijnlijk om de hals gedragen

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (2x knikwandpot, 1x met driehoekstempels, 1x ruwwandig, *Wölbwandtopf* met omgeslagen rand) V8.086

d. Datering vondsten: de kralen horen bij fase 3 of 4

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, 17-25 jaar, wellicht groeistoornis

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (kralen), leeftijd op basis tandkapsels 17-25 jaar; omdat de kuillengte echter slechts 1,15 m is, zou dit individu een groeistoornis gehad kunnen hebben. Een andere optie is dat ze niet gestrekt op de rug is begraven, maar tot nu toe is dat wel het geval bij alle graven met botsporen

GRAF 105 (fig. 16.99)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.61
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,10 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,48 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 84. Dit is een afwijkende oriëntatie in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Op basis van oversnijdingen wordt vermoed dat de groep met deze oriëntatie in fase 4a hoort

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 111 en wordt zelf oversneden door de kuilen S8.19 en S8.23 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x gladwandig, wsch. knikwandpot) V8.091

*4. Overledene: geen informatie***GRAF 106 (fig. 16.100)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.62 en S8.88
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,05 m
2. Breedte 0,80 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 111

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 106.1 12 kralen V8.084 glas 8x, opaak glas, 3x, barnsteen, 1x; V8.094 glas, 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x gladwandig, knikwandpot met groeven) V8.046 (vlak 2)
- scherven aardewerk (1x *terra sigillata*, kom Chenet 326; 1x ruwwandig; 6x gladwandig indet.; 1x gladwandig) V8.092 (vlak 3)
- verbrand menselijk bot (1 g) V8.092 (vlak 3)

d. Datering vondsten: de kralen horen bij fase 3 of 4

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 107 (fig. 16.101)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S8.66

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 3b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,66 m
2. Breedte 1,10 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 1,88 m
2. Breedte 0,52 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 36

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 98 en door kuil S8.31 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 107.1 sieraad V8.078 goud, hanger
 107.2 gordel V8.079 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
 107.3 kraal V8.080 barnsteen

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten ijzer, natuursteen, scherven aardewerk (2x gladwandig indet; 1x gladwandig knikwandpot, Siegmund groep 3.1 (meerregelige eenvoudige radstempel) V8.082
- verbrand menselijk bot (11 g) V8.082

d. Datering vondsten: de gouden filigraanhangers worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 5-6 geplaatst; vanwege de oversnijding ligt de oudere optie voor de hand4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (hanger)

GRAF 108 (fig. 16.102)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.67
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,10 m
 2. Breedte 0,45 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 2. Breedte 0,24 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 114

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 108.1 mes of pijl V8.062 ijzer, puntvorm
 108.2 2 kralen V8.072 1x barnsteen, 1x opaak glas, wit

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kist (maximaal 78 cm)

GRAF 109 (fig. 16.103)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.68
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 1,25 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,32 m
 2. Breedte 1,00 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 35
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 112 en crematiegraf 335 en wordt zelf oversneden door kuil S8.39 uit de Volle Middeleeuwen (Pingsdorf aardewerk). Door de oversnijding is een jonge datering waarschijnlijk

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - indet. V8.068 kern koperlegering, zijkanten ijzer
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten ijzer, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* Argonnen, 4^{de} eeuw, verbrand; 1x Badorf; 1x ruwwandig Alzey 27) V8.047 (vlak 2)
 - fragmenten natuursteen, slak, ijzer, scherven aardewerk (1x rand knikwandpot; 1x rand knikwandpot met groef; 1x knikwandpot met groeven; 1 bodem 13 wand gladwandig; 1x Badorf; 1x ruwwandig) V8.073 (vlak 3)
 - verbrand menselijk bot (2 g) V8.073, opspit uit crematiegraf 335

4. Overledene: geen informatie

GRAF 110 (fig. 16.104)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.76
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,70 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,46 m
 2. Breedte 0,52 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 21. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt paalkuil S8.56 en wordt zelf oversneden door graf 102

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - brok ijzer V8.122
 - fragmenten natuursteen, scherven aardewerk (1 bodem 1 wand knikwandpot, Siegmund groep 4 met standvlak; 1x ruwwandig; 3x indet.) V8.124

4. Overledene: geen informatie

GRAF 111 (fig. 16.105)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.78
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 3,00 m
 2. Breedte 1,35 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 20. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 104, 105 en 106, alsmede door de kuil S8.23 uit de Volle Middeleeuwen. Door deze vrij diepe verstoringen is de eventuele aanwezigheid van een grafkuil of bijgiften niet waargenomen.

f. Opmerking: in de ondergrond is een natuurlijke leemlaag aanwezig, die vooral aan de bovenkant erg hard is. De meeste graven liggen direct bovenop deze laag. Dit graf is één van de weinige die er doorheen is gegraven, waardoor de vulling vooral bestaat uit leembrokjes.

Datering: de oriëntatie van dit graf komt overeen met nabijgelegen graven uit fase 2 en 3a en wijkt af van graven uit fase 3b en 4

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 111.1 lans V8.096 ijzer
 111.2 (indet.) V8.097 ijzer, groot
 - tin? (V8.099 niet aangetroffen)
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten natuursteen, 1x glas, dierlijk bot (1 g), scherven aardewerk (5x gladwandig; 6x knikwandpot met groeven) V8.098

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 112 (fig. 16.106)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.87 en S9.56
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte tenm. 2,50 m
 - 2. Breedte 1,40 m
 - b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 2. Breedte 1,08 m
 - c. Botspoor: in de O-helft van de kuil zijn botsporen (22 cm) van de benen waargenomen
 - d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50
 - e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 109
 - f. Opmerking: wanneer slechts één houtspoor is waargenomen wordt meestal van een kistgraf uitgegaan. Door de enorme breedte is in dit geval een kuilbeschoeiinggraf waarschijnlijk.
- Datering: door de oversnijding wordt een datering in fase 3 vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 112.1 (indet.) V9.082 en V9.083 ijzer, links en rechts op bovenlichaam
 - 112.2 gordel V9.079 ijzer, veel corrosie; wsch. gesp met riembeslag
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw, schaal; 1x gladwandig)
 - V9.080

4. Overledene: geen informatie

GRAF 113 (fig. 16.107)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.91 en S8.13
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,50 m
 - 2. Breedte 1,25 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 15. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 92
- f. Opmerking: op vlak 3 is eerst S8.13 als een grote vlek ingetekend met daarin krom lopende houtsporen. Op een verdiept stuk van vlak 3 is vervolgens de grote en brede grafkuil S8.91 waarneembaar zonder houtsporen. Waarschijnlijk is alleen de bovenrand van de kuil gestut met planken, die later vervormd zijn door instorting of verrotting

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 113.1 spinklos V8.131 aardewerk

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, verbrand bot, scherven aardewerk (1x handgevormd; 1x gladwandig) V8.009 (vlak 1)
- fragmenten natuursteen, baksteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig, 1x gladwandig) V8.130
- verbrand menselijk bot (6 g) V8.130

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 114 (fig. 16.108)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S8.94
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,10 m
 - 2. Breedte 0,45 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 18
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 98 en 108

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassen
- b. Gebaseerd op: geringe lengte grafkuil (maximaal 1,10 m)

GRAF 115 (fig. 16.109)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.04
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,80 m
 - 2. Breedte 0,90 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- c. Botsporen: de beide boven- en onderbenen zijn herkenbaar ingetekend en liggen iets schuin in de kuil. Het rechterbeen meet van bovenkant *femur* tot onderkant *tibia* 72 cm
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 62
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 138 en 145

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

115.1	gordel	V9.125 (vlak 3) ijzer, gesp en riembeslag V9.027 (vlak 2) ijzer, tegenplaat V9.130 (vlak 3) ijzer, beslagplaat
115.2	(indet.)	V9.131 (vlak 3) ijzer
115.3	slijpsteen	V9.125 (vlak 3) natuursteen; onder gordelplaat gevonden
-	fragment gesp?	V9.005 (vlak 1) koperlegering

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (1x gladwandig; 2x ruwwandig; 2x handgevormd, IJzertijd/Romeins) V9.039 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (8 g) V9.039
 - scherven aardewerk (1x gladwandig of verbrand *terra sigillata*; 1x handgevormd, IJzertijd/Romeins) V9.134 (vlak 3)
 - verbrand menselijk bot (4 g) V9.134
- d. Datering vondsten: de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.3 of 4.5) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 7-8 (585-640) geplaatst, met voorkeur voor de latere datering

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
b. Gebaseerd op: lengte botresten

GRAF 116 (fig. 16.110)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.13
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 1,45 m
 2. Breedte 0,78 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 37
e. Oversnijdingen: een kleine kuil S9.14 uit de Volle of Late Middeleeuwen oversnijdt de rand van de grafkuil

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- (indet.) V9.096 ijzer
 - (kokertje) V9.099 koperlegering, gebogen fragment kleine diameter, mogelijk van *astragal* van laat-Romeinse gordel
 - scherf aardewerk (1x ruwwandig) V9.037 (vlak 2)
 - fragment ijzer, natuursteen, scherven aardewerk (2x gladwandig indet., 2x *terra nigra*-achtig voetschaal, 4x indet.) V9.100 (vlak 3)
- d. Datering vondsten: zowel het mogelijke gordelonderdeel als de keramiek zijn niet zeker, maar wel waarschijnlijk van laat-Romeinse datering. De laat-Romeinse inhumaties liggen echter ver verwijderd van dit graf en de gefragmenteerde vondsten kunnen ook door opspit in dit graf zijn gekomen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kuil (maximaal 1,45 m)

GRAF 117 (fig. 16.111)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.23 en S10.20
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 1,66 m
 2. Breedte 0,85 m
- b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 9

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 154 uit fase 4 en graf 149, alsmede door de kleine kuil S10.19 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

-	spijker	V9.085 ijzer, houtresten
-	knop	V10.017 (vlak 1) koperlegering; fragment van sierbeslag?
117.1	gordel	V9.085 ijzer, gesp en beslag, gecorrodeerd
117.2	pot	V10.032 ruwwandig aardewerk (Mayen?), <i>Wölbwandtopf</i> Siegmund Wwt.1.2
117.3	kom	V10.033 handgevormd aardewerk, geglad (<i>qualität A</i>), vorm Odoorn II
117.4	pijl	V10.034 ijzer, pijlpunt

d. Datering vondsten: *Wölbwandtopf* 117.2 wordt door Siegmund in *Phase* 4-5 gedateerd. Vanuit het oogpunt van het handgevormde aardewerk ligt de vroegere optie voor de hand: het overige handgevormde aardewerk in dit grafveld is allemaal vroeg in de 6^{de} eeuw te dateren. Ook de oriëntatie van de kuil, die afwijkt van de laat-6^{de}-eeuwse graven, pleit voor een vroege datering

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (pijlpunt)

GRAF 118 (fig. 16.112)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.27
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,15 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 35

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 150 (wp 10; gedocumenteerd in de putwand) en crematiegraf 338 (wp 9; gedocumenteerd in de putwand) en wordt zelf oversneden door graf 128

f. Opmerking: in de ZW-helft van de grafkuil is een verstoring herkend, die in het veld geïnterpreteerd is als roofterkuil. In de coupe is duidelijk een kistspoor gezien, maar door de verstoring is deze in het vlak niet zichtbaar

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

118.1	hanger	V9.078 goud, filigraantechniek, oog uitgebroken
-	indet.	V9.075 ijzer, fragment

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x ruwwandige *Wölbwandtopf*) V9.017 (vlak 1)
- fragment baksteen, scherven aardewerk (5x gladwandig, 1x gladwandig wsch. knikwandpot, 1x ruwwandig Mayen, 1x ruwwandig met weggebrande magering; 2x *terra sigillata* verbrand) V9.081 (vlak 2)
- verbrand menselijk bot (3 g) V9.081 (vlak 2)

d. Datering vondsten: de gouden filigraanhangers worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 5-6 geplaatst; vanwege de oversnijding ligt de oudere optie voor de hand

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (gouden hanger)

GRAF 119 (fig. 16.108)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.28
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3b-4a (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 2. Breedte 0,55 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 42
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 133
 f. Opmerking: gezien de oversnijding is dit niet een van de jongste graven maar de oriëntatie van de oudste graven (2/3a) wordt ook niet gevolgd; een datering in fase 3b of 4a wordt vermoed

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - druppel smelt V9.028 koperlegering
 - scherf aardewerk (1x gladwandige bodem) V9.084
 - verbrand menselijk bot (13 g) V9.084

*4. Overledene: geen informatie***GRAF 120 (fig. 16.113)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.34
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,56 m
 2. Breedte 0,84 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsparen: aan de NO-zijde is een spoor van ca. 20 cm lang waargenomen, waarschijnlijk een deel van het rechteronderbeen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 35
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 132 en wordt zelf oversneden door kuil S9.66

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 120.1 gordel V9.063 ijzer, riemtong; V9.064 ijzer, vierkante beslagplaat met vier loden knoppen, graveer-decoratie; V9.065 koperlegering, sierknop
 - gesp V9.003 (vlak 1) koperlegering, gespdoorn ijzer; mogelijk opspit uit graf 132?
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment ijzer, scherf aardewerk (1x gladwandig) V9.015 (vlak 1)
 - scherven aardewerk (1x gladwandig knikwandpot, 4x gladwandig indet, 1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw, verbrand) V9.072 (vlak 2)
 d. De gesp V9.003 is helemaal bovenin en aan de rand van de grafkuil gevonden en lijkt daarom niet bij de inventaris te horen; dit stuk is bovendien veel ouder (*Phase* 5) dan gordel 120.1, de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.3 of 4.5), die in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 7-8 (585-640) worden geplaatst, met voorkeur voor de latere datering

4. Overledene: geen informatie

GRAF 121 (fig. 16.114)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.39
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,60 m
 2. Breedte 0,50 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 92

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 121.1 gordel V9.118 ijzer, gesp, incompleet

4. Overledene: geen informatie**GRAF 122 (fig. 16.108)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.44
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,05 m
 2. Breedte 0,50 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 0,88 m
 2. Breedte 0,28 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 155
 e. Oversnijdingen: onder een recente verstoring kwam dit graf intact tevoorschijn
 f. Opmerking: de oriëntatie van dit graf komt geheel niet voor in de fasen 3 en 4 en kent slechts één parallel in het in fase 2 gedateerde graf 161; een zelfde datering wordt voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherf aardewerk (1x gladwandig) V9.101

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassen
 b. Gebaseerd op: lengte kist (maximaal 0,88 m)

GRAF 123 (fig. 16.115)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.46
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte tenm. 1,48 m
 - 2. Breedte 1,05 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 55
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 139

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: op de plaats van de schedel werden tandkapsels (V9.141) geborgen, die echter geen determinatie opleverden
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 123.1 gordel V9.137 koperlegering, eenvoudige gesp met schilddoorn; beslagknopjes
 - 123.2 mes V9.138 ijzer, houtresten
 - 123.3 pijl V9.139 ijzer, pijlpunt
 - 123.4 gordelgarnituur V9.140 ijzer, beugel of haak; vuursteen (in corrosie)
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment glas, scherven aardewerk (1x ruwwandig, weggebrande magering; 3x gladwandig) V9.142
- d. Datering vondsten: de gesp met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) en bijbehorende beslagstukken (*Gürtelhafte* 2.10b) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 4 geplaatst (530-555)

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (pijlpunt)

GRAF 124 (fig. 16.116)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.47
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,50 m
 - 2. Breedte 1,30 m
- b. Afmetingen kist (container 2)
 - 1. Lengte tenm. 1,90 m
 - 2. Breedte 0,80 m
- c. Botsporten: de sporen van beide benen zijn over een lengte van 0,82 m waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematiegraf 341 en wordt zelf oversneden door de diepe paalkuil S9.002 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 124.1 gordel V9.147 ijzer, lang rechthoekig beslag met klinknagels van koperlegering
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherf aardewerk (1x gladwandig) V9.038
 - verbrand menselijk bot (5 g) V9.038
- d. Datering: de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.3 of 4.5) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 7-8 (585-640) geplaatst, met voorkeur voor de latere datering

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassene
- b. Gebaseerd op: lengte botresten

GRAF 125 (fig. 16.117)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.49
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,80 m
 2. Breedte 0,75 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 136 en crematiegraf 339
 f. Opmerking: vanwege de oversnijding wordt een datering in fase 3 vermoed

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (2x gladwandig met groeven, wsch. knikwandpot) V9.111
 - verbrand menselijk bot (2 g) V9.111

4. Overledene: geen informatie**GRAF 126 (fig. 16.118)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.51
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,65 m
 2. Breedte 1,15 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,10 m
 2. Breedte 0,94 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 142 en wordt zelf oversneden door kuil S9.17 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 f. Opmerking: vanwege de oversnijding wordt een jonge datering vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - mes (deel) V9.098 ijzer, handvat en deel kling van mes; in grafkuil buiten kist gevonden
 - indet. V9.097, V9.102, V9.103, V9.105, V9.107 alle ijzer, onherkenbaar fragment
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x gladwandig; 2x *terra sigillata*, verbrand) V9.035
 d. Het mes V9.098 is incompleet en in de kuil (niet in de kist) aangetroffen. Het zou daarom wel eens opspit uit graf 103 of 142 kunnen zijn. Ook de andere vondsten betreffen fragmenten onherkenbaar ijzer, die samen op verstoring wijzen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 127 (fig. 16.119)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.52
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,25 m
 2. Breedte 0,95 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,78 m
 2. Breedte 0,56 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 34
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 140

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 127.1 gordel V9.069 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
 127.2 mes V9.070 ijzer
 127.3 kralensnoer V9.068 barnsteen 4x, opaak glas 38x ; geconcentreerd aan het hoofdeinde
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten baksteen, natuursteen, scherven aardewerk (4x ruwwandig, 2x indet.) V9.067
 - verbrand menselijk bot (1 g) V9.067
 d. Datering vondsten: de vorm (lange rechthoeken) en decoratie (stippendecoratie) van de kralen passen in fase 4

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (kralensnoer)

GRAF 128 (fig. 16.120)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.57
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte 1,05 m
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 118 uit fase 3b en wordt zelf oversneden door greppel S9.25 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 f. Opmerking: van de kist zijn slechts enkele korte sporen waargenomen. Daarnaast zijn er voornamelijk enkele verspreide en gefragmenteerde vondsten aangetroffen, waaronder een scherf die aanmerkelijk jonger is dan de Merovingische periode (zie 3d). Dit alles zou kunnen betekenen dat het graf verstoord is, wat aansluit bij de roofkuil die herkend is in het direct hiernaast gelegen graf 118

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 128.1 2 kralen V9.074, V9.077 opaak glas
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - hanger? V9.076 koperlegering, verbogen, gesmolten
 - fragmenten ijzer, natuursteen, glas, baksteen, scherven aardewerk (2x gladwandig, 5x gladwandig oxiderend, 1x Pingsdorf, 2x ruwwandig) V9.073
 - verbrand menselijk en dierlijk bot (10 g) V9.073

d. De scherf Pingsdorf-aardewerk (vanaf ca. 900 na Chr.) is jonger dan de graven in dit grafveld. Ofwel is het graf later verstoord, ofwel is de scherf een intrusie

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 129 (fig. 16.121)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.58
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 1,20 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,06 m
 2. Breedte 0,70 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 131 uit fase 3b en wordt zelf oversneden door graf 130 alsmede door de greppel S6.35 uit de Volle of Late Middeleeuwen; stratigrafisch hoort dit graf daarom in fase 4a

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
- *umbo* fragmenten V9.029 ijzer
 - kling of beslag, fragmenten V9.032 ijzer
 - mes- of pijlpunt V9.049 ijzer
 - beslagknop V9.052 koperlegering
 - kleine gesp D-vorm V9.058 koperlegering
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragmenten ijzer, glas, scherven aardewerk (1x ruwwandige schaal, wsch. laat-Romeins, 3x ruwwandig overig; 1x gladwandig) V9.031 (vlak 2)
 - fragment baksteen, stuk vuursteen, scherf aardewerk (1x handgevormd) V9.062 (vlak 2+)
- d. De fragmenten van de *umbo* en de kling zijn zeker opgespit uit het oudere graf 131 en van alle andere 'bijgiften' wordt dat vermoed, gezien de positionering en hoogteligging in dit graf

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 130 (fig. 16.117)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.61
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,05 m
 2. Breedte 0,55 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 129 uit fase 4a

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V6.034
 - scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V6.061

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,05 m)

GRAF 131 (fig. 16.122)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.62
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,65 m
 - 2. Breedte 0,95 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,44 m
 - 2. Breedte 0,58 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 33
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt een paalkuil S9.63 van (laat?)-Romeinse? datum en wordt zelf oversneden door graf 129

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

131.1	schild	V9.030 (vl. 2) ijzer, deel <i>umbo</i> ; V9.033 (vl. 2) ijzer, schildbeslag?
131.2	bijl	V9.051 (vlak 2+) ijzer, gecorrodeerd, <i>francisca</i> FBA 1.3
131.3	gordel	V9.055 (vlak 2+) koperlegering, eenvoudige gesp met schilddoorn
131.4	stenen	V9.053 (vlak 2+) vuursteen, V9.056 slijpsteen
-	punt van mes of vuurslag?	V9.054 (vlak 2+) ijzer, tegen vuursteen
131.5	zwaard	V9.059 (vlak 2+) ijzer, <i>sax</i> , fragmenten kling tenminste 25 cm
131.6	gordelgarnituur?	V9.060 (vlak 2+) ijzeren draad, leerresten, tasbeugel?

Het mes, de vuursteen en slijpsteen, de bijl en tas werden aan de gordel gedragen. Delen van de *umbo* en andere onherkenbare fragmenten uit dit graf zijn in het oversnijdende graf 129 terecht gekomen. Waarschijnlijk zijn ook onderstaande vondsten uit graf 129 oorspronkelijk uit dit graf afkomstig:

- (131.?) beslagknop V9.052 koperlegering; bij gordel
- (131.?) kleine gesp D-vorm V9.058 koperlegering; sluiting schoeisel?
- d. Datering vondsten: de gesp met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 4 geplaatst (530-555) maar de bijl en *umbo* (zonder knop) zijn jonger (*Phase* 5-6)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens)

GRAF 132 (fig. 16.123)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.65
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,45 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 1,28 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 120

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 132.1 kralensnoer V9.071 barnsteen 1x, opaak glas 15x; geconcentreerd aan het hoofdeinde
 (132.2) gordel V9.003 (vlak 1) koperlegering, eenvoudige gesp met ijzeren gespdoorn,
 waarschijnlijk rechte doorn; aangetroffen in graf 120

d. De gesp V9.003 werd in het oversnijdende graf 120 aangetroffen maar is waarschijnlijk uit dit graf opgespit. *Gürtel* 2.4/5a wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase* 3 of 4 toegewezen

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (kralen), leeftijd vanwege beperkte lengte kist (maximaal 1,28 m)

GRAF 133 (fig. 16.117)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.67 en S10.22
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,65 m
 2. Breedte 1,25 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 38
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 119
 d. Opmerking: vanwege de oversnijding en de rechthoekige vorm en grote omvang, een 'laat' kenmerk, wordt een jonge datering vermoed

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 134 (fig. 16.124)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.68
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,75 m
 2. Breedte 0,75 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsporten: hoewel er geen echte botsporten zijn waargenomen, is er wel een duidelijk afwijkend gekleurde langgerekte ovaal in de kuil ingetekend, die precies eindigt bij de kralen, die vaak als kralensnoer bij de schedel worden gevonden. Waarschijnlijk kan de verkleuring als lijksilhouet gezien worden. Dit spoor is 1,32 m lang
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 43
 e. Oversnijdingen: de kuilen S9.22 en S9.24 uit de Volle of Late Middeleeuwen (oa. scherven Pingsdorf-aardewerk) oversnijden de randen van de grafkuil

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 134.1 kralensnoer V9.086 opaak glas 21x; geconcentreerd aan het hoofdeinde gevonden

d. Datering vondsten: de decoratie van de kralen hoort in fase 3b of 4

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen (tussen 2-18 jaar)
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (kralensnoer), leeftijd vanwege lengte lijksilhouet

GRAF 135 (fig. 16.125)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.69 en S10.38
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,54 m
 2. Breedte 0,80 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 155 uit fase 4a
 f. Opmerking: er is twijfel of dit wel een graf is, omdat het een ovale kuil is met een donkergrijze vulling die meestal bij kuilen uit de Volle of Late Middeleeuwen wordt aangetroffen – de Merovingische graven zijn bijna altijd rechthoekig met een lichtbruine vulling. Het grafnummer is toegekend omdat er vondsten uit de kuil komen, maar deze zijn gevonden op de rand met graf 155, het graf dat door deze kuil wordt oversneden, en de vondsten zouden dus uit dat graf afkomstig kunnen zijn

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - voet van *fibula* V10.018 koperlegering
 - sierbeslag knop V10.025 koperlegering

4. Overledene: geen informatie

GRAF 136 (fig. 16.126)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.70
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 1,20 m
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 c. Botspoor: half in deze kuil, half in crematiegraf 340 is een schedelspoor ingetekend. Op de vlaktekening is genoteerd dat de schedel 'wsch. gecremeerd' is, maar dat is onwaarschijnlijk: ten eerste blijven schedels bij verbranding nooit intact en ten tweede zou de schedel dan afgesneden moeten zijn bij de aanleg van dit graf, dat de crematiekuil heeft afgesneden. Waarschijnlijker is dat de schedel en een plank van de kist verplaatst zijn (door dierenactiviteit?), iets wat eerder is waargenomen en opgetekend (zie graf 74; ook graf 75 met plank en knikwandpot)
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 75
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 125 en crematiegraf 340 en wordt zelf oversneden door kuil S9.09 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 f. Opmerking: vanwege de oversnijding met graf 125 en een oriëntatie die aansluit bij de jongste graven wordt een datering in fase 4 vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 136.1 mes V9.108 ijzer

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragmenten ijzer, natuursteen, scherven aardewerk (3x handgevormd, 1 bodem 4 wanden gladwandig, wsch. knikwandpot) V9.114
 - verbrand menselijk bot (11 g) V9.114

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 137 (fig. 16.127)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.71
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 2. Breedte 0,95 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 127
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 143
 f. Opmerking: het betreft slechts een klein deel van een grafkuil, die onder een recente verstoring werd waargenomen. Vanwege de totaal afwijkende oriëntatie (vergelijk graf 122 en 161) wordt een vroeg datering vermoed

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherf aardewerk (1x ruwwandige *Wölbwandtopf*) V9.104

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 138 (fig. 16.128)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.73 en S10.66
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3b (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,62 m
 2. Breedte 0,95 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 2. Breedte 0,70 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 161 uit fase 2b en graf 145 en wordt zelf doorsneden door de graven 115 en 159 uit fase 4

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
- schacht? V9.143, V9.144, V9.146 fragmenten ijzer; schacht van pijlpunt?
 - gordel? V10.093, V10.096, V10.097 fragmenten ijzer, gordelbeslag?
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (1x knikwandpot met groeven, 2x gladwandig, 3x ruwwandig) V9.146
 - verbrand menselijk bot (27 g) V9.146

- scherven aardewerk (1x *terra sigillata* Argonnen 4^{de} eeuw, wandfragment met radstempel, 1x gladwandig, 1x ruwwandig, 1x indet.) V10.099
 - verbrand menselijk bot (6 g) V10.099
- d. Waarschijnlijk zijn enkele bijgaven uit de graven 145 en/of 199 opgespit of de bijgaven van dit graf zijn gefragmenteerd door het oversnijdende graven 115 en 159

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 139 (fig. 16.129 en fig. 5.11)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.74 en S10.46
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,75 m
2. Breedte 1,40 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

1. Lengte 2,60 m
2. Breedte 1,16 m

Afmetingen kist (container 3):

1. Lengte 2,42 m
2. Breedte 0,72 m

c. Botspoor: in de kist is een botspoor van 60 cm waargenomen, waarschijnlijk het linkeronder- en bovenbeen van de overledene; *tibia* ca. 34 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 123 en 161 en wordt zelf oversneden door graf 159. De coupe laat een insteek zien: boven het diepste gedeelte met houtresten is een ruimere kuilinsteek zichtbaar

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgaven/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------------------|---|
| 139.1 | lans | V9.136 ijzer |
| 139.2 | zwaard | V9.133 ijzer, <i>spatha</i> |
| 139.3 | zwaard | V9.132 ijzer, <i>sax</i> , kling tenminste 32 cm; leerresten, houtresten |
| | riembevestiging | V9.129 koperlegering |
| 139.4 | gordel | V9.128 gesp met schilddoorn en scharnierende riemtong;
V9.124 rugplaat; V10.069 eindplaat;
alle koperlegering, verzilverd, patroondecoratie |
| 139.5 | tas met voorwerpen | V9.127 ijzer en leerresten |
| | slijpsteen | V9.126 slijpsteen |
| | vuurstenen | V9.123 vuursteen |
| | naald | V9.127 koperlegering; op gordel gedragen |
| 139.6 | schild | V10.068 ijzer, <i>umbo</i> ; V10.072 ijzer, beslagknop; V10.074 ijzer;
V10.075 ijzer, beslagknop; V10.076 ijzer, strip |
| 139.7 | beker | V10.073 glas, lichtgroen; stortbeker |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x gladwandige bodem, 1x knikwandpot met ribbel) V9.135

d. Het zwaard en het mes lagen met de punt in tegenovergestelde richting. Gezien de positie van het mes en de gesp hing het mes aan de gordel, terwijl het zwaard er los naast is gelegd. De *umbo* lag schuin - waarschijnlijk stond het schild in het kuilbeschoeiing gedeelte tegen de kist aan. De lanspunt bevond zich deels over de houtsporen van de kuilbeschoeiing heen - waarschijnlijk stak de lans schuin uit de kuilbeschoeiing of lag er zelfs geheel bovenop

Datering vondsten: de sets met driehoekige riemtongen (*Gürtel* 3a) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 6-7 (570-610) geplaatst, wat overeenkomt met de stortbeker (op zijn laatst eind 6^{de} eeuw) en de *umbo*, die voorzien is van bronzen nietknoppen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, waarschijnlijk volwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (wapens), leeftijd vanwege lengte botspoor

GRAF 140 (fig. 16.130)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.75
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,68 m
 - 2. Breedte 0,82 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 11
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 127 uit fase 4
- f. Opmerking: omdat de oriëntatie van dit graf afwijkt van omliggende graven uit fase 3b en 4 en overeenkomt met graf 117 uit fase 3a wordt ook die datering voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 140.1 gordel? V9.087 ijzer, gesp?
 - 140.2 vuurslag V9.087 vuursteen
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x ruwwandig, weggebrande magering; 2x ruwwandig overig; 1x knikwandpot met groef; 1x indet.) V9.088

4. Overledene: geen informatie

GRAF 141 (fig. 16.131)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S9.76
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,45 m
 - 2. Breedte 0,60 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte tenm. 1,30 m
 - 2. Breedte 0,40 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 26
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door de kuilen S9.55 en S9.22. Laatstgenoemde dateert uit de Volle of Late Middeleeuwen (scherven Pingsdorf- en kogelpotaardewerk) en heeft de grijze kleur die bij sporen uit die fase hoort. Kuil S9.55 heeft de kleur die veel grafkuilen ook hebben en lijkt daarom van Merovingische datering te zijn. Het is echter onzeker of die kuil zelf een graf is – de vorm is afwijkend en er zijn geen vondsten in aangetroffen. In ieder geval heeft de kuil dit graf verstoord – enkele scherven uit kuil S9.55 horen bij de enige bijgift uit dit graf, een knikwandpot
- f. Opmerking: het kistspoor is onvolledig bewaard; de genoemde lengte van de kist is gebaseerd op de aanname dat de aangetroffen pot in de kist stond

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: aan de ZW-zijde vande kist zijn tandkapsels aangetroffen (V9.091), die echter geen determinatie opleverden

b. Bijgiften/uitrusting:

141.1 pot V9.090 aardewerk, bodem van grijze knikwandpot

In de oversnijdende kuil S9.55 zijn scherven van een grijze knikwandpot met groeven (Siegmond groep 2) gevonden, waarschijnlijk behorend bij deze pot

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* Argonnen, 4^{de} eeuw; 1x knikwandpot) V9.092

d. Datering vondsten: potten uit Siegmund groep 2 horen in de Rijnlandse *Phasen* 4-5 (tot ca. 570)

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kist (maximaal 1,30 m)

GRAF 142 (fig. 16.132)

1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S9.77

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m

2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 33

e. Oversnijdingen: de kuil werd pas zichtbaar onder een recente verstoring. De kuil wordt oversneden door graf 126 alsmede door de kuil S9.78 uit de Volle of Late Middeleeuwen; de relatie met graf 96 is onduidelijk

f. Opmerking: een scherp Badorf-aardewerk uit de grafkuilvulling is jonger is dan alle graven; wellicht is dit graf in de Karolingische periode verstoord. Een eventuele roefkuil is niet waargenomen, wellicht omdat de recente verstoring de waarneming bemoeilijkte

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

142.1 1 kraal V9.109 opaak glas, vergulding

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, glas, scherven aardewerk (1x badorf met radstempel; 1x gladwandige bodem met radstempel, Romeins; 2x knikwandpot met groef; 8x gladwandig waarvan 1 bodem; 2x ruwwandig) V9.110

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 143 (fig. 16.132)

1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S9.79

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 0

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,95 m

2. Breedte 0,65 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 47

- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt waarschijnlijk graf 137
- f. Opmerking: oversnijdingen of kistsporen kunnen aan het oog onttrokken zijn door de grote recente verstoring boven dit deel van werkput 9

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 144 (fig. 16.133)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.88
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 3. Diepte 0,82 m
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 53
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door een grote kuil S9.37 uit de Volle of Late Middeleeuwen (oa. scherven Badorf-aardewerk, grote brokken tufsteen) en ligt deels buiten de werkput, waardoor de afmetingen onbekend zijn
- f. Opmerking: in de coupe is een donkere band op de bodem van de kuil waargenomen, waarschijnlijk als spoor van bodemplanken te beschouwen

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 144.1 gordel V9.119 ijzer, gesp en lang rechthoekig riembeslag
 - 144.2 mes V9.122 ijzer, bij de gordel gelegen
- d. Datering: grote gespen met lange ijzeren beslagplaten dateren in de late 6^{de} of 7^{de} eeuw

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 145 (fig. 16.127)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.90
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,65 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graf 115 uit fase 4 en graf 138, waarschijnlijk uit fase 3b; omdat de oriëntatie afwijkt van graf 161 uit fase 2, wordt voor dit graf een datering in fase 3a vermoed

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten ijzer, natuursteen, scherven glas, aardewerk (1x gladwandig, 2x indet.) V9.145
 - verbrand menselijk bot (15 g) V9.145

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 146 (fig. 16.134, 16.136, fig. 12.5)**1. Algemeen**

- a. Put/spoor: S9.91 en S10.51
 b. Graftype: A2 kistgraf – dubbele bijzetting
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,80 m
 2. Breedte 1,70 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,44 m
 2. Breedte 1,42 m

c. Botsporen: binnen de kist zijn botsporen van twee individuen waargenomen. Van de rechts gelegen persoon (146a) zijn sporen van de schedel, de rechterarm, beide bovenbenen en een deel van het linkeronderbeen bewaard gebleven. De botsporen strekken zich uit over 1,40 m (*femur* 41 cm). Als bijgift 146a.2 inderdaad tot het schoeisel behoort, is dit individu tenminste 1,70 m lang geweest. Van de links gelegen persoon (146b) zijn de beide bovenbenen en het linkeronderbeen bewaard gebleven. Het linkerbeen was tenminste 68 cm lang (*femur* 38 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70

e. Oversnijdingen: behalve kuil S10.42 die boven het graf ligt maar de bijgiften klaarblijkelijk niet verstoord heeft, zijn er geen oversnijdingen

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: van beide individuen zijn tandkapsels geborgen: V10.106 van persoon 146a en V10.118 van persoon 146b, die echter geen van beide een determinatie opleverden

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|--------|------------------|---|
| 146a.1 | schild | V10.104 ijzer, <i>umbo</i> ; koperlegering beslagknoppen |
| | | V10.107 ijzer, handvat; koperlegering beslagknoppen |
| 146a.2 | schoeisel? | V10.105 ijzeren strips; positionering bij de voeten |
| 146a.3 | gordel | V10.109A ijzer, gesp, knoppen koperlegering, textielresten achterzijde |
| | | V10.108 ijzer, tegenplaat, knoppen koperlegering, textielresten achterzijde |
| | | V10.110C ijzer rugplaat met knoppen koperlegering; |
| 146a.4 | mes | V10.109B ijzer, tegen gesp aan geroest, textielresten |
| 146a.5 | vuurslag | V10.109B ijzer, tegen mes en gordel aan geroest, textielresten |
| | | V10.110D vuursteen, tussen gordel en zwaarden gevonden |
| 146a.6 | toets/slijpsteen | V10.110A natuursteen, tussen gordel en zwaarden gevonden |
| 146a.7 | zwaard | V10.110 ijzer, <i>spatha</i> ; V10.110E koperlegering, zwaardknop |
| | zwaardriem | V10.111 ijzer, gesp (Spa 1d), knoppen koperlegering; V10.109D koperlegering, verbindingsplaatje en V10.109C twee riemverdelers (Gür 8d) tussen heupgordel en zwaardriemgesp |
| 146a.8 | zwaard | V10.110 ijzer, <i>sax</i> , kling ca. 38 cm; houtresten, gevest met ronde knop |
| | zwaardriem | V10.110 ijzer, koperlegering; gesp en tegenplaat (op kling gevonden); V10.110B koperlegering, twee riemverdelers (Gür 8d) |
| 146b.1 | gordel | V10.117 ijzer, gesp en riemtong, lood beslagknoppen |
| | | V10.116 ijzer, beslagplaatje, lood beslagknoppen |
| | gesp | V10.113 ijzer, koperlegering beslagknoppen, haaks op heupgordel |
| 146b.2 | mes | V10.115 ijzer, hangend aan gordel |
| 146b.3 | (indet.) | V10.114 ijzer, houtresten, indet.; V10.119 ijzer, halfgrond, indet. deel van kleding? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig Mayen; 1x knikwandpot; 3x gladwandig; 1x ruwwandig) V10.120
- verbrand menselijk en dierlijk bot (2 g) V10.120

d. Datering vondsten: de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.3) en de zwaardriemverdelers (*Gürtel* 8d) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 8 (610-640) geplaatst

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: 146a was waarschijnlijk een man en volwassen; 146b waarschijnlijk een vrouw en ouder dan 10 jaar
 b. Gebaseerd op: leeftijd vanwege botsposen; geslacht gebaseerd op bijgiffen; 146a wapens, 146b afwezigheid daarvan

GRAF 147 (fig. 16.127)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.03 en S11.33
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 45
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 170 en S11.10, een grote kuil uit de Volle of Late Middeleeuwen, waardoor lengte noch breedte bekend zijn
 f. Opmerking: vanwege de oversnijding door graf 170, die op zijn beurt weer door een jonger graf wordt oversneden, wordt een datering in fase 3 voor dit graf vermoed; graven uit fase 2 zijn duidelijk anders georiënteerd

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 148 (fig. 16.135)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.04
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,60 m
 2. Breedte 1,30 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,14 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77
 e. Oversnijdingen: een grote kuil S10.08 uit de Volle of Late Middeleeuwen oversnijdt dit graf maar heeft alleen de bovenzijde aangesneden. Het graf oversnijdt zelf enkele kleine paalkuilen (geen S-nrs). Het feit dat slechts een deel van de kist is gezien en dat het mes geheel gefragmenteerd is, doet vermoeden dat het graf verstoord is

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiffen/uitrusting:
 148.1 mes V10.123 ijzer, gefragmenteerd (vlak 2)
 148.2 gordel V10.124 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd (vlak 2)
 - gordel V10.002 koperlegering, gesp (vlak 1 bovenzijde spoor); mogelijk opspit
 - ruiterspoor V10.121 uit oversnijdende kuil S10.08
 mogelijk bij dit graf maar kan ook bij de nederzetting uit de Volle Middeleeuwen horen
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherp aardewerk (1x gladwandig) V10.023
 - fragmenten baksteen, vuursteen, scherven aardewerk (ca. ¼ spinklos; 1x *terra nigra*, romeins; 2x gladwandig, radstempel; 2x knikwandpot met groeven en rozetstempel) V10.122
 - verbrand menselijk bot (17 g) V10.122
 - uit de oversnijdende kuil S10.08 komt een ruiterspoor van ijzer
 d. Datering vondsten: de bronzen gesp uit de bovenzijde stamt uit de vroege of rond het midden van de 6^{de}

eeuw (tot ca. 570) maar aangezien deze uit de bovenvulling komt is het onzeker of deze het graf dateert of is opgespit en het graf dus jonger is

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 149 (fig. 16.137)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.21
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,30 m
 - 2. Breedte 0,53 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- c. Botsporten: tandkapsels en een kralensnoer (zie 3) geven de positie van de schedel en de nek aan. Deze lagen niet aan het ZW-einde, zoals gebruikelijk, maar ongeveer het midden van de kist. De kuil kent daar ook een verdiept gedeelte. De afstand van de veronderstelde schedel tot het voeteneinde bedraagt 1,04 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41
- e. Oversnijdingen: de rand van de kuil wordt oversneden door de kleine kuil S10.19 uit de Volle of Late Middeleeuwen en het graf zelf oversnijdt graf 117 uit fase 3a

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: ongeveer in het midden van de kuil werden tandkapsels (V10.051) geborgen, die echter geen determinatie opleverden
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 149.1 kralensnoer V10.052 opaak glas 11x; gezien de positionering van de kralen in een halve cirkel vlakbij de tandkapsels zijn ze als een snoer rond de nek gedragen
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x knikwandpot, 2x gladwandig, 1x indet.) V10.053
 - verbrand menselijk bot (2 g) V10.053
- d. Datering vondsten: de kraalvormen (oa. tonvorm) horen bij fase 4

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen (0-10 jaar)
- b. Gebaseerd op: geslacht gebaseerd op kralensnoer, leeftijd gebaseerd op maximale lengte 1,04 m

GRAF 150 (fig. 16.138)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.25
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte ca. 1,70 m
 - 2. Breedte 1,04 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 35
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematie 337 en wordt zelf oversneden door graf 118 (wp9) (alleen zichtbaar in de putwand; gedocumenteerd maar geen profieltekening)

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 151 (fig. 16.139)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.29 en S11.42
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,66 m
 2. Breedte 1,30 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte ca. 1,85 m
 2. Breedte 0,60 m

c. Botsporen: bij de NO-hoek is een botspoor waargenomen van ca. 22 cm lang, waarschijnlijk het linkeronderbeen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 168

f. De bijgiften bevinden zich tussen kuil- en kistwand, wat vaak bij kuilbeschoeiinggraven wordt waargenomen. De kuil lijkt ook erg strak rechthoekig begrensd. Mogelijkerwijs gaat het om een kuilbeschoeiinggraf, waarbij geen houtsporen zijn waargenomen bij de rand van de kuil.

Datering: vanwege de oversnijding wordt een datering in fase 3 vermoed; graven uit fase 2 komen in dit gedeelte van het terrein niet voor

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|------------|---|
| 151.1 | lans | V10.047 ijzer |
| 151.2 | (beslag) | V10.048 ijzer, strip; V10.049 koperlegering, sierknop |
| - | (fragment) | V10.050 ijzer |

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 152 (fig. 16.140)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.33
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte ca. 3,00 m
 2. Breedte 1,35 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: aan de ZW-zijde van de kuil is een schedelspoor (16x16 cm) ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 44

e. Oversnijdingen: niet waargenomen

f. Opmerking: de kuil kent diverse vullingen met uiteenlopende kleuren en is bovendien onregelmatig van vorm. Dit zou op verstoring kunnen wijzen, net als het feit dat de vondsten zich in de bovenvulling bevinden en de *umbo* incompleet en in verschillende delen is aangetroffen. Waarschijnlijk is het graf geroofd

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|---|
| 152.1 | schild | V10.005, V10.016, ijzer, fragmenten <i>umbo</i> |
| 152.2 | ring | V10.006 koperlegering |

- 152.3 kraal V10.015 opaak glas; groot formaat, driekleurig
 - beslag? V10.004 koperlegering
 - nagel? V10.018 koperlegering
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragmenten slak, baksteen met mortel, glas (druppel), scherven aardewerk (1x gladwandig, 1x bodem ruwwandig bord, 1x indet.) V10.024
 - verbrand menselijk bot (65 g) V10.024
- d. Vondsten 152.1 en 152.2 niet aangetroffen in collectie; determinatie op basis van aantekeningen documentatie. De kraal V10.015 is groot en driekleurig, wat pas vanaf fase 3b geattesteerd is

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (schild)

GRAF 153 (fig. 16.138)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S10.35
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 1,05 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
- e. Oversnijdingen: de grafkuil wordt oversneden door greppel S10.37 van laatmiddeleeuwse datering

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x gladwandig; 1x knikwandpot met groeven en rozetstempels) V10.046

4. Overledene: geen informatie

GRAF 154 (fig. 16.141)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S10.40
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,36 m
 2. Breedte 1,40 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 35
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 117 en 155. Het graf wordt (samen met graf 155) afgedekt door een grote nazakking S10.17

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 154.1 gordel V10.038 ijzer, riemtong ingelegd met zilver
 beslag bij gordel? V10.030 ijzer, ronde haak aan vlak plaatje; V10.035 ijzer, kram
 154.2 kraal V10.036 barnsteen

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, ijzer, baksteen, scherven aardewerk (2x handgevormd IJzertijd/Romeins; 1x gladwandig; 1x ruwwandig) V10.039
- verbrand menselijk bot (2 g) V10.039

Overige vondsten uit gezamenlijke nazakking graf 154 en graf 155:

- scherven aardewerk (1x gladwandig Romeins; 2x gladwandig VME) V10.014
- scherven aardewerk (1x knikwandpot met losse stempels en groeven, Siegmund groep 2.1) V10.029
- verbrand menselijk bot (33 g) V10.029

d. Datering vondsten: ijzeren gedecoreerde gordelsets worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie vooral in *Phase 8* (vanaf 610 na Chr.) geplaatst

4. Overledene: geen informatie

GRAF 155 (fig. 16.142)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S10.41
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 1,25 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

c. Botsporen: een recht spoor van 78 cm lengte zou een spoor van een been kunnen zijn maar is op de veldtekening niet als 'botspoor' gemarkeerd

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 135 en 154

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- 155.1 bijl V10.010 ijzer; komt uit de bovenvulling S10.017
 - fragmenten ijzer V10.031, V10.040, V10.041 ijzer; indet.
 V10.042 ijzer met houtresten: mes?
 - scherven aardewerk (2x gladwandig; 1x ruwwandig) V10.042
 - verbrand menselijk en dierlijk bot (11 g) V10.042

d. Datering: dit type bijl, de enige van deze vorm in Wijchen, hoort in de Rijnlandse *Phase 6-7* (570-610 na Chr.). Omdat deze uit de bovenvulling van het spoor komt (nazakking?), is het niet geheel zeker dat de bijl aan de overledene is meegegeven of daar op andere wijze terecht is gekomen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 156 (fig. 16.144 en fig. 8.10)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S10.45
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,60 m
 2. Breedte 1,35 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 42

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 160

f. Opmerking: het hoogteverschil van 26 tot 32 cm tussen de bijgiften van dit graf en die van graf 160, direct onder dit graf gelegen, is aanleiding om de diverse bijgiften aan twee verschillende graven toe te wijzen, maar het is opmerkelijk dat twee rijke vrouwengraven direct boven elkaar gelegen zijn

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: tussen de kralen van een halssnoer zijn ook tandkapsels geborgen (V10.065)

b. Bijgiften/uitrusting:

156.1	gordel	V10.063 koperlegering, eenvoudige hoge gesp, brede doornbasis
156.2	naald	V10.064 koperlegering, Wijster-decoratie
156.3	kralensnoer	V10.065 159x glas, opaak glas en 1x zilver
156.4	schijffibula	V10.067 zilver, filigraantechniek met ingelegd opaak glas en almandijn
156.5	munten	V10.066 goud, <i>tremissis</i>
-	spijker?	V10.074 ijzer; van de kist?

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment glas, scherven aardewerk (2x ruwwandig, 1x gladwandig) V10.086
- verbrand menselijk bot (24 g) V10.086

d. Datering vondsten: de *tremissis* uit CANNACO in de *civitas* van de Ruteni is geslagen in het eerste kwart van de 7^{de} eeuw (analyse Arent Pol, Geldmuseum; zie paragraaf 5.4.3). Dit komt goed overeen met de filigraanfibula, die in de Rijnlandse *Phasen* 7 en 8 (585-640) wordt gedateerd

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgiften (halssnoer met schijffibula)

GRAF 157 (fig. 16.144)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S10.53 en S11.11
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,80 m
2. Breedte 1,50 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de grote kuilen S10.18, S10.44 en S11.35 uit de Volle Middeleeuwen (alle kuilen bevatten Paffrath-, Pingsdorf- en kogelpotaardewerk)

f. Opmerking: hoewel er geen kistsporen in het vlak zijn waargenomen, doet de donkere laag in de coupe vermoeden dat er toch een kist geweest is

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

157.1	zwaard	V10.056 ijzer, <i>sax</i> , kling 32 cm; V11.035 riemtong wapengordel?
157.2	gordel	V10.058 koperlegering, eenvoudige hoge gesp met brede doornbasis
157.3	gordelgarnituur?	V10.059 ijzer, beugel of haak? V10.060 ijzer, spijker? V10.057 vuursteen; in gordeltas?

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x knikwandpot met groef; 3x gladwandig) V10.055
- verbrand menselijk bot (6 g) V10.055
- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x knikwandpot; 6x gladwandig; 1x *wölbwandtopf* ronde rand; 1x *Wölbwandtopf* naar buiten gebogen rand; 8x ruwwandig) V11.036
- verbrand menselijk bot (1 g) V11.036

d. Datering vondsten: de hoge gesp met brede doornbasis (*Gürtel* 2.6/7d) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 5 geplaatst (555-570)

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 158 (fig. 16.138)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.65
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 3. Diepte 0,38 m
- b. Afmetingen kist: niet bekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 64
- e. Oversnijdingen: vrijwel het hele graf wordt oversneden door kuil S10.28 uit de Volle Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 159 (fig. 16.143)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.67
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,55 m
 - 2. Breedte 1,30 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- c. Botsporten: een deel van een linkerbeen van ca. 16 cm is waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 138, 139, 160 en 161. Al deze graven delen dezelfde nazakking (S10.13), maar omdat dit graf de jongste is van het cluster, is het waarschijnlijk dat de vondsten uit de nazakking bij dit graf horen

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 159.1 gordel V10.091 ijzer, gesp; V10.013 ijzer, beslag, zilverinleg (uit nazakking, zie 2e)
 - 159.2 (pijl of lans) V10.092 ijzer, houtresten; incomplete wapenpunt
 - 159.3 (beslag) V10.071 ijzer; V10.098 ijzer, beslagknoppen?
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment slak, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw verbrand, 1x knikwandpot met groeven, 3x gladwandig, 1x ruwwandig) V10.085
 - verbrand menselijk bot (12 g) V10.085
- d. Datering vondsten: ijzeren gedecoreerde gordelsets worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie vooral in *Phase 8* (vanaf 610 na Chr.) geplaatst

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 160 (fig. 16.146-147 en fig. 5.26)**1. Algemeen**

- a. Put/spoor: S10.68
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,70 m
 2. Breedte 1,42 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,14 m
 2. Breedte 0,60 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 156 en 159

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: tussen de kralen bevonden zich ook tandkapsels (V10.087), die echter geen determinatie opleverden

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------------------|---|
| 160.1 | paar beugelfibulae | V10.070 en V10.081 basis zilver, partieel verguld, speldinrichting ijzer; de spelden werden met de kop naar beneden onder elkaar op het middel en/of bovenbenen gedragen |
| 160.2 | paar schijffibulae | V10.088 en V10.090 basis zilver, ingelegd met almandijn; centrum ingelegd met groen glas; speldinrichting ijzer; de spelden werden samen met de kralensnoer gedragen |
| 160.3 | kralensnoer | V10.089 59x barnsteen; 8x opaak glas; 1x glas; 1x wit aardewerk of kalksteen, groot formaat; bij tandkapsels gevonden, daarom waarschijnlijk als kralensnoer rond hals gedragen |
| 160.4 | haarnaald | V10.082 zilver, kop ingelegd met vier ruitvormige almandijnen; bij hoofd gevonden |
| 160.5 | mesjes | V10.078 ijzer, naast het been gevonden |
| 160.6 | lensplaatje | V10.083 ijzer; bij lens-plaatje aan de gordel gedragen? |
| 160.7 | gordelkraal | V10.079 koperlegering, naast mes aan de gordel gedragen? |
| 160.8 | beker | V10.084 olijfgroen glas, opgelegde festoens van melkwhite draad; aan de gordel gedragen? |
| | | V10.077 kleurloos glas, opgeleg festoens van melkwhite draad, type Haillot, compleet, intact |
| 160.9 | vingering | V10.080 zilver, ongeveer ter hoogte bovenbeen |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (V10.68) zijn bij het oversnijdende spoor 10.45 (graf 156) besproken

d. Datering vondsten: zowel de beugelfibulae als de almandijn-schijffibulae (zie paragraaf 5.4.3) worden in de periode 530-550 na Chr. gedateerd

e. Opmerking: veel van deze bijgiften komen uit het midden-Maas-gebied. De Haillot-bekers worden voornamelijk in Noord-Frankrijk en Zuid-België gevonden. De enige goede parallellen voor de beugelfibulae komen uit een graf in Pry (regio Namen, B.), die tevens twee almandijnen schijffibulae en oorhangers met ruitvormige almandijnen bevatte, net zoals dit graf gelijkende schijffibulae en een haarnaald met ruitvormige almandijnen bevatte

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (fibula-paren)

GRAF 161 (fig. 16.148)**1. Algemeen**

- a. Put/spoor: S10.69

- b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 2 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 1,60 m
2. Breedte 0,95 m
b. Afmetingen kist (container 2):
1. Lengte ca. 1,30 m
2. Breedte 0,60 m
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 158
e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 138, 139 en 159

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
161.1 4 kralen V10.094 1x grote diameter (gordelkraal) witte draad op donkerblauw glas; 1x kleine diameter, witte draad en turquoise stip op donkerblauw glas
V10.095 1x donkerblauw glas; 1x geel draad op donkerblauw glas
161.2 open pot/schaal V10.100 reducerend gebakken, knikwandpot of -schaal; grijs mica-rijk glimmend baksel; licht gepolijste arcering; compleet (kleine beschadiging bij het opgraven); Gellep 131a-var.
d. Datering vondsten: *Nigraderivate* zoals 161.2 worden in de late 5de eeuw gedateerd

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 162 (fig. 16.149)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S11.04
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,30 m
b. Overige containers: niet waargenomen
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63
e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 170 (die ook al een ander graf oversneet) en wordt zelf oversneden door de kuilen S11.02 en S11.07 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpotaardewerk)
f. Opmerking: vanwege de serie oversnijdingen wordt een jonge datering voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
162.1 (beslag) V11.039 en V11.040 koperlegering, beslagplaatjes met klinknagels
V11.002 koperlegering, beslagknop (vlak 1)
162.2 (indet.) V11.041 ijzer, indet.; V11.042 ijzer, indet.
c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (1x ruwwandig *Wölbwandtopf*, 3x ruwwandig; 1x gladwandig) V11.042
- verbrand menselijk bot (1 g) V11.042

4. Overledene: geen informatie

GRAF 163 (fig. 16.150)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.12
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,18 m
 2. Breedte 1,60 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
 e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door de kuilen S11.16 en S11.35 uit de Volle Middeleeuwen (scherven Badorf-, Pingsdorf- en kogelpotaardewerk)

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 163.1 schoeisel V11.018 en 19: gesp en riemtong, koperlegering: beslagen schoeisel?
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x gladwandige voetschaal, 2x gladwandig indet.) V11.043
 - verbrand dierlijk bot (4 g) V11.043
 d. Datering vondsten: de eenvoudige lange riemtongen met bolronde achterkant zoals V11.019 komen voor vanaf de Nederrijnse *Phase 6* (na 570 na Chr.)

4. Overledene: geen informatie**GRAF 164 (fig. 16.151)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.13
 b. Graftype: A1 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,15 m
 2. Breedte 0,65 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsporen: er ligt een bot van ca. 20 cm in de O-helft van de kist, de plaats van de benen. Benen liggen in dit grafveld vrijwel altijd recht in de kist, maar dit bot is ca. 45° gedraaid. Dit is een indicatie dat dit skelet mogelijk op de zij heeft gelegen of later verstoord is
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 165
 f. Opmerking: naast het schuin liggende bot (2c) pleit ook de jongere scherf in de grafkuilvulling voor latere verstoring, hoewel die niet is waargenomen als oversnijding of afwijkende vulling
 Datering: vanwege de oversnijding wordt een jonge datering vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - knop V11.030 ijzer, spijkerkop?
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x ruwwandig bord; 1x Badorf of Pingsdorf)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 165 (fig. 16.152)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.14 en S19.08
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,10 m
 2. Breedte 1,10 m

b. Overige containers:

1. Lengte ca. 1,42 m
 2. Breedte 0,60 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 164

f. Opmerking: vanwege de oversnijding door een jonger graf wordt een datering in fase 3 vermoed; graven uit fase 2 komen in dit deel van het terrein niet voor

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 165.1 gordel V11.031 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen, ijzer, scherven aardewerk (1x knikwandpot met groeven, 2x ruwwandig) V11.033

4. Overledene: geen informatie**GRAF 166 (fig. 16.153)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.15
 b. Graftype: A1 kistgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 0,95 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door kuil S11.16 uit de Volle Middeleeuwen en een recente verstoring

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- smeltbrons V11.005 koperlegering, gesmolten
 - scherp aardewerk (1x gladwandige (voet?)schaal) V11.027

4. Overledene: geen informatie**GRAF 167 (fig. 16.154)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.19 en S19.10
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,05 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 60

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 173

f. Opmerking: vanwege de oversnijding wordt een jonge datering vermoed

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 167.1 lans of *ango* V11.025 ijzer; ronde doorsnede over hele lengte
- 167.2 wapenriem? V11.026 ijzer/lood, kleine gesp

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x ruwwandige kruikamfoor, Romeins, vgl. Oelmann 69; 1x gladwandig) V11.028

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 168 (fig. 16.155)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.21
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 0,95 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 38

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 151

f. Opmerking: vanwege de oversnijding wordt een jonge datering vermoed

3. *Vondstmateriaal*

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x gladwandig; 1x ruwwandig) V11.011 (vlak 1)
- fragmenten ijzer (indet.), scherven aardewerk (1x *terra sigillata*, verbrand) V11.021 (vlak 2)

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 169 (fig. 16.156)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.24
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,32 m
2. Breedte 1,10 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 28

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door greppel S11.25 uit de Volle of Late Middeleeuwen

4. *Overledene*: geen informatie

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S11.31
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 3b-4a (Kl. II)

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,10 m
2. Breedte 1,00 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 147 (uit fase 3) en wordt zelf oversneden door graf 162 (uit fase 4) en door de diepe kuil S11.08 uit de Volle Middeleeuwen, die het graf heeft verstoord en bijgift 170.1 heeft gefragmenteerd

b. Bijgiften/uitrusting:

- 170.1 indet. V11.048 t/m V11.051 ijzer, tasbeugel, strips of spijkers?
c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk(1x handgevormd, IJzertijd? met vingertopindrukken; 1x Badorf) V11.047

4. *Overledene*: geen informatie

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S11.32
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 3b (Kl. I)

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,00 m
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door graf 277 uit fase 4 en door de diepe kuilen S11.08 en S11.09 uit de Volle Middeleeuwen

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------------|---|
| 171.1 | kralensnoer | V11.053 - 66 kralen (7x barnsteen, 69x (opaak) glas)
V11.057, V11.058, V11.059 drie hangers goudfiligraanwerk, tussen kralen |
| 171.2 | schijffibula | V11.054 basis zilver, ingelegd met almandijn |
| 171.3 | gordel | V11.060 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragment baksteen met mortel, fragment glas, scherven aardewerk (1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw, 2x knikwandpot, 4x gladwandig, 1x ruwwandig) V11.056
 - verbrand menselijk bot (1 g) V11.056
- d. Datering vondsten: de almandijn-schijffibula wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase 4* en *5* toegewezen en de gouden filigraanhangers vanaf *Phase 5* (555-570 na Chr.)

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (kralensnoer en *fibula*)

GRAF 172 (fig. 16.156)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.37
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,14 m
 - 2. Breedte 0,70 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 64
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 173 en kuil S11.18 uit de Volle of Late Middeleeuwen
- f. Opmerking: omdat graf 173 zelf ook nog wordt oversneden door een jonger graf wordt van dit oudste graf een datering in fase 3 vermoed; graven uit fase 2 zijn op dit deel van het terrein niet aanwezig

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,14 m)

GRAF 173 (fig. 16.159)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S11.43
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3b-4a (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 1,04 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 67
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 172 (waarschijnlijk fase 3) en wordt zelf oversneden door graf 167 (waarschijnlijk fase 4)

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 174 (fig. 16.159)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S12.03
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,02 m
 - 2. Breedte 0,72 m

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
- 3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 175 (fig. 16.160)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S12.10
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,48 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- c. Botsporen: de sporen van beide onder- en bovenbenen zijn waargenomen en strekken zich uit over 64 cm
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59
- e. Oversnijdingen: het graf wordt verstoord door een recente kuil

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:

175.1 gordel	V12.002 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd
--------------	--

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene (10-18 jaar)
- b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 176 (fig. 16.161 en fig. 5.15)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.01
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 1,55 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 2. Breedte 0,86 m
- c. Botsporen: een schedelspoor van ca. 18x14 cm is waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 52
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 183 en wordt zelf aan de randen oversneden door recente verstoringen
- f. Opmerking: de O-zijde van het graf ligt in het niet-opgegraven gedeelte; ongeveer de helft van het graf kon onderzocht worden

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: onverbrand bot/tandkapsels
- b. Bijgiften/uitrusting:

176.1 pot	V13.007 aardewerk, zwartgrijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.22 met samengesteld radstempel, compleet en intact (weliswaar met grote barsten); op de zij gelegen bij de rechterschouder
176.2 beker	V13.008 bruingeel glas, stortbeker; lag in knikwandpot
176.3 lans	V13.003 ijzer, lanspunt; rechts van de overledene bij de kistrand, wellicht bovenop de kist (hoger dan andere bijgiften)
176.4 wapen?riem	V13.009 leerresten, brons beslag met klinknagels; onder de lanspunt in hoek van de kist

176.5 (beslag) V13.012 ijzer, veel fragmenten, beslagplaatjes in stukken?

V13.013 koperlegering, sierknop

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment slak, scherven aardewerk (2x gladwandig) V13.012

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7b-8 (ca. 600-660 na Chr.); vanwege de stortbeker (niet jonger dan *Phase* 6) is een iets oudere datering voor dit graf waarschijnlijker

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (wapen)

GRAF 177 (fig. 16.162)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S13.02

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 3,20 m

2. Breedte 1,60 m

b. Er zijn meerdere houtsporen naast elkaar gevonden, maar omdat steeds korte stukken houtspoor zijn ingetekend, denken we eerder aan een ingezakte kist (container 2) dan aan nog een derde container

Afmetingen kist:

1. Lengte 2,52 m

2. Breedte 1,02 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 86

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 185 en 186 uit fase 1 en wordt zelf aan de randen door recente kuilen oversneden

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: een lang bot, waarschijnlijk een (deel van een) *femur* van 22 cm lang is ingetekend. Op de tekening staat 'verteerd bot' en een vondstnummer (V13.042), waardoor men kan vermoeden dat botrestanten zijn verzameld, maar deze vondst is niet in de collectie teruggevonden

b. Bijgiften/uitrusting:

177.1 lans V13.004 ijzer, lanspunt

177.2 gordel V13.040 koperlegering, riemtong met halfrond uiteinde

V13.041 ijzer, fragmenten gordelbeslag?

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x ruwwandig, Romeins; 1x handgevormd, IJzertijd/Romeins) V13.041

d. Datering vondsten: de afgeronde riemtongen komen in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie voor vanaf *Phase* 6 en jonger

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 178 (fig. 16.163)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S13.03

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte tenm. 1,08 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte tenm. 1,40 m
 - 2. Breedte 0,94 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 61
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door een hoek van een recente verstoring
- f. Opmerking: het graf was ondiep aangelegd en mede daardoor slecht bewaard

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 178.1 lans V13.005 ijzer

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (lans)

GRAF 179 (fig. 16.164)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.04
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,40 m
 - 2. Breedte 1,32 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,24 m
 - 2. Breedte 1,04 m
- c. Botsporen: de sporen van beide boven- en onderbenen zijn ingetekend. Het rechterbeen meet 60 cm
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 181, 182 en 184 en wordt zelf oversneden door enkele recente kuilen

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: op de tekening zijn tandkapsels weergegeven, maar zonder vondstnummer.
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 179.1 gordel V13.020 ijzer, gesp; V13.021 ijzer, rugplaat, gegraveerde decoratie
 - 179.2 7 kralen V13.022 opaak glas 7x; gezien de positie van de kralen ten opzichte van de tandkapsels bevonden de kralen zich om de hals of op de linkerschouder
 - 179.3 (indet) V13.023 ijzer; op de heup gevonden
- d. Datering vondsten: ijzeren gedecoreerde gordelsets worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie vooral in *Phase 8* (vanaf 610 na Chr.) geplaatst

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen (10-18 jaar)
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift, leeftijd vanwege lengte botspoor

GRAF 180 (fig. 16.165)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.05
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,25 m
2. Breedte 1,04 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,04 m
2. Breedte 0,90 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 184 en 185 en wordt zelf oversneden door enkele recente kuilen, onder meer een kuil met de aanduiding 'kalkput'

f. Opmerking: op beide korte zijden van de kist zijn planken naar binnen gebroken en rondgebogen

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: onverbrand bot/tandkapsels

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|--|
| 180.1 | mes | V13.024 ijzer, houtresten |
| 180.2 | gordel | V13.026 ijzer, gesp en riembeslag, textielresten |
| - | | V13.025 riembeslag, of spijkers? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherp lichtgroen glas V13.027 glas

d. Datering: ijzeren gordels als 180.2 (*Gürtel*) dateren in de vroege 7^{de} eeuw*4. Overledene:* geen informatie**GRAF 181 (fig. 16.166)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.06
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte tussen 1,80 en 2,20 m
2. Breedte 1,05 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 1,52 m
2. Breedte 0,72 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 23

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 179 en een recente kuil

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten baksteen, ijzer, scherven aardewerk (1x oor Romeinse kruikamfoor, 1x ruwwandig Romeins, 1x handgevormd IJzertijd/Romeins, 1 bodem 1 wand ruwwandig) V13.019

4. Overledene: geen informatie**GRAF 182 (fig. 16.167)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.07
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte tenm. 0,96 m

- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 85
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 179 uit fase 4
- f. Opmerking: slechts het restant van een ondiep aangelegd graf resteert. Datering: vanwege de oversnijding en de oriëntatie, die afwijkt van de fase 4 graven, wordt een datering in fase 2 of 3 vermoed

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 183 (fig. 16.168)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.09
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 1 (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,06 m
- 2. Breedte 1,15 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

- 1. Lengte 1,98 m
- 2. Breedte 1,00 m

Afmetingen kist (container 3):

- 1. Lengte 1,94 m
- 2. Breedte 0,30 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 41

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 176, twee kuilen S13.08 en S13.10 uit de Karolingische tijd of Volle Middeleeuwen (scherven Badorf-aardewerk), en enkele (sub)recente kuilen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 183.1 bijl V13.014 ijzer, bijl FBA 1.1
- 183.2 lans V13.015 ijzer, kleine lanspunt
- lans V13.016 ijzer, kleine lanspunt
- 183.3 mes V13.017 ijzer kling, koperlegering beslag; bedekt met leer, textielresten
- 183.4 gordel V13.017 koperlegering (onder mes gevonden): *astragal* van soldatengordel

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk V13.018 (niet teruggevonden in collectie)

d. Datering vondsten: de *astragal* is een kenmerkend onderdeel van een laat-Romeinse soldatengordel uit periode ca. 380-450 na Chr.

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (wapens en soldatengordel)

GRAF 184 (fig. 16.169)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.11
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte tenm. 2,10 m
- 2. Breedte 1,10 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,32 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 84

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 179 en 180 (beide fase 4), alsmede door kuil S13.13 uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Door de oversnijdingen is de kist niet goed waargenomen, maar in de coupe zijn veel plankresten waargenomen op de bodem van de kuil. Datering: vanwege de oversnijding en de oriëntatie, die afwijkt van de fase 4 graven, wordt een datering in fase 2 of 3 vermoed

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment ijzer, natuursteen, scherven aardewerk (1x handgevormd IJzertijd, 2x gladwandig wsch. knikwandpot) V13.028

4. Overledene: geen informatie

GRAF 185 (fig. 16.170-171, fig. 5.2)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S13.12

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 1 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,50 m

2. Breedte 1,05 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,26 m

2. Breedte 0,58 m

3. Hoogte 0,62 m

c. Botspoor: in de uiterste NW-hoek van de kist is naast de emmers (zie 3b) een lang bot waargenomen, waarschijnlijk de linker *tibia*, van tenminste 22 cm lang. Tussen de onderkant van dit botspoor en de munt (zie 3b, bijgift 185.8), waarschijnlijk op de plaats van het hoofd gelegen, zit 1,74 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 39

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 177 en 180 alsmede door enkele recente kuilen

f. Opmerking: bij uitzondering is de hoogte van de kist bekend, omdat het een diep aangelegde grafkuil is met goede conservering, waar de ingezakte kistdeksel in een lengtecoupe is gedocumenteerd. Bij de korte NW-wand van de kist is het verschil tussen bodemplank en dekselplank maar liefst 62 cm

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

kist?	spijkers	V13.030 ijzer, houtresten; enkele spijkers van klein formaat (ca. 3 cm) in hoek van kist; deel van de kistconstructie?
185.1	2 emmers	V13.031 drie ijzeren hoepels (diameter ca. 25 cm) rond houten emmer (houtnerf haaks op de hoepels); daarbinnen een kleine emmer (diameter ca. 8 cm) met buik van ijzer en een rand van koperlegering met twee ophangringen; emmers stonden tussen de benen van de overledene
185.2	gordel	V13.034 koperlegering, soldatengordel bestaande uit: A gesp met dubbele gespdoorn en <i>kerbschnitt</i> -decoratie van zespuntige ster op riembeslag; B en C twee tegenoverliggende <i>astragal</i> -beslagen; D ooghaakje; E hanger met <i>kerbschnitt</i> -bevestiging V13.033 aan zijkant van kist gevonden; F hanger met <i>kerbschnitt</i> -bevestiging V13.032 aan zijkant van kist gevonden; G riembeslag; H textielresten, onder A gevonden
185.3	beurs met inhoud	V13.034 ijzer, dun plaatwerk; samen met brok vuursteen en drie speelschijfjes van opaak glas (bruin, wit, blauw) gevonden; vlakbij gesp A; waarschijnlijk beurs aan gordel
185.4	zwaard	V13.035 ijzer, restanten van brede kling, waarschijnlijk <i>spatha</i>
185.5	pijl	V13.035 ijzer, bovenop mes gevonden

185.6	(indet.)	V13.036 ijzer, indet.; wsch. op de borst van de overledene
185.7	lans	V13.037 ijzer; lanspunt
185.8	munt	V13.039 zilver, <i>denarius</i> 1 ^{ste} /2 ^{de} eeuw, gebroken; de munt lag aan het hoofdeinde

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- 20 fragmenten ijzer; onder andere handvat met of zwaard? los verzameld als V13.038 maar waarschijnlijk behorend bij de *sax*, zie 3b bijgift 185.4
- scherf aardewerk (4x handgevormd, IJzertijd/Romeins) V13.038

d. Datering vondsten: de gordel met *astragal*-beslagen en *kerbschnitt*-decoratie is een soldatengordel van laat-Romeinse datering. Het type met dubbele gespdoorns dateert uit de late 4^{de} of vroege 5^{de} eeuw (380-420 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, volwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (wapens, soldatengordel), leeftijd vanwege gereconstrueerde lengte tenminste 1,74 m (zie 2c)

GRAF 186 (fig. 16.172)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S13.15
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,40 m
- 2. Breedte 1,15 m

b. Afmetingen kist (container 2):

- 1. Lengte ca. 1,50 m
- 2. Breedte 0,66 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 32

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt kuil S13.14 en wordt zelf oversneden door graf 177

f. Opmerking: vanwege de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met omliggende graven uit fase 1 en afwijkt van alle latere oriëntaties, wordt een datering in fase 1 vermoed

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten ijzer (2x), baksteen (2x), scherven aardewerk (1x bodem *terra sigillata* 4^{de} eeuw, 2x knikwandpot met holle bovenwand, 8x gladwandig, 2x indet.) V13.043

4. Overledene: geen informatie

GRAF 187 (fig. 16.173)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S13.16
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 2. Breedte 1,70 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 52

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 188

f. Opmerking: behalve één wand zijn de sporen van de kist niet waargenomen; wel ligt er een goed bewaarde plank schuin afhellend dwars op de kist. Het zou kunnen gaan om een ingestorte dekselplank, maar onbedoelde

verstoring of grafroef waarbij de kist deels is gesloopt behoort ook tot de mogelijkheden, zeker omdat er geen grafgraven zijn aangetroffen en er tussen de losse vondsten een scherp Badorf-aardewerk is aangetroffen die jonger is dan het grafveld

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment slak, baksteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig, rand *Wölbwandtopf*; 1x gladwandig, knikwandpot met groeven Siegmund Kwt 2.3; wandscherf Badorf-waar) V13.045

d. Datering vondsten: de Badorf-scherf is waarschijnlijk een aanwijzing voor latere verstoring, hoewel die niet is waargenomen in het spoor

4. Overledene: geen informatie

GRAF 188 (fig. 16.167)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S13.17
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,40 m
- 2. Breedte 1,05 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 53

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 187

f. Opmerking: vanwege de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met omliggende graven uit fase 1 en afwijkt van alle latere oriëntaties, wordt een datering in fase 1 vermoed

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten ijzer (2x), gezien het profiel mogelijk van een *umbo*, fragment natuursteen (1x), scherven aardewerk (1x handgevormd, Bronstijd; 1x laat-Romeinse *terra nigra*; 3x gladwandig) V13.044

4. Overledene: geen informatie

GRAF 189 (fig. 16.174 en fig. 12.2)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S13.18
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 1,93 m
- 2. Breedte 0,65 m

b. Afmetingen kist (container 2):

- 1. Lengte 1,72 m
- 2. Breedte 0,30 m

c. Botsporen: de schedel, de bovenarmen en beide boven- en onderbenen zijn als botspoor waargenomen. Van schedel tot onderkant benen meet de overledene 1,36 m (*femur* en *tibia* 52 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 37

e. Oversnijdingen: de kuil wordt aan de korte ZW-zijde aangesneden door een AWN-werkput (proefput 1991) maar ligt vrij en is onverstoorde

f. Opmerking: vanwege de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met omliggende graven uit fase 1 en afwijkt van alle latere oriëntaties, wordt een datering in fase 1 vermoed

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene (2-10 jaar)
- b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 190 (fig. 16.167)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.19
- b. Graftype: A2 kuilgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,68 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 30
- e. Oversnijdingen: slechts klein deel van het graf bekend; het overige deel ligt buiten de opgraving
- f. Opmerking: vanwege de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met omliggende graven uit fase 1 en afwijkt van alle latere oriëntaties, wordt een datering in fase 1 vermoed

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 191 (fig. 16.175)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.20 en S16.16
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,28 m
 - 2. Breedte 0,70 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 1,92 m
 - 2. Breedte 0,50 m
- c. Botsporen: de schedel en onderkaak, bovenarmen, boven- en onderbenen zijn als botspoor waargenomen. Van bovenkant schedel tot onderkant onderbenen mat de overledene 1,60 m (*femur* en *tibia* 80 cm)
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 192 uit fase 1 en wordt zelf oversneden door graf 207 uit fase 2b en graf 193
- f. Opmerking: gezien de oversnijding en de oriëntatie die overeenkomt met graf 207, wordt een datering in fase 2 vermoed

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
- b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 192 (fig. 16.176)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S13.21 en S16.15
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte ca. 2,30 m
 2. Breedte 0,58 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte ca. 1,90 m
 2. Breedte 0,40 m

c. Botsporen: de schedel, boven- en onderbenen zijn als botspoor waargenomen. Van bovenkant schedel tot onderkant onderbenen mat de overledene 1,40 m (*femur* en *tibia* 61 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 37

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 191

f. Opmerking: vanwege de oriëntatie van dit graf, die overeenkomt met omliggende graven uit fase 1 en afwijkt van alle latere oriëntaties, wordt een datering in fase 1 vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 192.1 (indet.) V13.046 ijzer; brok van vreemde vorm; op de heup gelegen

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene (rond de 10 jaar; 6-14?)

b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 193 (fig. 16.177)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.01
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,82 m
 2. Breedte 0,86 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 1,74 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 194 uit fase 4a en graf 207 uit fase 2; vanwege deze oversnijding is een datering in fase 4b vrijwel zeker

f. Opmerking: slechts enkele bodemplanken van de kist resteren. Het gaat om een ondiep aangelegd graf

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 194 (fig. 16.178 en fig. 12.1)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.02
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 1. Lengte tenm. 1,95 m
 - 2. Breedte 1,10 m
- Afmetingen kist (container 3):
 - 1. Lengte tenm. 1,60 m
 - 2. Breedte 0,76 m
- c. Botsporen: aan de W-kant van de kist bevindt zich een schedelspoor van 16x18 cm
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 64
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 207 uit fase 2 en wordt zelf oversneden door graf 193
- f. Opmerking: vanwege de oversnijding wordt een datering in fase 3 vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 194.1 gordel V16.001 ijzer, gesp (niet teruggevonden in de collectie); gordelbeslag van opengewerkte plaatjes, afwisselend van gesneden been en koperlegering, met klinknageltjes op leer vastgezet; de leren gordel lag van het middel langs de benen van de overledene naar beneden
 - 194.2 mes V16.002 ijzer, in schede, leerresten, aan gordel vast
 - 194.3 kralensnoer V16.003 opaak glas 12x; kralen bij schedelspoor aangetroffen
- d. Datering vondsten: de vormen van de kralen (zeshoekige doorsnede; tonvorm) horen bij fase 3b of 4, terwijl de opengewerkte gordel- en schedebeslagen bij de Rijnlandse *Phase* 7-8 horen; omdat dit graf nog door een jonger graf wordt oversneden, wordt voor fase 4a gekozen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: geslacht gebaseerd op bijgift (kralensnoer)

GRAF 195 (fig. 16.179)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.03
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,45 m
 - 2. Breedte 1,05 m
 - b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,12 m
 - 2. Breedte 0,40 m
 - c. Botsporen: aan de ZW-zijde van de kist is een schedelspoor van 12x14 cm ingetekend
 - d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 62
 - e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 196, 202 en 203 en wordt zelf oversneden door enkele kleinere (sub)recente kuilen
 - f. Opmerking: de korte ZW-zijde van de kist, het hoofdeinde, heeft een dubbele plank met ruimte ertussen
- Datering: vanwege het oversnijden van een drietal graven lijkt een jonge datering waarschijnlijk

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x ruwwandig laat-Romeins, pot Alzey 27; 1x gladwandig, Romeins) V16.004

4. Overledene: geen informatie

GRAF 196 (fig. 16.177)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.04
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 3. Diepte 0,15 m
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 202 en 203 en wordt zelf oversneden door graf 195
- f. Opmerking: slechts klein deel van het graf bekend; het overige deel ligt buiten de opgraving

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 197 (fig. 16.180)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.05 en S17.11
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,80 m
 - 2. Breedte 1,30 m
- b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 1. Lengte 2,40 m
 - 2. Breedte 1,20 m
- Afmetingen kist (container 3):
 - 1. Lengte 2,30 m
 - 2. Breedte 0,68 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 94; deze oriëntatie wijkt geheel af van alle andere graven uit dit gedeelte van het grafveld
- e. Oversnijdingen: de kuil wordt door enkele (sub)recente sporen oversneden

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 198 (fig. 16.181)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.06
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte tenm. 2,70 m
 - 2. Breedte 1,35 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,14 m
 - 2. Breedte 0,50 m

c. Botsporen: sporen van de schedel, de linker bovenarm, bovenbeen alsmede beide onderbenen zijn waargenomen. Van bovenkant schedel tot onderkant onderbenen strekken de botsporen zich uit over 1,82 m (*femur* en *tibia* 100 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 67

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 199 en door een (sub)recente kuil

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

198.1	gordel	V16.005 koperlegering, eenvoudige gesp met schilddoorn; op of naast de heup; V16.008 koperlegering, beslagstuk
198.2	mes	V16.006 ijzer; bij de rechterzij gevonden
198.3	pot	V16.007 aardewerk, lichtbruin, knikwandpot Siegmund 1.12 met licht gebogen bovenwand, enkele stempels van radialen, compleet en intact
198.4	baardtang	V16.009 koperlegering

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- mes of pijlpunt V16.008 ijzer, in ca. 20 fragmenten verspreid over de grafkuil

d. De mes of pijlpunt (V16.008) zou een bijgift geweest kunnen zijn, maar gezien de fragmentatie eerder opspit uit een ander graf. Het eventueel oversneden graf is niet herkend

Datering vondsten: zowel de knikwandpot als gespen met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 4 geplaatst (530-555)

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, volwassen

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (baardtang), leeftijd vanwege lengte botsporen

GRAF 199 (fig. 16.182)

1. Algemeen

a. Put/spoor:	S16.07
b. Graftype:	A2 kistgraf
c. Fase:	3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	1,42 m
2. Breedte	0,64 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte	1,22 m
2. Breedte	0,30 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 64

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 198 uit fase 3a

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

199.1	gordel	V16.010 ijzer, kleine gesp
199.2	kraal	V16.011 barnsteen
	hanger	V16.012 aardewerk, <i>terra sigillata</i> ; bodemfragment, verweerd, met gat
199.3	haardketting?	V16.012 ijzer, brok kettingschakels;
199.4	vuursteen	V16.012 vuursteen

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: beperkte lengte kist (maximaal 1,22 m)

GRAF 200 (fig. 16.177)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.08 en S17.07
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,80 m
 - 3. Diepte 0,45 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 75
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 218 uit fase 2 en wordt zelf oversneden door graf 211 uit fase 3b; een datering in fase 3a is hierdoor waarschijnlijk

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 201 (fig. 16.183)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.09
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): ca. 65
- f. Opmerking: slechts een klein deel van een kistbodem bewaard gebleven – het graf was blijkbaar ondiep aangelegd

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 202 (fig. 16.183)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.10
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 195 en 196
- f. Opmerking: slechts klein deel van het graf bekend; het overige deel ligt buiten de opgraving

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie*

GRAF 203 (fig. 16.184)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.11
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte tenm. 1,48 m
 2. Breedte 0,82 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte tenm. 1,30 m
 2. Breedte 0,68 m
 c. Botsporen: een schedelspoor van 16x18 cm is ingetekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 56
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 195 en 196
 f. Opmerking: slechts NW-deel van het graf bekend; het overige deel ligt buiten de opgraving

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - spijkers V16.015 ijzer; V16.017 ijzer
 - fragment vuursteen, scherf aardewerk (1x ruwwandig Romeins) V16.017

4. Overledene: geen informatie**GRAF 204 (fig. 16.185)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.12
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte tenm. 1,88 m
 2. Breedte 0,60 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 2. Breedte 0,50 m
 Afmetingen kist (container 3):
 2. Breedte 0,36 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73
 e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door enkele (sub)recente kuilen
 f. Opmerking: een groot deel van het graf ligt buiten de opgraving. De kuil lijkt smal voor een kuilbeschoeiinggraf, maar de buitenste houten container is goed getekend en is te recht en consistent om een losgeraakte plank te zijn

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment vuursteen, scherven aardewerk (2x indet.) V16.018

4. Overledene: geen informatie**GRAF 205 (fig. 16.183)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.13
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70
- f. Opmerking: slechts klein deel van het graf bekend; het overige deel ligt buiten de opgraving

3. Vondstmateriaal: geen*4. Overledene:* geen**GRAF 206 (fig. 16.186)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.14
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,14 m
 - 2. Breedte 0,85 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,18 m
 - 2. Breedte 0,58 m
- c. Botsporen: het bekken en het linkerbeen zijn ingetekend; van bovenkant bekken tot onderkant onderbeen meten de botsporen 82 cm
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 75
- e. Oversnijdingen: geheel vrij van oversnijdingen

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - ijzer met houtresten, 4 fragmenten, indet. V16.016

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
- b. Gebaseerd op: lengte botsporen

GRAF 207 (fig. 16.187)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S16.17
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,85 m
 - 2. Breedte 0,60 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- c. Botsporen: de schedel en beide benen zijn opgetekend. Het linkerbeen ligt in een vreemde hoek, wellicht is het bovenbeen postmortem verplaatst door dierenactiviteit. De botsporen meten 1,36 m van bovenkant schedel tot onderkant onderbeen (*femur* en *tibia* 53 cm)
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 79
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 191 en wordt zelf oversneden door de graven 193 en 194

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 207.1 kledinggesp? V16.014 koperlegering, kleine gesp (anders dan bij gordels); samen met de *fibulae* op de borst gevonden
- 207.2 paar *fibulae* V16.014 koperlegering, twee beugels *fibulae* met driehoekige koppplaat en ruitvormige voetplaat; speldinrichting ijzer; ca. 4,2 cm lang
- 207.3 ring V16.013 koperlegering, ring; ijzer, kapsel rond vergaan organisch object? op het middenrif gevonden, als hanger aan koord gedragen?

d. Datering vondsten: het *fibula*-paar dateert in het eerste kwart van de 6^{de} eeuw

4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassene (2-10 jaar)

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften, leeftijd vanwege lengte botspoor

GRAF 208 (fig. 16.188)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.02
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 1,40 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 1,76 m
2. Breedte 0,66 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de middeleeuwse waterput S17.12

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

- 208.1 mes of pijlpunt V17.001 ijzer

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 209 (fig. 16.189)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.03
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,10 m resteert; totaal minder dan 2,00 m geweest
2. Breedte 0,90 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,52 m

c. Botsporen: in de korte W-zijde is een schedelspoor van ca. 15x15 cm ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: de O-helft van de kuil wordt oversneden door een (sub)recente kuil

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 210 (fig. 16.190)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.04
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,35 m
 2. Breedte 1,12 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte tenm. 1,20
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 64
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 220 en wordt zelf oversneden door de waterput S17.12 uit de Volle Middeleeuwen (kogelpot- en Pingsdorf-aardewerk) en paalkuil S17.17 uit de Volle of Late Middeleeuwen

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 211 (fig. 16.191)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.05
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,84 m
 2. Breedte 1,18 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,70 m
 2. Breedte ca. 0,94 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 57
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 200, 212, 218 en 219. Het graf wordt zelf oversneden door de kuil S17.21 maar dat is pas in de coupe waargenomen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 211.1 halssnoer V17.010 goud, hanger van filigraanwerk; V17.011 opaak glas, 2x aan hoofdeinde gevonden: halsketting?
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x knikwandpot; 1x gladwandig) V17.017
 d. Datering vondsten: gouden hangers worden door Siegmund aan *Phase 5* (555-570) toegewezen. Hoewel ze aantoonbaar vroeger voorkomen in Wijchen, kan deze datering in dit geval wel gevolgd worden, omdat dit graf een vroeg-6^{de}-eeuws graf oversnijdt

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (halsketting)

GRAF 212 (fig. 16.192)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.06
 b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 62

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 218 uit fase 2 en wordt zelf oversneden door graf 211 uit fase 3b en door een (sub)recente kuil; vanwege deze oversnijding lijkt een datering in fase 3a waarschijnlijk

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

212.1 gordel? V17.012 ijzer, fragment riemtong

4. Overledene: geen informatie

GRAF 213 (fig. 16.193 en fig. 12.7)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S17.08

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,34 m

2. Breedte 0,58 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 0,94 m

2. Breedte 0,30 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 156

f. Opmerking: het graf is onverstoord en ligt geheel vrij. De oriëntatie is geheel anders dan de nabijgelegen graven uit fase 2 en 3. Ook sluit deze niet aan op laat-Romeinse graven iets verder weg (183 en 185; waarschijnlijk 189 en 192). Toch is een laat-Romeinse datering waarschijnlijk (zie 3d)

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: fragmentaire kieskapsels zijn op de tekening aangegeven maar konden, gezien het ontbreken van een vondstnummer op de tekening, niet verzameld worden

b. Bijgiften/uitrusting:

213.1 pot V17.007 handgevormd aardewerk, klein bol potje vorm Odoorn II met nagelindrukken op de buik

213.2 mes V17.008 ijzer, leerresten? mesheft met decoratie van kruisende groeven, wellicht ingelegd geweest met organisch materiaal? V17.008 koperlegering; gespje, bovenop mes - riembevestiging

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- glas, randfragment, waarschijnlijk beker Isings 96 (ca. 350-400 na Chr.); fragment vuursteen; scherven aardewerk (1x handgevormd met besmijting, IJzertijd/Romeins; 1x ruwwandig) V17.009

d. Datering vondsten: vanwege de vingertopindrukken op de buik is 213.1 mogelijk van laat-Romeinse datum, wat aansluit bij de scherf laat-Romeins glas uit de losse vondsten

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: kind

b. Gebaseerd op: beperkte lengte grafkist (maximaal 0,96 m)

GRAF 214 (fig. 16.194)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.09
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,70 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,12 m
 2. Breedte 0,40 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 67
 e. Oversnijdingen: enkele (sub)recente kuilen oversnijden het graf

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - 2 fragmenten ijzer V17.005 ijzer, indet.

4. Overledene: geen informatie**GRAF 215 (fig. 16.195)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.10
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 2. Breedte 0,90 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 2. Breedte 0,52 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord):
 e. Oversnijdingen: de kuil, wordt oversneden door kuil S17.16 uit de Volle of Late Middeleeuwen en door enkele (sub)recente kuilen

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: onverbrand bot/tandkapsels
 b. Bijgiften/uitrusting:
 215.1 pijl? V17.016 ijzer, schacht van pijlpunt
 215.2 gordel? V17.015 ijzer, fragment riemtong
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - 4 fragmenten ijzer; scherven aardewerk (4x van dezelfde knikwandpot met meerregelige composietstempel Siegmund 3.11) V17.014
 d. Datering vondsten: op basis van de knikwandpot (*Phase 7-8*, ca. 570-640) wordt dit graf laat gedateerd, ook al is niet zeker of het een gefragmenteerde bijgift betreft of om opspit gaat

4. Overledene: geen informatie**GRAF 216 (fig. 16.196)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.14
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door graf 217 en door kuil S17.12 uit de Volle of Late Middeleeuwen
- f. Opmerking: slechts hoekje van een grafkuil; de rest is verstoord door de oversnijding

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 217 (fig. 16.196)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.15
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 216 en wordt zelf oversneden door S17.12 uit de Volle of Late Middeleeuwen en ligt deels buiten de opgraving

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 218 (fig. 16.197)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.16
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,40 m
 - 2. Breedte 1,30 m
 - b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,34 m
 - 2. Breedte 0,44 m
 - c. Botsporen: een langgerekt botspoor van 75 cm, waarschijnlijk het rechterbeen, is ingetekend
 - d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74
 - e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 200, 211, 212 en 219 (uit fase 2b) en door kuil S17.21 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 - f. Opmerking: uit de oversnijdende kuil S17.21 zijn twee vondsten afkomstig, die mogelijk uit dit graf zijn opgespit
- Datering: vanwege de oversnijding is een datering in fase 1 of 2 zeker; omdat de oriëntatie afwijkt van graven uit fase 1 en overeen komt met die uit fase 2, wordt die laatste datering vermoed

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

218.1 gordel	V17.020 ijzer; deel van gesp; uit oversnijdende kuil
218.2 lans?	V17.013 ijzer; cilinder, te dik voor spijker; uit oversnijdende kuil

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassen
- b. Gebaseerd op: lengte botspoor

GRAF 219 (fig. 16.198 en fig. 8.4)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S17.18
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,18 m
 - 2. Breedte 0,60 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte tussen 0,94 en 1,04 m
 - 2. Breedte 0,22 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 86
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 218 en wordt zelf oversneden door graf 211

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 219.1 kralensnoer V17.019 barnsteen 13x; parelmoer 52x;
glas 12x blauwe cilinder; glas overig 5x
 - 219.2 paar vogelfibulae V17.019 koperlegering, met rond oog almandijn ingelegd
 - 219.3 vingerring V17.019 zilver, bandring, met rond schijfje almandijn opgelegd
- d. Alle vondsten zijn op één concentratie in het graf gevonden, aan het hoofdeinde. Dit zou kunnen betekenen dat de *fibulae* en de vingerring samen met de kralen aan een halssnoer werden gedragen
- Datering vondsten: de vogelfibulae dateren in de Duitse *Niederrhein Phase 3* (485-530 na Chr.); hier wordt gekozen voor de tweede helft van Wijchen fase 2 omdat de met almandijn ingelegde vogelfibulae iets later dateren dan de exemplaren zonder almandijn

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (*fibulae*, kralen), leeftijd vanwege lengte kist (maximaal 1,04 m)

GRAF 220 (fig. 16.199)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S17.19
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,60 m
 - 2. Breedte 1,40 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 1,92 m
 - 2. Breedte 0,58 m
- c. Botsporen: aan de W-zijde van het graf is een schedelspoor van 16 x 18 cm waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 66
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 210 en door een (sub)recente kuil

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 220.1 gordel V17.021 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherf aardewerk (1x handgevormd, IJzertijd/Romeins) V17.022

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 221 (fig. 16.200)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S17.20
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 0 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,52 m
 2. Breedte 1,06 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,22 m
 2. Breedte 0,48 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 92
 e. Oversnijdingen: een kleine kuil van ca. 1 m oversnijdt het graf. Op de tekening is dit als mogelijke roofterkuil geïnterpreteerd. Daarnaast oversnijden enkele (sub)recente kuilen het graf

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 222 (fig. 16.201)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.01
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 1,04 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 60
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door greppel S19.11 uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 223 (fig. 16.202)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.06
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,45 m
2. Breedte 0,70 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door kuil S19.05 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 223.1 pijlen V19.014 en V19.015 ijzer, 2 pijlpunten, houtresten in schacht

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, onvolwassen

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (wapens), leeftijd vanwege beperkte lengte kuil (maximaal 1,45 m)

GRAF 224 (fig. 16.201)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.07
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,40 m
2. Breedte 0,60 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 86

e. Oversnijdingen: het spoor ligt geheel vrij en is niet verstoord

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,40)

GRAF 225 (fig. 16.203)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.09
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,55 m
2. Breedte 0,98 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,30 m
2. Breedte 0,58 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 48

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door greppel S19.11 uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 225.1 (indet.) V19.009 ijzer, gesp?
 225.2 (indet.) V19.006 ijzer, deel van lemmet?

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragment slak, verbrand dierlijk bot (3 g), scherven aardewerk (2x knikwandpot, groeven; 1x gladwandig, voetschaal; 1x gladwandig indet, 1x ruwwandig Mayen, 1x indet.) V19.003

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 226 (fig. 16.204)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.12
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 1,02 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsporen: een spoor van 26 cm lengte, gezien de positie in de kist waarschijnlijk het linkerbeen, is ingetekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59
 e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door kuil S19.02 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|---------------|--|
| 226.1 | 3 kralen | V19.019 barnsteen 1x, opaak glas 2x; bij het hoofd gevonden |
| 226.2 | gordel | V19.011 ijzer; eenvoudige gesp?, gecorrodeerd, ter hoogte van de heupen |
| 226.3 | <i>fibula</i> | V19.010 koperlegering, textielresten; ter hoogte van de heupen gevonden |
| 226.4 | schoeisel? | V19.012 koperlegering, rond gebogen strip bronsblik; op de plaats van de voeten gevonden |
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragment natuursteen, scherp aardewerk (1x ruwwandig Romeins) V19.020
 - verbrand menselijk bot (6 g) V19.020
- d. Datering vondsten: de *fibula* dateert uit het tweede kwart van de 6^{de} eeuw

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgiften (kralen, *fibula*)

GRAF 227 (fig. 16.205)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S19.13 en S20.10
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,82 m
 2. Breedte 0,82 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsporen: in de ZW-zijde van de kuil is een schedelspoor van ca. 16 x 18 cm waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 30
 e. Oversnijdingen: het spoor ligt geheel vrij en is niet verstoord

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: enkele tandkapsels zijn ingetekend maar, blijkens het ontbreken van een vondtnummer, niet verzameld

b. Bijgiften/uitrusting:

227.1 gordelgarnituur? V19.016 ijzer, haak of beugel

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x ruwwandig) V20.006
- scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V19.017

4. Overledene: geen informatie

GRAF 228 (fig. 16.206)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.02
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,45 m
- 2. Breedte 0,90 m

b. Afmetingen kist (container 2):

- 1. Lengte 2,00 m
- 2. Breedte 0,44 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50

e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt oversneden door kuil S20.11 uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 228.1 kraal V20.008 barnsteen; apart van de andere kralen aan het voeteneind gevonden
- 228.2 gordel V20.009 en V20.010 ijzer, gesp en riemtong; gefragmenteerd
- 228.3 6 kralen V20.012 barnsteen 1x, opaak glas 5x; 2x groot formaat (gordelkraal), 4x klein; midden in de grafkuil gevonden, wellicht in een tasje op de gordel?

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen 3x, baksteen 1x, scherven aardewerk (1x gladwandige rand; 3x gladwandig; 2x indet.) V20.018

d. Datering vondsten: gordelkralen komen voor in de eerste helft van de 6^{de} eeuw, maar driekleurige kralen niet eerder dan fase 3a (zie hoofdstuk 8)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 229 (fig. 16.207)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.03
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 1,68 m
- 2. Breedte 0,90 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 62

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door enkele (sub)recente kuilen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

229.1 (indet.) V20.011 ijzer

4. Overledene: geen informatie

GRAF 230 (fig. 16.208)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.04
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,88 m
 2. Breedte 0,96 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporten: in de ZW-hoek van de kuil is een schedelspoor van 13x13 cm ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63

e. Oversnijdingen: de lange Z-zijde van de kuil wordt oversneden door een kuil uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Opmerking: de graven in deze werkput zijn aanmerkelijk minder diep aangelegd, waardoor bijgiften beschadigd kunnen zijn door ploegen en andere verstoring

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: bij het schedelspoor zijn tandkapsels verzameld (V20.015), afkomstig van een individu van 17 tot 25 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|-------------|---|
| 230.1 | pot | V20.004 aardewerk, grijs, knikwandpot met enkele stempels en groeven, Siegmund groep 2.1, boven de knik afgebroken door verstoring. Van een glasvondst in deze pot (beker? V20.005), vermeld op de vlaktekening, is in de collectie niets teruggevonden |
| 230.2 | mes | V20.013 ijzer, gesp en riemtong of gesp en mes, gecorrodeerd |
| 230.3 | gordel | V20.014 ijzer, gesp |
| 230.4 | kralensnoer | V20.015 barnsteen 7x; opaak glas 9x; samen met tandkapsels rond schedel gevonden |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment natuursteen, baksteen, scherven aardewerk (3x gladwandig) V20.020

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 4-5 (530-570 na Chr.)

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, 17-25 jaar

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (kralensnoer), leeftijd op basis tandkapsels

GRAF 231 (fig. 16.209)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.05
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,30 m
 2. Breedte 0,85 m

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 46
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door kuil S20.08 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 232 (fig. 16.209)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.06
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 3,00 m
 - 2. Breedte 1,50 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 37
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 233
- f. Opmerking: deze kuil is erg groot, relatief ondiep, afwijkend van vulling, en heeft een afwijkende oriëntatie ten opzichte van alle omliggende graven (uit de fasen 2, 3 en 4). Het zou om een kuil uit de laat-Romeinse tijd kunnen gaan. Een interpretatie als grafkuil werd reeds tijdens het veldwerk onwaarschijnlijk geacht

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 233 (fig. 16.210)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.07
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,10 m
 - 2. Breedte 0,88 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 232

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 233.1 lans V20.001 ijzer, lanspunt
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment natuursteen, scherven aardewerk (3x ruwwandig; 1x gladwandig; 1x handgevormd; 1x ruwwandig Romeins) V20.024

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 234 (fig. 16.211)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.14 en S26.14
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte ca. 0,60 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74
 e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door kuil S20.31 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherf aardewerk (1x handgevormd) V20.022 vlak 1
 - scherf aardewerk (1x gladwandig, voetschaal) V20.042 vlak 2
 d. Datering vondsten: de scherf van de voetschaal dateert uit de 4^{de} of 5^{de} eeuw

*4. Overledene: geen informatie***GRAF 235 (fig. 16.212 en fig. 8.2)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.19 en S25.50
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,20 m
 2. Breedte 1,40 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,08 m
 2. Breedte 0,56 m
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 92
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 236 en 239

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: aan de korte W-zijde van de kist zijn tandkapsels (V20.041) geborgen, afkomstig van een individu van 17-25 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 235.1 mes V20.027 ijzer; naast het linkerbovenbeen gelegen
 235.2 paar *fibulae* V20.030 en V20.032 koperlegering; beugels met halfronde kopplaat en 5 knoppen, ijzer speldinrichting; op de buik en/of heup gelegen
 235.3 gordel V20.031 gesp met niervormig beslag; gesp van ijzer ingelegd met zilver of messing (beeld van röntgenfoto); textielresten
 235.4 kralensnoer V20.033 *faience* 1x meloenkraal, Romeins; 1x La Tène-glas geel zigzag op blauw glas; 3x glas, smeltsporen; getordeerde draad koperlegering aan twee kralen vast; deze 5 grotere kralen geconcentreerd op de buik gevonden; overige kralen (17x barnsteen; 25x (opaak) glas snoer richting bovenlichaam
 235.5 paar *fibulae* V20.034 en V20.040 schijf met almandijn-inleg in ronde zilveren vassing, ijzeren speldinrichting; op de borst of linkerschouder gelegen
 - kleding de textielresten zijn van goede kwaliteit (zie hoofdstuk 9)
 d. Datering vondsten: beide *fibula*-paren worden op typologische gronden in de eerste helft van de 6^{de} eeuw gedateerd. De gesp met riembeslag is een oudere vorm, die in de *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 2* (eind 5^{de} eeuw) valt. Door deze combinatie moeten we dit graf in de vroege 6^{de} eeuw dateren (Wijchen fase 2b). Dit

sluit aan bij de oriëntatie van dit graf, die afwijkt van de later gedateerde omliggende graven. Bovendien komen enkele afwijkende kralen (dun lang cilindrisch, blauw glas) overeen met die in graf 219, door vogelfibulae in dezelfde periode gedateerd

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, 17-25 jaar
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (sieraden), leeftijd op basis tandkapsels

GRAF 236 (fig. 16.213)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.20
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,85 m
 - 2. Breedte 0,80 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 235 en 238
- f. Opmerking: van één vondst (het aardewerk) is het zeker dat dit opspit uit het onderliggende graf 238 is. Omdat alle vondsten gefragmenteerd zijn, wordt ook van de andere vondsten vermoed dat ze uit graf 238 afkomstig zijn en niet-intentioneel in dit graf terecht zijn gekomen. Ze worden daarom bij dit graf niet als bijgift genoteerd

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk V20.028, passend aan V20.051, zie graf 238
 - fragmenten ijzer V20.029 en V20.055 ijzer, langwerpig, deels getordeerd
 - deel van hanger V20.058 goud
 - scherven aardewerk V20.054 1x handgevormd IJzertijd/Romeins; 1x gladwandig, voetschaal

4. Overledene: geen informatie

GRAF 237 (fig. 16.211)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S20.23 en S26.37
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,80 m
 - 2. Breedte ca. 0,90 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 61
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door een kuil S20.13 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 238 (fig. 16.214)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.27 en S26.13
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,40 m
 2. Breedte 1,02 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 c. Botsporten: twee lange beenderen, waarschijnlijk het linker onder- en bovenbeen, zijn ingetekend en strekken zich uit over 78 cm
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 236 en waarschijnlijk ook door graf 289, die echter in deze werkput door had moeten lopen maar niet is waargenomen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|--------|-------------------|---|
| 238.1 | open pot/schaal | V20.051 reducerend gebakken, knikwandpot of –schaal; grijs mica-rijk glimmend baksel; licht gepolijste arcering; Gellep 131a-var.; past aan de scherven in graf 236 |
| 238.2 | lans | V20.002 ijzer, lanspunt; de hoge ligging (vondst vlak 1; andere vondsten vlak 2; ca. 20 cm hoogteverschil) wijst erop dat deze bovenop de kist is gelegd |
| (238.3 | gordelgarnituur?) | V20.053 ijzer, samen met de stukken in graf 236, beugel? |
| (238.4 | hanger) | de beschadigde hanger uit graf 236 is waarschijnlijk uit dit graf afkomstig |
| - | spijker? | V20.057 ijzer (niet aangetroffen in de collectie) |
- d. Datering vondsten: *Nigraderivate* zoals 238.1 worden in de late 5^{de} eeuw gedateerd. De oversnijding door graf 289 en de gelijke oriëntatie met graf 235, uit de vroege 6^{de} eeuw, zijn hiermee in overeenstemming.
 Opmerking: aangezien delen van deze knikwandschaal zijn opgespit en in graf 236 terecht zijn gekomen, wordt ook van de fragmentaire tasbeugel en gouden hanger uit dat graf vermoed dat ze uit dit graf afkomstig zijn

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk mannelijk en volwassen
 b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (wapen), leeftijd vanwege lengte botspoor

GRAF 239 (fig. 16.215)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S20.28
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,55 m
 2. Breedte 1,10 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 67
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 235 en wordt zelf oversneden door kuil S20.17 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|------------------|--|
| 239.1 | gordelgarnituur? | V20.046 ijzer, haak of beugel |
| 239.2 | mes | V20.047 ijzer |
| 239.3 | kralensnoer | V20.049 opaak glas 13x; geconcentreerd aan hoofdeinde gevonden |
| 239.4 | gordel | V20.050 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |

V20.045 koperlegering, beslagknop

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x handgevormd IJzertijd/Romeins; 1x gladwandig voetschaal; 4x gladwandig indet.) V20.044
- d. Datering vondsten: op basis van de vorm, kleur en decoratie van de kralen (oa. stippenversiering; mat-oranje tonvorm) mag dit graf aan fase 4 worden toegeschreven

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 240 (fig. 16.216)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.02
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,20 m
 2. Breedte 0,60 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 78
- e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt oversneden door twee kuilen S21.01 en S21.16 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,20)

GRAF 241 (fig. 16.217)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.07
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,80 m
 2. Breedte 1,05 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69
- e. Oversnijdingen: de O-zijde van het graf wordt oversneden door kuil S21.01 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|--------|--|
| 241.1 | gordel | V21.027 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd |
| 241.2 | mes? | V21.028 ijzer |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment natuursteen, scherp aardewerk (1x gladwandig) V21.06 vlak 1
- fragmenten natuursteen, baksteen, slak, glas, houtskool, scherven aardewerk (1x ruwwandig, schaal; 1x ruwwandig, overig; 32x gladwandig, meerdere individuen) V21.025 vlak 2
- verbrand menselijk bot (41 g) V21.025

4. Overledene: geen informatie

GRAF 242 (fig. 16.218)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.15 en S25.11
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,00 m
 2. Breedte 1,60 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend – slechts een klein stukje houtspoor waargenomen

c. Botsporen: twee lange botten van ca. 30 cm zijn ingetekend en moeten, gezien de nabijheid tot tandkapsels, als bovenarmen worden gezien

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door kuil S21.49 uit de Volle of Late Middeleeuwen maar die kuil heeft het graf niet werkelijk verstoord

f. Opmerking: de breedte van de kuil (1,60 m) en de grote afstand (90 cm) tussen bot- en houtspoor doen vermoeden dat dit graf misschien twee houten containers heeft gehad (kuilbeschoeiinggraf), maar aangezien er maar weinig houtsporen bewaard zijn gebleven, is er te weinig basis om dit graf werkelijk als zodanig te benoemen. Het feit dat slechts een klein stukje houtspoor is waargenomen, kan te wijten zijn aan latere verstoring, gezien Karolingische scherven in de vulling (zie 3c) maar deze eventuele verstoring is niet als spoor waargenomen

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: enkele tandkapsels zijn ingetekend maar niet verzameld, gezien het ontbreken van een vondstnummer

b. Bijgiften/uitrusting:

- 242.1 pot V21.029 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund Kwt 3.13 met eenvoudig radstempel, compleet, intact, scheef gedraaid
 242.2 lans V21.030 ijzer
 242.3 gordel V21.031 ijzer, beslag; V21.032 ijzer, gesp (niet aangetroffen in collectie)

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherp aardewerk (1x gladwandig) V21.009 vlak 1
- fragment baksteen, scherven aardewerk (1x gladwandig hard gebakken, waarschijnlijk Karolingisch; 1x Badorf; 4x gladwandig; 1x handgevormd bezemstreken, 1x handgevormd overig; 1x ruwwandig) V21.024 vlak 2

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 6-7 (570-610 na Chr.)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 243 (fig. 16.219)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.20
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 1,16 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: een schedelspoor van ca. 18x16 cm is ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 258 uit fase 4a en crematiegraf 344 en wordt zelf afgesneden door kuil S21.16 uit de Volle of Late Middeleeuwen (scherven kogelpot-, pingsdorf- en paffrath- aardewerk). Door de oversnijding van een overtuigend in fase 4a gedateerd graf is een plaatsing in fase 4b zeker

f. Opmerking: zowel de ovale vorm als de kleur van de vulling wijkt af van de overige graven. Omdat de enige bijgift bovendien geheel bovenin de kuilvulling is aangetroffen tussen Karolingische scherven, zou dit kunnen wijzen op latere verstoring

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

243.1 baardtang V20.002 koperlegering; compleet

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x Badorf, vorm Dorestad WIIIa pot; 1x ruwwandig Romeins; 1x

gladwandig Romeins; 2x handgevormd, magering steengruis, kogelpot/eitopf) V21.013 vlak 1

- verbrand menselijk bot (1 g) V21.013

- scherf groen glas; scherven aardewerk (2x gladwandig, 1x ruwwandig) V21.039 vlak 2

d. Datering vondsten: de losse scherven van vlak 1 stammen uit de Karolingische periode; de baardtang is niet gedecoreerd en daarom wat later te dateren dan de overige exemplaren uit de 5^{de} en 6^{de} eeuw, wat aansluit bij de oversnijding4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (baardtang)

GRAF 244 (fig. 16.220)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S21.21 en S25.22

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 1,16 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,64 m

c. Botsporen: sporen van de beide benen en delen van de heupen zijn waargenomen; van *femur*knop tot onderkant onderbenen meten de botresten 90 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 258 uit fase 4a en wordt zelf oversneden door graf 278. Door de oversnijding van een overtuigend in fase 4a gedateerd graf is een plaatsing in fase 4b zeker

f. Opmerking: in werkput 21 is een minder goed omliggende kuil met afwijkende kleur waargenomen, terwijl hetzelfde graf in de smalle maar iets dieper aangelegde werkput 21 duidelijk een binnenvulling (kist) en een buitenvulling (kuil) bevatte

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

244.1 (indet.) V25.007 (vlak 2) ijzer; randprofiel van messchede (of misschien schildrand?)
V25.010 (vlak 3) ijzer; gefragmenteerd

244.2 kraal V25.011 opaak glas 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment vuursteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 1x gladwandig knikwandpot; 1x glandwandige bodem met *ante cocturam grafitto*) V21.041

- verbrand menselijk bot (7 g) V21.041

- scherf aardewerk (1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw) V21.042
- fragmenten baksteen (2x), natuursteen (1x), ijzer (1x), scherven aardewerk (1x *terra sigillata*; 1x bodem voetschaal Chenet 342; 2x twee verschillende knikwandpotten; 1x Badorf; 2x handgevormd; 8x indet.) V25.012
- verbrand menselijk bot (27 g) V25.012

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, volwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgiften (wapens), leeftijd vanwege lengte botsporen

GRAF 245 (fig. 16.221)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.24
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,56 m
 2. Breedte 1,35 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,10 m
 2. Breedte 0,96 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 76
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 259 uit fase 3b of 4a en wordt zelf oversneden door enkele kleinere (sub)recente kuilen; vanwege deze oversnijding is een jonge datering (fase 4a of 4b) waarschijnlijk

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: onverbrand bot/tandkapsels
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 245.1 lans V21.046 ijzer
 - 245.2 (beslag) V21.051 ijzer; V21.052 koperlegering, 3 beslagknoppen
 - spijkers? V21.047, V21.050 ijzer
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment baksteen, scherven aardewerk (1x knikwandpot met groeven en enkele stempel, Siegmund 1 of 2.1; 5x gladwandig; 2x ruwwandig) V21.048
 - verbrand menselijk bot (5 g) V21.048

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 246 (fig. 16.222)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.25
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,98 m
 2. Breedte 1,10 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 1,66 m
 2. Breedte 0,70 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73

- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematiegraf 344 en de graven 251 en 260
 f. Opmerking: de concentratie crematie die in dit graf is aangetroffen, is naar alle waarschijnlijkheid uit crematiegraf 344 opgespit bij het aanleggen van dit graf

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (1x ruwwandig, 1x gladwandig) V21.021 (vlak 1)
 - verbrand menselijk bot (3 g) V21.021 (vlak 1)
 - scherven aardewerk (1x ruwwandige schaal, Mayen; 1x ruwwandige pot, Mayen; 2x gladwandig) V21.056 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (8 g) V21.056 (vlak 2)
- d. Opmerking: de *fibula* van graf 260 is in eerste instantie bij dit graf geadministreerd, maar op een dieper vlak is de juiste begrenzing van de kuilen waargenomen en aangetekend dat de *fibula* waarschijnlijk door dit graf is opgespit uit graf 260 (zie ook aldaar)

4. Overledene: geen informatie

GRAF 247 (fig. 16.223)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.30
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
1. Lengte 2,05 m
 2. Breedte 1,30 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
1. Lengte 1,72 m
 2. Breedte 0,80 m

- c. Botsporen: aan de korte W-zijde van het graf is een schedelspoor van ca. 18 cm lengte ingetekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 79
 e. Oversnijdingen: de concentratie crematieresten die bovenin de vulling van dit graf is aangetroffen, is waarschijnlijk niet een oversnijdend graf maar een brok resten opgespit uit crematiegraf 344

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|------------|--|
| 247.1 | gordel | V21.061 ijzer, gesp en riemtong; V21.062 ijzer, tegenplaat; V21.059 ijzer, rugplaat; alle ijzer, met sierknoppen koperlegering |
| 247.2 | zwaard | V21.060 ijzer, <i>sax</i> , kling 33 cm |
| 247.3 | zwaardriem | V21.063 en V21.064, ijzer riembeslag, plaat met knoppen |
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (1x *terra sigillata* 4^{de} eeuw; 1x gladwandig, knikwandpot?) V21.065
 - verbrand menselijk bot (8 g) V21.065
- d. Datering vondsten: de driedelige ijzeren gordelsets met koperen beslagknoppen (*Gürtel* 4.5) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 8 (610-640) geplaatst

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 248 (fig. 16.216)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.33
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 1,80 m
- 2. Breedte 0,88 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 82

e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt oversneden door een (sub)recente kuil

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x ruwwandig) V21.016 vlak 1
- scherven aardewerk (7x gladwandig) V21.035 vlak 2

4. Overledene: geen informatie**GRAF 249 (fig. 16.224)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.35
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,50 m
- 2. Breedte 0,96 m

b. Afmetingen kist (container 2):

- 1. Lengte 2,30 m
- 2. Breedte 0,52 m

c. Botsporen: een botspoor van 16 cm, gezien de locatie waarschijnlijk het linkerbovenbeen, is ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 85

e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt oversneden door een (sub)recente kuil

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 249.1 mes V21.070 ijzer
- 249.2 (indet.) V21.069 ijzer, gefragmenteerd
- 249.3 1 kraal V21.071 opaak glas 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, scherven aardewerk (grote scherven van knikwandpot, compleet profiel Siegmund Kwt 2.31; bodem van andere knikwandpot; 2x gladwandig indet.; 1x ruwwandig; 1x handgevormd) V21.068

d. Datering vondsten: de kraal heeft een lange rechthoekige vorm en hoort daarom in fase 4 (hoofdstuk 8)

4. Overledene: geen informatie**GRAF 250 (fig. 16.225)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.36 en S25.17
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- 1. Lengte 2,72 m
- 2. Breedte 1,10 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,32 m
2. Breedte 0,54 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door kuil S25.04 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|-----------|--|
| 250.1 | gordel | V25.019 koperlegering; gesp met trapeziumvorm op gespdoorn |
| - | siernagel | V25.020 ijzer, spijkerkop met dun plaatje bronsblik erop; buiten de kist gevonden vlakbij het kistspoor – mogelijk van de kistconstructie |
| 250.2 | pot | V25.025 aardewerk, reducerend gebakken, blauwgrijze knikwandpot met enkele stempels en één groef, wijdmondig model, Siegmund Kwt 2.11, ca. de helft aanwezig |
| 250.3 | mes | V25.024 ijzer, leer- en textielresten |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (1x gladwandig Romeins; 1x gladwandig Rom/VME) V21.066
- scherven aardewerk (1x gladwandig, 1x handgevormd, 1x passend aan V25.025) V21.020

d. Datering vondsten: de hoge gesp met brede doornbasis (*Gürtel* 2.6/7d) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 5 geplaatst (555-570), en de knikwandpot in de *Phasen* 4-5. Omdat de pot gebroken ligt bij de kuilrand (buiten het kistgedeelte) lijkt dit graf verstoord te zijn, hoewel geen oversnijdende kuil is opgetekend

4. Overledene: geen informatie

GRAF 251 (fig. 16.226)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.38 en S25.15
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte tenm. 2,38 m
2. Breedte 0,84 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte tenm. 2,08 m
2. Breedte 0,46 m

c. Botsporen: twee onderbenen, bovenbenen en de aanzet van heupen zijn ingetekend. Van bovenkant onderbeen tot onderkant onderbeen strekken de botresten zich uit over 72 cm

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 246

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|--|
| 251.1 | gordel | V25.014 koperlegering; gesp (niet aangetroffen in collectie) |
| - | kram | V25.015 ijzer; kram in kuilwand – bij houtconstructie? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragmenten natuursteen (gebroken kiezels), brokje baksteen, fragment ijzer (punt van mesje?), scherp aardewerk (1x wand *Rotgestrichene Ware*) V25.017

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassene
- b. Gebaseerd op: lengte botresten

GRAF 252 (fig. 16.227)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.39 en S25.25
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,60 m
 2. Breedte 1,20 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,58 m

c. Botsporen: sporen van de schedel, de linkerbovenarm en beide benen zijn waargenomen. Van bovenkant schedel tot onderkant onderbenen strekken de resten zich uit over 1,36 m (*femur* en *tibia* 62 cm)

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 76

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 280 en wordt zelf oversneden graf 259 uit fase 3b of 4a en door graf 309

f. Opmerking: S21.22 is een rechthoekige kuil die het grootste deel van de kist van dit graf oversnijdt. Het gaat niet om een rooftern, omdat de botresten van dit graf onder de oversnijdende kuil onverstoord aanwezig zijn.

Hoewel de vulling op vlak 1 afwijkt, gaat het hoogstwaarschijnlijk toch om een apart graf (zie graf 308).

Datering: Omdat dit graf een ouder graf oversnijdt en zelf wordt oversneden door een graf uit fase 3b of 4a wordt een datering in fase 3 vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 252.1 (indet.) V21.057 ijzer, gesp? (niet in collectie aangetroffen)
 - beslagplaatje? V21.058 koperlegering

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene rond de 10 jaar (6-14?)

b. Gebaseerd op: lengte botresten

GRAF 253 (fig. 16.228)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.41
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,15 m
 2. Breedte 1,05 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,68 m
 2. Breedte 1,54 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71

e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door een (sub)recente kuil en een laag of ondiepe kuil (S21.19) uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 253.1 kralensnoer V21.067 (opaak) glas 23x; aan hoofdeinde gevonden
 253.2 gordel V21.073 ijzer; eenvoudige gesp met schilddoorn

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment ijzer, scherven aardewerk (4x gladwandig) V21.072
 - verbrand menselijk bot (27 g) V21.072

d. Datering vondsten: de gesp met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase 4* geplaatst (530-555)

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 254 (fig. 16.229)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.42
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,05 m
 - 2. Breedte 0,90 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte ca. 1,64 m
 - 2. Breedte 0,54 m
- c. Botsporen: een botspoor van ca. 18 cm, waarschijnlijk het linkerbovenbeen, is ingetekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 263 uit fase 4a en een kuil S21.62 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x ruwwandig *Wölbwandtopf*; 1x ruwwandig; 1x gladwandig) V21.080

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 255 (fig. 16.230)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.43
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 2-4a (Kl. III)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,02 m
 - 2. Breedte 0,65 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte ca. 1,80 m
 - 2. Breedte 0,44 m
- c. Botsporen: sporen van de schedel, waarschijnlijk de linkerbovenarm, linkerbovenbeen en rechteronderbeen zijn waargenomen; van bovenkant schedel tot onderkant onderbeen strekken de resten zich uit over 1,64 m (linker *femur* en rechter *tibia* gereconstrueerde lengte 92 cm)
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 265 uit fase 4b

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: enkele delen van de schedel zijn als bot bewaard gebleven en geborgen (V21.088) en zijn gedetermineerd als zijnde vrouw? waarschijnlijk volwassen
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 255.1 (beslag) V21.085 koperlegering; naast de rechterschouder gelegen
 - 255.2 gordel V21.087 ijzer, eenvoudige gesp, gecorrodeerd; op het middel gelegen
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x ruwwandig; 2x gladwandig; 1x indet.) V21.090

4. *Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk vrouw en volwassen
- b. Gebaseerd op: fysische antropologie bewaard bot en lengte botresten

GRAF 256 (fig. 16.231)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.45 en S25.44
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,20 m
 - 2. Breedte 1,25 m
- b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 1. Lengte 1,94 m
 - 2. Breedte 1,10 m

Afmetingen kist (container 3):

- 1. Lengte 1,94 m
- 2. Breedte 0,70 m

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 59
- e. Oversnijdingen: het graf ligt vrij, op een kleine kuil (S25.45) uit de Volle of Late Middeleeuwen na die de rand oversnijdt
- f. Opmerking: een kort stuk van de houten kistrand werd alleen in werkput 25 waargenomen en de houten begrenzing van de kuilbeschoeiing alleen in werkput 21, maar het is duidelijk dat het om twee verschillende containers moet gaan. Gezien de donkere onregelmatige vulling en het ontbreken van houtresten in het midden van het graf is het mogelijk dat het graf is verstoord

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - fragment vuursteen, scherven aardewerk (1x gladwandig/*terra nigra* voetschaal; 1x gladwandig) V21.040
 - (niet teruggevonden) V25.048

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 257 (fig. 16.232)**1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.53 en S25.16
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte tenm. 1,92 m
 - 2. Breedte 1,34 m
- b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 1. Lengte tenm. 1,84 m
 - 2. Breedte 0,84 m

Afmetingen kist (container 3):

- 1. Lengte tenm. 1,76 m
- 2. Breedte 0,34 m

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77
- e. Oversnijdingen: twee kuilen S25.26 en S25.04 uit de Volle of Late Middeleeuwen oversnijden het graf en deze wordt afgesneden door de muur van het pand Sterrenbos

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

257.1 pijl? V25.16 ijzer, gefragmenteerd

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (2x gladwandig) V25.40

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 258 (fig. 16.233)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S21.55

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4a (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,45 m

2. Breedte 0,65 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 0,96 m

2. Breedte 0,24 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 79

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 243 en 244 en door een (sub)recente verstoring

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: enkele tandkapsels zijn waargenomen maar niet verzameld

b. Bijgiften/uitrusting:

- 258.1 5 kralen V21.038 barnsteen 2x; 1x gele zigzaglijn op paarse kraal (La Tène-glas); opaak glas 2x; verspreid op borst of buik gevonden
- 258.2 schaal V21.036 gladwandig oranje-rood baksel, knikwandschaal Siegmund Sha 2.21, meerregelige eenvoudige radstempel op bovenwand, compleet en intact; vrijwel identiek aan V4.088 (graf 65) maar kleinere diameter; stond aan het voeteneinde bovenop de *Wölbwandtopf*
- 258.3 pot V21.037 ruwwandig grijsbruin baksel, waarschijnlijk uit Mayen, vorm *Wölbwandtopf* Siegmund Wwt 1.2; stond onder de knikwandschaal

d. Datering vondsten: de knikwandschaal met radstempel wordt door Siegmund aan de *Phasen* 6-8 toegewezen (ca. 570-640 na Chr.). Het vrijwel identieke stuk in graf 65 is door de context in fase 4a geplaatst, wat ook voor dit graf waarschijnlijk wordt geacht4. *Overledene*

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk, onvolwassene

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (kralen), leeftijd vanwege beperkte lengte (maximaal 96 cm)

GRAF 259 (fig. 16.234)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S21.57

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 3b-4a (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,12 m

2. Breedte 0,82 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporten: aan de W-zijde van het graf is een schedelspoor van ca. 16x16 cm ingetekend

- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graf 260 uit fase 3a en graf 252 en wordt zelf oversneden door graf 245

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - baardtang V21.049 koperlegering; gebroken
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (2x kom geveerd aardewerk, bruinrode deklaag, 1x handgevormd middeleeuws) V21.053
- d. De baardtang is gebroken en incompleet en het is daarom onzeker of deze oorspronkelijk bij dit graf hoort

4. Overledene: geen informatie

GRAF 260 (fig. 16.235)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.59
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,98 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 2. Breedte 0,44 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 246 en 259

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 260.1 beugelfibula V21.045 koperlegering; beugelfibula met 5 knoppen aan halfronde kopplaat en breed uitlopende voet
 - 260.2 spinklos V21.055 aardewerk; aan voeteneinde kist gevonden
- d. De fibula V21.045 is in eerste instantie aan S21.25 (graf 246) toegeschreven maar bij verdieping van het vlak bleken op die locatie meerdere graven elkaar te snijden. Hoogstwaarschijnlijk is de fibula uit dit graf opgespit door de ingraving van graf 246. De fibula dateert uit de eerste helft van de 6^{de} eeuw

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
- b. Gebaseerd op: bijgiften (spinklos en fibula).

GRAF 261 (fig. 16.236)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.60, S25.29 en S26.35
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,70 m
 - 2. Breedte 1,30 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte ca. 2,30 m
 - 2. Breedte ca. 1,04 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 78

e. Oversnijdingen: het graf oversnijdt graf 287 en wordt zelf oversneden door de kuilen S25.30, 31 en 32 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

261.1 gordel V21.089 ijzer, gesp met riembeslag

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet aangetroffen in collectie) V25.036

4. Overledene: geen informatie

GRAF 262 (fig. 16.237)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S21.63 en S25.34

b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing

c. Fase: 3 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,62 m

2. Breedte 0,96 m

b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):

2. Breedte 0,78 m

Afmetingen kist (container 3):

2. Breedte 0,42 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 288 en wordt zelf oversneden door graf 286 uit fase 4a

f. Opmerking: behalve kist- en kuilbeschoeiing zijn nog meer houtsporen waargenomen, waarschijnlijk afkomstig van losse planken die zijn losgeraakt door de oversnijding van graf 288

Datering: vanwege het oversnijden van een ouder graf (fase 1-2) en de oversnijding door een graf uit fase 4a wordt een datering in fase 3a vermoed

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

262.1 mes V25.043 ijzer

262.2 (beslag) V25.045 koperlegering, beslagknop

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.046

4. Overledene: geen informatie

GRAF 263 (fig. 16.238)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S21.64

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,55 m

2. Breedte 1,15 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,86 m

c. Botsporen: een botspoor van 34 cm lang vlakbij de bronzen gesp is waarschijnlijk afkomstig van het linker bovenbeen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijdingen: de korte O-zijde van de kuil oversnijdt graf 254 en de korte W-zijde wordt oversneden door de kuilen S21.66, 67 en 68 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|--|
| 263.1 | gordel | V21.074 koperlegering, eenvoudige hoge gesp, ijzer gespdoorn |
| 263.2 | pot | V21.078 aardewerk, bruin, knikwandpot Siegmund Kwt 3.2 met samengesteld radstempel, fragmentair, boven knik verloren |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment baksteen, fragment ijzer, scherven aardewerk (2x knikwandpot met del; 3x ruwwandig) V21.079
- spinschijfje van bewerkt bot, versierd met puntcirkels; verbrand, de helft bewaard; V21.079
- verbrand menselijk bot (6 g) V21.079

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 7-8 (ca. 585-640 na Chr.). Omdat een enkele gesp in de 7^{de} eeuw eigenlijk niet meer wordt aangetroffen, wordt de vroegst mogelijke datering aangehouden: late 6^{de} eeuw

4. Overledene: geen informatie

GRAF 264 (fig. 16.239)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.65
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 1,92 m |
| 2. Breedte | 1,00 m |

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68

e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt door een (sub)recente kuil en een kuil uit de Volle of Late Middeleeuwen oversneden

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|------|-------------------------|
| 264.1 | pijl | V21.082 ijzer, pijlpunt |
|-------|------|-------------------------|

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- verbrand menselijk bot (22 g) V21.084

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 265 (fig. 16.240)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S21.70 en S25.28
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

- | | |
|------------|--------|
| 1. Lengte | 2,34 m |
| 2. Breedte | 0,88 m |

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 0,62 m

c. Botsporen: een schedelspoor van ca. 18x16 cm is ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 80

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 255; de relatie met de graven 283 en 284 is onduidelijk

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: bij de schedel zijn tandkapsels (V25.030) geborgen, die echter geen determinatie opleverden

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|----------|---|
| 265.1 | lans | V21.091 ijzer |
| 265.2 | pot | V21.092 aardewerk, grijszwart, knikwandpot Siegmund 3.22 met samengesteld radstempel, vrijwel compleet, rand beschadigd |
| 265.3 | mes | V25.028 ijzer; op het bovenlichaam gevonden |
| 265.4 | (beslag) | V25.029 koperlegering; vlakbij schedel op de borst gevonden; hanger of (wapen)riembeslag? |

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (3x gladwandig; 1x ruwwandig *Wölbwandtopf*) V21.093
- scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.033

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7b-8 (ca. 600-640 na Chr.)

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: mannelijk

b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (wapen)

GRAF 266 (fig. 16.241)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S23.05
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,62 m
2. Breedte 0,80 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 268 uit fase 4b

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--------|---|
| 266.1 | kralen | V23.050 (opaak) glas 15x; verspreid over de grafkuil aangetroffen |
|-------|--------|---|

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V23.022 vlak 1
- scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V23.049 vlak 2

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk

b. Gebaseerd op: bijgift (kralen)

GRAF 267 (fig. 16.241)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S23.07
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-4 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,40 m
2. Breedte 0,68 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: behoudens enkele hoger gelegen kuilen die de kuil niet verstoord hebben, ligt het graf vrij

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V23.052

4. Overledene

a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene

b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kuil

GRAF 268 (fig. 16.242)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.09
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,60 m
2. Breedte 1,30 m

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend; slechts klein stuk kistrand

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 266, 271 en 274

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 268.1 pot V23.057 aardewerk, bruingrijs; Siegmund Kwt 3.22 met onderbroken composiet-radstempel, compleet en intact

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V23.043

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Fasen* 7-8 (585-640 na Chr.)*4. Overledene: geen informatie***GRAF 269 (fig. 16.243)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.10
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 1 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,20 m
2. Breedte 1,00 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,68 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 39

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 51, 82 en 272

3. *Vondstmateriaal*

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

269.1 gordel V23.055 koperlegering; ring, hanger van militaire gordel

d. Datering: deze gordels dateren ca. 380-450 na Chr.

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 270 (fig. 16.244)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S23.11

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 1,30 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,98 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 271 uit fase 2

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

270.1 pot V23.039 knikwandpot (niet teruggevonden in de collectie)

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment ijzer V23.054 (niet teruggevonden in de collectie)

4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 271 (fig. 16.245)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S23.12

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 2b (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,22 m

2. Breedte 0,90 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 1,84 m

2. Breedte 0,46 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 75

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 268 en wordt zelf oversneden door graf 270

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

271.1 gordel V23.058 koperlegering, eenvoudige gesp met rechte gespdoorn

271.2 pot V23.053 aardewerk, grijs kwartsrijk baksel, knikwandpot Siegmund
Kwt 2.21 met enkele stempels (V-groef-stempels en wafel-driehoeken),
compleet, intactd. Datering vondsten: *Gürtel* 2.4/5a wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase* 3 of 4 toegewezen, net als de knikwandpot (485-555 na Chr.)4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 272 (fig. 16.246)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.13
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,40 m
 2. Breedte 1,00 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 269 en crematiegraf 345

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V23.048

4. Overledene: geen informatie**GRAF 273 (fig. 16.246)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.14
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2-3a (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,22 m
 2. Breedte 0,32 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 82
 e. Oversnijdingen: het graf ligt geheel vrij

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 273.1 mes V23.040 ijzer; bij gesp (aan gordel?)
 273.2 gordel V23.040 koperlegering, eenvoudige gesp met rechte doorn, klein formaat
 273.3 vuursteen V23.040 brokje vuursteen; bij gesp (aan gordel?)
 d. Datering vondsten: *Gürtel* 2.4/5a wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie aan *Phase* 3 of 4 (485-555 na Chr.) toegewezen

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 1,22 m)

GRAF 274 (fig. 16.246)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.15
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 2-4a (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 2. Breedte 0,55 m

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 80
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 268

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 275 (fig. 16.247)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S23.19
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,74 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 50
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 82 uit fase 2

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V23.036

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 276 (fig. 16.247)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S24.03
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,60 m
 - 2. Breedte 0,66 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 55
- e. Oversnijdingen: het graf wordt oversneden door een grote kuil S24.01 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V24.003

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 277 (fig. 16.248)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S24.04
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 54
- e. Oversnijdingen: deze kuil oversnijdt graf 171 uit fase 3b en wordt zelf afgedekt door een kuil uit de Volle of Late Middeleeuwen
- f. Opmerking: de kuil ligt in de hoek van een opgravingsput en de kuil ging deels schuil onder een vuile laag, die niet overal verwijderd is. De contour van dit graf is deels gereconstrueerd

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 277.1 schild V24.005 ijzer, *umbo*
- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V24.004
- d. De *umbo* is een vondst uit het profiel van de werkput, door een amateur gedaan en bij de opgravers ingeleverd. De schildknop is van een type (bolronde kop; vlakke nieten) dat vanaf de Nederrijnse *Phase 6* voorkomt

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 278 (fig. 16.249)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S25.12
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 79
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 244 uit fase 4b en is daarmee wellicht het jongste graf van de opgraving; het graf wordt zelf oversneden door kuil S25.02 uit de Volle of Late Middeleeuwen en ligt bovendien deels buiten de opgraving

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 279 (fig. 16.249)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S25.13
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte ca. 1,10 m
 - 2. Breedte 0,50 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 280 en wordt zelf oversneden door graf 252 uit fase 3
- f. Opmerking: lengte onzeker vanwege onvolledige waarneming, maar bij een grotere lengte zou de kuil in werkput 21 zichtbaar geweest moeten zijn

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- fragment natuursteen, scherven aardewerk (1x ruwwandig; 1x ernstig verbrand, gesinterd) V25.013

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
b. Gebaseerd op: beperkte lengte grafkuil (ca. 1,10 m)

GRAF 280 (fig. 16.249)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.14
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 1-2 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
2. Breedte 1,02 m
b. Overige containers: niet waargenomen
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74
e. Oversnijdingen: dit graf, dat deels buiten de opgraving ligt, wordt oversneden door de graven 252 en 279, die op hun beurt ook weer door jongere graven worden oversneden
f. Opmerking: vanwege de vele oversnijdingen wordt een datering in fase 1 of 2 vermoed

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene: geen informatie***GRAF 281 (fig. 16.250)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.18 en S27.238
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
2. Breedte 1,10 m
b. Afmetingen kist (container 2):
2. Breedte 0,92 m
c. Botsporen: delen van de onderbenen en de bovenbenen zijn waargenomen; de botresten strekken zich uit over 70 cm
d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 79
e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 282
f. Opmerking: waarschijnlijk zijn zowel het deel van dit graf waargenomen in werkput 25 (spoor 18) als het deel in werkput 27 (spoor 238) bij elkaar, hoewel er een licht oriëntatieverschil lijkt te bestaan tussen beide fragmenten; het is ook niet uit te sluiten dat laatstgenoemde spoor een apart graf is dat wordt oversneden door dit graf

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
- scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V25.027
 - scherven aardewerk (niet aangetroffen in de collectie) V25.033

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: waarschijnlijk volwassene
b. Gebaseerd op: lengte botresten (onvolledige beenlengte 0,70 m)

GRAF 282 (fig. 16.251)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.19
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,35 m
 2. Breedte 0,98 m
 b. Afmetingen kist (container 2):
 1. Lengte 2,28 m
 2. Breedte 0,42 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de graven 281 en 284

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 282.1 spinklos V25.026 aardewerk (niet in collectie aangetroffen)
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.021

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: vrouwelijk
 b. Gebaseerd op: bijgift (spinklos)

GRAF 283 (fig. 16.252)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.21
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,70 m
 b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 80
 e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 284 en graf 301

3. Vondstmateriaal

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.032

4. Overledene: geen informatie

GRAF 284 (fig. 16.252)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.27
 b. Graftype: A2 kistgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,80 m
 2. Breedte 0,88 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,52 m
2. Breedte 0,44 m

c. Botsporen: twee korte stukken bot (onderbenen?) van ca. 32 en 14 cm zijn ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 72

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt de graven 282 en 283; of dit graf ook 265 oversnijdt, is onzeker

f. Opmerking: in het uitzonderlijk lange kistspoor is een lichte knik waar te nemen; het is niet uitgesloten dat dit spoor feitelijk twee oversnijdende graven bevat, die in elkaars verlengde liggen, maar niet afzonderlijk herkend zijn. Er is echter te weinig informatie voorhanden om beide graven alsnog te scheiden

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- fragment glas, lichtgroen doorsichtig, gesmolten, V25.023
- scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.031

4. Overledene: geen informatie

GRAF 285 (fig. 16.253)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S25.33
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m
2. Breedte 1,58 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte 2,16 m
2. Breedte 0,90 m

c. Botsporen: een schedelspoor van 12x16 cm is ingetekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 77

e. Oversnijdingen: afgezien van een hoger gelegen recente verstoring die het graf niet verstoord heeft, ligt het graf helemaal vrij

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 285.1 kraal V25.037 opaak glas 1x

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in collectie aangetroffen) V25.038

d. Datering vondsten: hoewel verbrand is de kraal herkenbaar als een mat-oranje tonvorm en daarom hoort dit graf in fase 4

4. Overledene: geen informatie

GRAF 286 (fig. 16.254)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S25.35 en S26.26
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 4a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 1,14 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,60 m

c. Botspoor: midden in de kuil tussen twee houtsporen is nog een spoor weergegeven, waarbij het onduidelijk is of het een botspoor of een houtspoor is. Als we aannemen dat de riemtong (zie 3b) op de heup ligt, zou het om een bovenbeen kunnen gaan

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 73

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 262

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

286.1 gordel V25.039 koperlegering, riemtong of eindbeslag met drie nietknoppen en
gegraveerde decoratie

d. Datering vondsten: de sets met driehoekige riemtongen (*Gürtel* 3a) worden in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 6-7 (570-610) geplaatst

4. Overledene: geen informatie

GRAF 287 (fig. 16.255)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S25.37 en S26.34

b. Graftype: A2 kistgraf

c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend

b. Afmetingen kist (container 2): onbekend

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 70

e. Oversnijding: dit graf wordt oversneden door graf 261

f. Opmerking: het betreft slechts de hoek van een graf, dat voor het grootste deel buiten de opgraving ligt; het deel van dit graf waargenomen in werkput 25 heeft een iets andere oriëntatie dan het fragment in werkput 26

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V25.040

4. Overledene: geen informatie

GRAF 288 (fig. 16.255)

1. Algemeen

a. Put/spoor: S25.40

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 1-2 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,40 m

2. Breedte 0,84 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 166

e. Oversnijdingen: dit graf wordt door graf 262 oversneden

f. Opmerking: vanwege de oversnijding en vooral het gegeven dat de oriëntatie van dit graf volstrekt uniek is voor dit deel van het grafveld, wordt een datering in fase 1 of 2 vermoed

3. Vondstmateriaal: geen

4. Overledene: geen informatie

GRAF 289 (fig. 16.255)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.46
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 95
 e. Oversnijding: waarschijnlijk werd graf 238 door dit graf oversneden
 f. Opmerking: het betreft slechts een deel van een grafkuil, die slechts in één werkput is waargenomen maar niet een andere werkput, waarin deze wel aanwezig geweest moet zijn

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 289.1 gordel V25.049 koperlegering; eenvoudige gesp met schilddoorn
 d. Datering vondsten: de gesp met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 4 geplaatst (530-555)

4. Overledene: geen informatie**GRAF 290 (fig. 16.256)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.48
 b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 2,50 m
 2. Breedte 1,05 m
 b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 1. Lengte ca. 2,30 m
 Afmetingen kist (container 3):
 1. Lengte ca. 1,86 m
 2. Breedte 0,30 m
 c. Botsporen: vier lange beenderen zijn ingetekend. De sporen van het linkerbeen strekken zich uit over 88 cm (bovenkant bekken tot onderkant onderbeen). Van het rechterbeen is een klein stuk ingetekend (20 cm). Het stuk bot links van het linkerbeen (26 cm lang; linkeronderarm? rechteronderbeen?) hoort daar anatomisch niet te liggen en zal binnen de kist verplaatst zijn
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 68
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 291
 f. Opmerking: de kistsporen hebben een afwijkende vorm en lijken te dicht op de botsporen te liggen, zodat er weinig ruimte is voor het bovenlichaam en hoofd van de dode. Waarschijnlijk zijn kistplanken verplaatst, bijvoorbeeld door instorting

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:
 290.1 lans V25.052 ijzer, lanspunt, gerestaureerd
 290.2 gordel V25.051 ijzer, gesp (niet in collectie aangetroffen)
 - indet. V25.050 ijzer, fragment
 c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (niet in de collectie aangetroffen) V25.053

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk, waarschijnlijk volwassen
- b. Gebaseerd op: geslacht vanwege bijgift (wapen), leeftijd vanwege lengte botsporen

GRAF 291 (fig. 16.256)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.49
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 1,34 m
 - 2. Breedte 0,64 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 69
- e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 290 en een kuil S25.10 uit de Volle of Late Middeleeuwen

*3. Vondstmateriaal: geen**4. Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
- b. Gebaseerd op: beperkte lengte van de kuil

GRAF 292 (fig. 16.257)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S25.50 en S26.20
- b. Graftype: A3 kistgraf met kuilbeschoeiing
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 1,04 m
- b. Afmetingen kuilbeschoeiing (container 2):
 - 2. Breedte 0,76 m
- Afmetingen kist (container 3):
 - 2. Breedte 0,44 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 78
- f. Opmerking: twee delen van het graf zijn in twee werkputten blootgelegd, maar tussen beide werkputten zit enige ruimte, waardoor de lengte onbekend is

3. Vondstmateriaal

- b. Bijgiften/uitrusting:

292.1	lans	V26.017 ijzer, lanspunt
-------	------	-------------------------

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: mannelijk
- b. Gebaseerd op: bijgift (wapen)

GRAF 293 (fig. 16.258)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S26.16
- b. Graftype: A2 kistgraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,22 m
2. Breedte 0,68 m

b. Afmetingen kist (container 2):

2. Breedte 0,34 m

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 51

e. Oversnijdingen: de rand van het graf wordt oversneden door S26.18 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 293.1 mes V26.013 en 014 ijzer; handvat los van kling gevonden

4. Overledene: geen informatie**GRAF 294 (fig. 16.258)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S26.17
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 0,96 m
2. Breedte 0,66 m

b. Overige containers: niet waargenomen

c. Botsporen: de W-kant van de kuil bevatte een concentratie botresten; wat voor skeletdelen het betreft is onbekend omdat de botresten te fragiel waren om te bergen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 63

f. Opmerking: de kuil is merkwaardig klein, maar de botresten en knikwandpot wijzen wel op een graf. Indien het een gestrekte inhumatie is, zoals vrijwel alle andere graven, gaat het om een jong kind

3. Vondstmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- 294.1 pot V26.011 aardewerk, grijs, knikwandpot Siegmund 3.22 met onderbroken composiet-radstempel, rand beschadigd (door recente verstoring), was compleet

d. Datering vondsten: de knikwandpot hoort volgens de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in de *Phasen* 6-8 (570-640 na Chr.)*4. Overledene*

- a. Geslacht, leeftijd: jong kind
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 96 cm)

GRAF 295 (fig. 16.259)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S26.25
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 0,65 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de kuilen S25.19 en S25.27 uit de Volle of Late Middeleeuwen

3. *Vondstmateriaal*

b. Bijgiften/uitrusting:

295.1 gordel V26.022 ijzer, eenvoudige gesp met schilddoorn

d. Datering vondsten: de gesp met schilddoorn (*Gürtel* 2.6/7c) wordt in de Duitse *Niederrhein*-typochronologie in *Phase* 4 geplaatst (530-555)4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 296 (fig. 16.259)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S26.31

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 0 (Kl. III)

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 2,48 m

2. Breedte 1,22 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 84

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 297 (fig. 16.259)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S26.42

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 0

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 0,78 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 58

e. Oversnijding: de kuil wordt oversneden door de kuilen S26.27, 29, 32 en 52 en hierdoor grotendeels verstoord

f. Vondsten of houtstructuren die bewijzen dat het om een graf gaat, ontbreken. De omvang en oriëntatie komen echter zo goed overeen met andere graven, dat een interpretatie als graf voor de hand ligt

3. *Vondstmateriaal*: geen4. *Overledene*: geen informatie**GRAF 298 (fig. 16.259)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S26.45

b. Graftype: A1 kuilgraf

c. Fase: 0

2. *Structuur*

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,70 m

2. Breedte 0,76 m

- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 38
- e. Oversnijdingen: de kuil wordt oversneden door een (sub)recente verstoring

3. *Vondstmateriaal*: geen

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 299 (fig. 16.260)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S26.47
- b. Graftype: A2 kuilgraf
- c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,52 m
 - 2. Breedte 0,84 m
- b. Afmetingen kist (container 2):
 - 1. Lengte 2,16 m
 - 2. Breedte 0,46 m
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 87
- e. Oversnijdingen: het graf ligt geheel vrij

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:

299.1	vuurslag?	V26.037 ijzer, textielresten; gezien de textielresten aan de gordel gedragen; lijkt echter te groot voor vuurslag
299.2	mes	V26.034 ijzer
-	kistbeslag?	V26.036 ijzer, beslag in hartvorm
-	spijker?	V26.035 ijzer

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 300 (fig. 16.261)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S27.201
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,70 m
 - 2. Breedte 1,62 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 71
- f. Opmerking: hoewel een verkleuring als hout van de bodem wordt genoemd op de tekening, zijn er geen duidelijke kistsporen waargenomen. Een verstoring wordt door de opgravers als roefkuil gezien

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:

300.1	(beslag)	V27.048 koperlegering; opengewerkt plaatje met klinknageltjes
-------	----------	---
- d. Datering vondsten: dit opengewerkte beslag dateert in de *Niederrhein Phasen* 7-8 (585-640 na Chr.), waarschijnlijk fase 4b

4. *Overledene*: geen informatie

a. Put/spoor: S27.204
b. Graftype: A2 kistgraf
c. Fase: 4 (Kl. II)

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte	2,74 m
2. Breedte	1,64 m

b. Afmetingen kist (container 2):

1. Lengte	2,36 m
2. Breedte	0,98 m

c. Botsporen: aan de korte W-zijde van de kist is een schedelspoor van ca. 23x20 cm ingetekend.

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 74

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 283 en wordt zelf oversneden door een (sub)recente kuil en twee kuilen uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Opmerking: de kistsporen waren uitzonderlijk goed bewaard en hier kon worden vastgesteld dat de wandconstructie losstaat van de bodemplanken, aangezien de bodemplanken korter zijn dan de lengte van de kist. Datering: de kuil oversnijdt graf 283 en de grote afmetingen komen overeen met andere jonge graven, waardoor een jonge datering (fase 4) wordt vermoed.

a. Menselijke resten: bij het schedelspoor werden tandkapsels geborgen (V27.041), die echter niet gedetermineerd konden worden

b. Bijgiften/uitrusting:

301.1	(beslag)	V27.036 t/m 043 en 045 ijzer, beslag van schild of gordel?
301.2	vuursteen	V27.046

a. Put/spoor: S1.11
b. Graftype: A1 kuilgraf
c. Fase: 2 (Kl. II)

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte	1,00 m
------------	--------

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 126. Deze NW-ZO gerichte oriëntatie wijkt geheel af van de gebruikelijke ZW-NO-oriëntatie in het grafveld en komt maar bij drie graven voor (dit graf, 32 en 52). Een datering in fase 2 (zoals graf 52) wordt daarom vermoed

e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt crematiegraf 313 uit fase 1 en wordt zelf oversneden door graf 8, waarschijnlijk uit fase 4

f. Opmerking: omdat het spoor in het vlak niet rechthoekig is, is het in eerste instantie niet als graf gerekend. De coupe laat echter een 'goede' doorsnede zien met resten van botmateriaal

b. Bijgiften/uitrusting:

- gesmolten brons V1.074 koperlegering; onder meer van een armband? wellicht Romeins, opgespit uit crematiegraf 313?

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherf aardewerk (1x gladwandige kruik, Romeins) V1.015 vlak 1
- verbrand menselijk bot (2 g) V1.015 vlak 1

- fragment natuursteen 1x, fragmenten gesmolten glas 3x, fragmenten baksteen 17x, scherven aardewerk (1x rand van geverfde schaal laat-Romeins vorm Alzey 28, 1x knikwandpot; 13x gladwandig; 1x ruwwandig *Wölbwandtopf*; 1x Pingsdorf; 4x Paffrath; 1x Karolingische bolpot, Dorestad WIIa, geproduceerd te Mayen) V1.075 vlak 2
- verbrand menselijk bot (22 g) V1.075 vlak 2

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 303 (fig. 16.264)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.15
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 1. Lengte 1,72 m
 2. Breedte 0,74 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 22. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 20 uit fase 2
 f. Opmerking: deze kuil is in eerste instantie niet als graf gezien omdat duidelijke bijgiften ontbreken, maar omdat vorm en ligging overeen komen met andere graven, is een interpretatie als graf gerechtvaardigd

3. *Vondstmateriaal*

- c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):
 - scherven aardewerk (1x knikwandpot mer meerregelig radstempel (Siegmond groep 3); 1x knikwandpot met losse stempels en schuine bovenwand Siegmund 1.11) V1.023 (vlak 1)
 - scherven aardewerk (zelfde individu knikwandpot Siegmund 1.11) V1.041 (vlak 2)

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 304 (fig. 16.265)

1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.54b
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 2. Breedte 1,10 m
 b. Overige containers: niet waargenomen
 d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 65
 e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 26 en graf 9
 f. Opmerking: het onregelmatig gevormde spoor 1.54 is bij de uitwerking gescheiden in S1.54a (graf 9, met kistsporen en een schedelspoor) en S1.54b (dit graf)

3. *Vondstmateriaal*

- b. Bijgiften/uitrusting:
 304.1 kralen V1.142 opaak glas 1x; V1.156 opaak glas 1x
 d. Datering vondsten: één van de kralen (V1.156) is tweekleurig en hoort dus in fase 3 of 4; vanwege de oversnijding is de jongste optie waarschijnlijk

4. *Overledene*: geen informatie

GRAF 305 (fig. 16.264)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.56
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3a (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

1. Lengte 1,12 m
 2. Breedte 0,58 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 22. Deze bijna op het noorden gerichte oriëntatie is afwijkend in het grafveld als geheel, maar dezelfde als een kleine groep graven in dit deel van het grafveld. Enkele graven van deze groep zijn door vondsten en oversnijdingen aan fase 3a gekoppeld, wat ook voor dit graf vermoed wordt

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door kuil S1.16 uit de Volle of Late Middeleeuwen

f. Opmerking: deze kuil is in eerste instantie niet als graf gezien omdat duidelijke bijgaven ontbreken, maar omdat vorm en ligging overeen komen met andere graven, is een interpretatie als graf gerechtvaardigd

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (knikwandpot, kleine diameter, scherpe halsribbel) V1.066 (vlak 2)

4. Overledene

- a. Geslacht, leeftijd: onvolwassene
 b. Gebaseerd op: beperkte lengte kuil (maximaal 112 cm)

GRAF 306 (fig. 16.264)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.57
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen kuil (container 1):

2. Breedte 1,24 m

b. Overige containers: niet waargenomen

d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 43

e. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de laatmiddeleeuwse greppel S3.28

f. Opmerking: deze kuil is in eerste instantie niet als graf gezien omdat duidelijke bijgaven ontbreken, maar omdat vorm en ligging overeen komen met andere graven, is een interpretatie als graf gerechtvaardigd

3. Vondstmateriaal

c. Overige vondsten (gefragmenteerd, verspreid over grafkuilvulling):

- scherven aardewerk (indet.) V3.026 (vlak 2)
 - verbrand menselijk bot (2 g) V3.026 (vlak 2)

*4. Overledene: geen informatie***GRAF 307 (fig. 16.264)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.60
 b. Graftype: A1 kuilgraf
 c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1): onbekend
- b. Afmetingen kist (container 2): onbekend
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 53
- f. Opmerking: in eerste instantie niet als graf gerekend, omdat er geen duidelijke kuil is opgetekend; diverse houtsporen maken het echter aannemelijk dat hier een graf aanwezig is geweest

3. Vondstmateriaal: geen*4. Overledene:* geen informatie**GRAF 308 (fig. 16.266)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.93
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 2-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 2. Breedte 0,58 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 171
- e. Oversnijdingen: het graf wordt geheel oversneden door kuil S8.74 uit de Volle of Late Middeleeuwen
- f. Opmerking: een deel van het graf ligt buiten de opgraving

3. Vondstmateriaal: geen*4. Overledene:* geen informatie**GRAF 309 (fig. 16.266)***1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.22
- b. Graftype: A1 kuilgraf
- c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen kuil (container 1):
 - 1. Lengte 2,08 m
 - 2. Breedte 0,90 m
- b. Overige containers: niet waargenomen
- d. Oriëntatie (° t.o.v. noord): 76
- e. Oversnijdingen: dit graf oversnijdt graf 252 uit fase 3b
- f. Opmerking: op het eerste vlak werd door de opgravers geconcludeerd dat deze kuil geen graf was, mogelijk vanwege een afgeronde vorm en een iets afwijkende kleur van de vulling. Op vlak 2 is echter een rechthoekige kuil zichtbaar en de coupe heeft een rechthoekige doorsnede. Bovendien heeft de kuil een goede oriëntatie en positionering in relatie tot andere graven in de omgeving ('rijengrafveld'). Het is ook geen roofkuil van het onderliggende graf, want de skeletresten en enkele bijgiften van dat graf zijn onverstoord

3. Vondstmateriaal: geen*4. Overledene:* geen informatie

GRAF 310 (fig. 16.267)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.01
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 70 x 40 cm, diepte 19 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf lijkt inhumatiegraf 7 te oversnijden
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.003 (127 g; vlak 1) en V1.078 (242 g; vlak 2): vrouw? 20-40 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|--|----------------------------------|
| 310.1 | aardewerk, ca. 16 s van knikwandpot met tenm. 5 groeven | V1.003 (vl. 1) en V1.078 (vl. 2) |
| 310.2 | aardewerk, 3 scherven ruwwandig aardewerk | V1.003 (vl. 1) |
| 310.3 | bewerkt dierlijk bot, handvat? | V1.003 (vl. 1) |
| 310.4 | gesmolten object (koperlegering), waarschijnlijk <i>S-fibula</i> | V1.004 (vl. 1) |
| 310.5 | vingerring (koperlegering) | V1.079 (vl. 2) |
| 310.6 | dierlijk bot (73 g) varken | V1.078 (vl. 2) |
- d. Datering vondsten: *S-fibulae* komen de gehele 6^{de} eeuw voor; knikwandpotten met groeven horen in de Rijnlandse chronologie tot *Phase 5* (555-570 na Chr.) maar komen in Wijchen aantoonbaar eerder voor

GRAF 311 (fig. 16.267)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.02
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: vrijwel rond, diameter 70 cm, diepte 28 cm;
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door paalkuil S1.03 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 c. Vulling/opbouw: op vlak 2 zijn een lichtgekleurde insteek en een kern van botresten en houtskool onderscheiden

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.005 (59 g; vlak 1) en V1.073 (1165 g; vlak 2): man, 30-54 jaar, slijtage lage rugwervels
 b. Bijgiften/uitrusting:
- | | | |
|-------|--|--------|
| 311.1 | bewerkt dierlijk bot, decoratie van groeven en puntcirkels | V1.073 |
|-------|--|--------|

GRAF 312 (fig. 16.267)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S1.05
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, diameter 18 cm, diepte 25 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door paalkuil S1.06 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.007 (92 g; vlak 1) V1.072 (799 g; vlak 2): mogelijk twee individuen, één van 21-24 jaar en één van 35-50 jaar; één van beide is man; het is ook mogelijk dat resten van meerdere personen vermengd zijn geraakt bij het verzamelen van crematiemateriaal door de nabestaanden op de plaats van verbranding, aangezien vaak meermaals van dezelfde verbrandingsplaatsen gebruik werd gemaakt

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|----------------------------|----------------------|
| 312.1 | fragment, gesmolten | V1.008 koperlegering |
| 312.2 | dierlijk bot (19 g) varken | V1.072 en V1.007 |

GRAF 313 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.10
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 1 (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 80x90 cm, diepte 27 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 302
 c. Vulling/opbouw: het grootste deel van de kuil wordt gevormd door een lichter gekleurde kuilinsteek en aan de rand van de kuil bevindt zich een kleinere donkere vulling van geconcentreerde crematieresten en houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.012 (126 g; vlak 1) en V1.069 (238 g; vlak 2): vrouw?? ouder dan 20 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|---|--------------------------------|
| 313.1 | munt, <i>denarius</i> , Trajanus, RIC 98 | V1.013 zilver |
| 313.2 | beslagstukken, wsch. van gordel (vergelijk 326.1) gesmolten | V1.013 en V1.069 koperlegering |
| 313.3 | glas, 8 druppels gesmolten | V1.012 en V1.069 glas |
| 313.4 | aardewerk, rand en oor van oorpot Alzei 30 | V1.012 |

- d. Datering vondsten: de munt is geslagen tussen 103 en 117 na Chr. maar aangezien deze munten ook na de midden-Romeinse tijd nog bleven circuleren, zegt dit weinig over de datering van het graf. Indien de gesmolten beslagstukken inderdaad van een laat-Romeinse soldatengordel afkomstig is zoals de gelijkenis met 326.1 doet vermoeden, gaat het waarschijnlijk om een crematie uit de periode 380-450 na Chr.

GRAF 314 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.35
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 3a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond of ovaal, diameter 60 cm, minder dan 10 cm diep
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 12
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.021 (216 g) individu van 31-40 jaar oud

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|---|----------------------|
| 314.1 | rond object - munt of schijffibula; gesmolten | V1.022 koperlegering |
| 314.2 | de gordelbeslagstukken uit graf 12 zijn waarschijnlijk uit dit graf opgespit, evenals mogelijk de <i>francisca</i> ; samen dateren ze in de Duitse <i>Niederrhein Phase 4</i> | |

GRAF 315 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S1.83
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, diameter 50 cm, diepte 11 cm

- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door kuil S1.71 uit de Volle of Late Middeleeuwen
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V1.096 (671 g) individu van 30 – 60 jaar oud
 b. Bijgiften/uitrusting:
 315.1 bewerkt dierlijk bot, 5 fragmenten, kam? decoratie van groeven V1.096

GRAF 316 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.05
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 4 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, diameter 35 cm, diepte 35 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt de inhumatiegraven 36, 48 en 49
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.013 (807 g) vrouw? 30-60 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 316.1 beslagplaatje met klinknagels V3.014 koperlegering
 losse klinknagels, strips, deels gesmolten
 316.2 bewerkt dierlijk bot; mesheft? V3.013 bot
 316.3 dierlijk bot (20 g) varken V3.013 bot

GRAF 317 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.19
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 2a (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: afgerond rechthoekige kuil van 40x65 cm; vrijwel vlakke bodem
 b. Oversnijdingen: dit graf was zichtbaar op het hoogste archeologische vlak; gezien de ouderdom van de vondsten, die dit graf in fase 2 plaatsen, is dit eerder een kwestie van zichtbaarheid van sommige crematiegraven door het houtskool in de vulling dan een aanwijzing voor een jonge datering
 c. Vulling/opbouw: de onderste laag bevat houtskool en crematieresten; de bovenste laag is vrijwel schone grond

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.021 (550 g) onvolwassene +/- 12 jaar oud
 b. Bijgiften/uitrusting:
 317.1 dikke gesp (rechte gespdoorn) met ovaal riembeslag V3.022 koperlegering
 317.2 smalle hoge geprofileerde gesp met smalle doorn V3.022 koperlegering
 317.3 vogelfibula, draad in naaldhouder V3.022 koperlegering
 317.4 schijffibula met pressblech-decoratie? restant *pressblech* V3.021 messing?
 twee fragmenten gesmolten V3.022 koperlegering
 317.5 grote kraal van kristal met bronsdraad door gat V3.022 kristal, koperlegering
 317.6 drie kralen, bandvorm, 1x geel 2x kobaltblauw, smeltsporen V3.022 opaak glas
 317.7 dierlijk bot (43 g) varken en schaap/geit V3.021 bot
 d. Datering vondsten: vogelfibulae dateren in Rijnland Phase 3 (485-530 na Chr.), terwijl beide gespen eerder in Phase 2 (440-485) thuishoren

GRAF 318 (fig. 16.268)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.26
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 80x60 cm, bijna vlakke bodem, diepte 32 cm
 b. Oversnijdingen: het spoor ligt geheel vrij
 c. Vulling/opbouw: de onderste laag bevat houtskool en crematieresten; de bovenste laag is vrijwel schone grond
 d. Opmerking: de hoeveelheid crematieresten is gering. Datering: vanwege de nabijheid tot crematiegraf 327, uit fase 1, wordt dezelfde datering voor dit graf vermoed

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.010 (3 g) geen determinatie mogelijk

GRAF 319 (fig. 16.268)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.27
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 100x60 cm, diepte 25 cm
 b. Oversnijdingen: het spoor ligt geheel vrij
 c. Vulling/opbouw: de kuil bestaat uit één laag met houtskool en crematieresten, maar onderin een deel van de kuil was een concentratie met grote fragmenten herkenbaar. Datering: vanwege de nabijheid tot crematiegraf 327, uit fase 1, wordt dezelfde datering voor dit graf vermoed, wat aansluit bij het glas (3c)

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.009 (514 g) man 20-40 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 319.1 glas, 6 scherven olijfgroen glas V3.009 glas
 c. Datering: hoewel de wandscherven net aan een type kunnen worden toegeschreven, komen kleur, structuur en diameter van deze scherven overeen met anderelaat-Romeinse scherven glas uit Wijchen (Van Lith, deze bundel, Isings 96). Waarschijnlijk wijst dit op een laat-Romeinse datering van dit graf

GRAF 320 (fig. 16.269)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S3.41
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 2 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 30x40 cm, diepte 10 cm
 b. Oversnijdingen: onder de 'vuile laag' S1.12 ligt dit crematiegraf geheel vrij
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.064 (7 g) geen determinatie mogelijk
 b. Bijgiften/uitrusting:
 320.1 aardewerk, ruwwandige schaal, verbrand (9 scherven, ca. de helft aanwezig) V3.065

d. Datering vondsten: deze schaal dateert in de Rijnlandse *Phasen* 3-5 (485-555). Hoewel dit graf net zo goed in de Wijchense fase 2 als 3a past, wordt voor de vroegste datering gekozen, omdat het meest dichtbij gelegen crematiegraven (317) ook uit fase 2 stamt

GRAF 321 (fig. 16.269)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.43
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-2 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, ca. 70x90 cm, vrijwel vlakke bodem, diepte 30 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 39 en graf 42 uit fase 2 of 3a
- c. Vulling/opbouw: de onderste laag bevat houtskool en crematieresten; de middenlaag bestaat uit vrijwel schone grond en bovenop ligt opnieuw een laag houtskool en crematie

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.066 (154 g; uit onderste laag) en V3.067 (uit bovenste laag) – individu 30-60 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 321.1 2 fragmenten koperlegering, gesmolten V3.068

GRAF 322 (fig. 16.267)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S3.64
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 30x30 cm, diepte 30 cm, ronde bodem
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 47
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V3.107 (8 g) en V3.128 (102 g; door oversnijding in oversnijdende kuil aangetroffen) individu ouder dan 20 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 322.1 bewerkt dierlijk bot, cilindrisch object V3.101 bot

GRAF 323 (fig. 16.270)

1. Algemeen

- a. Put/spoor: S4.26
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: vrijwel rond, 80x80 cm, diepte 45 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt graf 55 uit fase 4b
- c. Vulling/opbouw: de onderste laag bevat houtskool en crematieresten; de bovenste laag betreft vrijwel schone grond

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V4.114 (459 g; vlak 3) – vrouw?? 20-40 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

323.1 scherven aardewerk (3x indet, 1x Pingsdorf) V4.020 (vlak 1)

323.2 dierlijk bot (6 g) V4.114 (vlak 3)

d. Datering vondsten: het aardewerk met daartussen de Pingdorf-scherf is op vlak 1 geborgen in de schone grond, terwijl de concentratie crematieresten zich op vlak 3 bevond. Vermoedelijk is het aardewerk in het spoor nagezakt

GRAF 324 (fig. 16.270)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S4.48

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 3-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: langgerekt ovaal, 60x25 cm, diepte 16 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt inhumatiegraf 59

c. Vulling/opbouw: de onderste dunne laag bevat crematieresten; de bovenste laag betreft vrijwel schone grond

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V4.094 (177 g) individu 20-40 jaar met slijtage van de lage rugwervels

b. Bijgiften/uitrusting:

324.1 glas, gesmolten V4.094 glas

324.2 kraal V4.094 opaak glas/aardewerk?

GRAF 325 (fig. 16.269)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S4.58

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 1-2 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal 80x50 cm, diepte 34 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door de inhumatiegraven 57 en 39

c. Vulling/opbouw: vier dunne laagjes met groffe stukken crematie en houtskool worden afgewisseld met schonere lagen met zonder houtskool

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V4.043 (20 g) individu 7-14 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

325.1 bewerkt dierlijk bot, decoratie van groeven en puntcirkels V4.043 bot

325.2 dierlijk bot (3 g), wsch. varken V4.043 bot

GRAF 326 (fig. 16.270)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S5.13

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: langgerekt ovaal 120x40 cm; diepte 31 cm

b. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door een greppel uit de Late Middeleeuwen

c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: V5.009 (77 g; vlak 1) V5.063 (46 g; vlak 2) – individu 20-40 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|---|----------------------|
| 326.1 | rand van plaatje met puntcirkelversiering, deels gesmolten | V5.004 koperlegering |
| | druppels smelt, plaatje met gat, klinknageltjes | V5.064 koperlegering |
| 326.2 | ronde schelp (of bol stuk verbrand bot?) met puntcirkelversiering | V5.010 bot / schelp |
| 326.3 | bewerkt dierlijk bot, decoratie van groeven en puntcirkelversiering | V5.011 bot |

d. Vanwege de nabijheid van een laat-Romeins crematiegraf (327) en verbrande 4^{de} eeuwse scherven wordt hier ook een vroeg-5^{de} eeuwse datering vermoed**GRAF 327 (fig. 16.268)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S5.18 en S14.01

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 1 (Kl. I)

2. *Structuur*

a. Afmetingen/vorm kuil: afgerond rechthoekig, 60x140 cm, diepte 16 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 44

c. Vulling/opbouw: een ovaal centrum bevat crematieresten met een beetje houtskool, met daarnaast een insteek van bijna schone grond

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: V5.020 (45 g) geen determinatie

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|---|----------------------|
| 327.1 | schoenspijkers, ca. 37 stuks | V5.021 ijzer |
| 327.2 | strips gordelbeslag met klinknageltjes, <i>kerbschnitt</i> -decoratie | V5.021 koperlegering |

d. Datering vondsten: het gordelbeslag behoort, gezien de decoratie, tot een laat-Romeinse gordel uit de late 4e of eerste helft van de 5^{de} eeuw**GRAF 328 (fig. 16.268)**1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S5.21

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 1-3 (Kl. II)

2. *Structuur*

a. Afmetingen/vorm kuil: onbekend door oversnijdingen

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 44 en kuil S5.20 uit de Volle of Late Middeleeuwen

c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. *Vondstmateriaal*

a. Menselijke resten: V5.022 (167 g) individu 20-40 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

- | | | |
|-------|--|----------------------------|
| 328.1 | bewerkt dierlijk bot, decoratie van groeven en kruisen, met stift van koperlegering van boven naar beneden er doorheen | V5.022 bot / koperlegering |
| 328.2 | grote tand (zwijn?) | V5.022 bot |

GRAF 329 (fig. 16.271)1. *Algemeen*

a. Put/spoor: S6.01

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 0

2. *Structuur*

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 40x50 cm, diepte 14 cm
- b. Oversnijdingen: dit graf ligt geheel vrij
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool, met daarin gele vlekken (waarschijnlijk brokken schone grond)

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: V6.008 (358 g) vrouw? 20-40 jaar

GRAF 330 (fig. 16.271)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.42
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen/vorm kuil: vrijwel rond, diameter 65 cm, diepte 52 cm
- b. Oversnijdingen: het graf wordt afgedekt door een vuile laag maar ligt verder geheel vrij
- c. Vulling/opbouw: er zijn drie lagen herkenbaar: de onderste 10 cm bestaan uit donkere grond (houtskool en groffe crematieresten); daarboven 20 cm lichtere grond met weinig crematieresten; de bovenste laag bestaat uit vrijwel schone grond. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit graf pas op vlak 3 als crematiegraf herkend is

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: V6.018 (vlak 2; afkomstig uit de middenlaag) V6.040 (332 g; vlak 3) vrouw 43-52 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:

330.1	spijker?	V6.041 ijzer; gecorrodeerd
330.2	druppels smeltbrons	V6.041 koperlegering
330.3	kleine voetkom Chenet 342	V6.042 aardewerk
- d. Datering vondsten: gezien de fijne uitvoering is bijgift 329.3 eerder laat-Romeins dan Merovingisch; waarschijnlijk late 4^{de} eeuw of begin 5^{de} eeuw

GRAF 331 (fig. 16.271)1. *Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.49
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1 (Kl. I)

2. *Structuur*

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 80x80 cm, diepte 25 cm
- b. Oversnijdingen: dit graf ligt geheel vrij
- c. Vulling/opbouw: de onderste laag bestaat uit een concentratie crematieresten en de bovenste laag uit brokken schone grond afgewisseld met vuile grond die wat houtskool bevat

3. *Vondstmateriaal*

- a. Menselijke resten: V6.099 (862 g) man? 20-30 met degeneratie van de wervelkolom
- b. Bijgiften/uitrusting:

331.1	beslag en hanger van soldatengordel	V6.090 koperlegering
	twee <i>astragal</i> -gordelplaten en andere onderdelen, deels gesmolten	V6.100 koperlegering
331.2	kam, bewerkt bot met bronzen niet, decoratie groeven en puntcirkels	V6.099 bot
- d. Datering vondsten: de onderdelen 331.1 maken deel uit van een soldatengordel uit de late 4^{de} of eerste helft van de 5^{de} eeuw (ca. 380-450 na Chr.)

GRAF 332 (fig. 16.271)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.52
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 55x55 cm, diepte 45 cm
 b. Oversnijdingen: op een hoger vlak ligt een middeleeuwse paalkuil boven dit graf
 c. Vulling/opbouw: de randen van de kuil wordt gevormd door een licht gekleurde kuilinstek en in het centrum bevindt zich een diepe kern van donkere crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V6.043 (4 g) individu 1-2 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 332.1 smeltbons V6.043 koperlegering

GRAF 333 (fig. 16.271)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S6.64
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: vrijwel rond, 50x50 cm, diepte resterend 30 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt geheel oversneden door inhumatiegraf 84, die waarschijnlijk ook de bovenkant van dit spoor heeft afgetopt
 c. Vulling/opbouw: de kuil heeft een opvallend lichte kleur, houtskool ontbreekt geheel. Het gaat blijkbaar om een bijzetting van geselecteerde (gewassen?) crematieresten vermengd met schone grond
 d. Omdat de kuil dezelfde omvang en vorm heeft als de crematiegraven 330 en 331 en er direct naast ligt, wordt dezelfde datering als die graven vermoed

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V6.098 (776 g) man? 35-44 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 333.1 spijker V6.091 ijzer
 333.2 (deels gesmolten), plus beslagknop V6.091, V6.098 koperlegering
 333.3 bewerkt bot, decoratie ribbels V6.098 bot

GRAF 334 (fig. 16.272)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.27
 b. Graftype: B-crematiegraf
 c. Fase: 1-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal 35x40 cm, diepte 15 cm
 b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 96
 c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V8.006 (412 g) individu 20-40 jaar
 b. Bijgiften/uitrusting:
 334.1 kam, bewerkt dierlijk bot, decoratie van groeven en puntcirkels V8.006 bot
 334.2 dierlijk bot (51 g) varken V8.006 bot

GRAF 335 (fig. 16.272)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S8.72
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond of ovaal, lengte ca. 45 cm, diepte 28 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 109
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V8.045 (44 g) individu waarschijnlijk ouder dan 20 jaar

GRAF 336 (fig. 16.273)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.05
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 4b (Kl. I)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 30x30 cm, diepte 12 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt inhumatiegraf 92 uit fase 4a
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V9.007 (219 g) individu 12-16 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:

336.1	dierlijk bot (9 g), wsch. varken	V9.007
-------	----------------------------------	--------

GRAF 337 (fig. 16.272)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.30
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1 (Kl. II)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 30x30 cm; diepte onbekend
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 118 uit fase 3b
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool
- d. Opmerking: dit graf is in het putwand-profiel verzameld (maar geen profieltekening beschikbaar)

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V9.016 (4 g) individu 20-40 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:

337.1	glas, 2 druppels gesmolten, olijfgroen
-------	--
- c. Datering: olijfgroen glas is eerder in laat-Romeinse contexten aangetroffen (Van Lith, deze bundel, Isings 96), zodat een vroege datering voor dit graf wordt vermoed

GRAF 338 (fig. 16.273)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S9.36

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 3b-4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: rond, 35x35 cm, diepte 8 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt inhumatiegraf 103

c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V9.020 (166 g) vrouw?? ouder dan 20 jaar

GRAF 339 (fig. 16.273)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S9.64

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 3b- 4 (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 35 x 40 cm, diepte 11 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf oversnijdt inhumatiegraf 125

c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten; gezien de lichte kleur bevatte de kuil weinig of geen houtskool

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V9.044 (86 g) individu waarschijnlijk ouder dan 20 jaar

GRAF 340 (fig. 16.273)*1. Algemeen*

a. Put/spoor: S9.86 en S9.10

b. Graftype: B-crematiegraf

c. Fase: 1-4a (Kl. III)

2. Structuur

a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, 70 cm lang, breedte onbekend, diepte 25 cm

b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 136 en door kuil S9.09 uit de Volle of Late Middeleeuwen

c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

d. Opmerking: S9.10 ligt direct boven dit graf en is waarschijnlijk geen onafhankelijk crematiegraf, maar een brok crematieresten en houtskool die door de oversnijding van middeleeuwse kuil S9.09 aan het oppervlak is gedeponeerd

3. Vondstmateriaal

a. Menselijke resten: V9.112 (35 g) en V9.008 (18 g; uit S9.10 op vlak 1) – individu 2-10 jaar

b. Bijgiften/uitrusting:

340.1 dierlijk bot (2 g), wsch. varken

V9.112

GRAF 341 (fig. 16.273)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S9.92
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-4a (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ovaal, lengte 48 cm; breedte/diepte onbekend
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt geheel oversneden door inhumatiegraf 124 uit fase 4b en pas waargenomen na afwerken van dat graf; bijgevolg gebrekkige documentatie van kleur en diepte
- c. Vulling/opbouw: onbekend

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V9.148 (220 g) individu ouder dan 20 jaar

GRAF 342 (fig. 16.274)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S10.09
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 0

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: rond, diameter 40 cm, diepte 12 cm
- b. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door de kuilen S10.08 en S10.10 uit de Volle of Late Middeleeuwen
- c. Vulling/opbouw: het betreft één vulling van een concentratie crematieresten met houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V10.003 (101 g) individu ouder dan 20 jaar

GRAF 343 (fig. 16.274)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.28
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-3 (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: ronde kern 60x60 cm op vlak 1; op vlak 3 onregelmatig; totale diepte ca. 40 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 246 (fase 3b-4) en mogelijk ook door inhumatiegraf 247; in beide inhumatiegraven is een flink brok crematieresten geborgen, afkomstig uit dit graf
- c. Vulling/opbouw: een deel van de kuil wordt gevormd door een lichter gekleurde kuilinsteeke en een grote ronde kern bestaat uit een donkere vulling van geconcentreerde crematieresten en houtskool

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V21.020 (749 g) en V21.054 (130 g; opgespit deel uit inhumatiegraf 246) en S21.011 (192 g; opgespit deel uit inhumatiegraf 247) – mogelijk twee individuen, man en vrouw, één was ouder dan 20 jaar
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 343.1 dierlijk bot (4 g), wsch. varken V21.020

GRAF 344 (fig. 16.274)*1. Algemeen*

- a. Put/spoor: S21.56
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-4a (Kl. III)

2. Structuur

- a. Afmetingen/vorm kuil: onregelmatig 100x60 cm, diepte 26 cm
- b. Oversnijdingen: dit crematiegraf wordt oversneden door inhumatiegraf 243 uit fase 4b
- c. Vulling/opbouw: de randen van de kuil wordt gevormd door een kuilinstek met minder crematieresten en in het centrum bevindt zich een ronde diepe kern van grotere brokken crematieresten

3. Vondstmateriaal

- a. Menselijke resten: V21.044 (1000 g) individu ouder dan 20 jaar

GRAF 345 (fig. 16.274)*1. Algemeen*

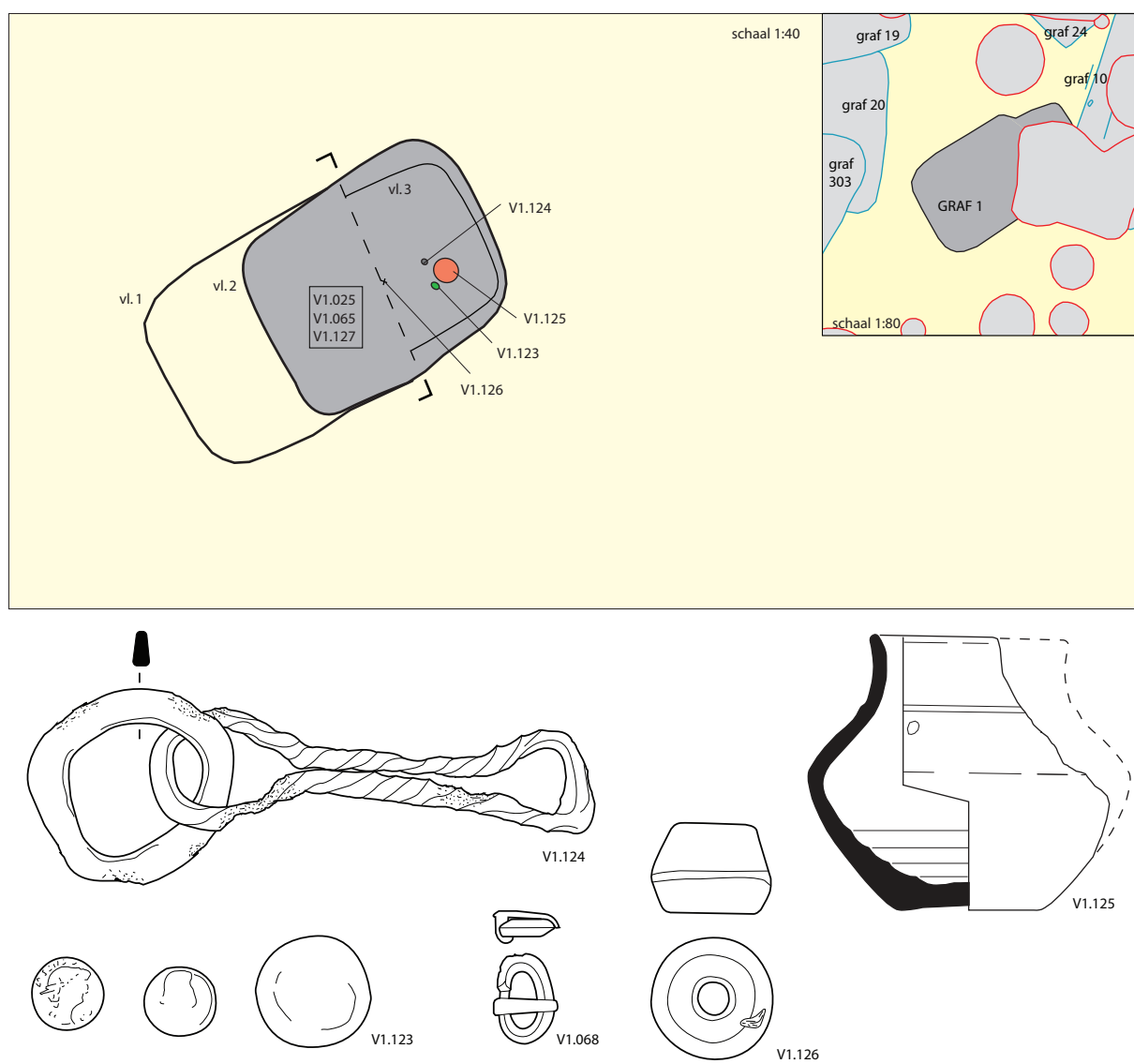
- a. Put/spoor: S23.03 (crematie bl)
- b. Graftype: B-crematiegraf
- c. Fase: 1-2 (Kl. III)

2. Structuur

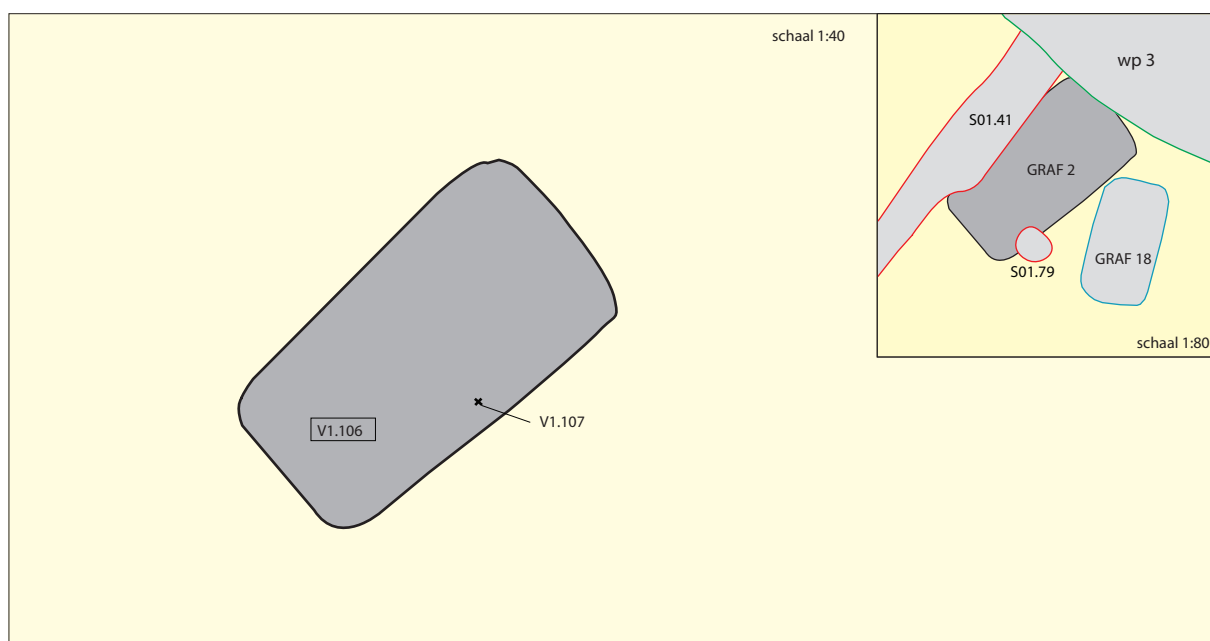
- a. Afmetingen/vorm kuil: onregelmatig, ca. 60x80 cm, diepte 40 cm
- b. Oversnijdingen: dit graf wordt oversneden door graf 272 en waarschijnlijk ook door graf 52; bovendien door een kuil (geen S-nr) uit de Volle of Late Middeleeuwen
- c. Vulling/opbouw: egale vulling van veel houtskool, fijne crematie en kleine bronsdruppels

3. Vondstmateriaal

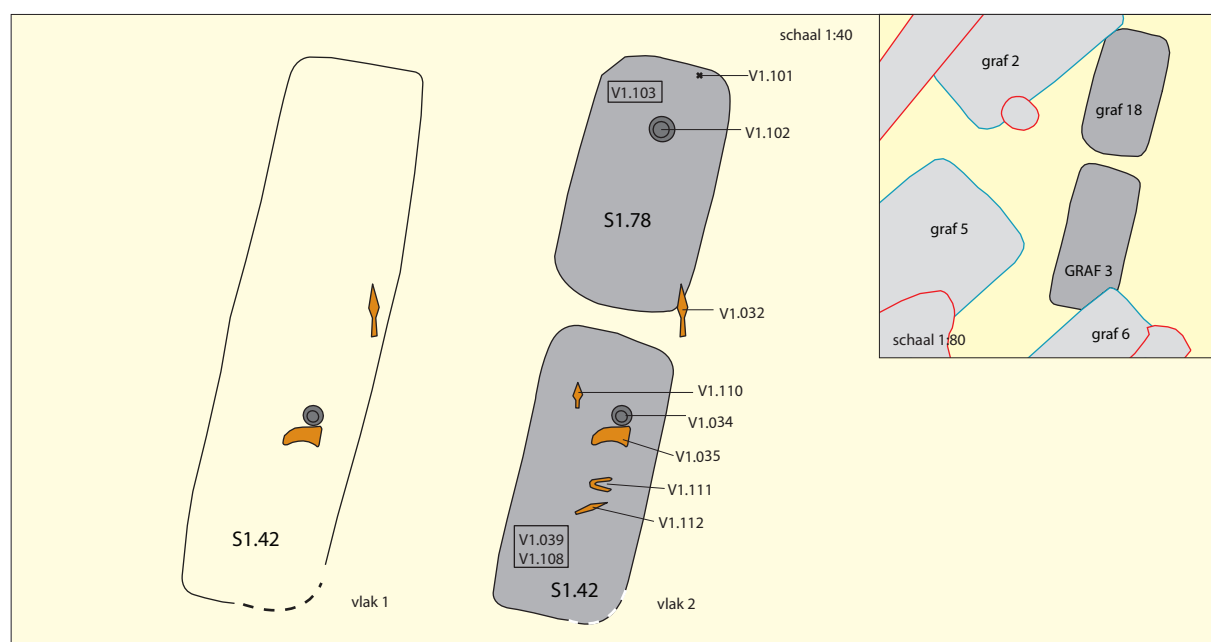
- a. Menselijke resten: V23.035 (niet aangetroffen in de collectie)
- b. Bijgiften/uitrusting:
 - 345.1 smeltbrons (niet aangetroffen in de collectie) V23.035



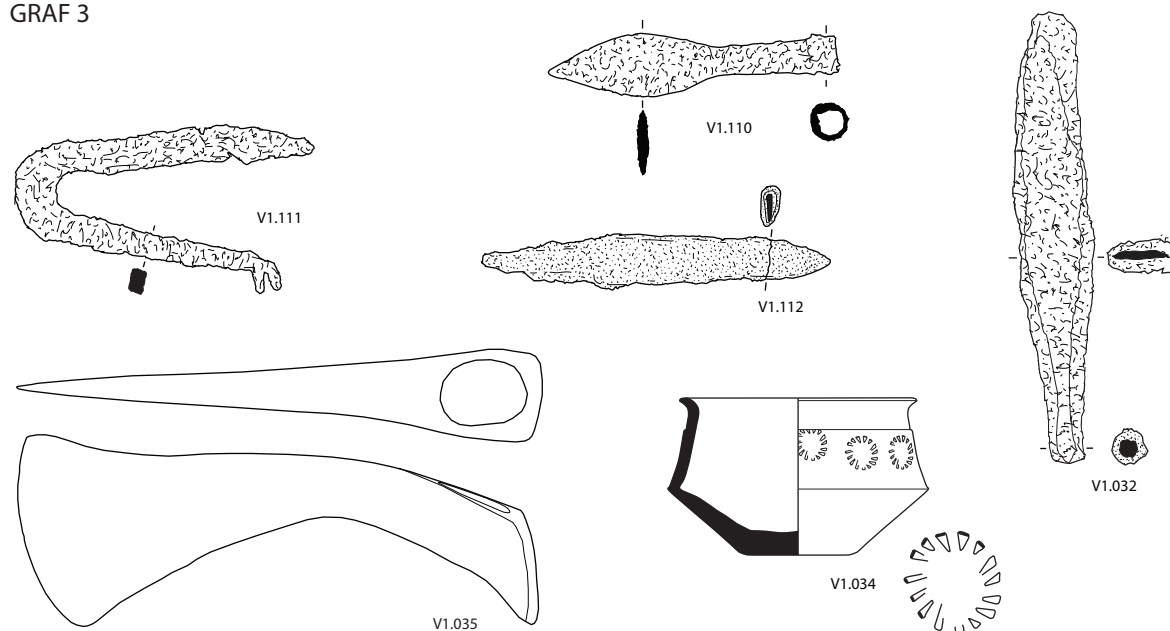
Figuur 16.2 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 1. Metaal en spinklos schaal 2:3, pot schaal 1:3



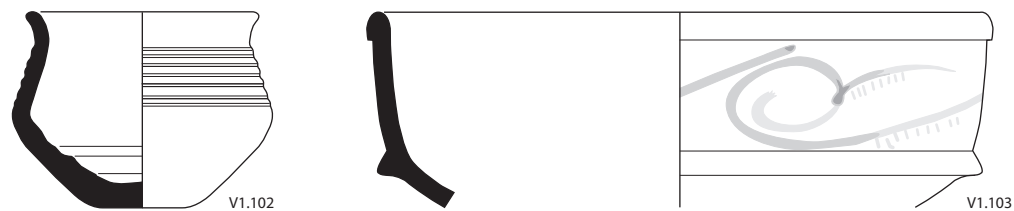
Figuur 16.3 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 2.



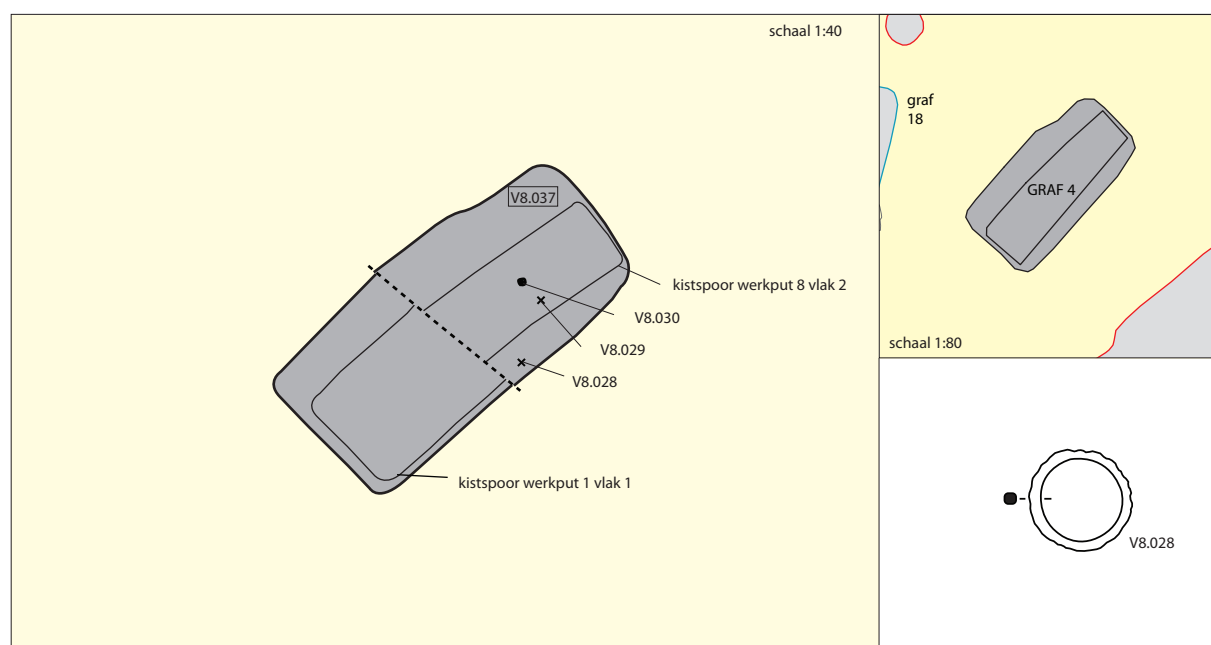
GRAF 3



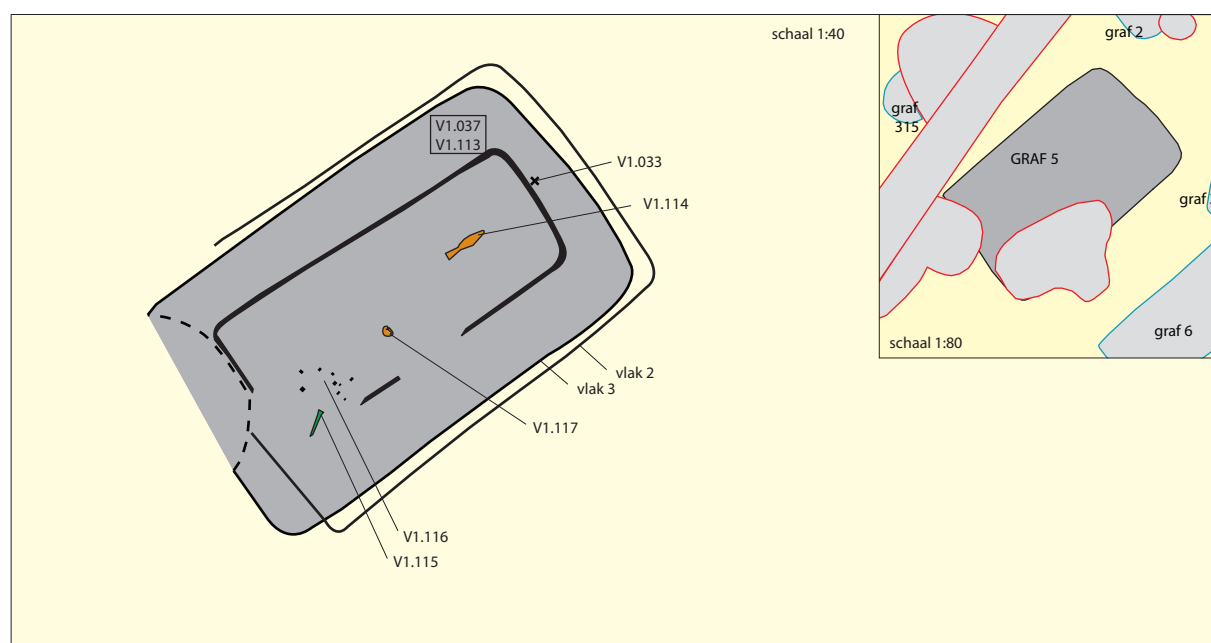
GRAF 18



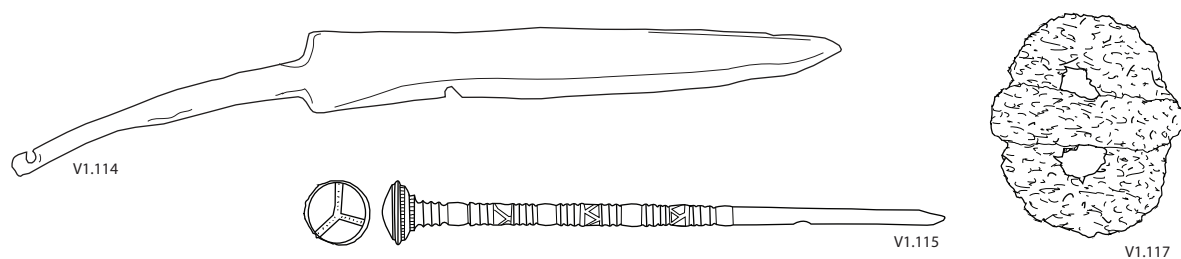
Figuur 16.4 Wijchen-Centrum. De kuilen en vondsten van graf 3 en graf 18.
Vondsten schaal 1:3, stempel aardewerk 1:1.

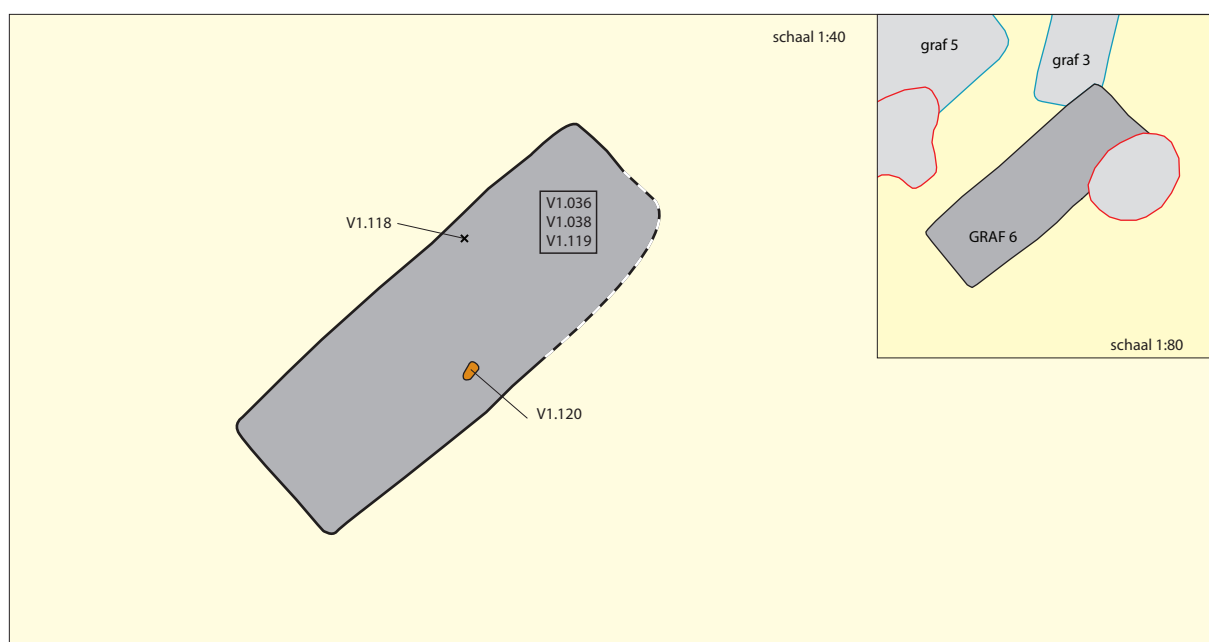


Figuur 16.5 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 4.
Vondst schaal 2:3.

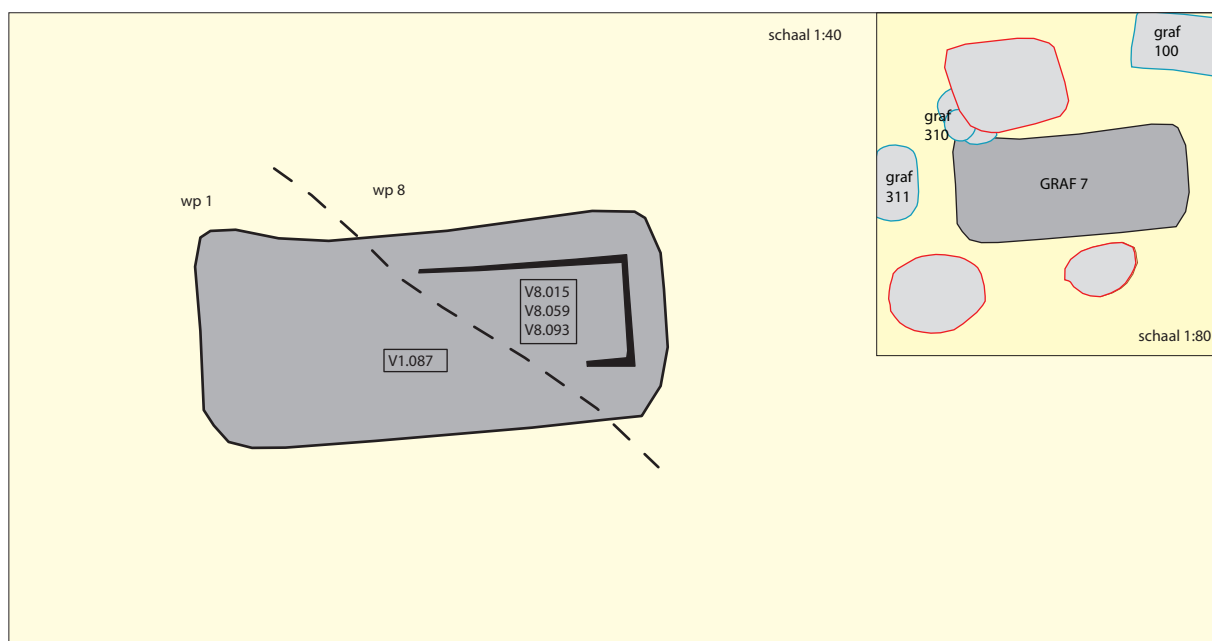


Figuur 16.6 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 5. Vondsten schaal 2:3.

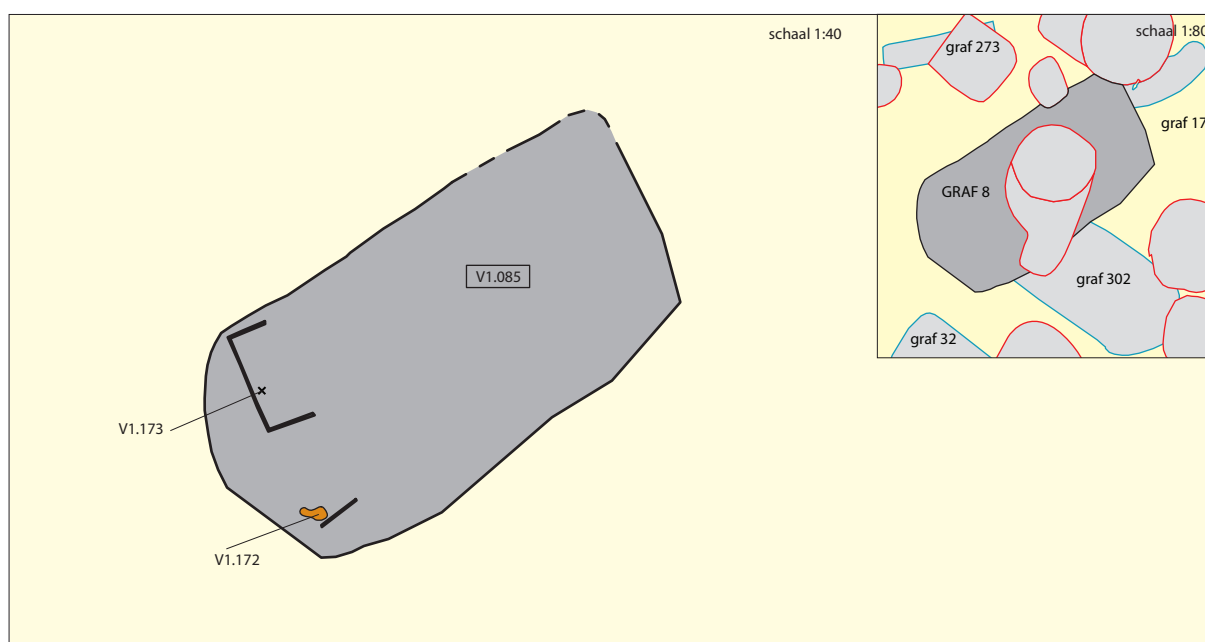




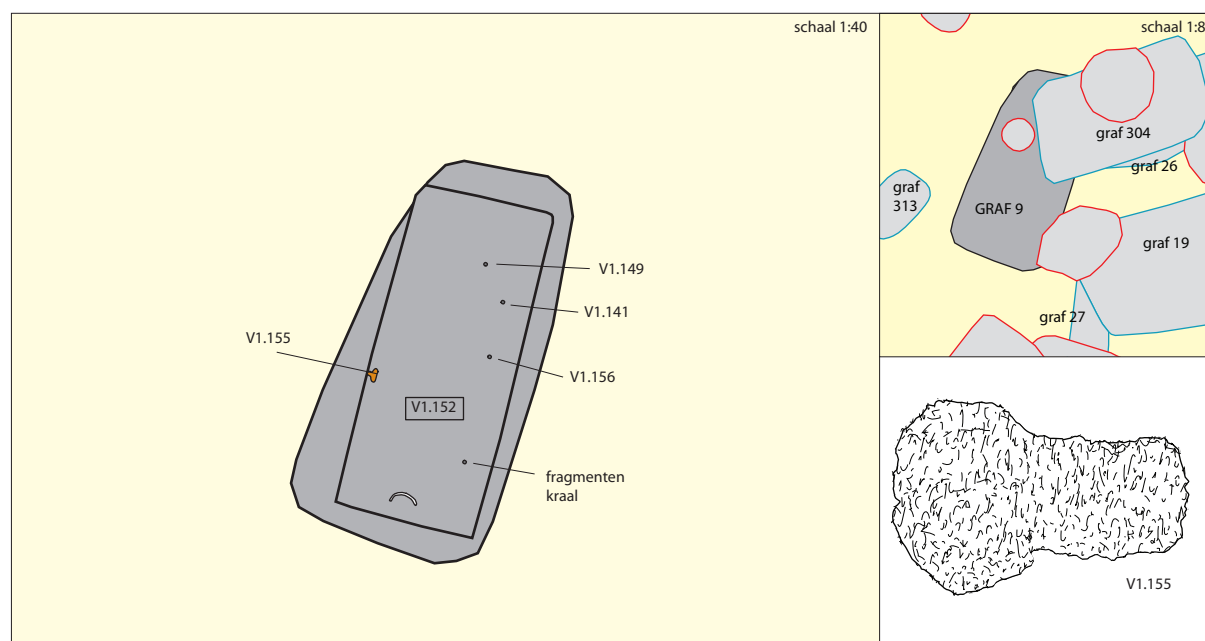
Figuur 16.7 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 6.



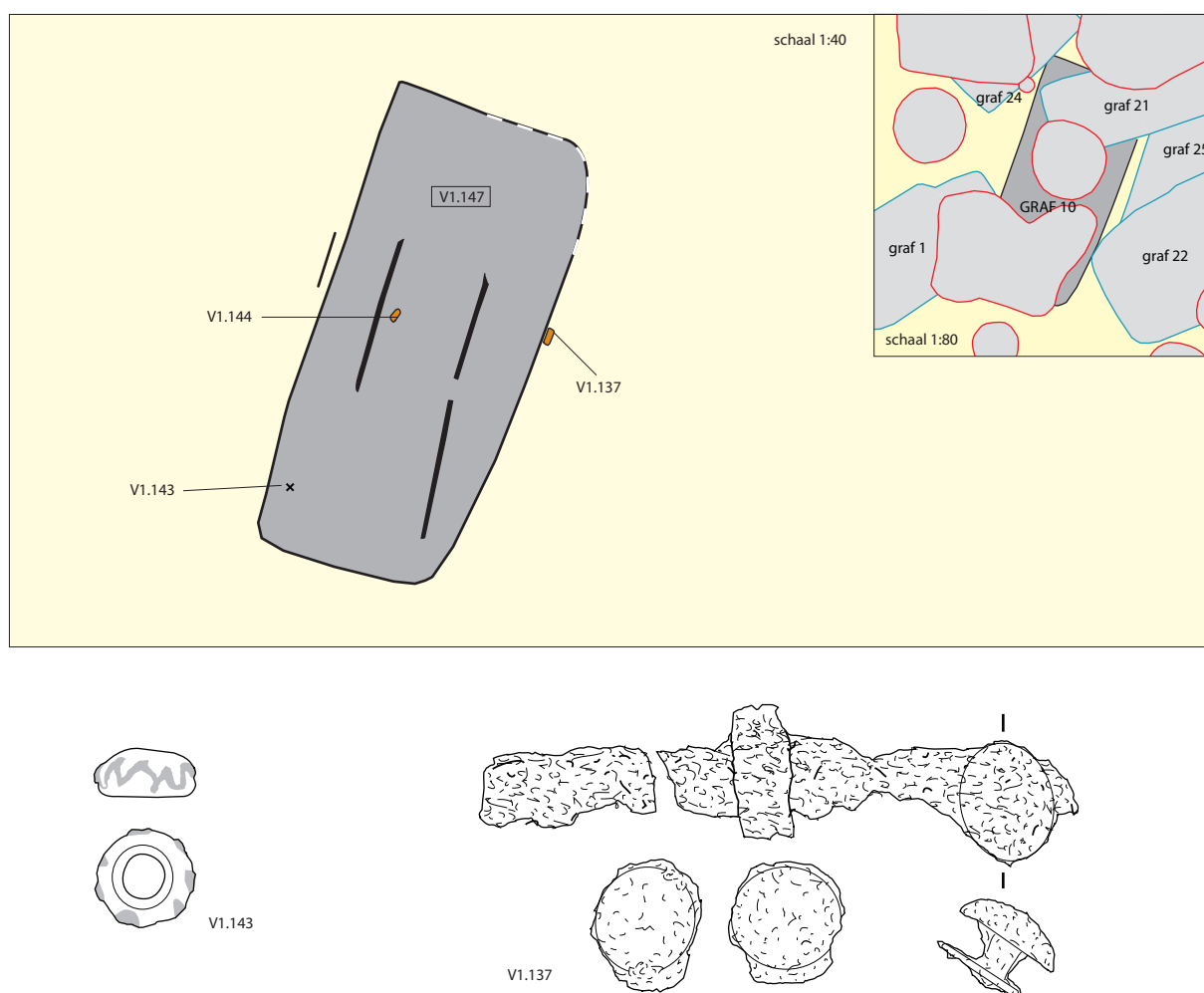
Figuur 16.8 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 7.



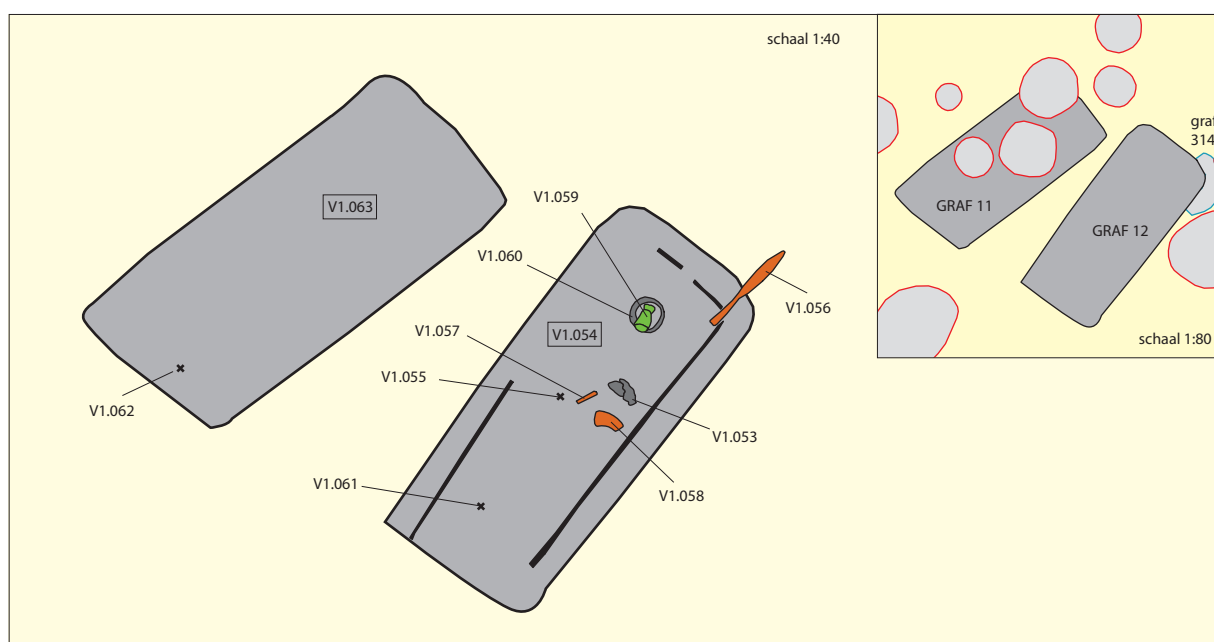
Figuur 16.9 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 8.



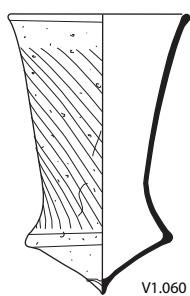
Figuur 16.10 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 9.



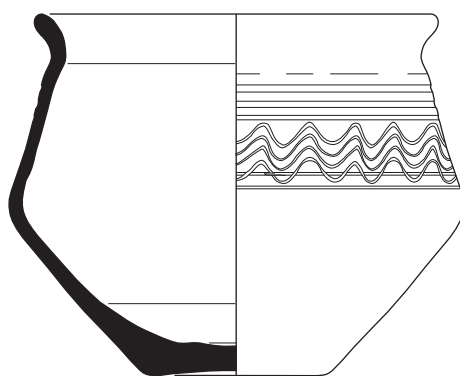
Figuur 16.11 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 10. V1.143 schaal 1:1, V1.137 schaal 2:3.



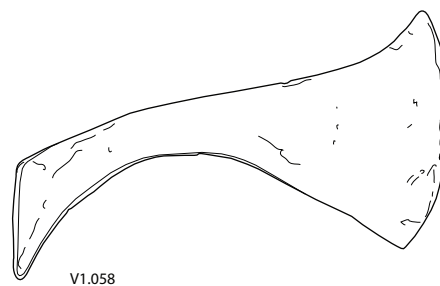
GRAF 12



V1.060

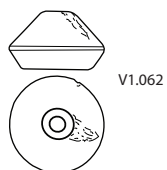


V1.053 en V1.059



V1.058

GRAF 11



V1.062



V1.055

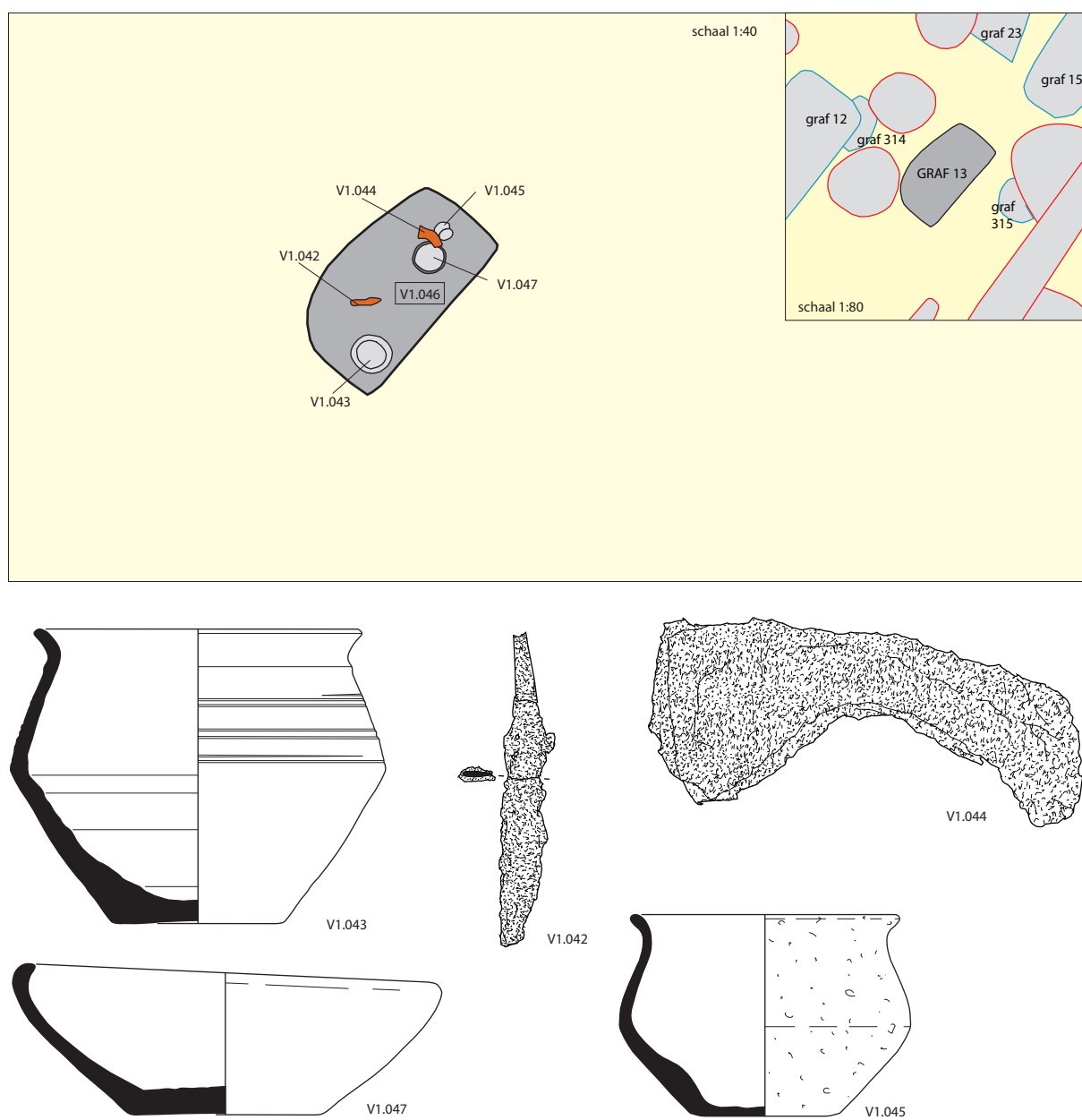


V1.061

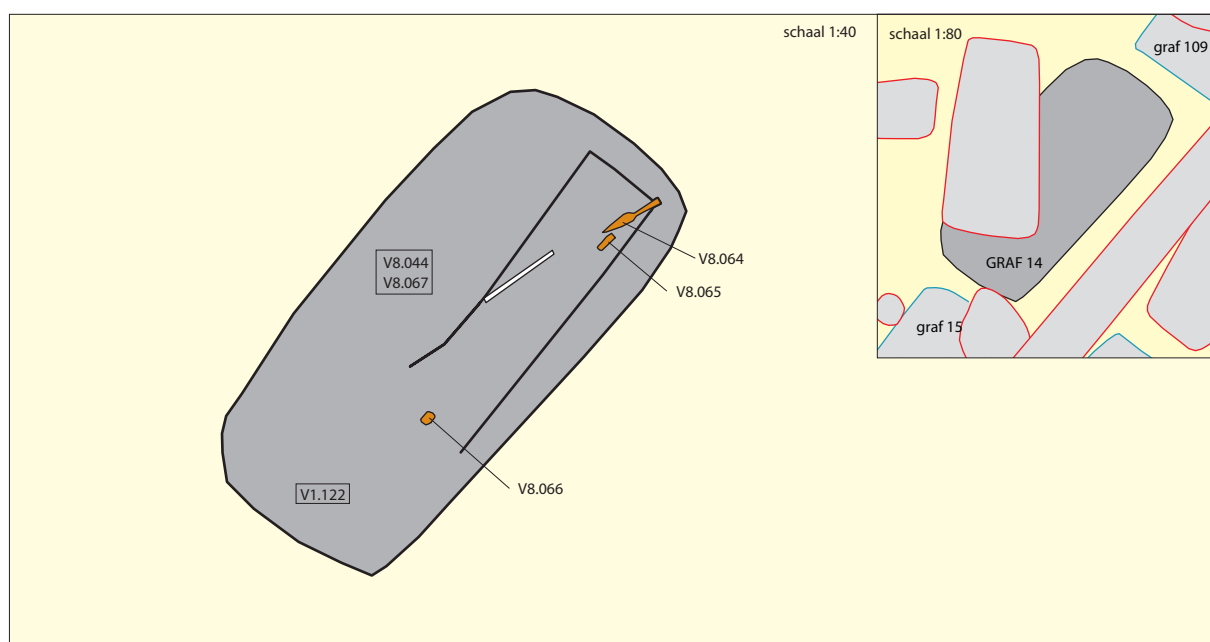


V1.061

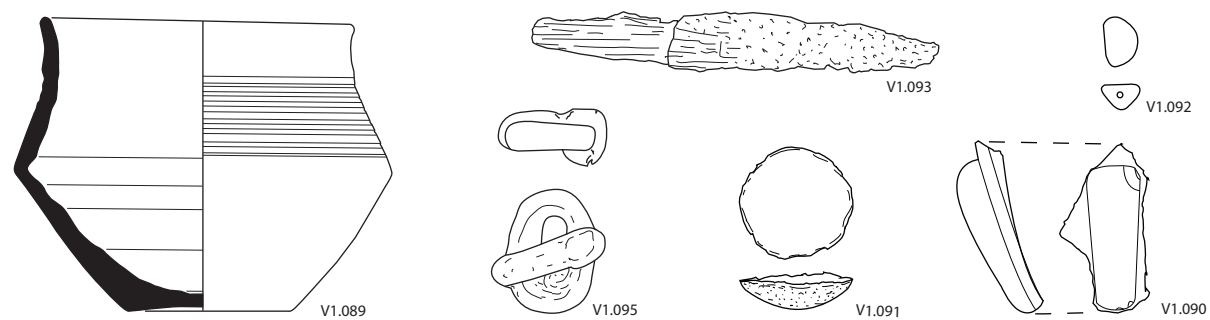
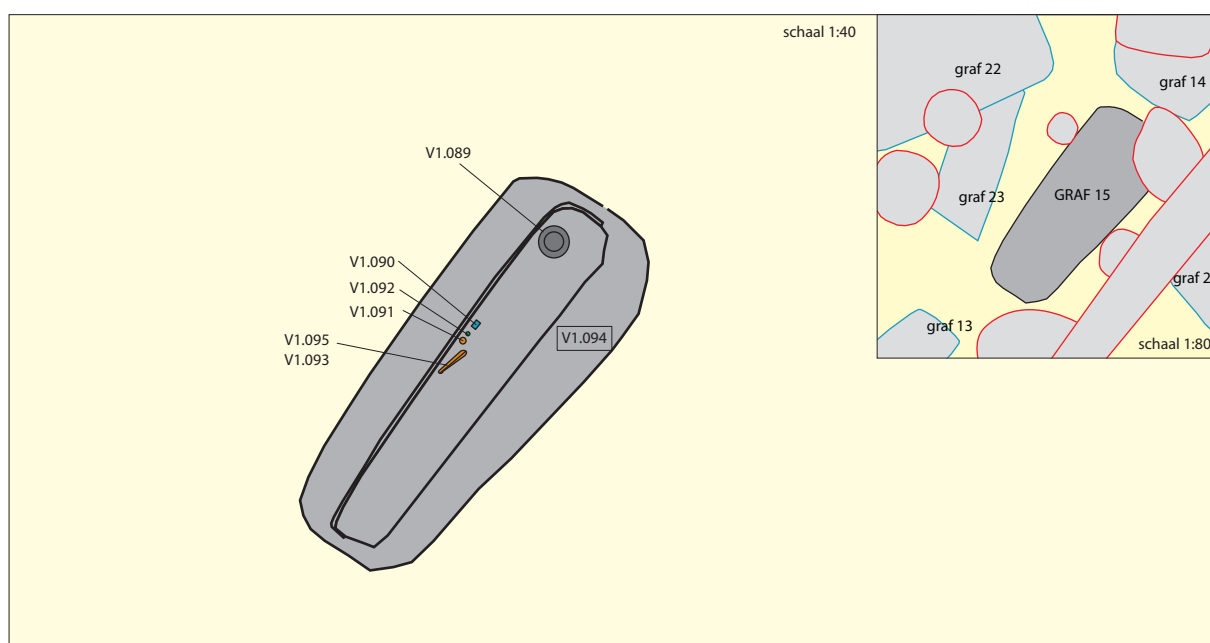
Figuur 16.12 Wijchen-Centrum. De kuilen en vondsten van graf 11 en graf 12.
Glas, aardewerk en bijl schaal 1:3. Beslagstukjes schaal 2:3.



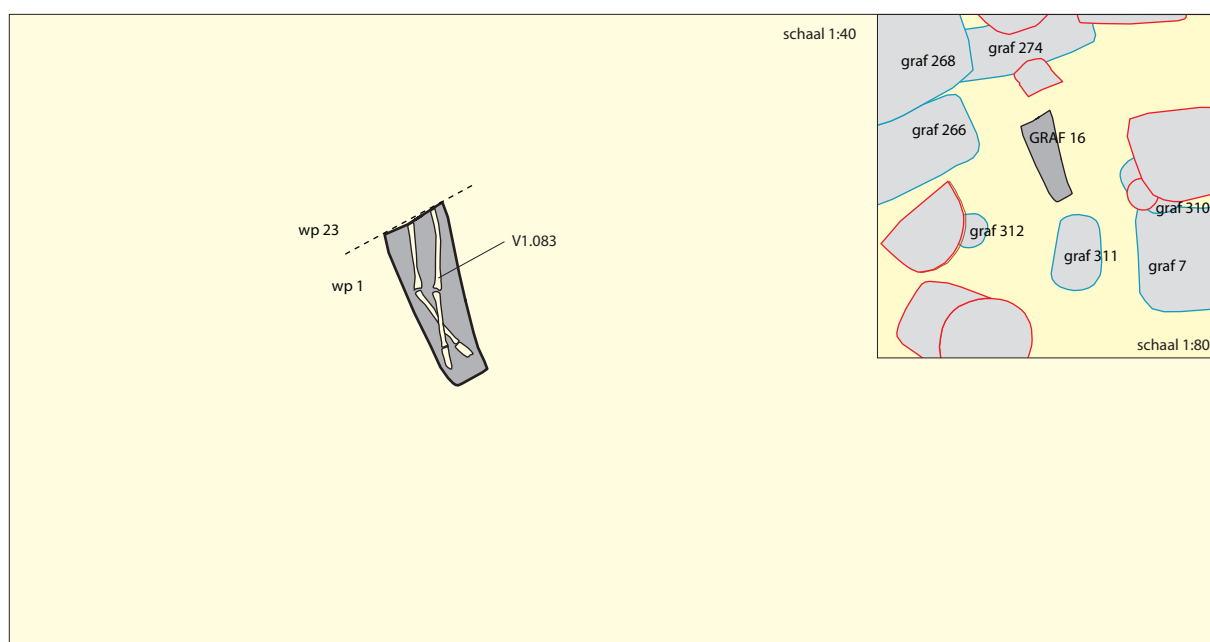
Figuur 16.13 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 13. Vondsten schaal 1:3.



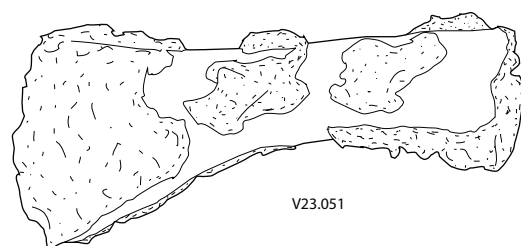
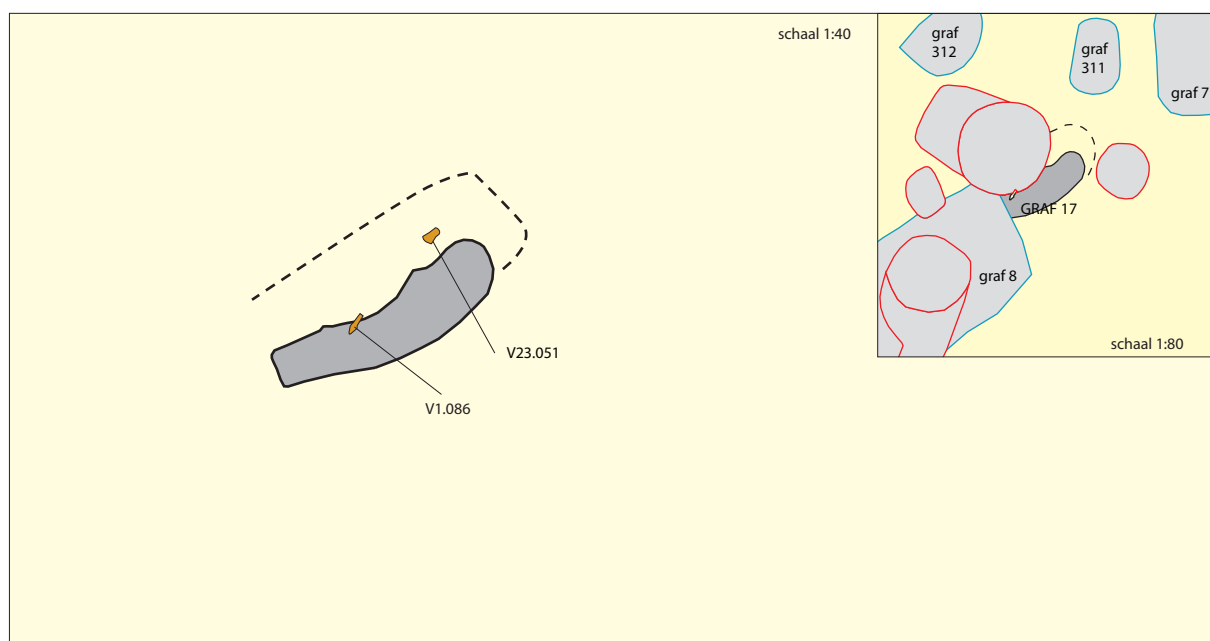
Figuur 16.14 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 14.



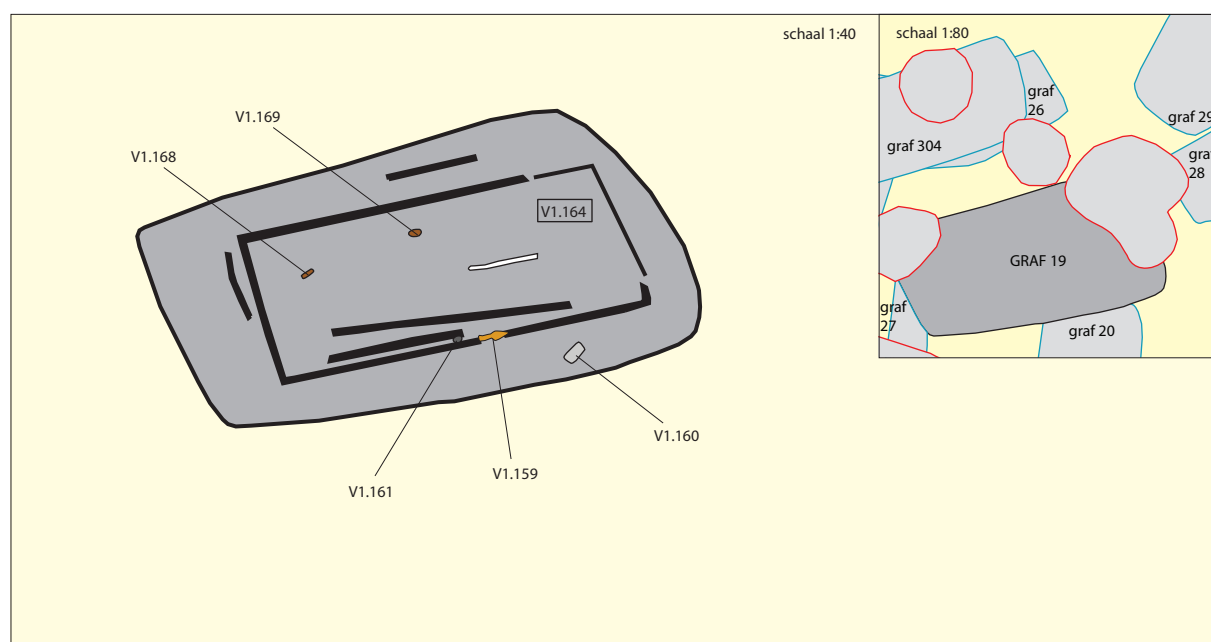
Figuur 16.15 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 15.
V1.089 en V1.093 schaal 1:3, overige schaal 1:2.



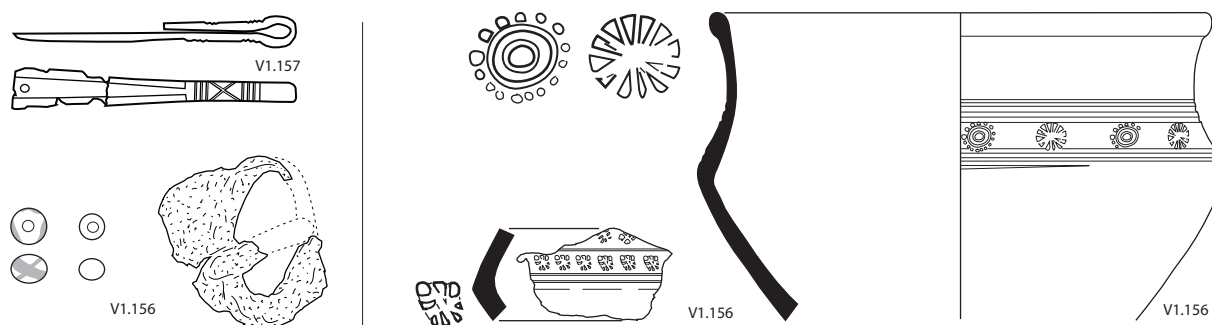
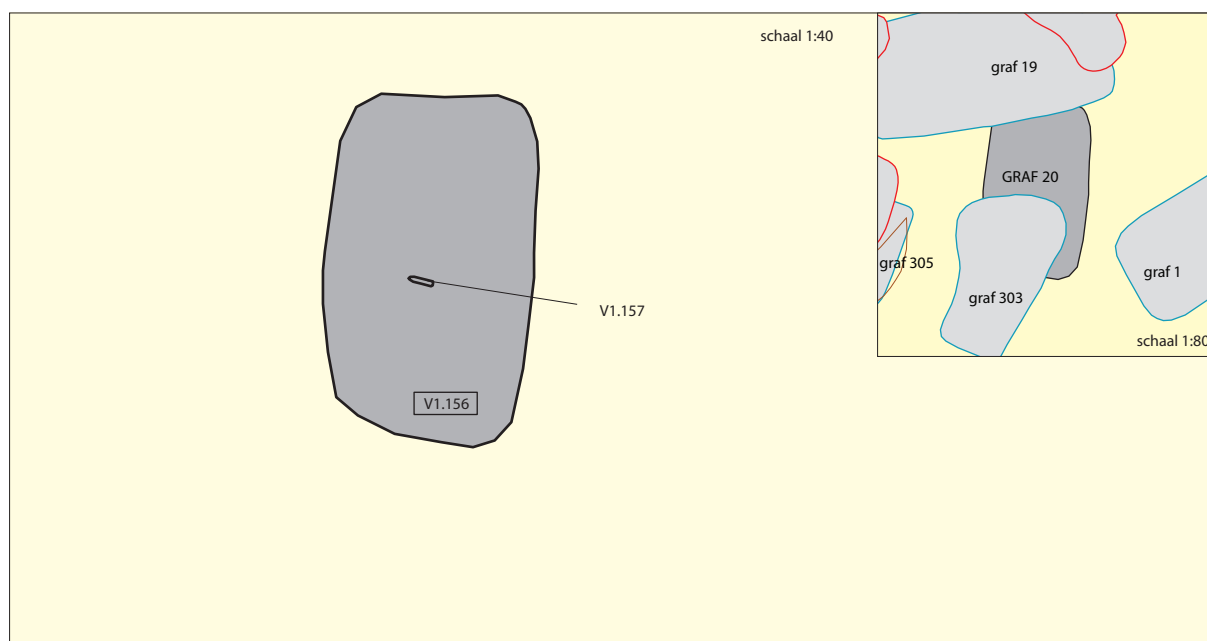
Figuur 16.16 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 16.



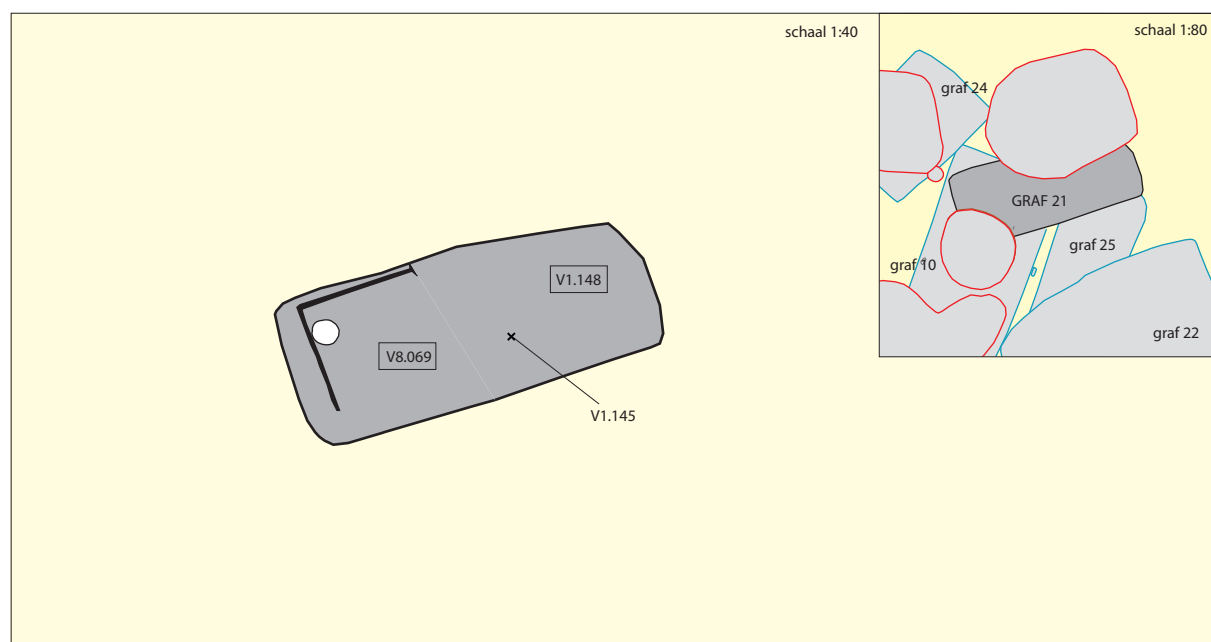
Figuur 16.17 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 17.
Vondst schaal 1:3.



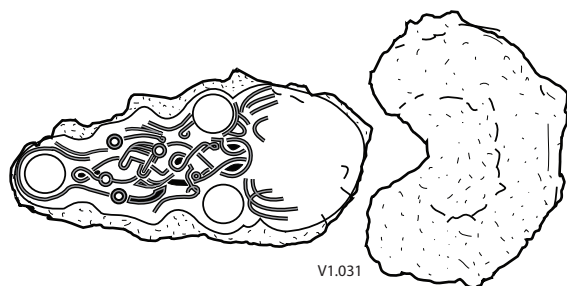
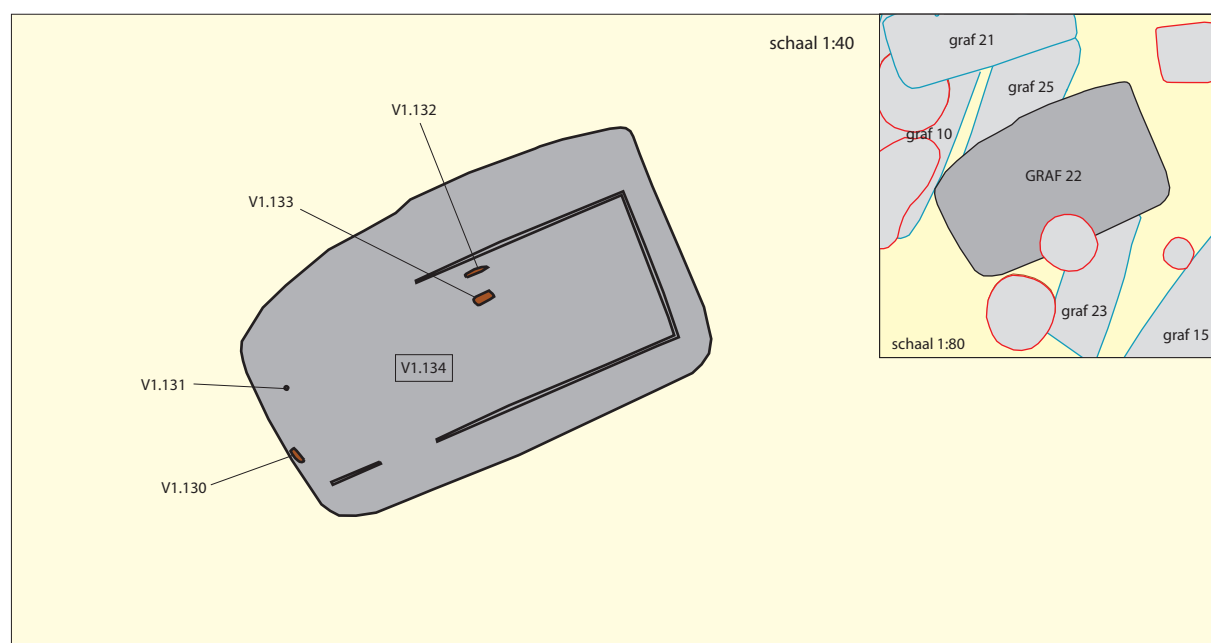
Figuur 16.18 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 19.



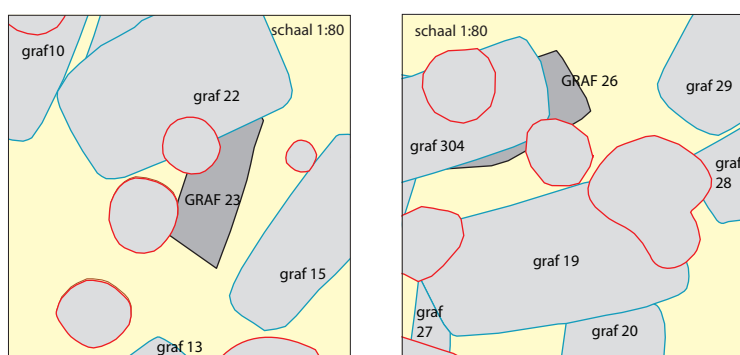
Figuur 16.19 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 20. Metaal en kralen schaal 2:3, aardewerk schaal 1:3 (stempels 1:1).



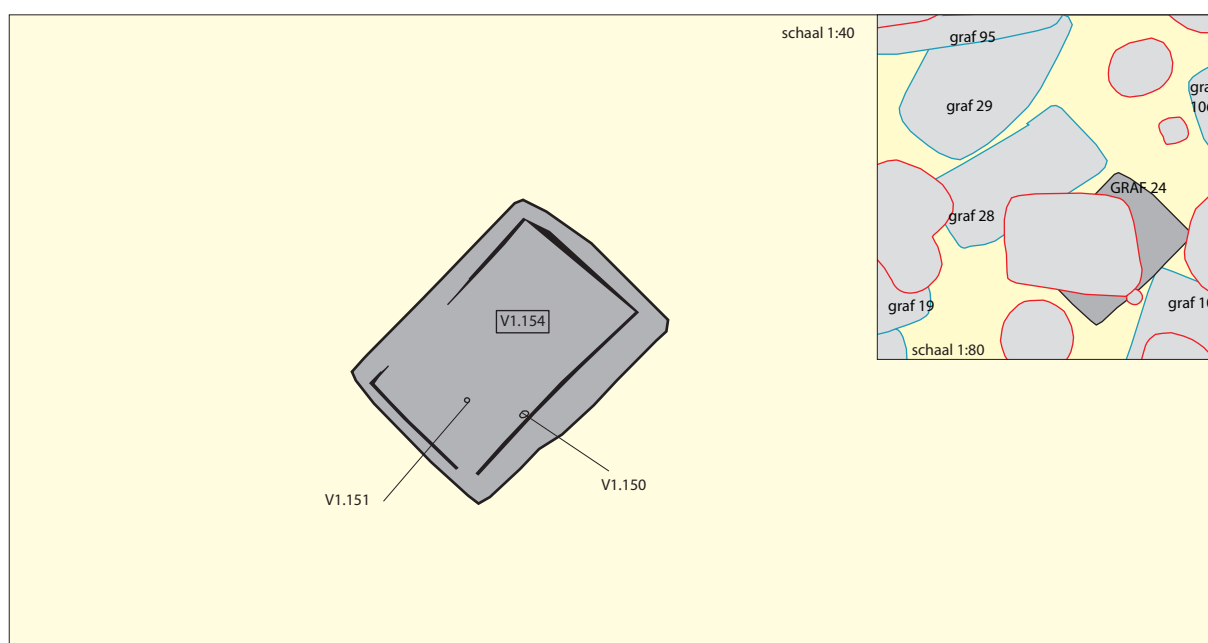
Figuur 16.20 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 21.



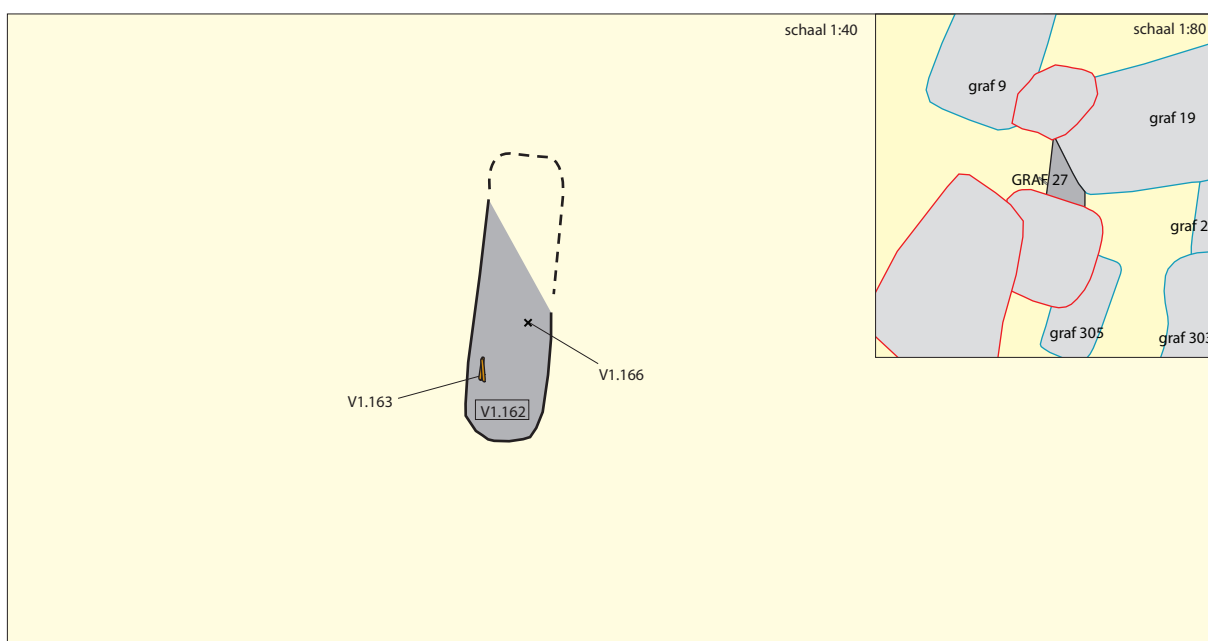
Figuur 16.21 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 22 en een vondst die waarschijnlijk uit dit graf komt (schaal 2:3-tekening van röntgenfoto).



Figuur 16.22 Wijchen-Centrum.
De situering van graf 23 en graf 26.

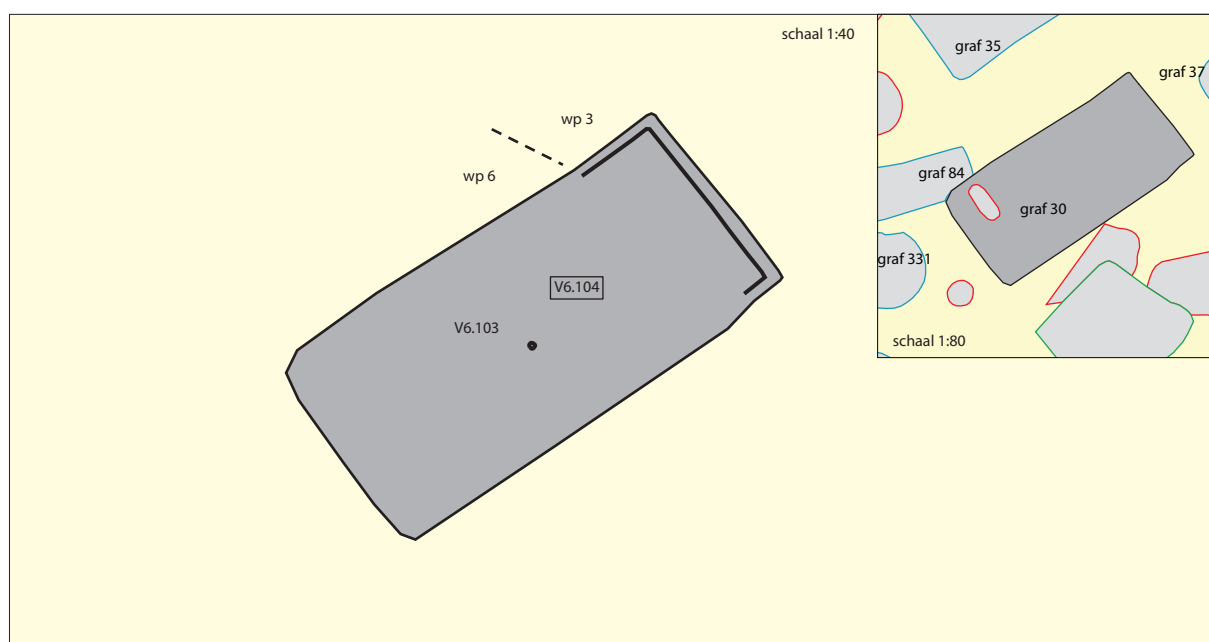


Figuur 16.23 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 24.

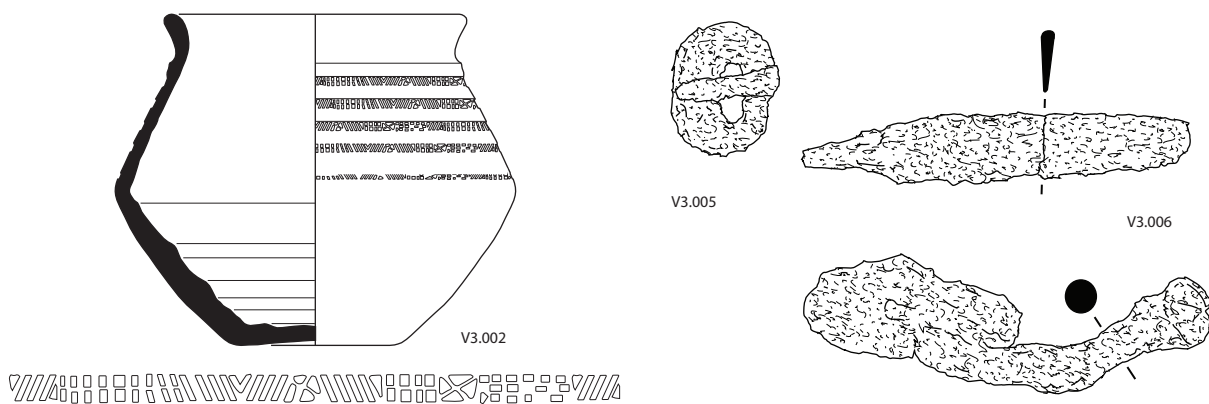
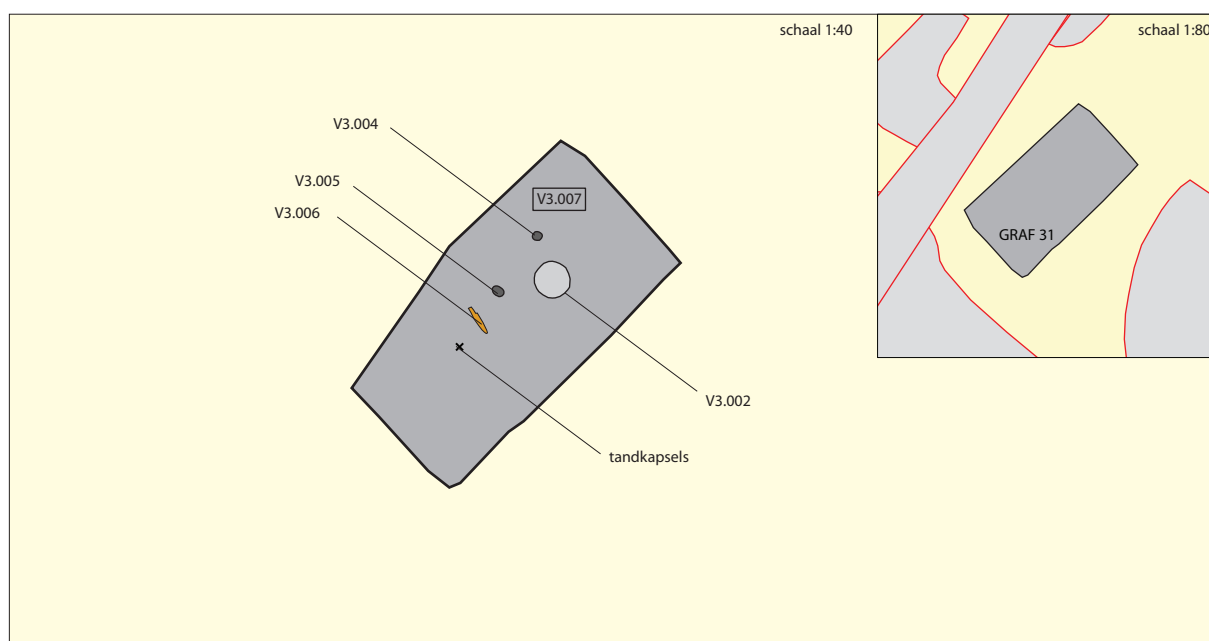


Figuur 16.24 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 27.

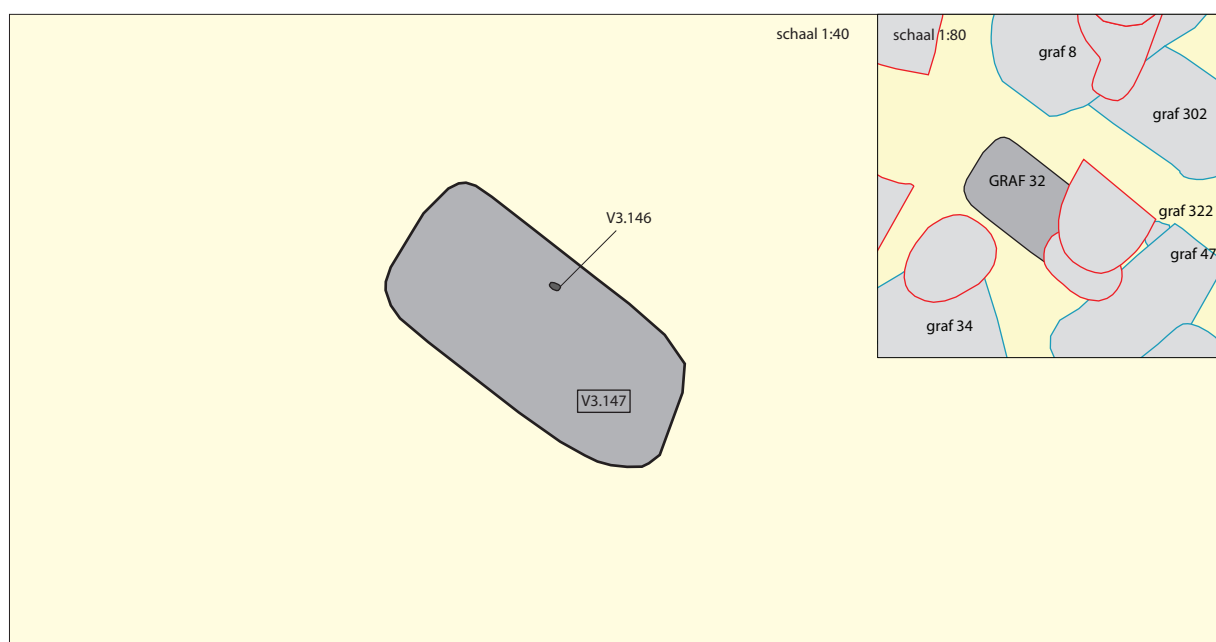




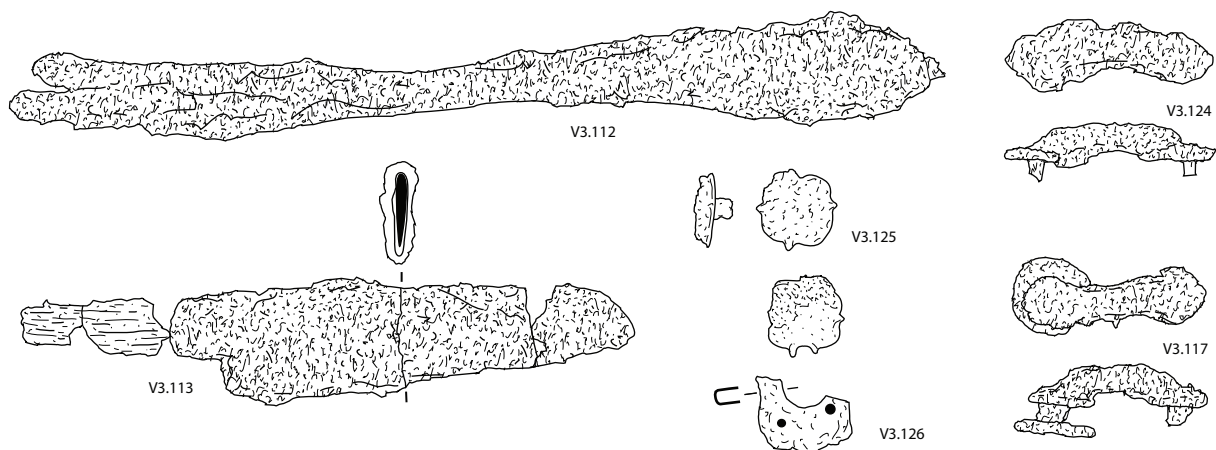
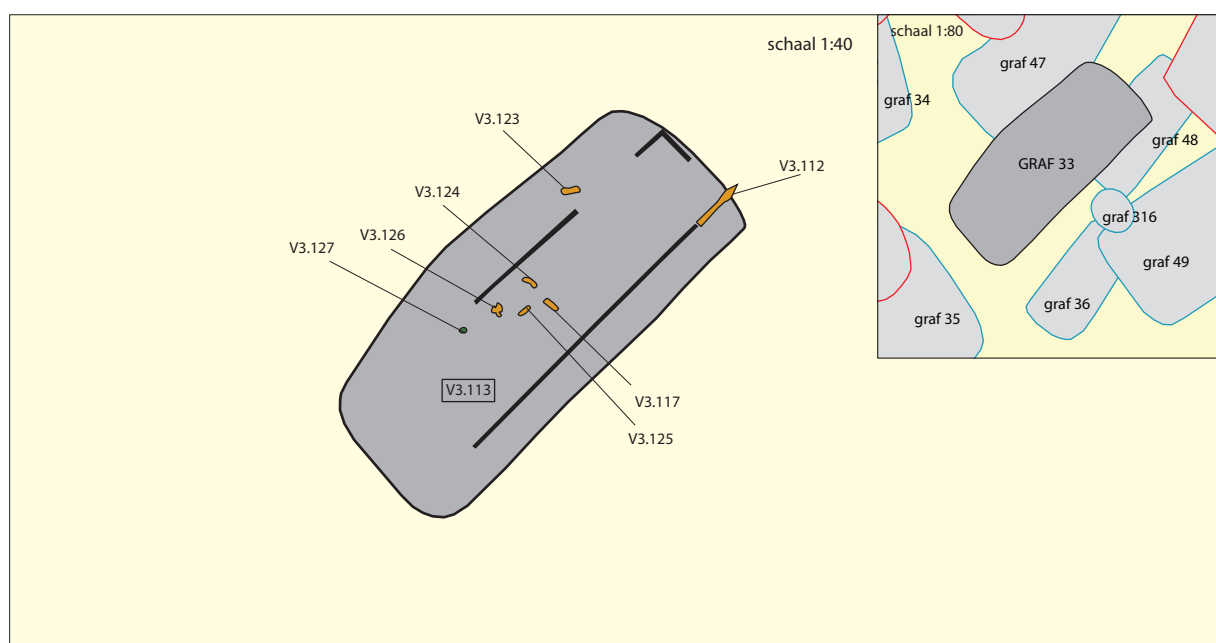
Figuur 16.28 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 30.



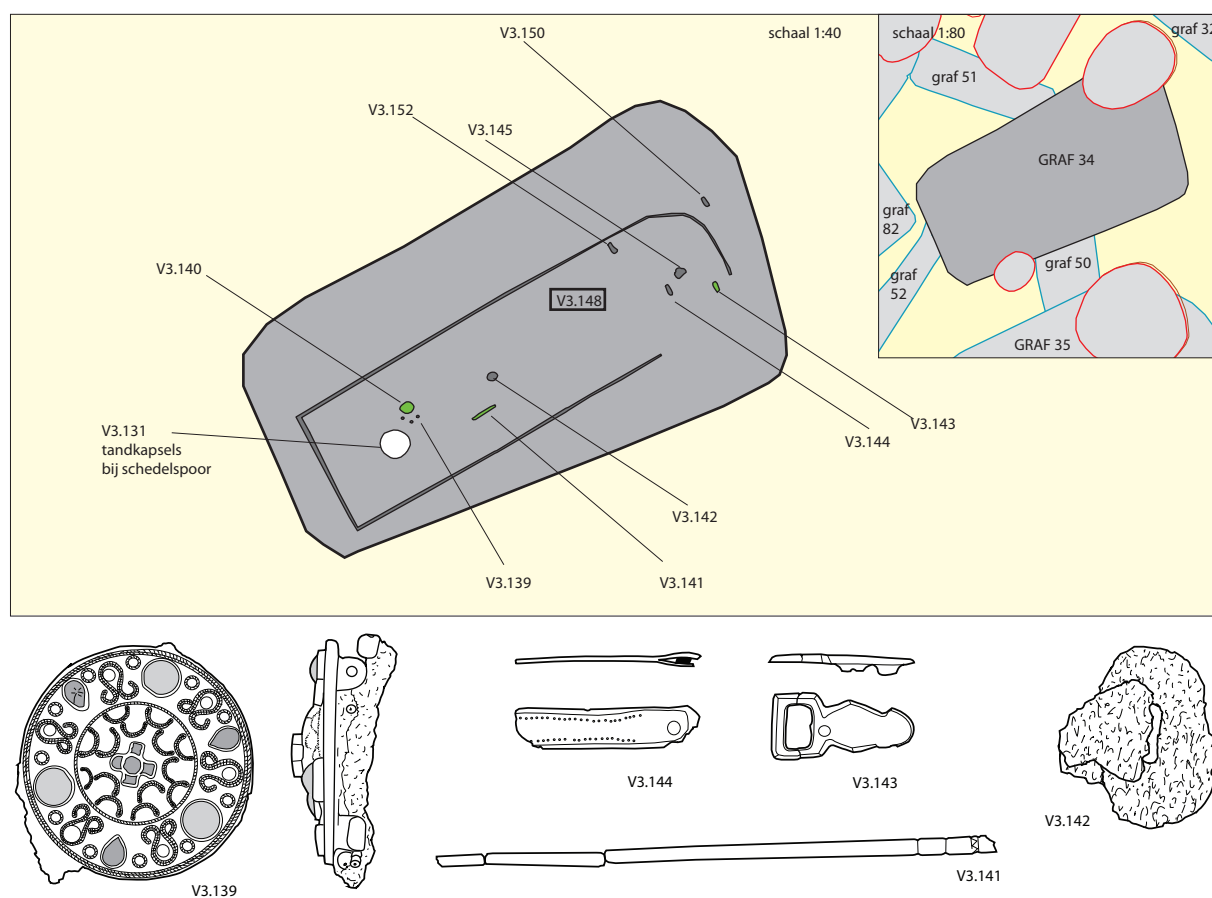
Figuur 16.29 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 31. Metaal schaal 1:2, aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1).



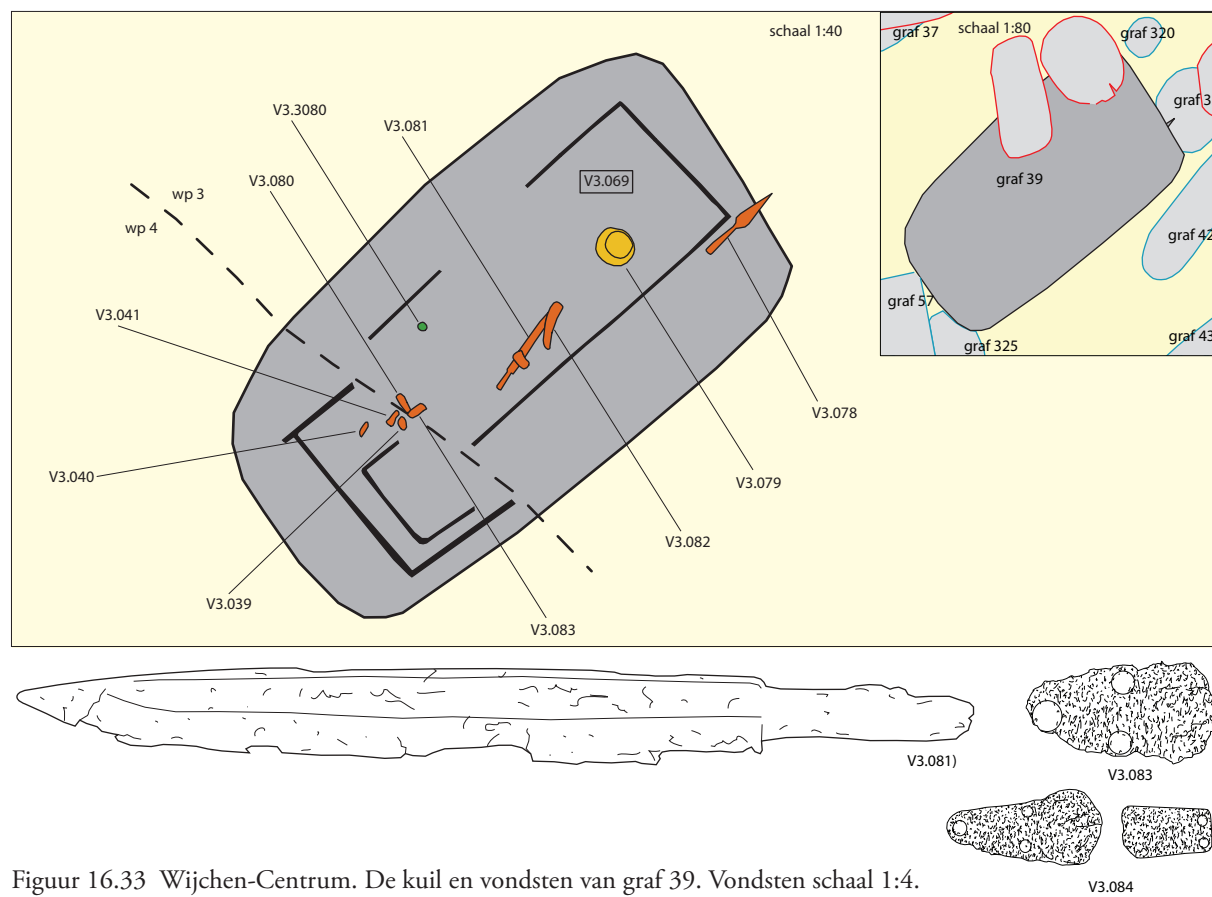
Figuur 16.30 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 32.



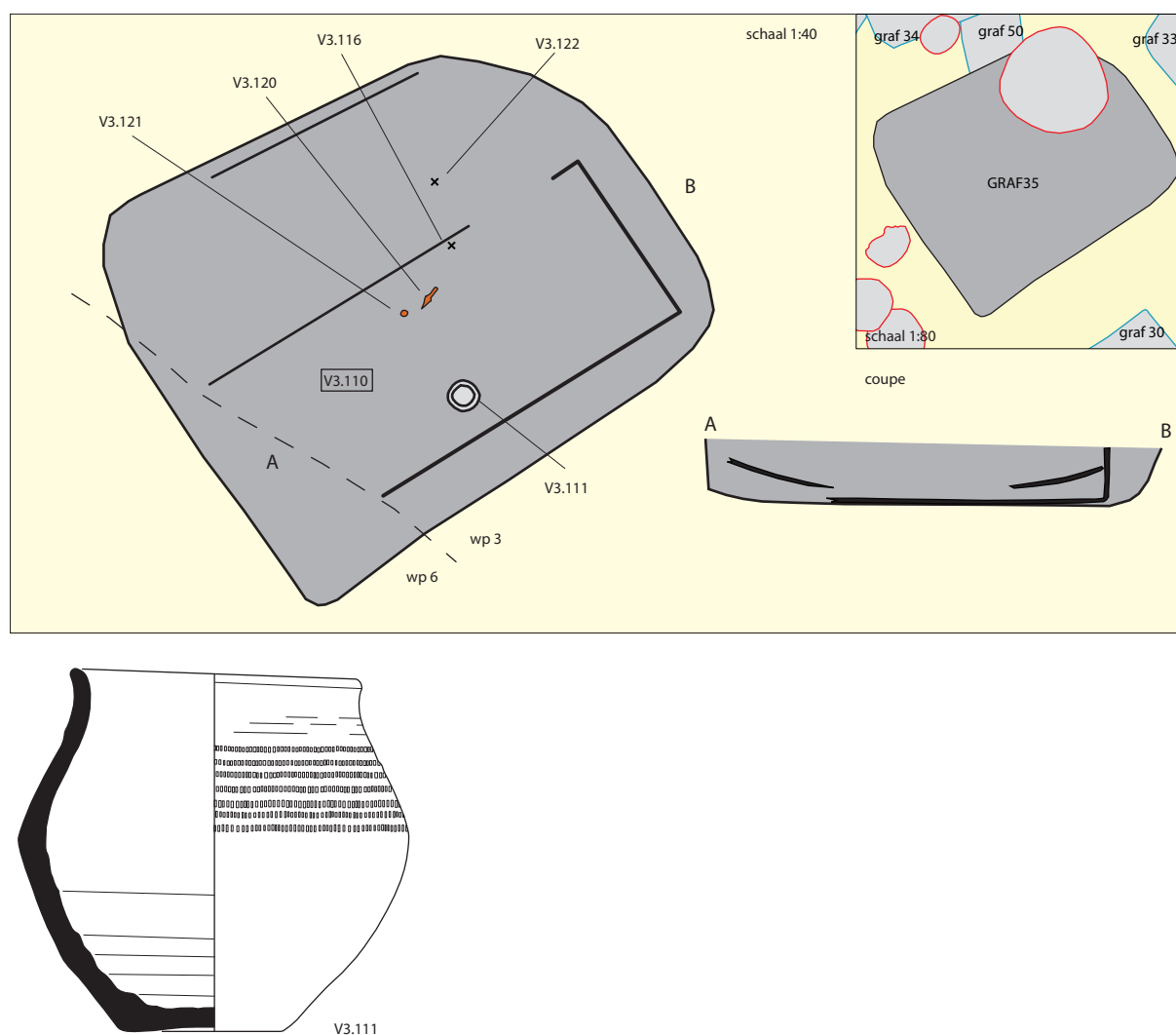
Figuur 16.31 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 33. Vondsten schaal 1:2.



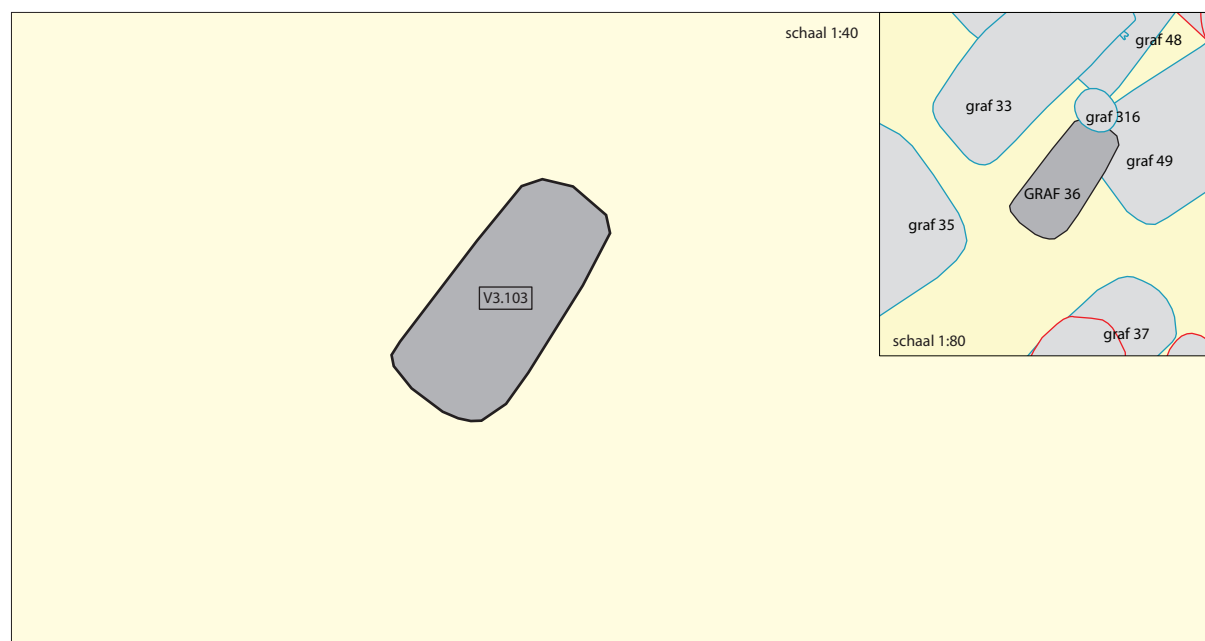
Figuur 16.32 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 34. Vondsten schaal 2:3.



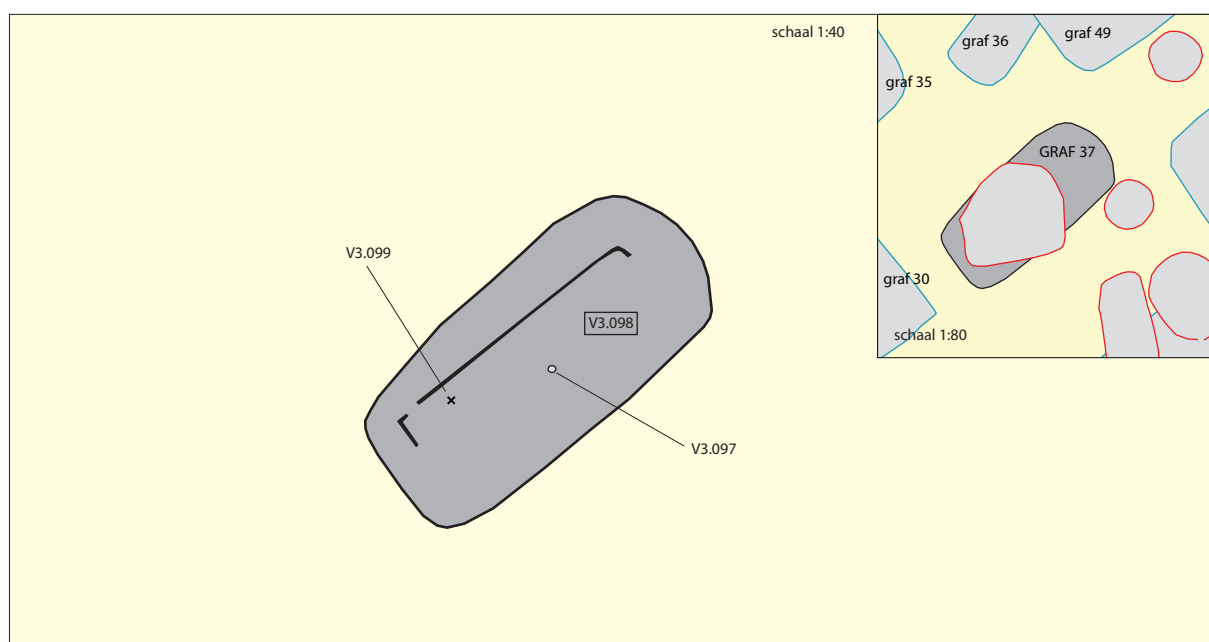
Figuur 16.33 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 39. Vondsten schaal 1:4.



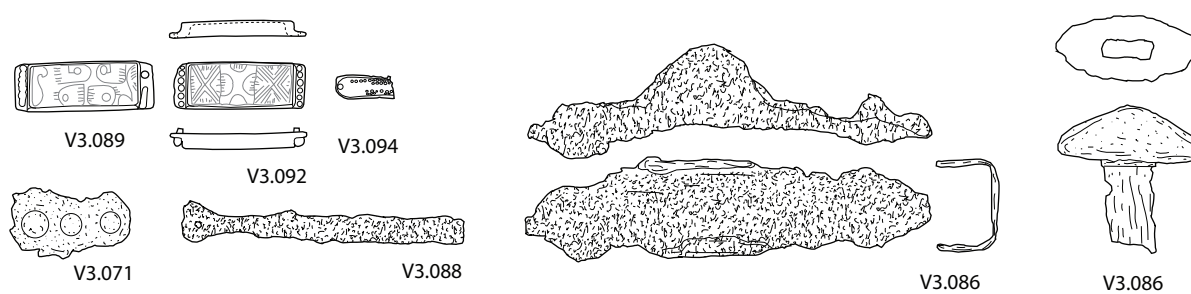
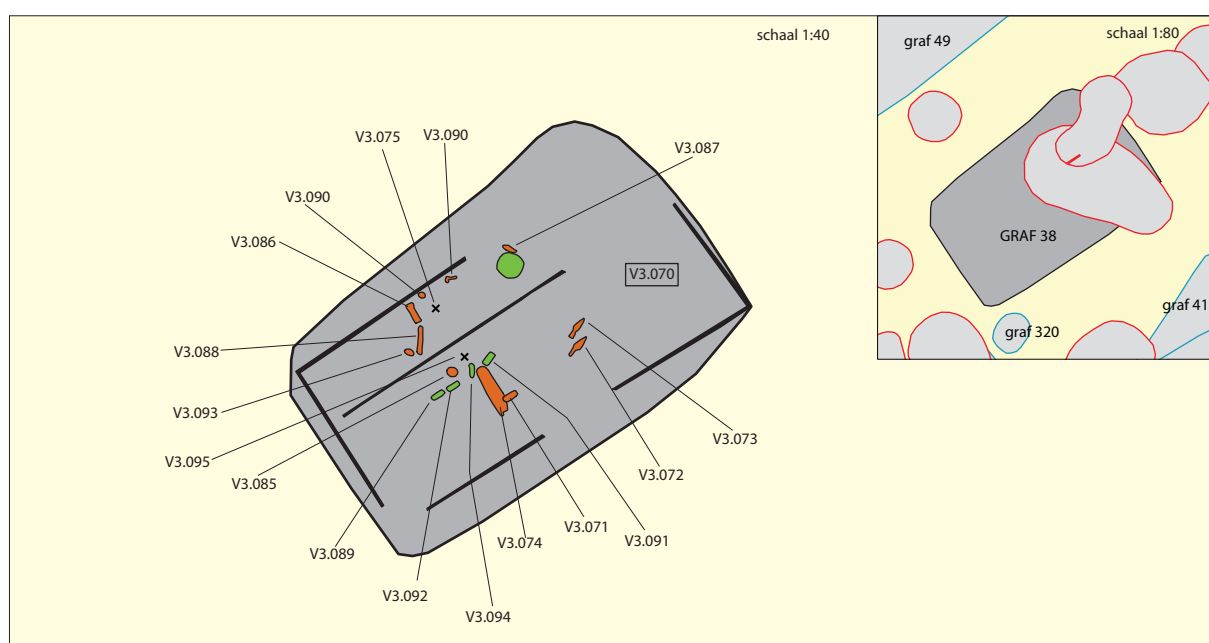
Figuur 16.34 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 35. Vondst schaal 1:3.



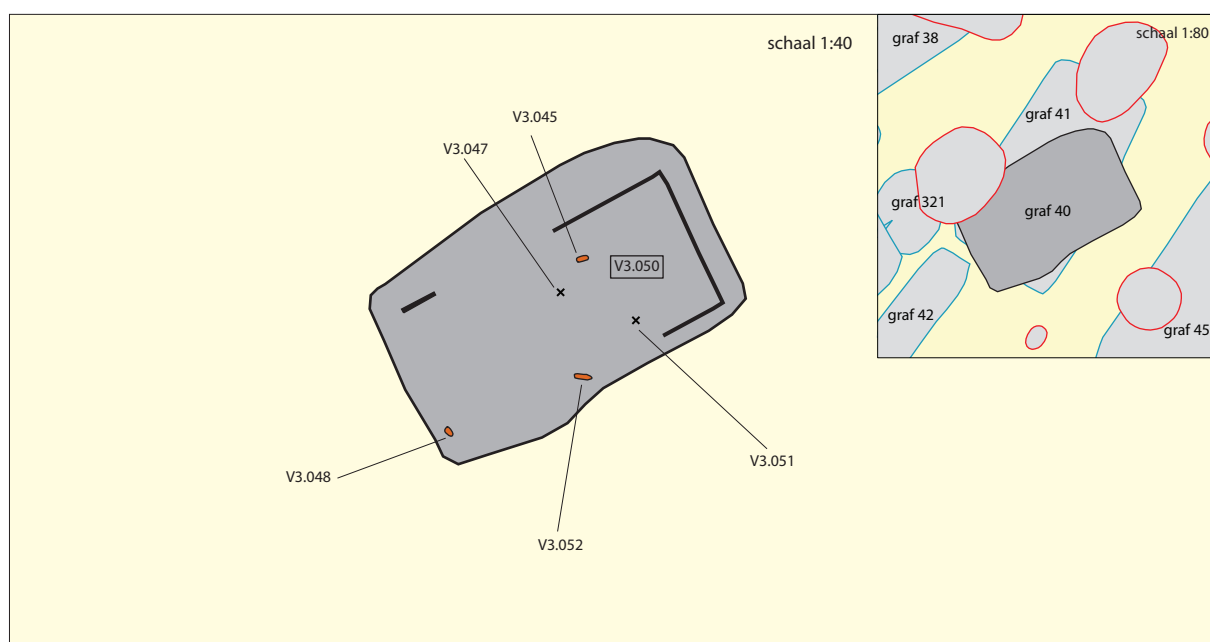
Figuur 16.35 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 36.



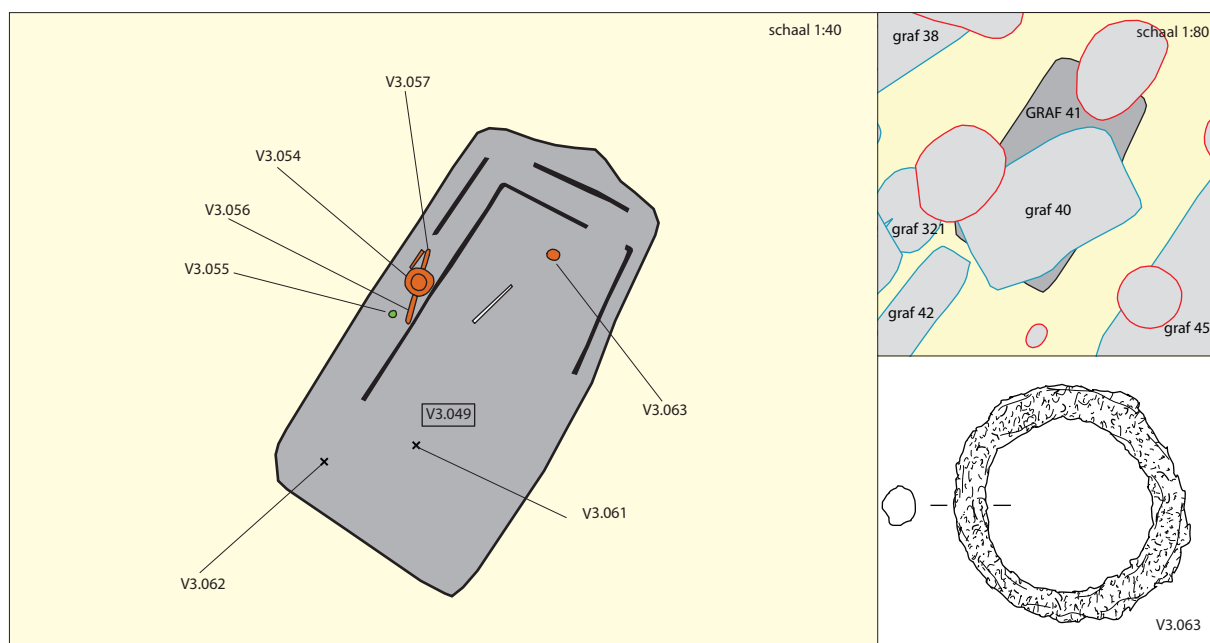
Figuur 16.36 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 37.



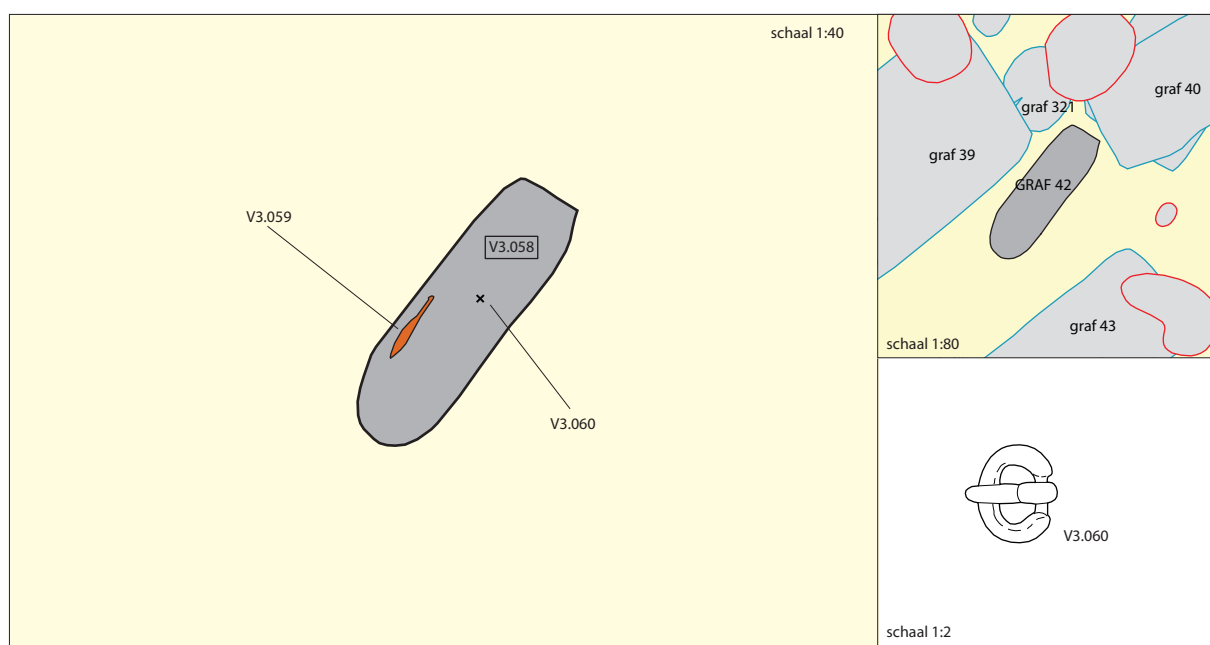
Figuur 16.37 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 38.
Vondsten schaal 1:3.



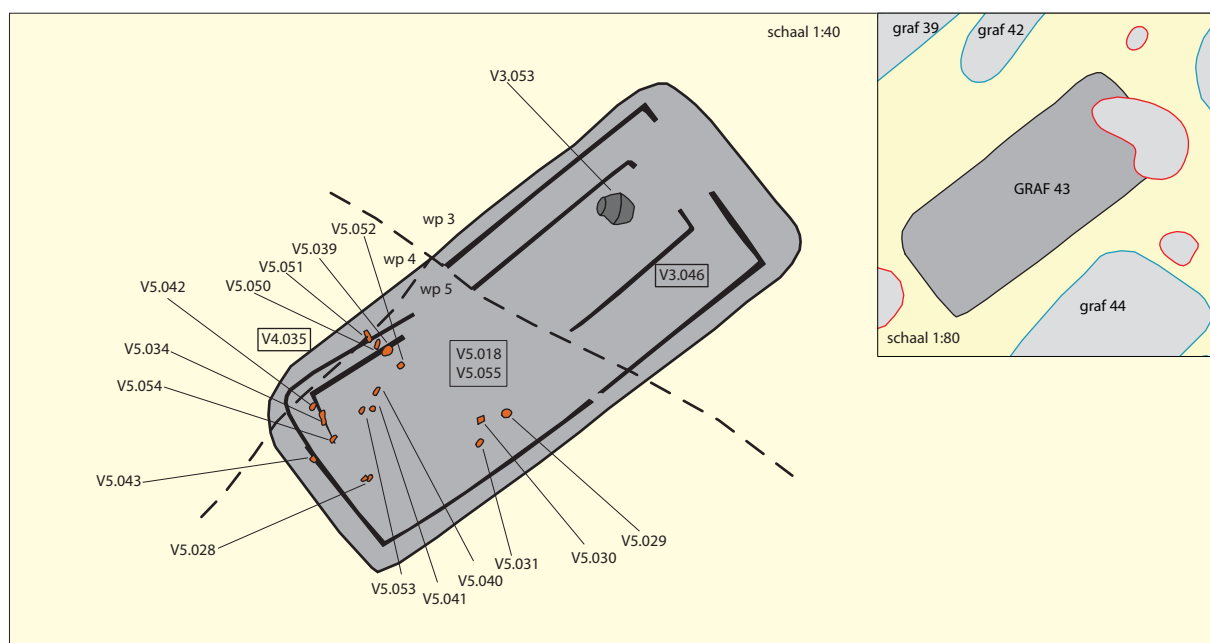
Figuur 16.38 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 40.



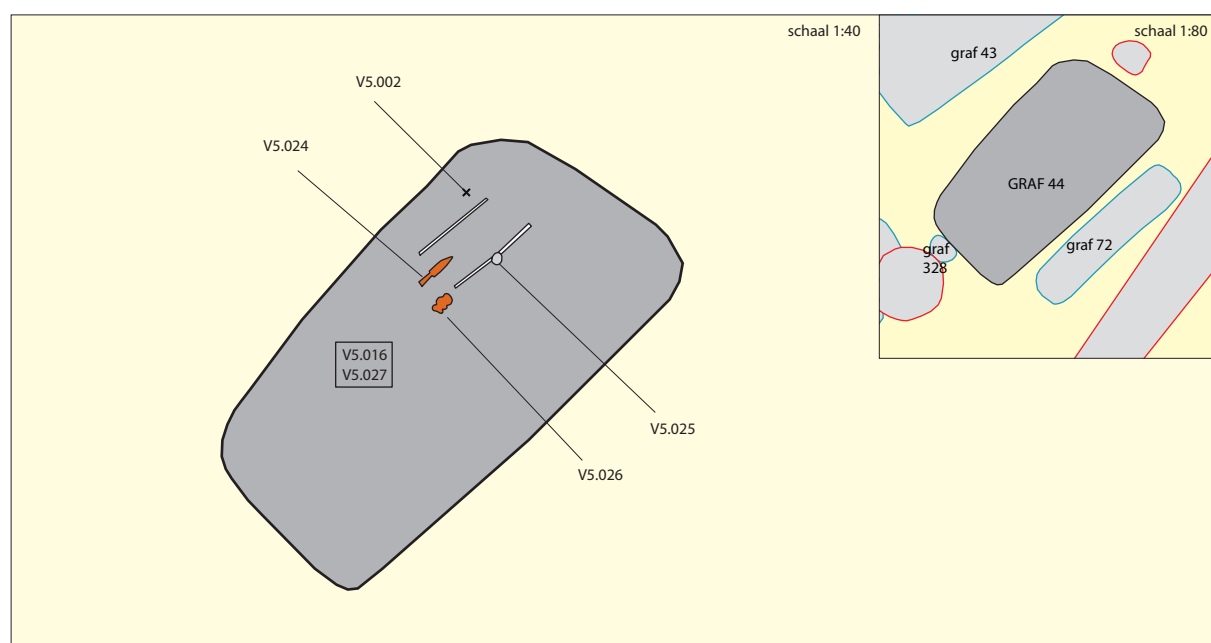
Figuur 16.39 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 41. Vondst schaal 1:2.



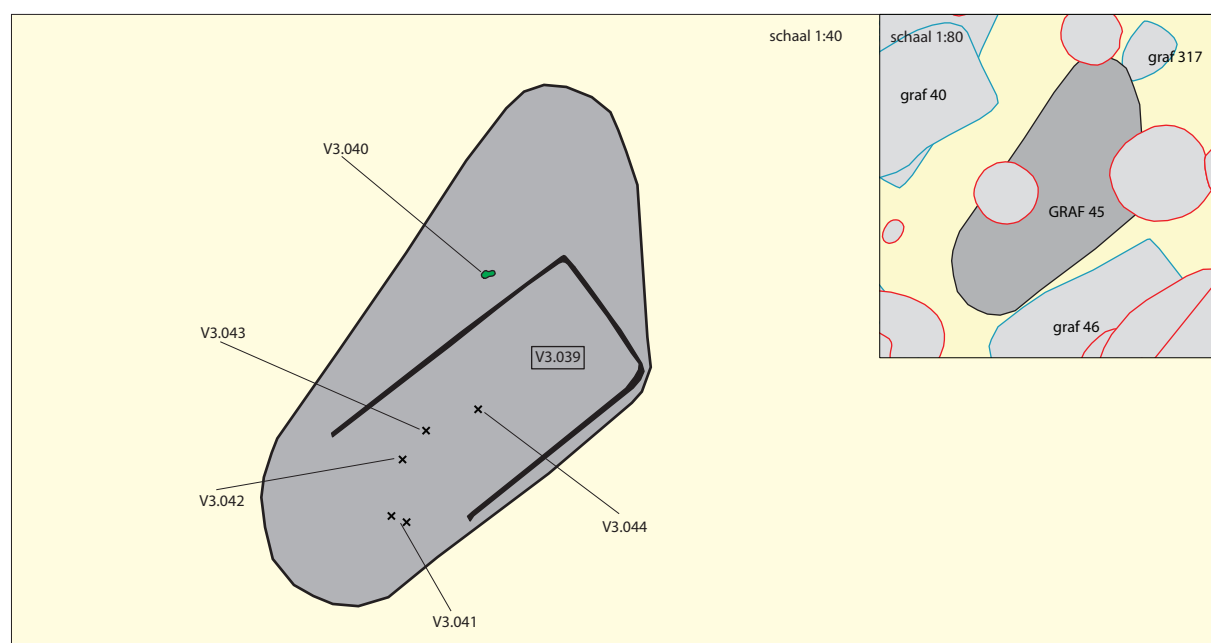
Figuur 16.40 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 42.



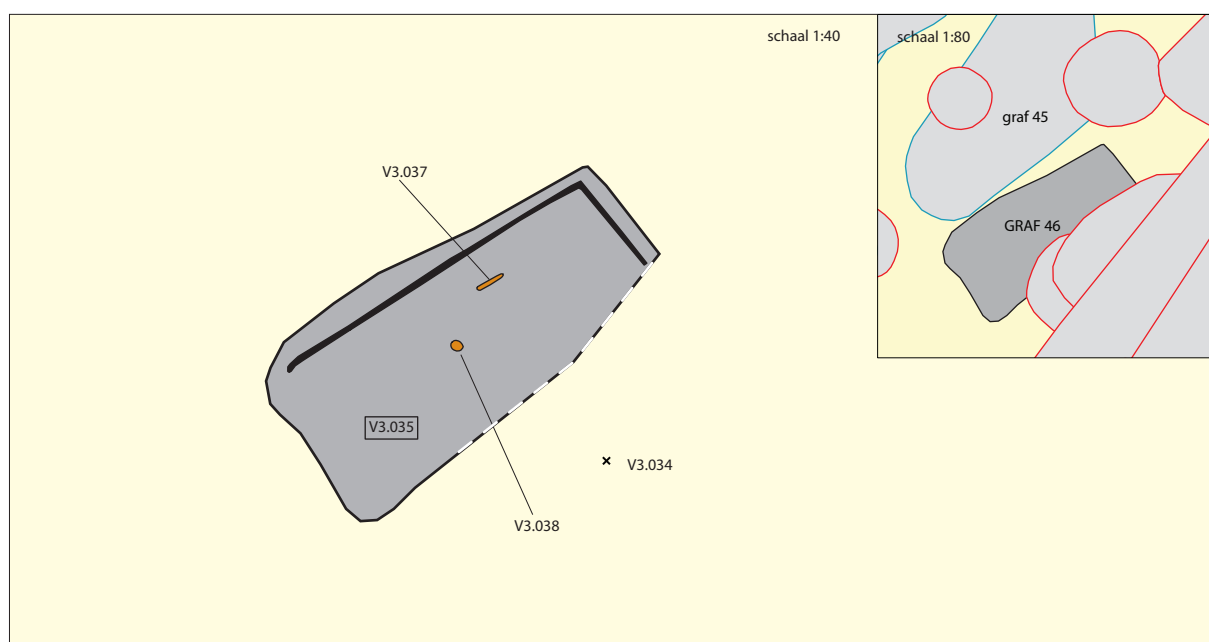
Figuur 16.41 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 43. Vondst schaal 1:3.



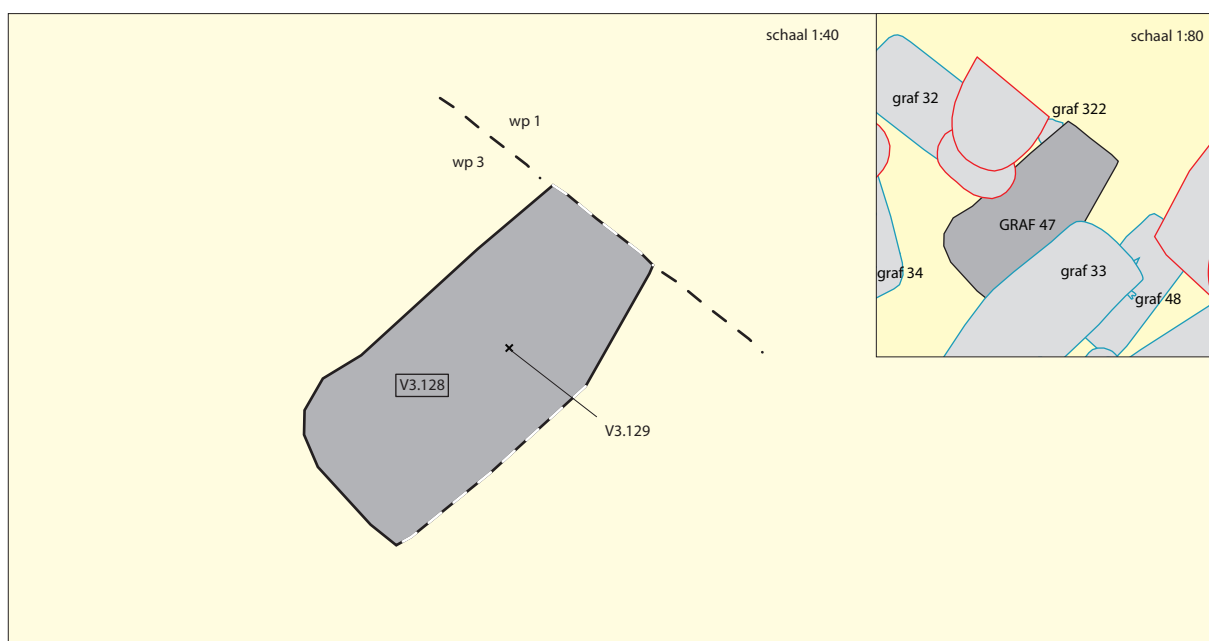
Figuur 16.42 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 44.



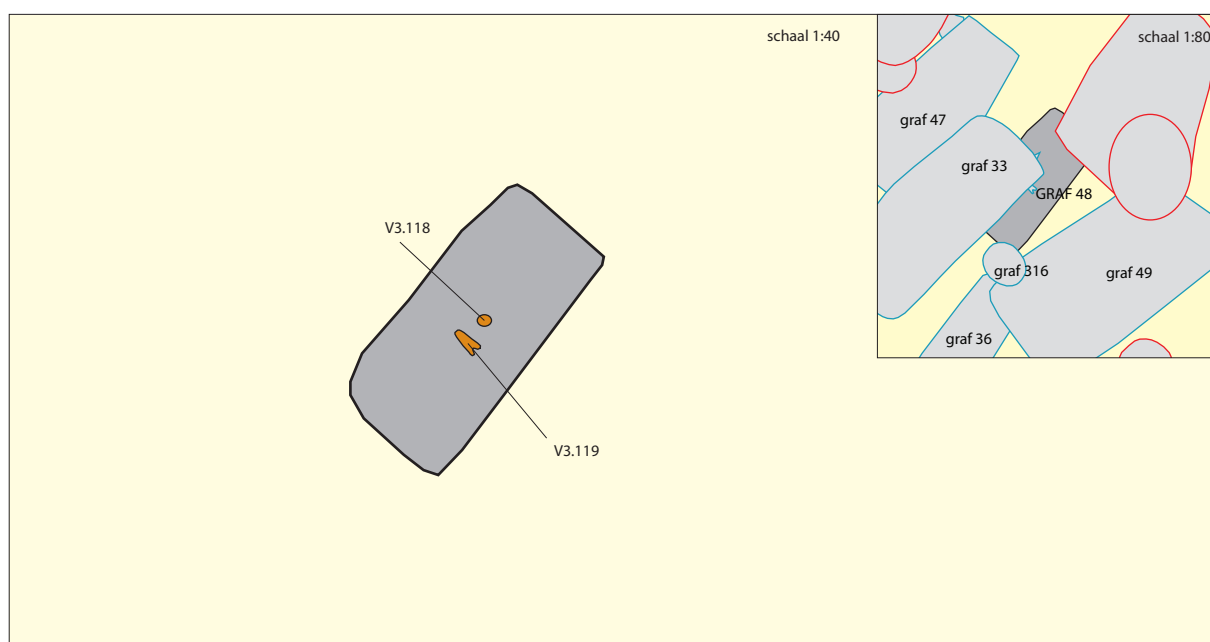
Figuur 16.43 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 45.



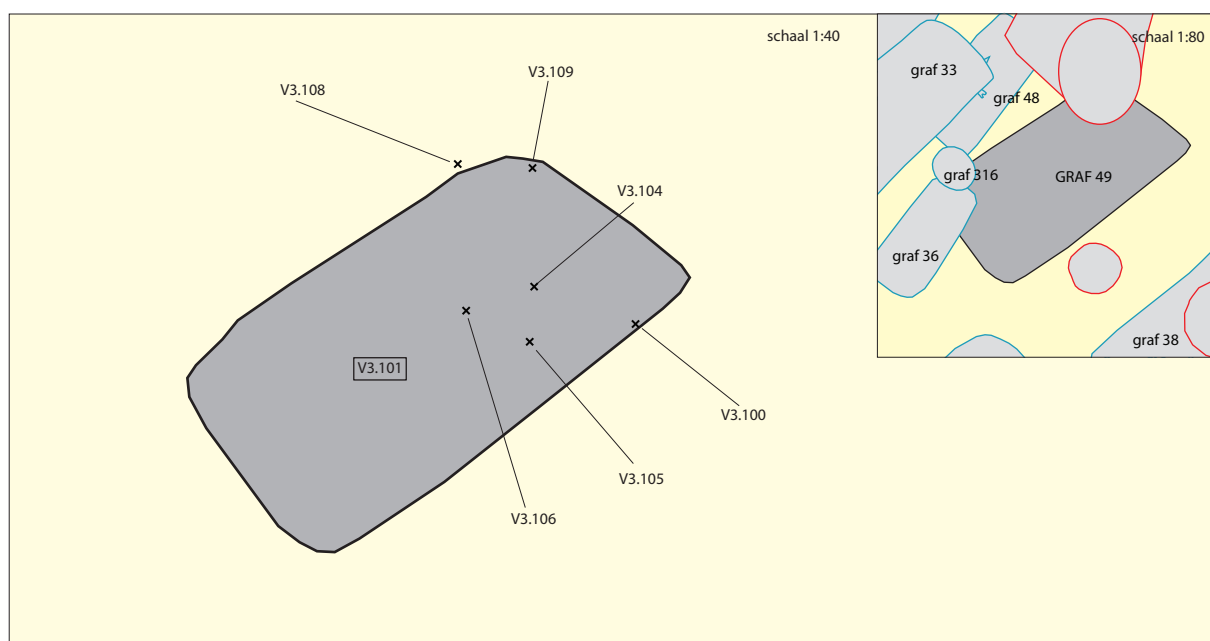
Figuur 16.44 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 46.



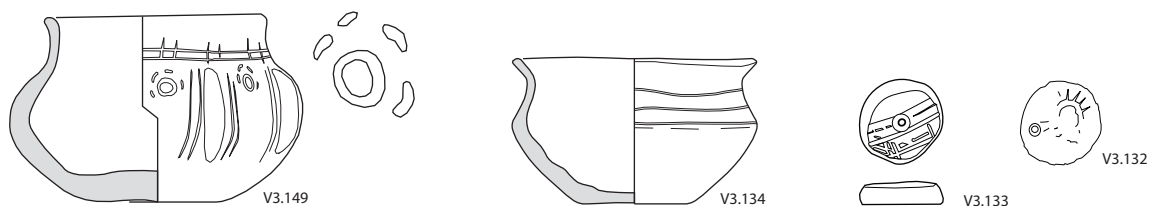
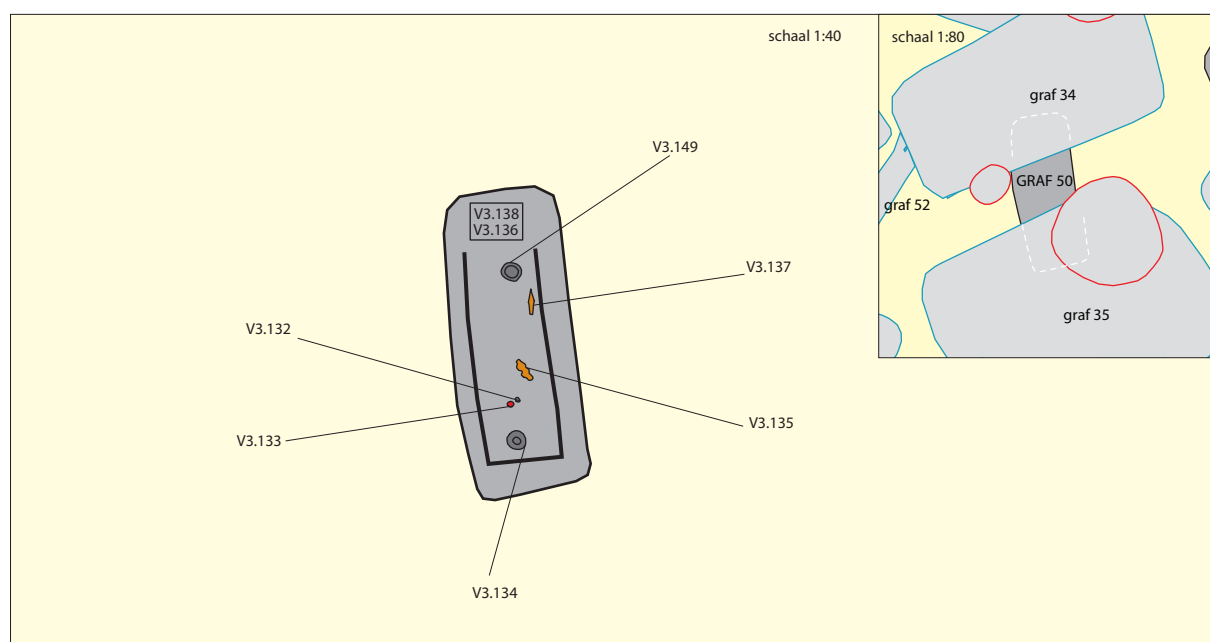
Figuur 16.45 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 47.



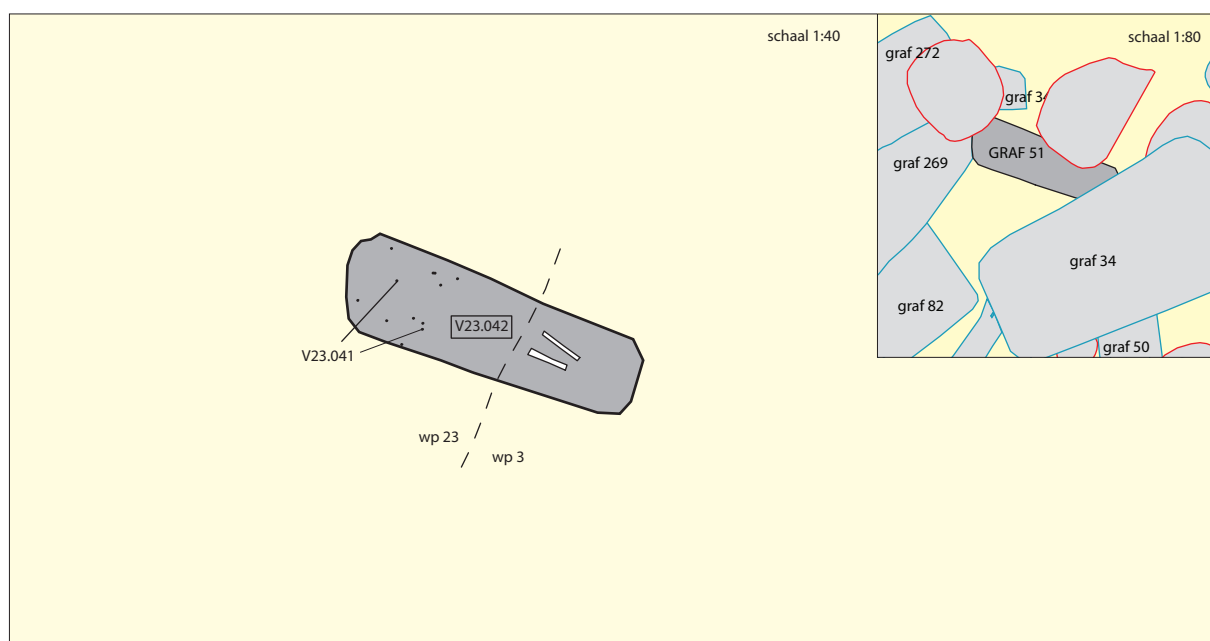
Figuur 16.46 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 48.



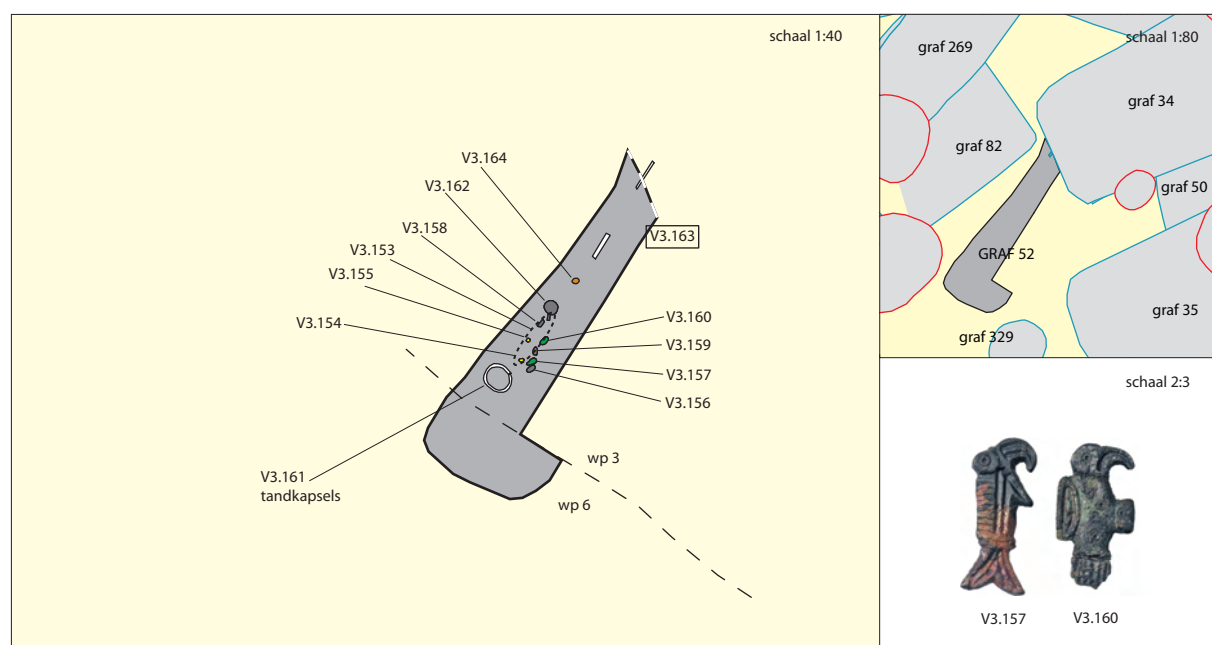
Figuur 16.47 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 49.



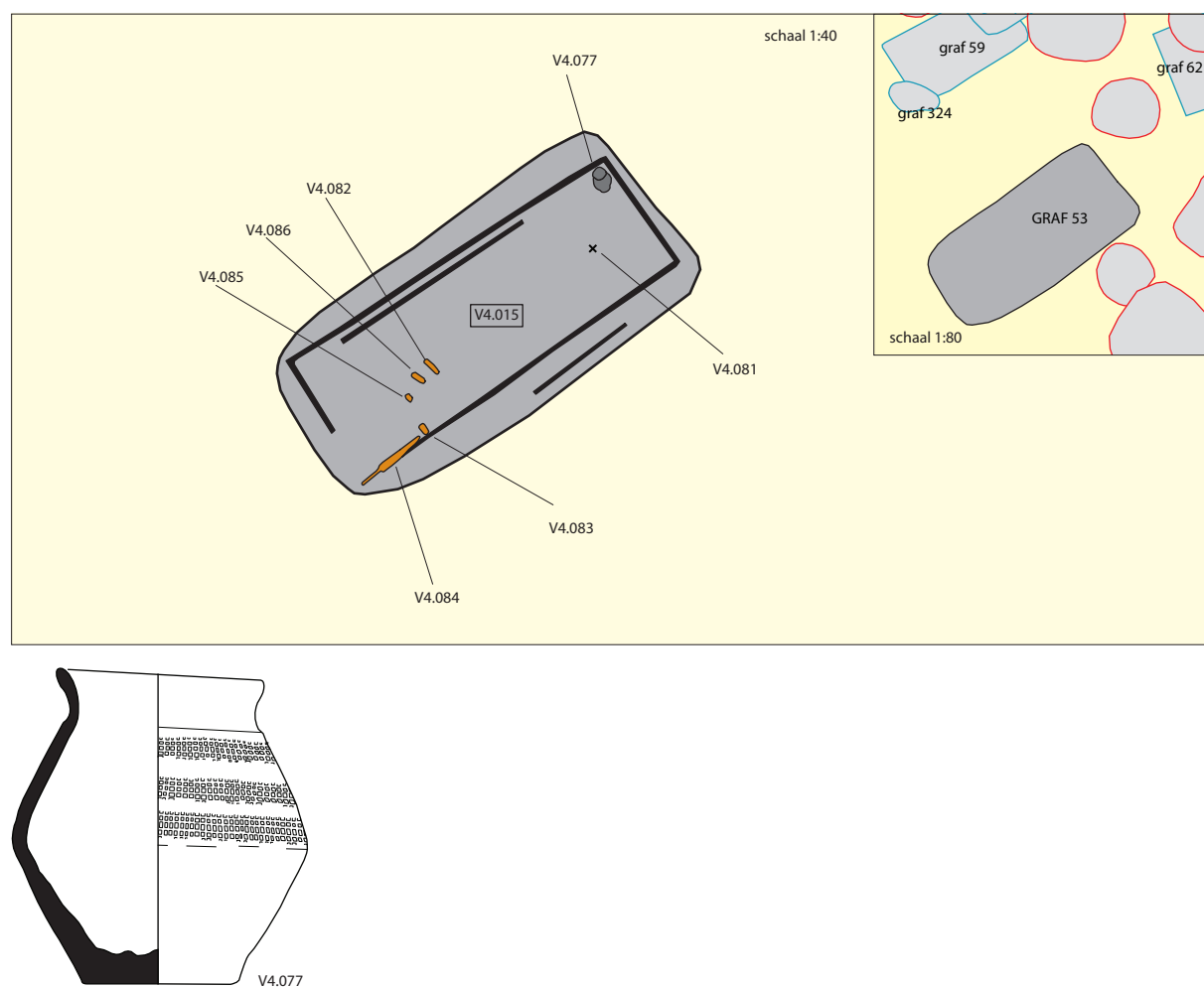
Figuur 16.48 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 50.
Handgevormde potten schaal 1:3, schijfje aardewerk en munt schaal 2:3.



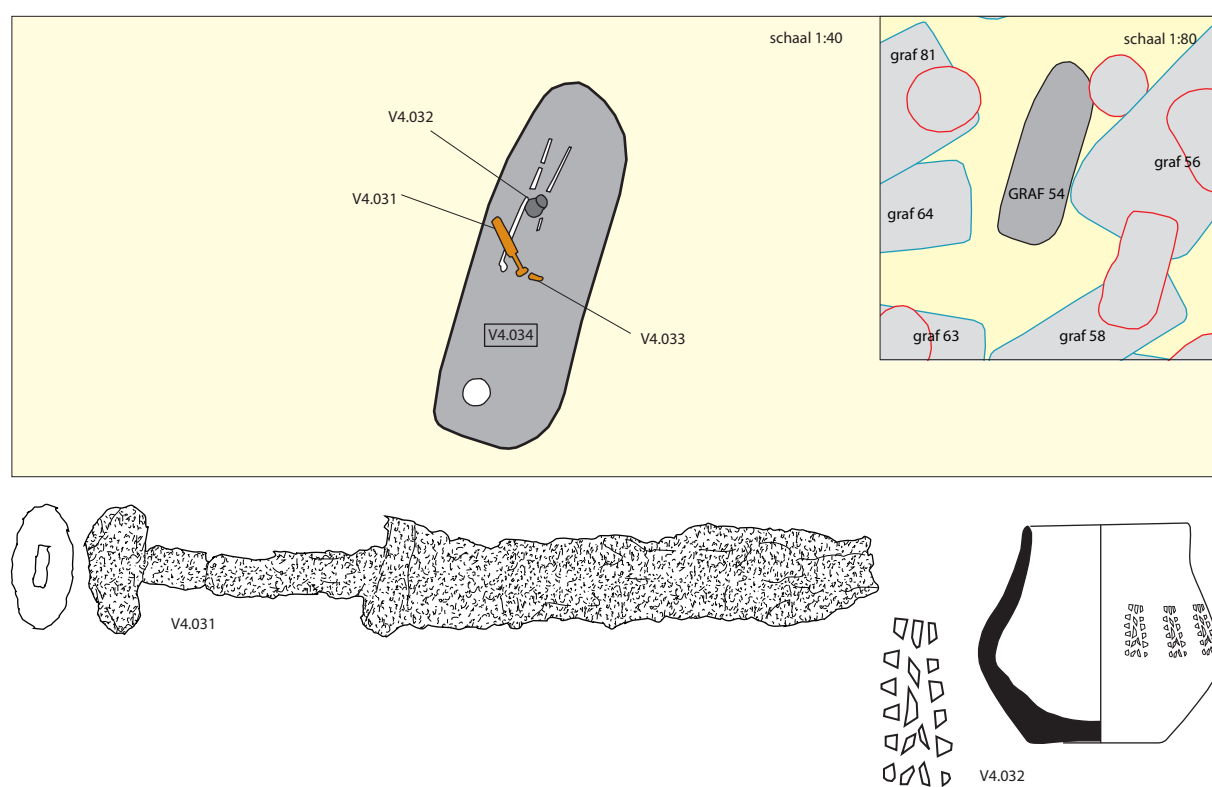
Figuur 16.49 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 51.



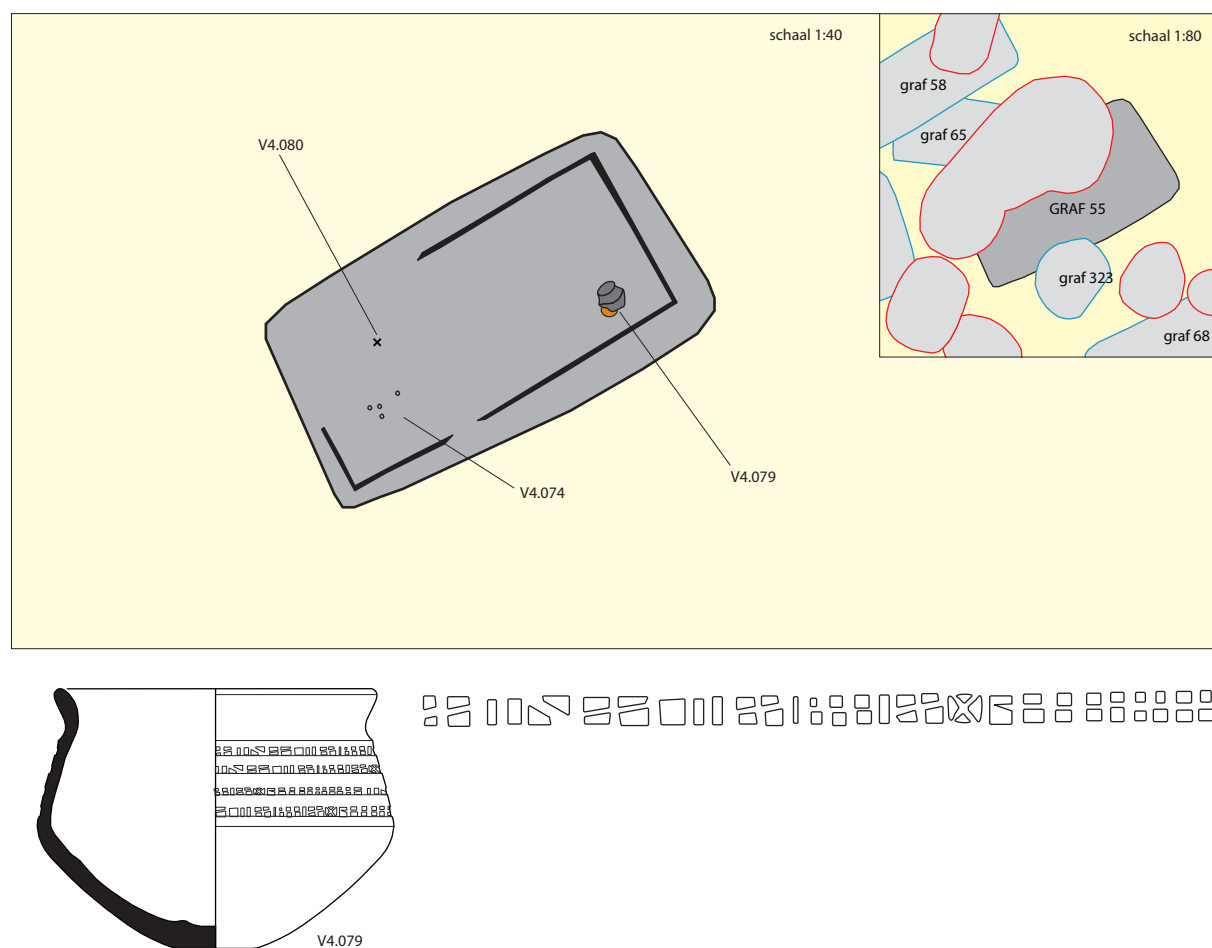
Figuur 16.50 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 52. Vondsten schaal 2:3.



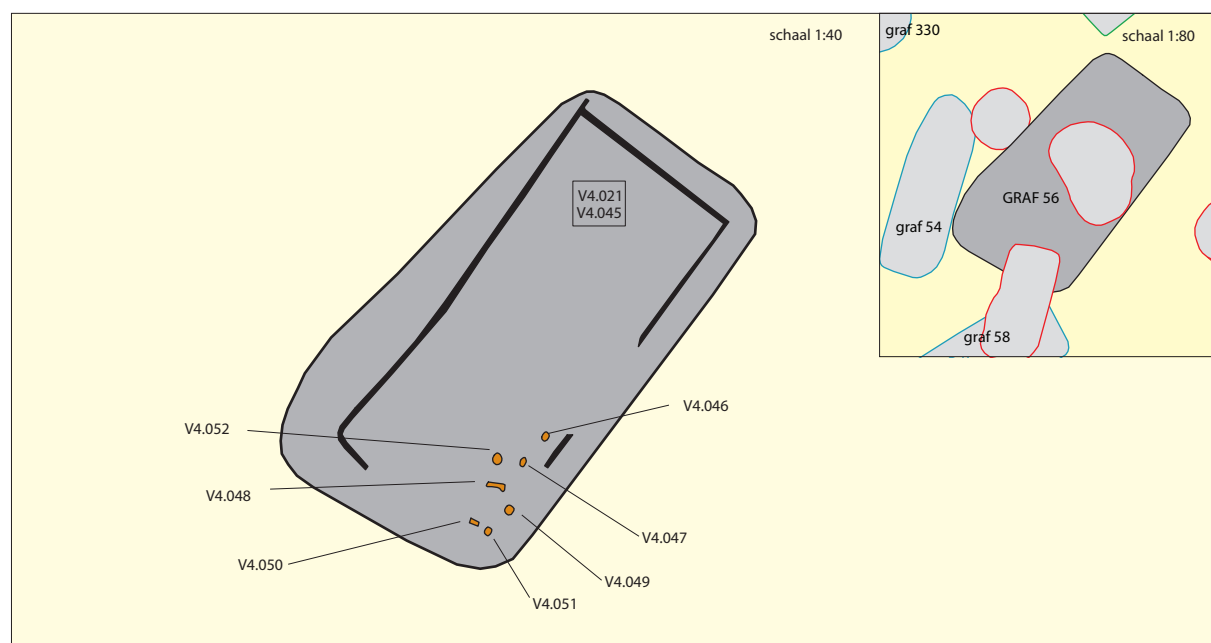
Figuur 16.51 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 53. Vondst schaal 1:3.



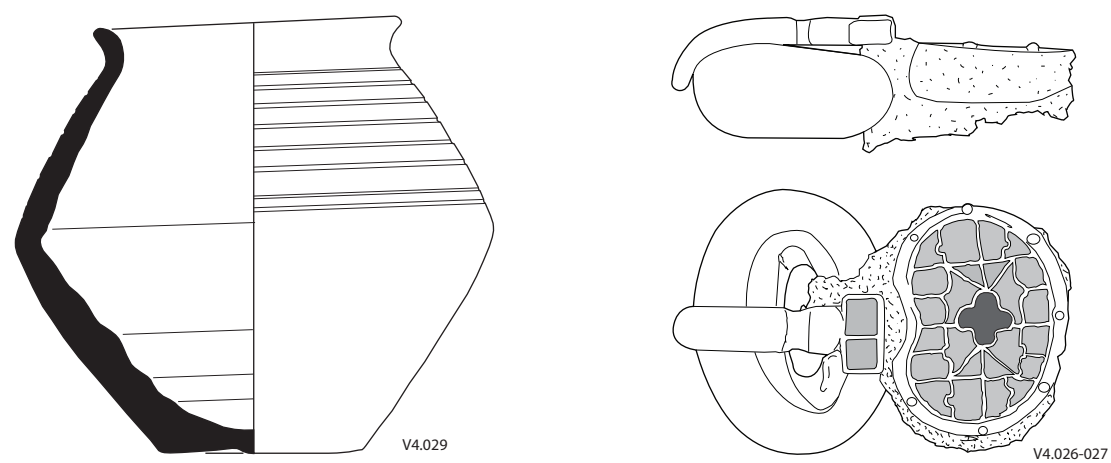
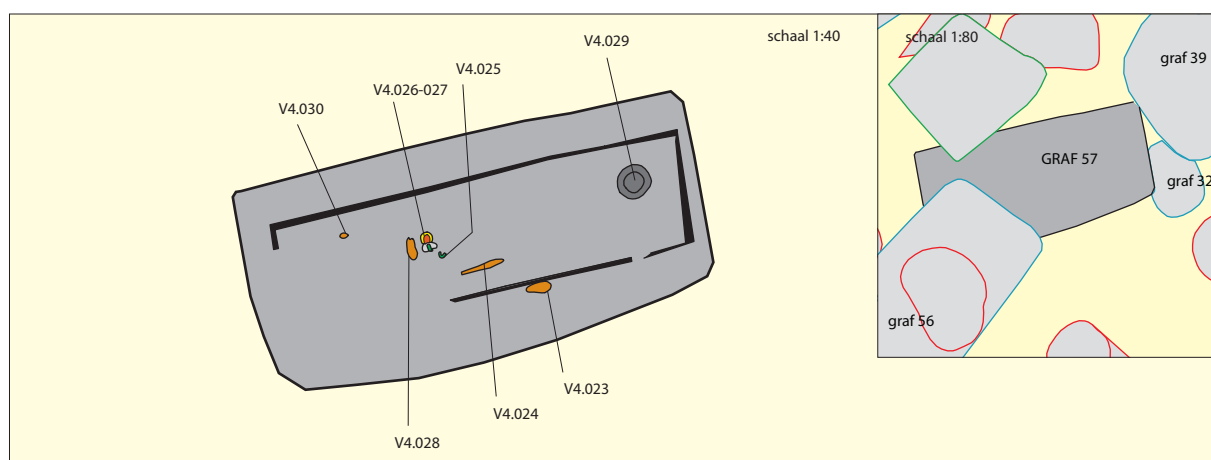
Figuur 16.52 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 54. Vondsten schaal 1:3 (stempel 1:1).



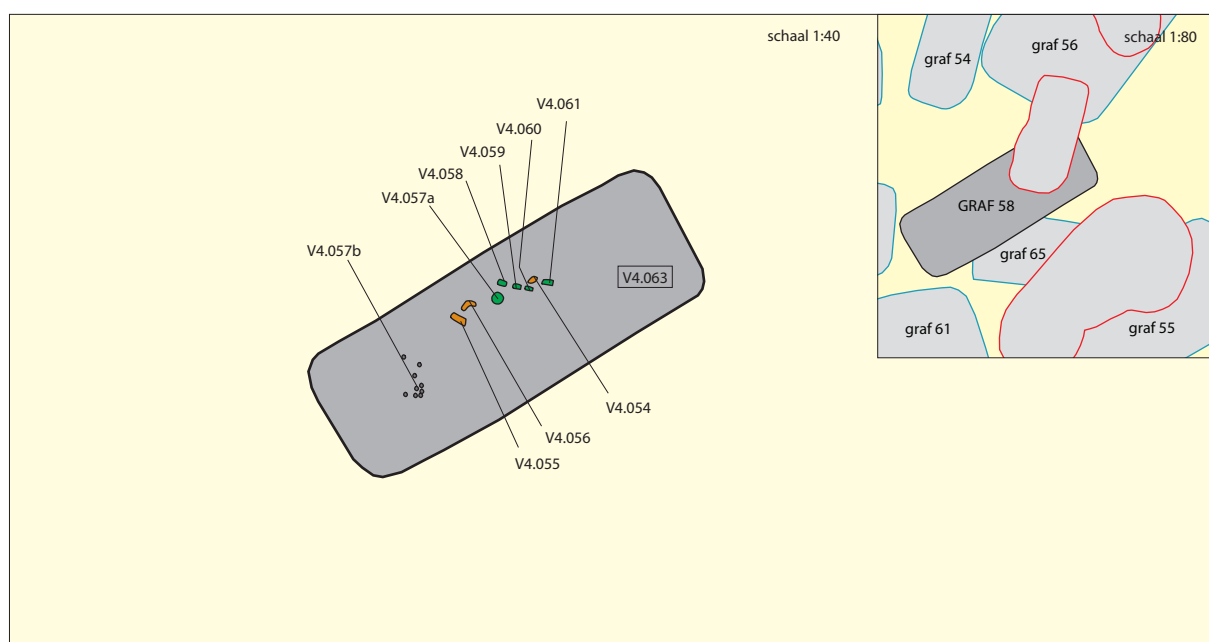
Figuur 16.53 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 55. Vondst schaal 1:3.



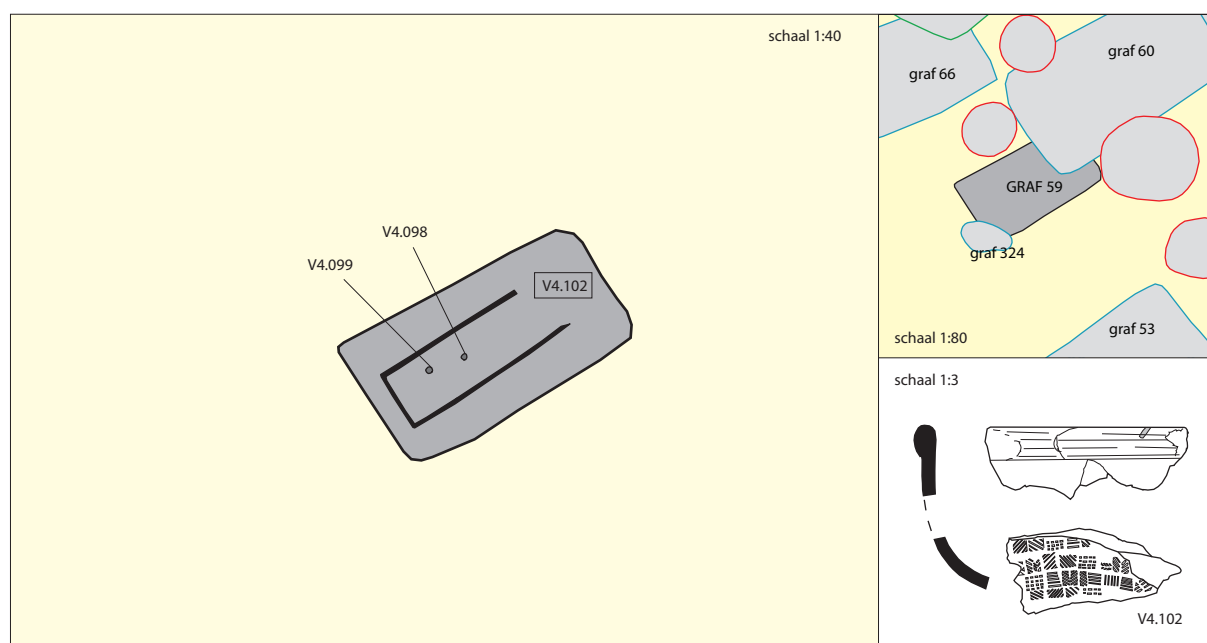
Figuur 16.54 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 56.



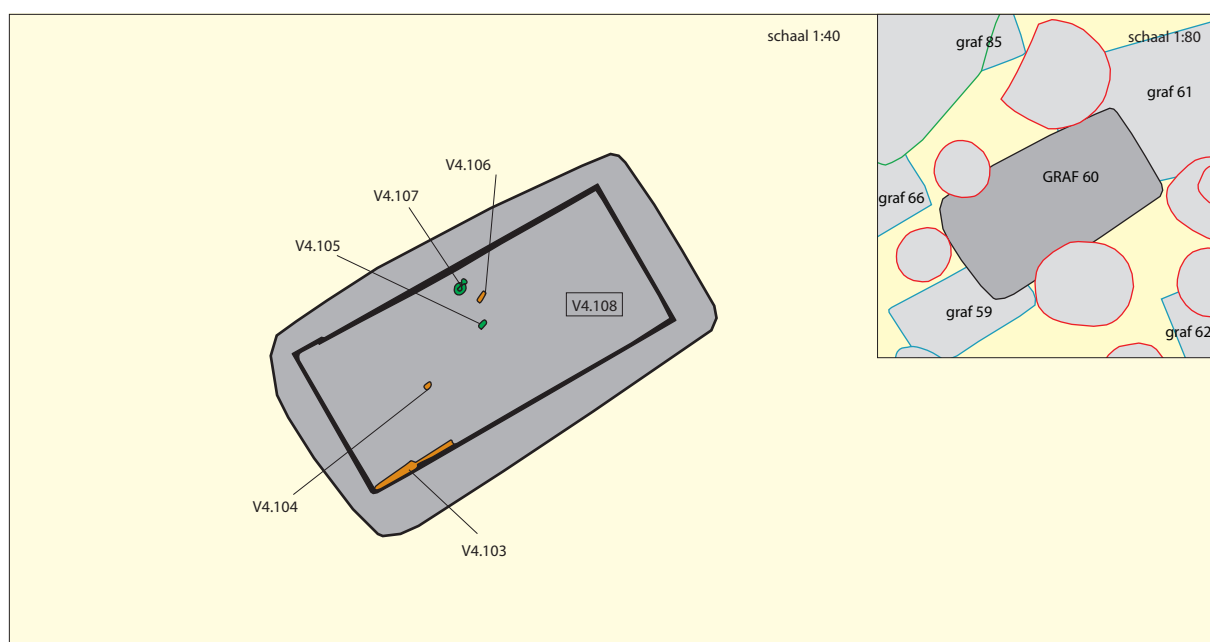
Figuur 16.55 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 57.
Aardewerk schaal 1:3, gesp en riembeslag schaal 2:3.



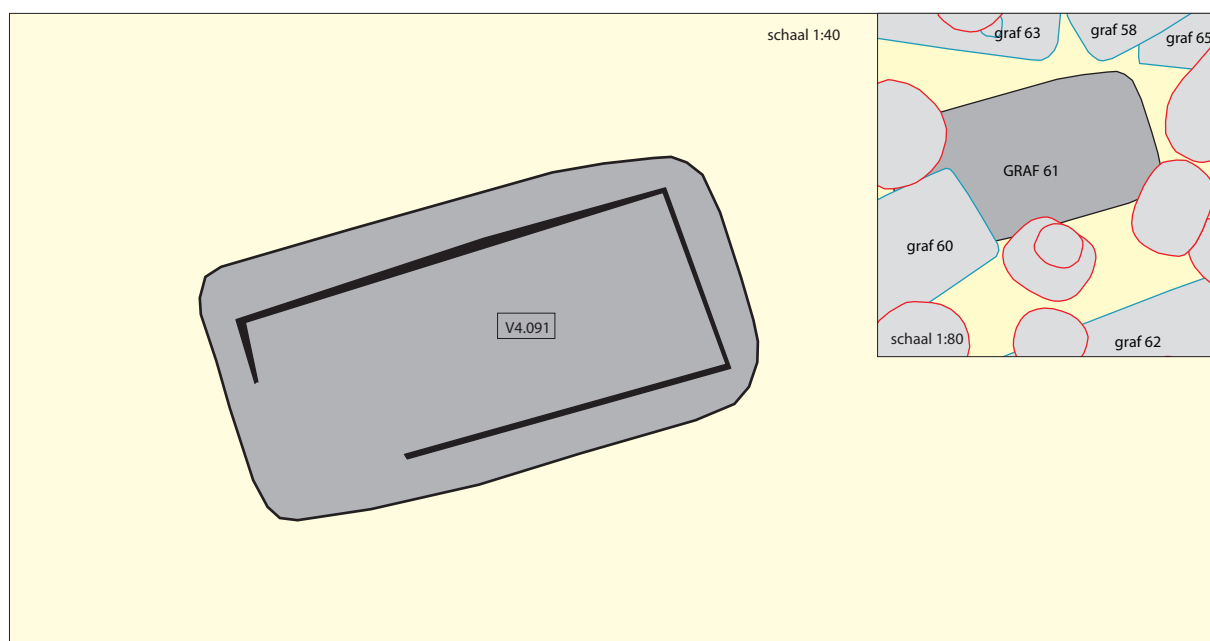
Figuur 16.56 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 58.



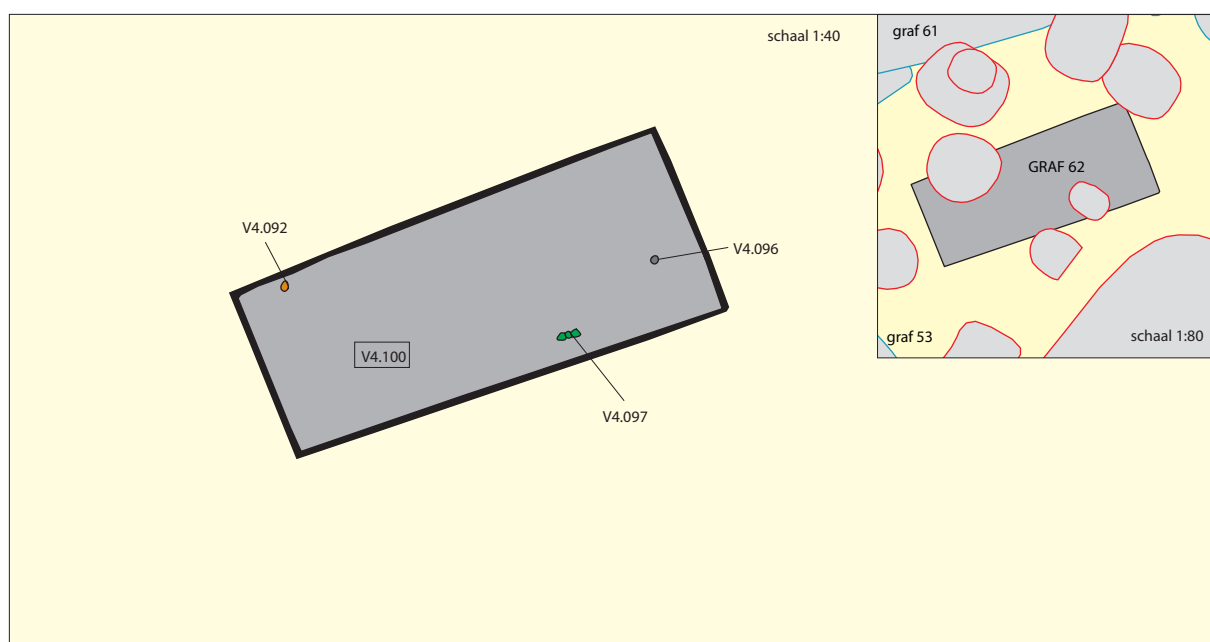
Figuur 16.57 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 59. Vondst schaal 1:3.



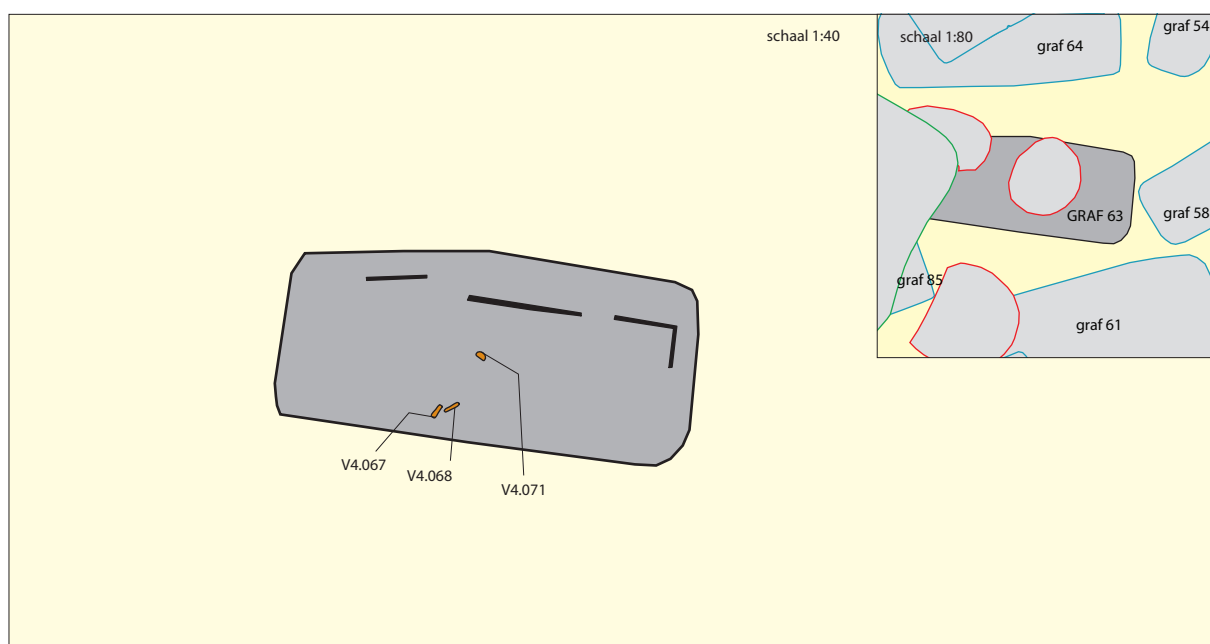
Figuur 16.58 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 60.



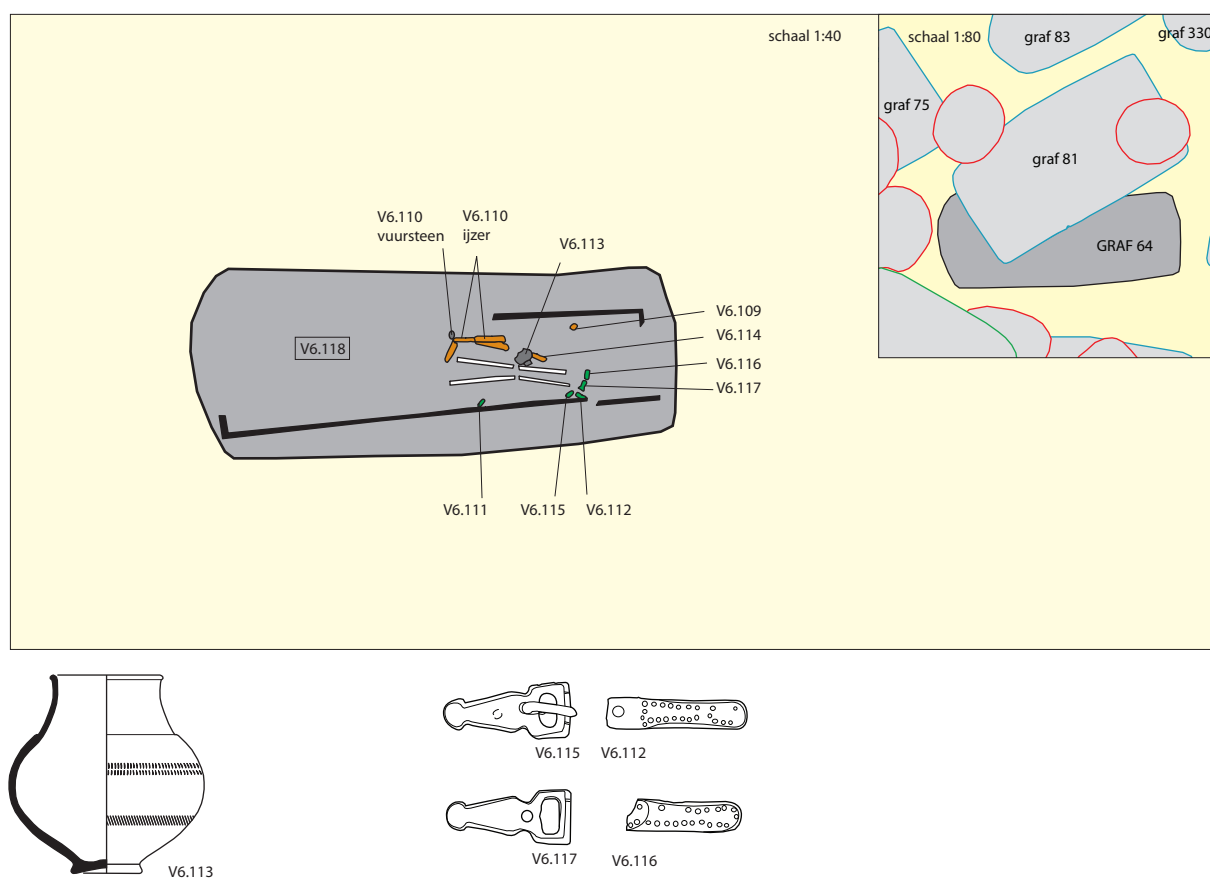
Figuur 16.59 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 61.



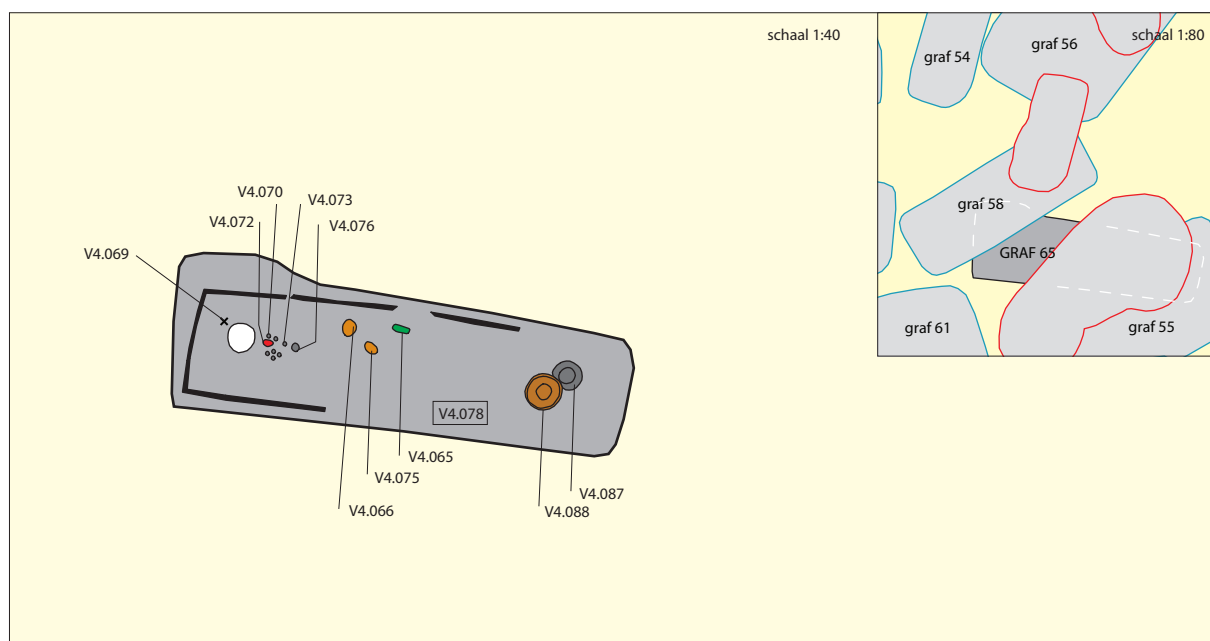
Figuur 16.60 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 62.



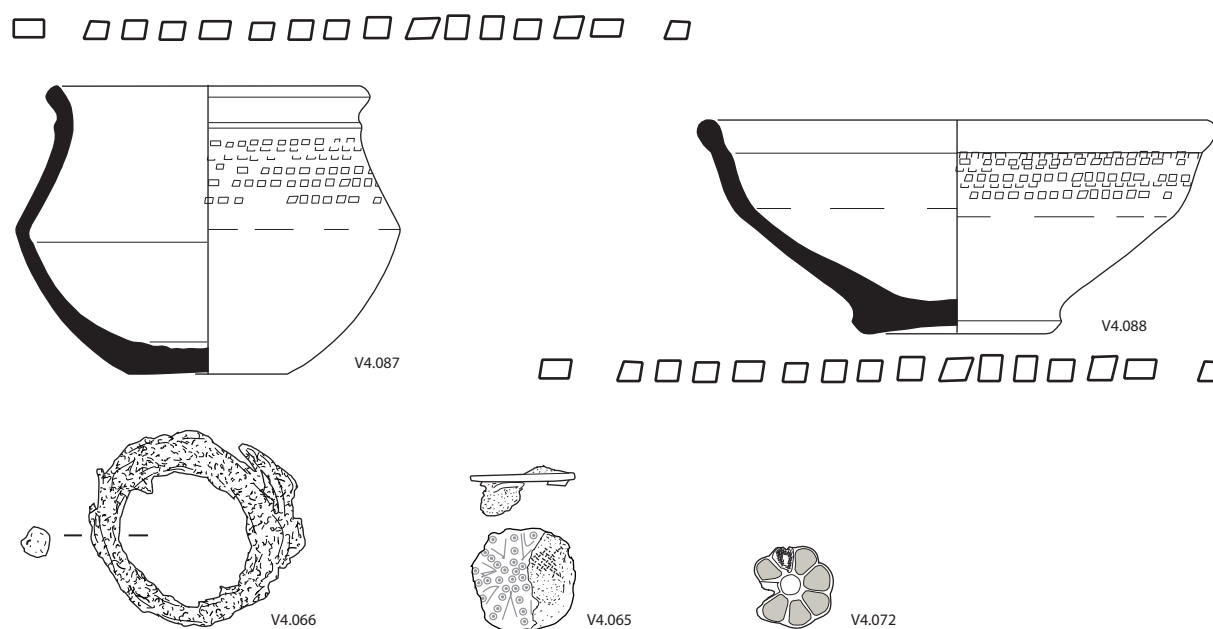
Figuur 16.61 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 63.



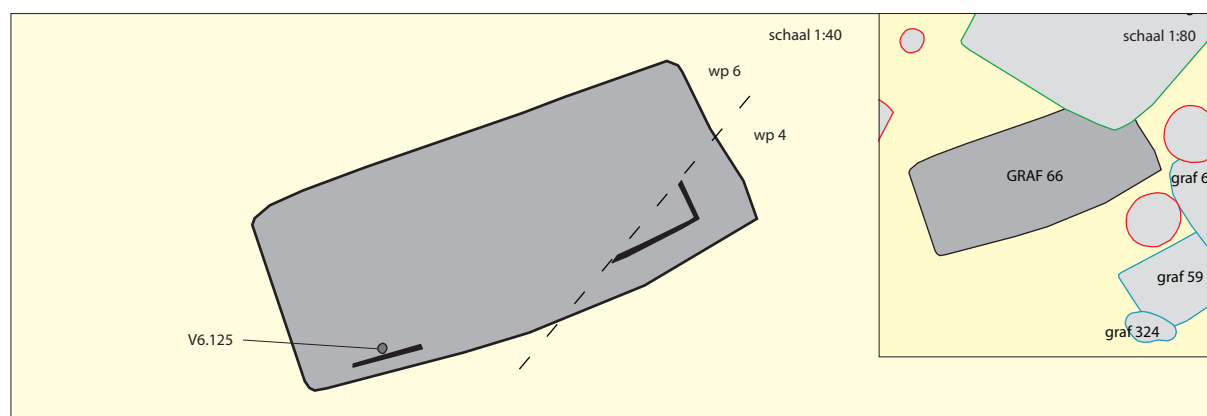
Figuur 16.62 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 64. Aardewerk schaal 1:3, metaal schaal 1:2.



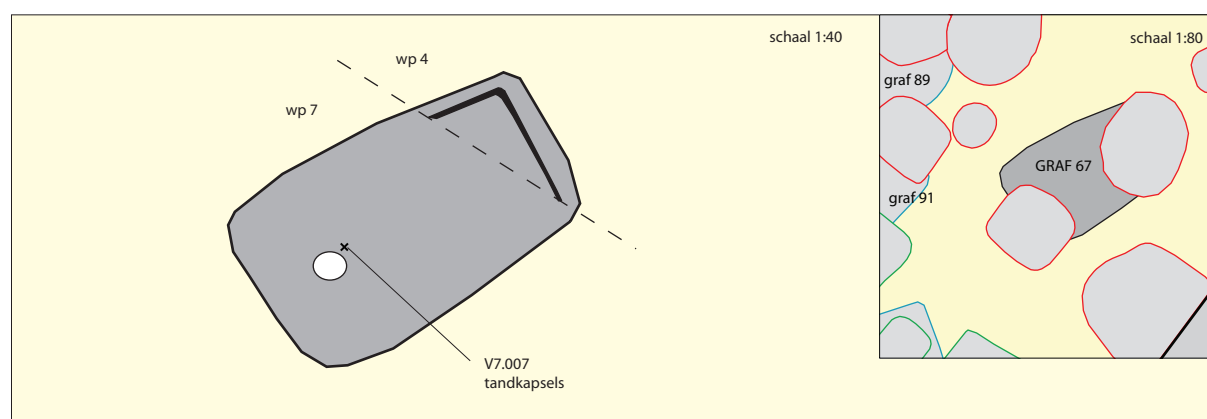
Figuur 16.63 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 65.



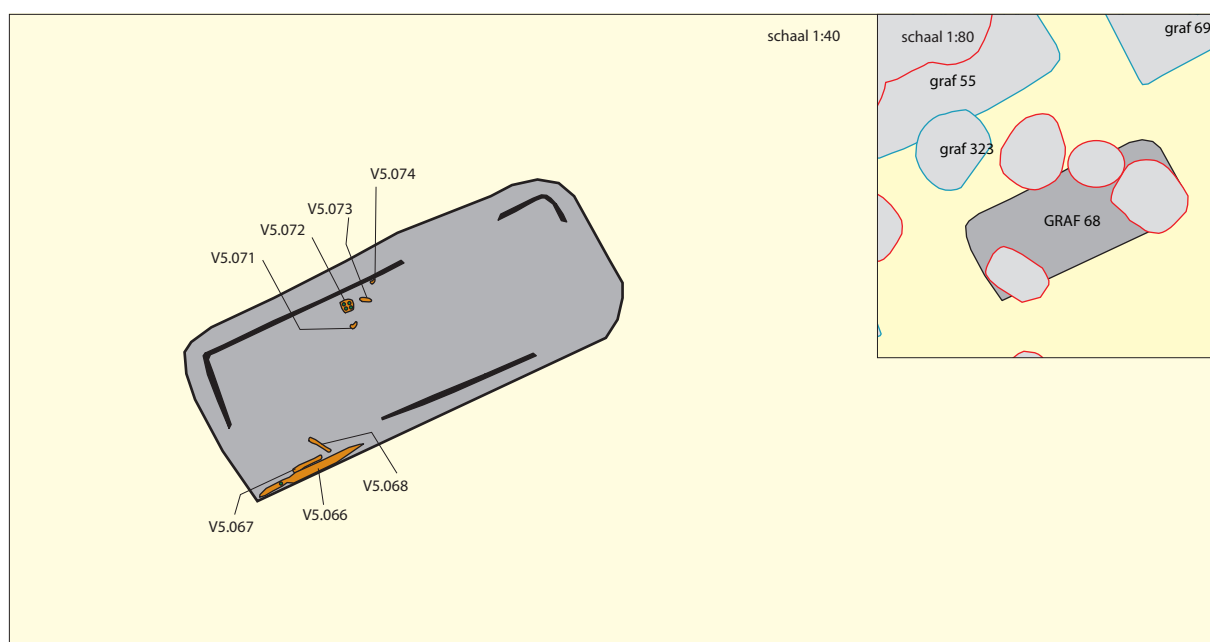
Figuur 16.63 Wijchen-Centrum. De vondsten van graf 65. Aardewerk schaal 1:3, metaal schaal 1:2.



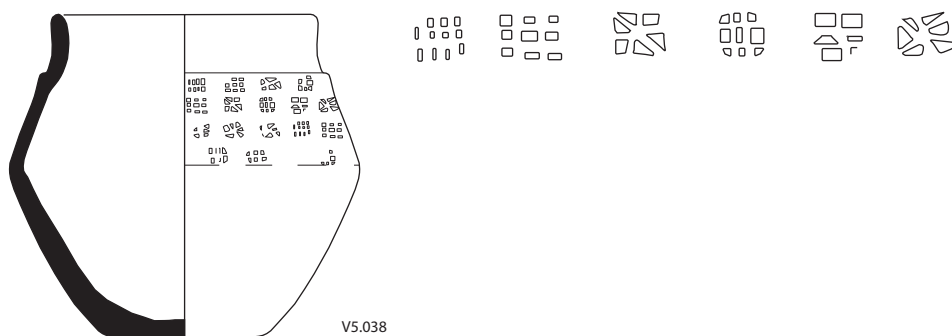
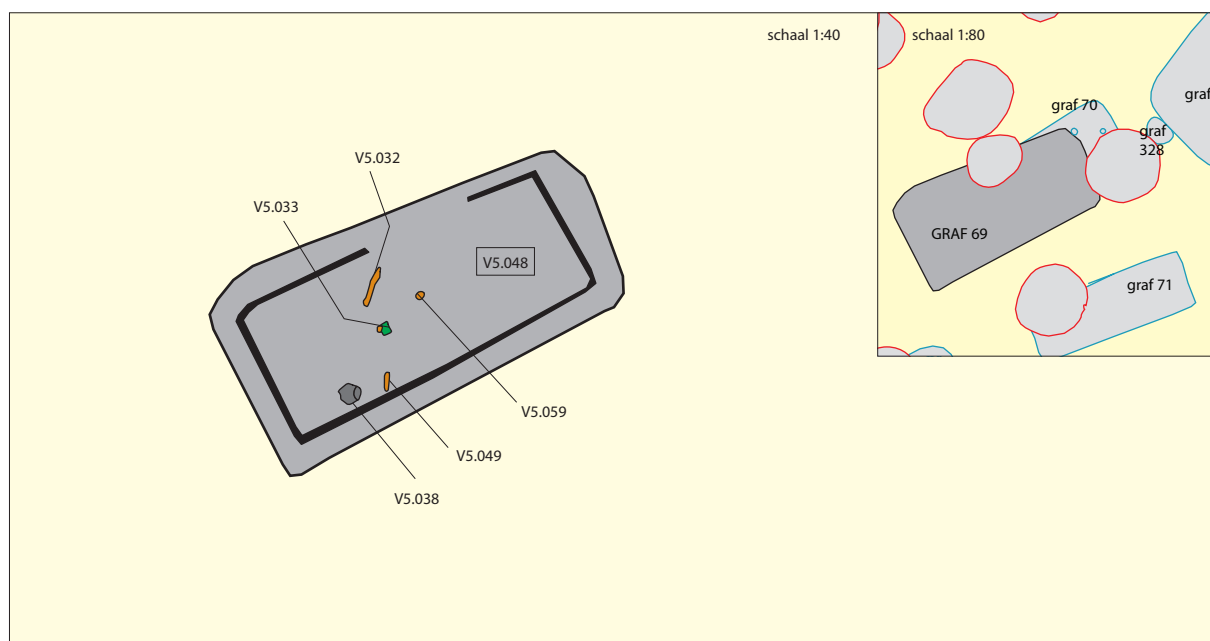
Figuur 16.64 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 66.



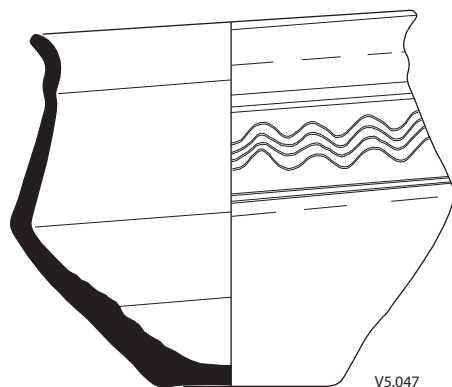
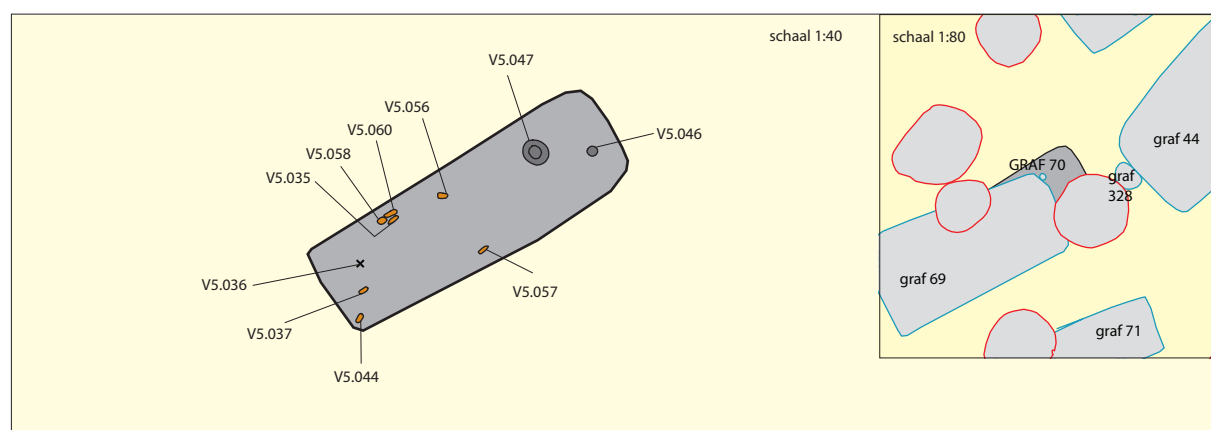
Figuur 16.65 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 67.



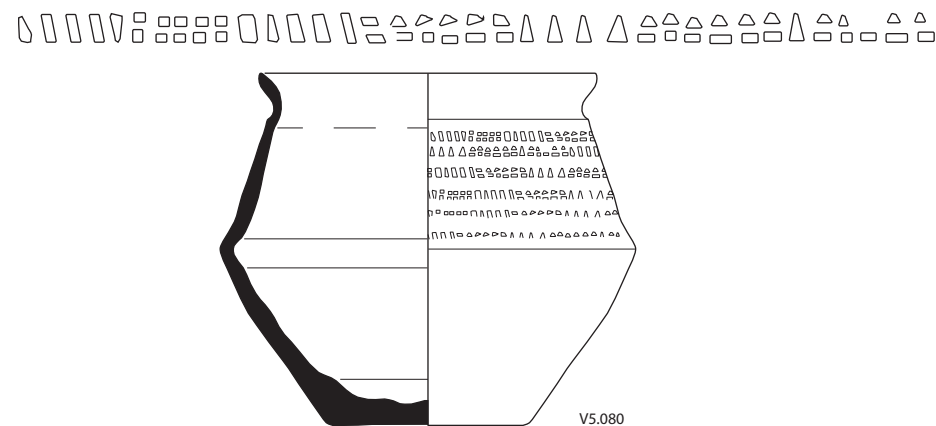
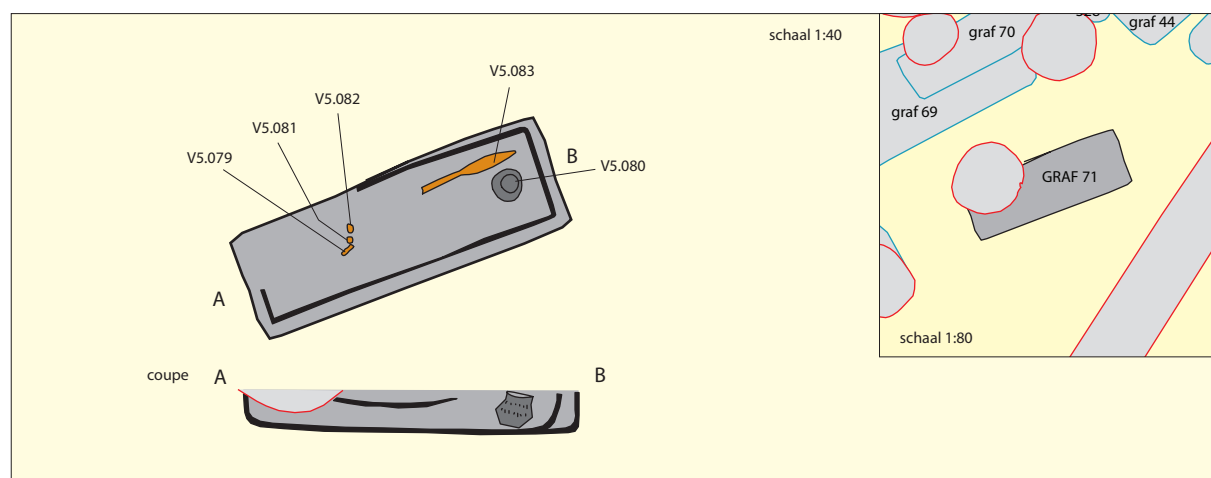
Figuur 16.66 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 68.



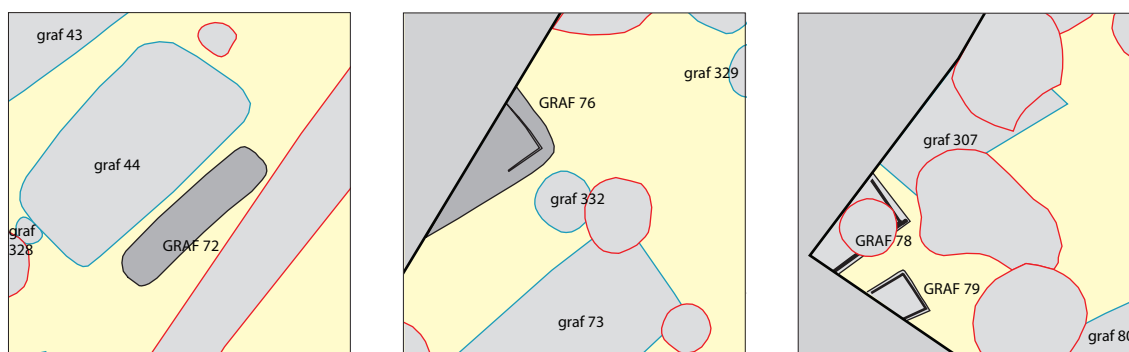
Figuur 16.67 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 69. Vondst schaal 1:3.



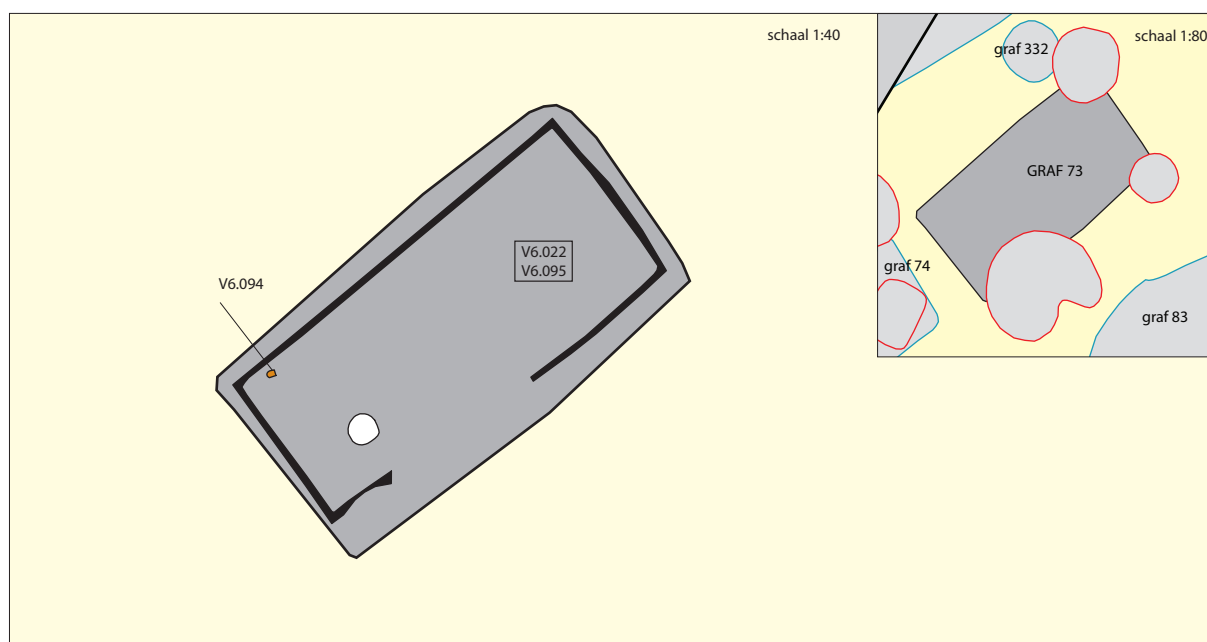
Figuur 16.68 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 70. Vondst schaal 1:3.



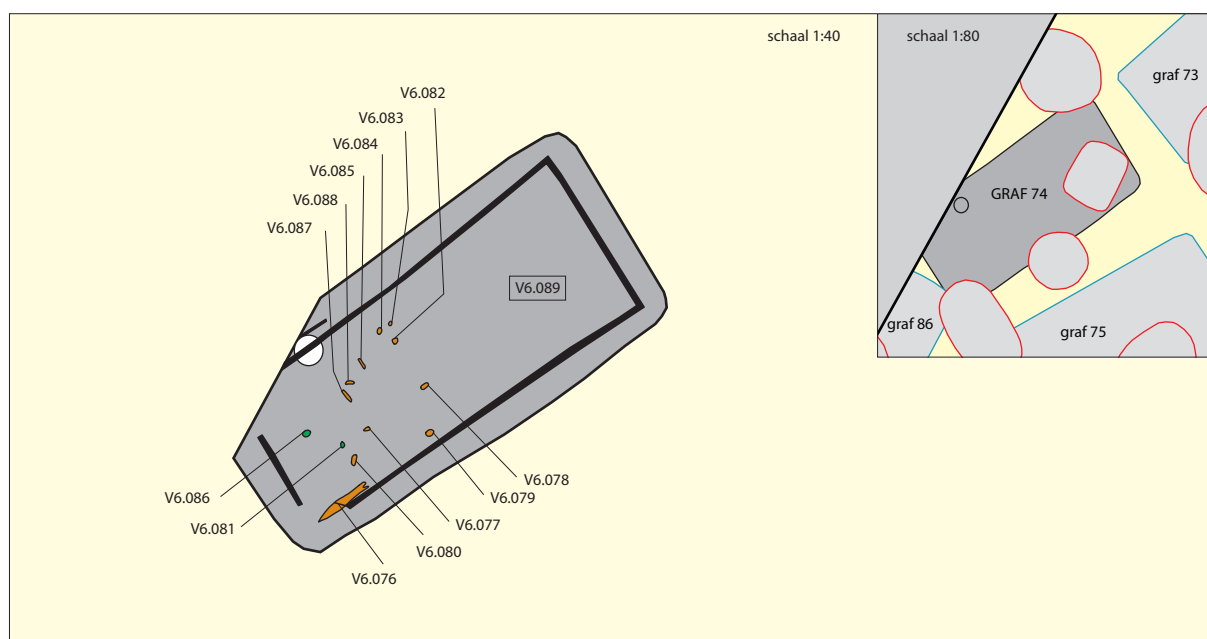
Figuur 16.69 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 71. Vondst schaal 1:3 (stempel 1:1).



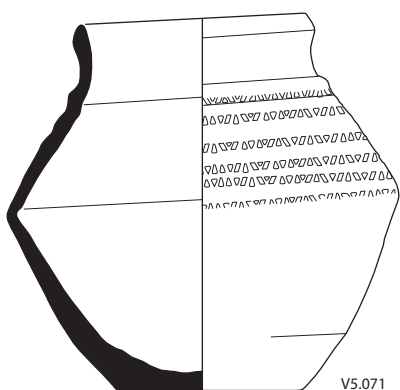
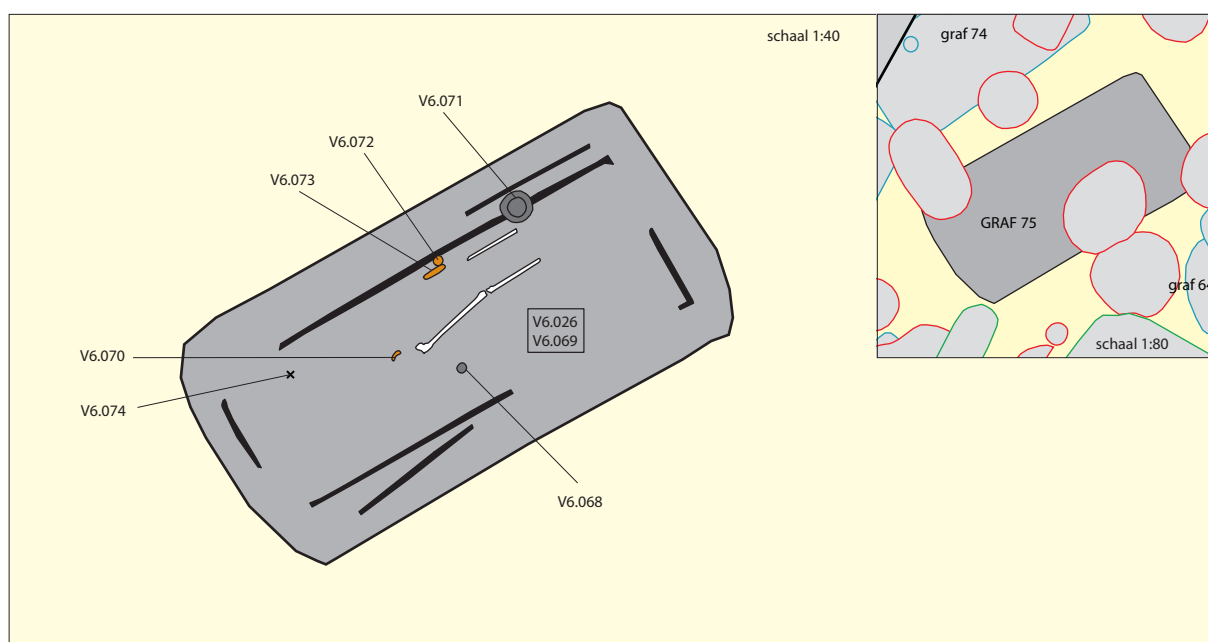
Figuur 16.70 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 72, graf 76, graf 78 en graf 79. Schaal 1:80.



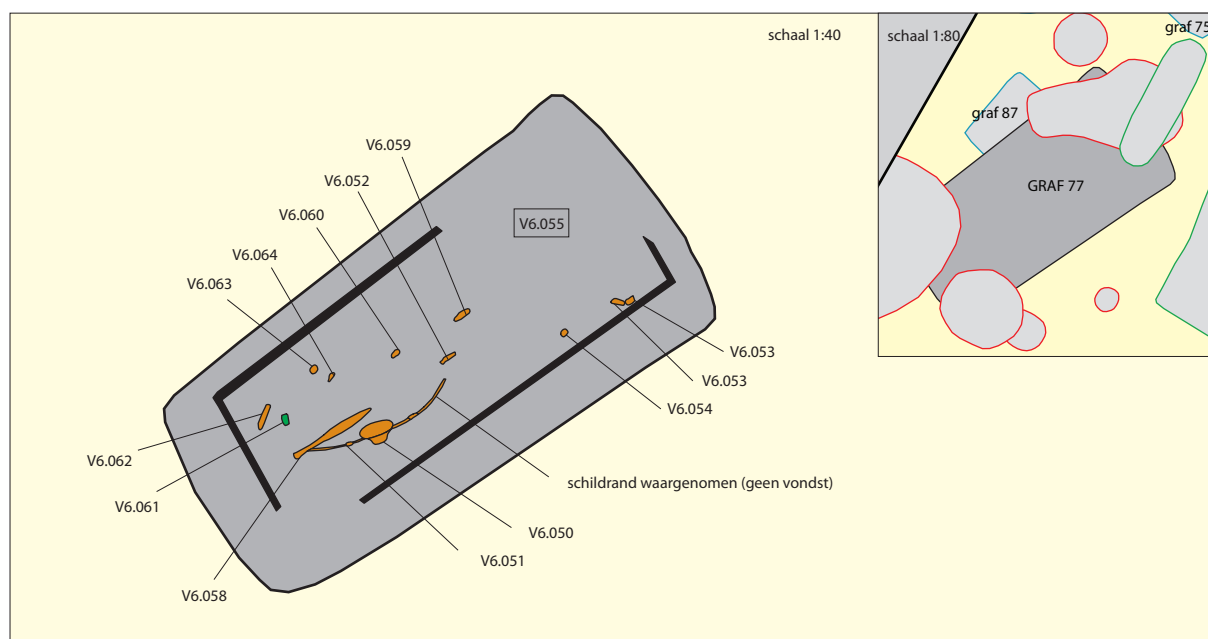
Figuur 16.71 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 73.



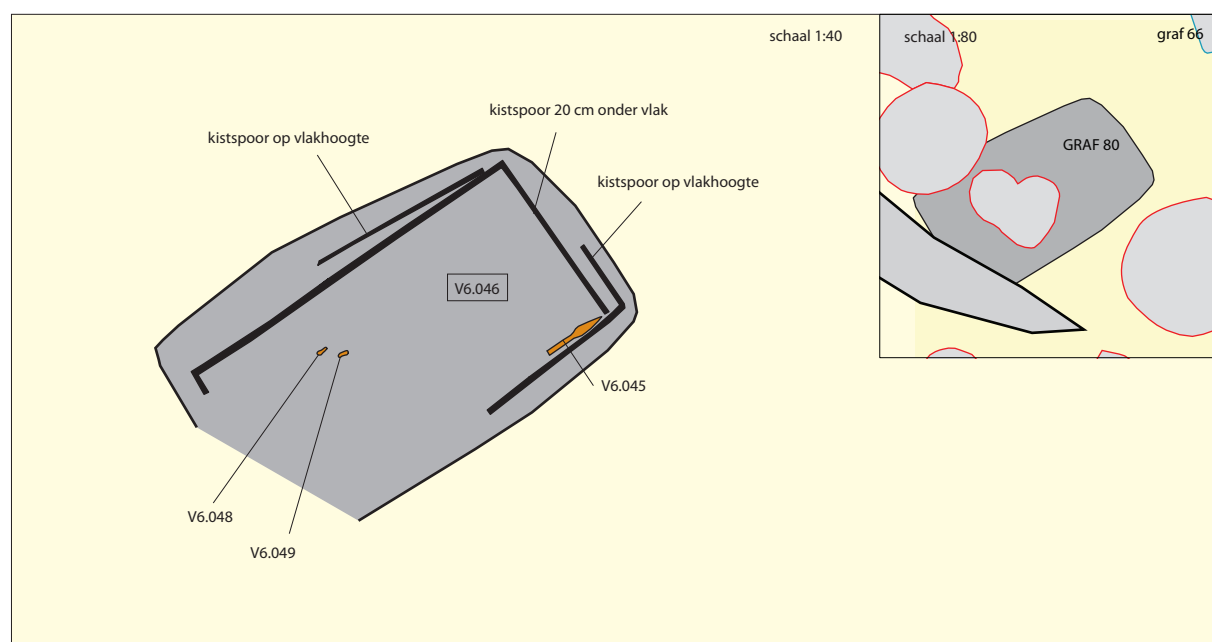
Figuur 16.72 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 74.



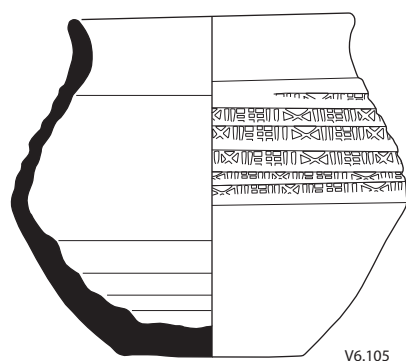
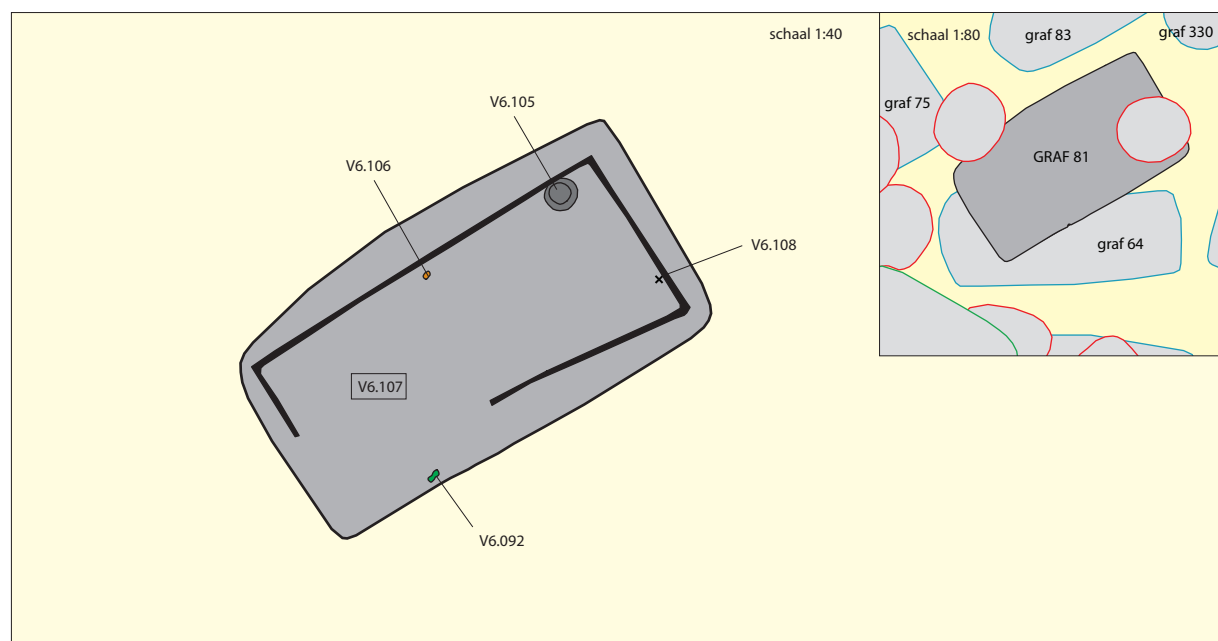
Figuur 16.73 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 75. Vondst schaal 1:3 (stempel 1:1).



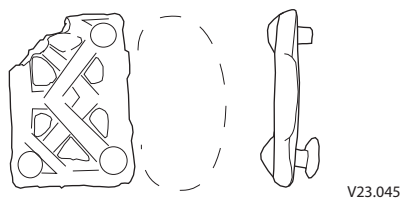
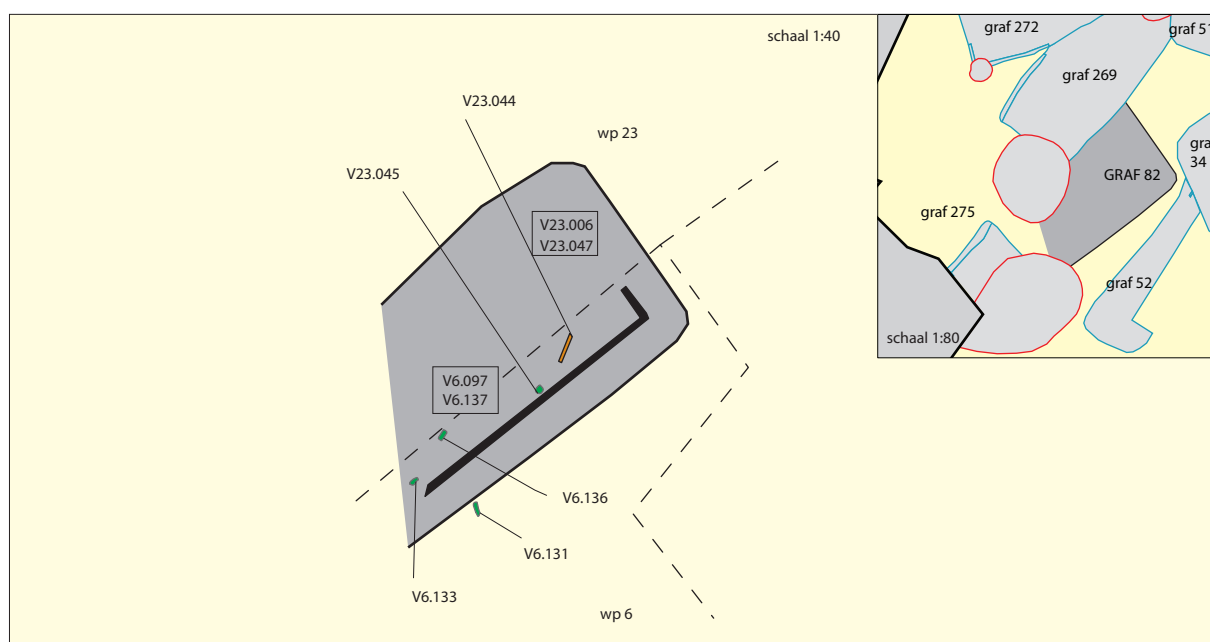
Figuur 16.74 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 77.



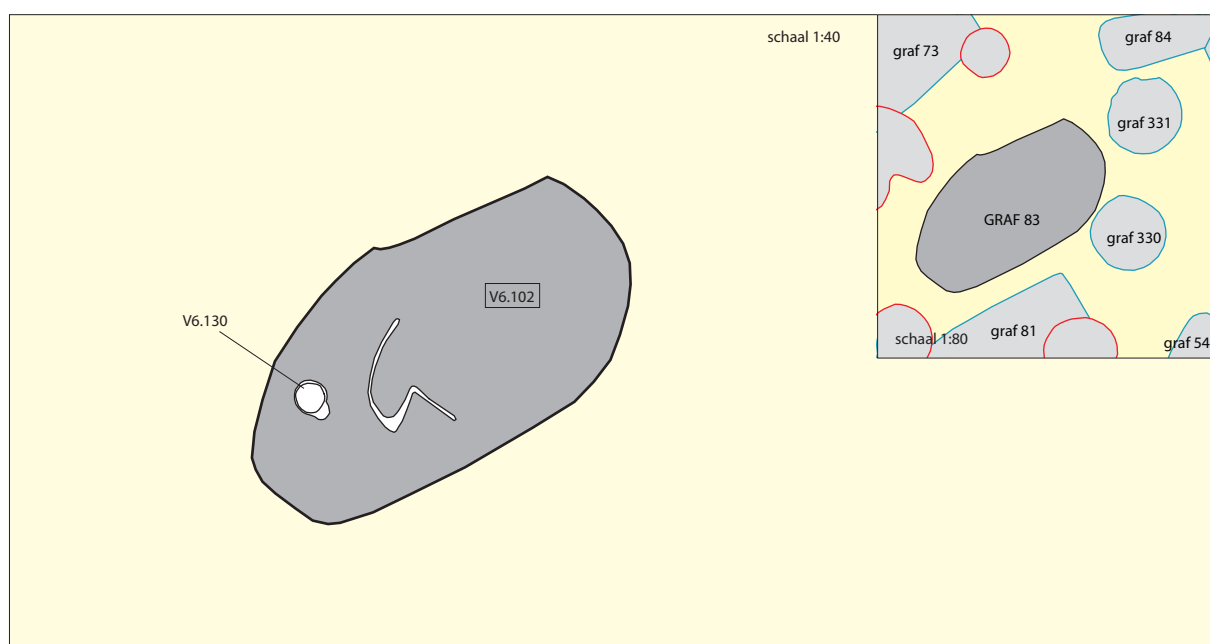
Figuur 16.75 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 80.



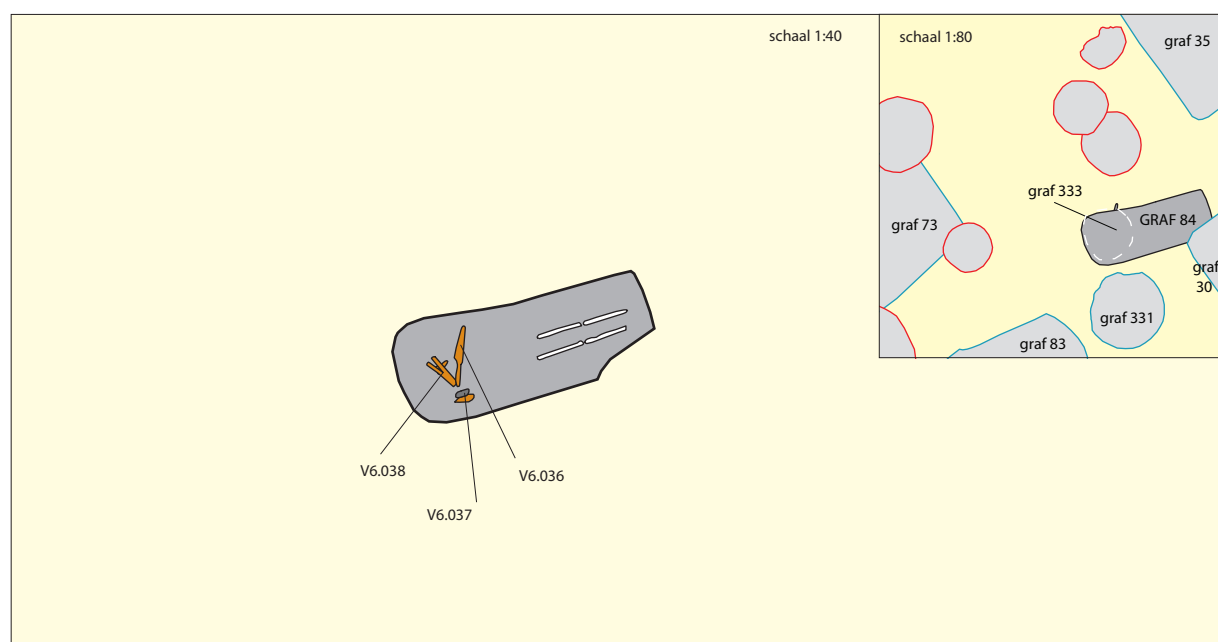
Figuur 16.76 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 81. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1), metaal schaal 2:3.



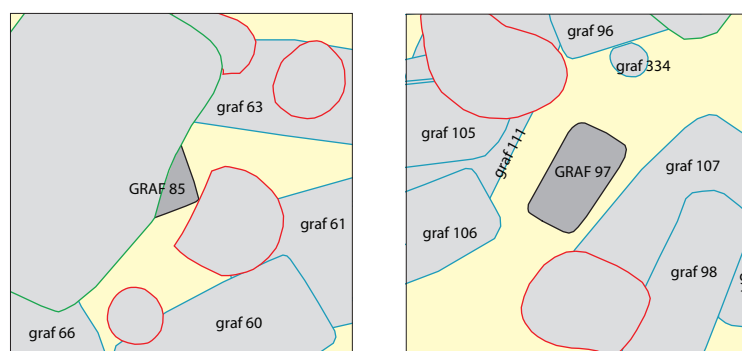
Figuur 16.77 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 82. Vondst schaal 1:2.



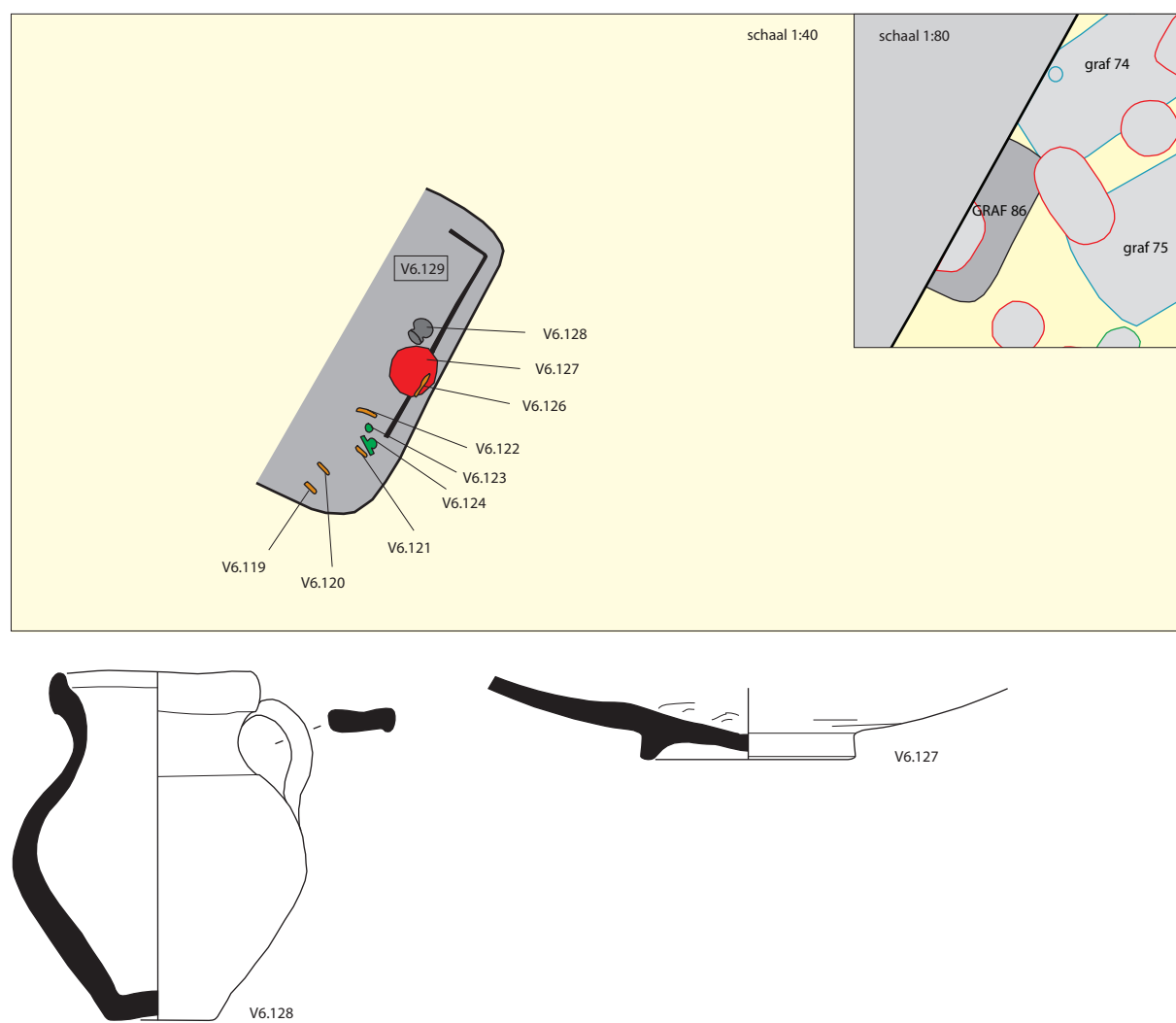
Figuur 16.78 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 83.



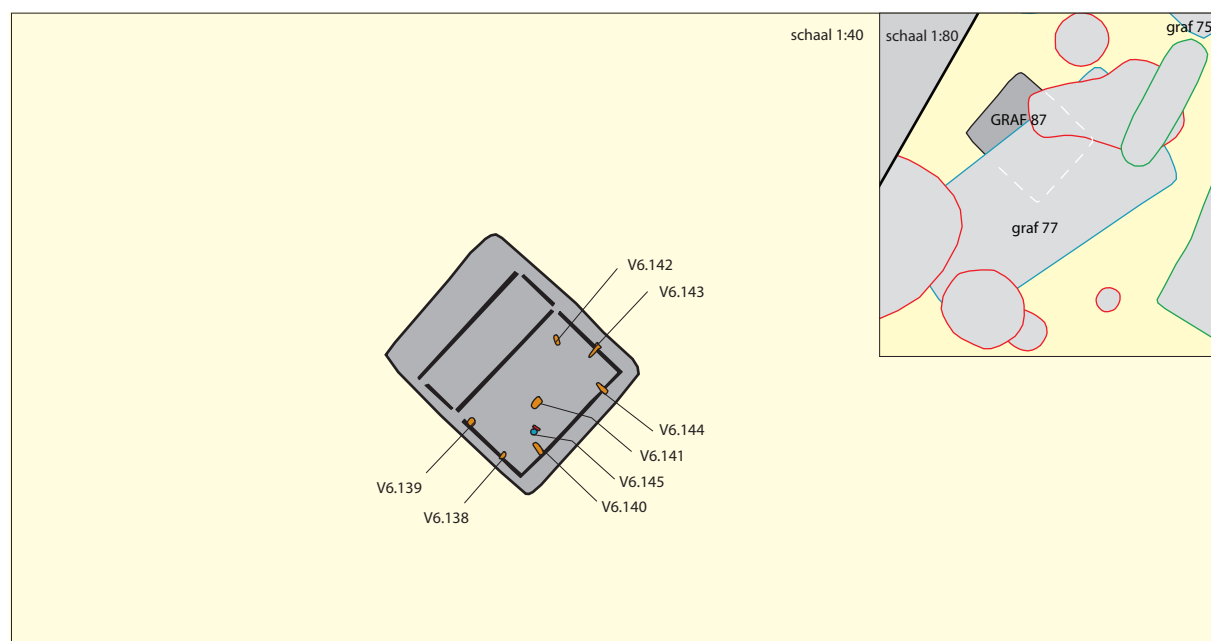
Figuur 16.79 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 84.



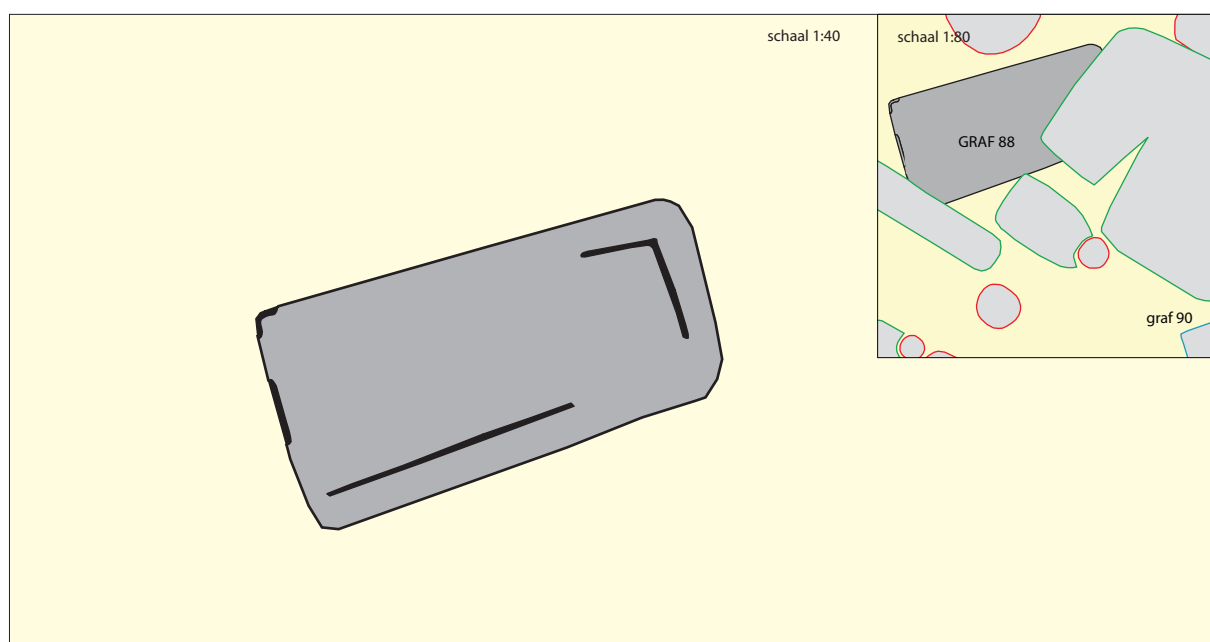
Figuur 16.80 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 85 en graf 97. Schaal 1:80.



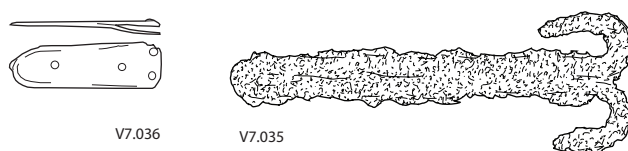
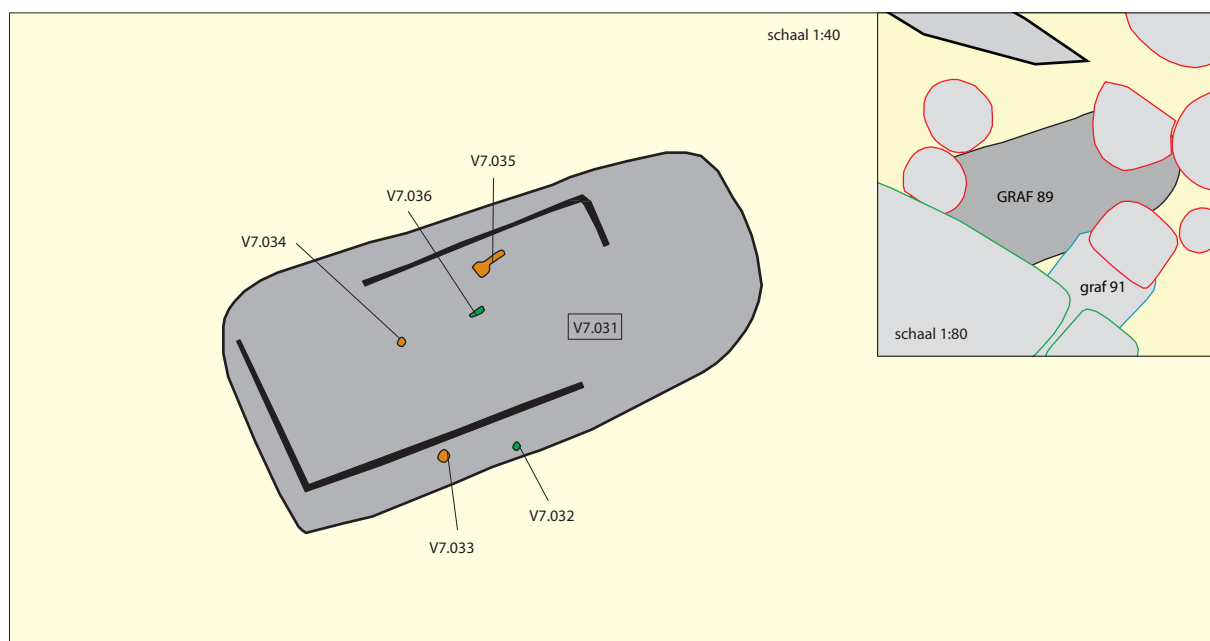
Figuur 16.81 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 86. Vondsten schaal 1:3.



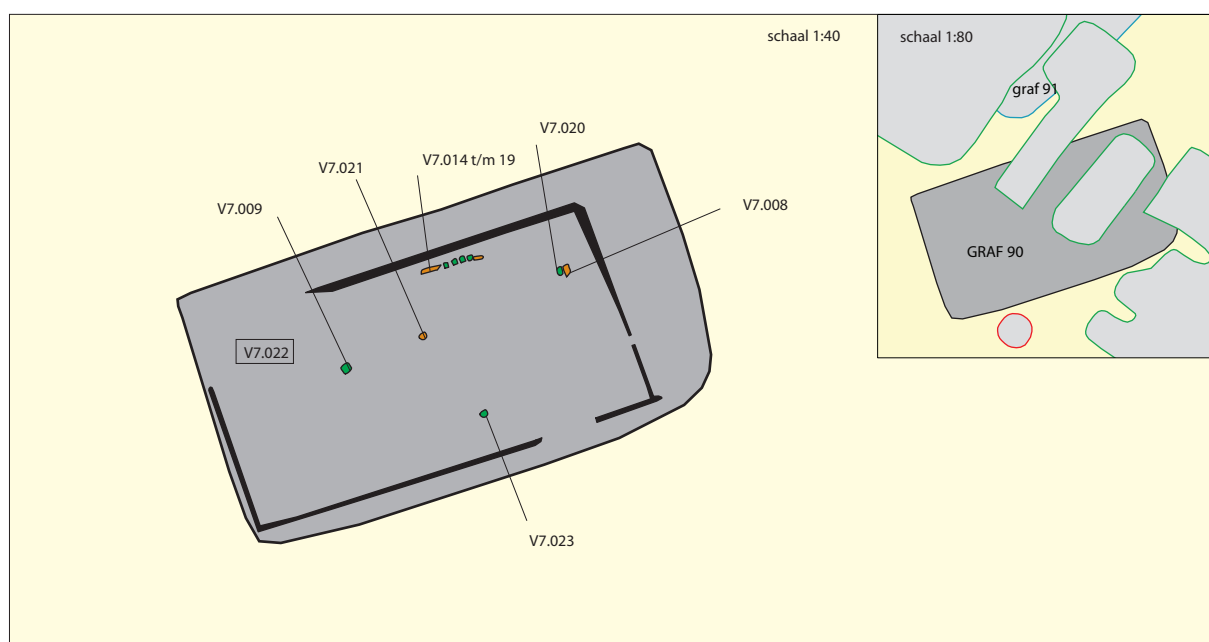
Figuur 16.82 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 87.



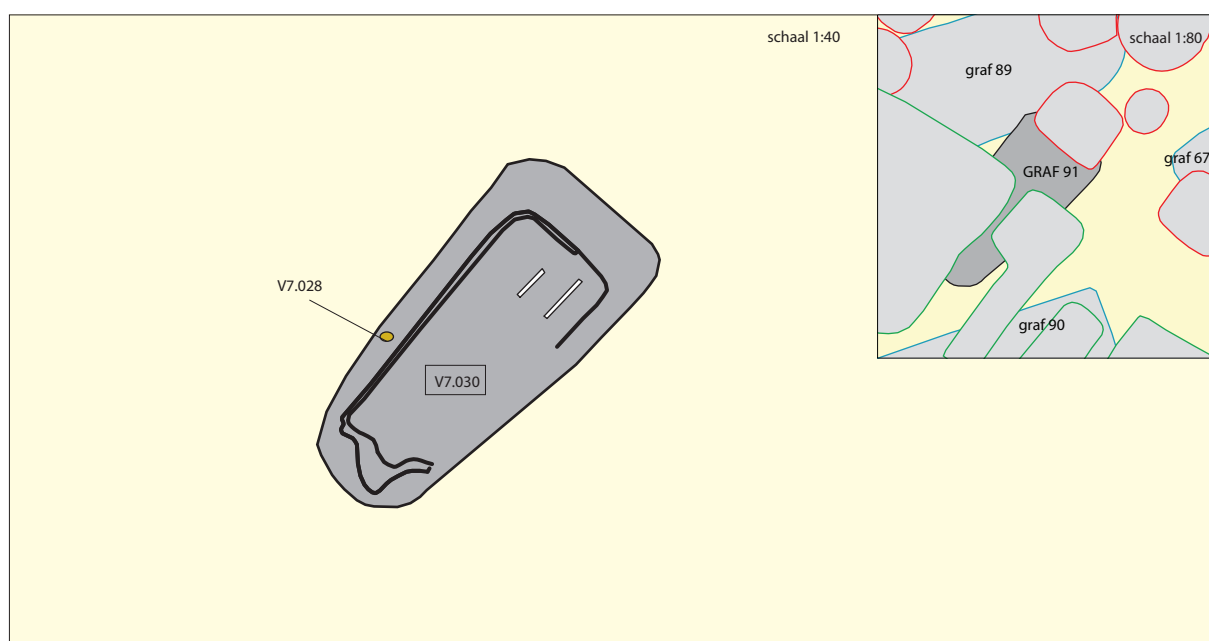
Figuur 16.83 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 88.



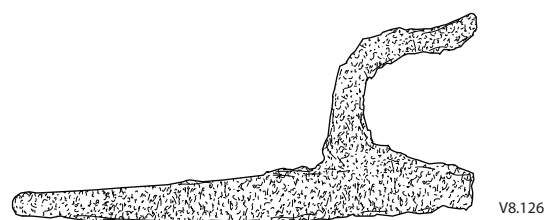
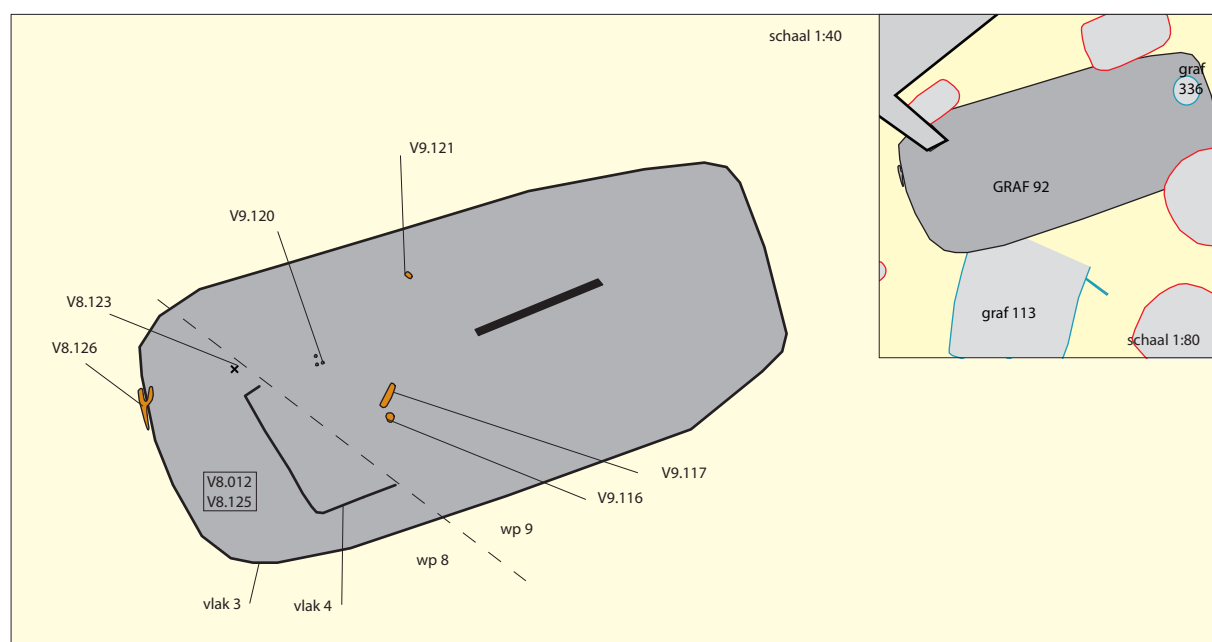
Figuur 16.84 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 89.
Vondsten schaal 1:3.



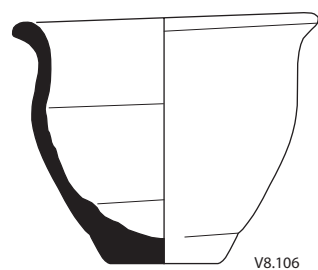
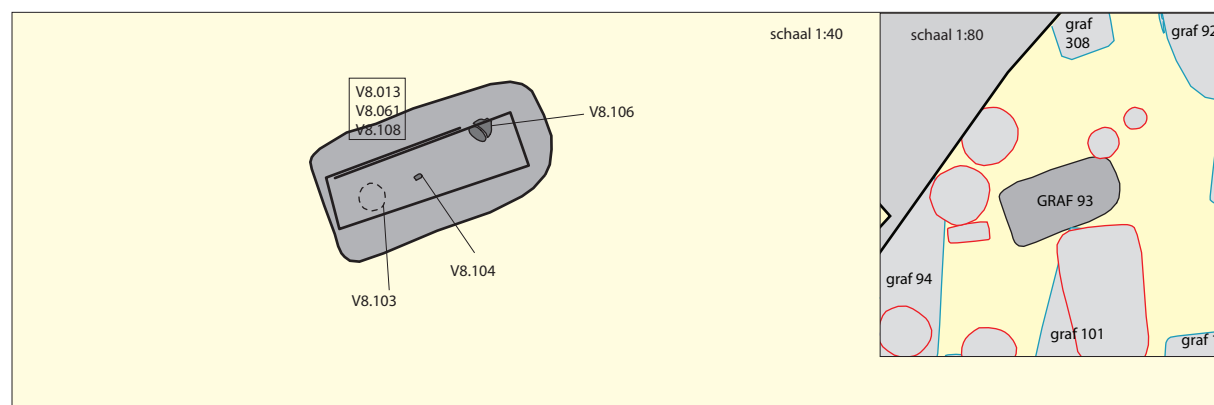
Figuur 16.85 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 90.



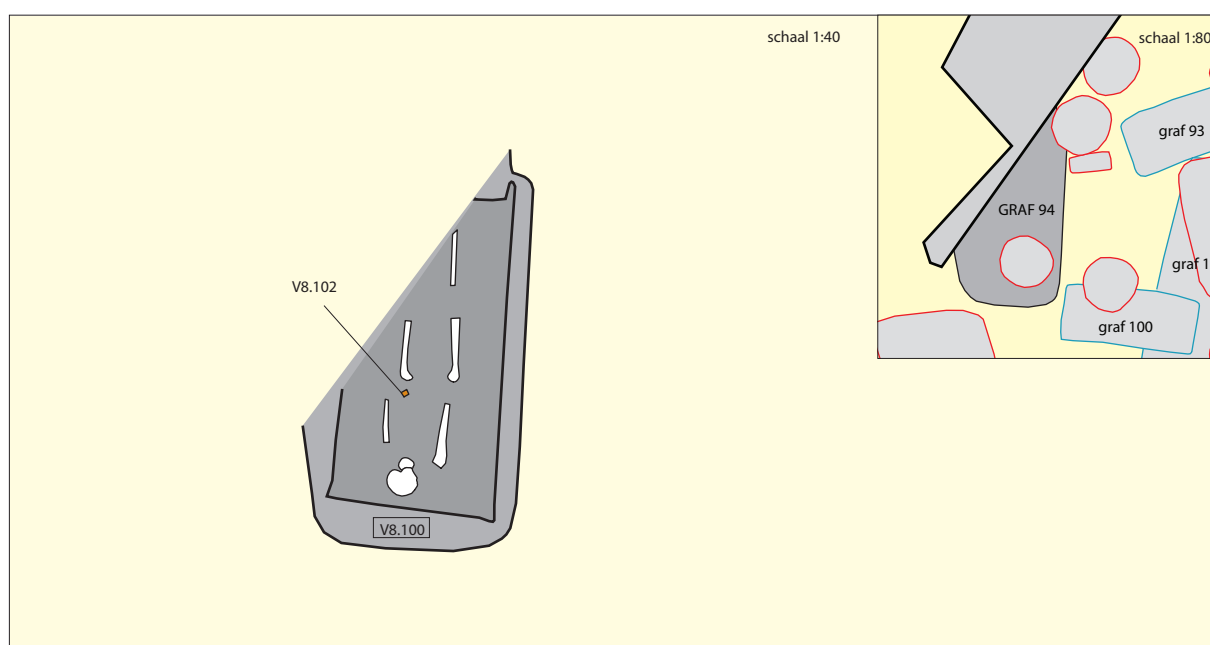
Figuur 16.86 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 91.



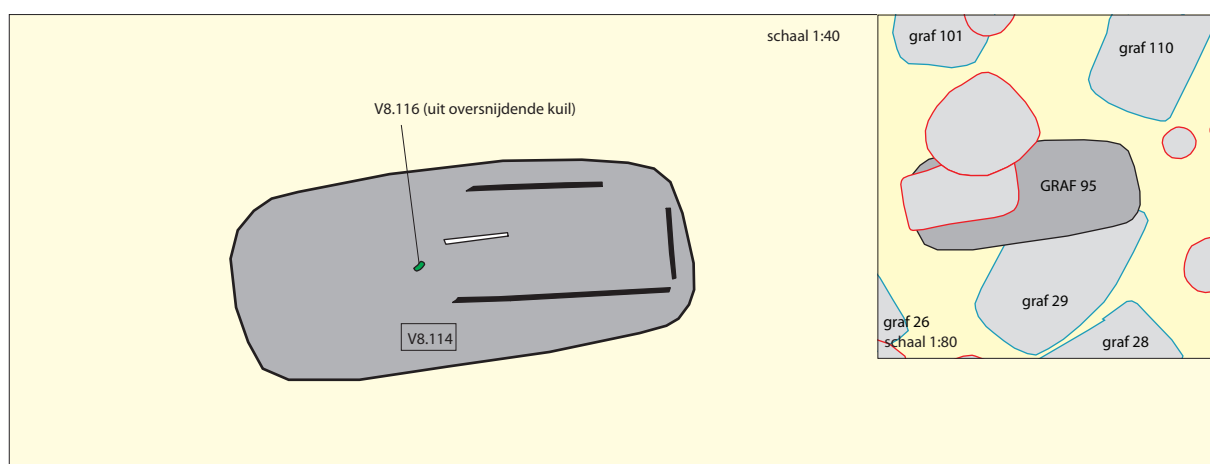
Figuur 16.87 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 92. Vondst schaal 1:3.



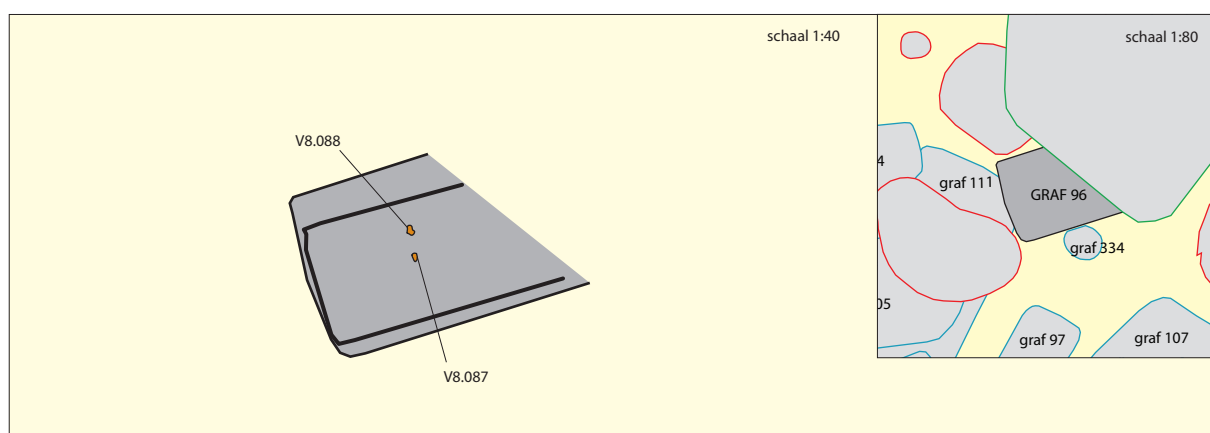
Figuur 16.88 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 93. Vondst schaal 1:3.



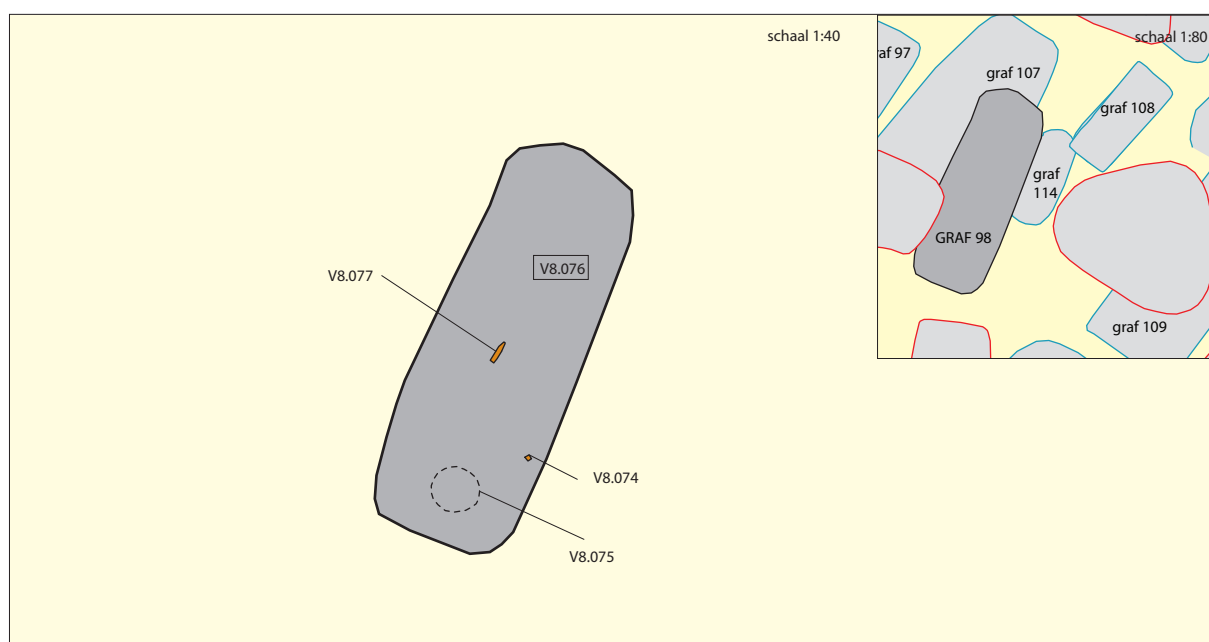
Figuur 16.89 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 94.



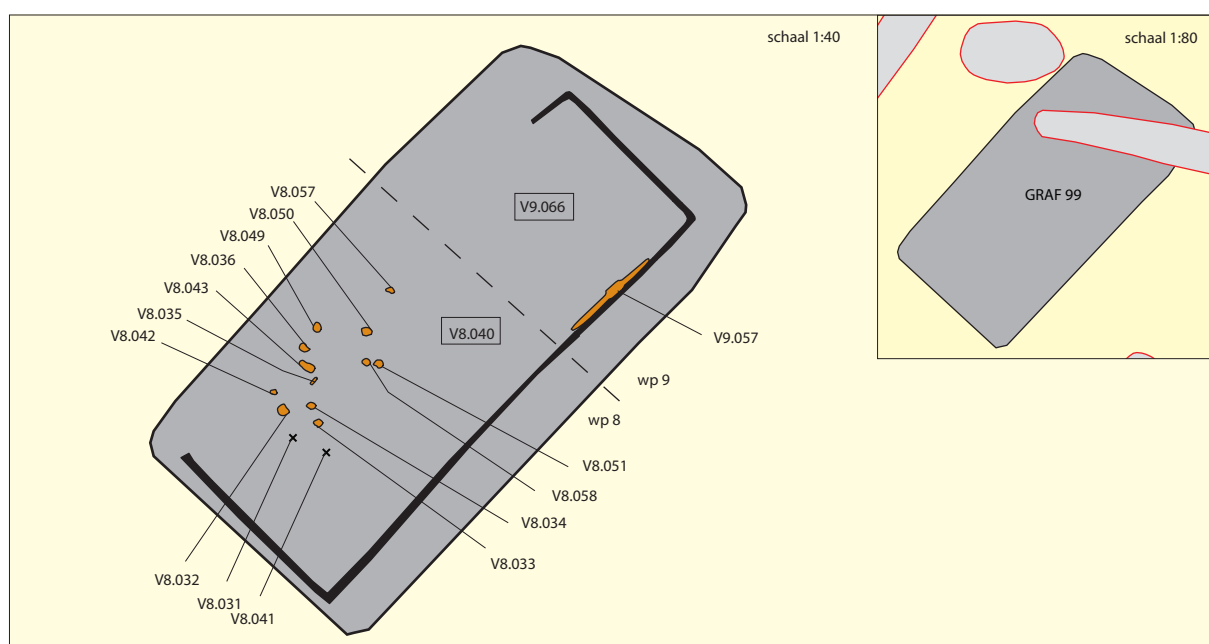
Figuur 16.90 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 95.



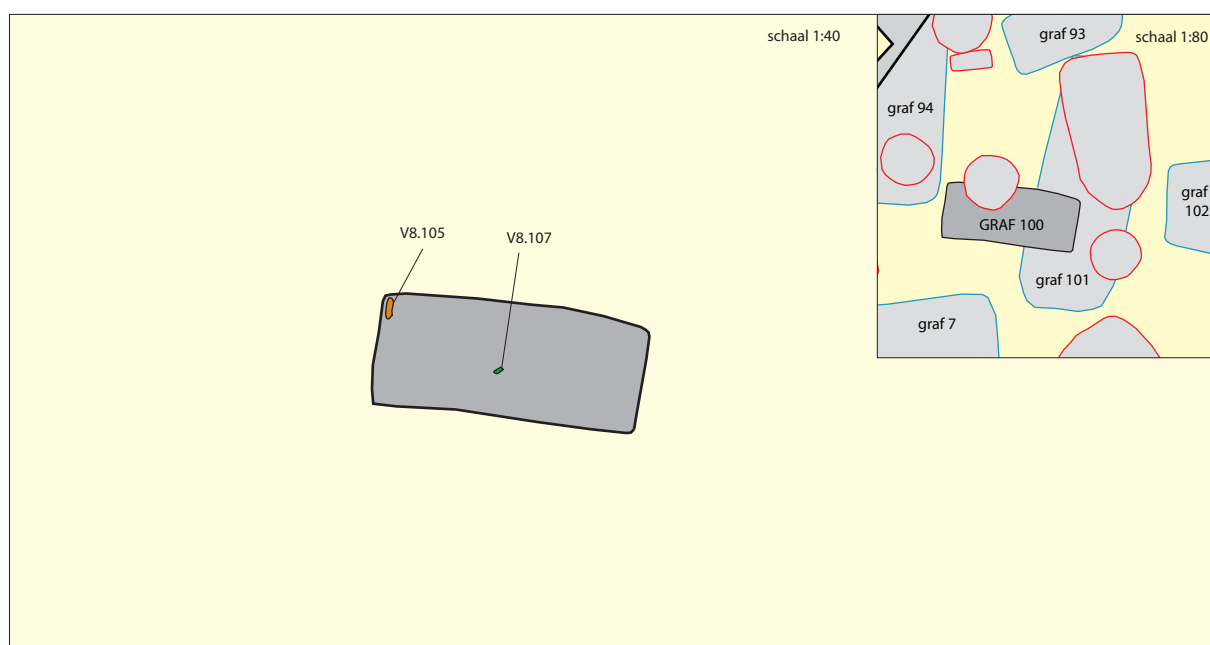
Figuur 16.91 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 96.



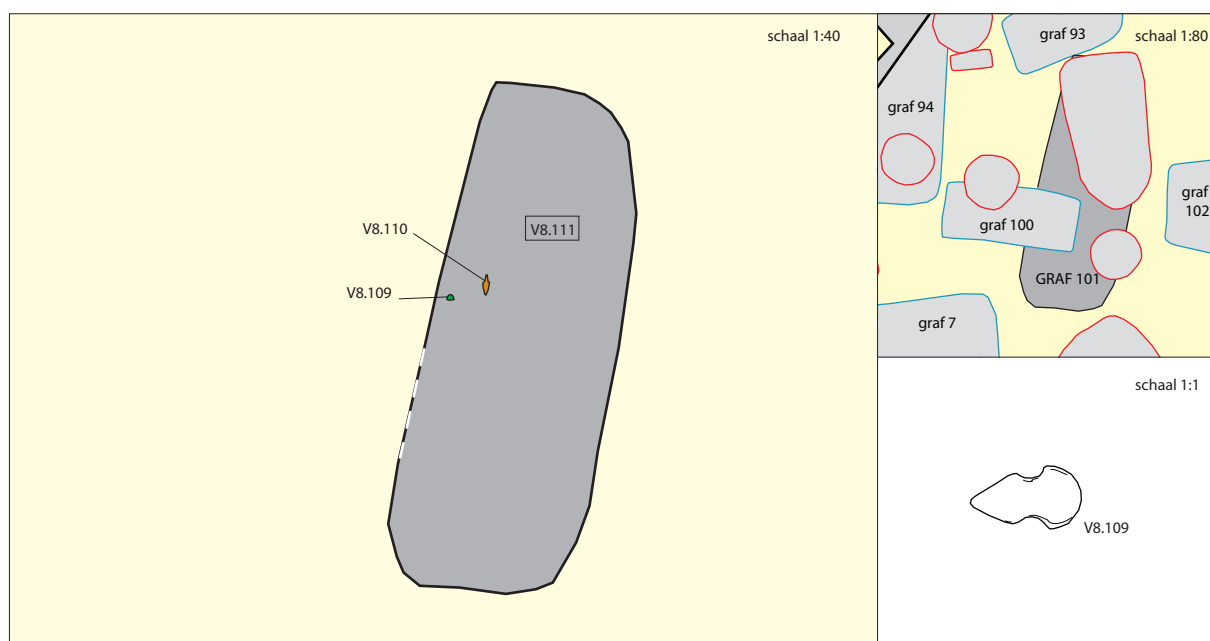
Figuur 16.92 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 98.



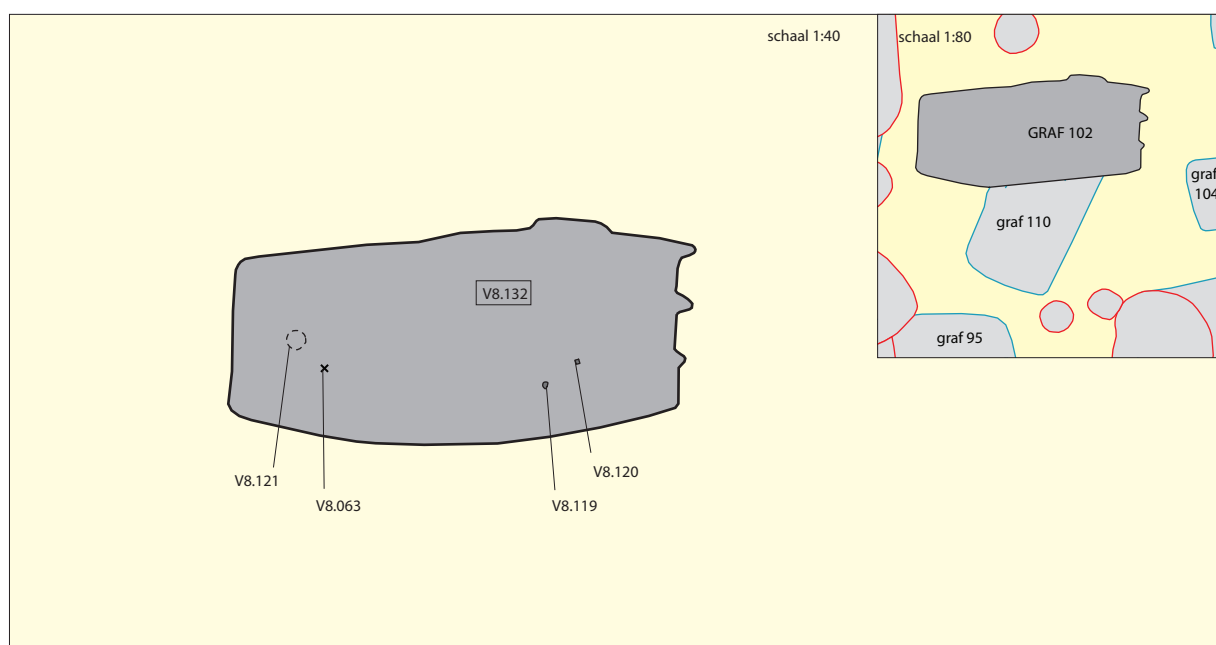
Figuur 16.93 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 99.



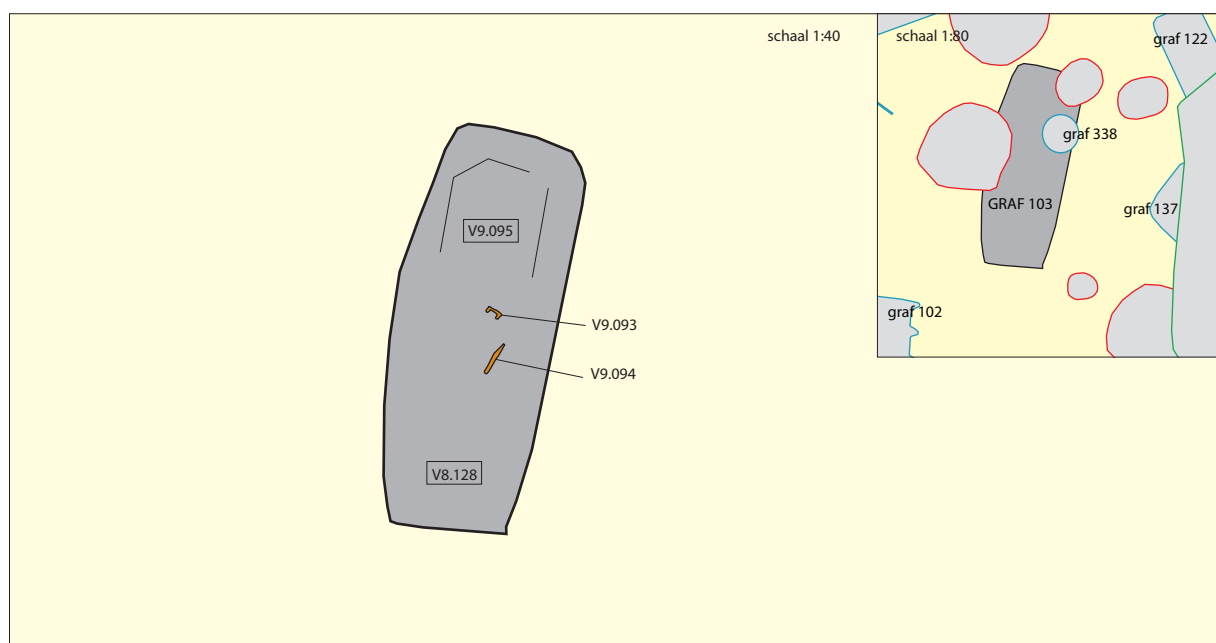
Figuur 16.94 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 100.



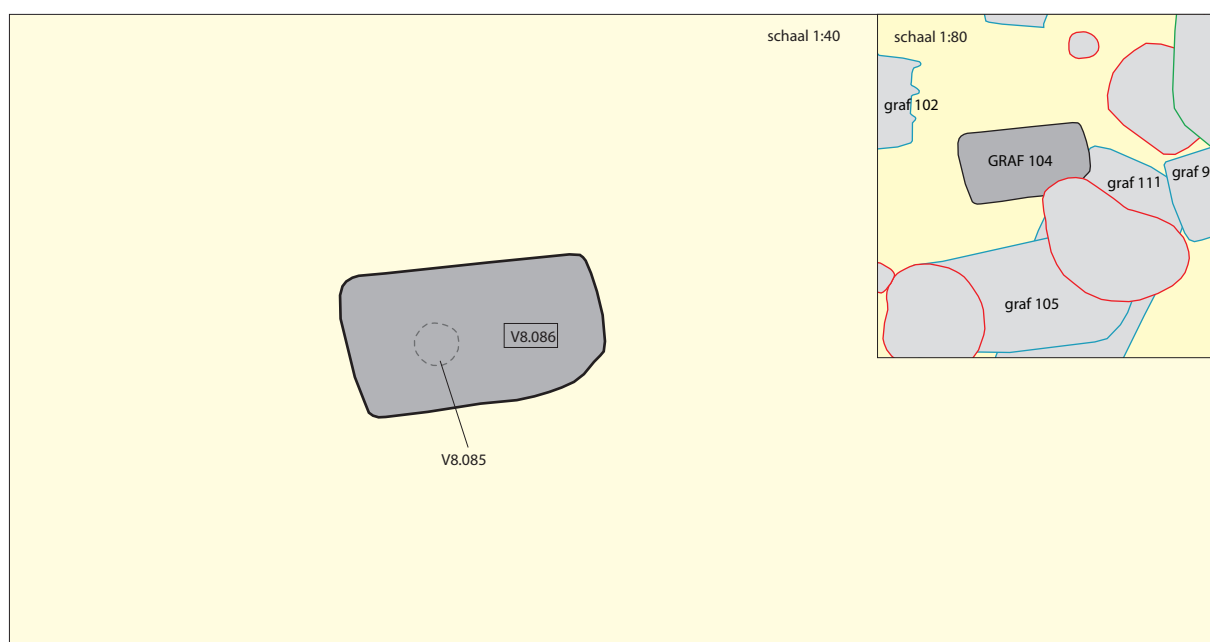
Figuur 16.95 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 101.



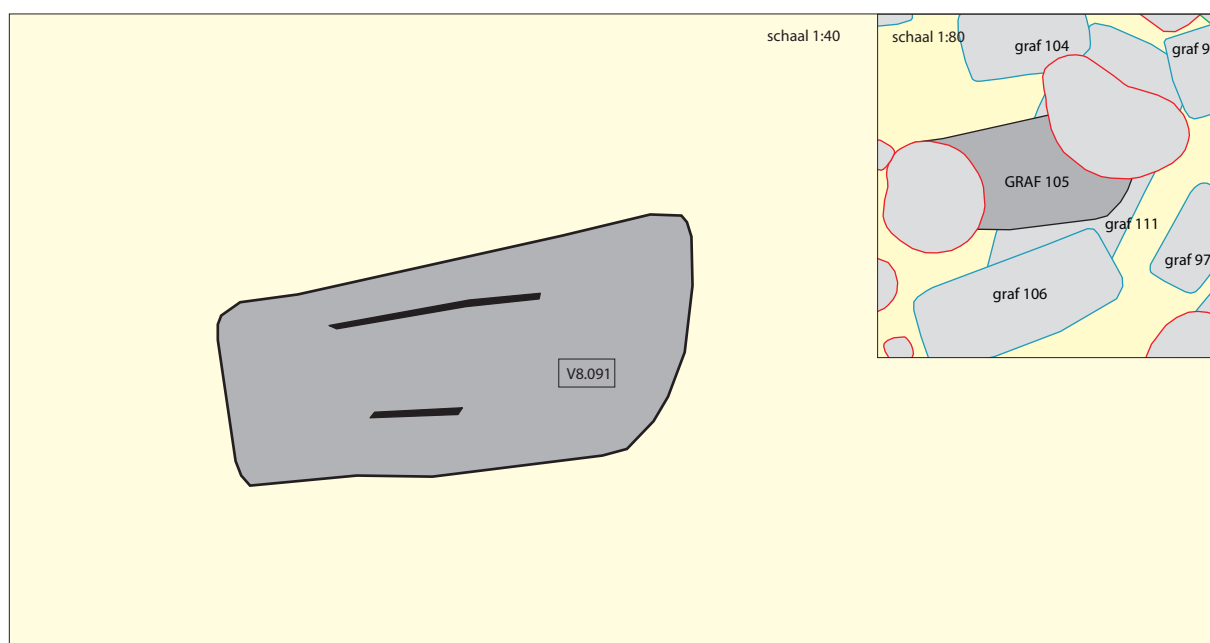
Figuur 16.96 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 102.



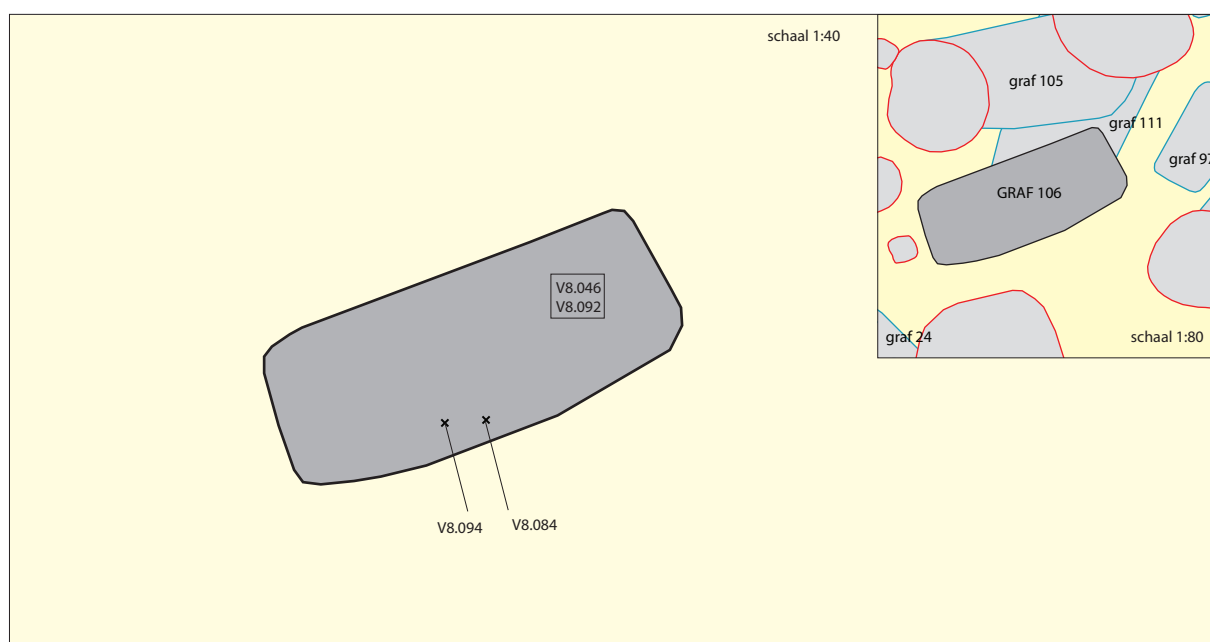
Figuur 16.97 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 103.



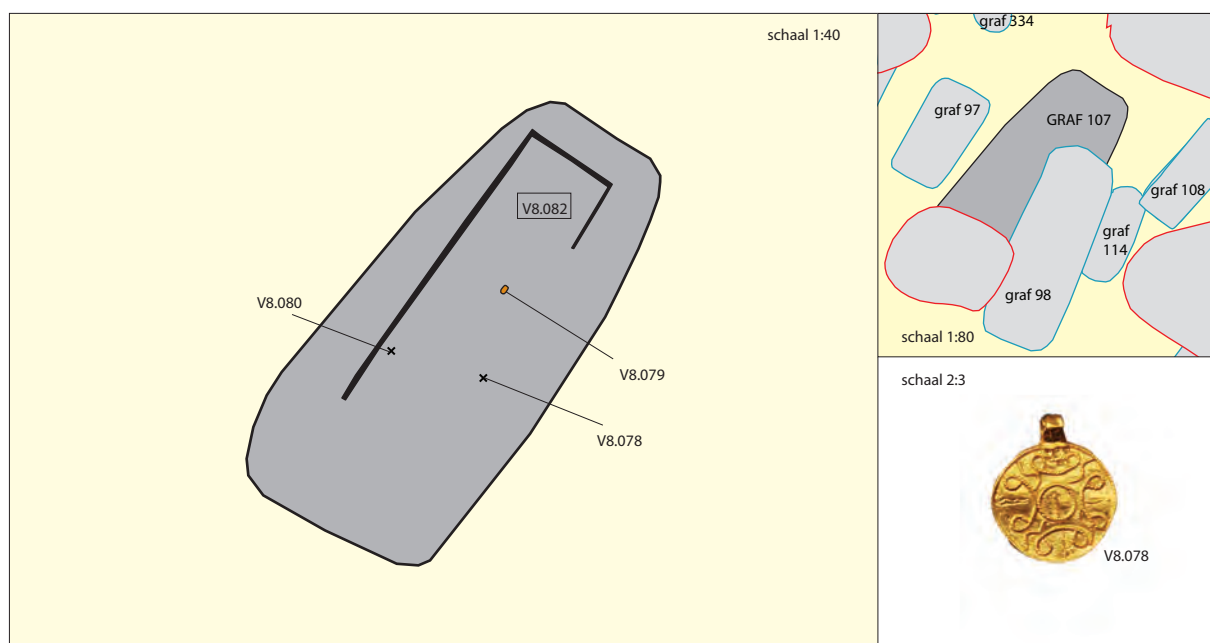
Figuur 16.98 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 104.



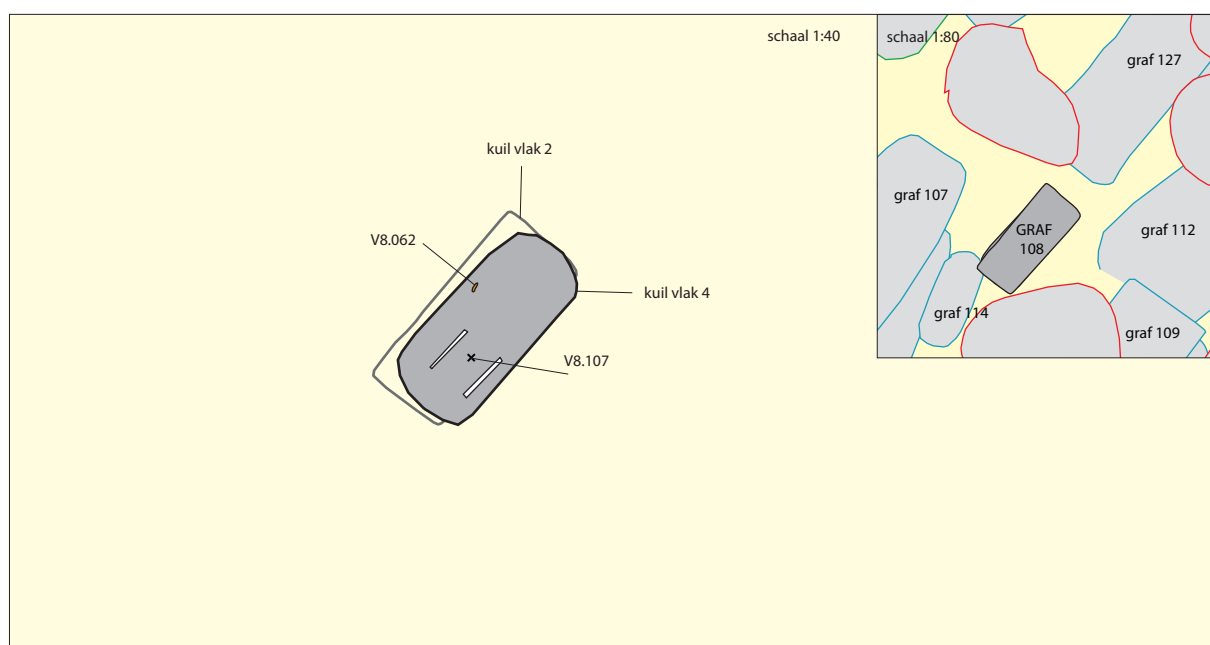
Figuur 16.99 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 105.



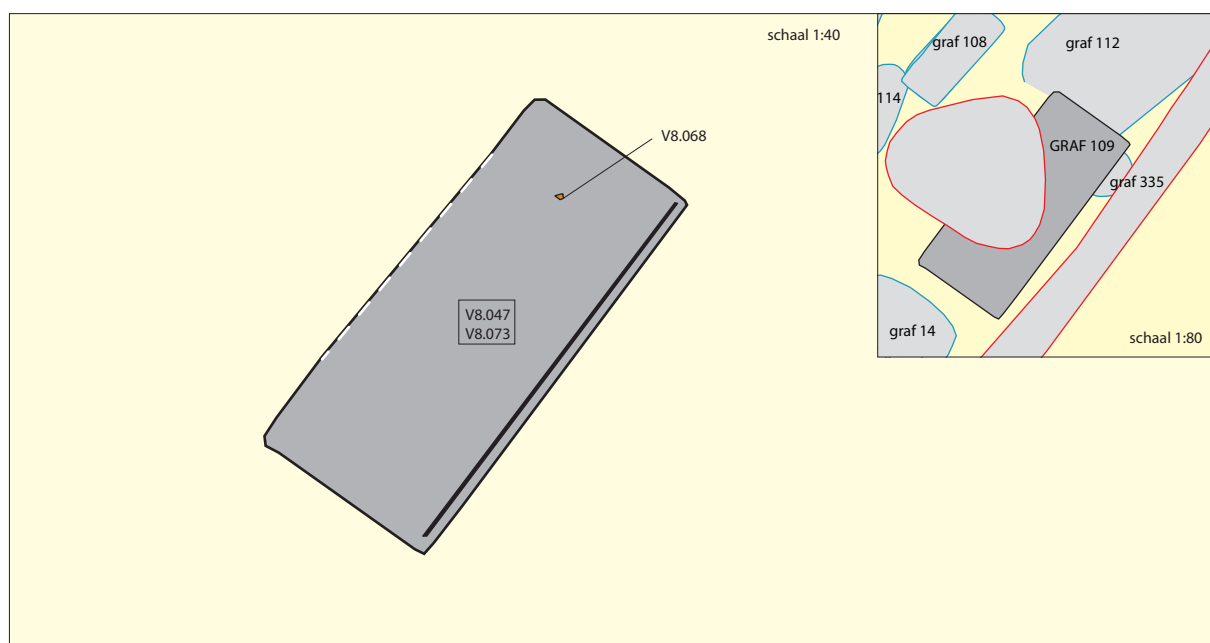
Figuur 16.100 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 106.



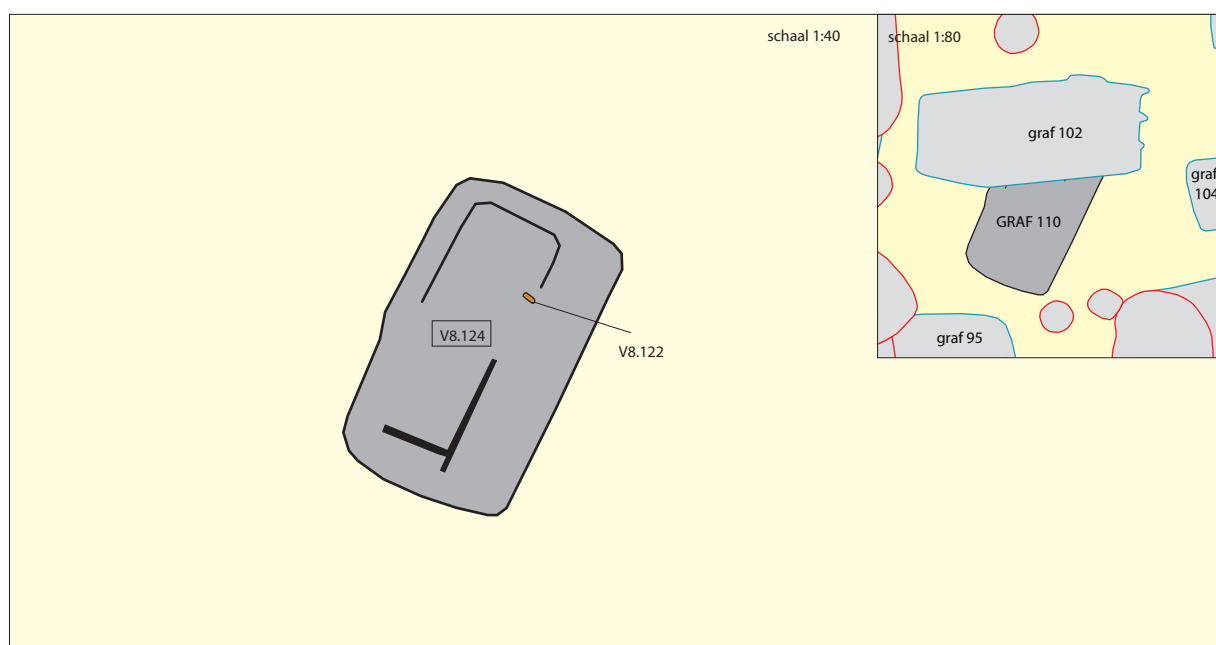
Figuur 16.101 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 107.



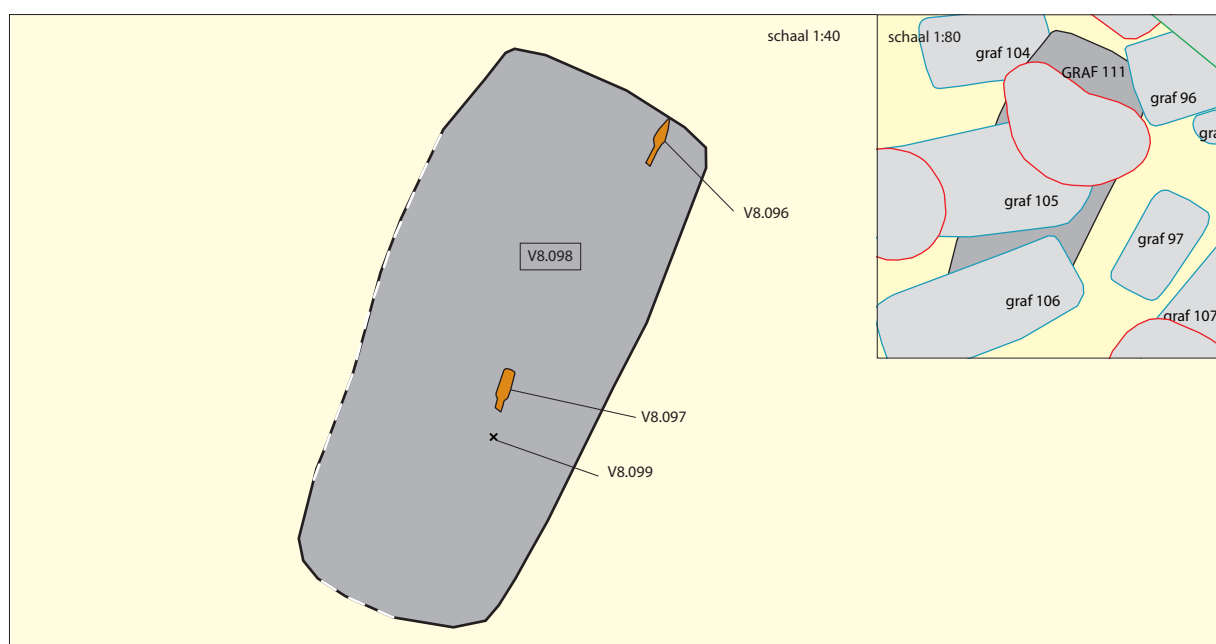
Figuur 16.102 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 108.



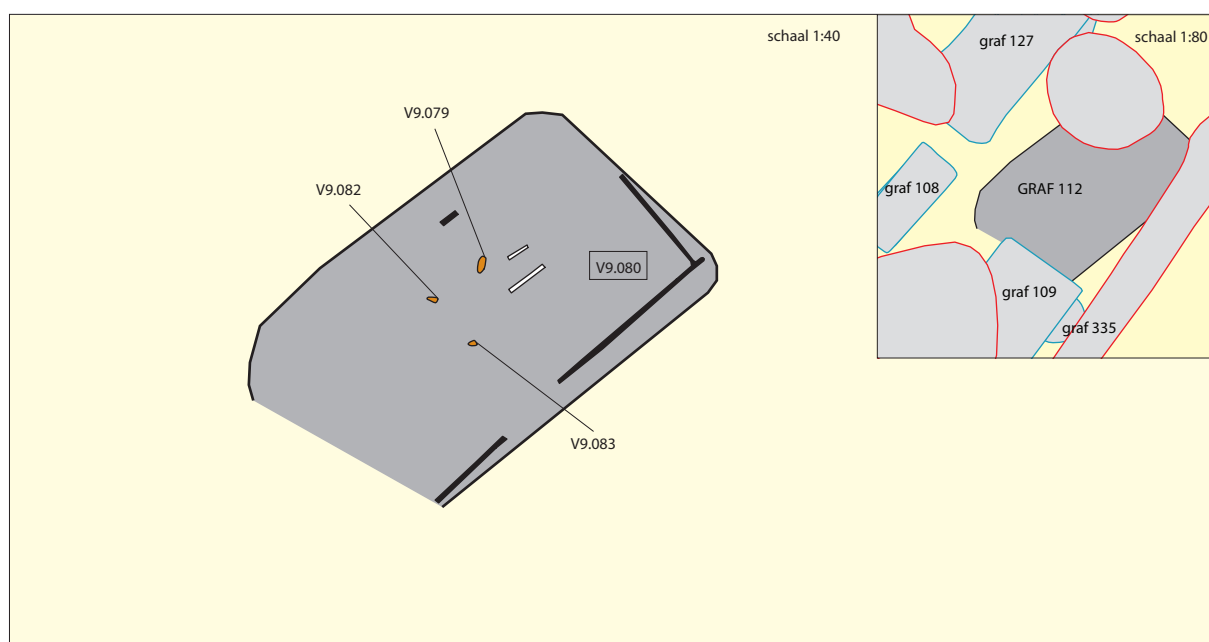
Figuur 16.103 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 109.



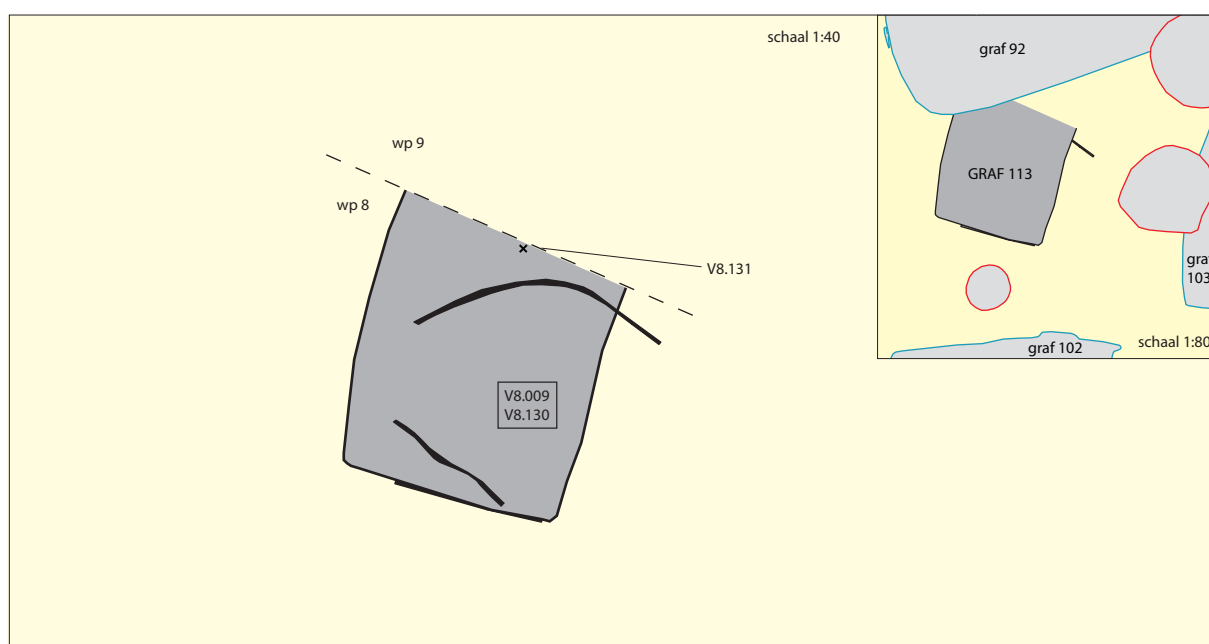
Figuur 16.104 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 110.



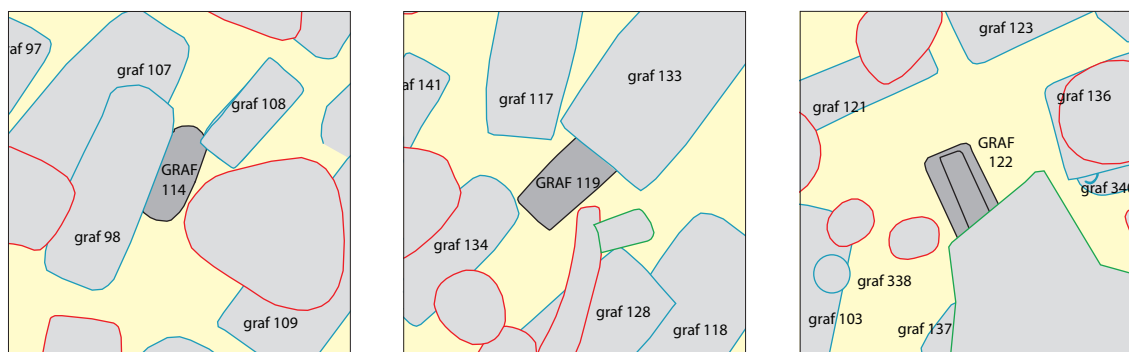
Figuur 16.105 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 111.



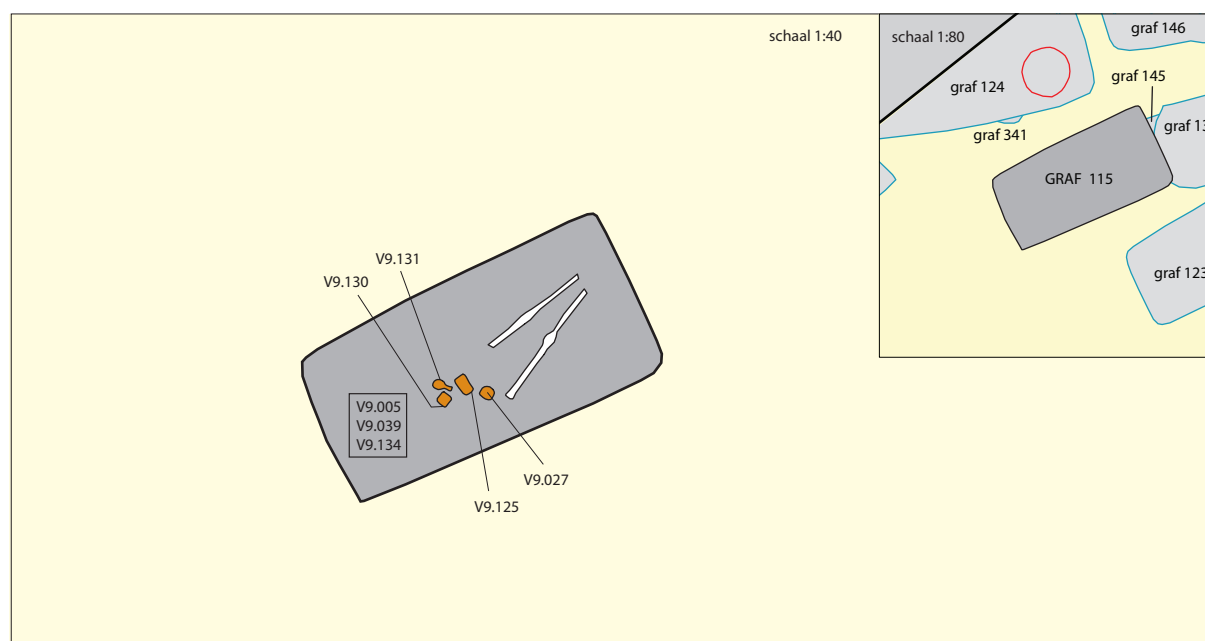
Figuur 16.106 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 112.



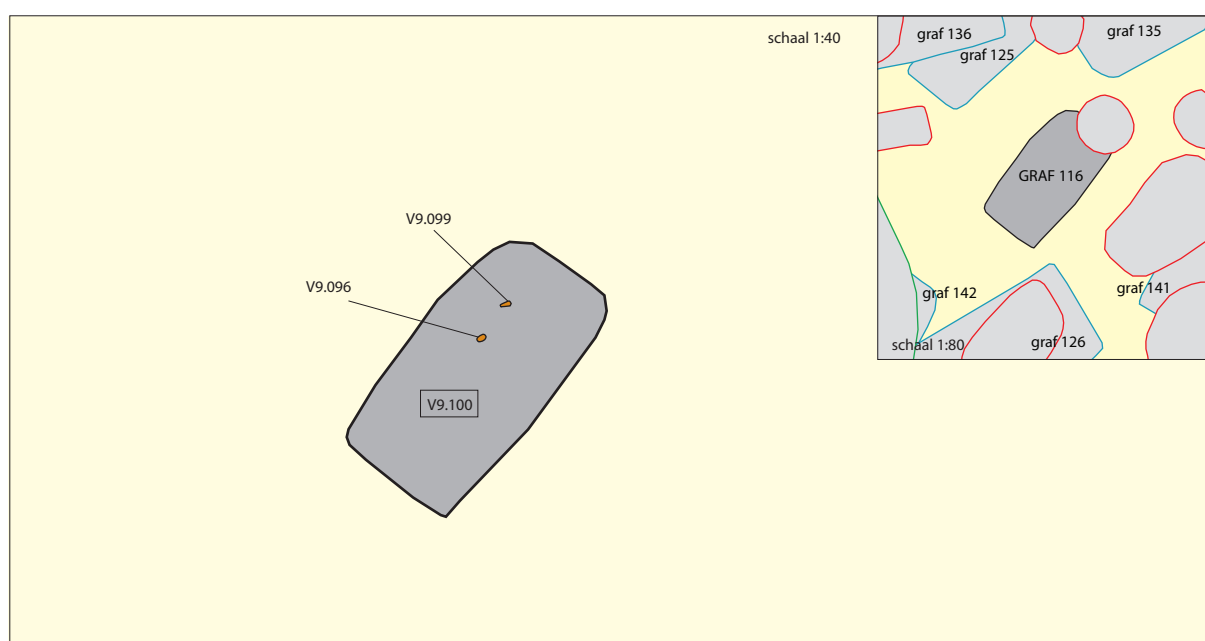
Figuur 16.107 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 113.



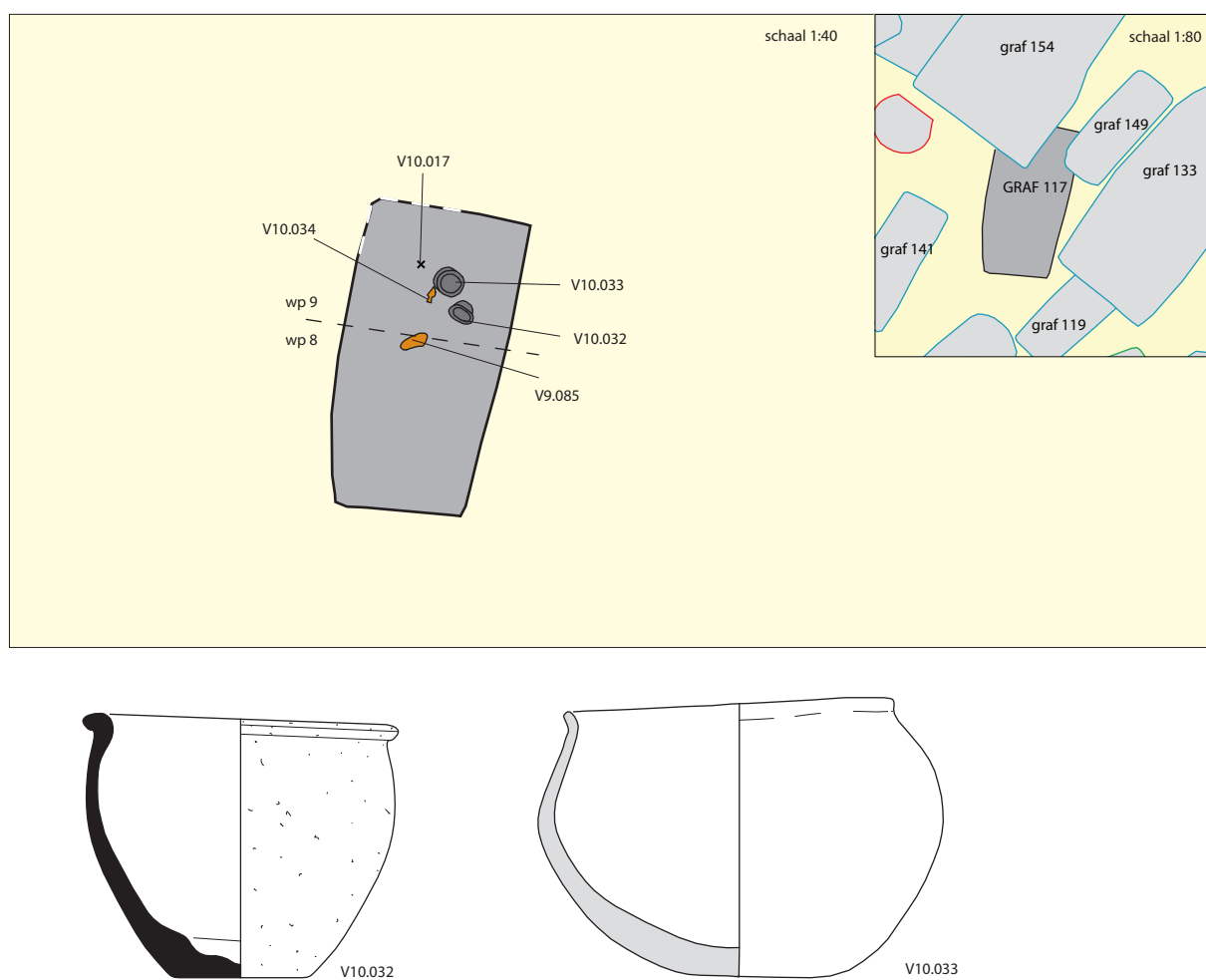
Figuur 16.108 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 114, graf 119 en graf 122. Schaal 1:80.



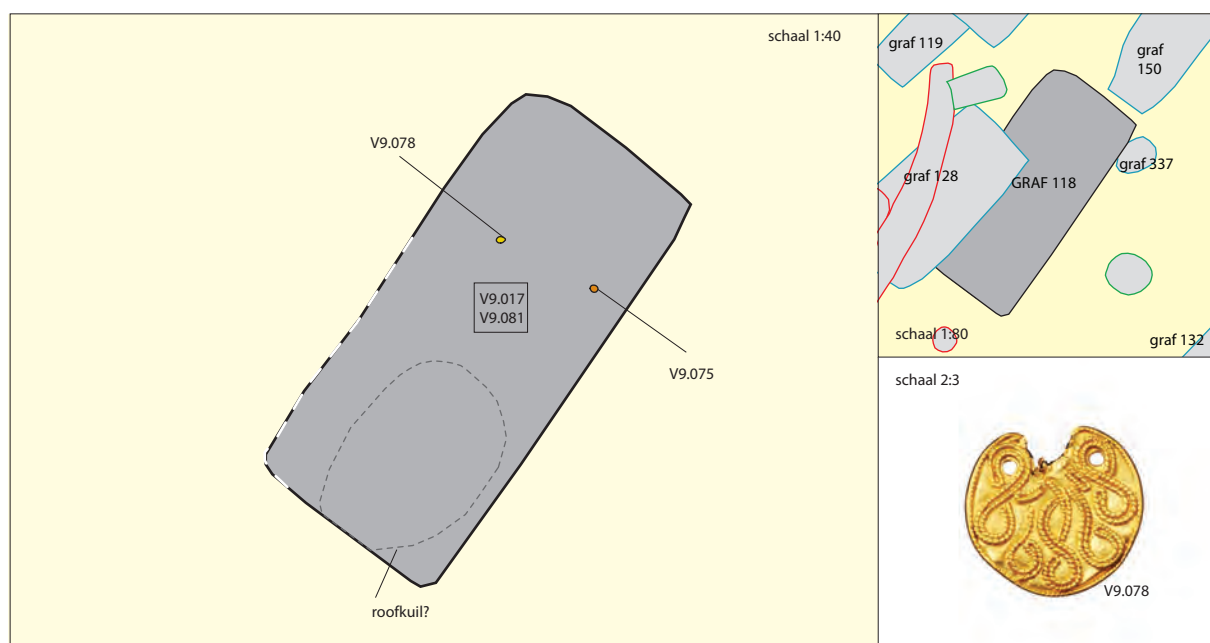
Figuur 16.109 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 115.



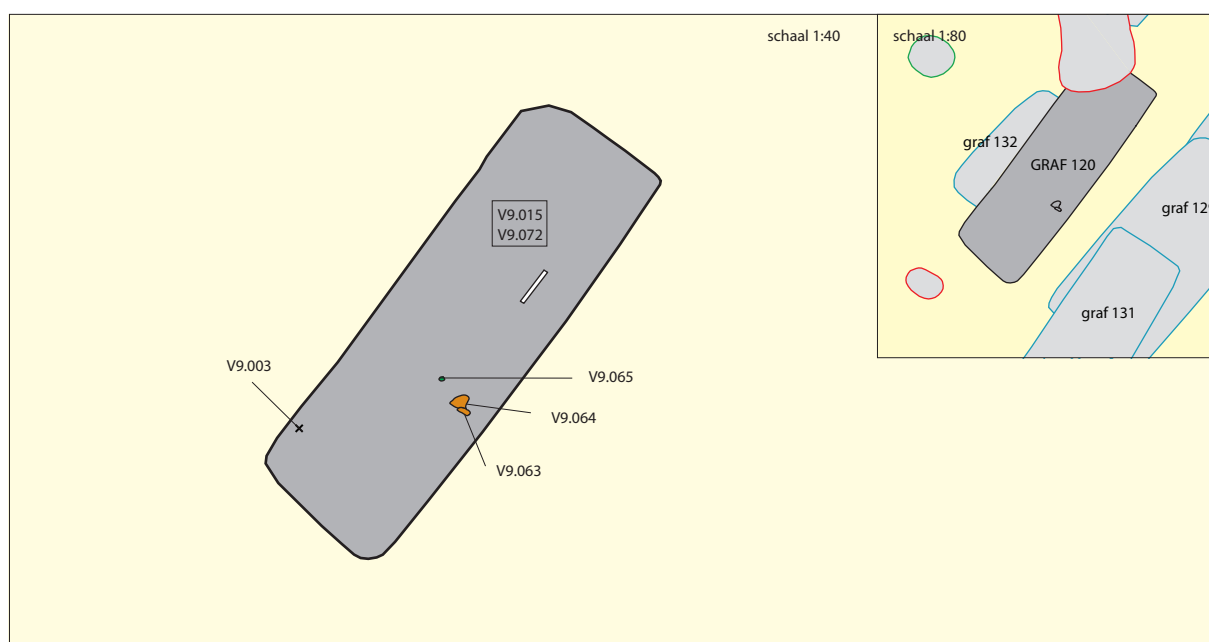
Figuur 16.110 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 116.



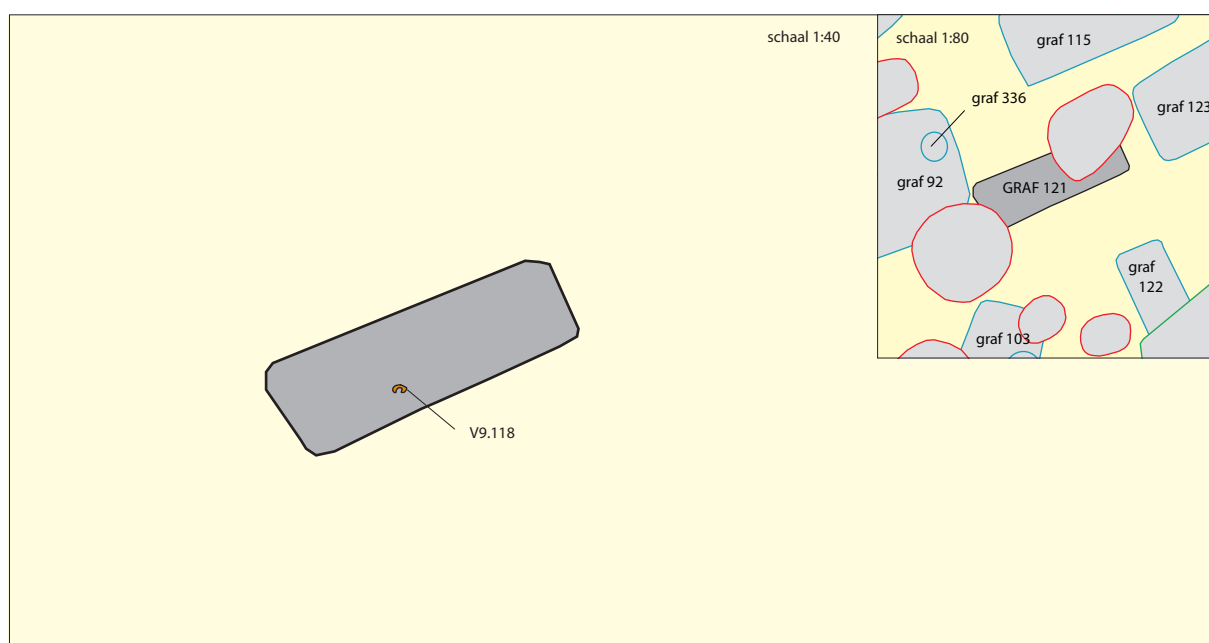
Figuur 16.111 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 117. Vondsten schaal 1:3.



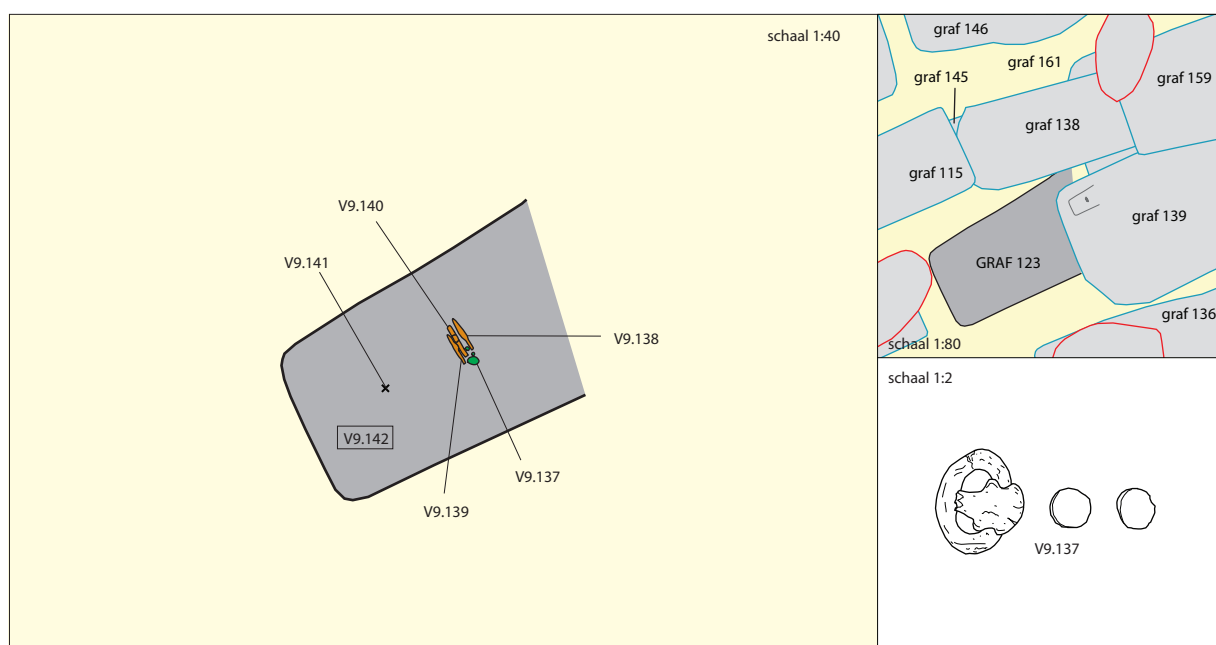
Figuur 16.112 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 118.



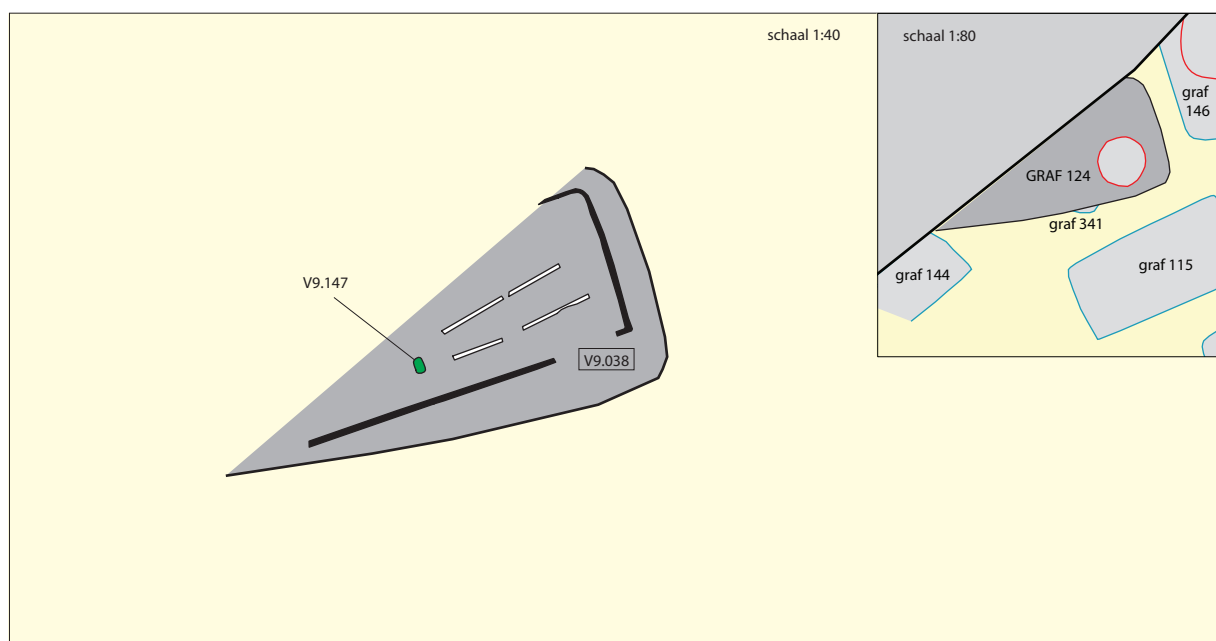
Figuur 16.113 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 120.



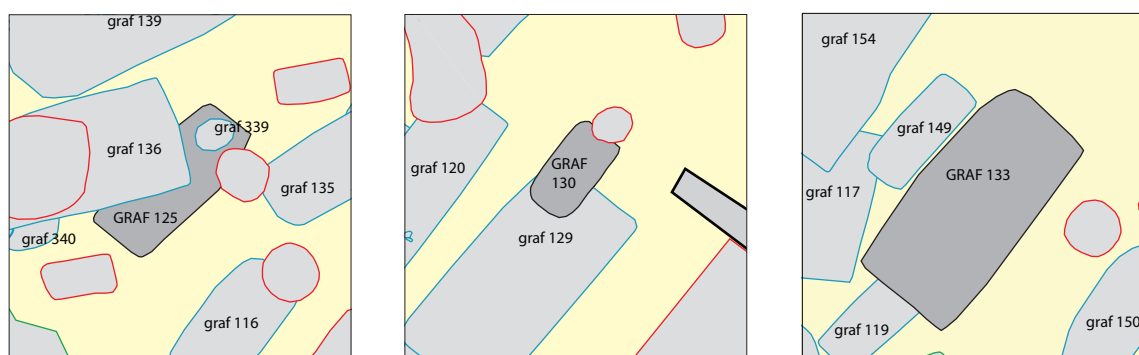
Figuur 16.114 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 121.



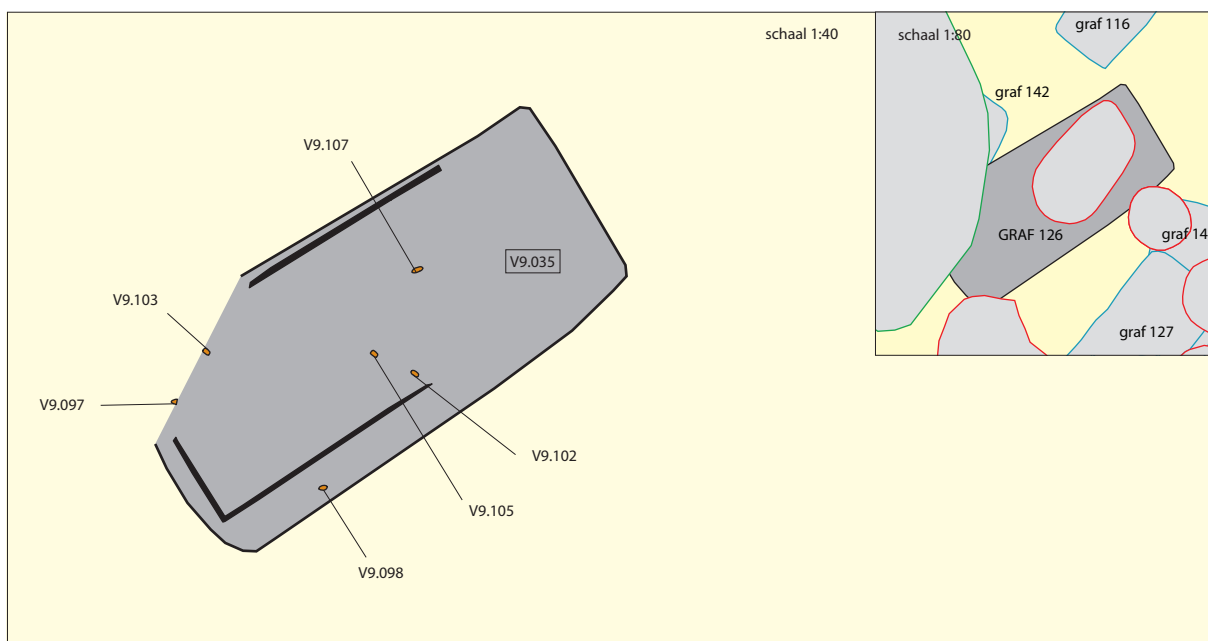
Figuur 16.115 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 123.



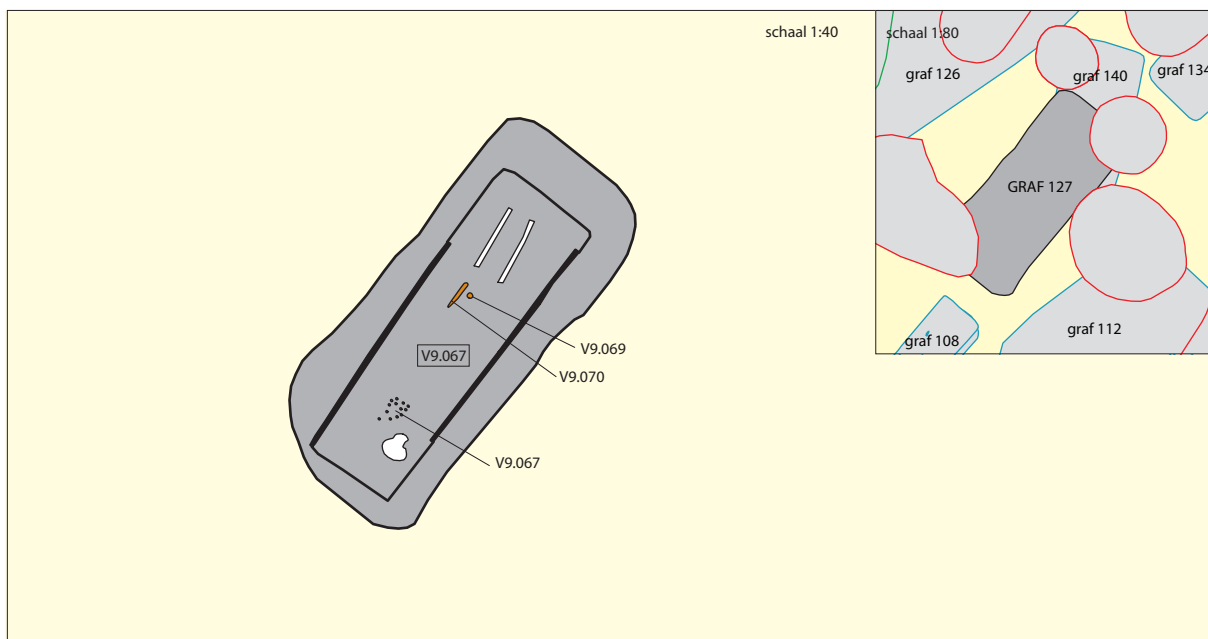
Figuur 16.116 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 124.



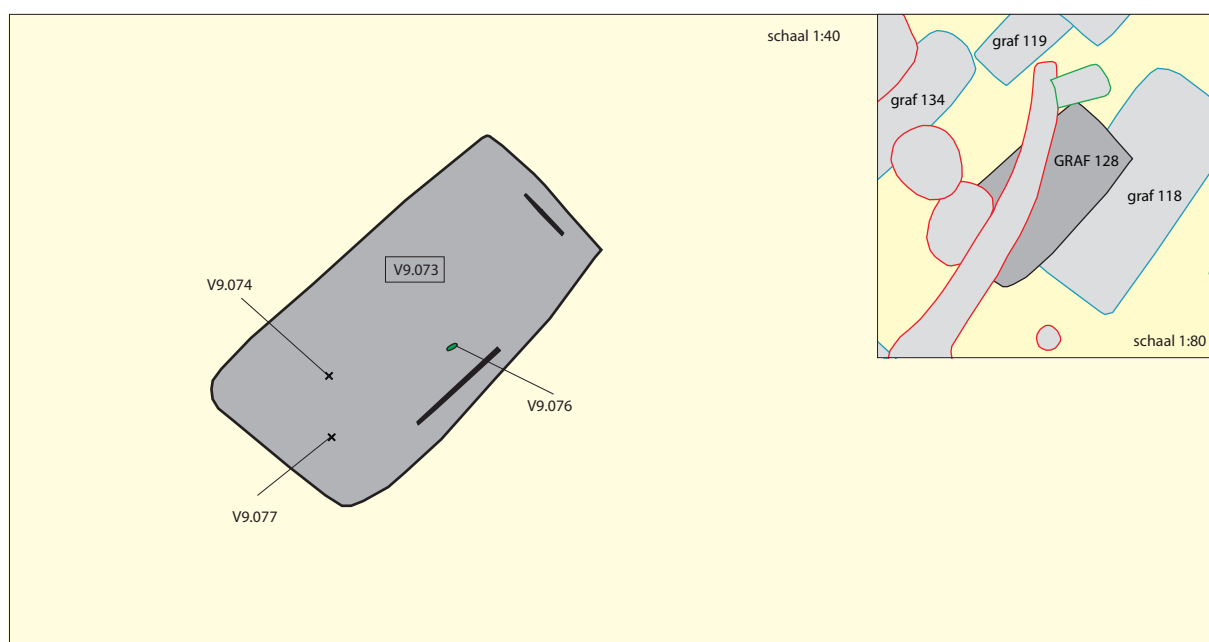
Figuur 16.117 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 125, graf 130 en graf 133. Schaal 1:80.



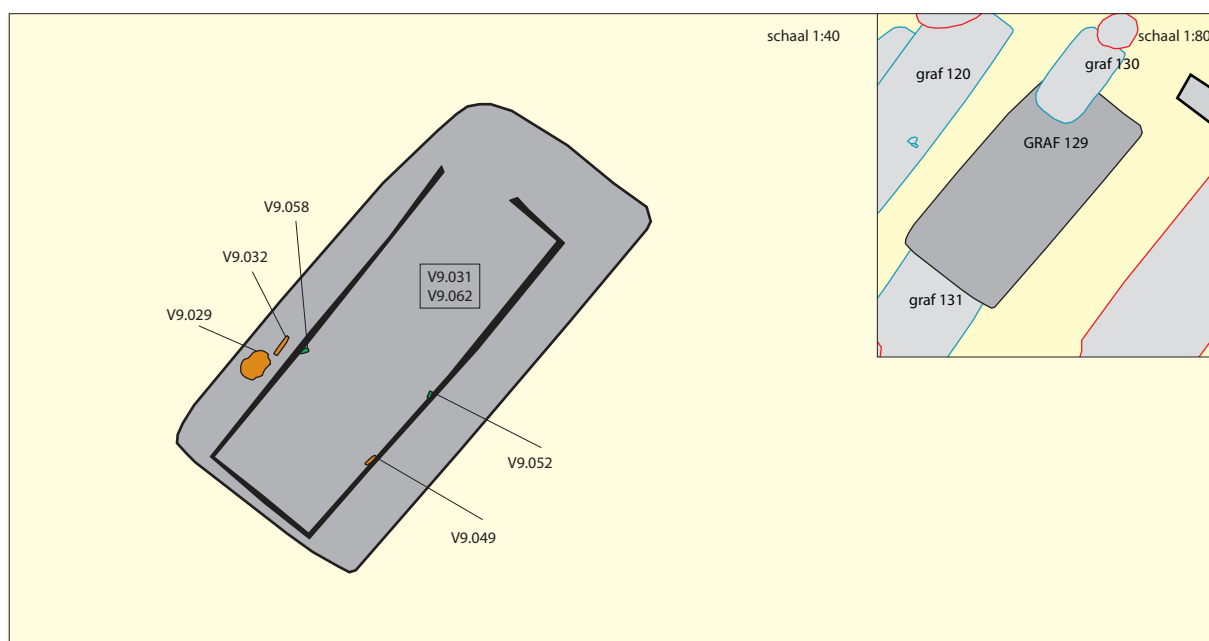
Figuur 16.118 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 126.



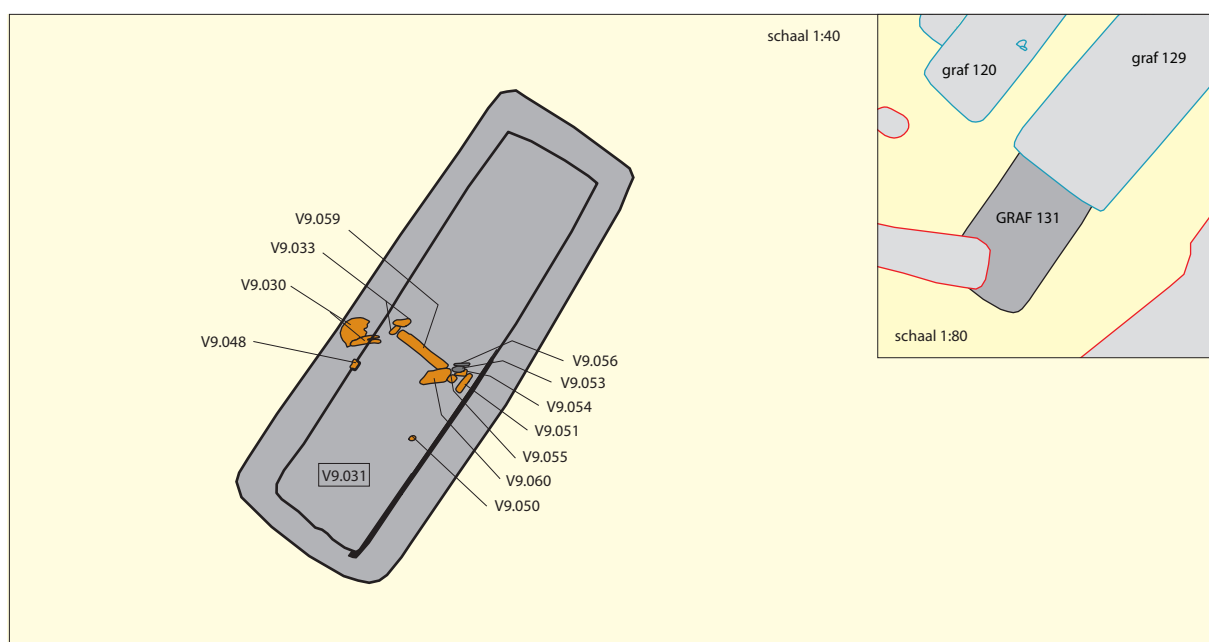
Figuur 16.119 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 127.



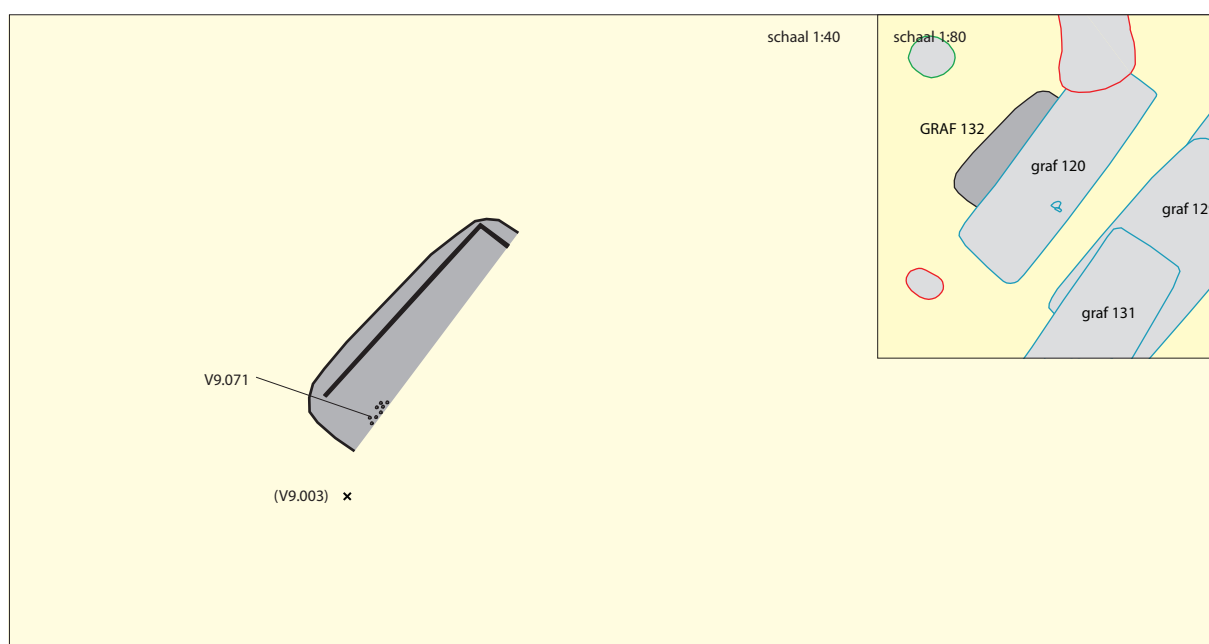
Figuur 16.120 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 128.



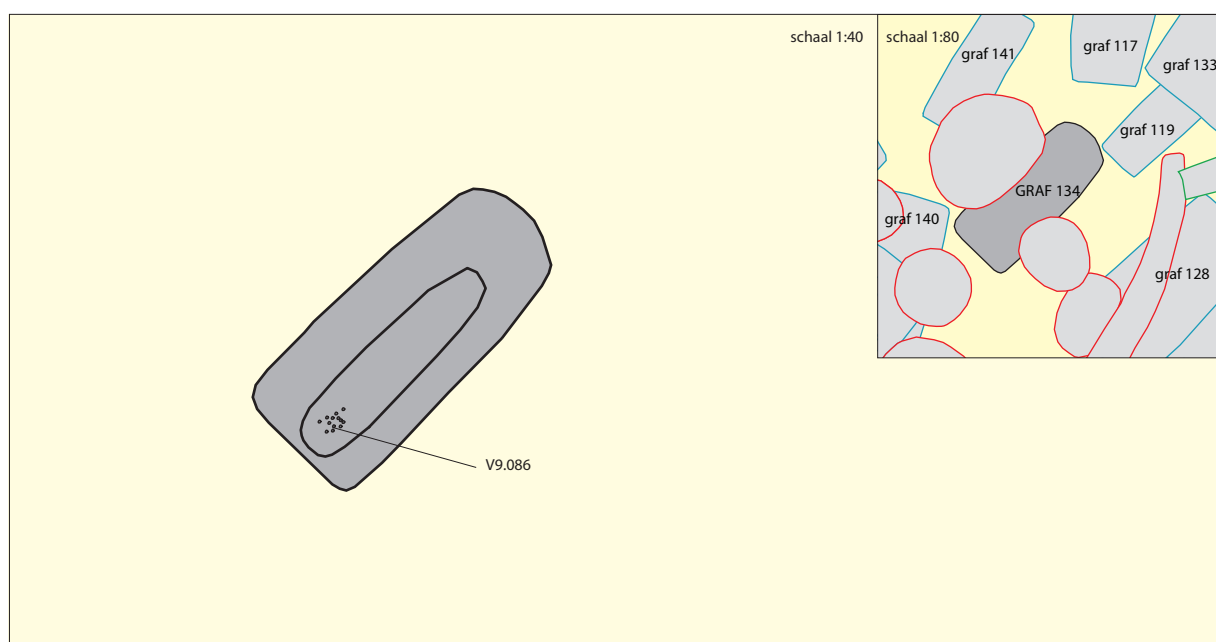
Figuur 16.121 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 129.



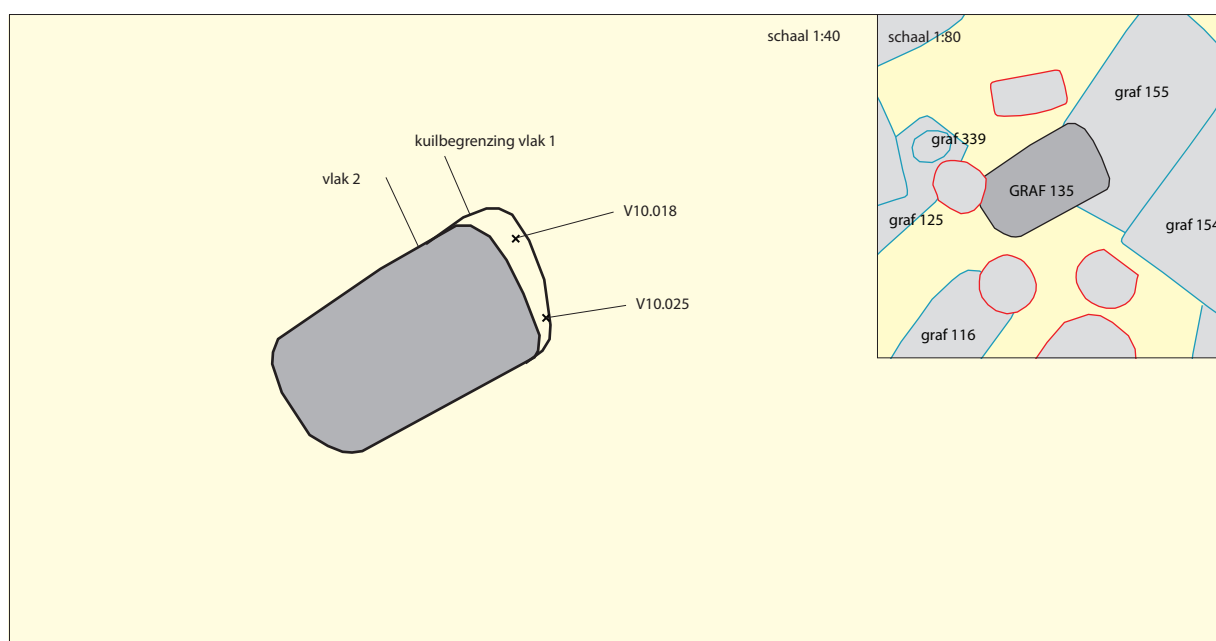
Figuur 16.122 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 131.



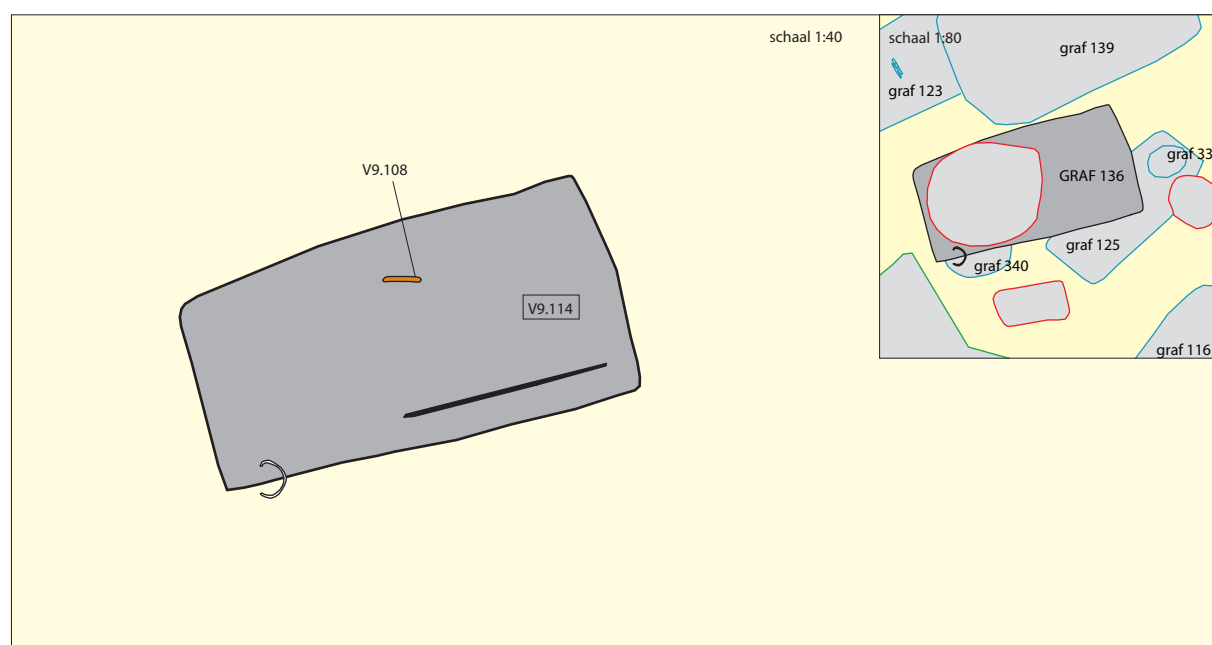
Figuur 16.123 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 132.



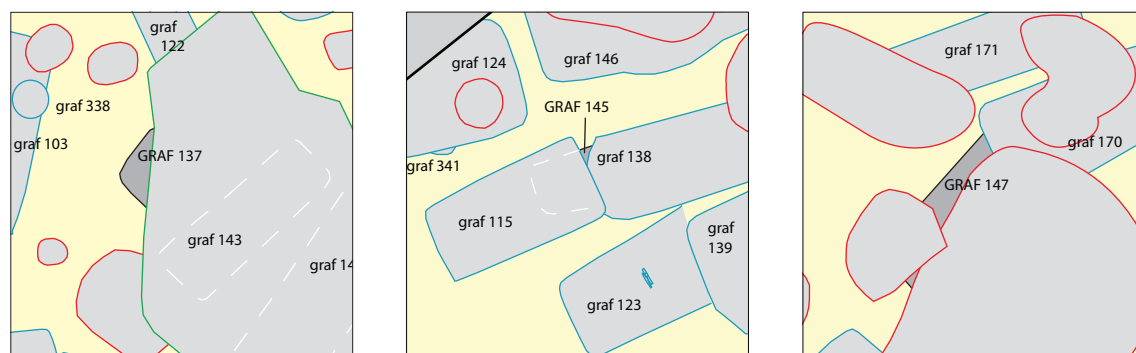
Figuur 16.124 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 134.



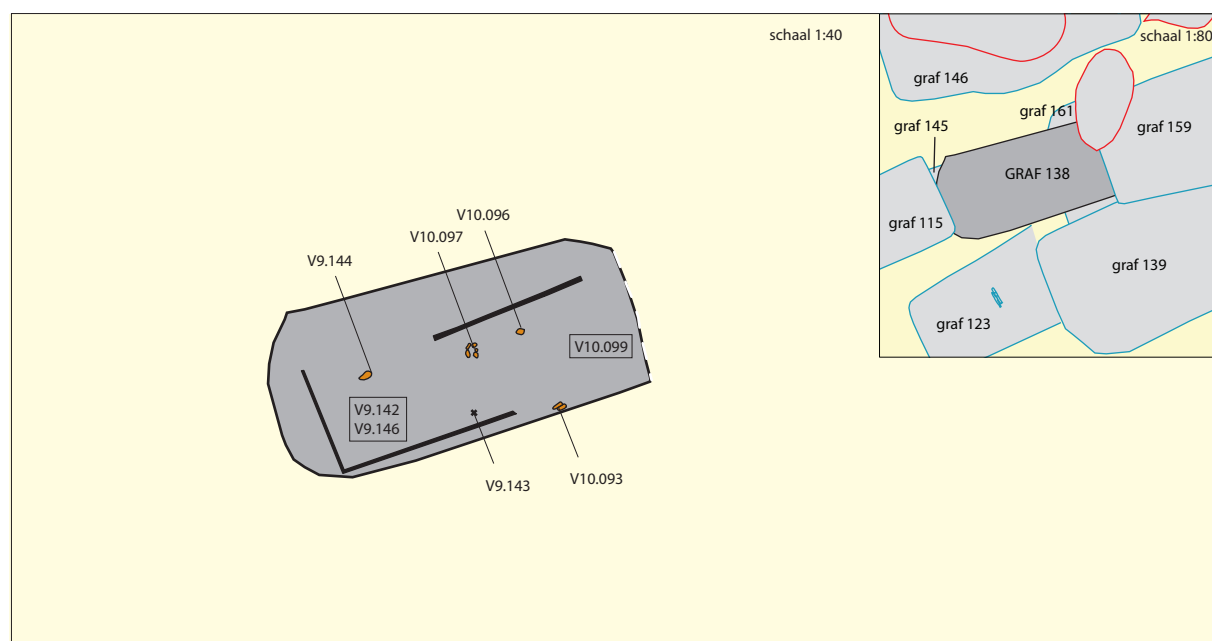
Figuur 16.125 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 135.



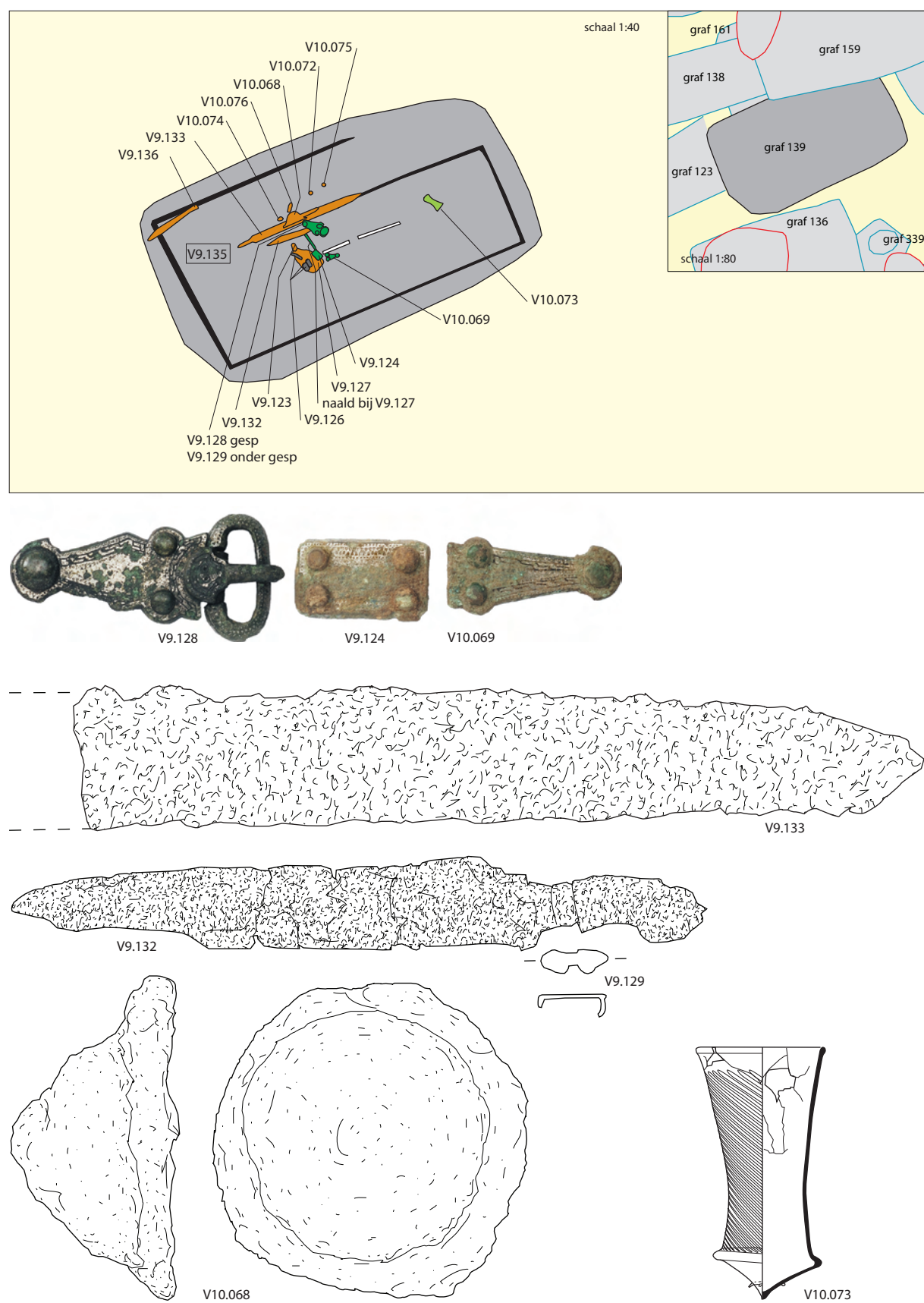
Figuur 16.126 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 136.



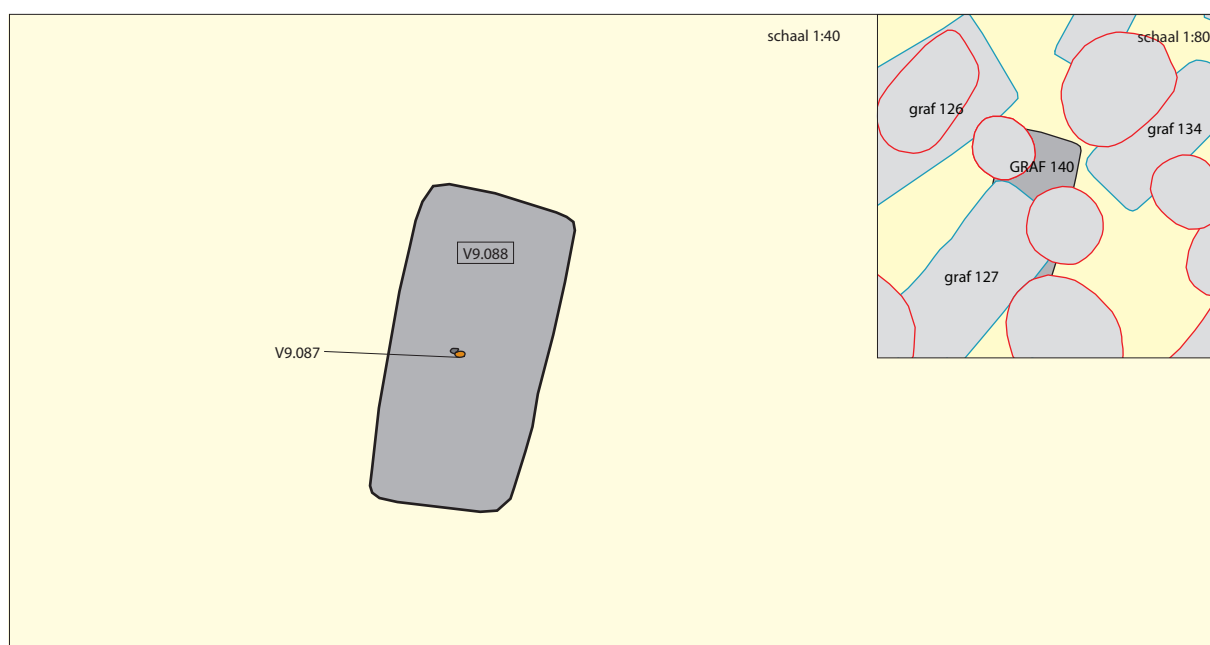
Figuur 16.127 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 137, graf 145 en graf 147. Schaal 1:80.



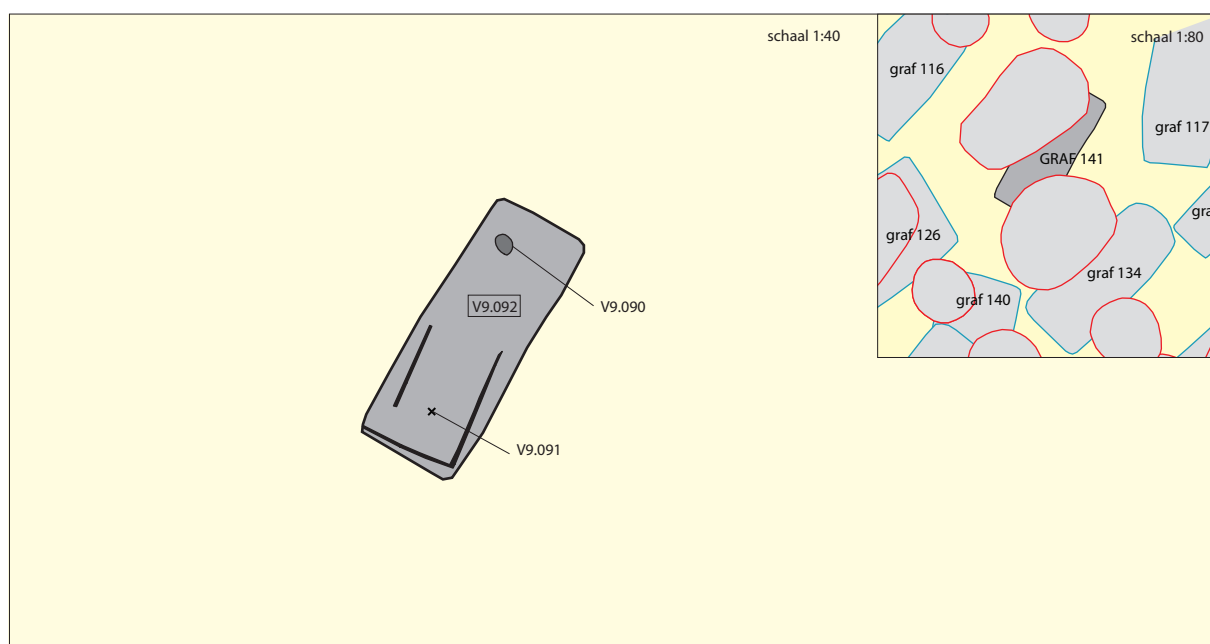
Figuur 16.128 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 138.



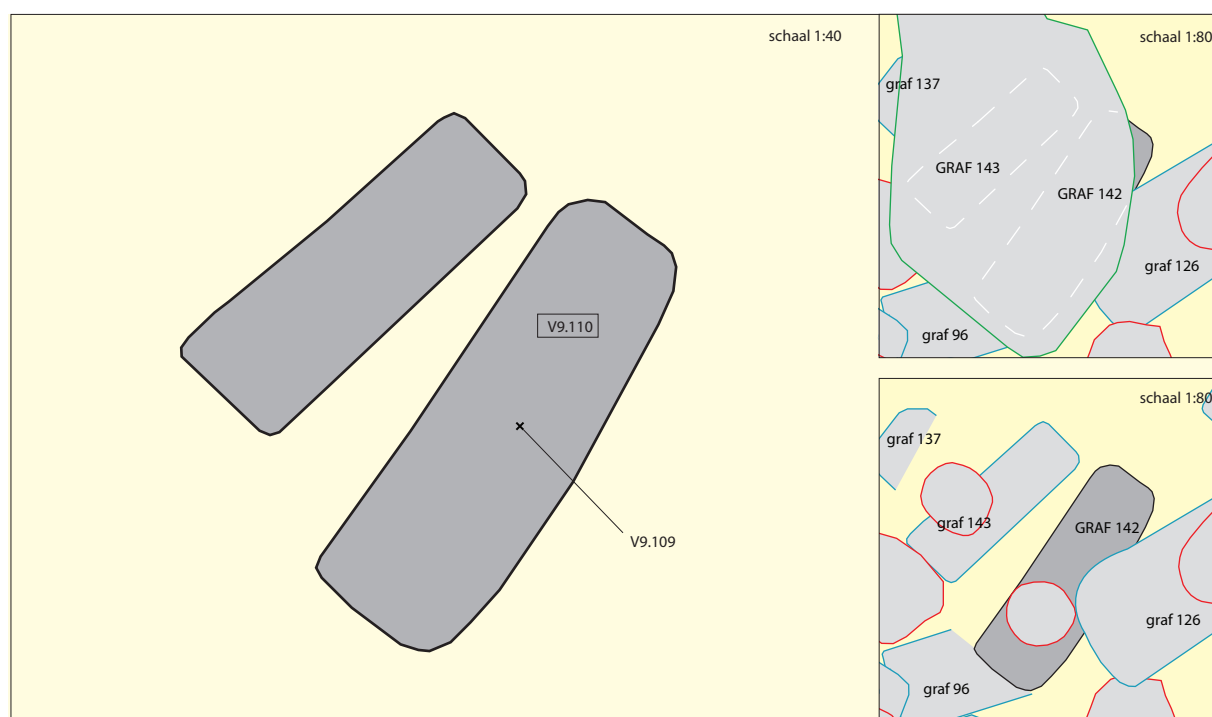
Figuur 16.129 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 139.
Verzilverd riembeslag schaal 1:2, zwaarden, schildknop en glas schaal 1:3.



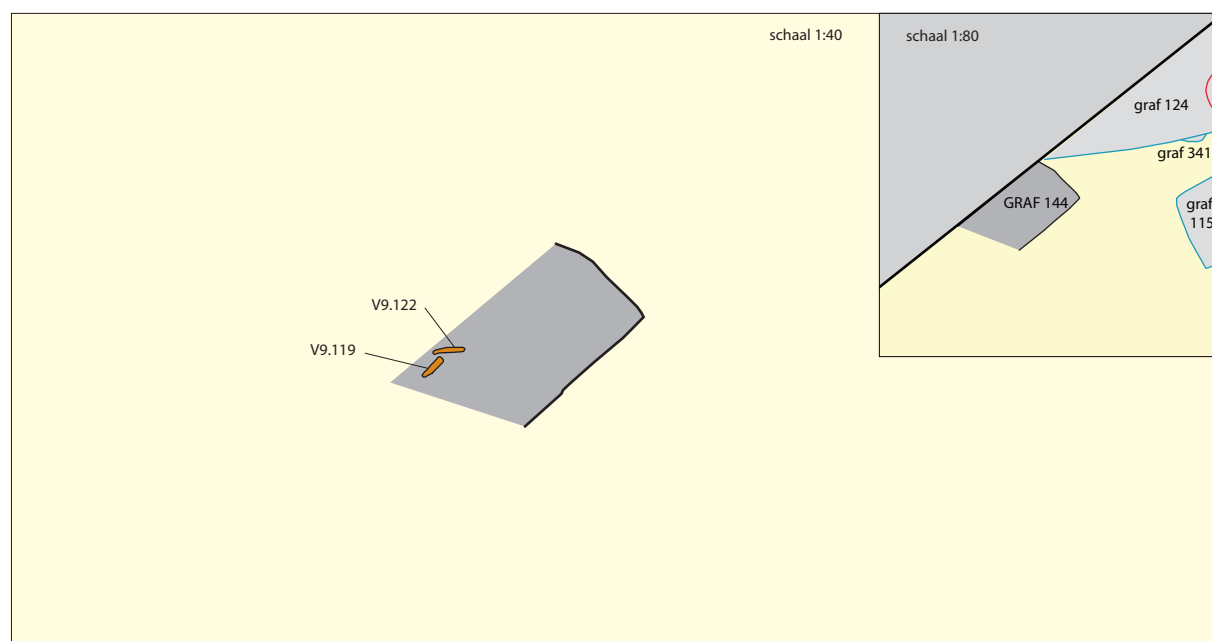
Figuur 16.130 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 140.



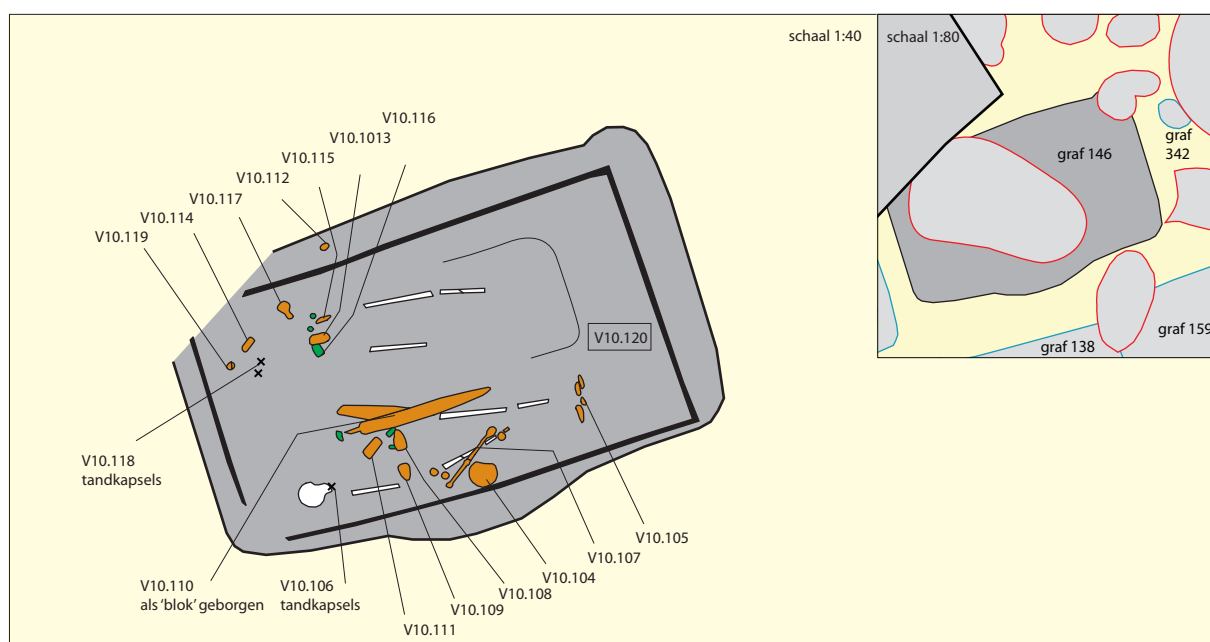
Figuur 16.131 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 141.



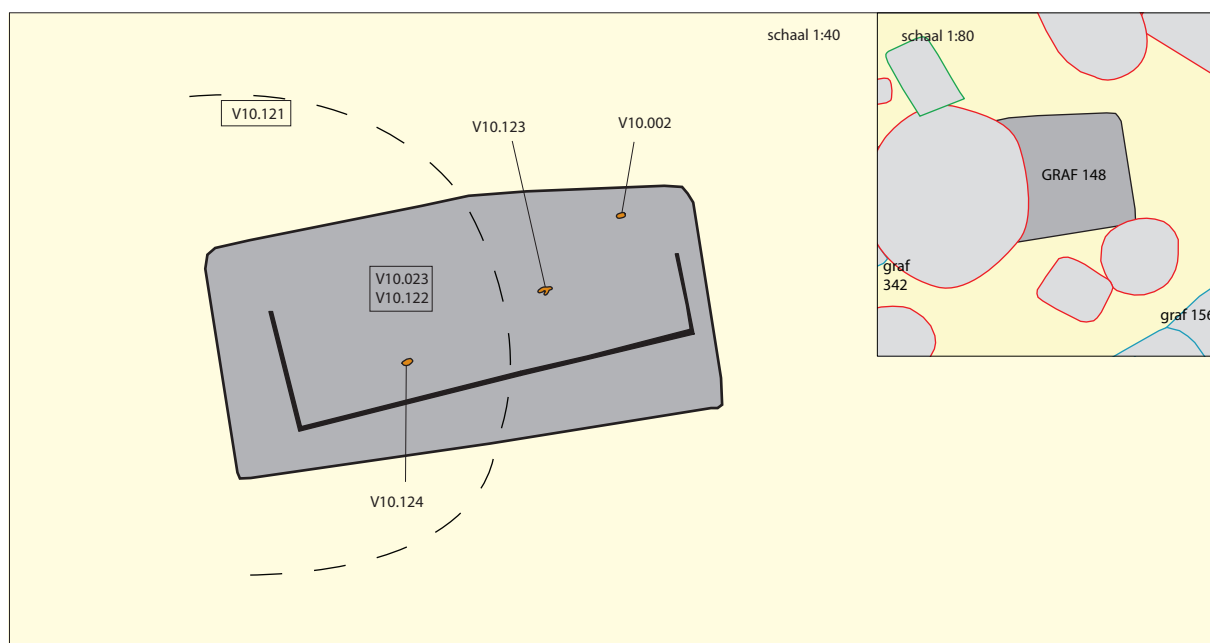
Figuur 16.132 Wijchen-Centrum. De kuilen van graf 142 en graf 143.



Figuur 16.133 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 144.

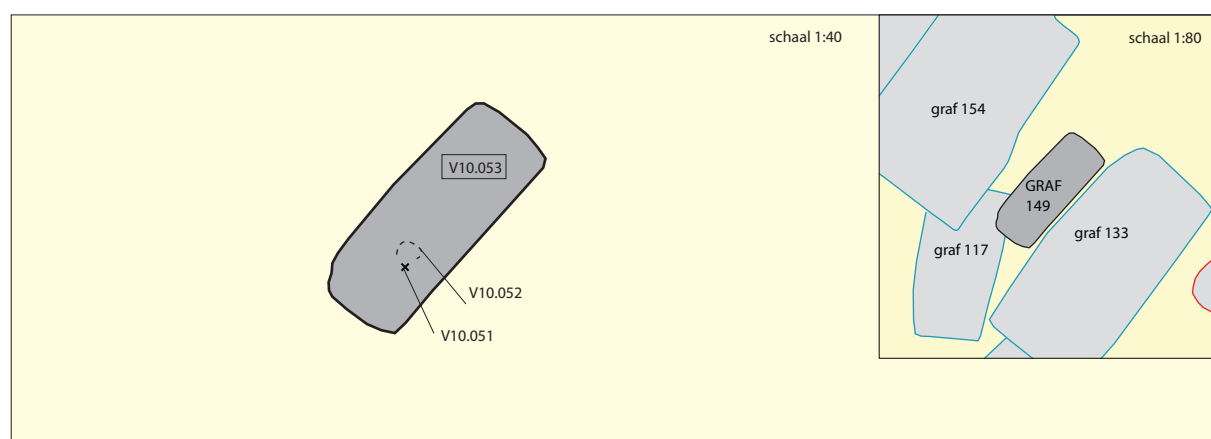


Figuur 16.134 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 146.

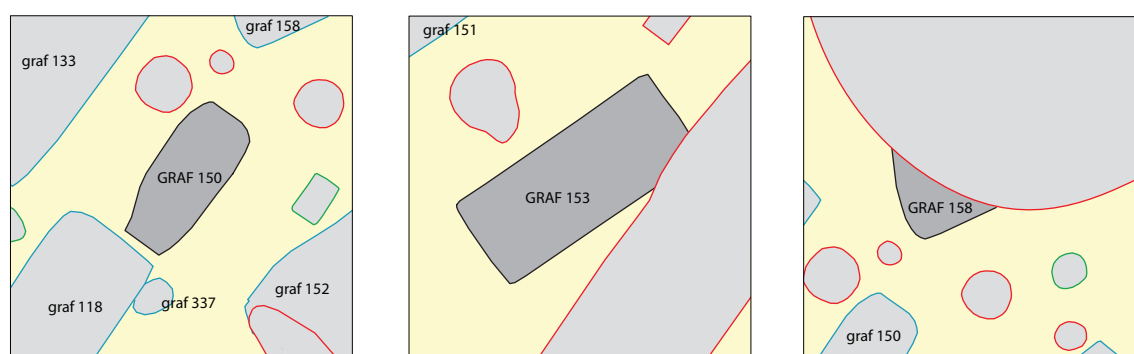


Figuur 16.135 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 148.

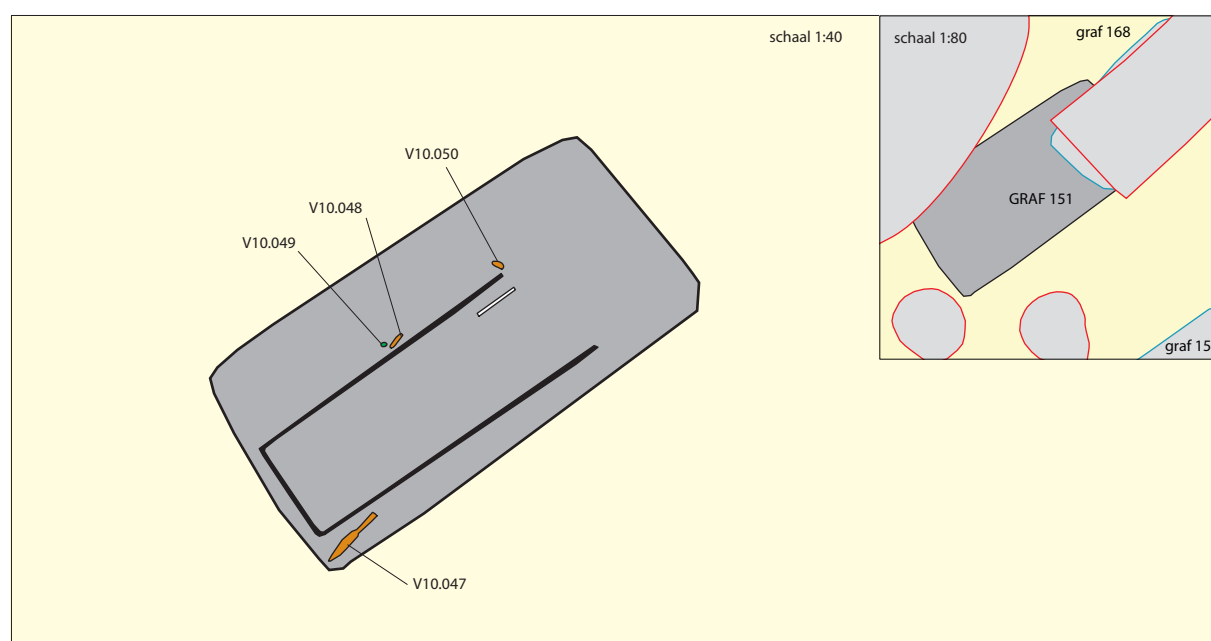




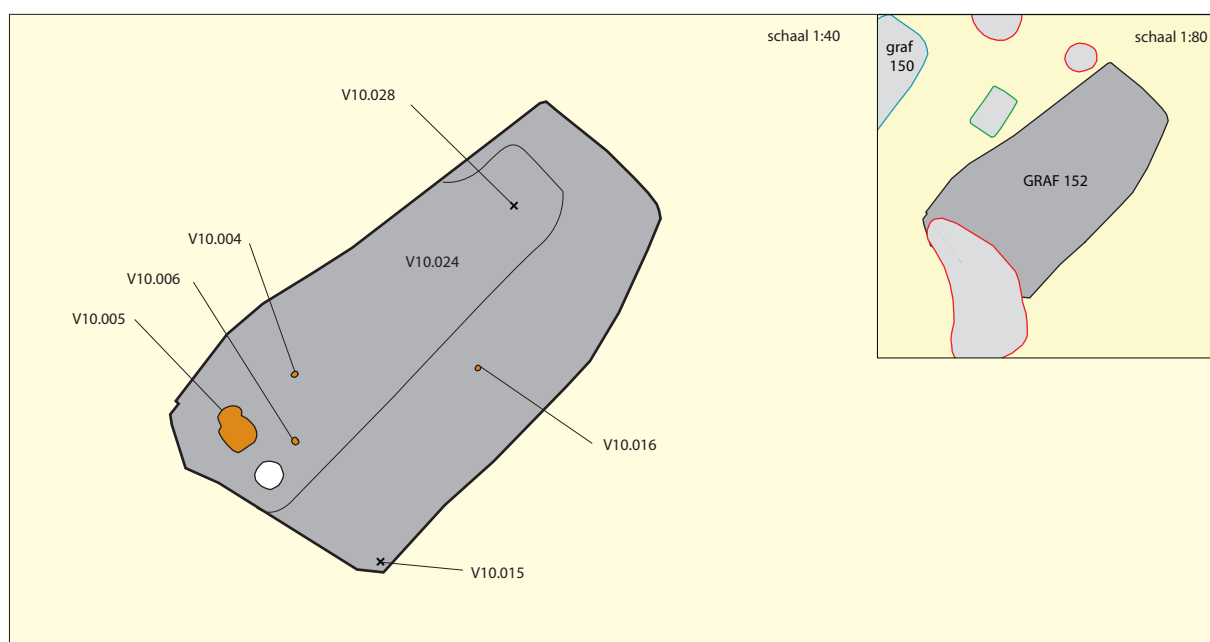
Figuur 16.137 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 149.



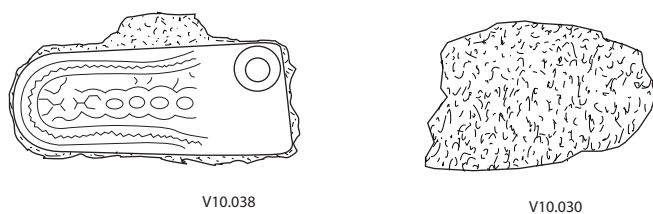
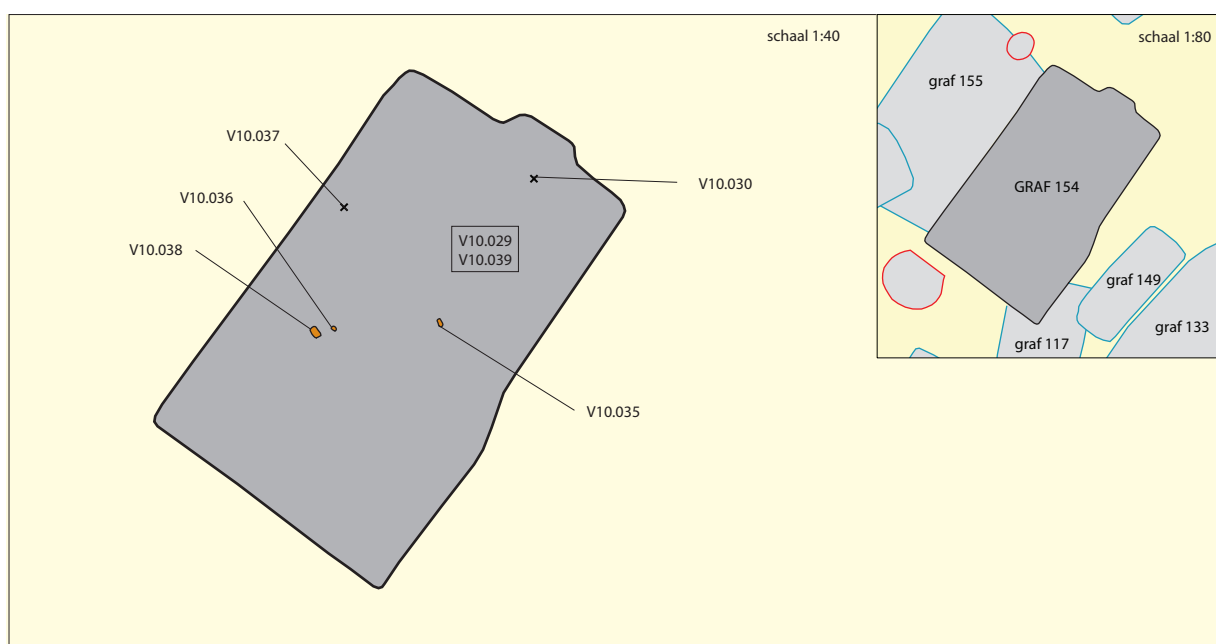
Figuur 16.138 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 150, graf 153 en graf 158. Schaal 1:80.



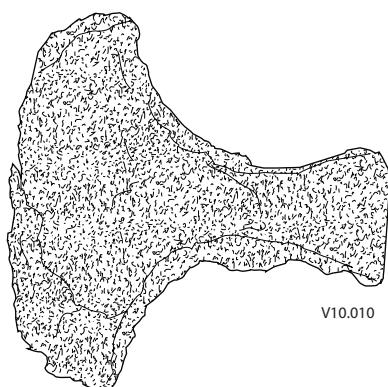
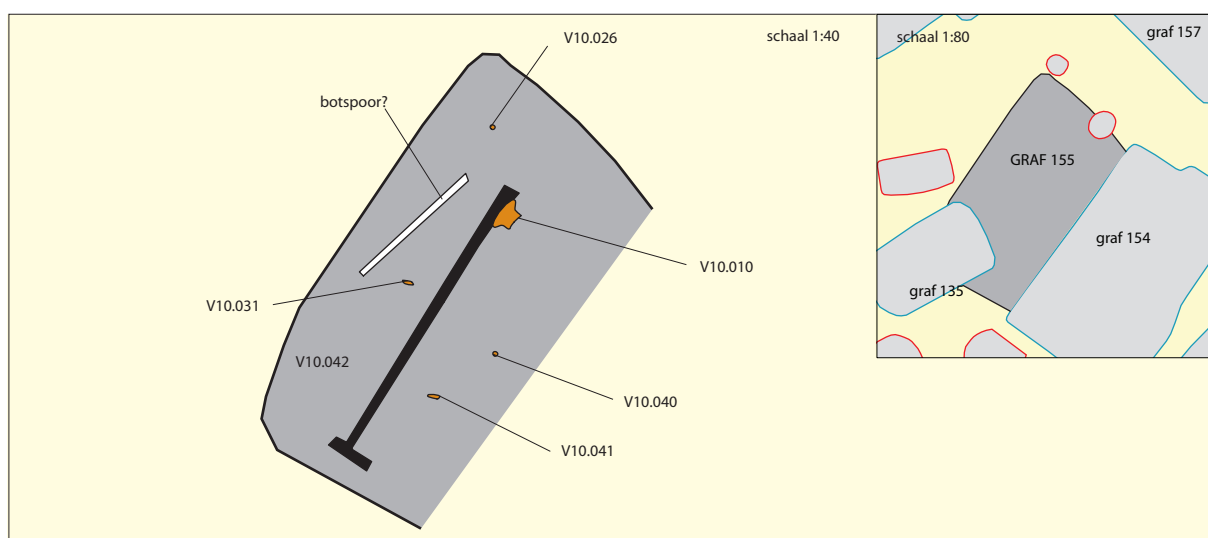
Figuur 16.139 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 151.



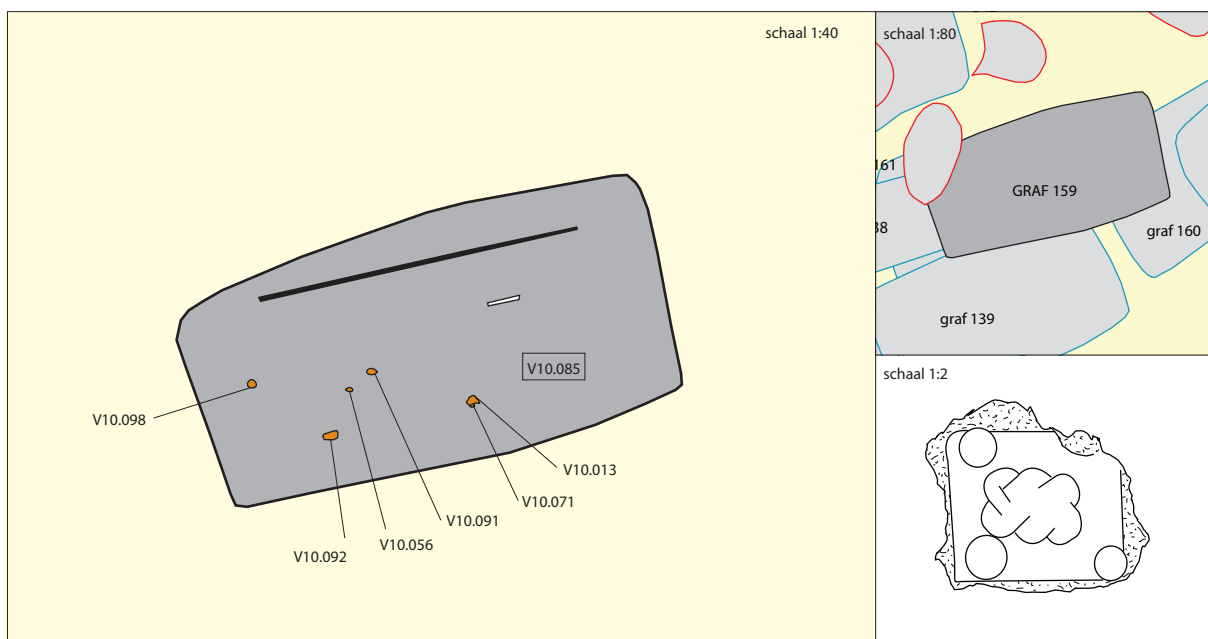
Figuur 16.140 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 152.



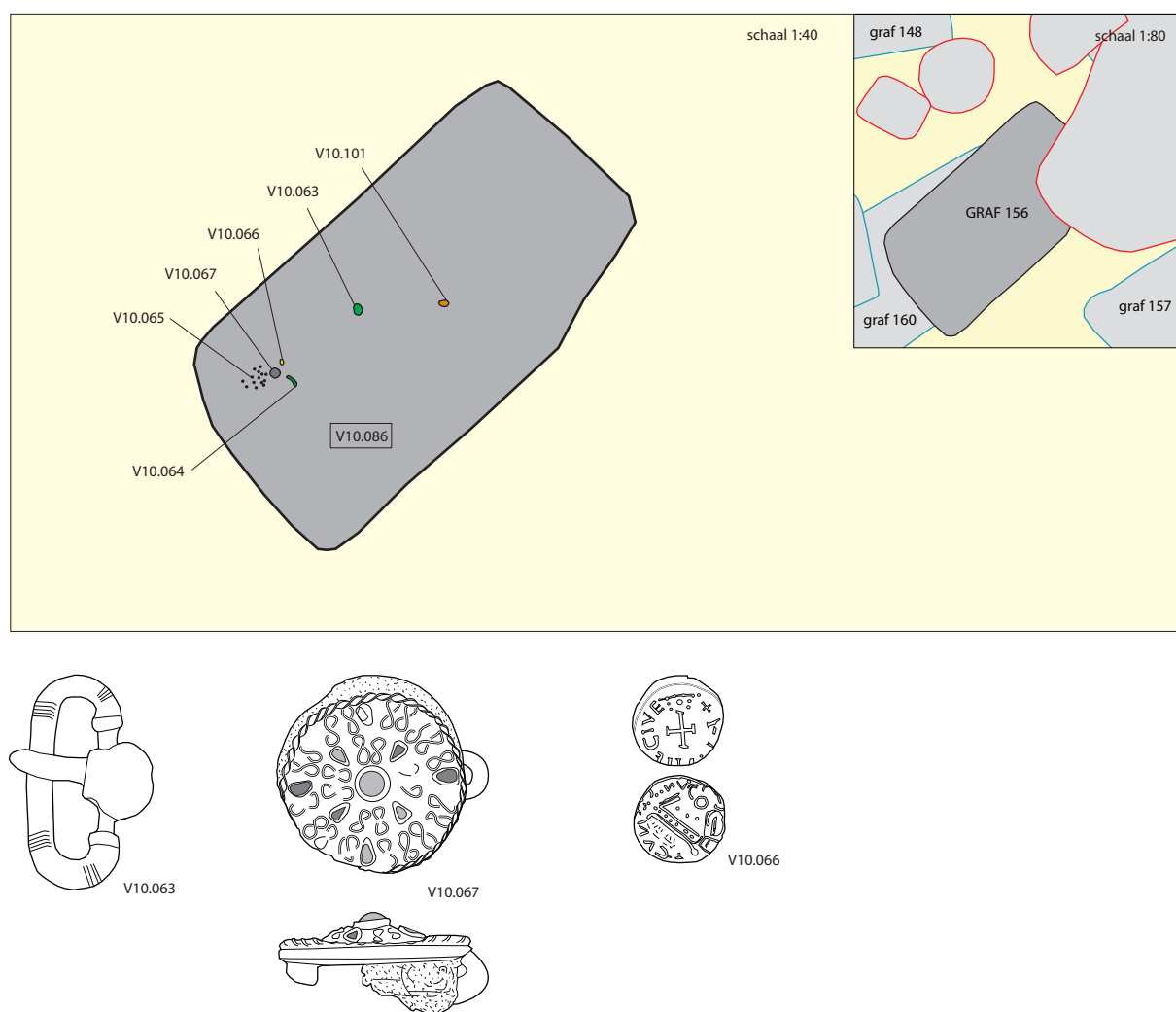
Figuur 16.141 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 154.
Vondsten schaal 2:3 (tekening van *röntgenfoto*).



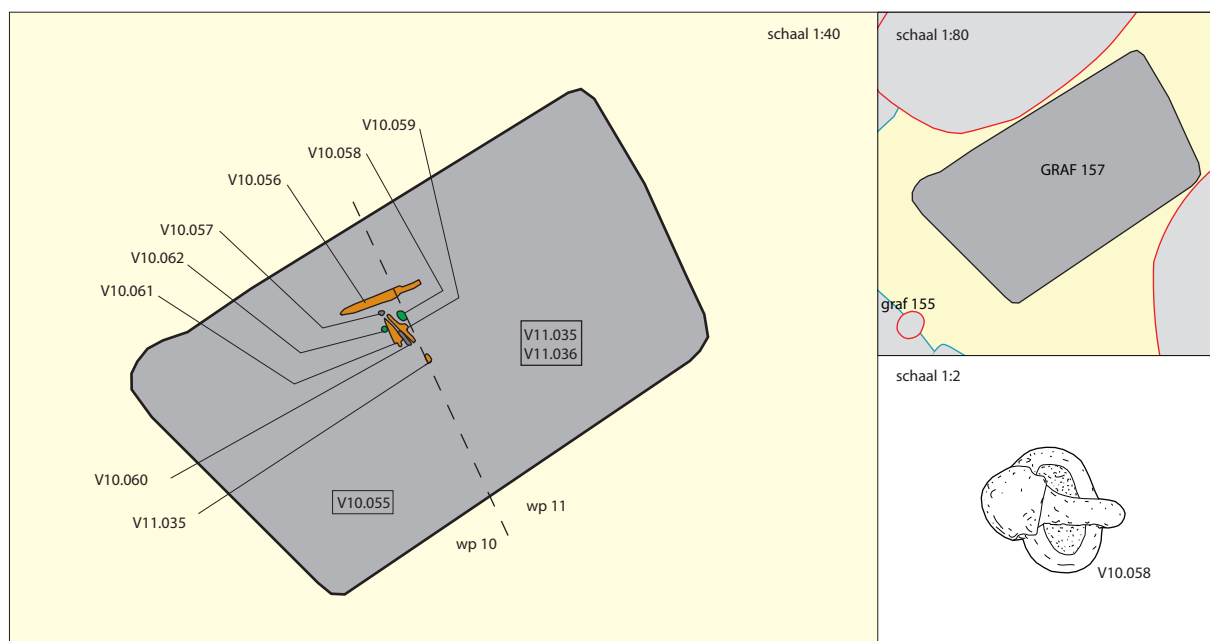
Figuur 16.142 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 155.
Vondst schaal 1:3.



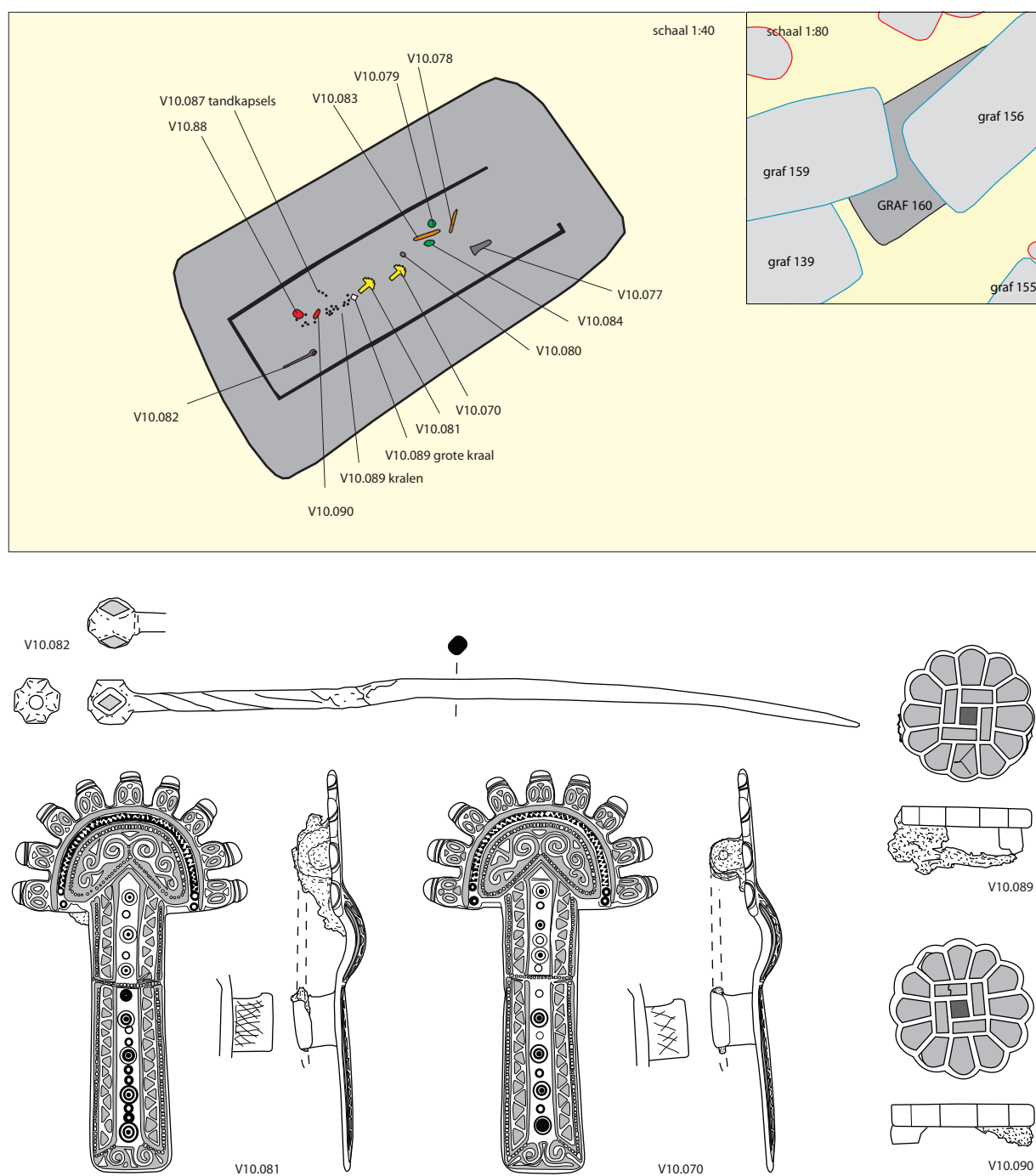
Figuur 16.143 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 159. Vondst getekend van röntgenfoto.



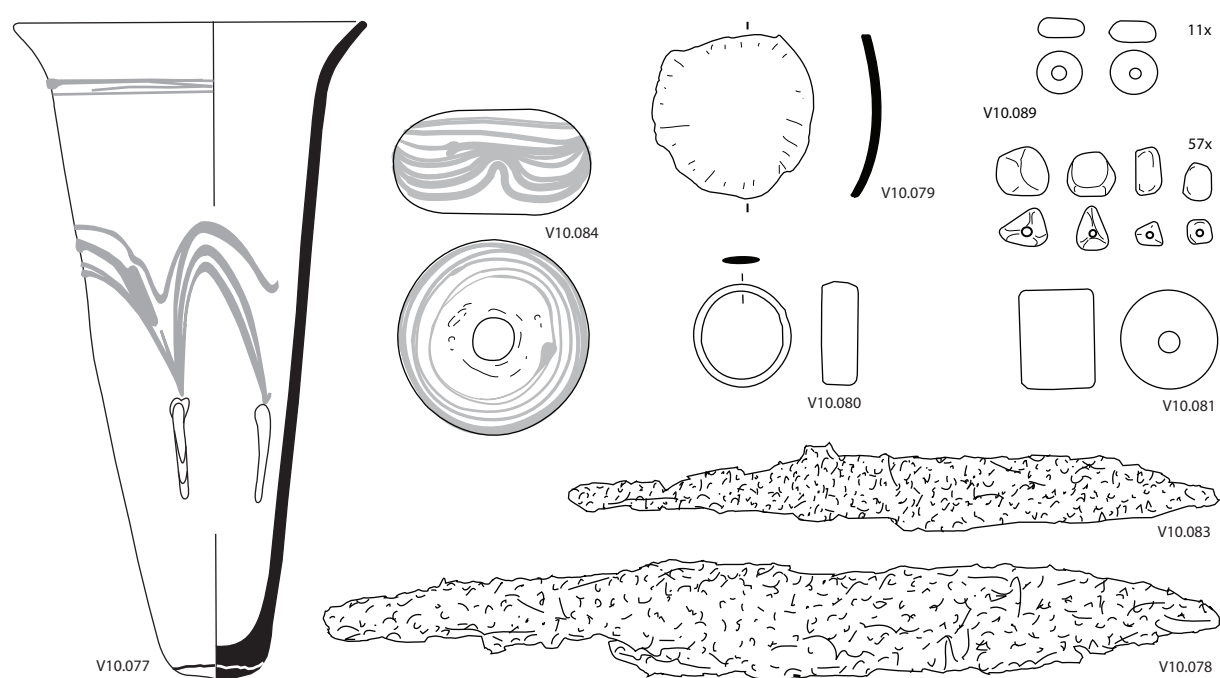
Figuur 16.144 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 156. Gesp en zilveren schijffibula schaal 2:3, gouden munt schaal 1:1.



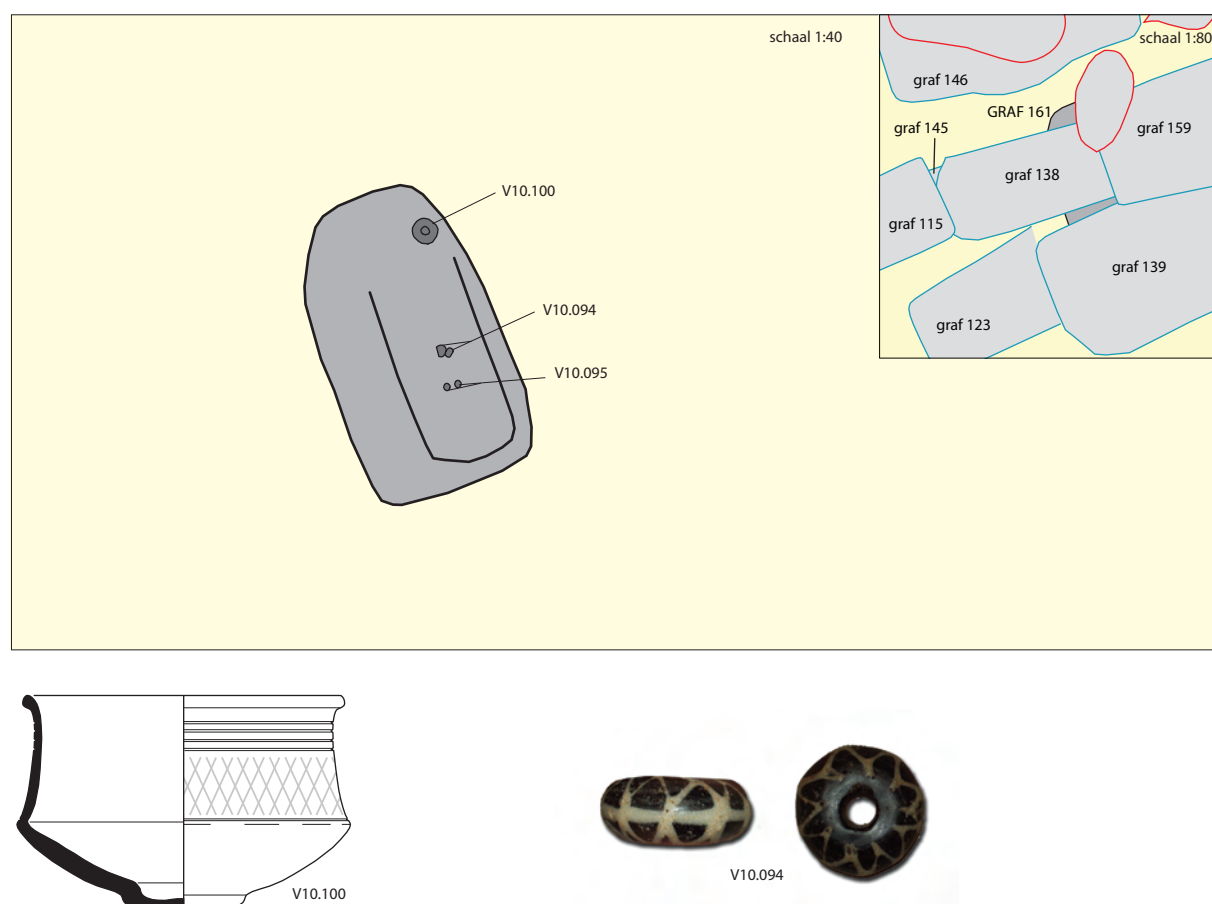
Figuur 16.145 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 157.



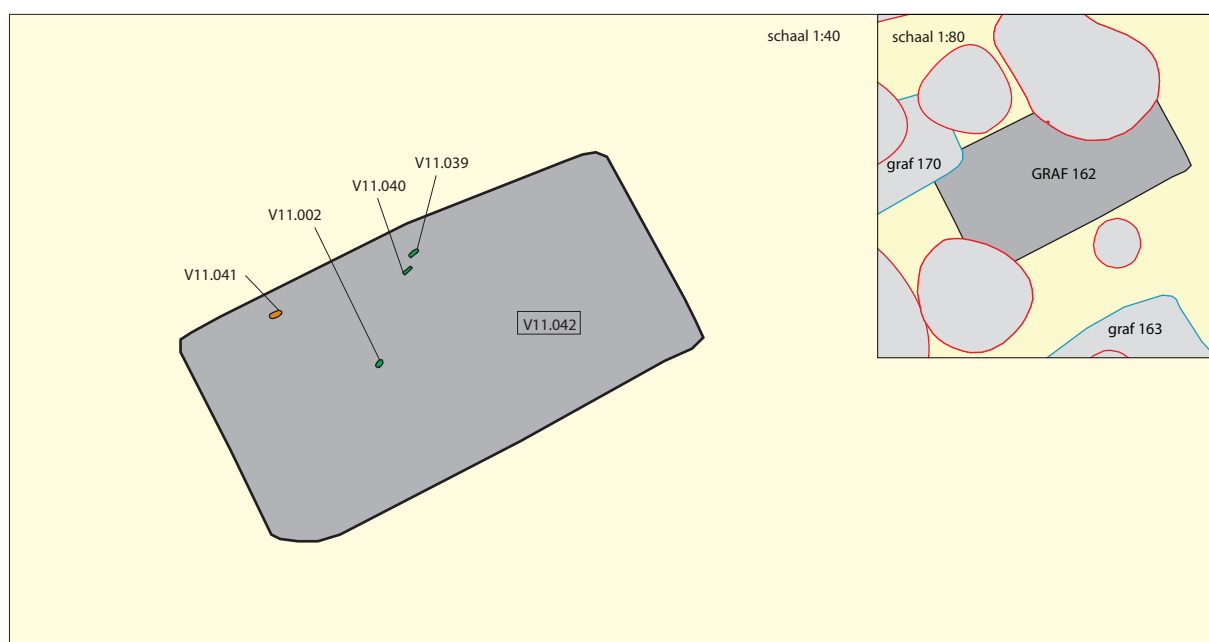
Figuur 16.146 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 160.
Vondsten schaal 2:3.



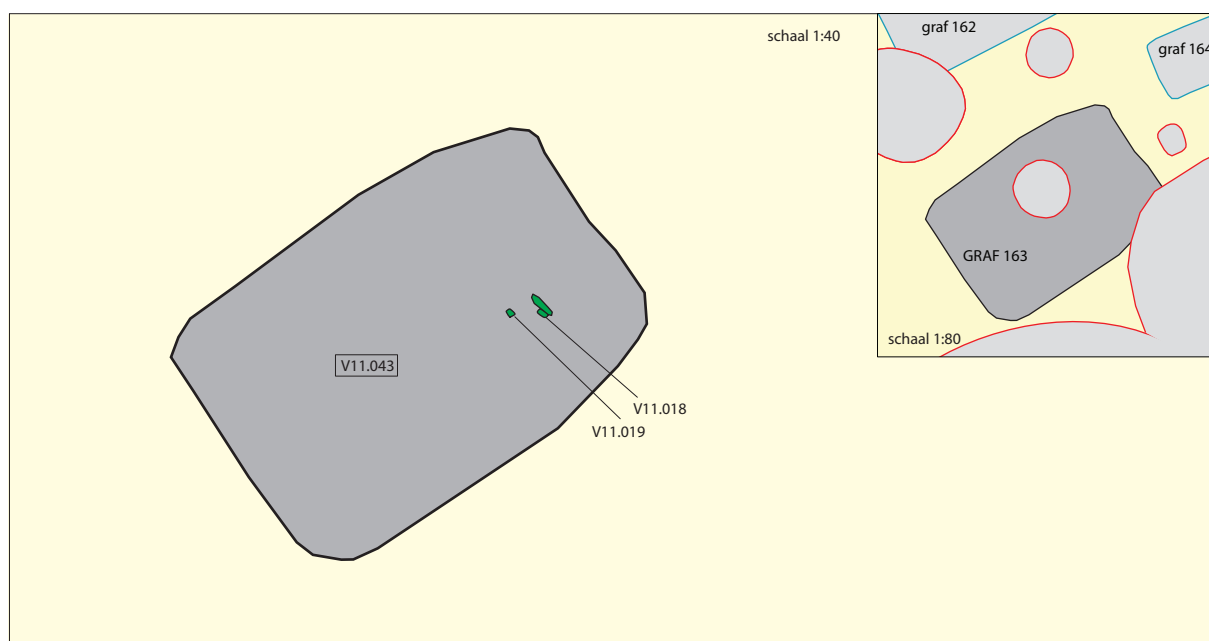
Figuur 16.147 Wijchen-Centrum. Vondsten van graf 160. Schaal 2:3.



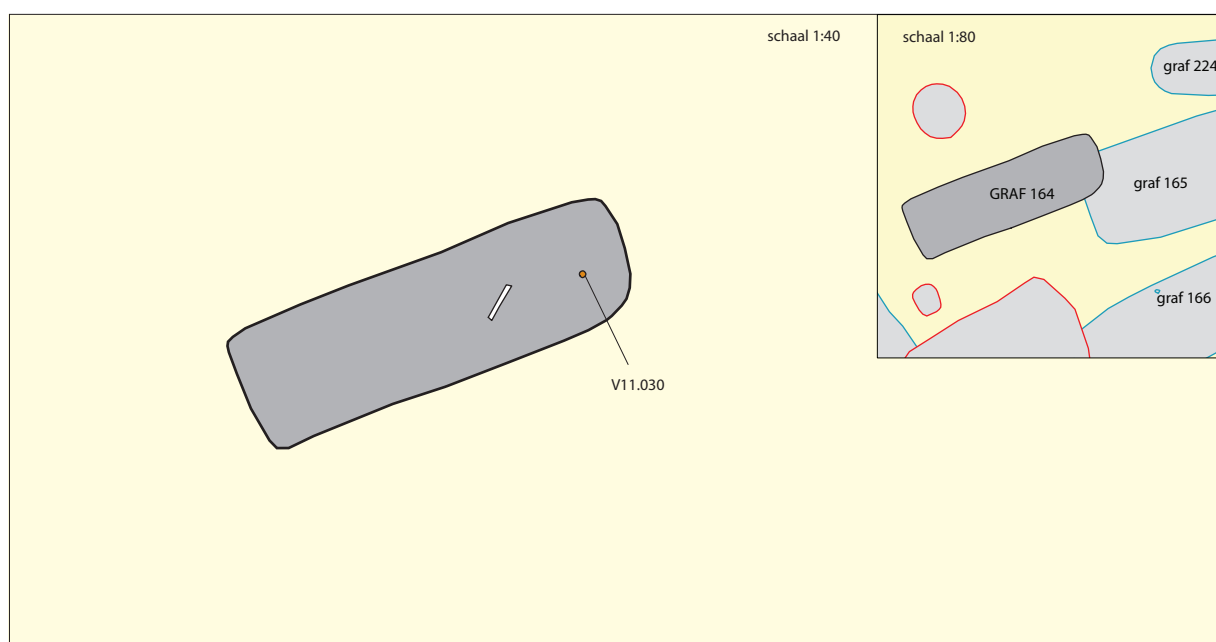
Figuur 16.148 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 161. Aardewerk schaal 1:3, gordelkraal schaal 2:3.



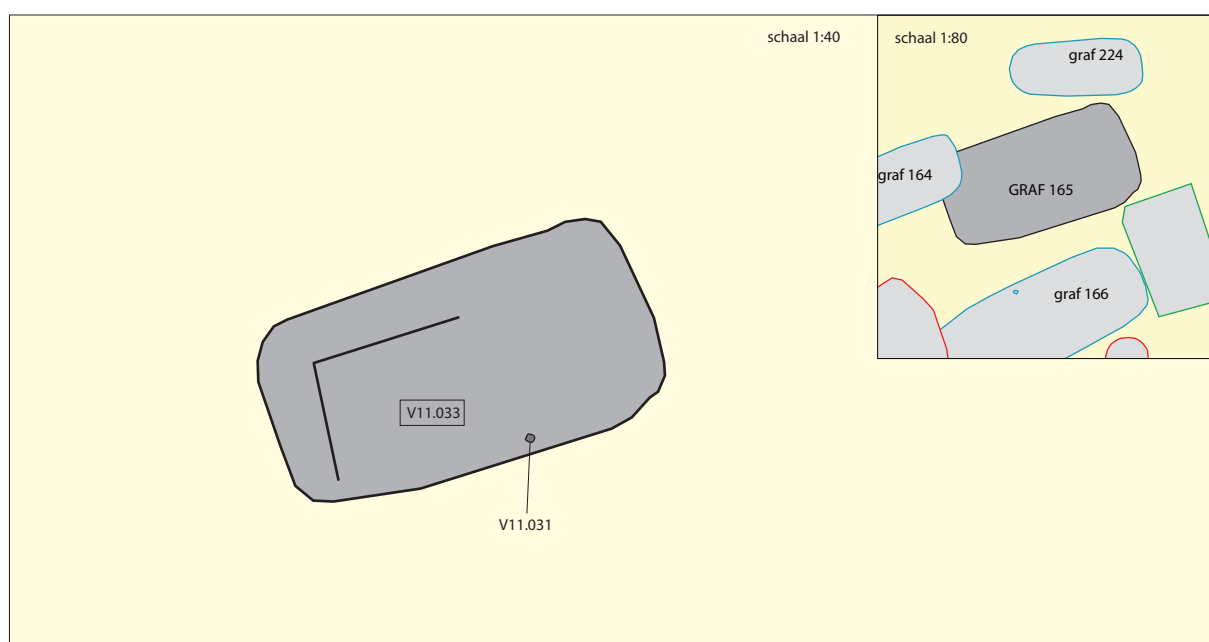
Figuur 16.149 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 162.



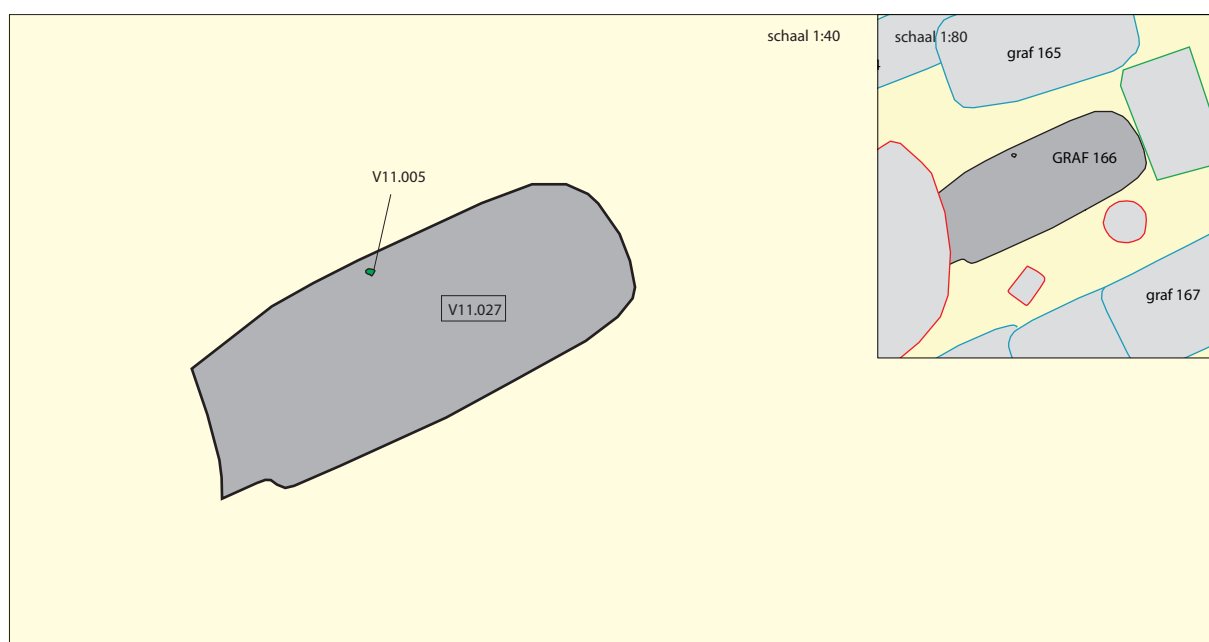
Figuur 16.150 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 163.



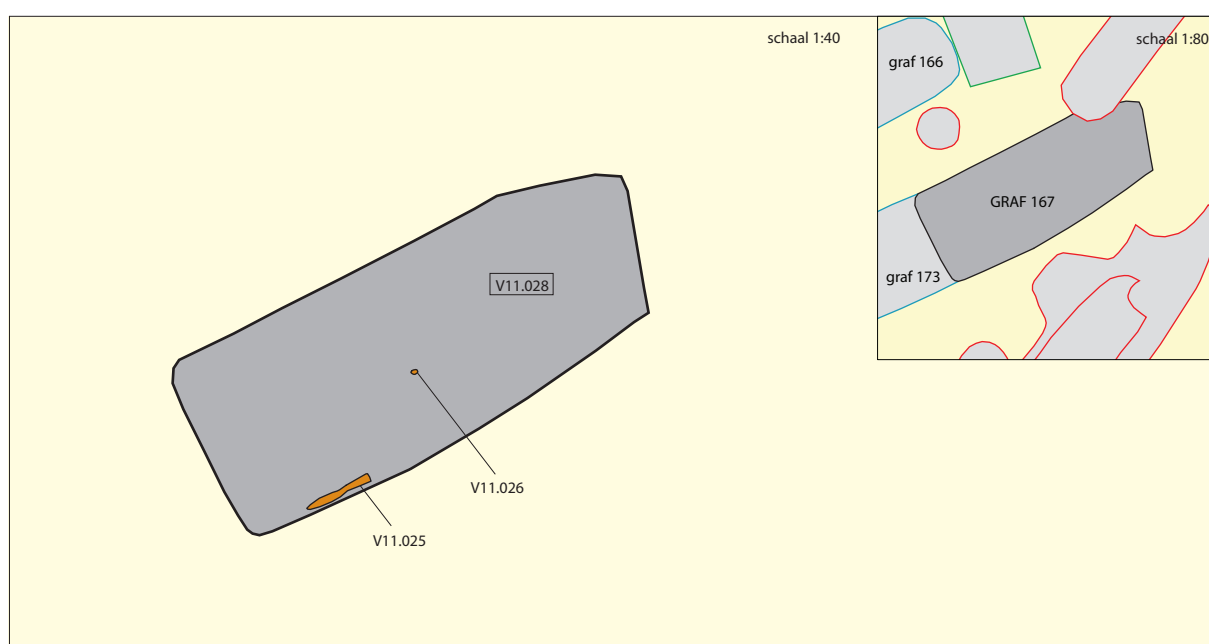
Figuur 16.151 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 164.



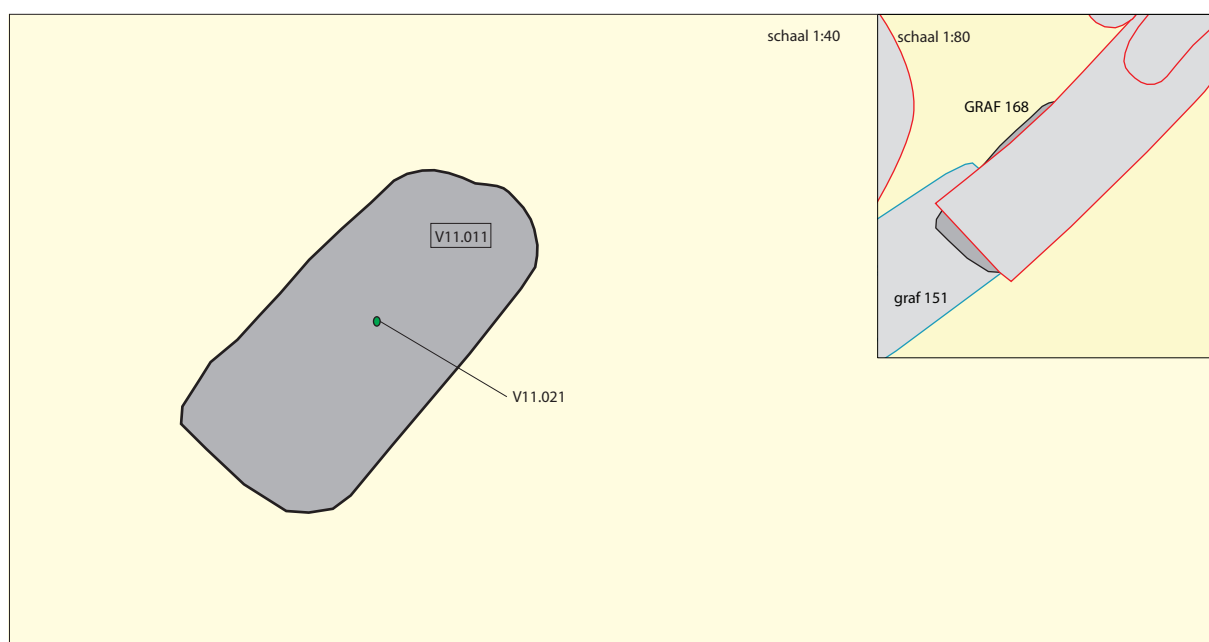
Figuur 16.152 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 165.



Figuur 16.153 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 166.



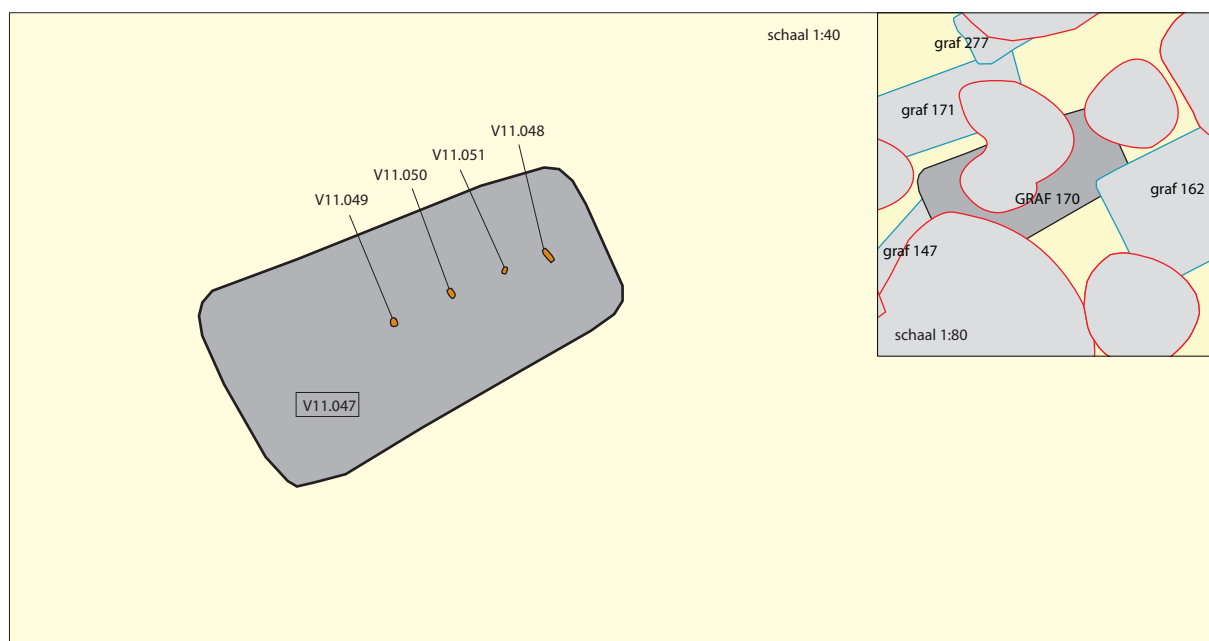
Figuur 16.154 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 167.



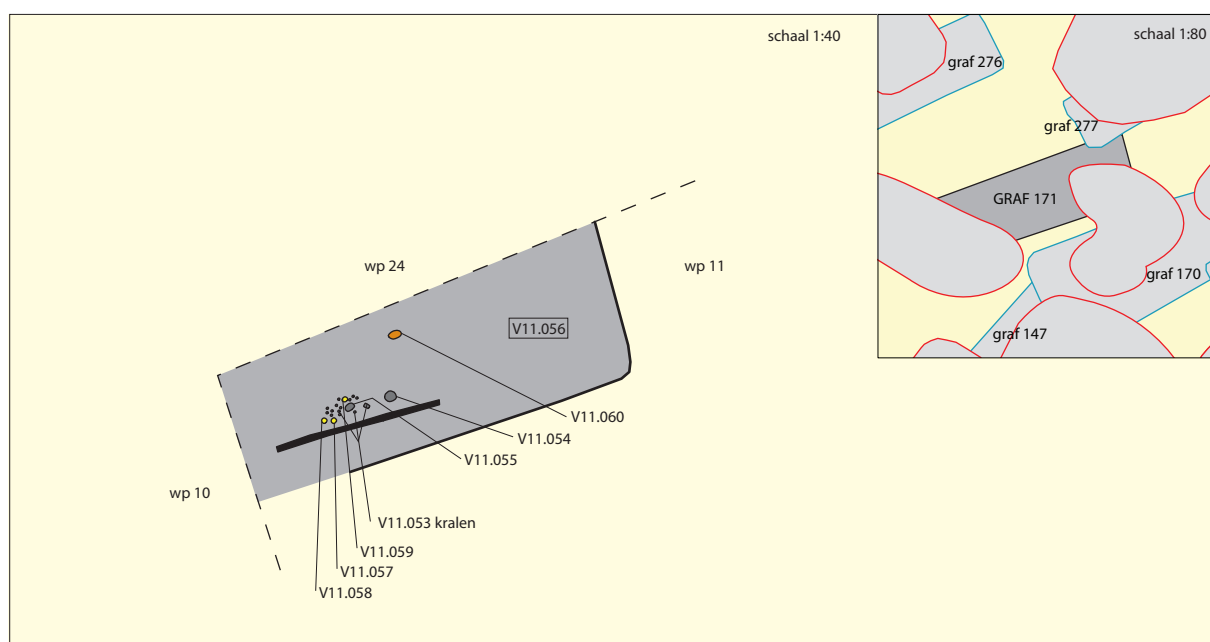
Figuur 16.155 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 168.



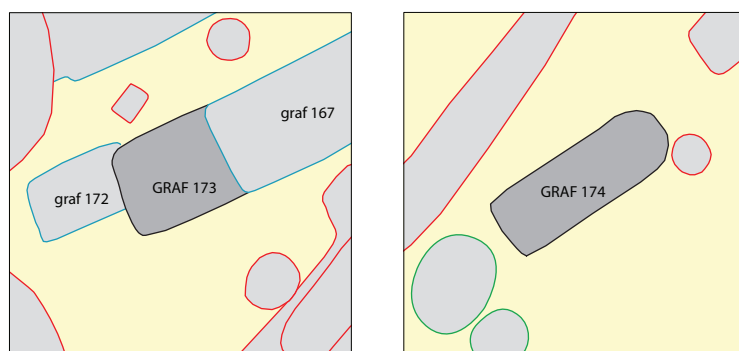
Figuur 16.156 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 169 en graf 172. Schaal 1:80.



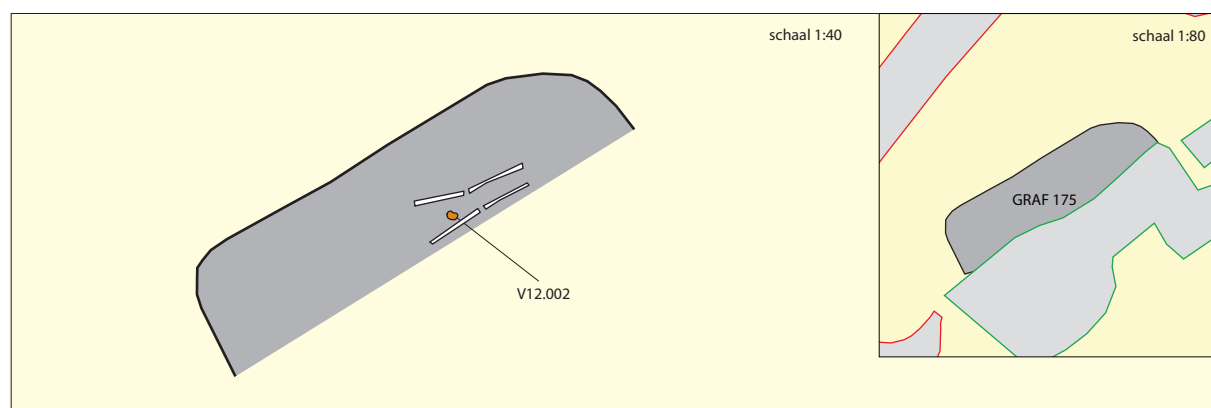
Figuur 16.157 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 170.



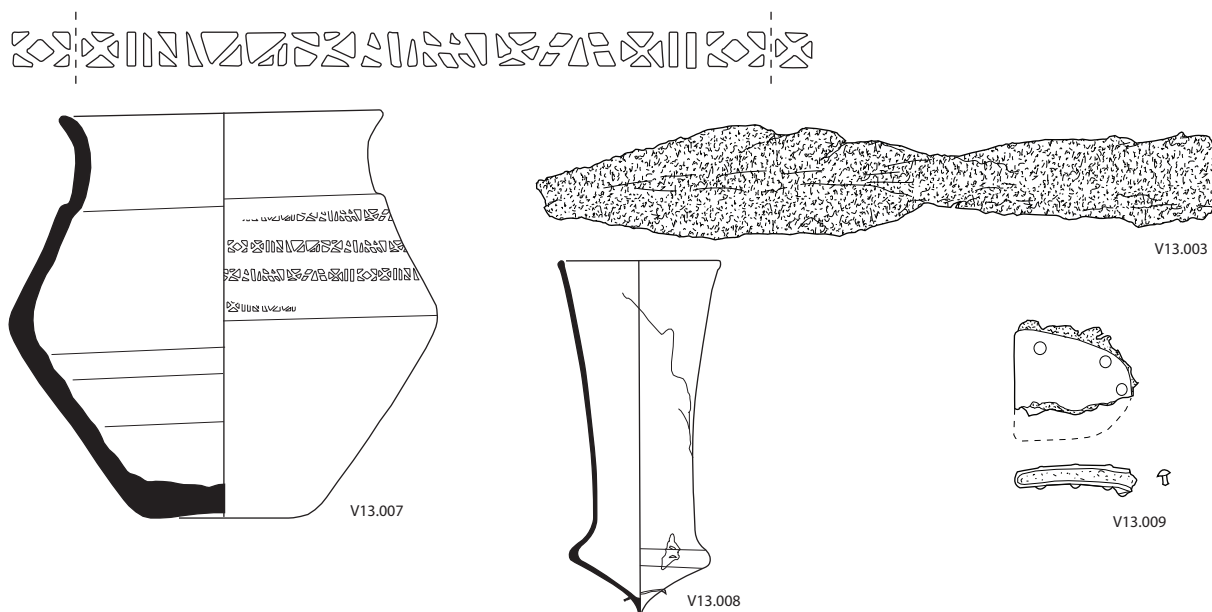
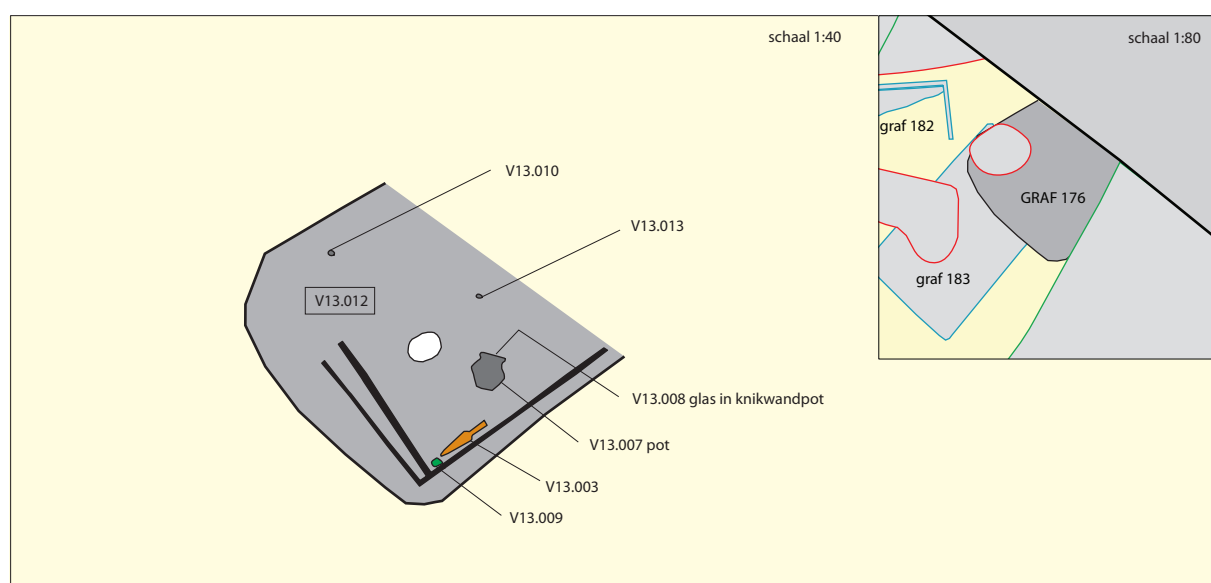
Figuur 16.158 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 171. Vondsten schaal 2:3.



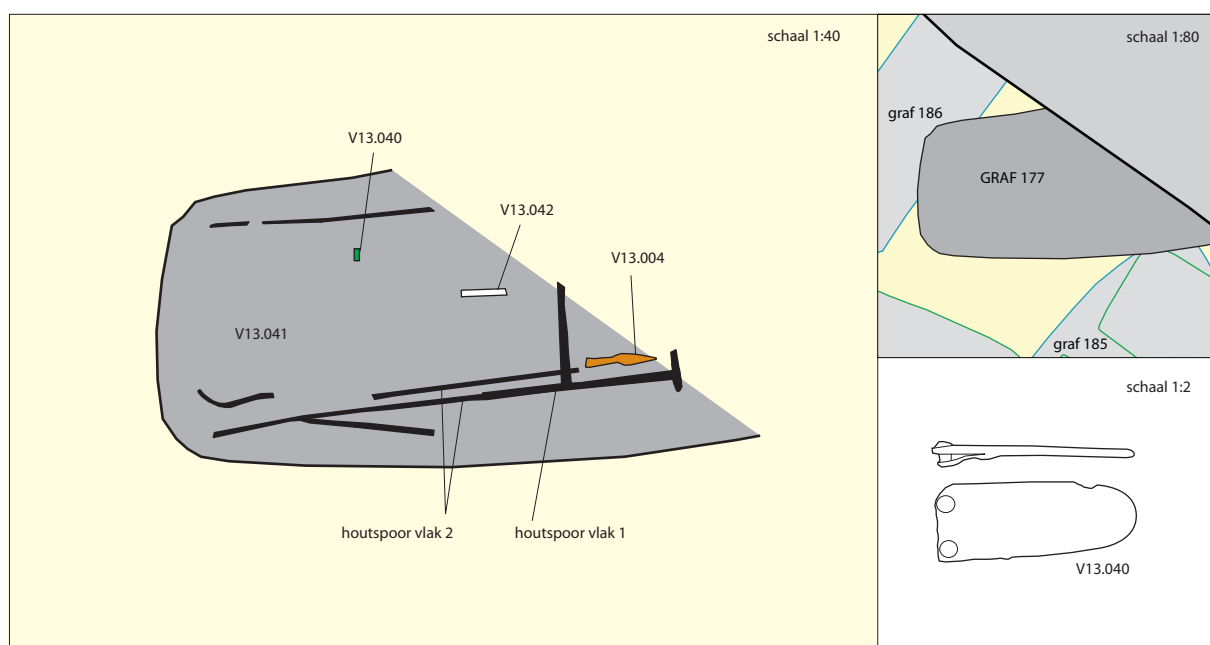
Figuur 16.159 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 173 en graf 174. Schaal 1:80.



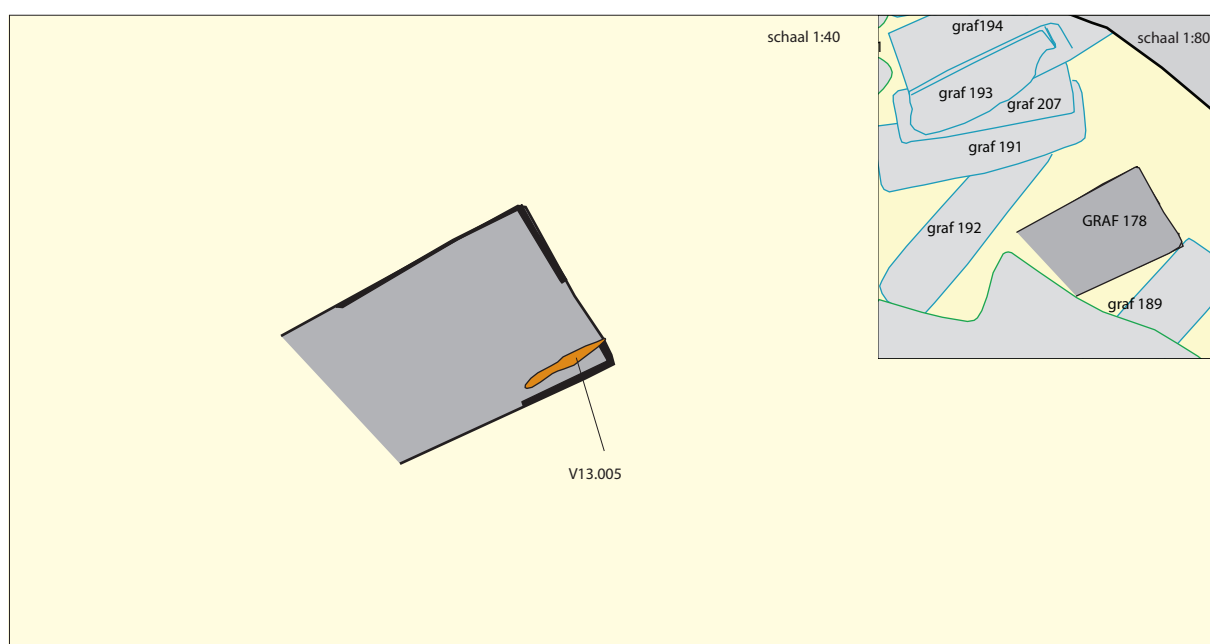
Figuur 16.160 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 175.



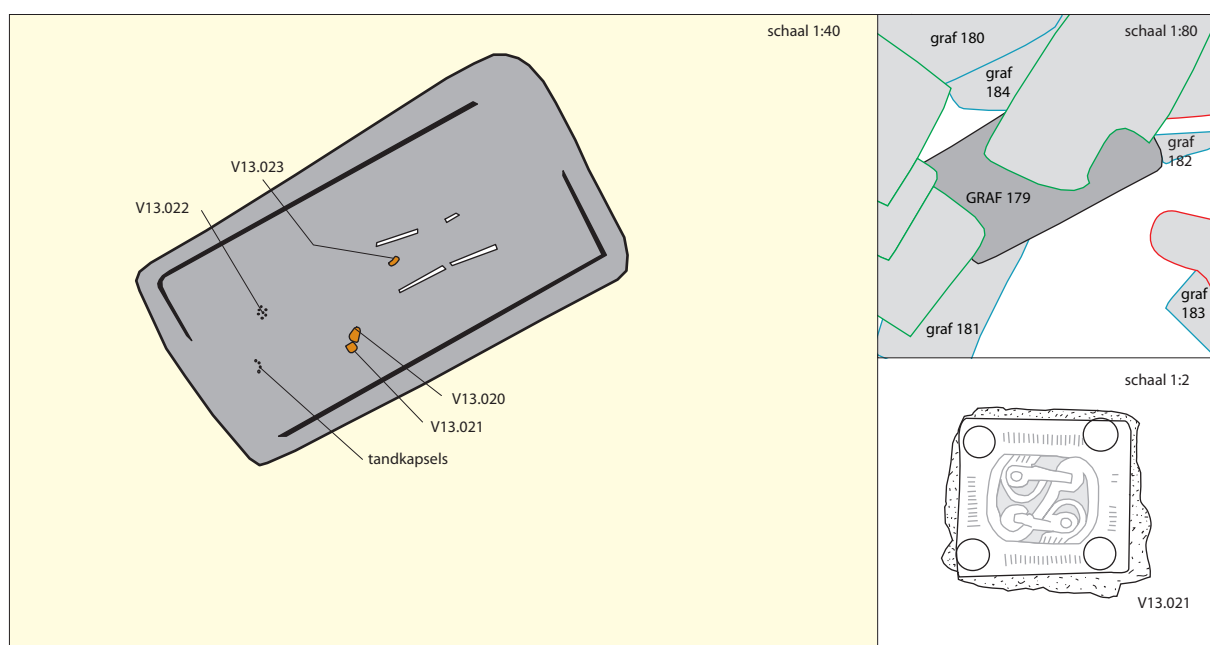
Figuur 16.161 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 176. Vondsten schaal 1:3.



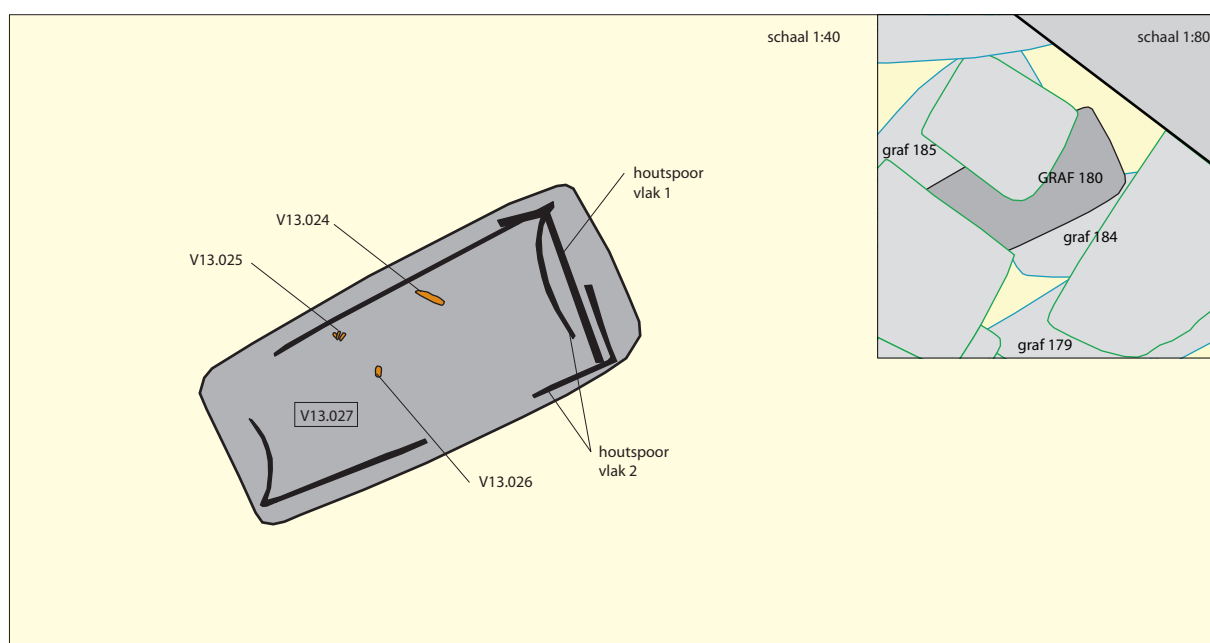
Figuur 16.162 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 177.



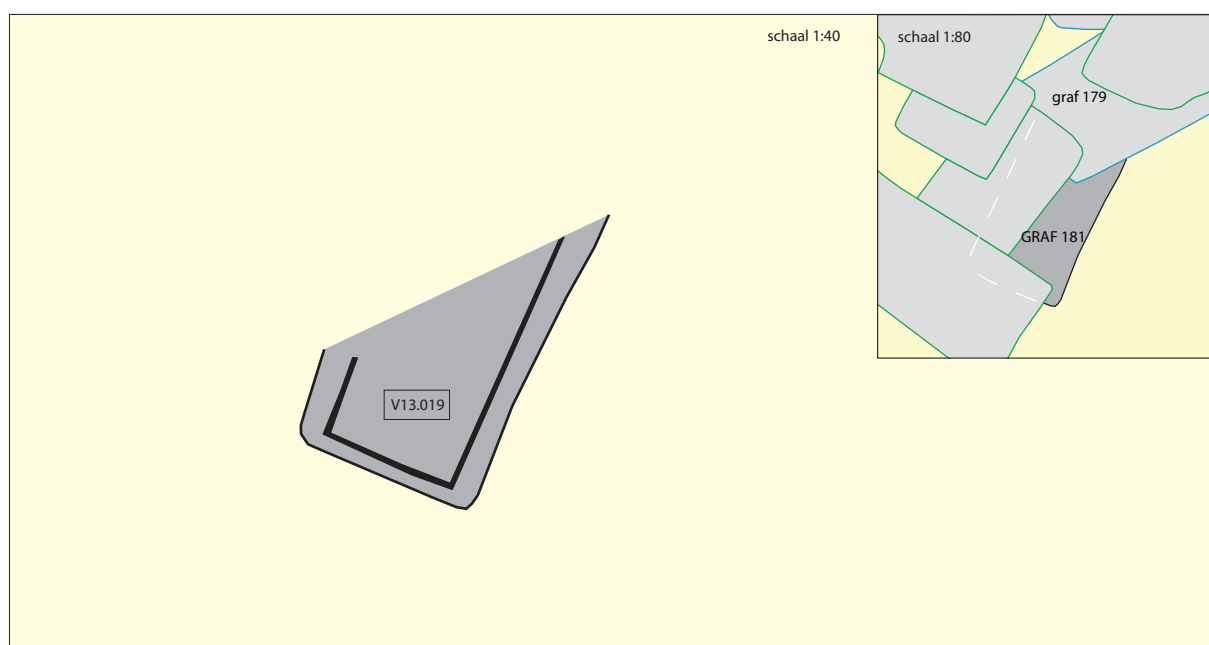
Figuur 16.163 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 178.



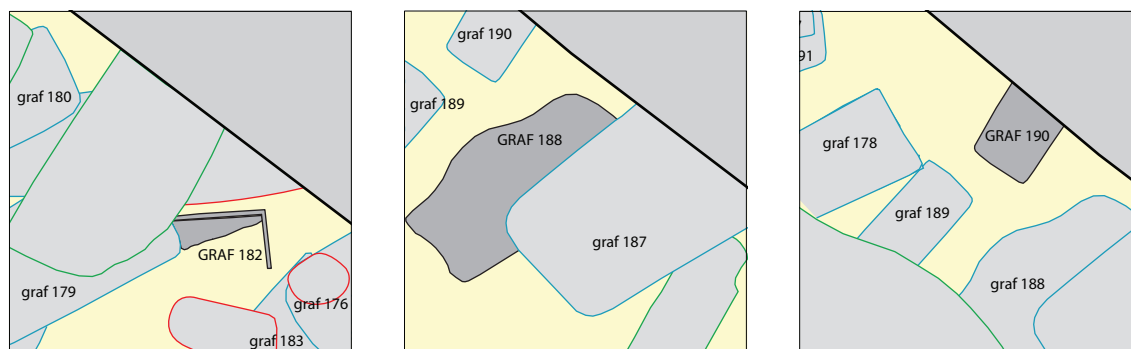
Figuur 16.164 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 179.
(Vondst: tekening van *röntgenfoto*)



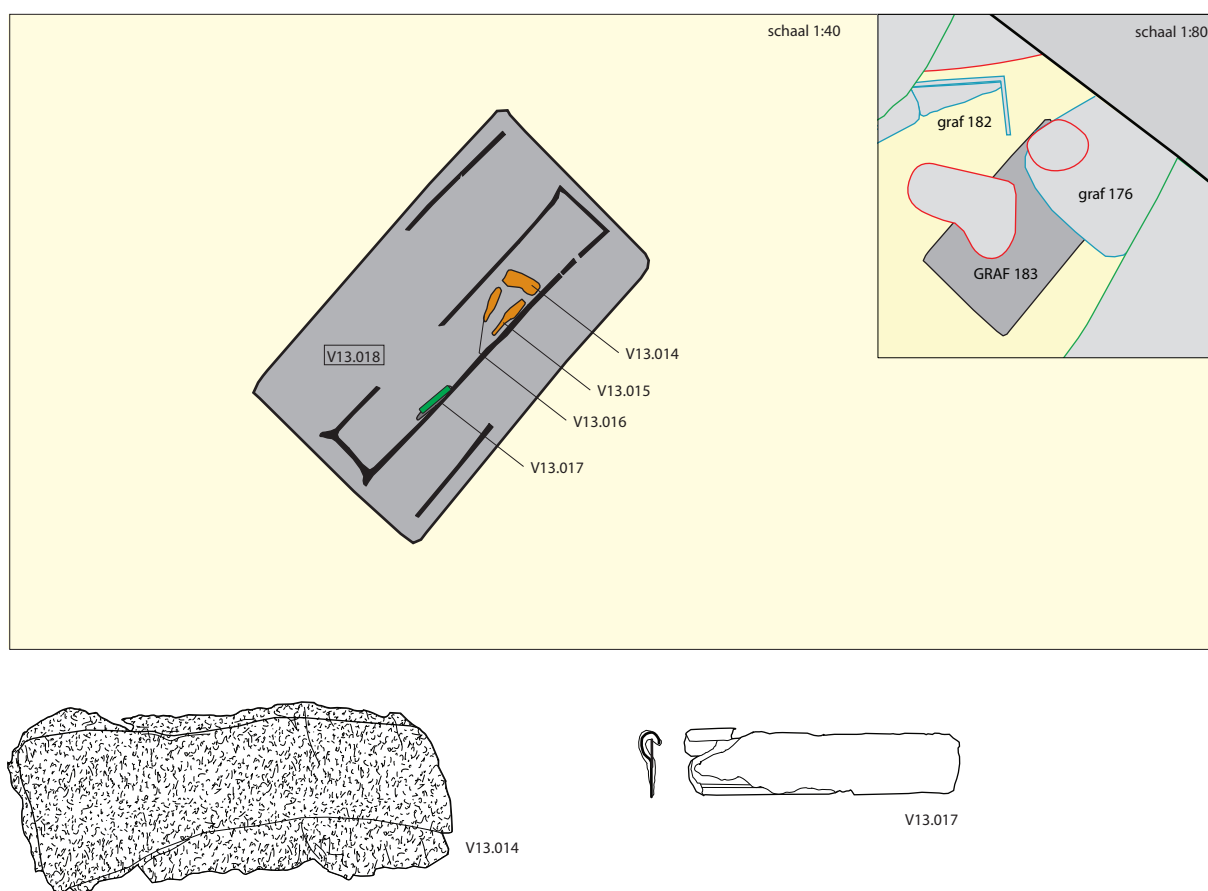
Figuur 16.165 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 180.



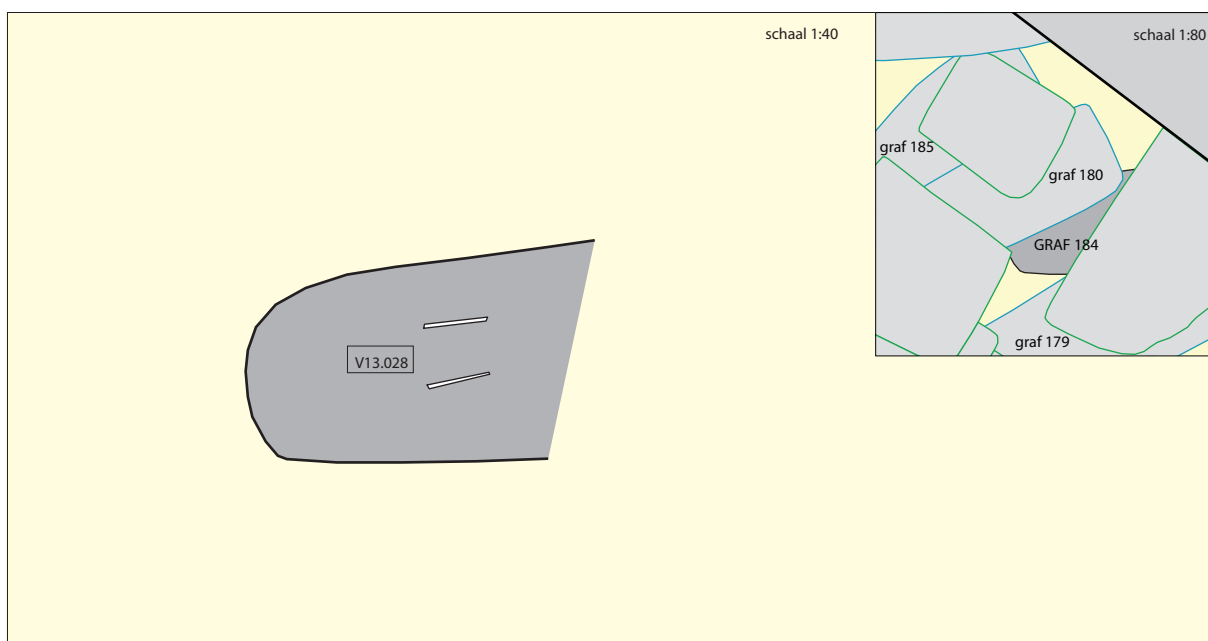
Figuur 16.166 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 181.



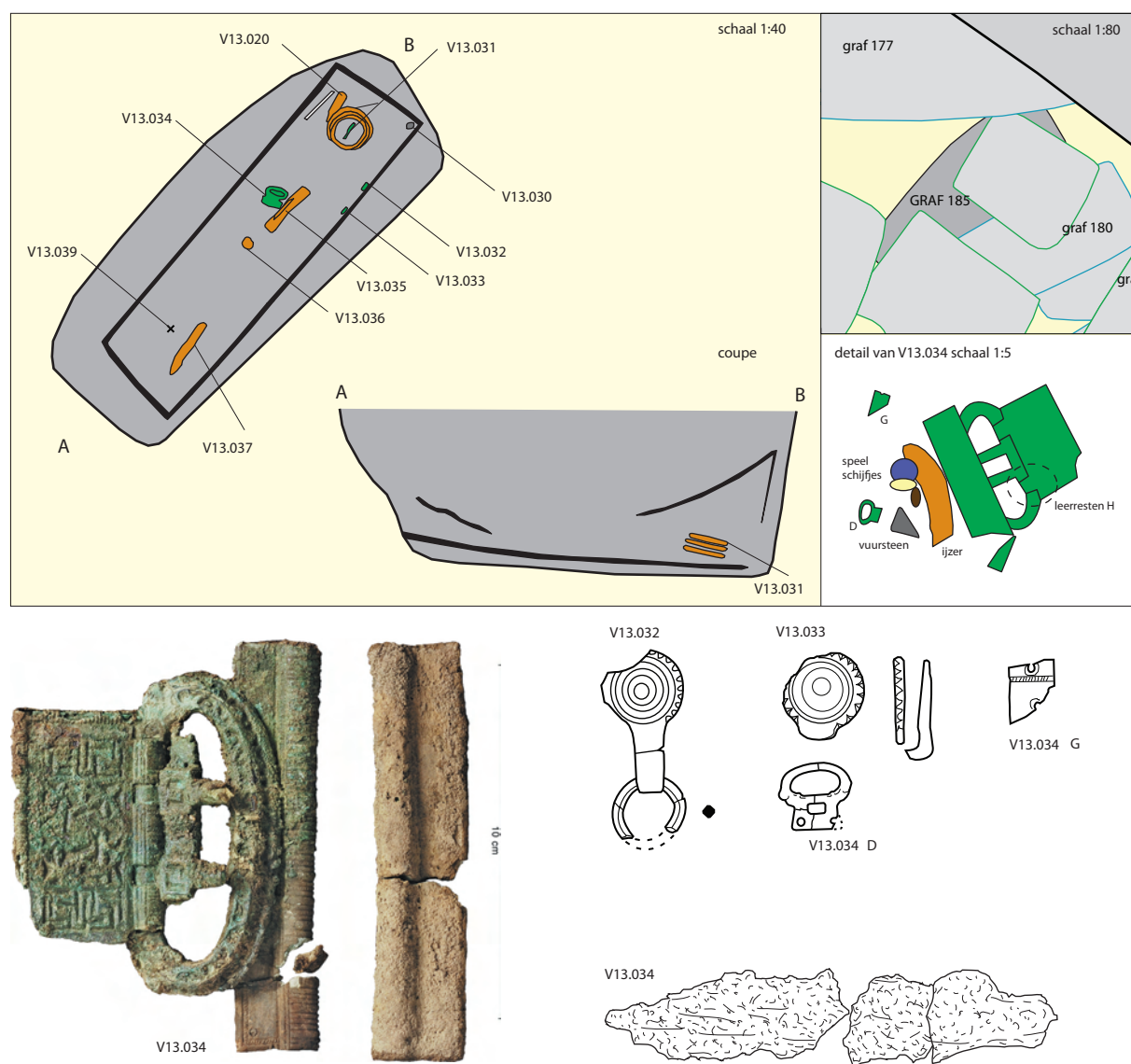
Figuur 16.167 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 182, graf 188 en graf 190. Schaal 1:80.



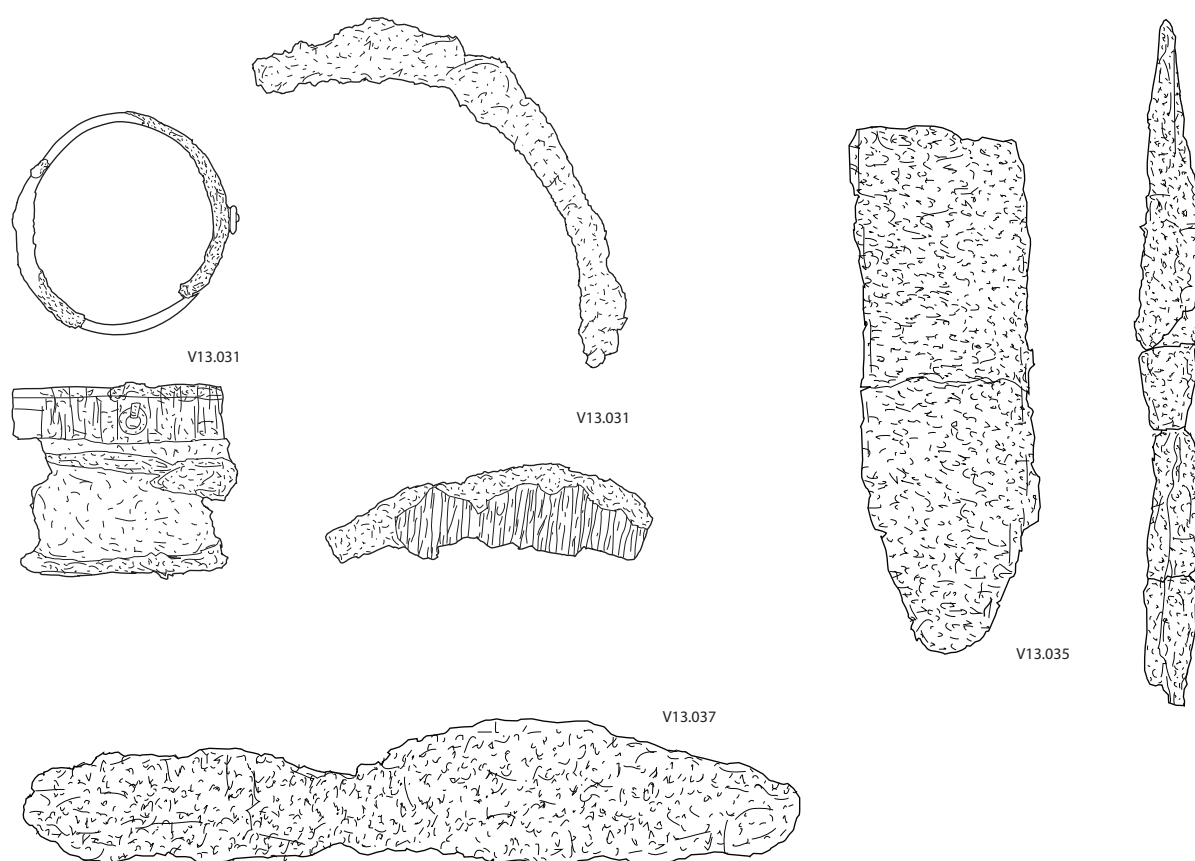
Figuur 16.168 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 183. Vondsten schaal 1:3.



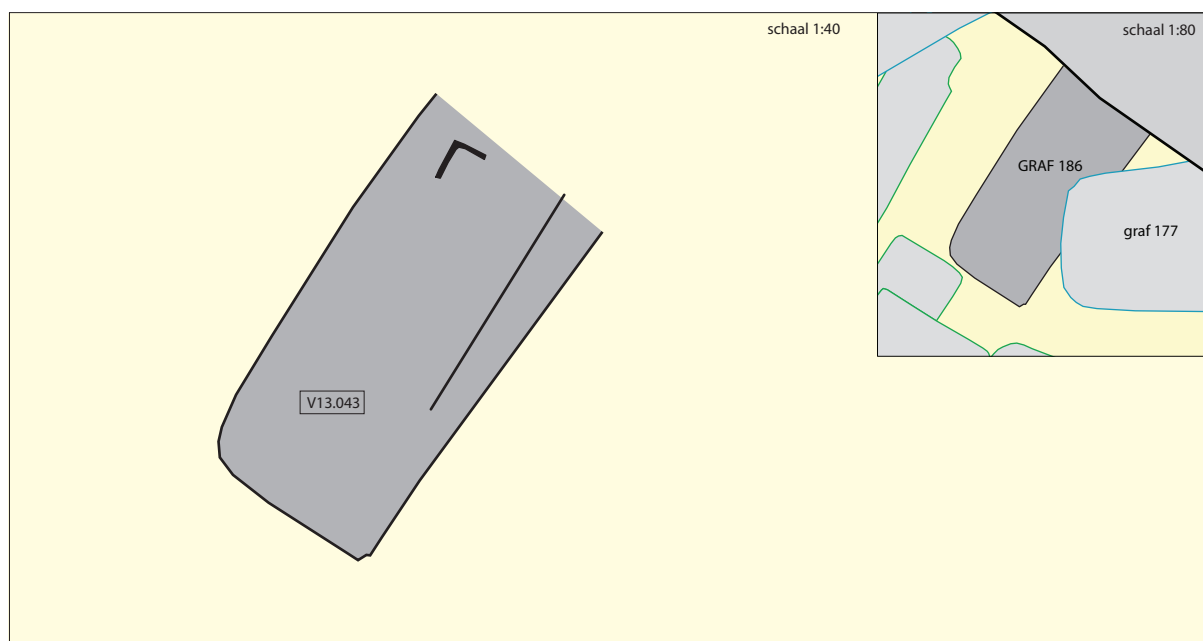
Figuur 16.169 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 184.



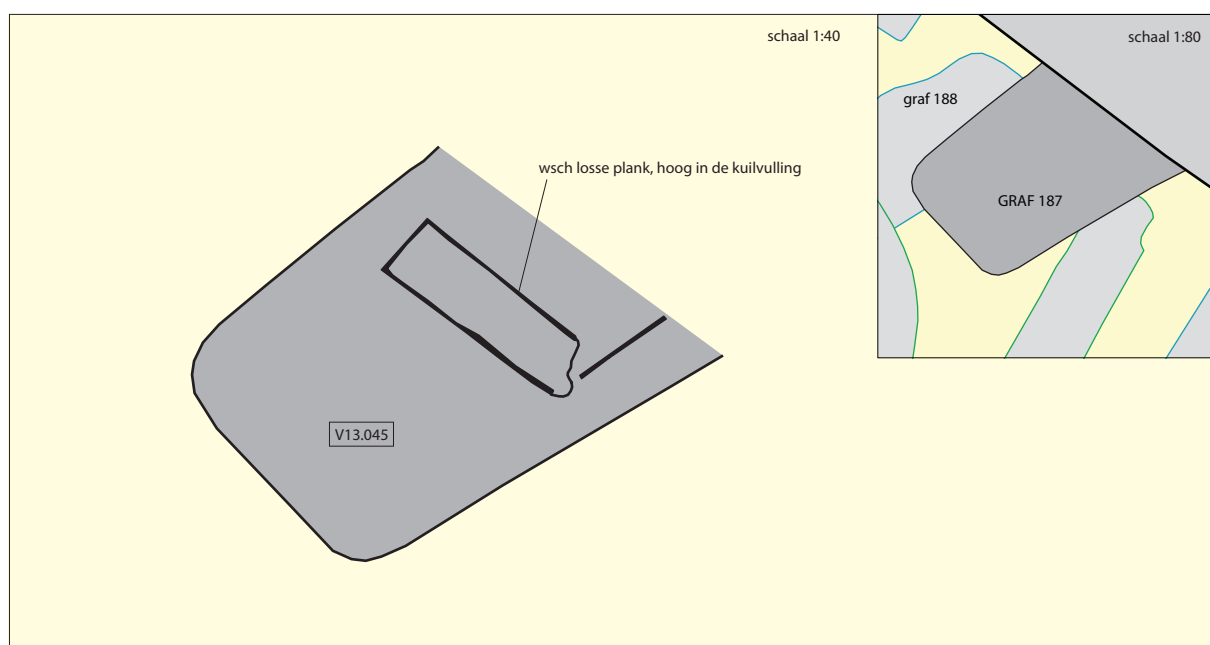
Figuur 16.170 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 185. Vondsten schaal 1:2.



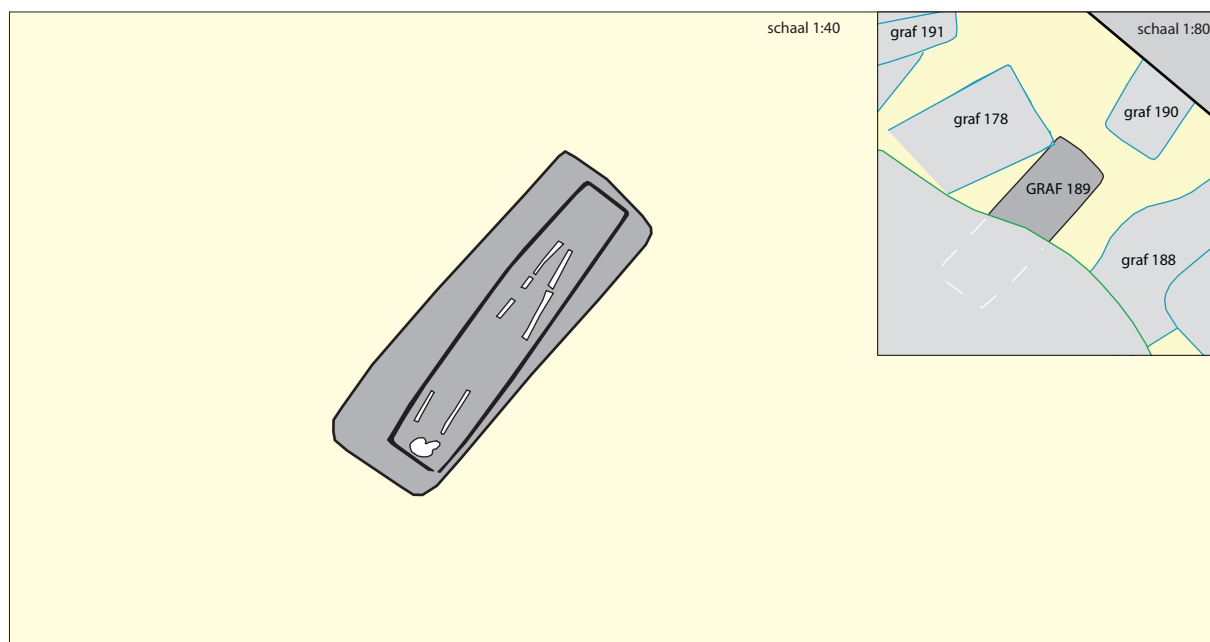
Figuur 16.171 Wijchen-Centrum. De vondsten van graf 185 (vervolg). Schaal 1:3.



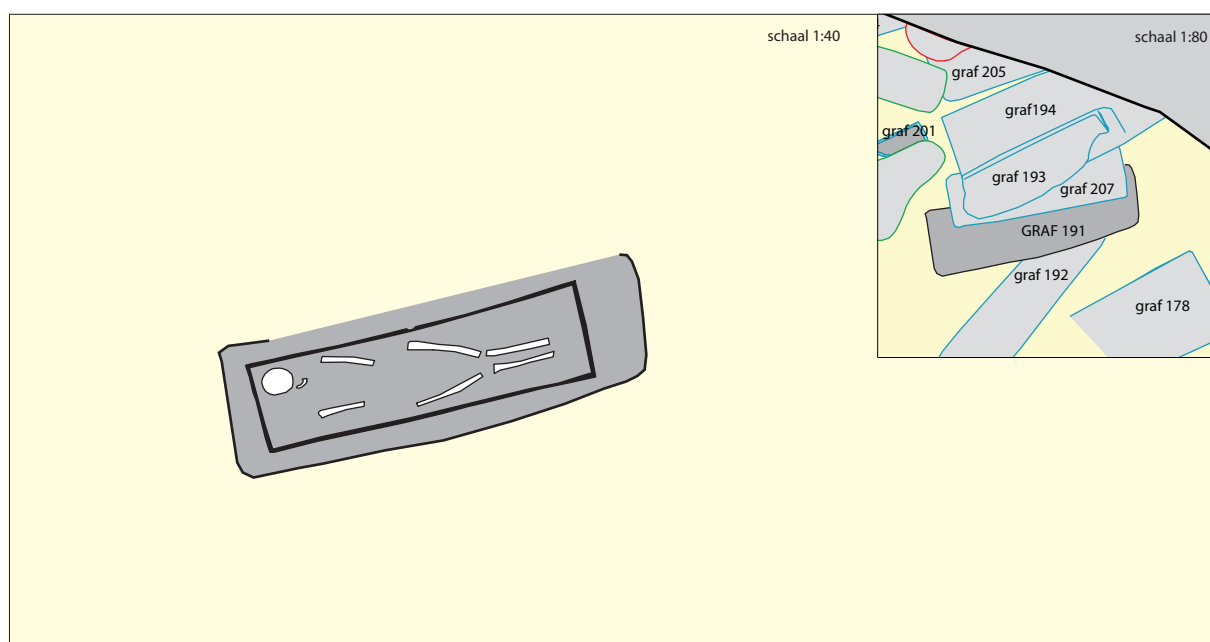
Figuur 16.172 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 186.



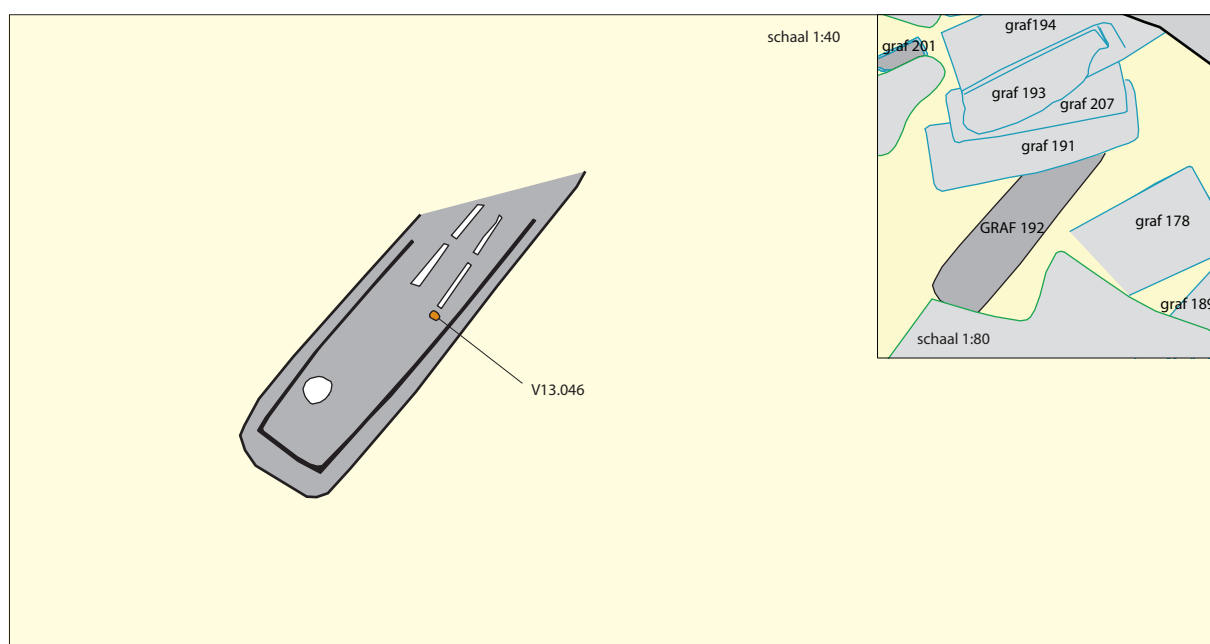
Figuur 16.173 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 187.



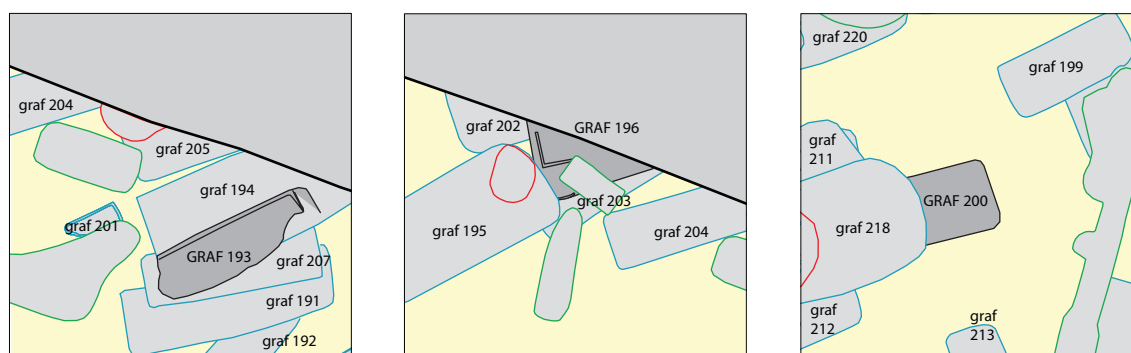
Figuur 16.174 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 189.



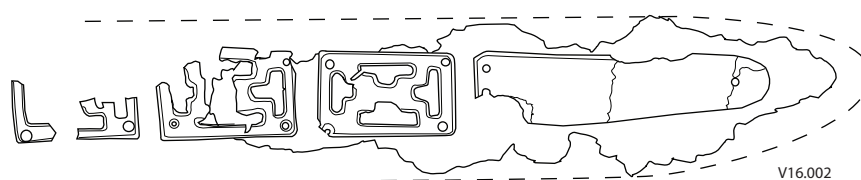
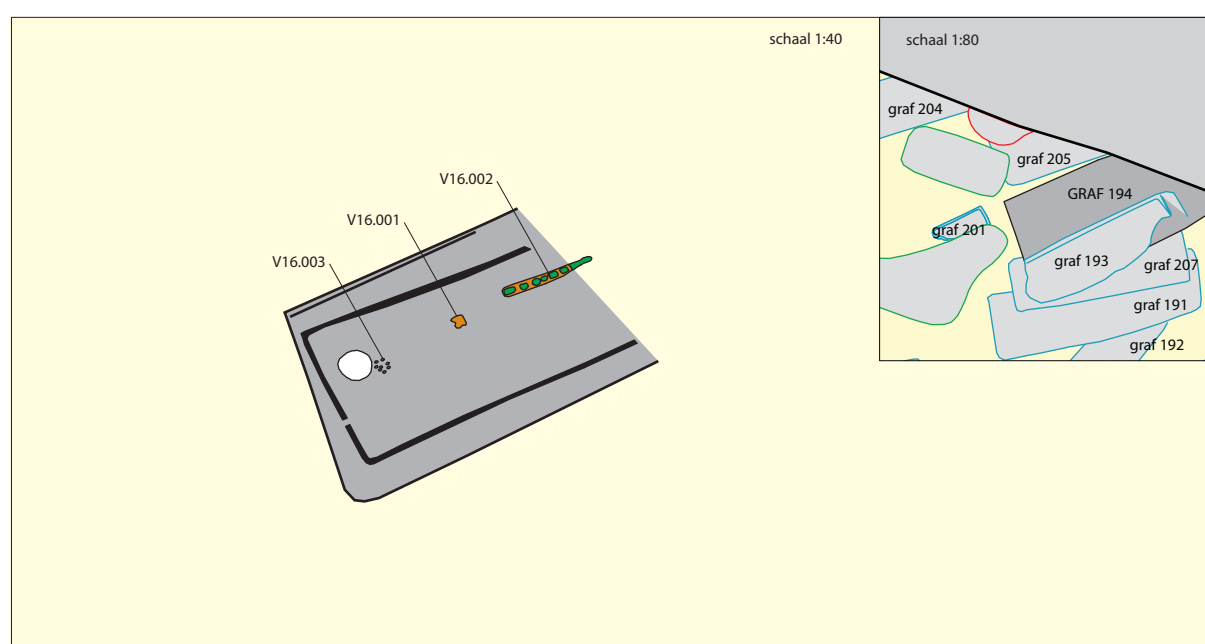
Figuur 16.175 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 191.



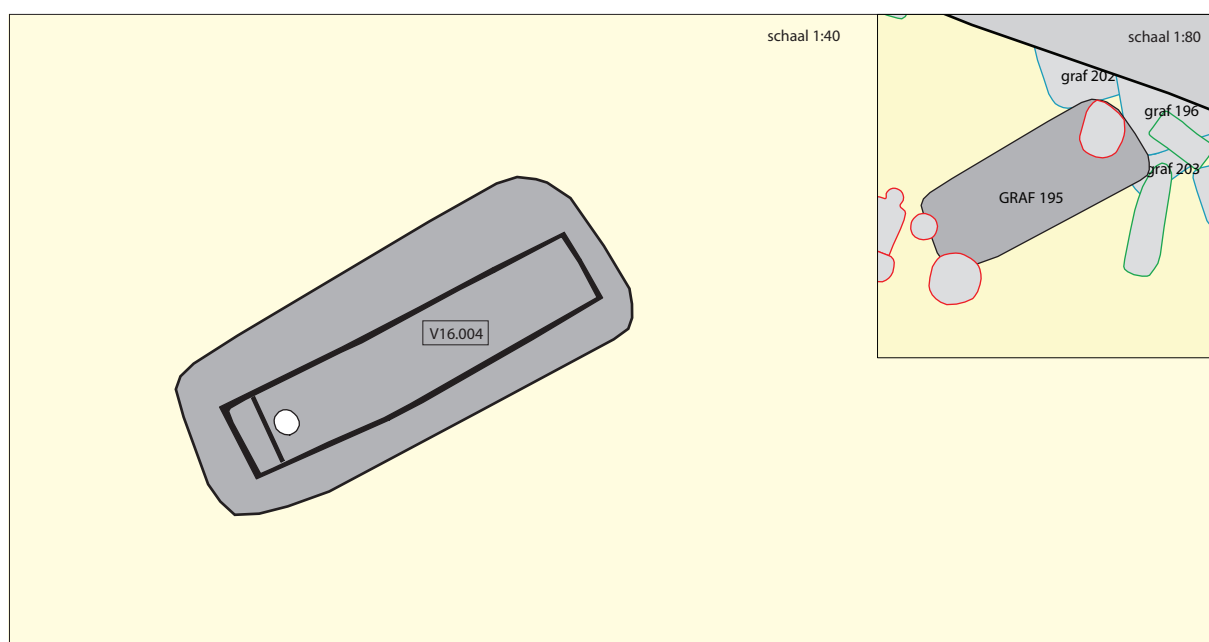
Figuur 16.176 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 192.



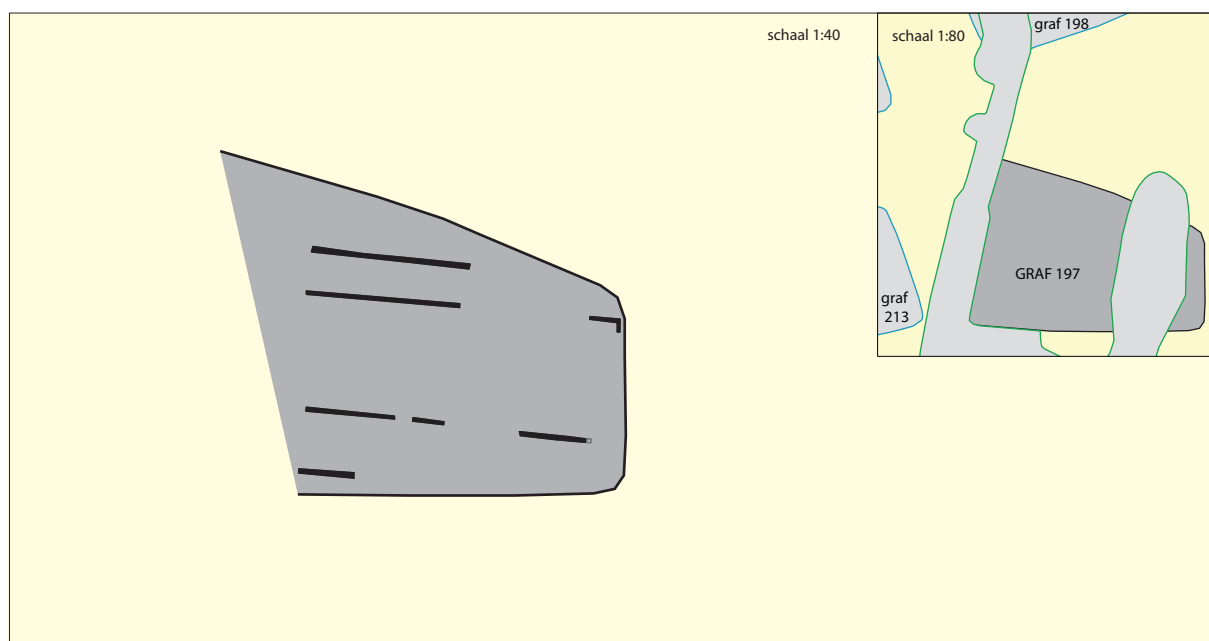
Figuur 16.177 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 193, graf 196 en graf 200. Schaal 1:80.



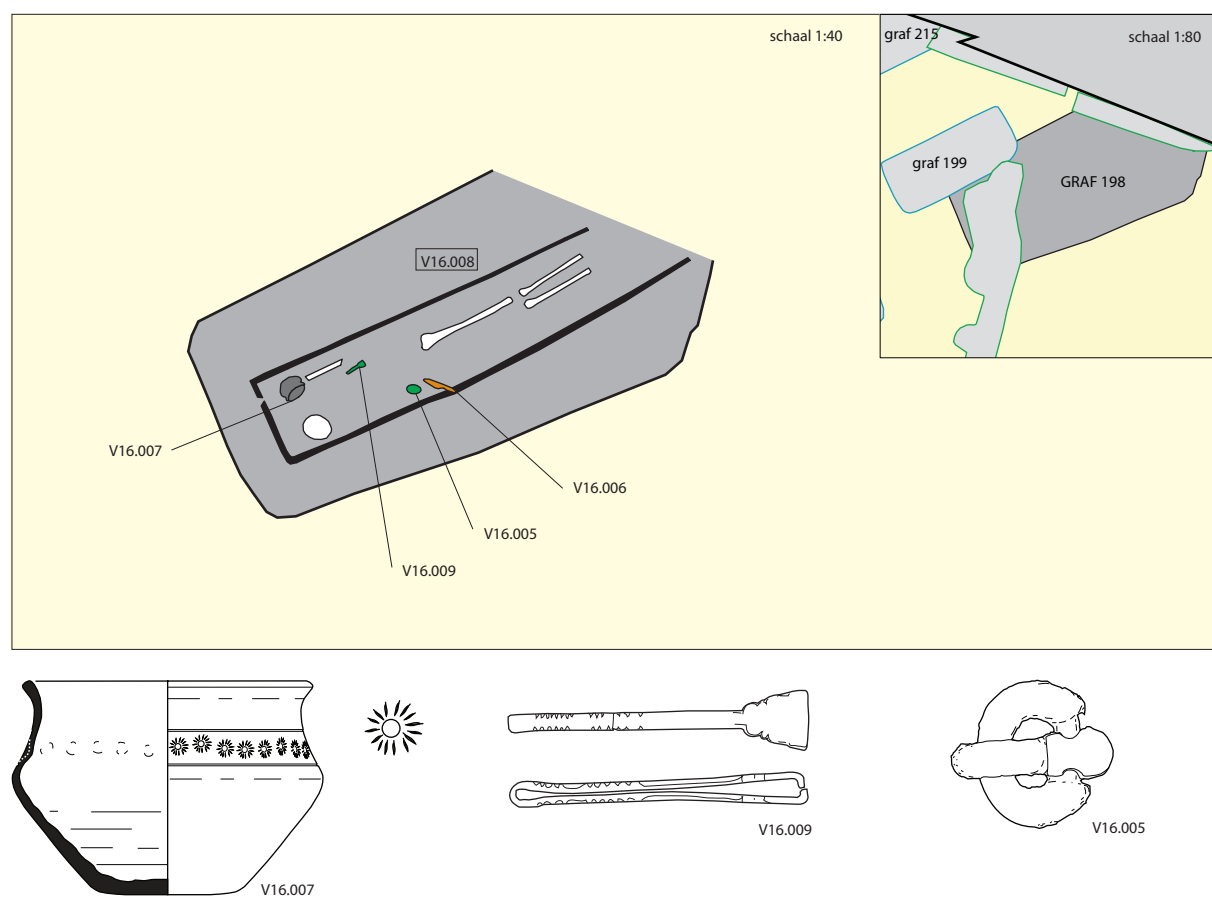
Figuur 16.178 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 194. Vondsten schaal 1:2.



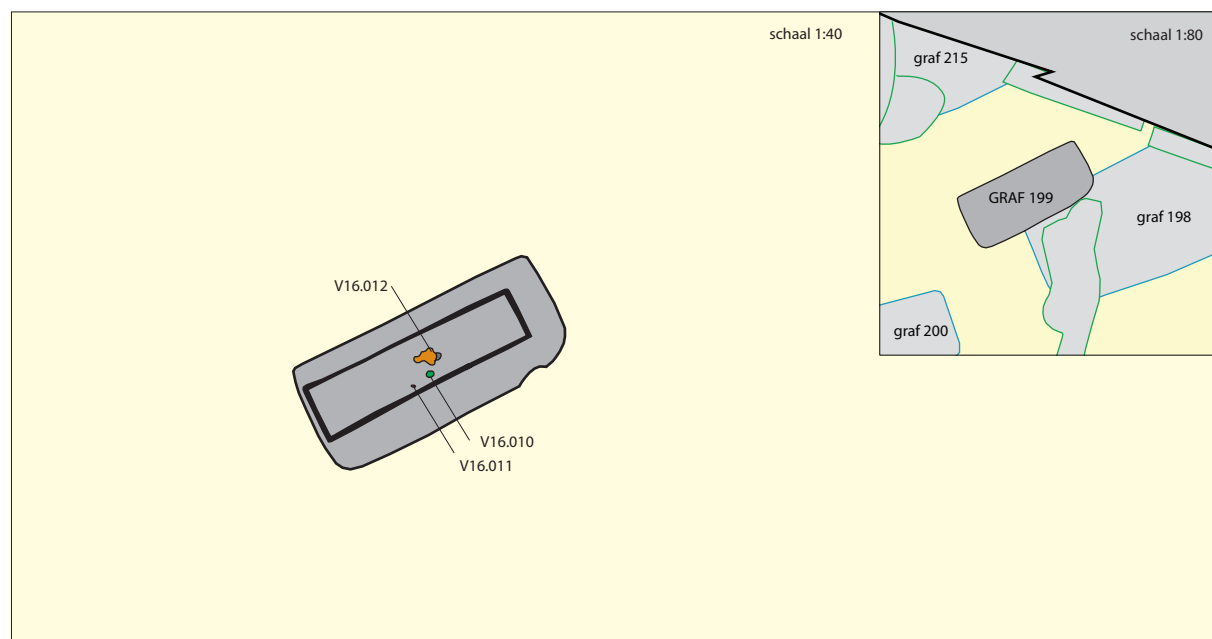
Figuur 16.179 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 195.



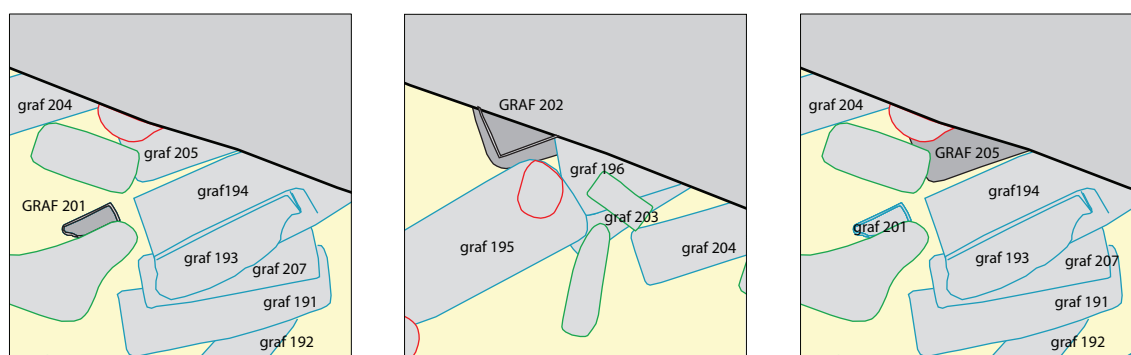
Figuur 16.180 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 197.



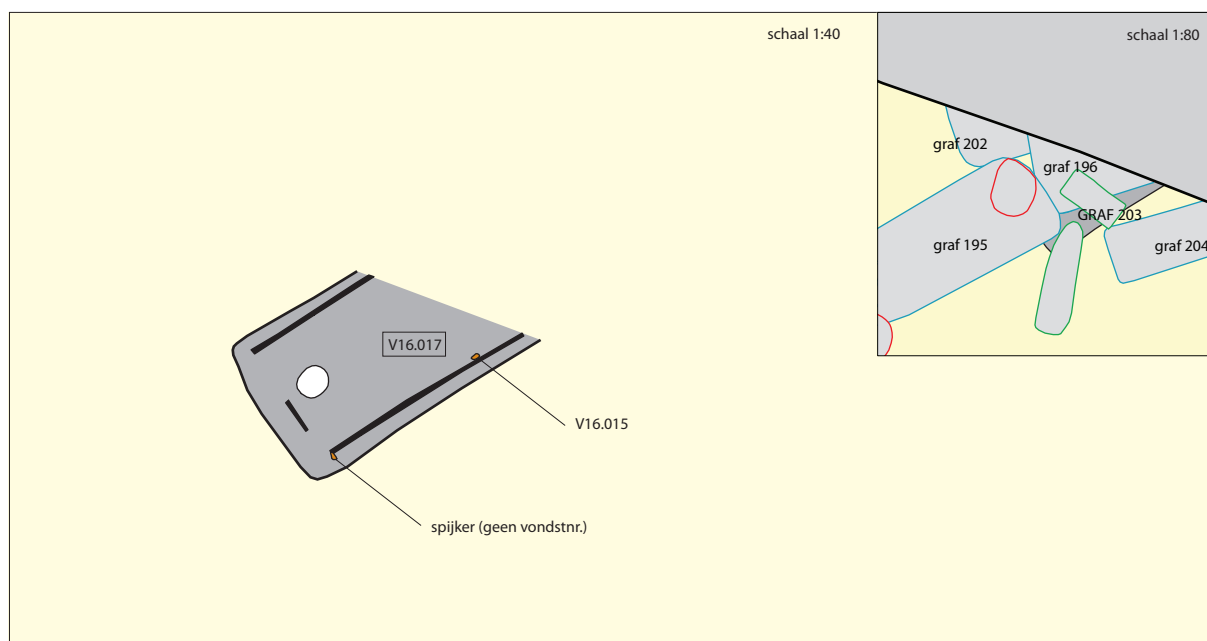
Figuur 16.181 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 198.
Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1), metaal schaal 1:2.



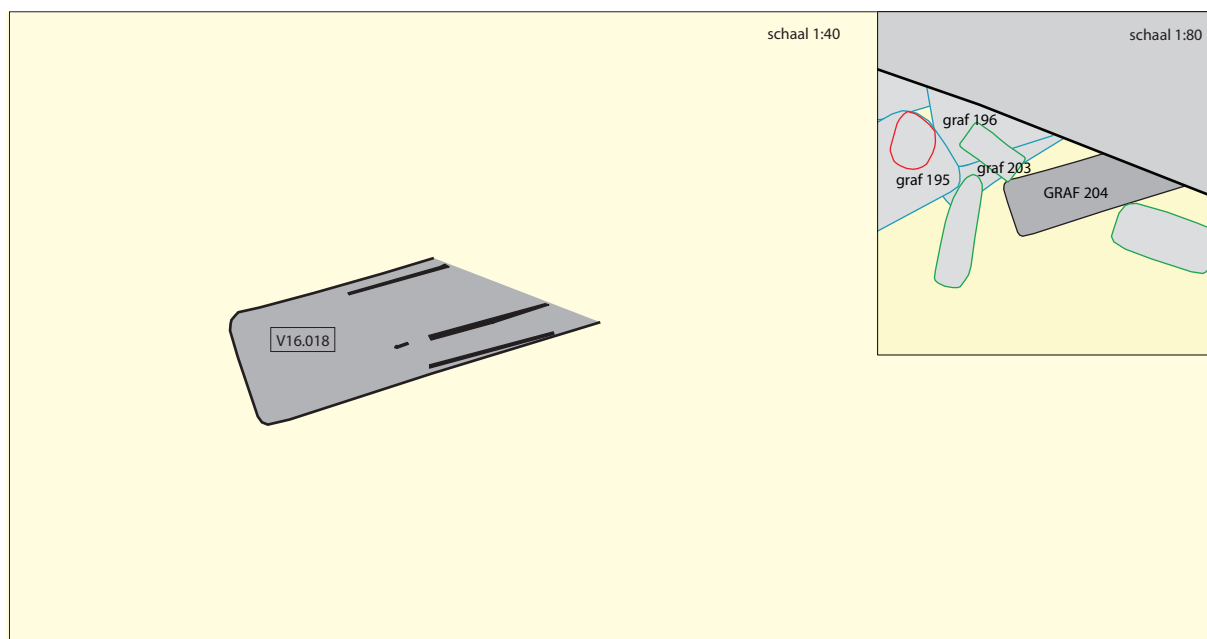
Figuur 16.182 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 199.



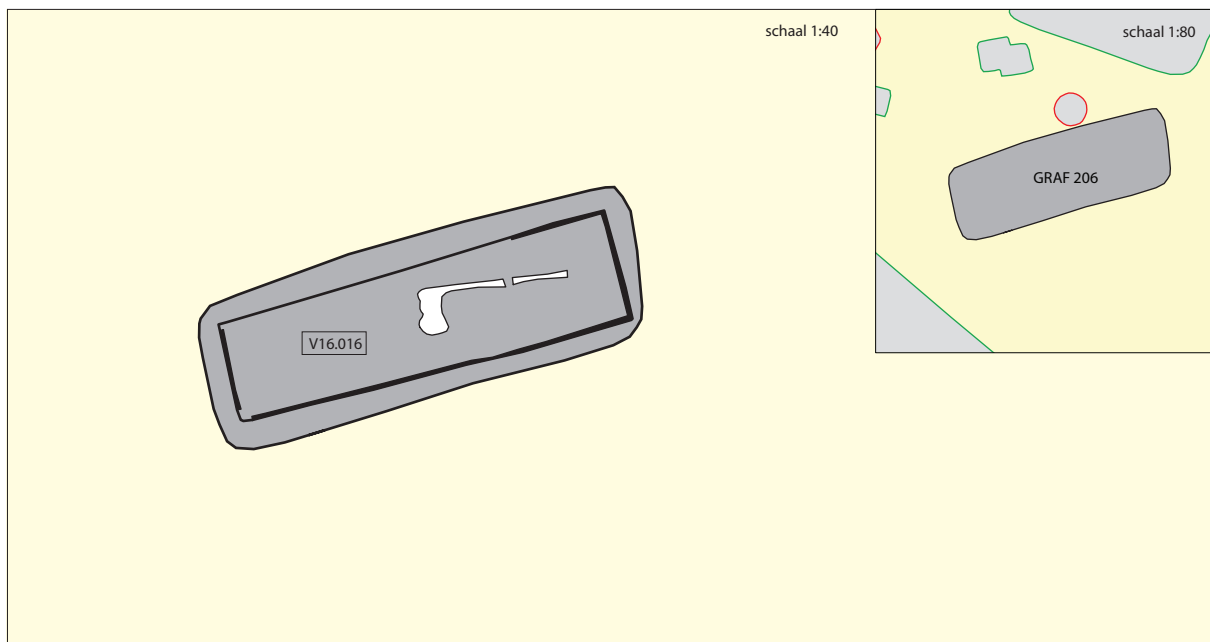
Figuur 16.183 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 201, graf 202 en graf 205. Schaal 1:80.



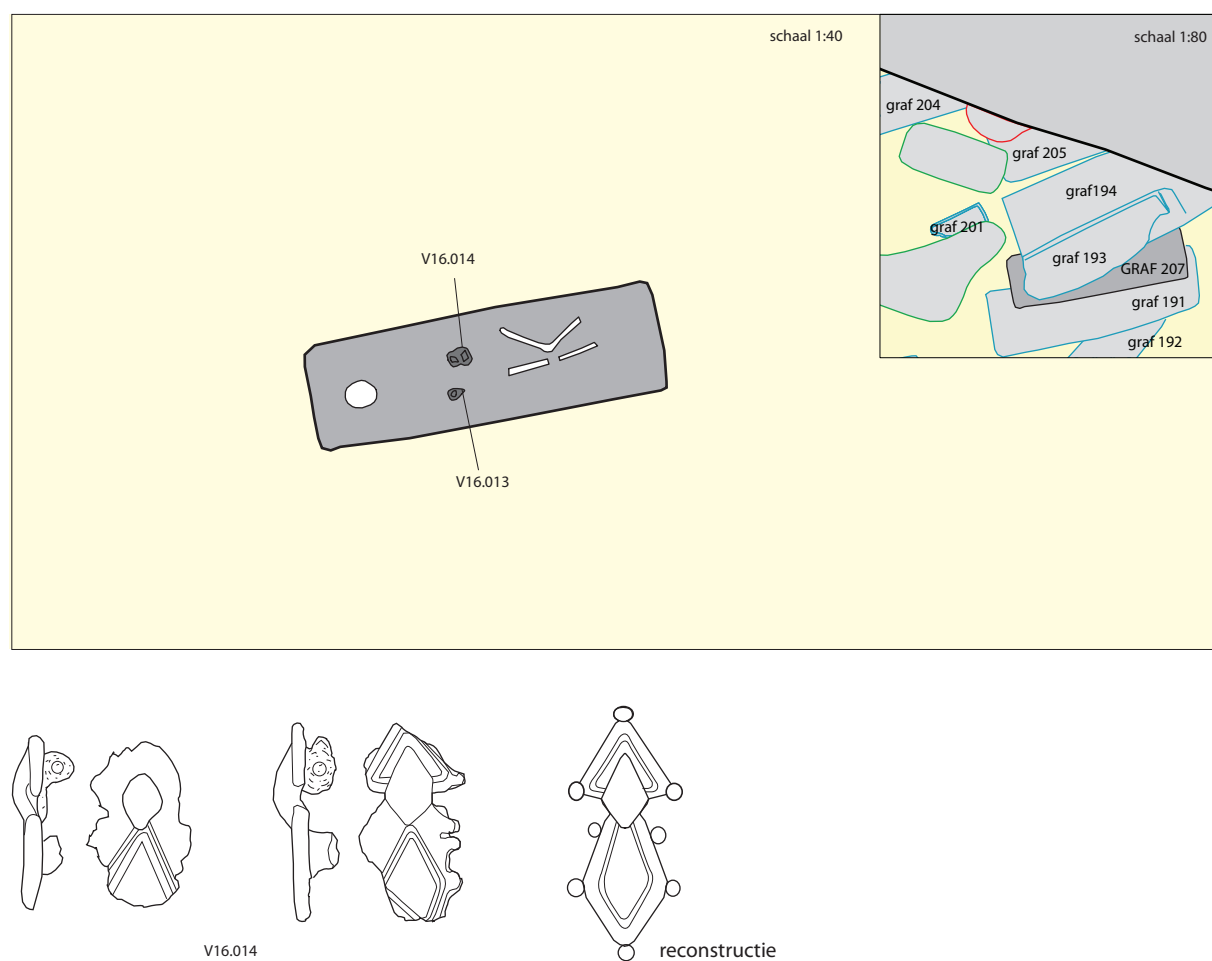
Figuur 16.184 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 203.



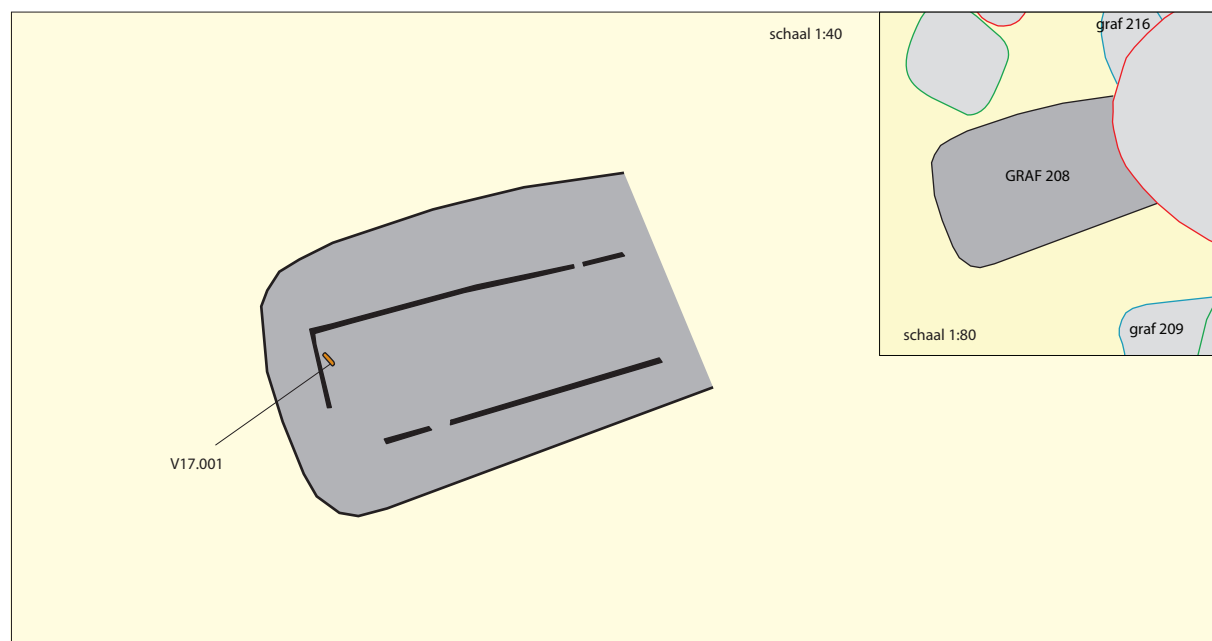
Figuur 16.185 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 204.



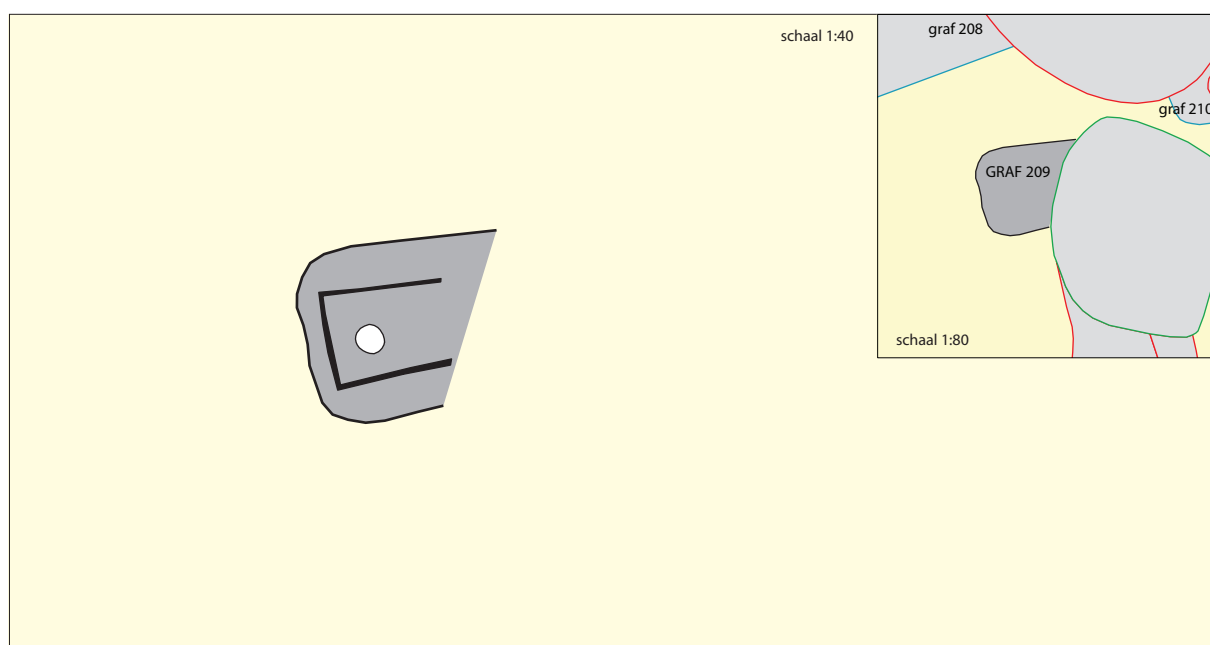
Figuur 16.186 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 206.



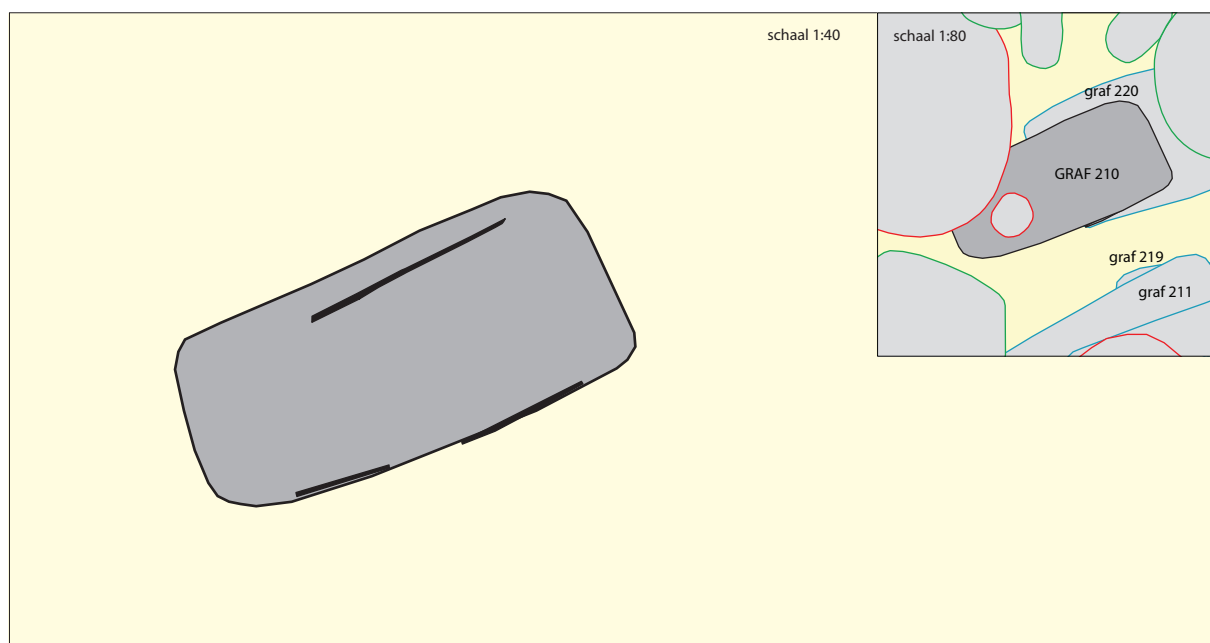
Figuur 16.187 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 207. Vondsten schaal 1:2.



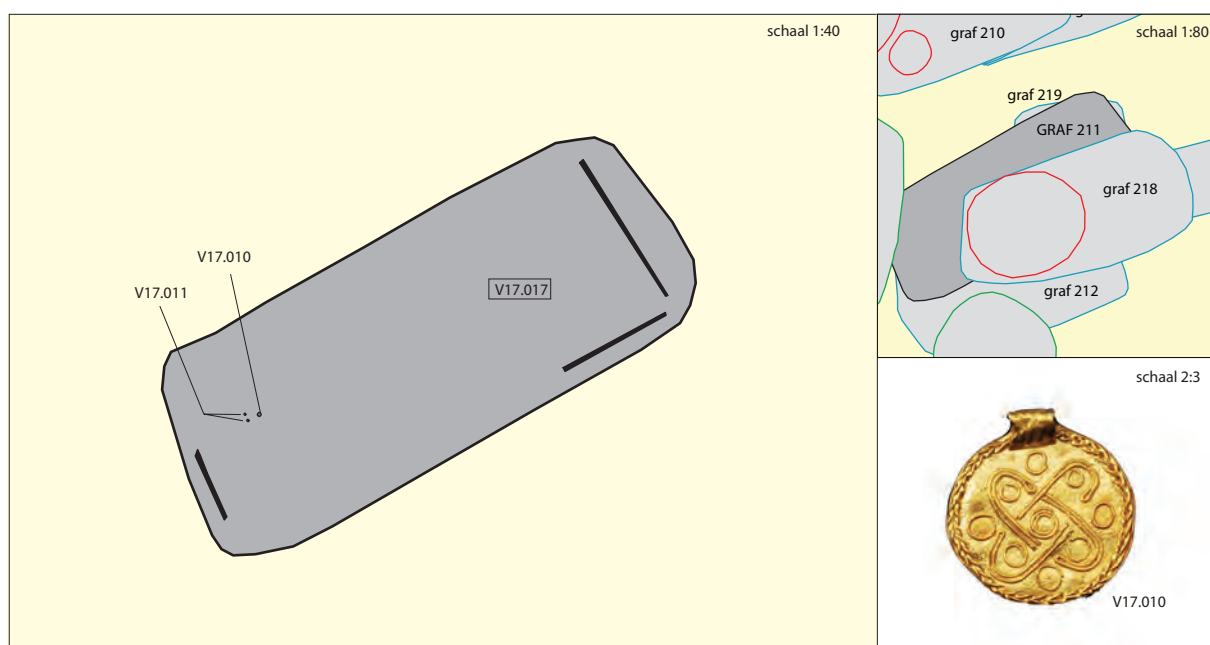
Figuur 16.188 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 208.



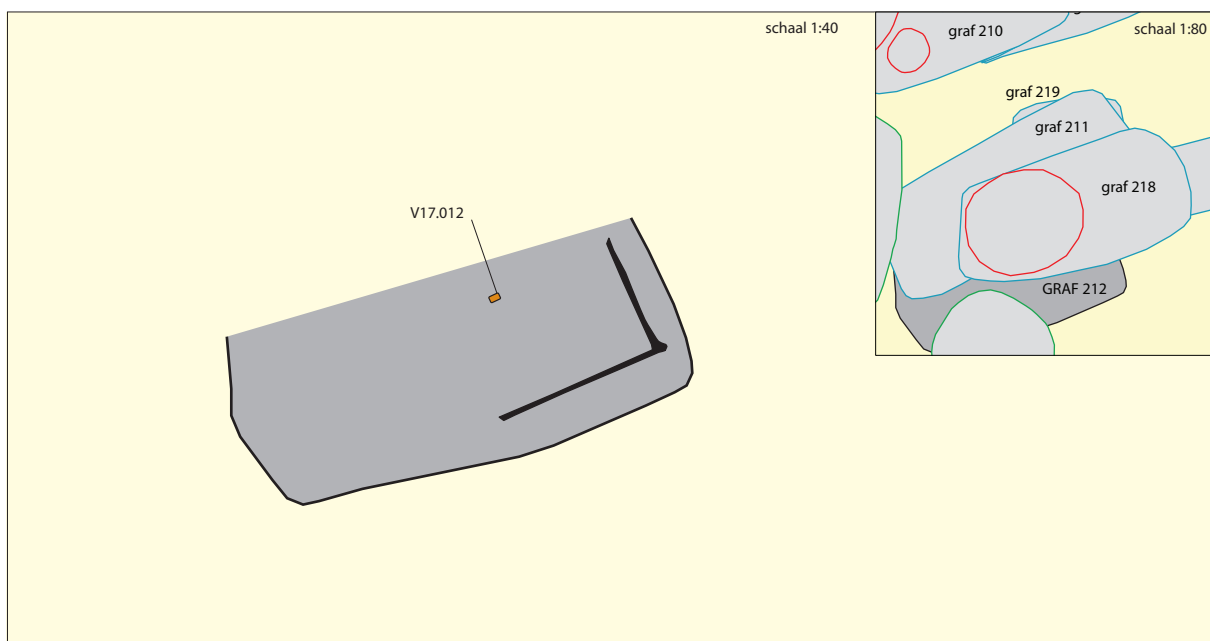
Figuur 16.189 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 209.



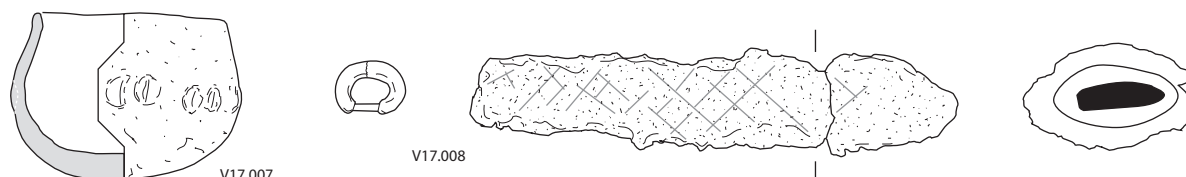
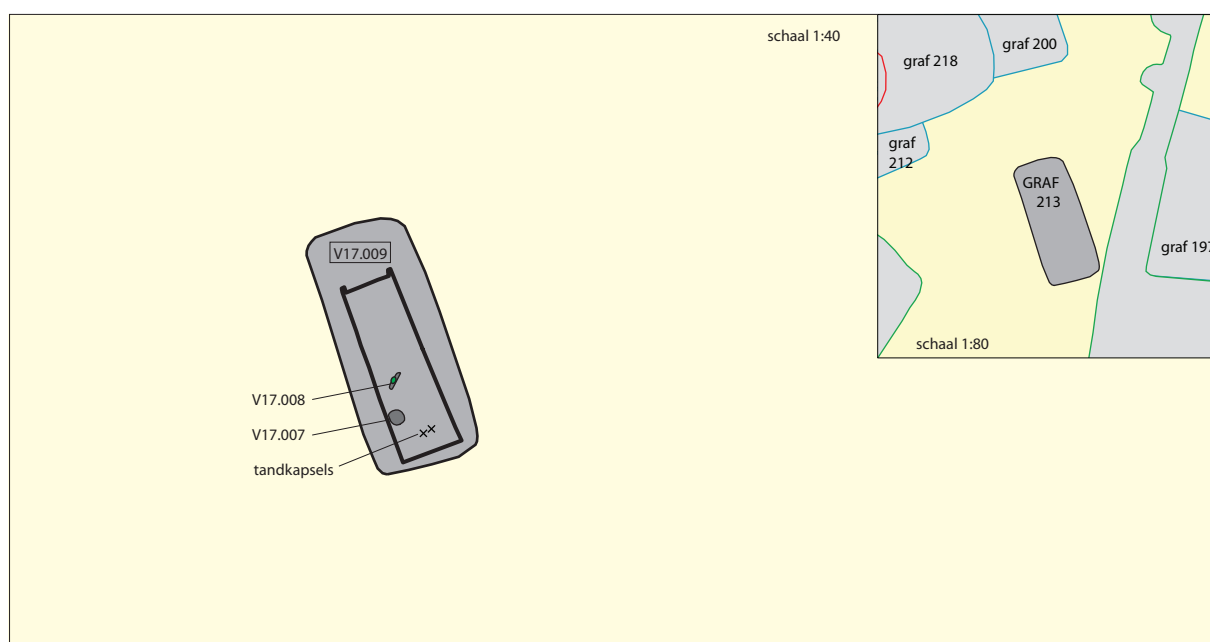
Figuur 16.190 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 210.



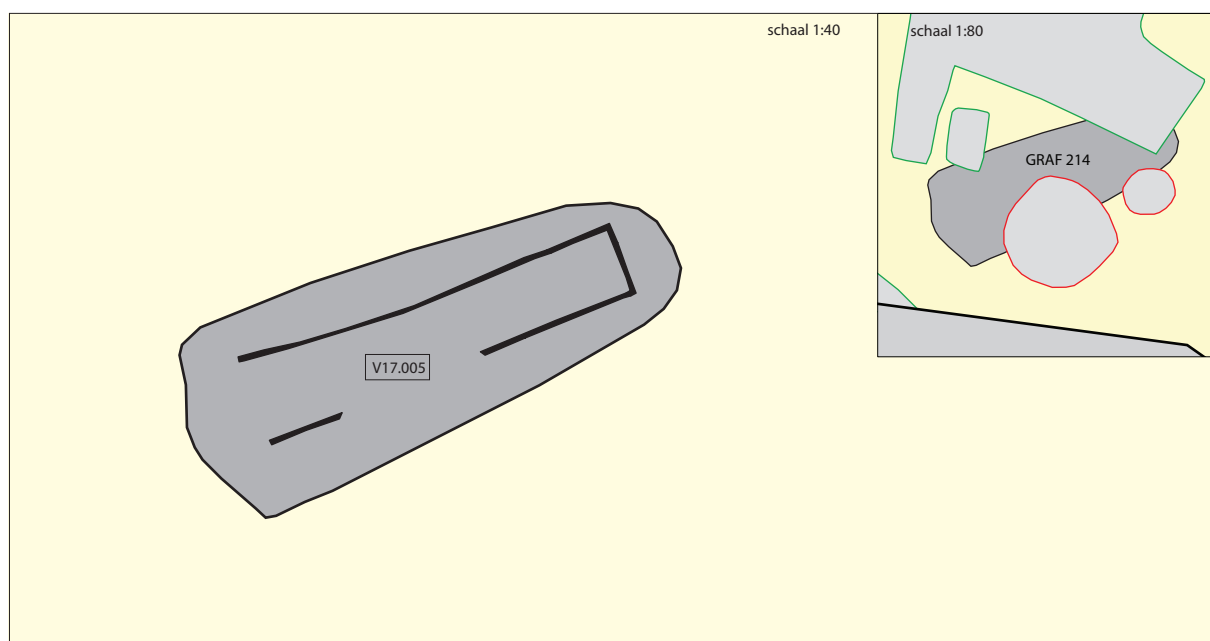
Figuur 16.191 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 211.



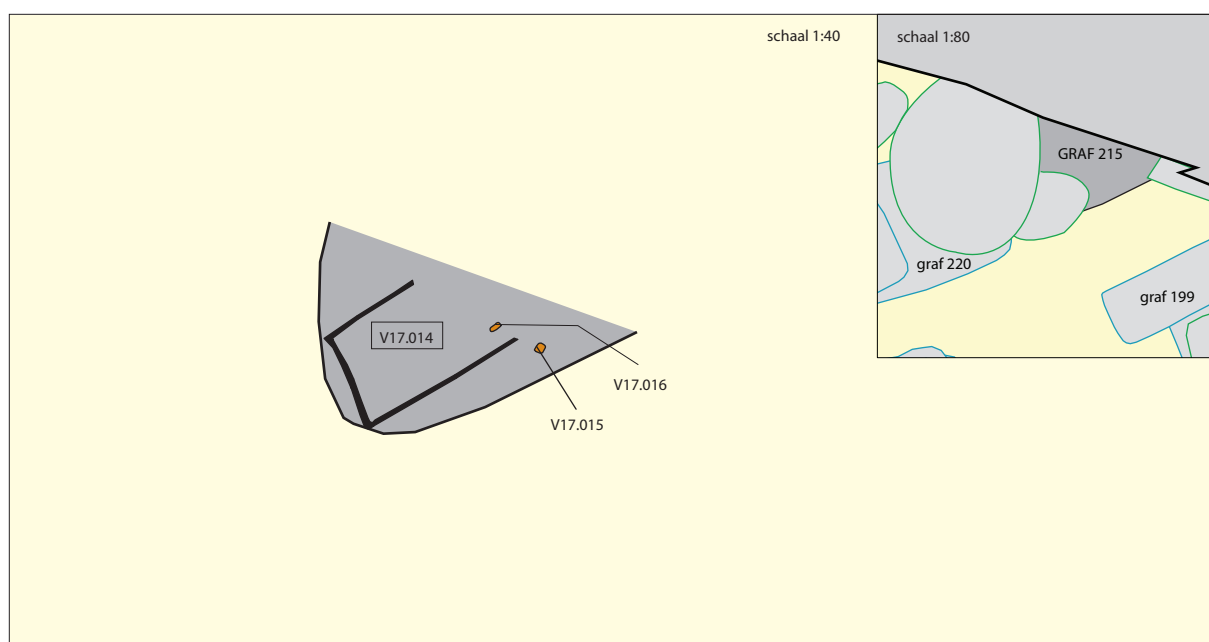
Figuur 16.192 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 212.



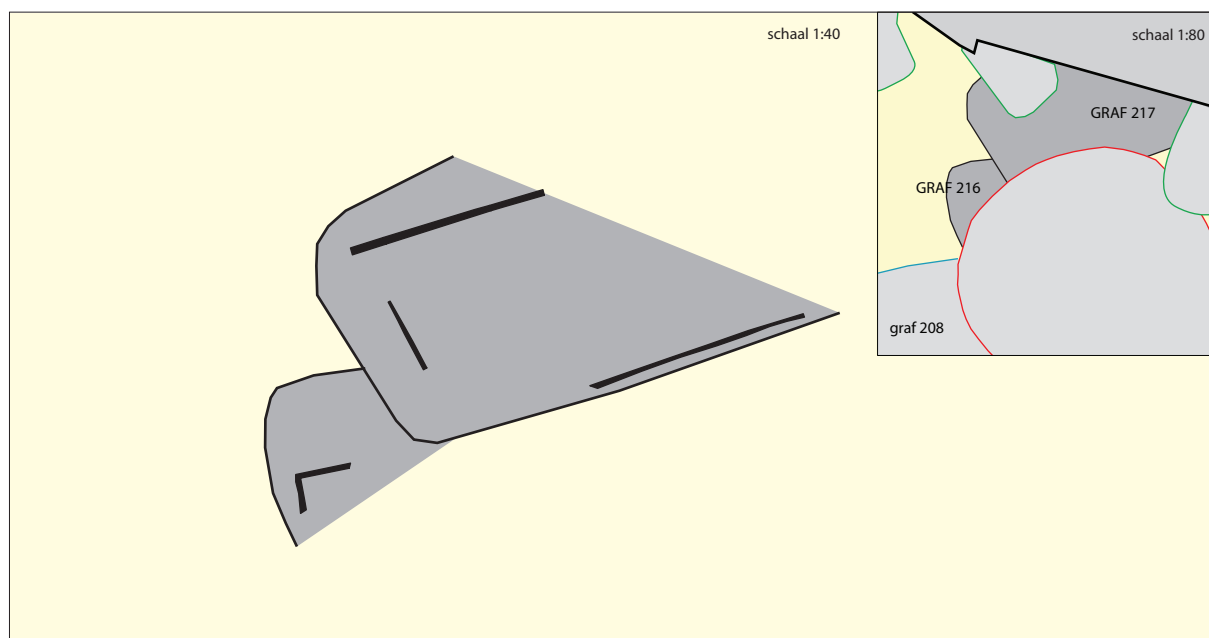
Figuur 16.193 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 213.
Aardewerk schaal 1:3, metaal schaal 1:2.



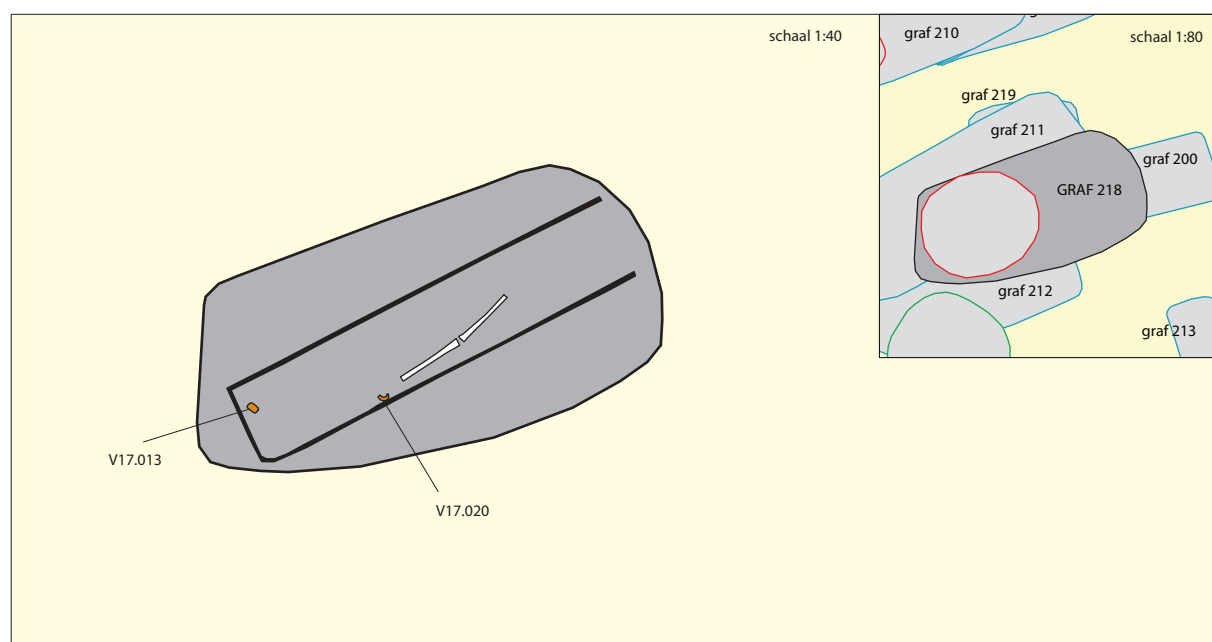
Figuur 16.194 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 214.



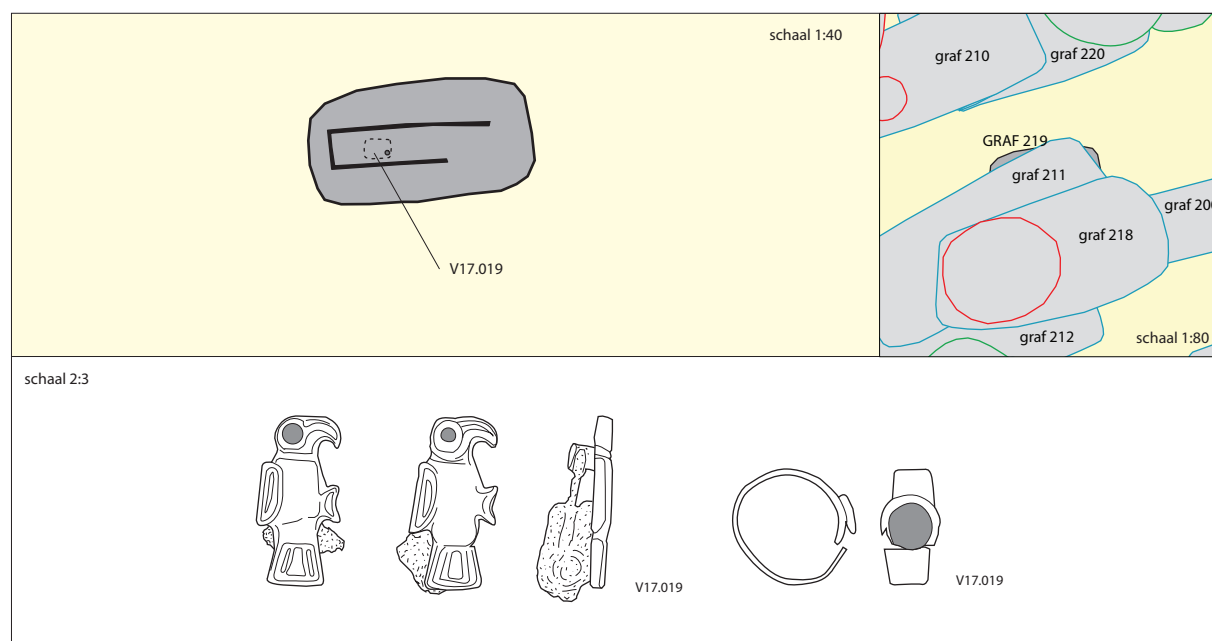
Figuur 16.195 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 215.



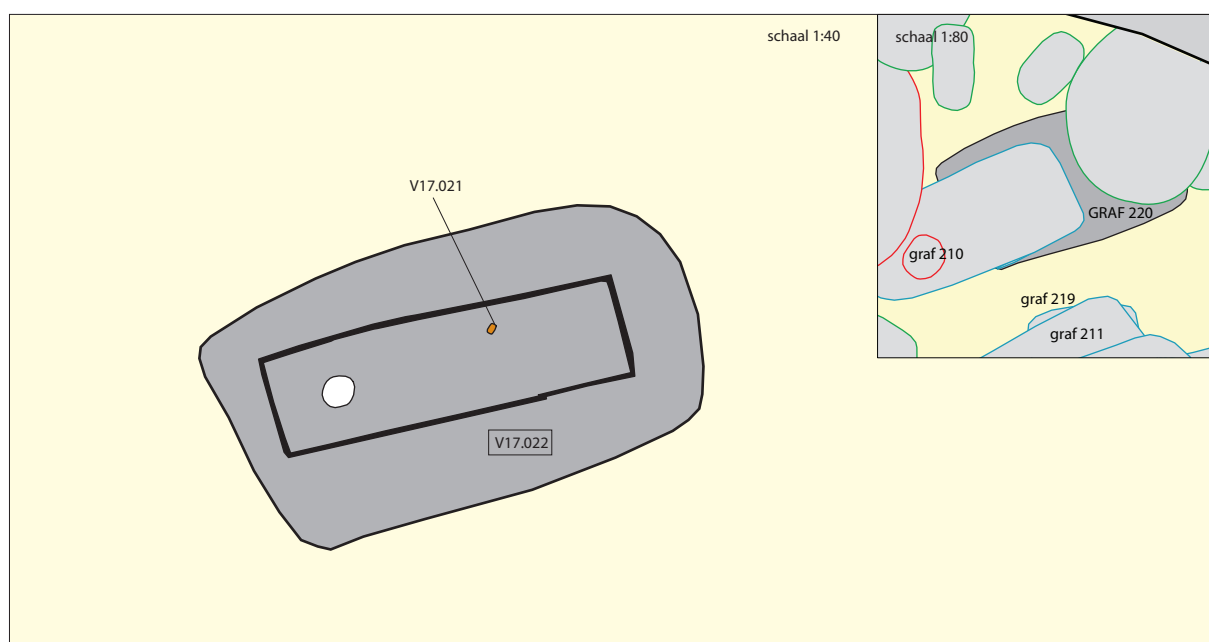
Figuur 16.196 Wijchen-Centrum. De kuilen van graf 216 en graf 217.



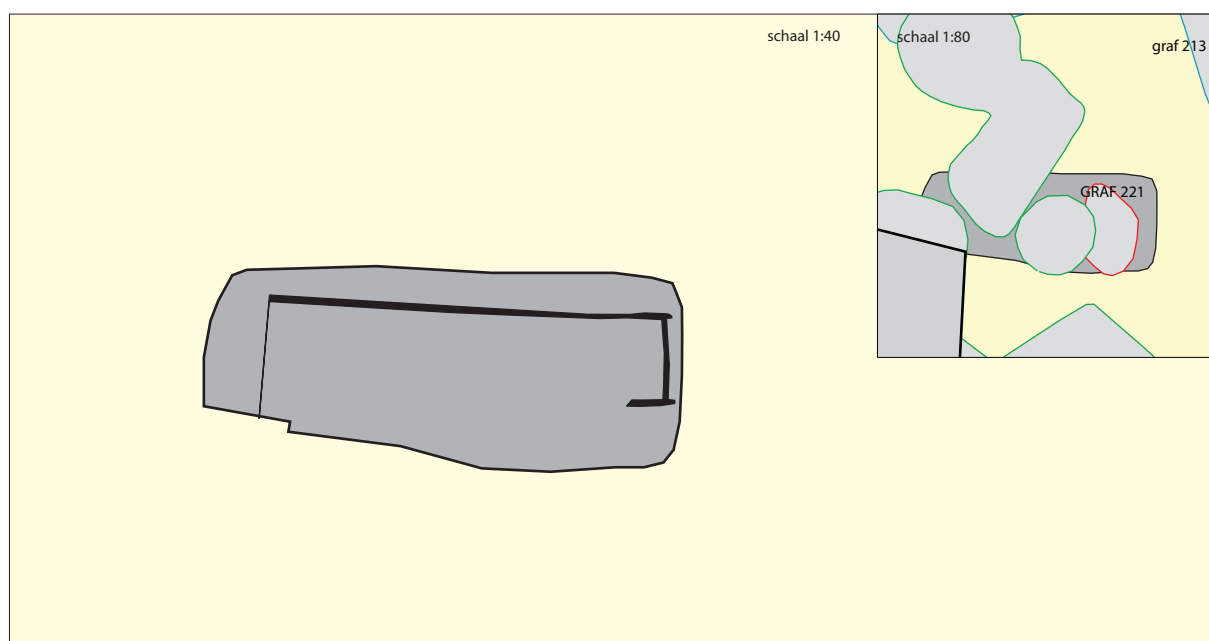
Figuur 16.197 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 218.



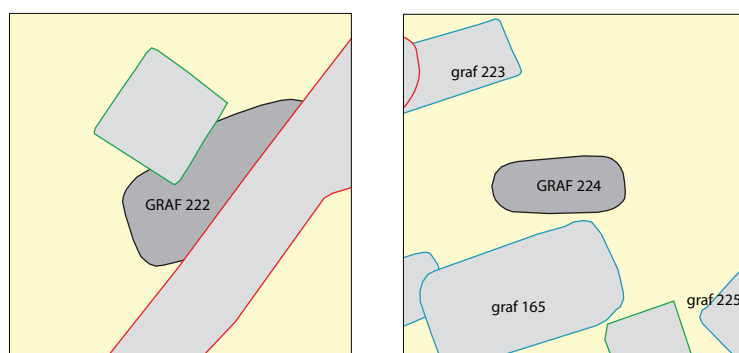
Figuur 16.198 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 219.



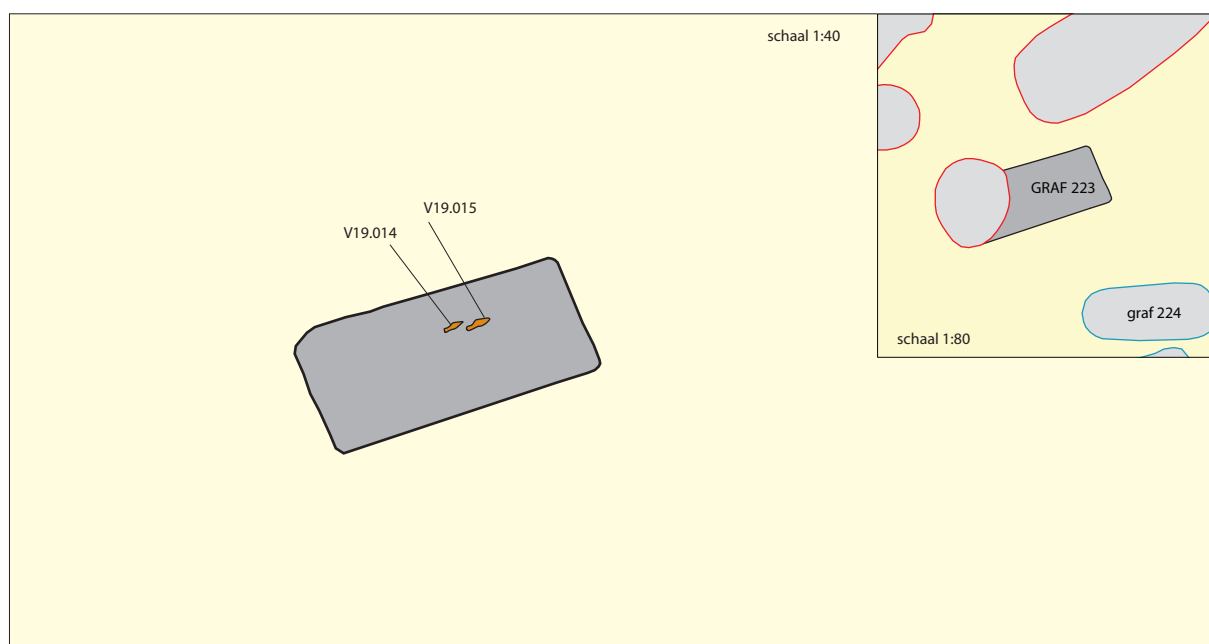
Figuur 16.199 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 220.



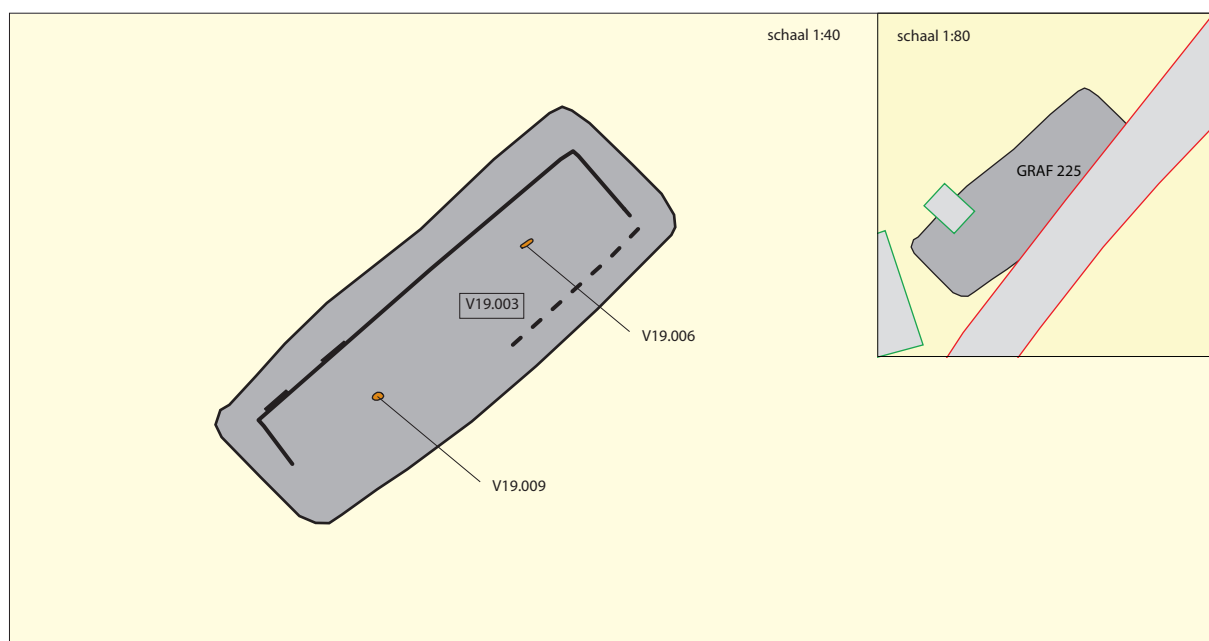
Figuur 16.200 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 221.



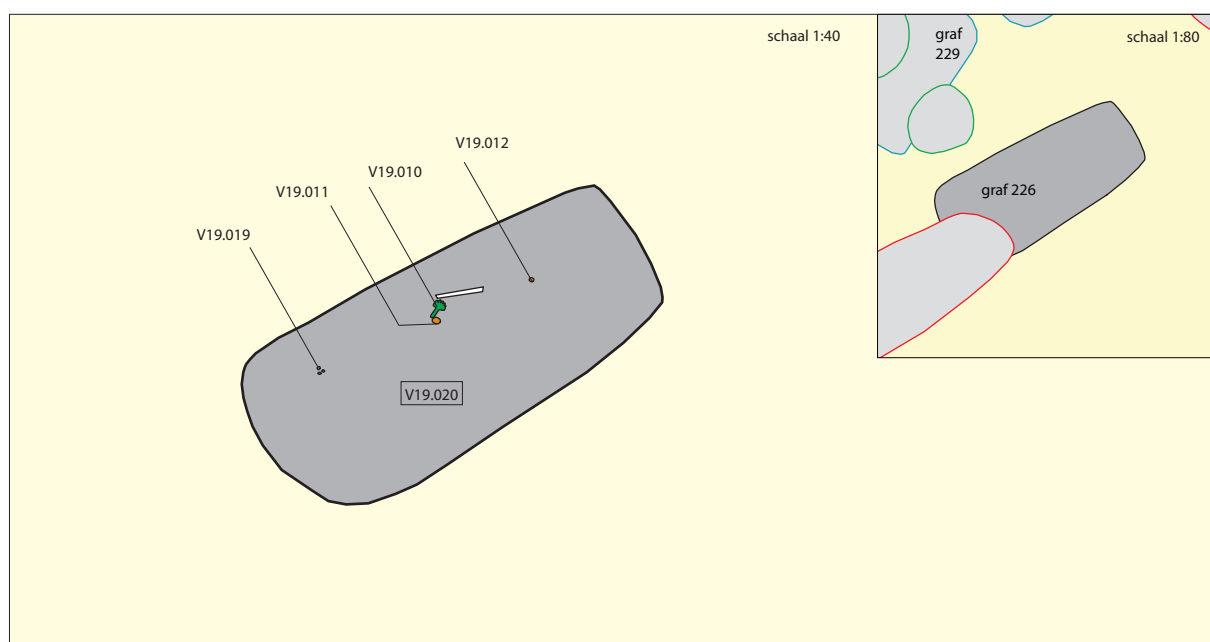
Figuur 16.201 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 222 en graf 224. Schaal 1:80.



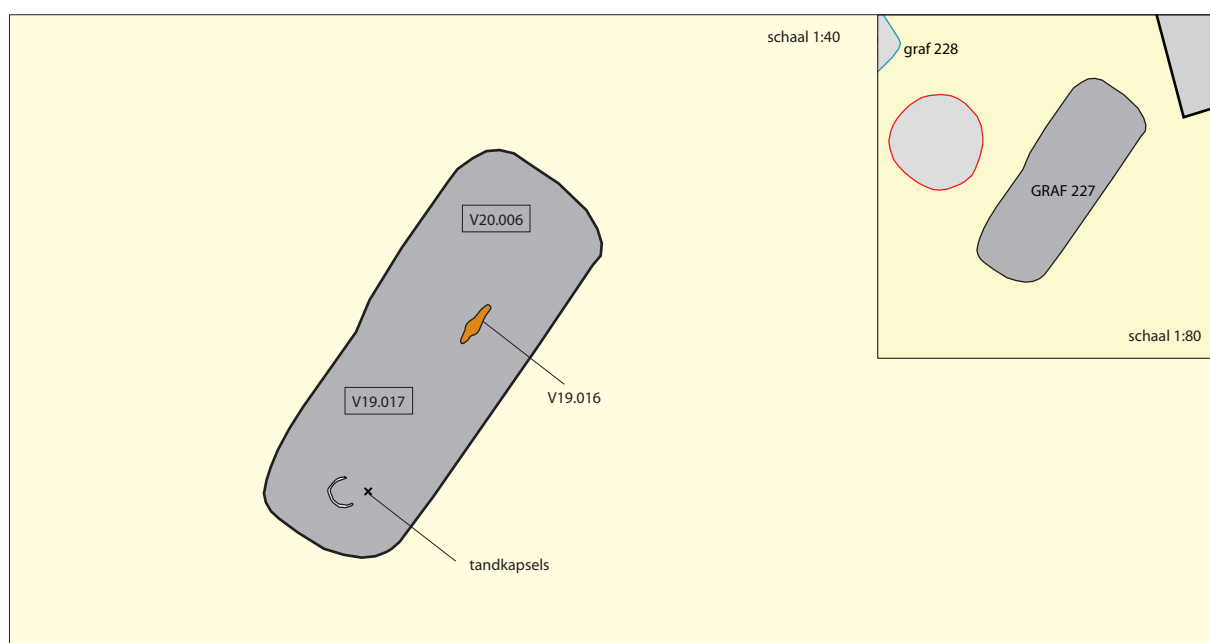
Figuur 16.202 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 223.



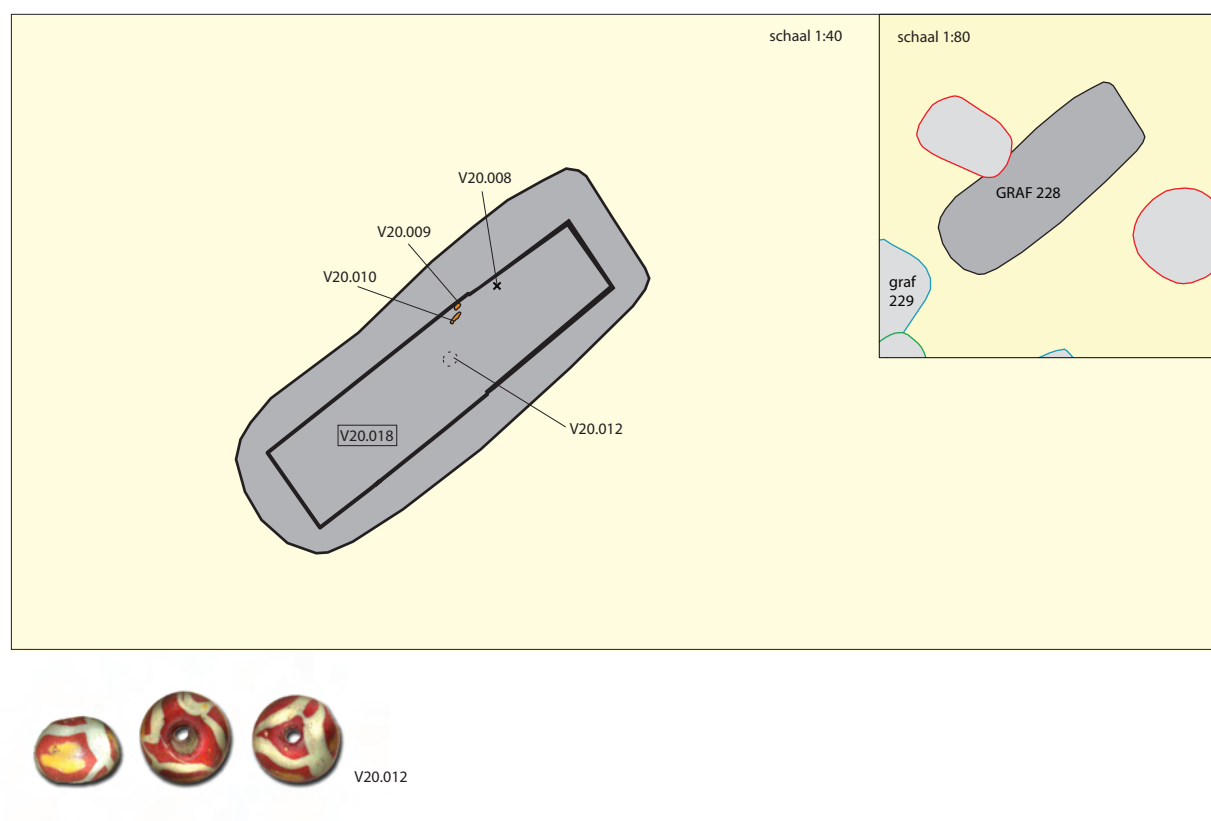
Figuur 16.203 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 225.



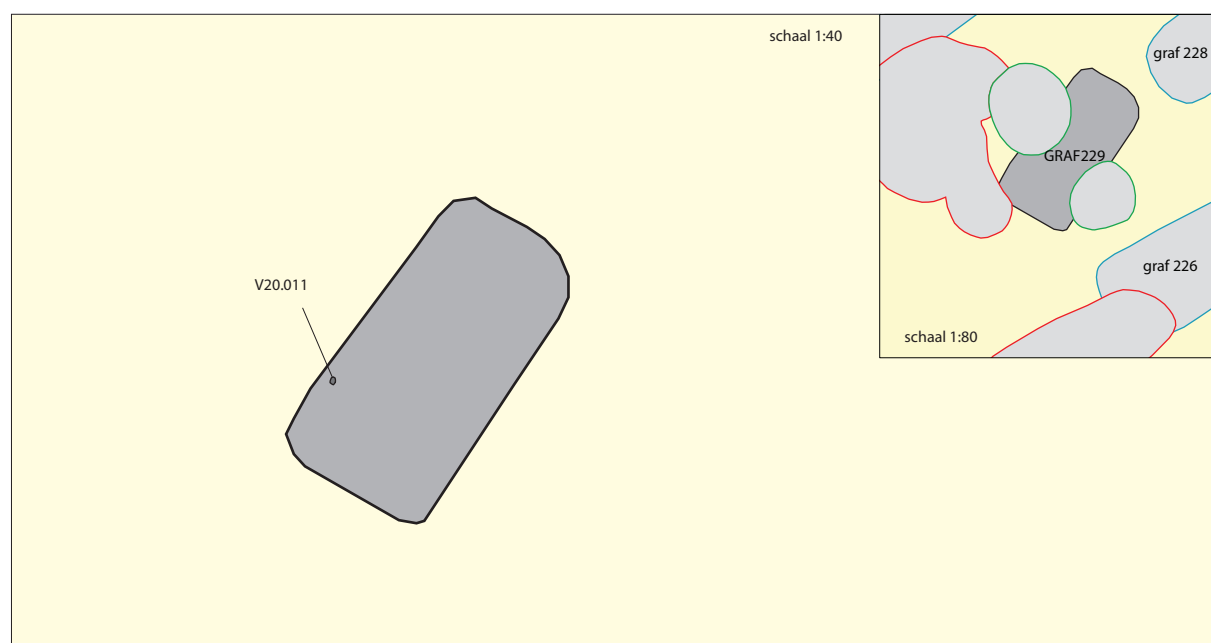
Figuur 16.204 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 226. Vondst schaal 2:3.



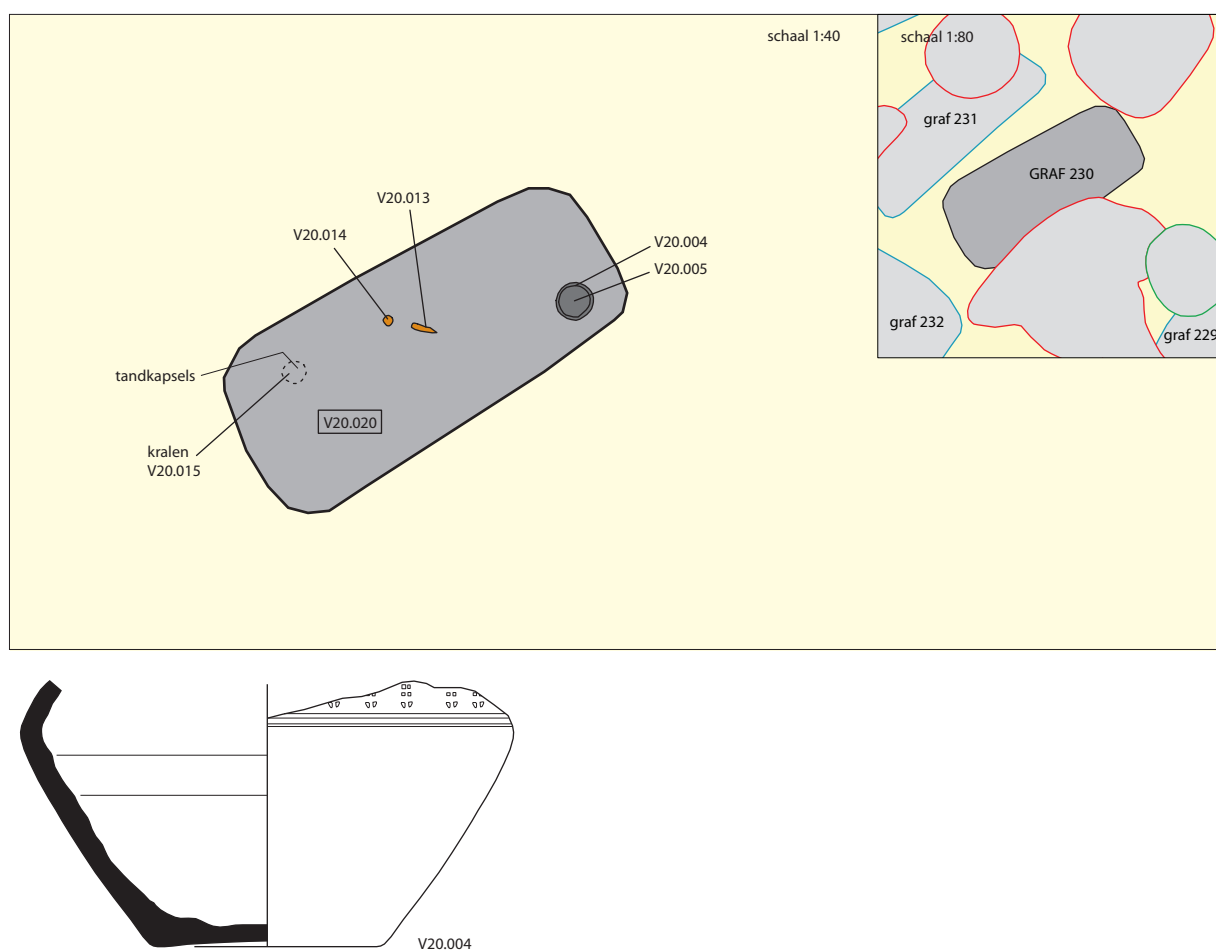
Figuur 16.205 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 227.



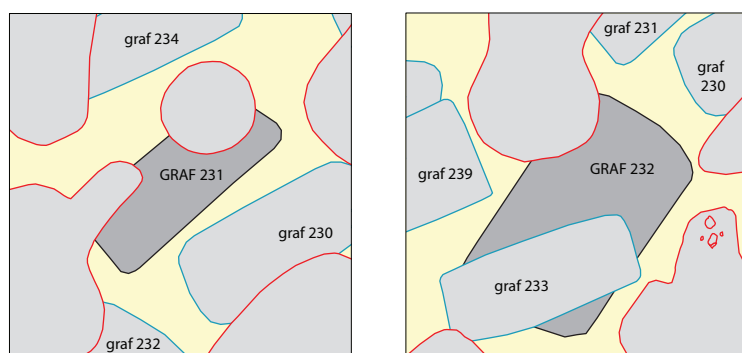
Figuur 16.206 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 228.
Vondsten schaal 2:3.



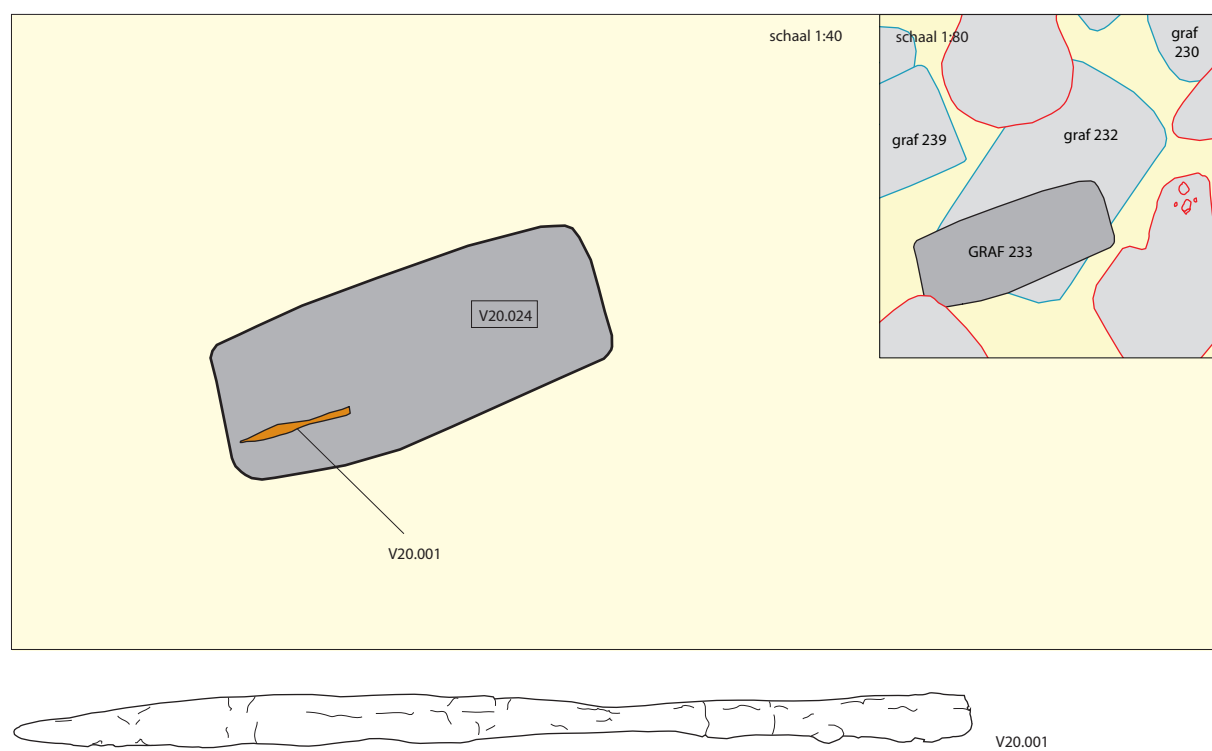
Figuur 16.207 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 229.



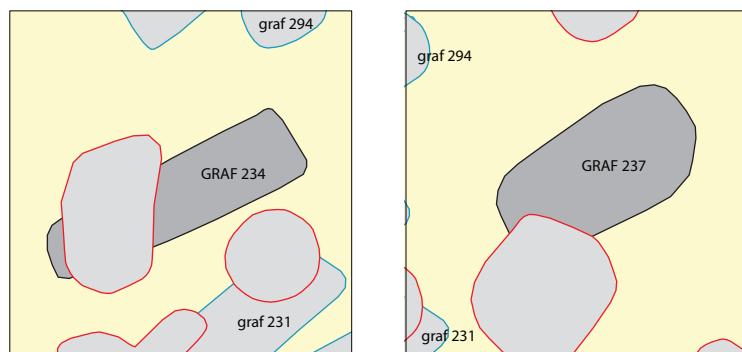
Figuur 16.208 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 230.
Vondst schaal 1:3.



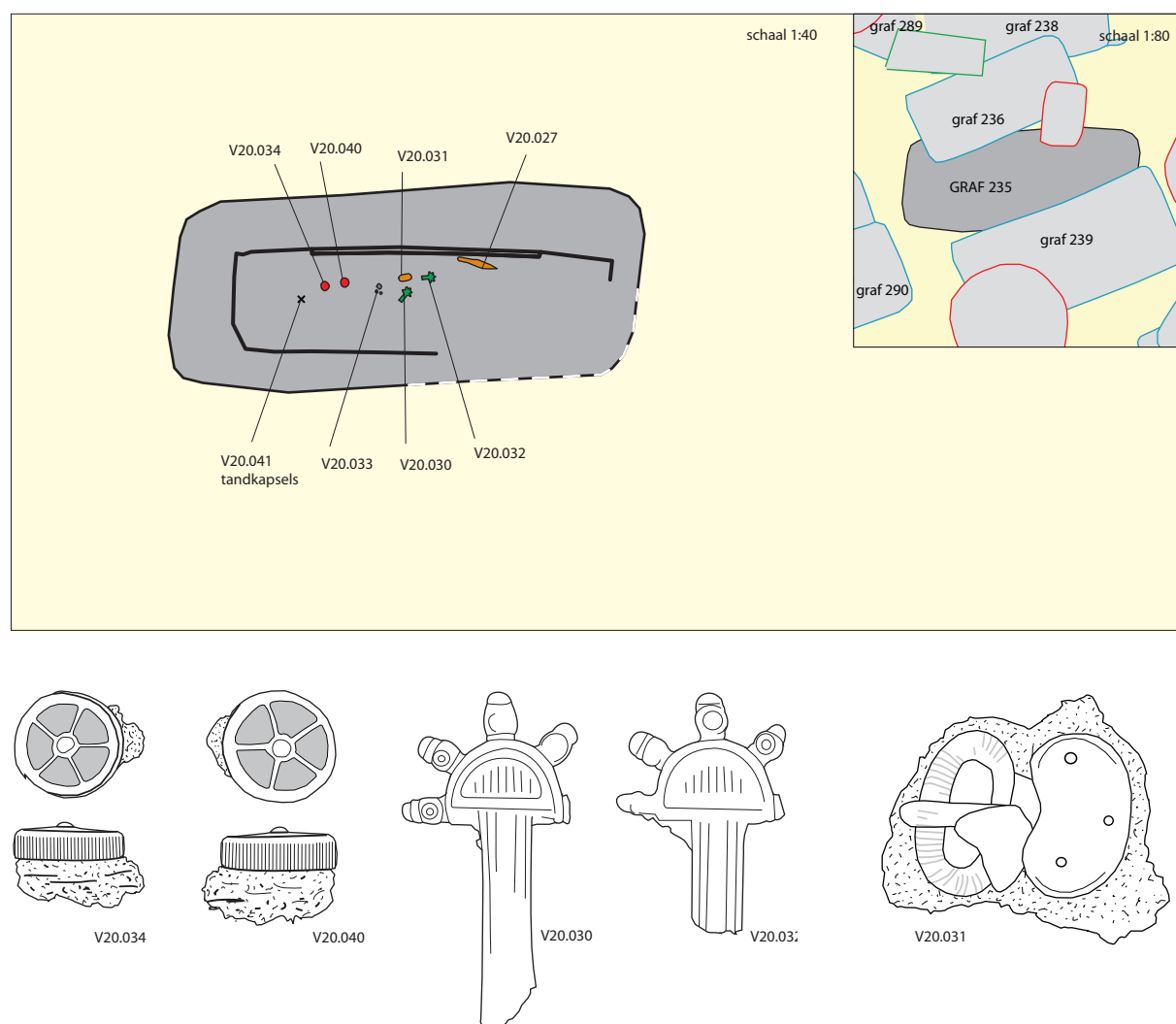
Figuur 16.209 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 231 en graf 232. Schaal 1:80.



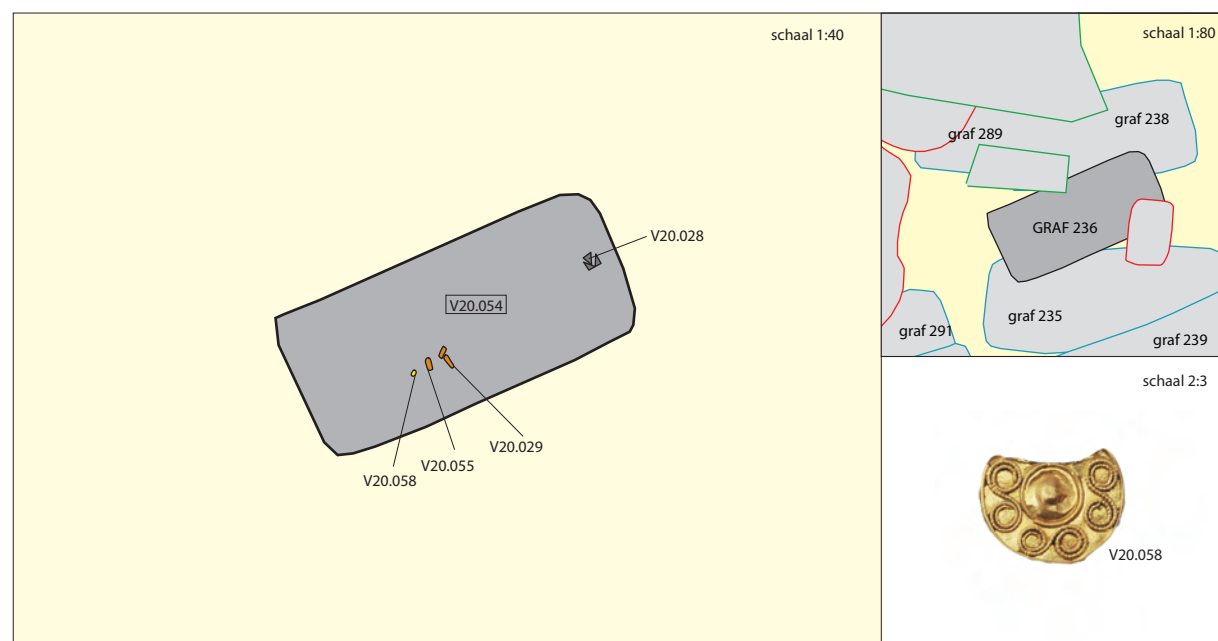
Figuur 16.210 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 233. Vondst schaal 1:4.



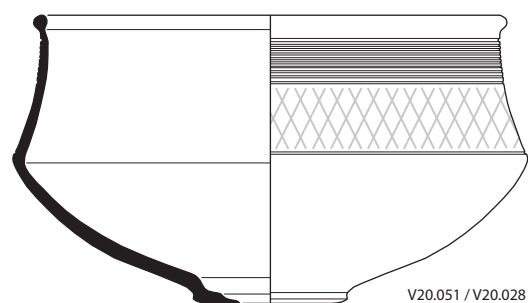
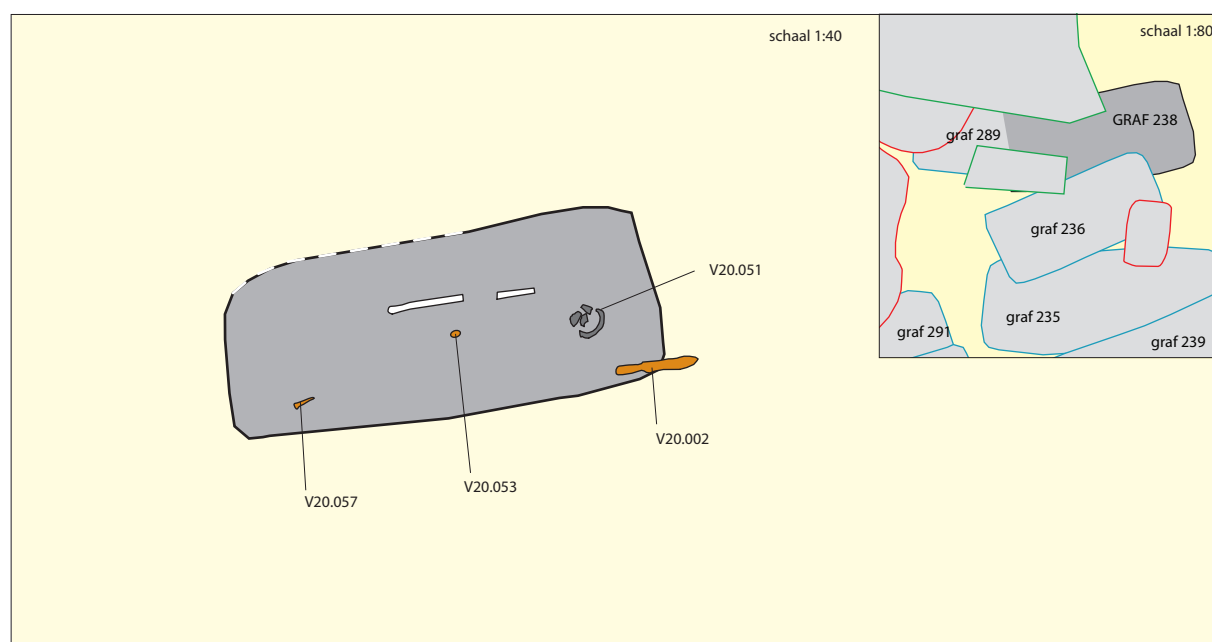
Figuur 16.211 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 234 en graf 237. Schaal 1:80.



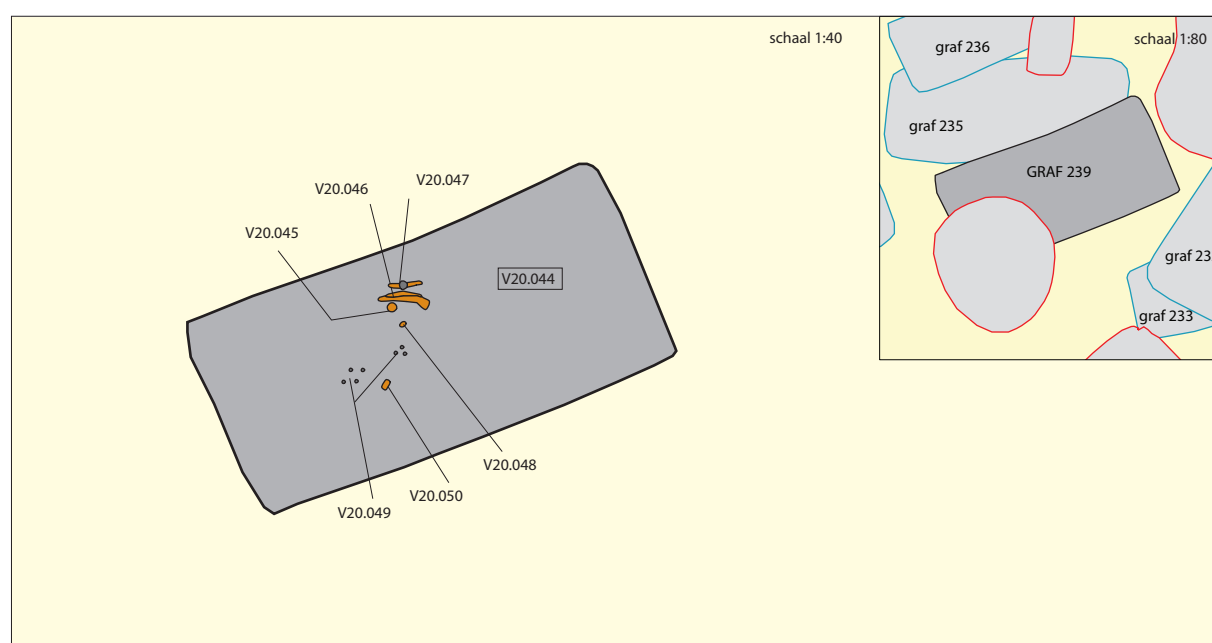
Figuur 16.212 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 235. Vondsten schaal 2:3.



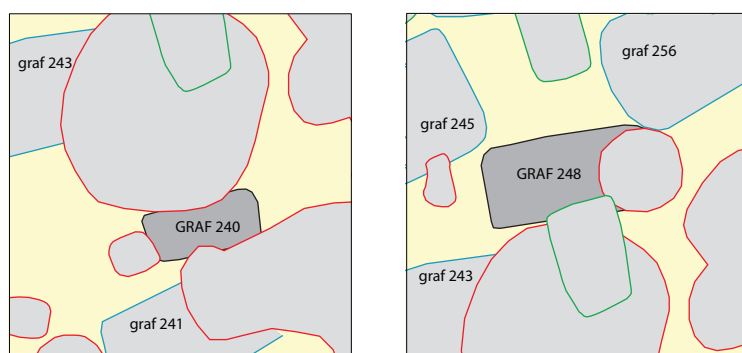
Figuur 16.213 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 236.



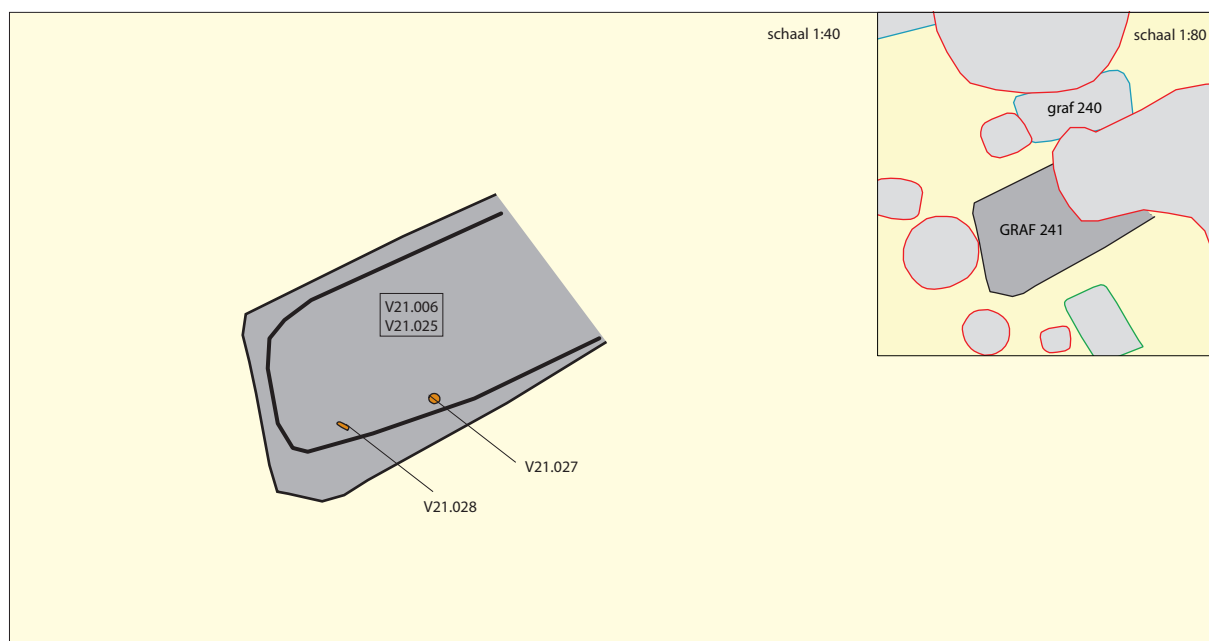
Figuur 16.214 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 238. Vondst schaal 1:3.



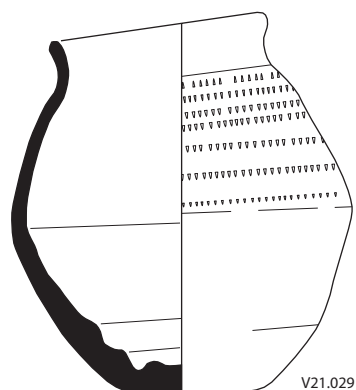
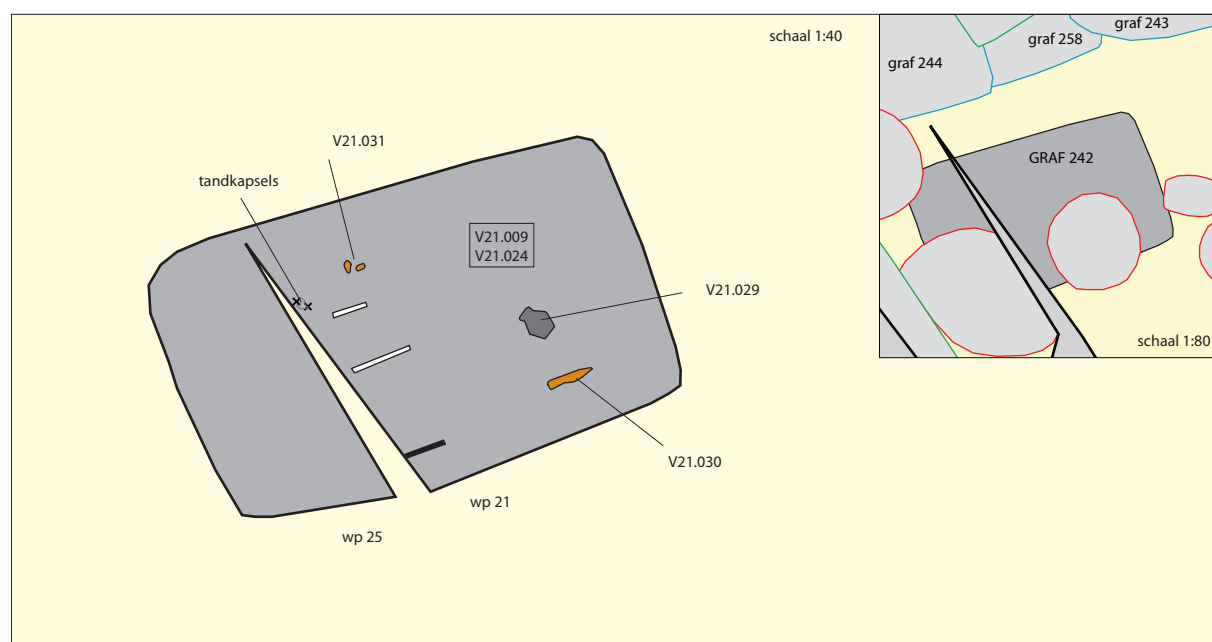
Figuur 16.215 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 239.



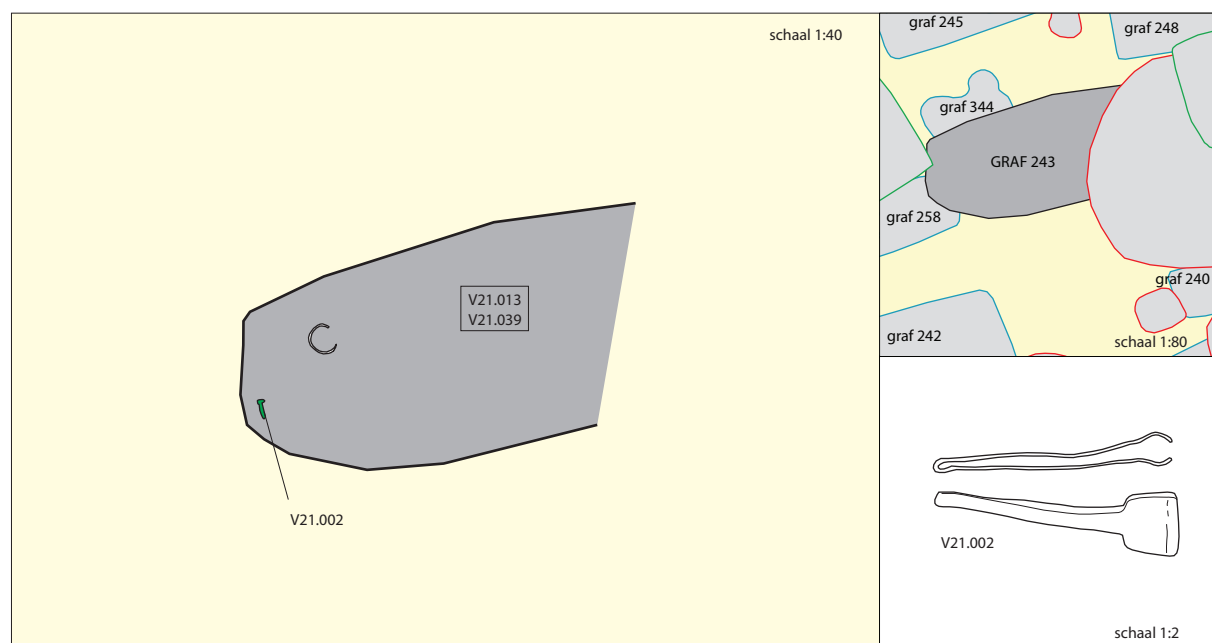
Figuur 16.216 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 240 en graf 248. Schaal 1:80.



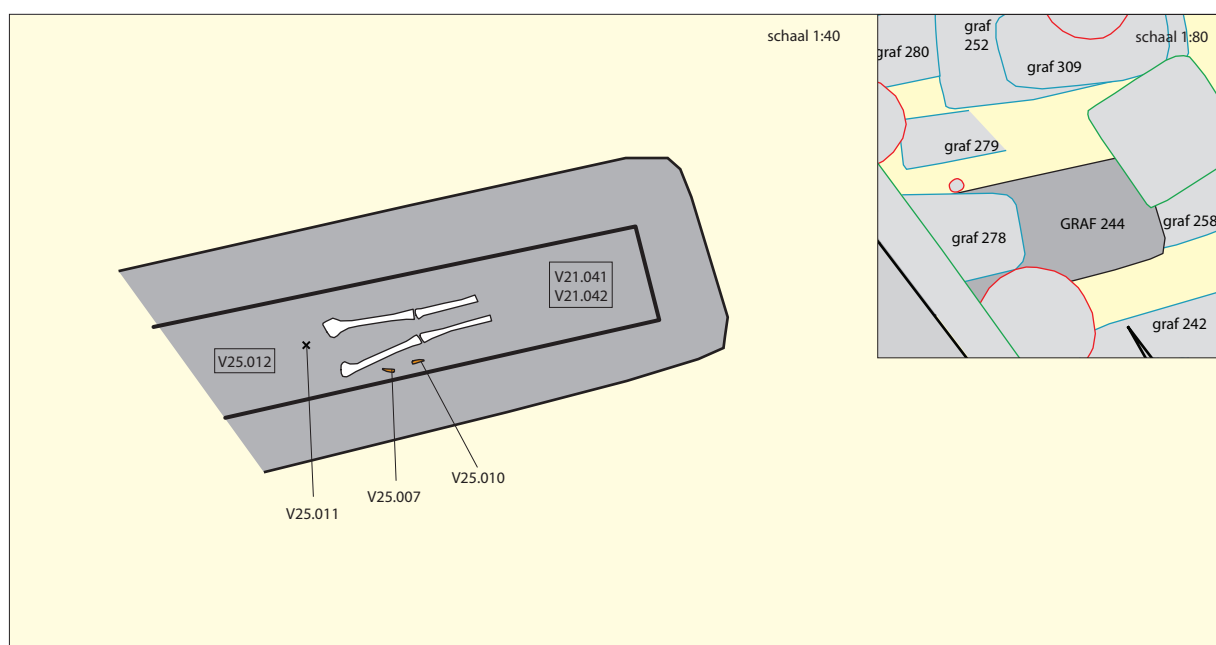
Figuur 16.217 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 241.



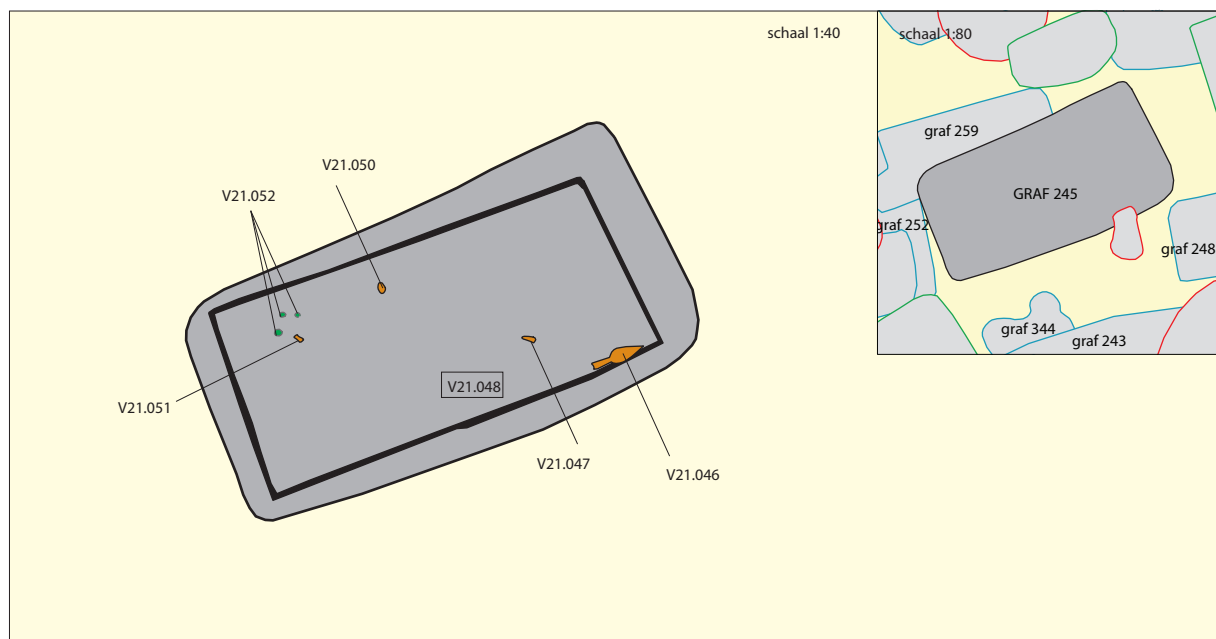
Figuur 16.218 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 242. Vondst schaal 1:3.



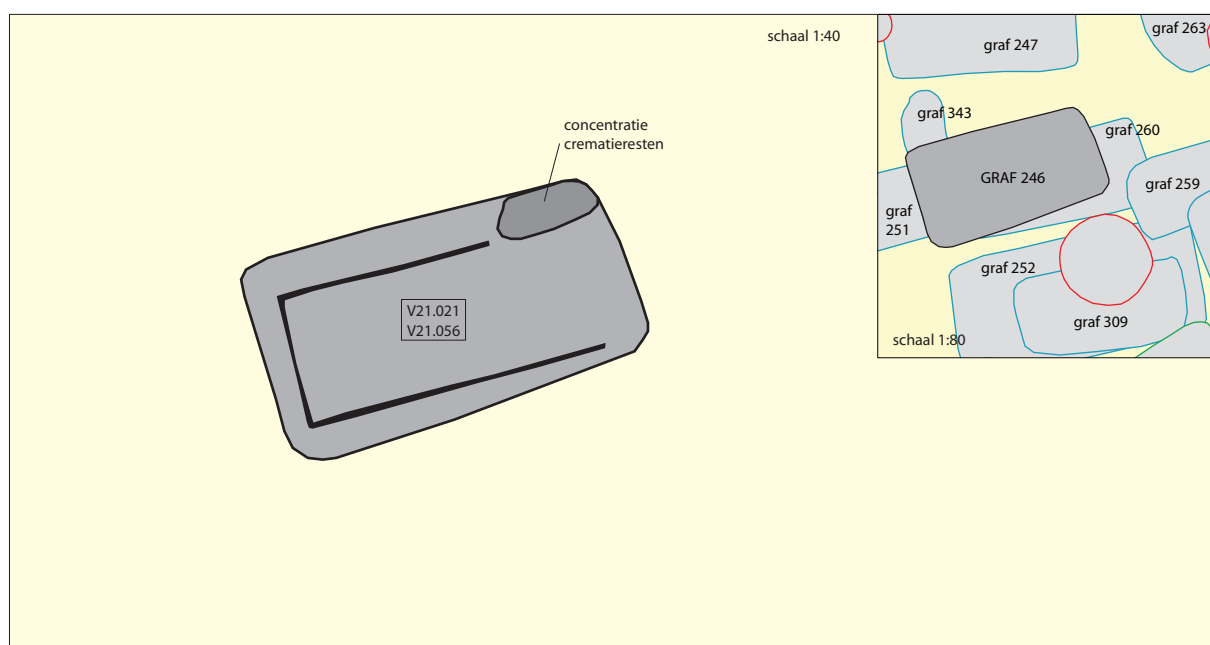
Figuur 16.219 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 243.



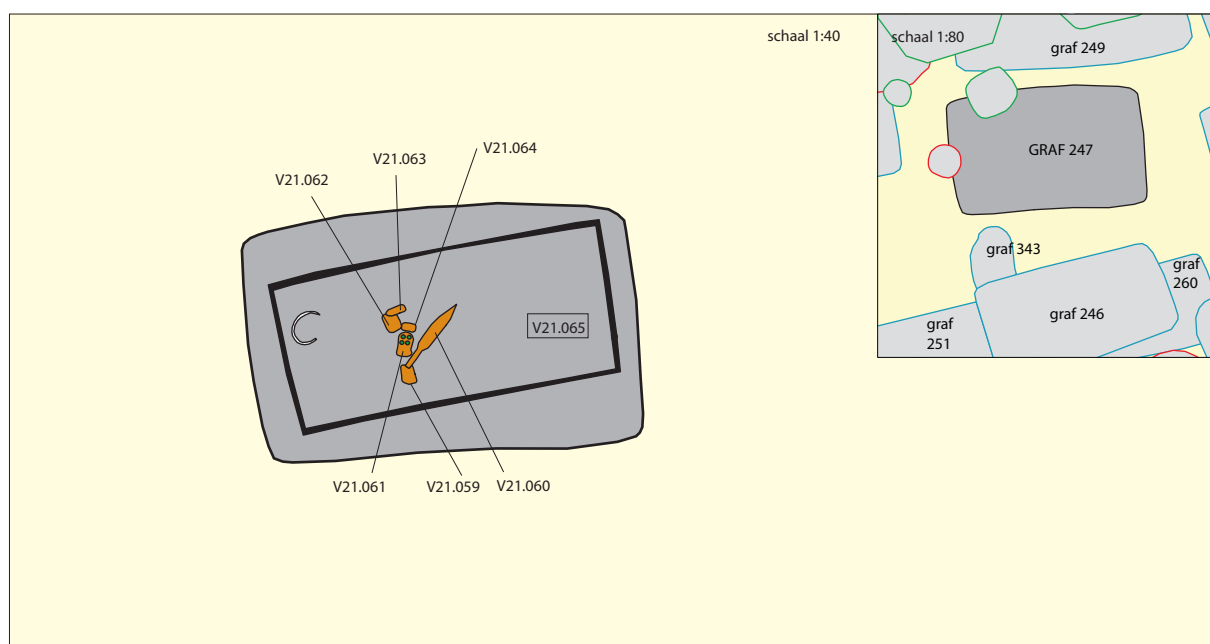
Figuur 16.220 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 244.



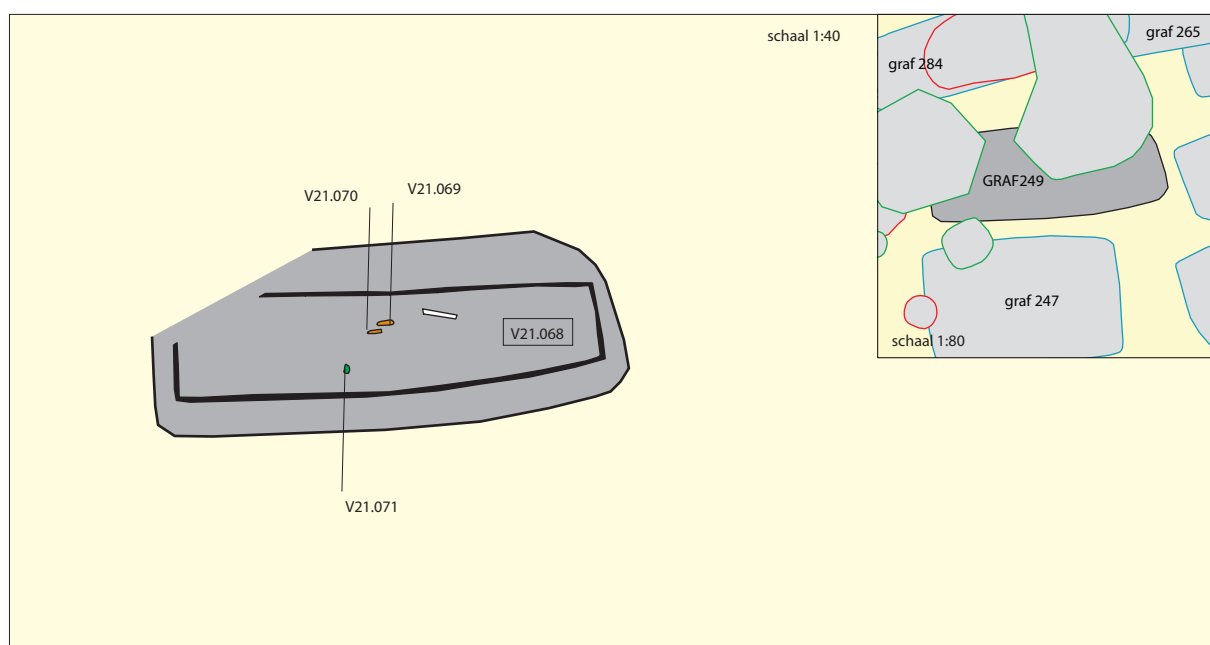
Figuur 16.221 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 245.



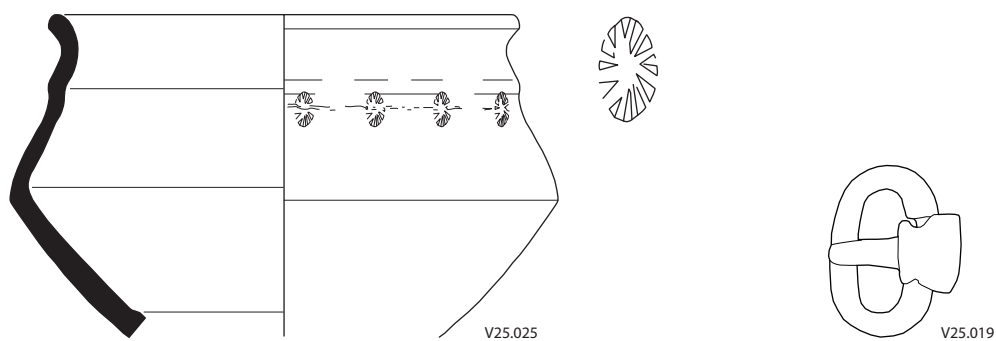
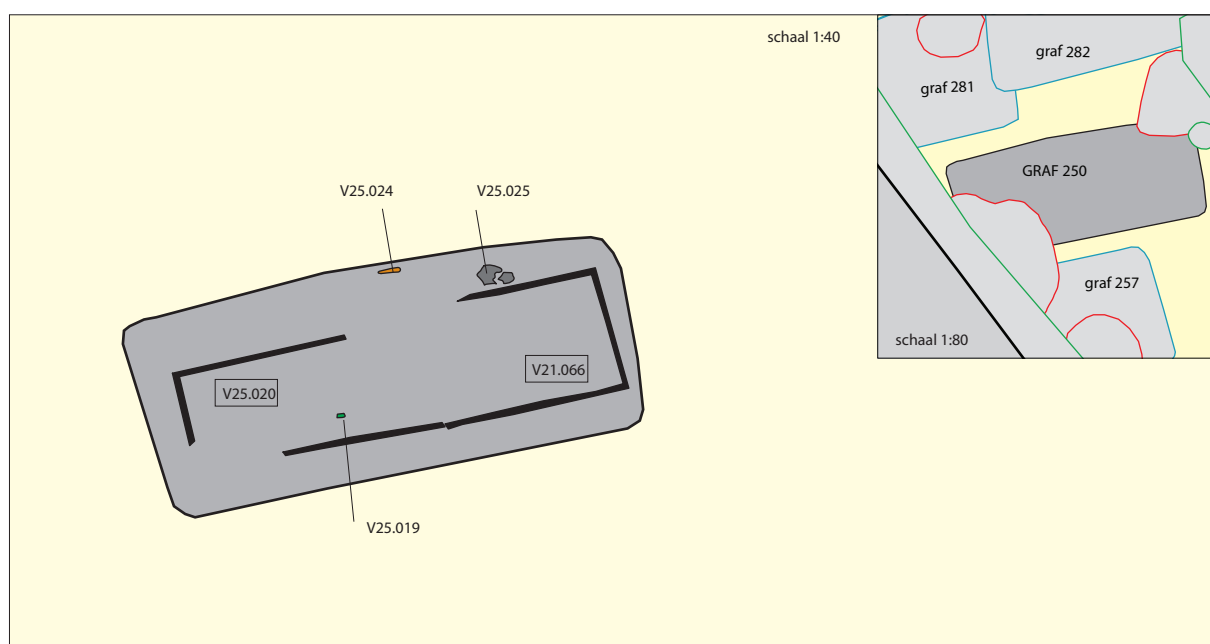
Figuur 16.222 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 246.



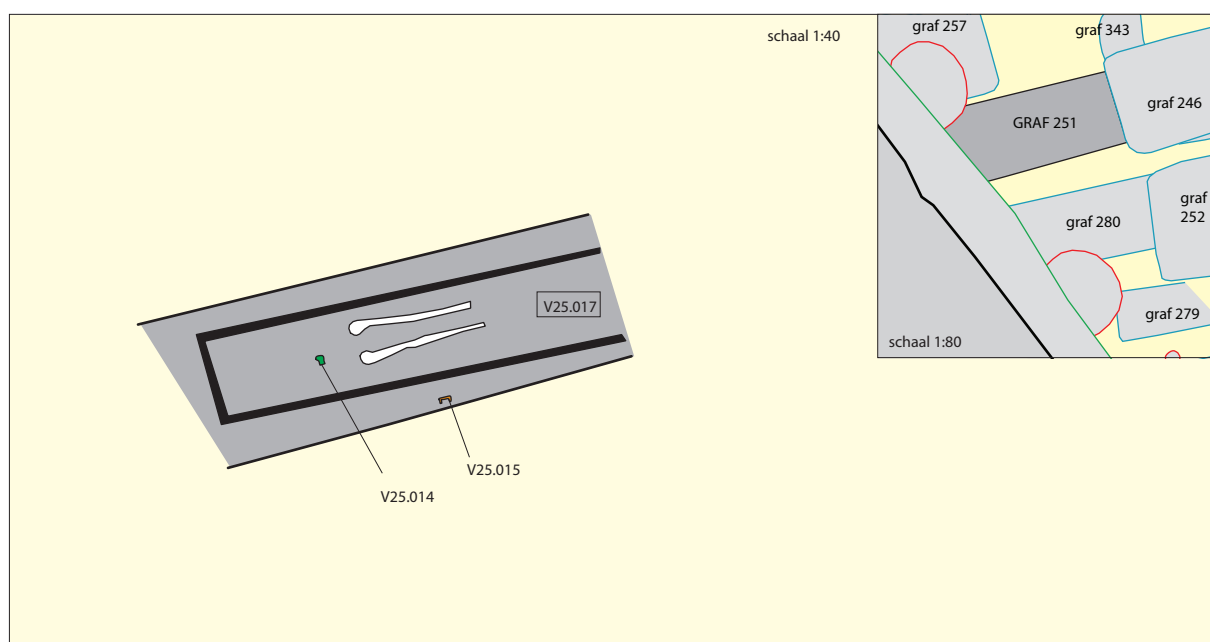
Figuur 16.223 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 247.



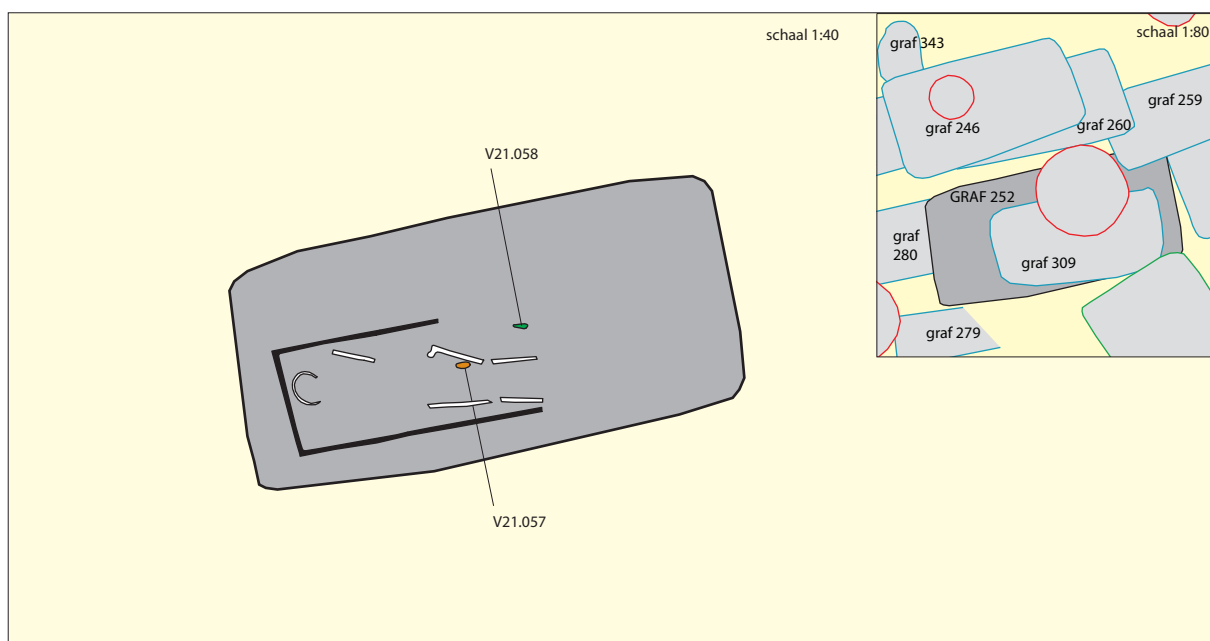
Figuur 16.224 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 249.



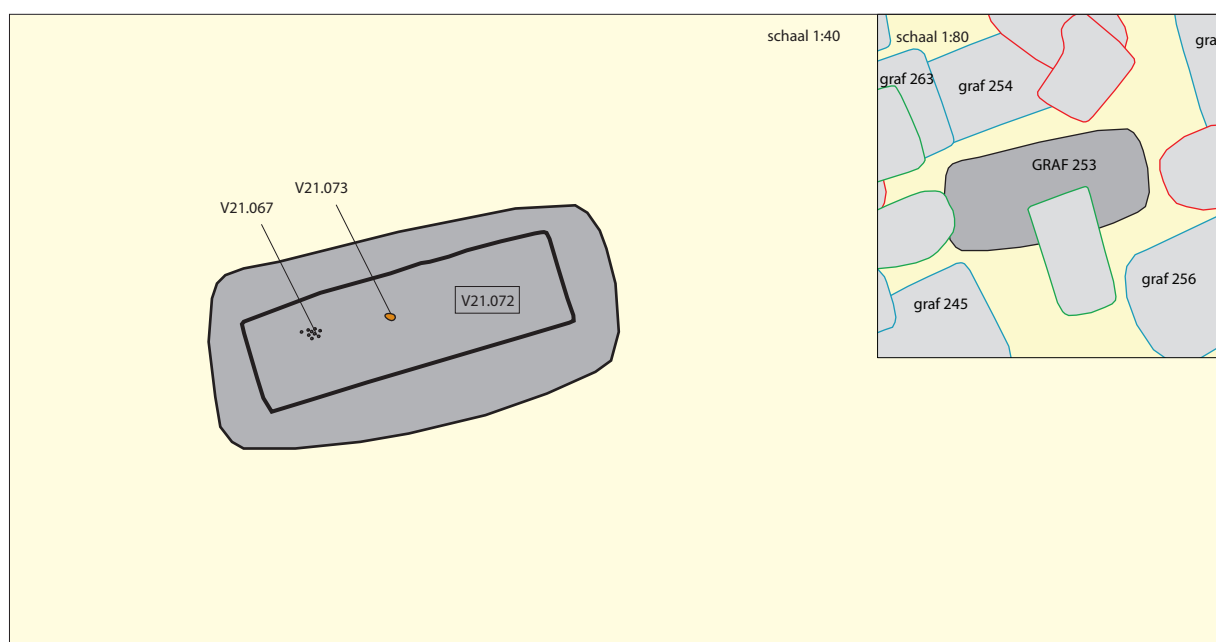
Figuur 16.225 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 250. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1), metaal schaal 2:3.



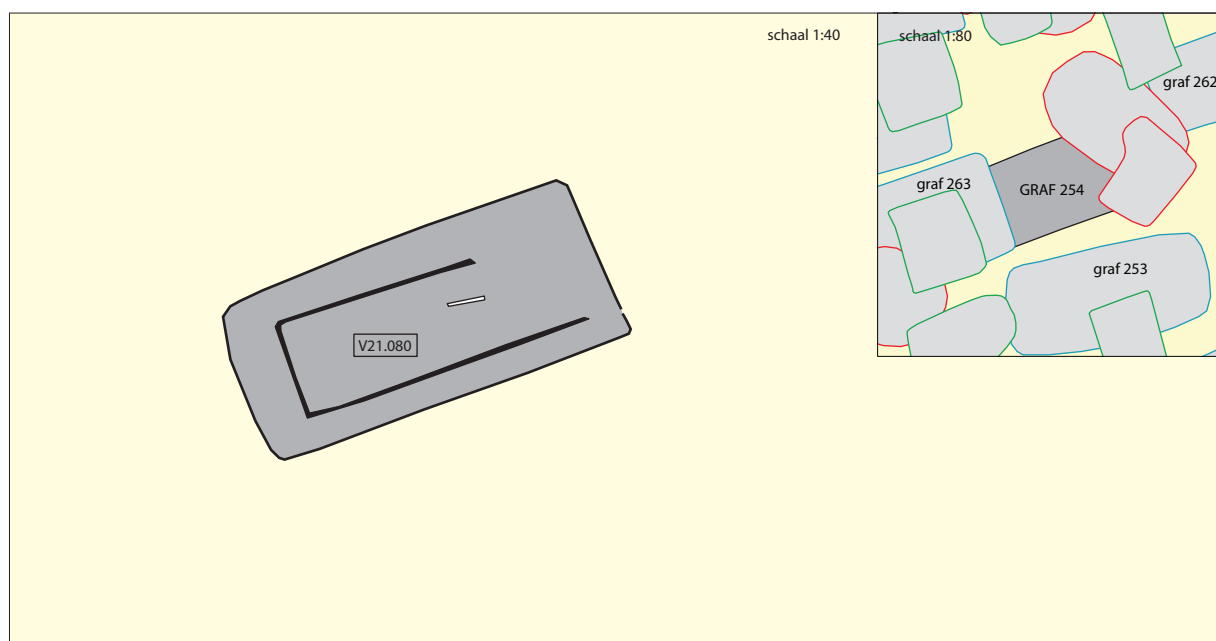
Figuur 16.226 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 251.



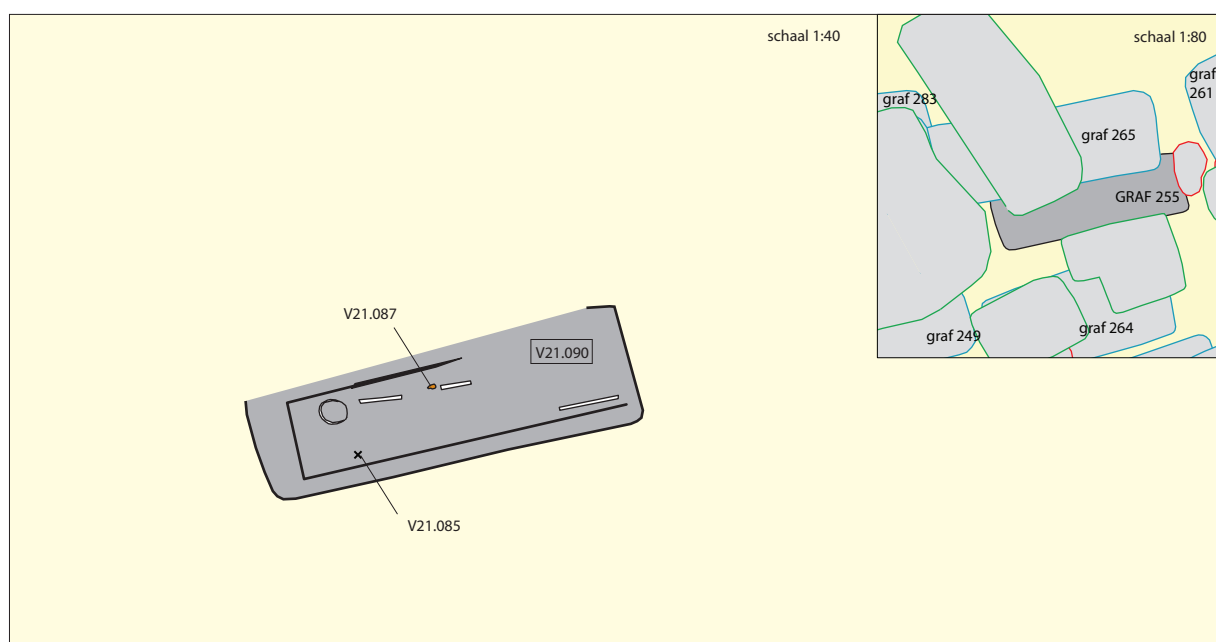
Figuur 16.227 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 252.



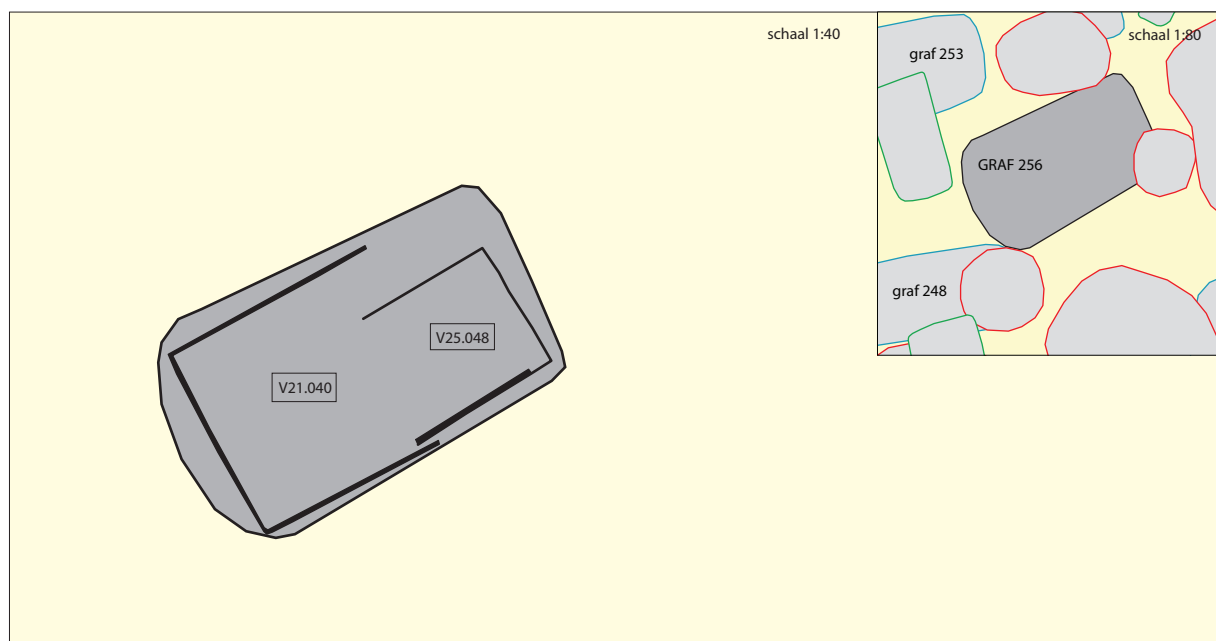
Figuur 16.228 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 253.



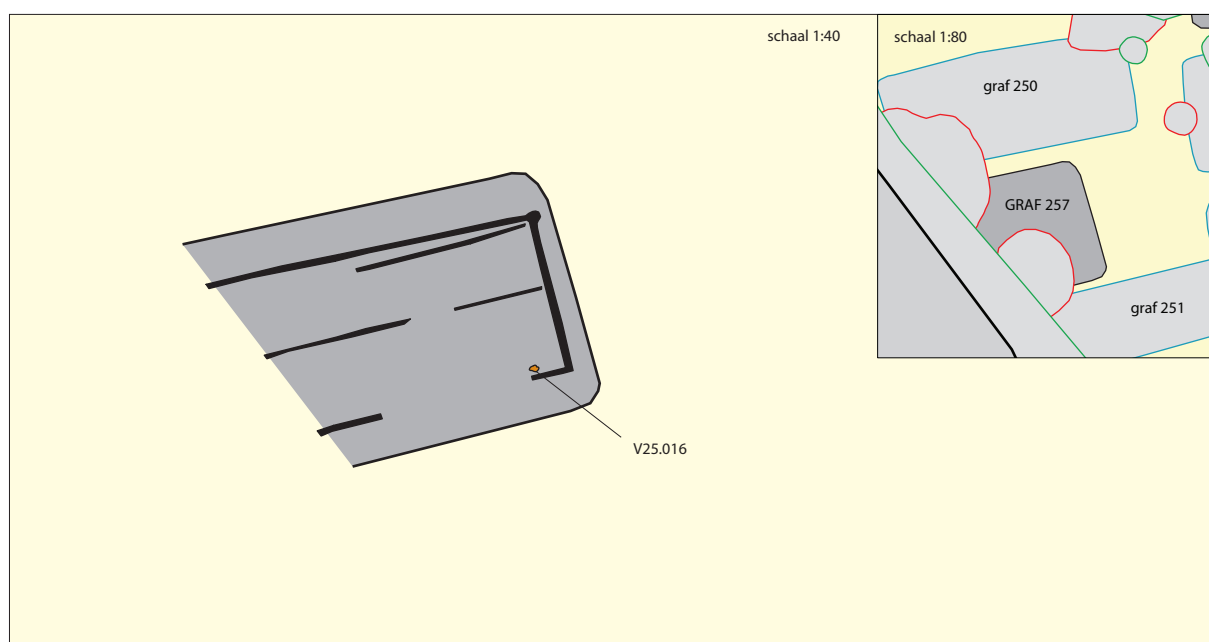
Figuur 16.229 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 254.



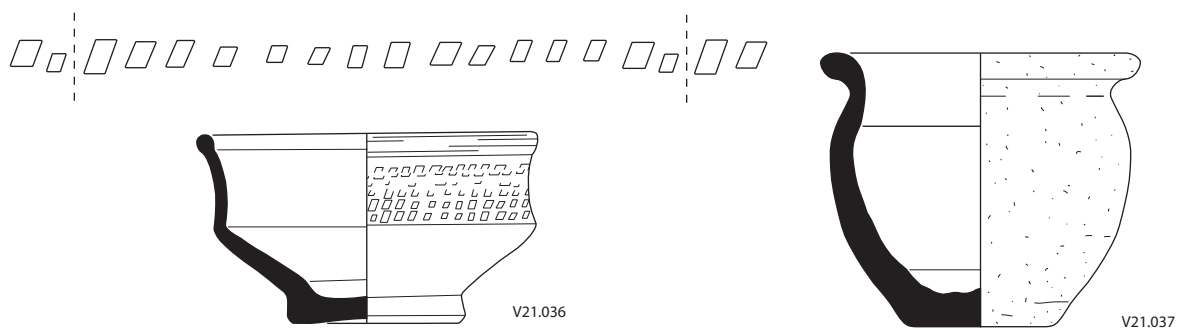
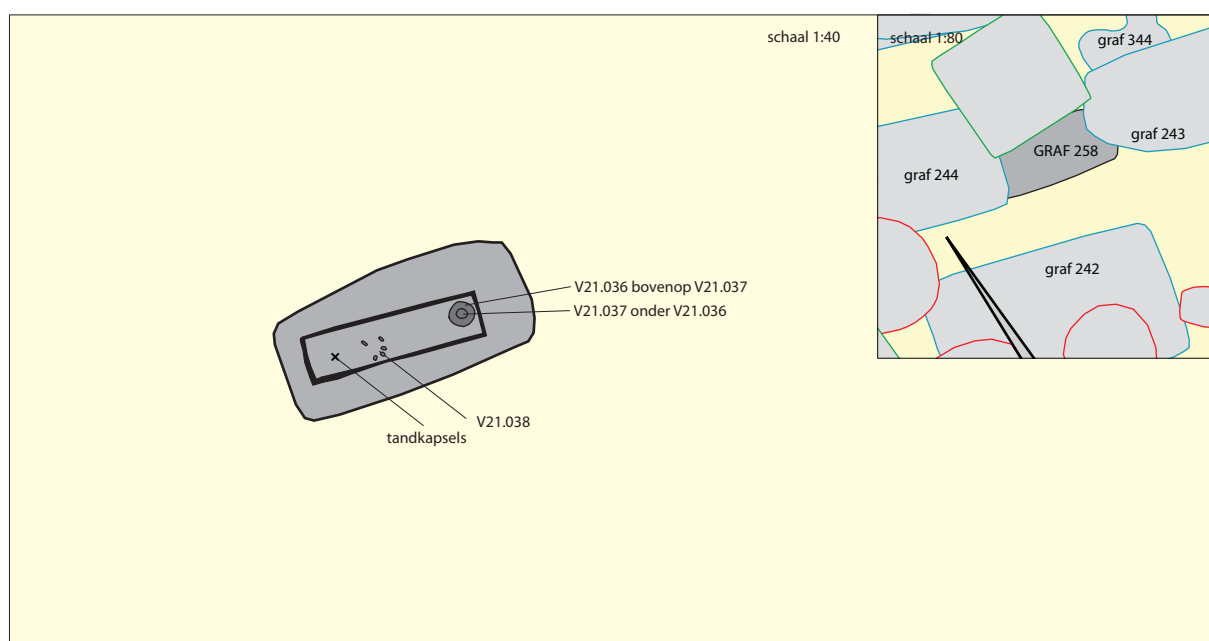
Figuur 16.230 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 255.



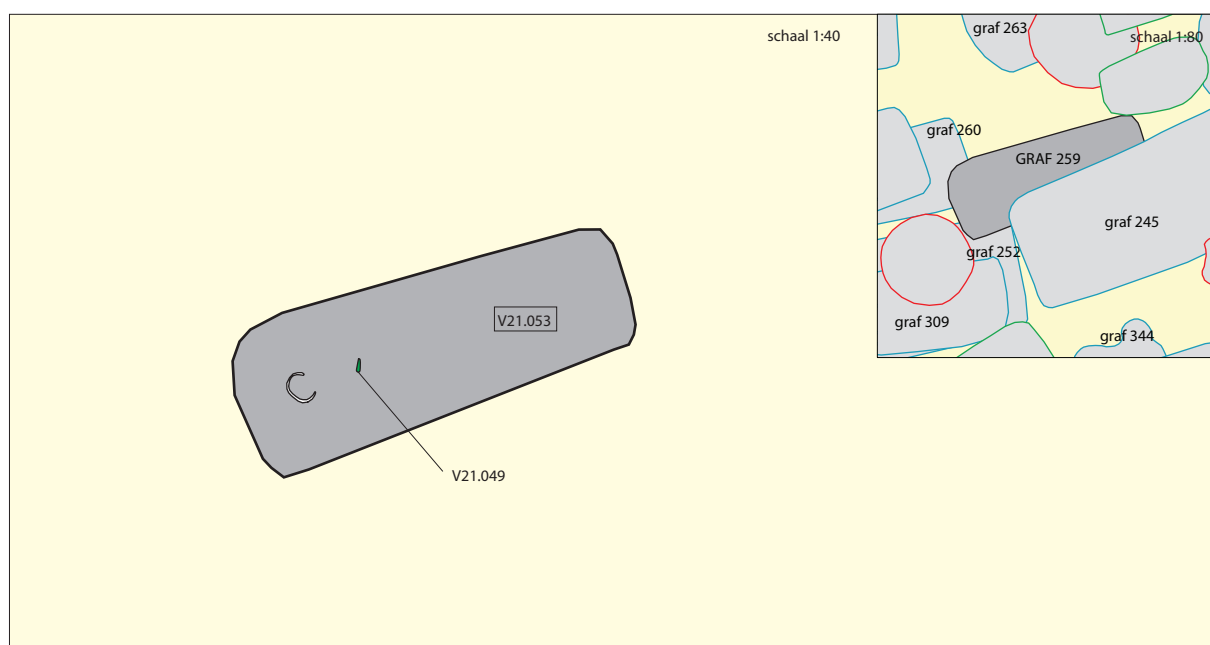
Figuur 16.231 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 256.



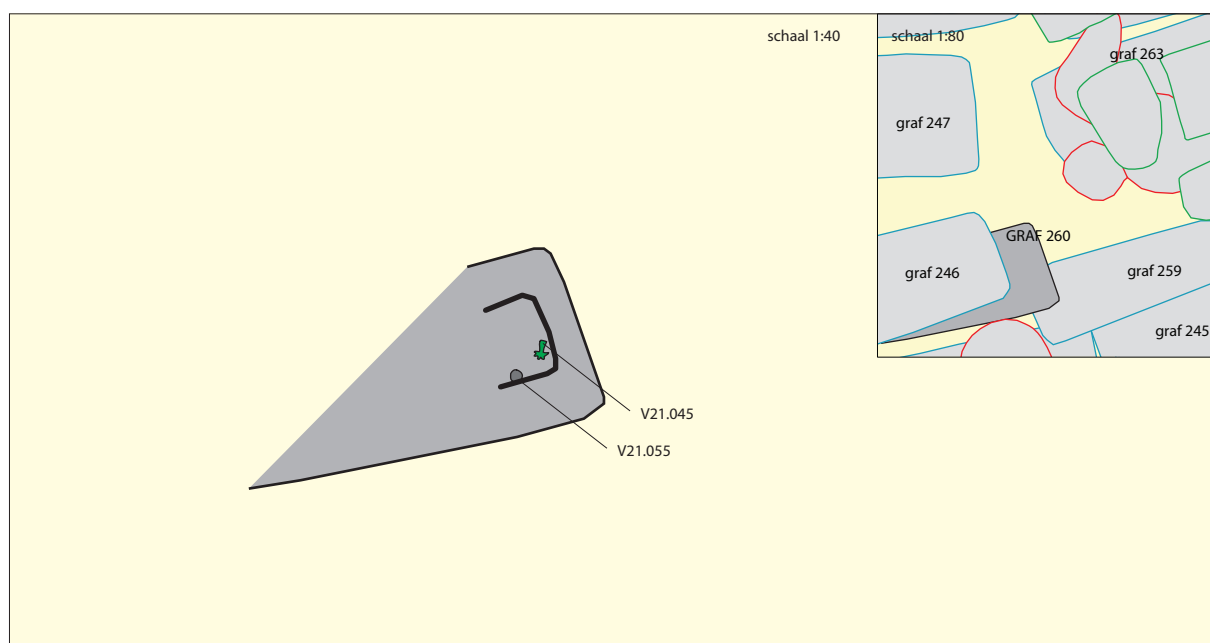
Figuur 16.232 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 257.



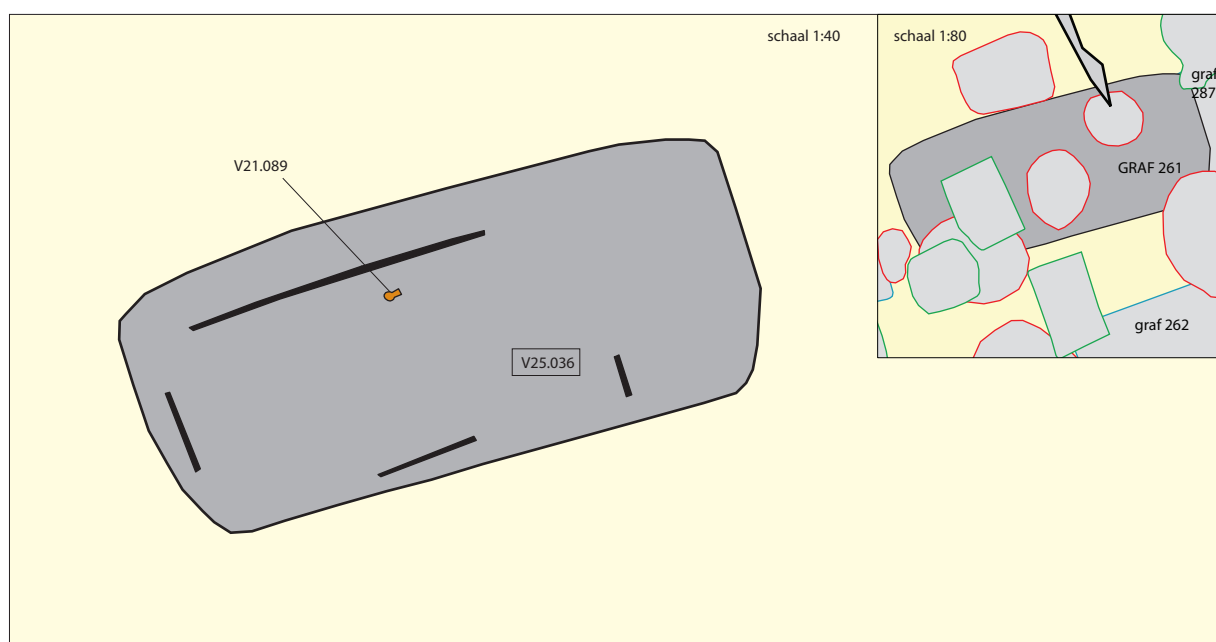
Figuur 16.233 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 258. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1).



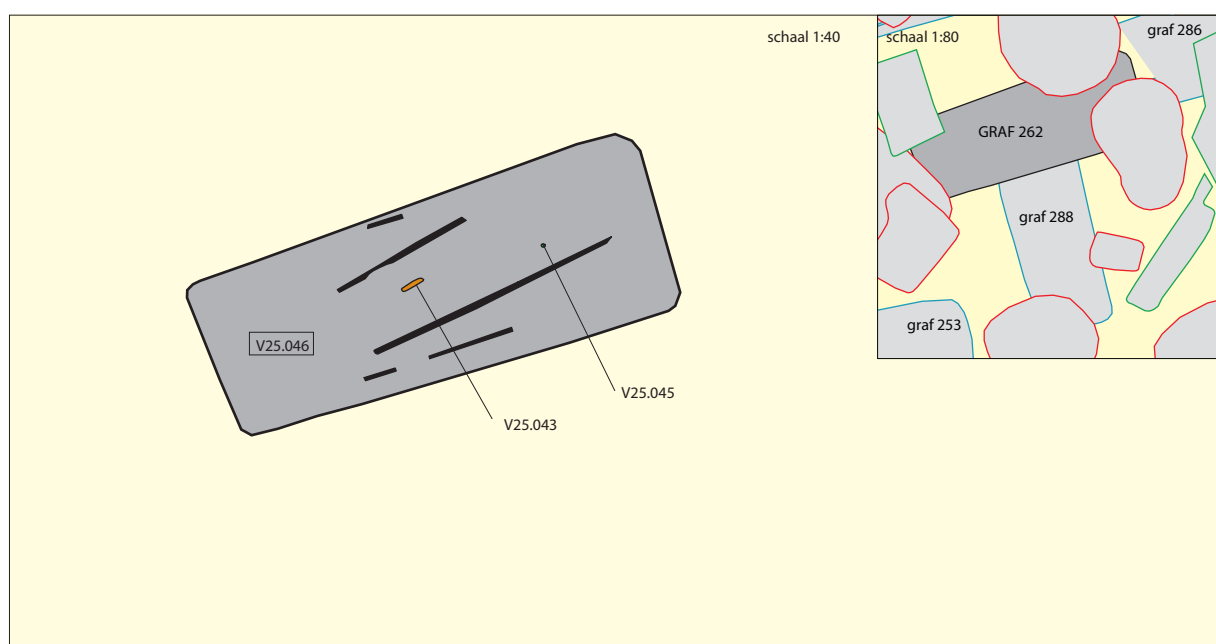
Figuur 16.234 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 259.



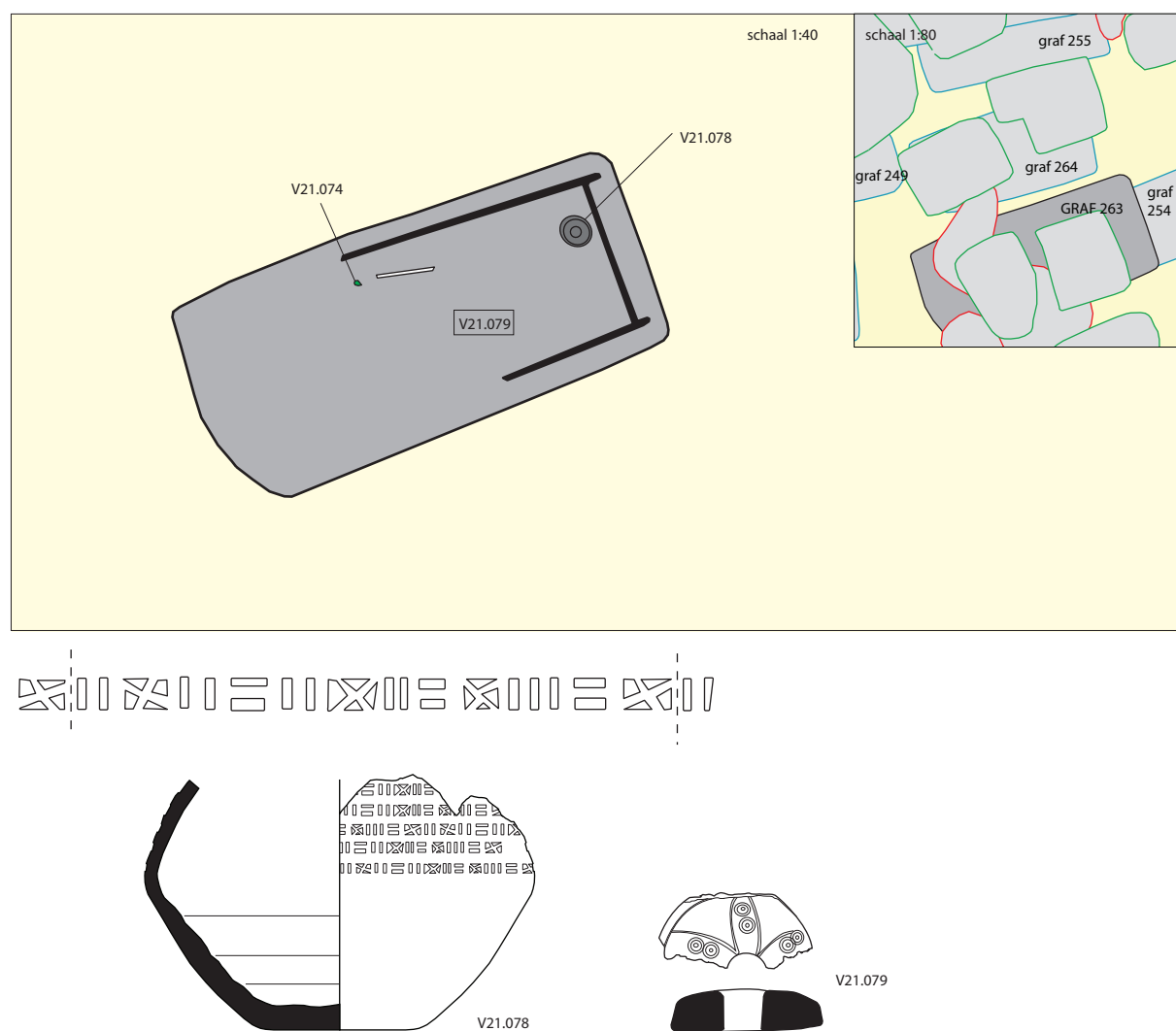
Figuur 16.235 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 260. Vondst schaal 2:3.



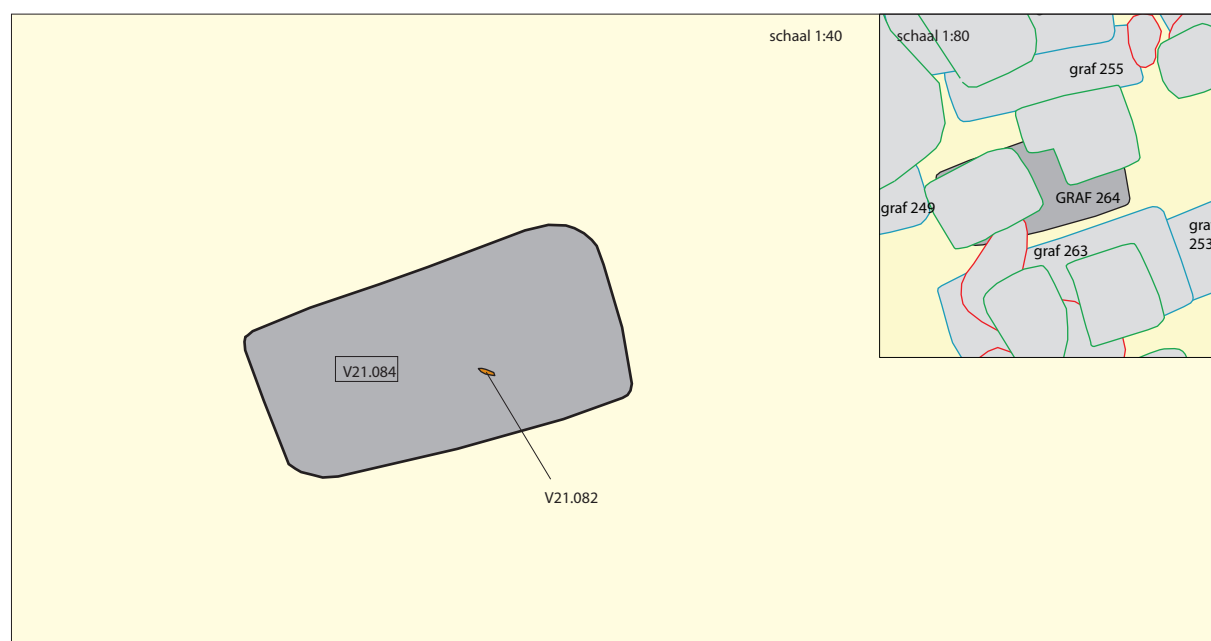
Figuur 16.236 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 261.



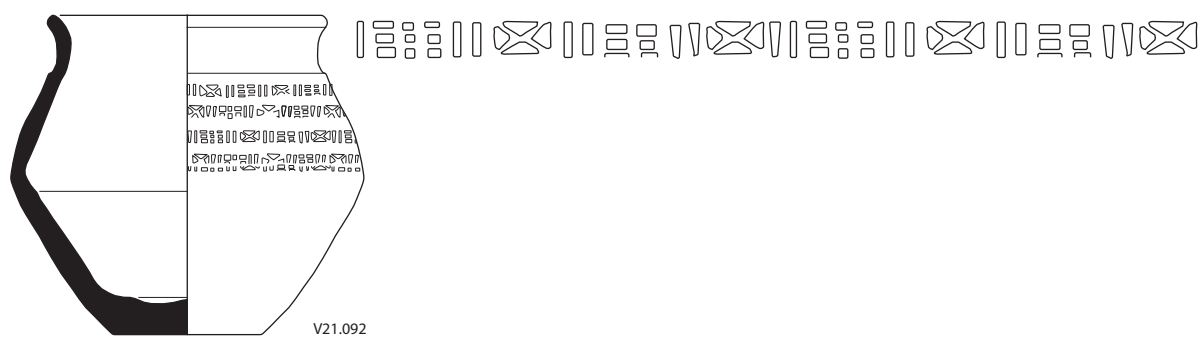
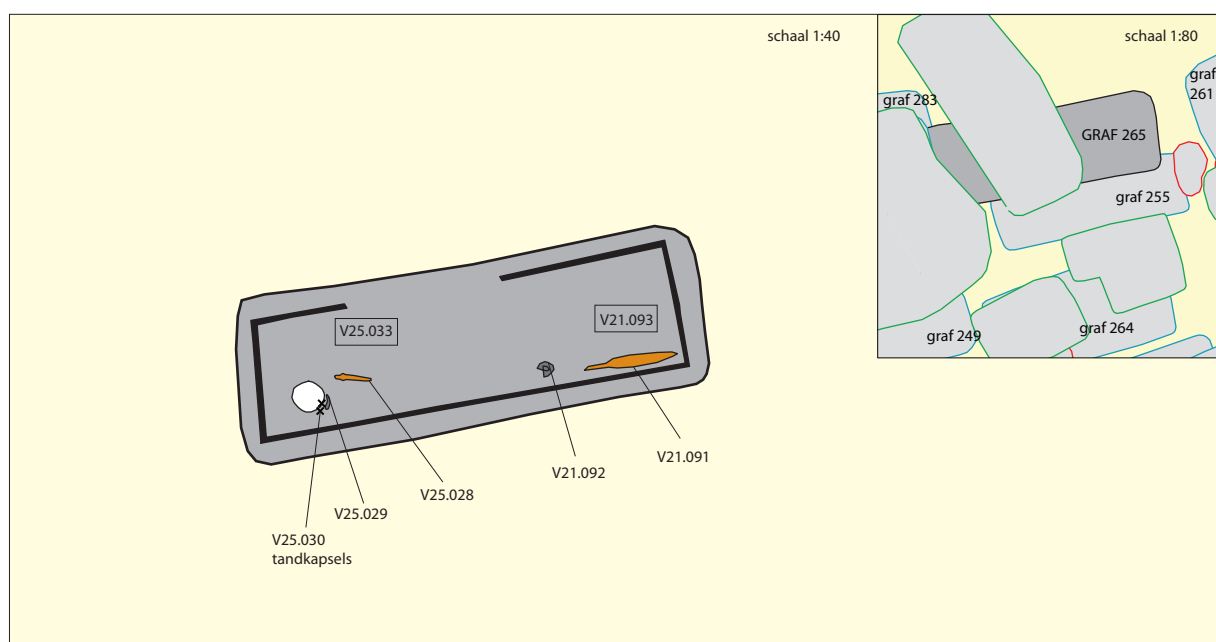
Figuur 16.237 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 262.



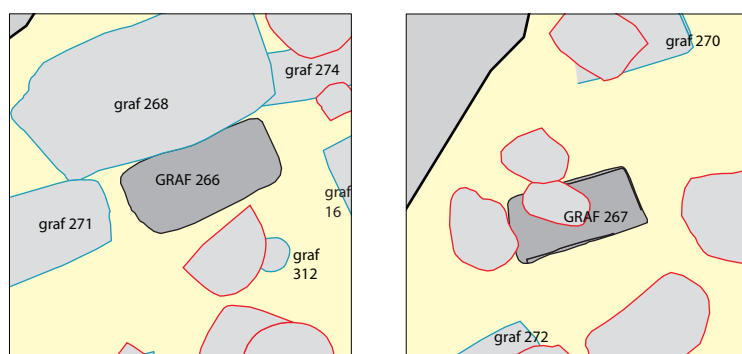
Figuur 16.238 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 263.
Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1), bot schaal 2:3.



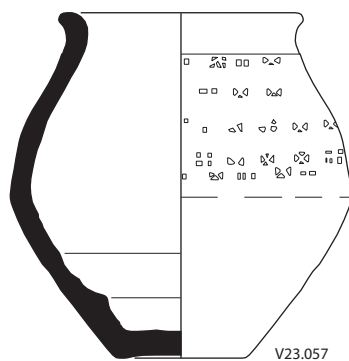
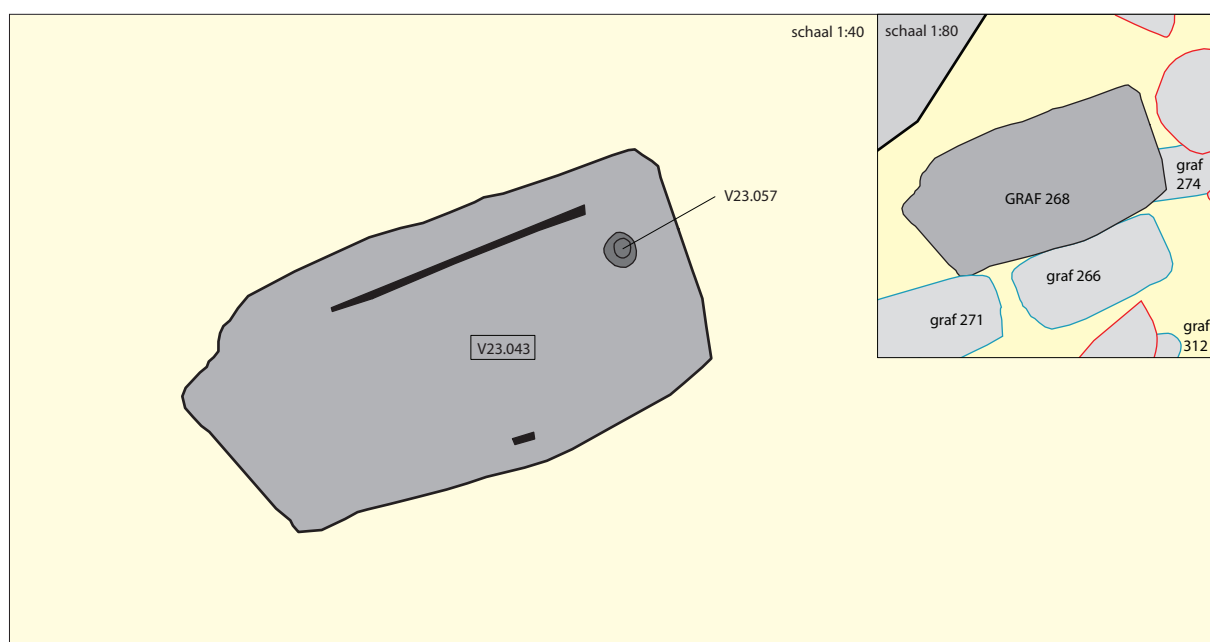
Figuur 16.239 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 264.



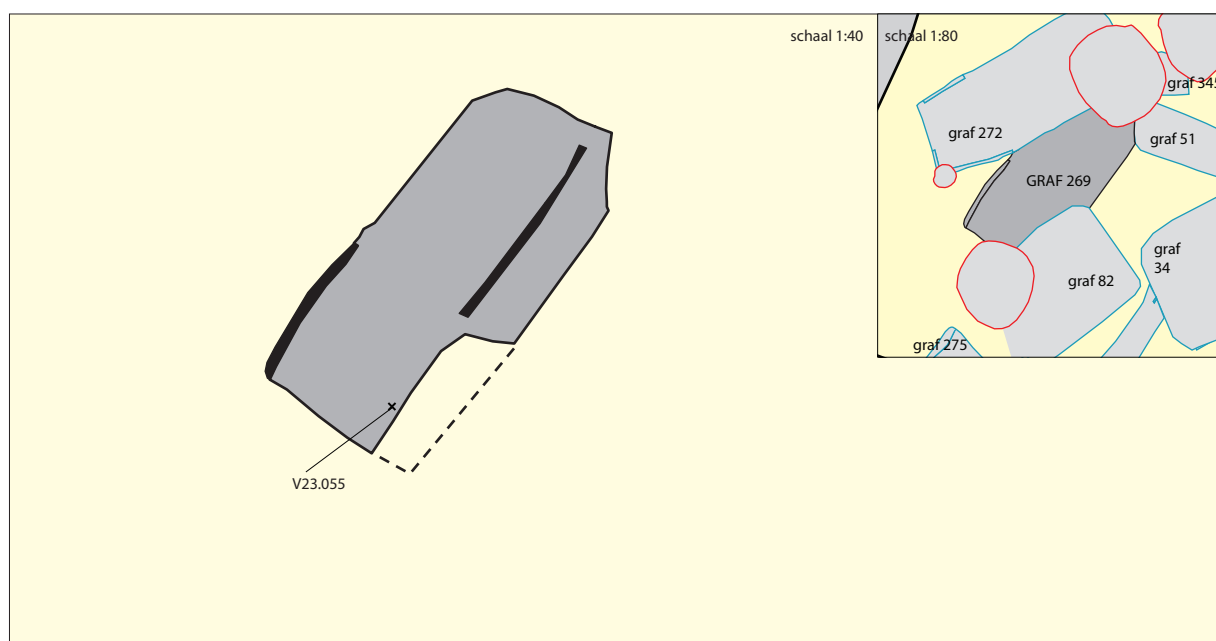
Figuur 16.240 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 265. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1).



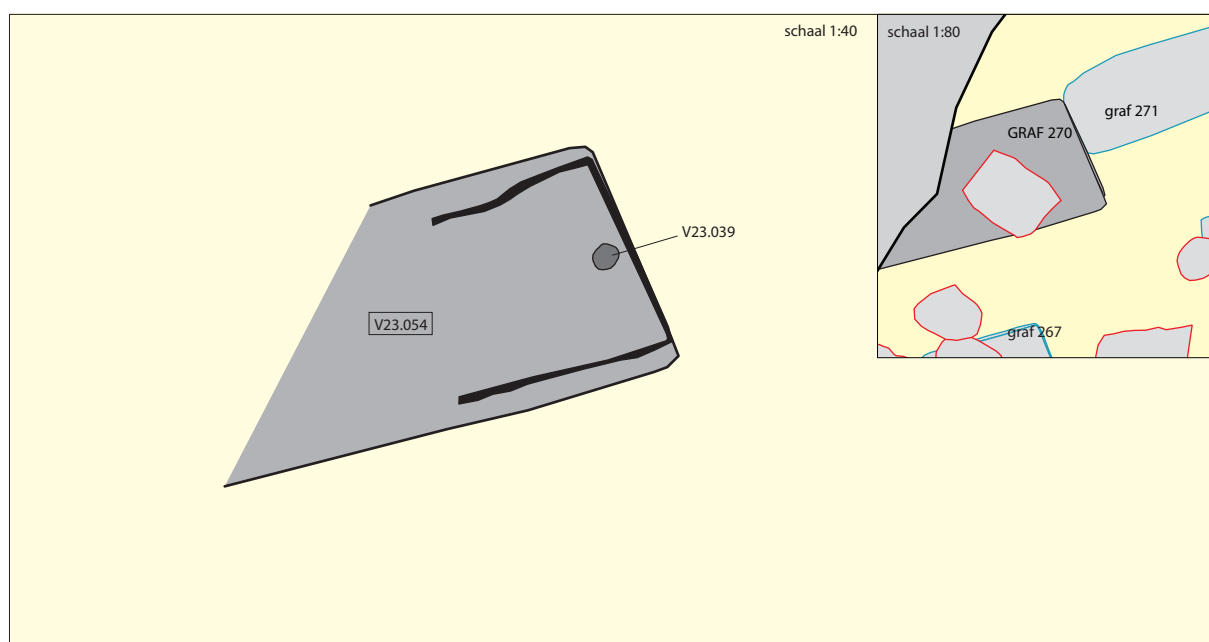
Figuur 16.241 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 266 en graf 267. Schaal 1:80.



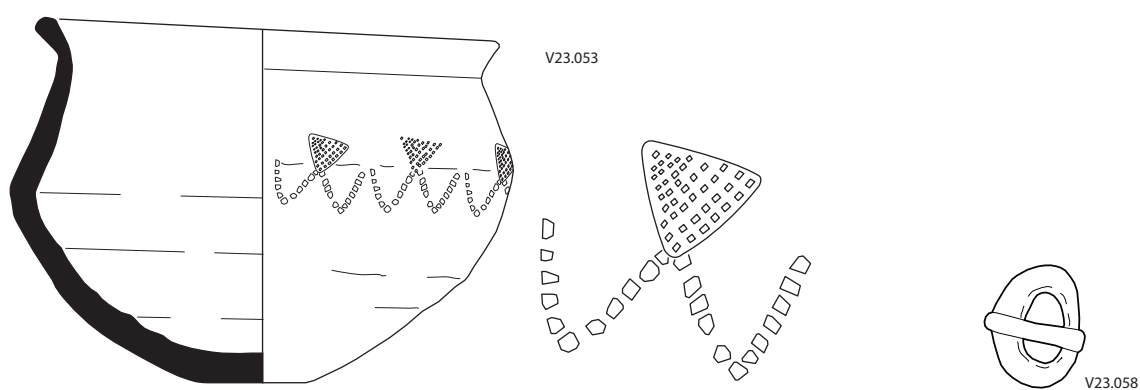
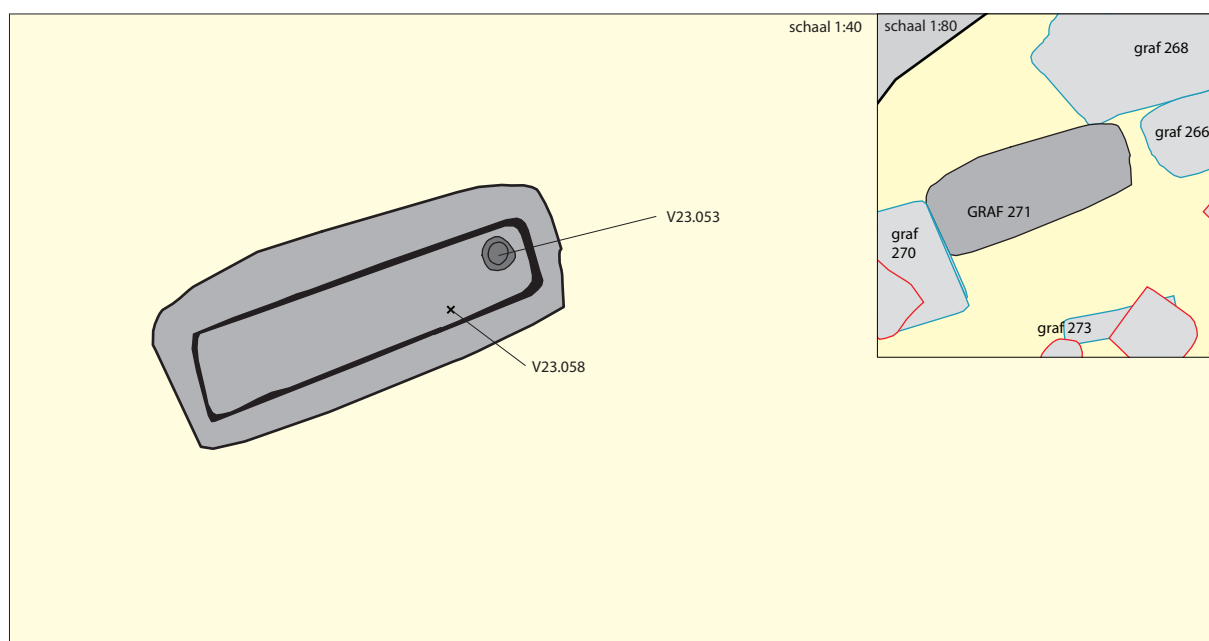
Figuur 16.242 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 268. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1).



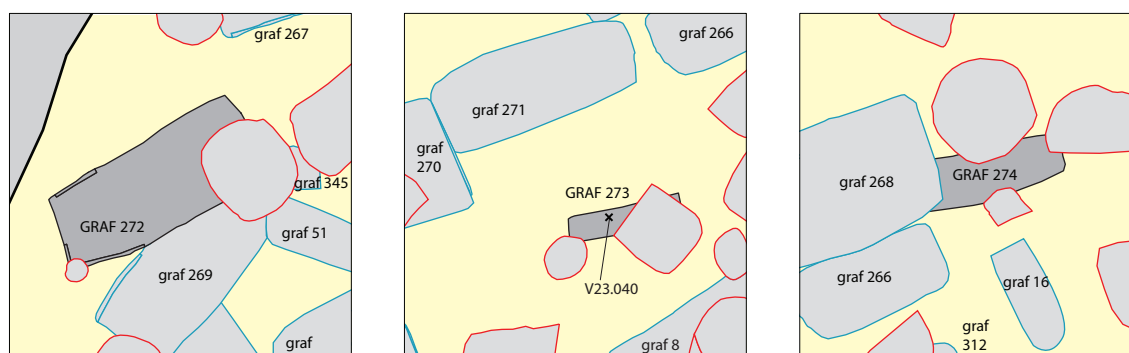
Figuur 16.243 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 269.



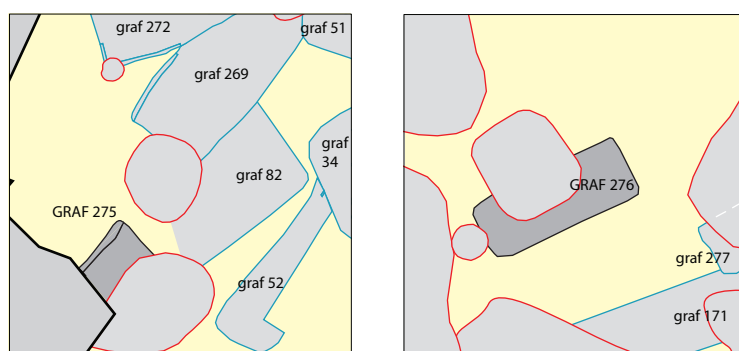
Figuur 16.244 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 270.



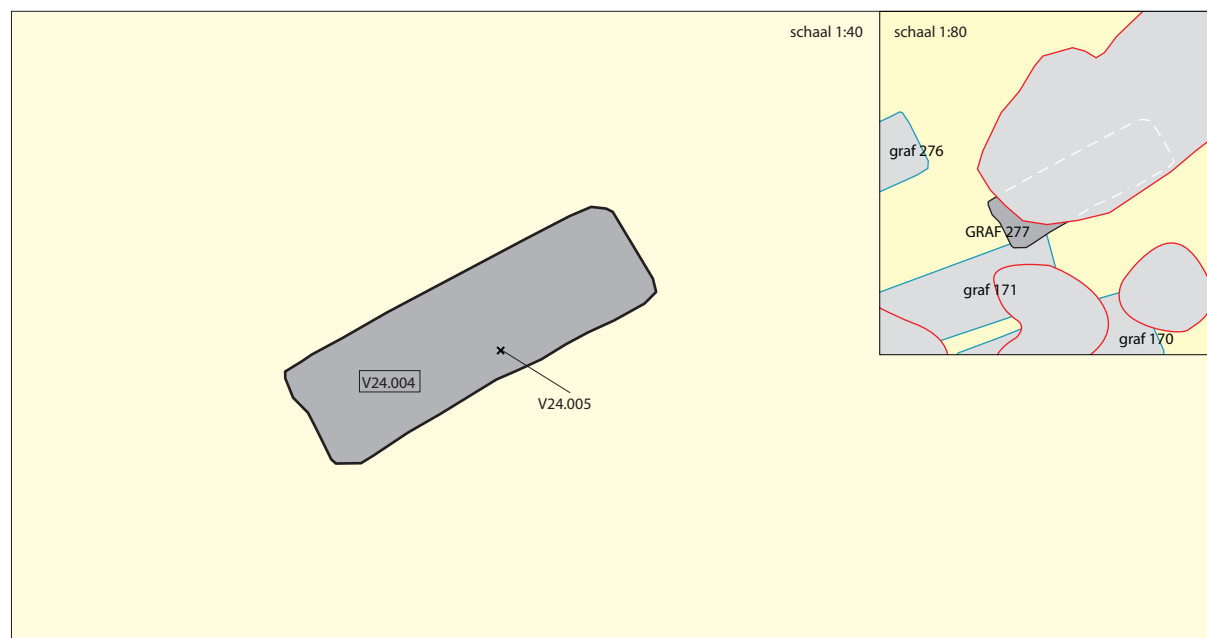
Figuur 16.245 Wijchen-Centrum. De kuil en vondsten van graf 271. Aardewerk schaal 1:3 (stempel 1:1), metaal schaal 2:3.



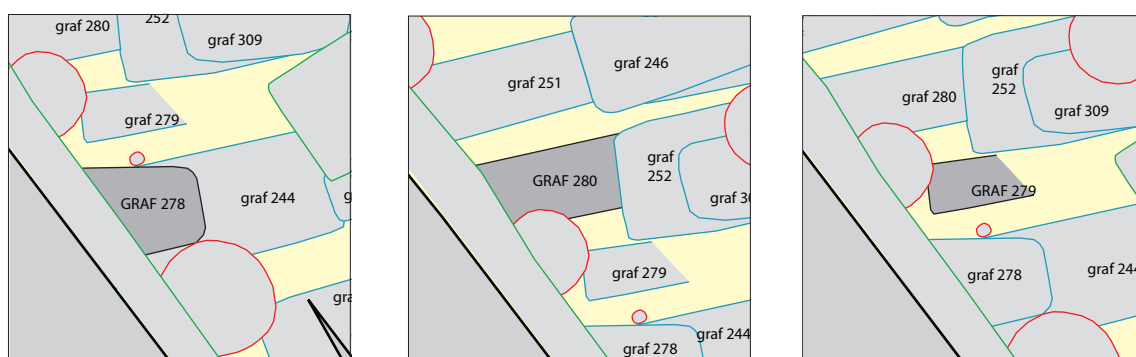
Figuur 16.246 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 272, graf 273 en graf 274. Schaal 1:80.



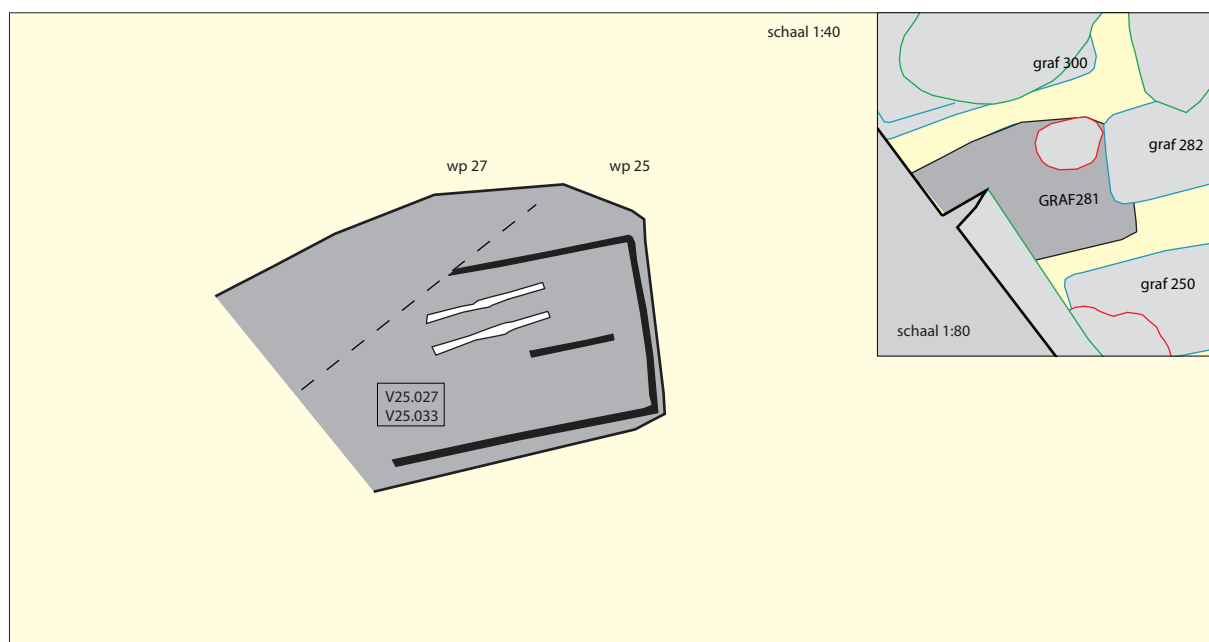
Figuur 16.247 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 275 en graf 276. Schaal 1:80.



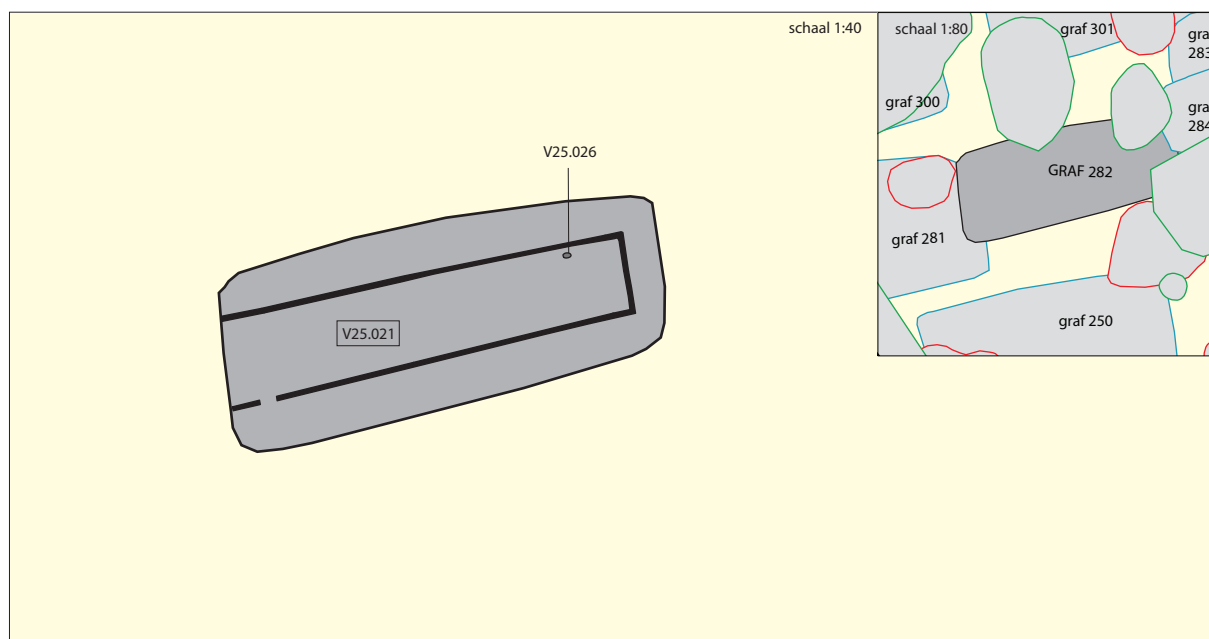
Figuur 16.248 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 277.



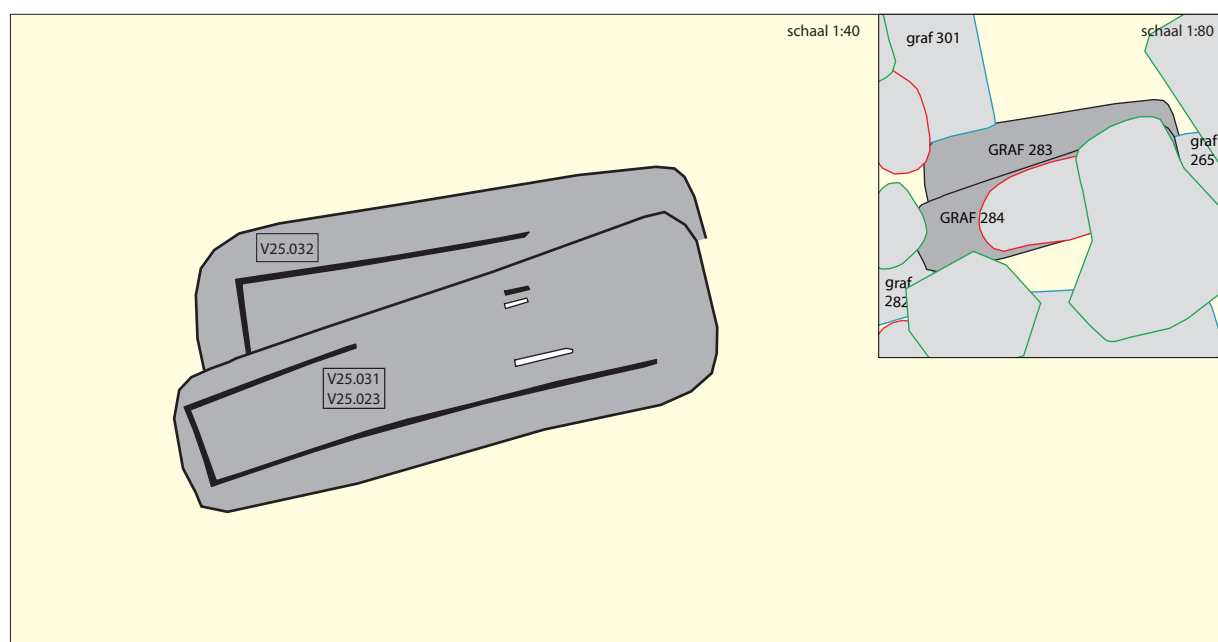
Figuur 16.249 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 278, graf 279 en graf 280. Schaal 1:80.



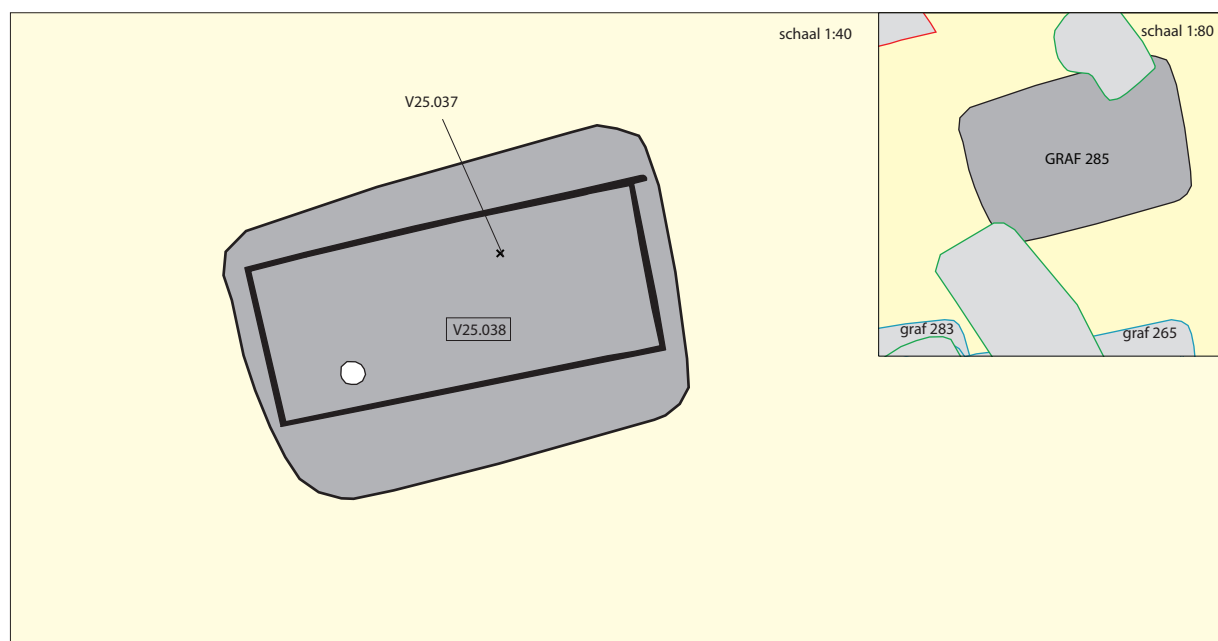
Figuur 16.250 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 281.



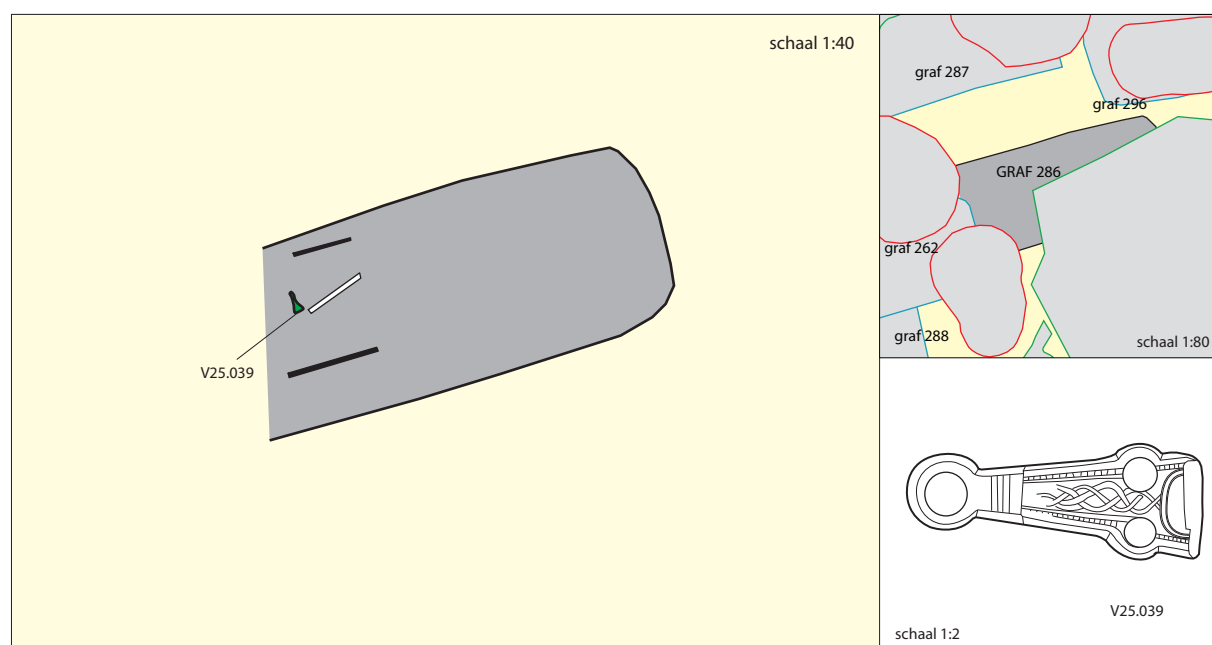
Figuur 16.251 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 282.



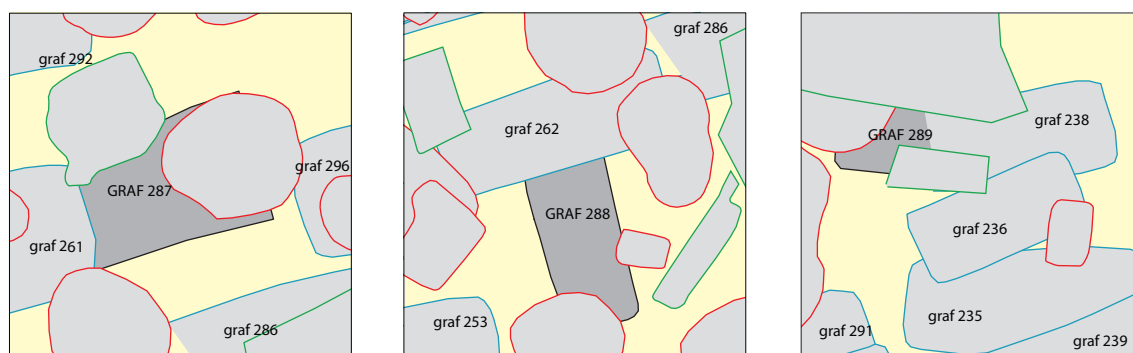
Figuur 16.252 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 283 en graf 284. Schaal 1:80.



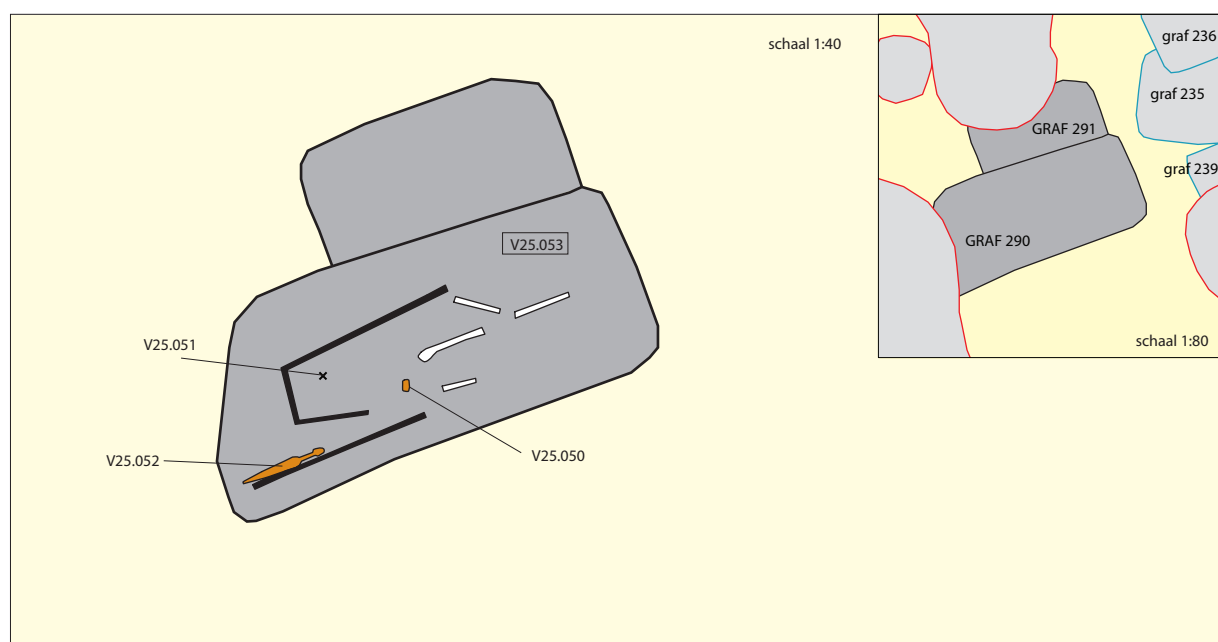
Figuur 16.253 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 285.



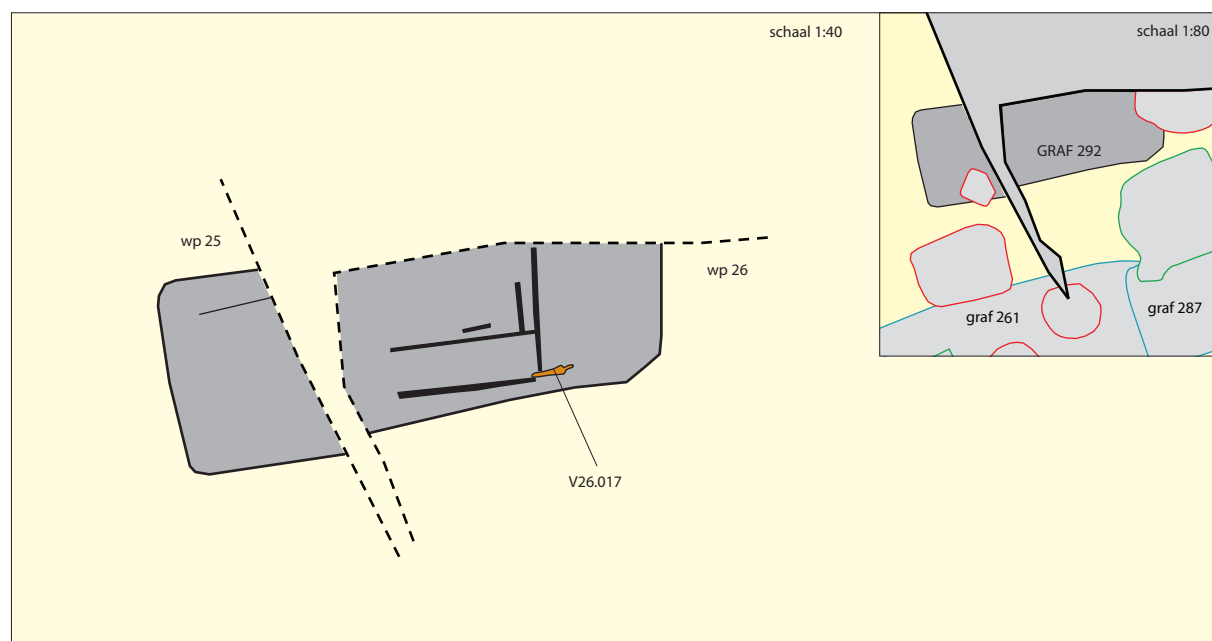
Figuur 16.254 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 286.



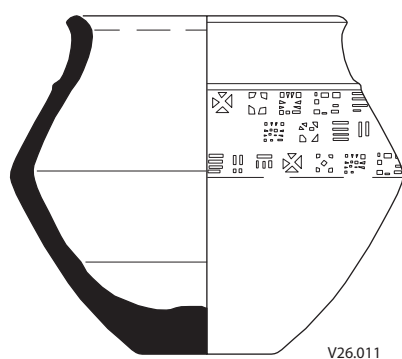
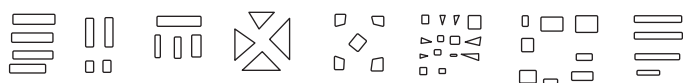
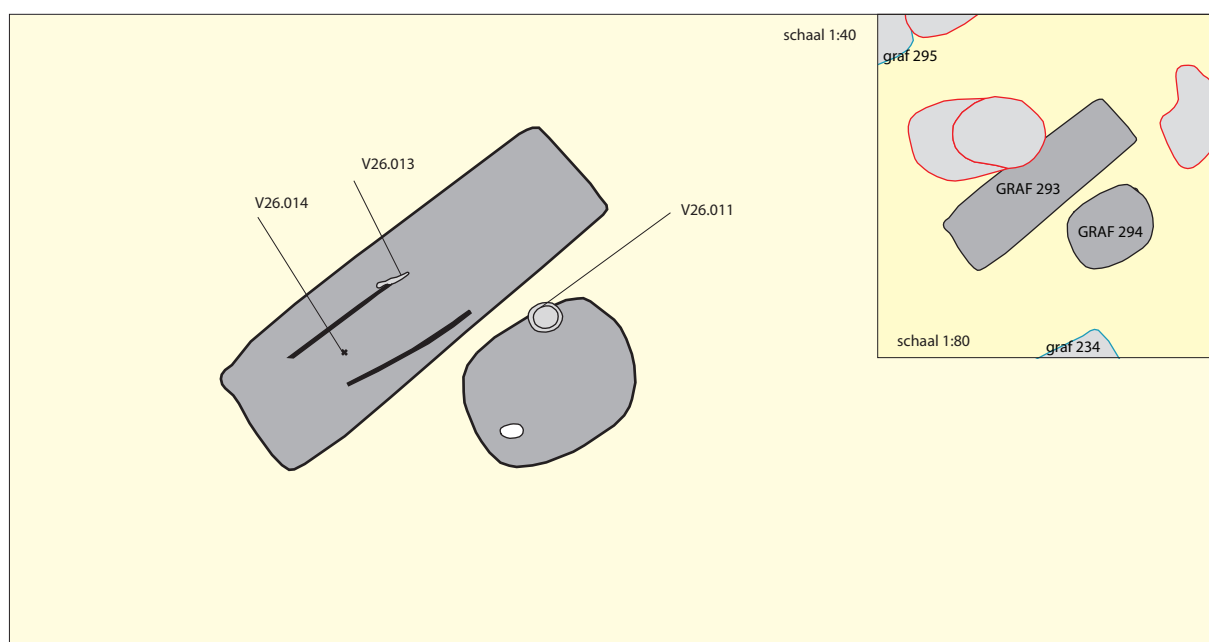
Figuur 16.255 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 287, graf 288 en graf 289. Schaal 1:80.



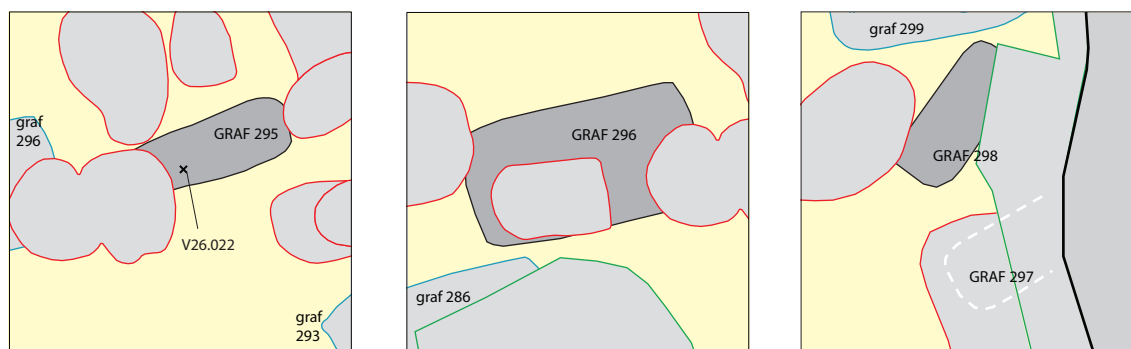
Figuur 16.256 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 290 en graf 291. Schaal 1:80.



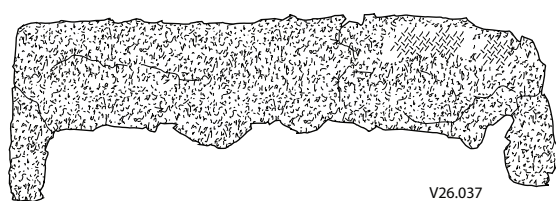
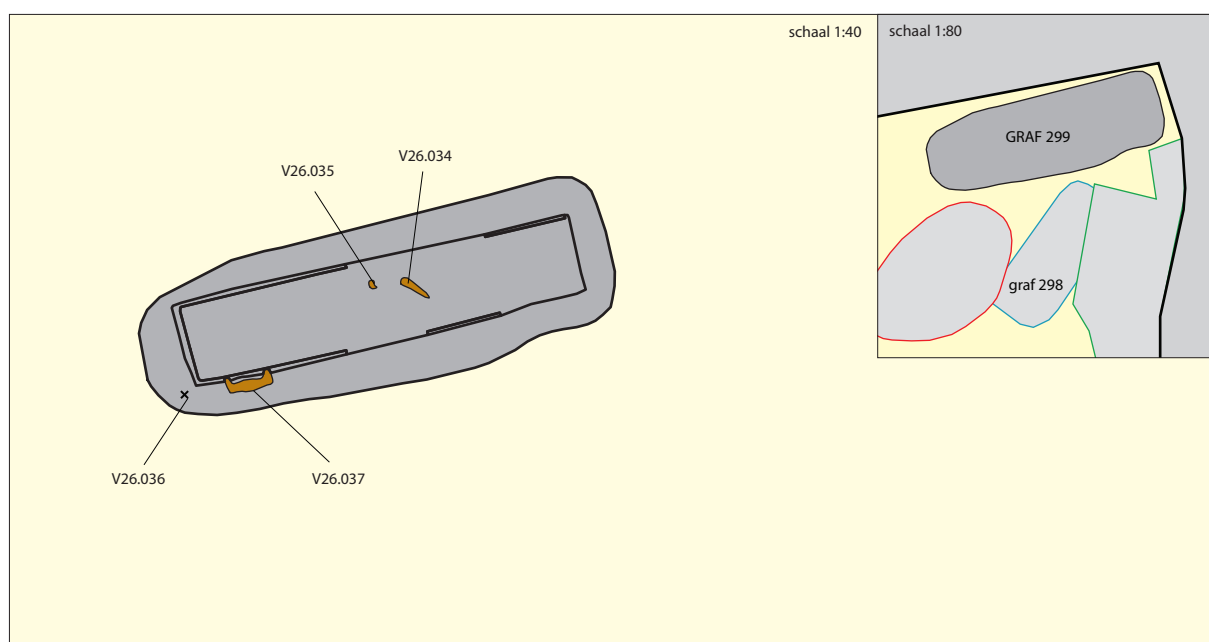
Figuur 16.257 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 292.



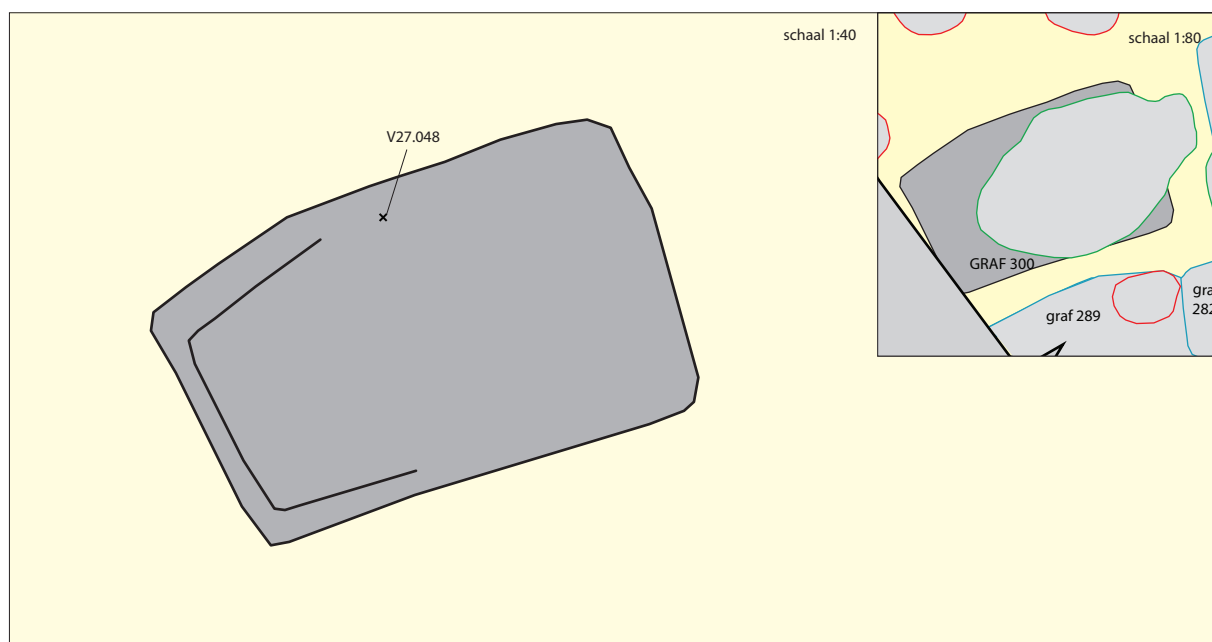
Figuur 16.258 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 293 en graf 294. Schaal 1:80.



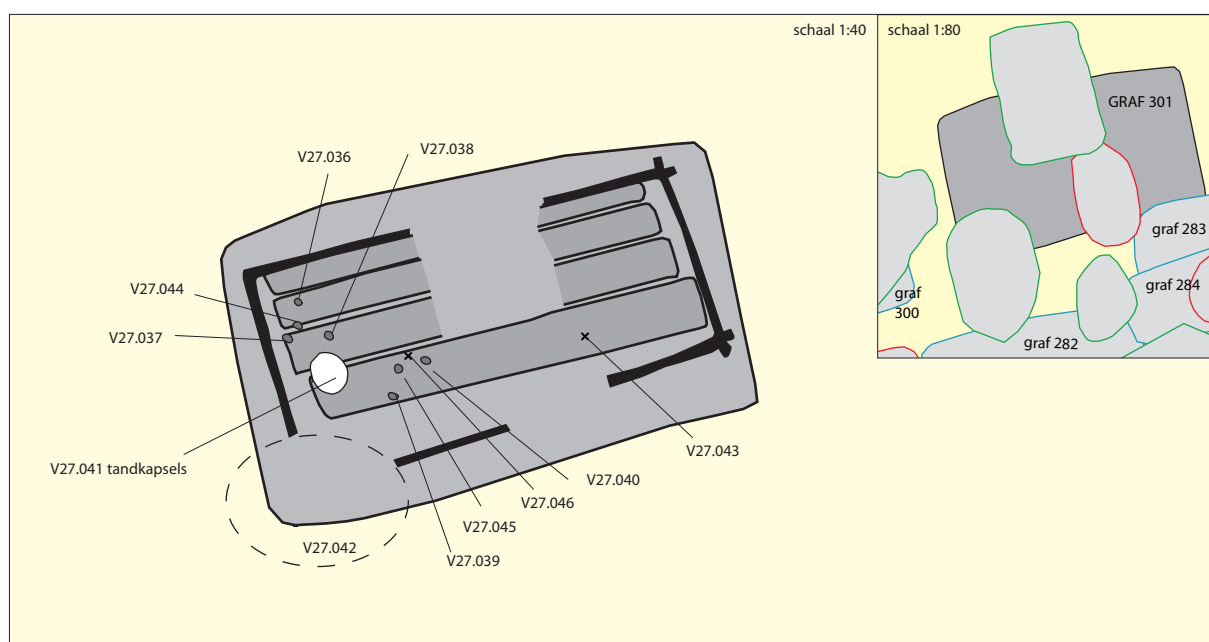
Figuur 16.259 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 295, graf 296, graf 297 en graf 298. Schaal 1:80.



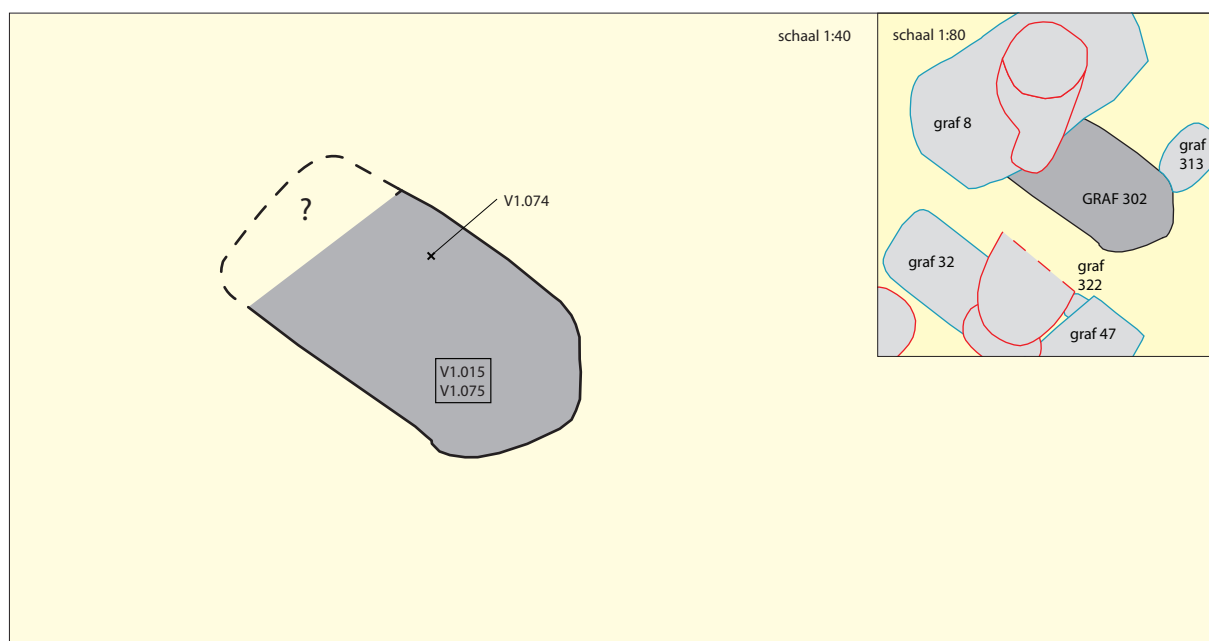
Figuur 16.260 Wijchen-Centrum. De kuil en een vondst van graf 299. Vondst schaal 1:3.



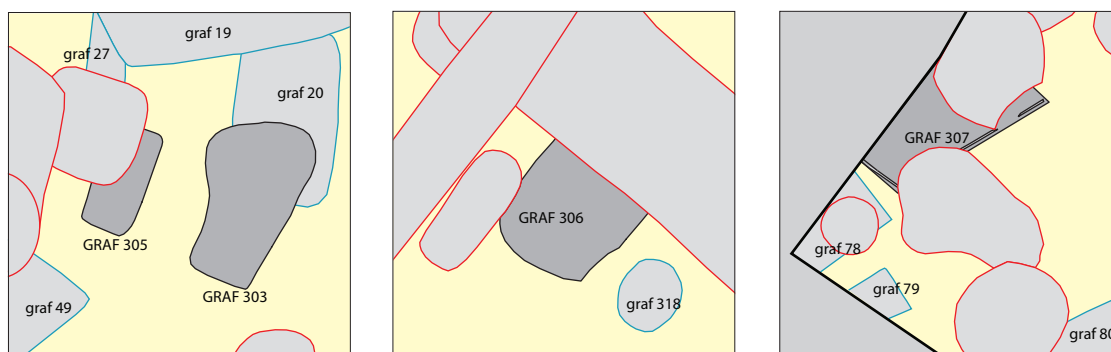
Figuur 16.261 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 300.



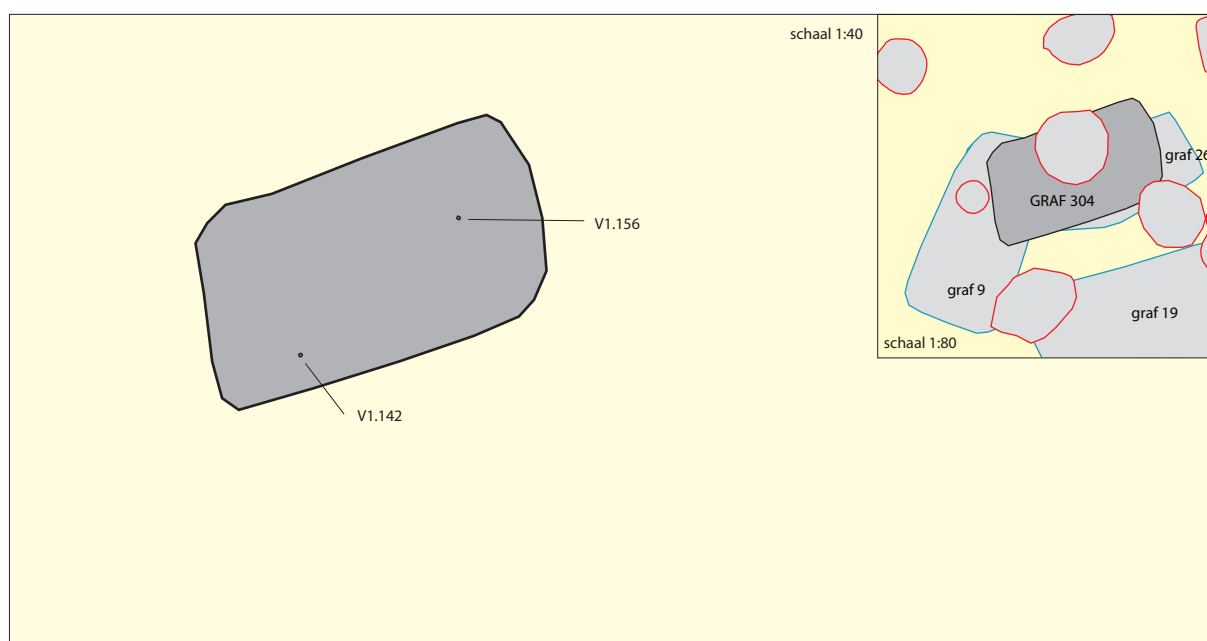
Figuur 16.262 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 301.



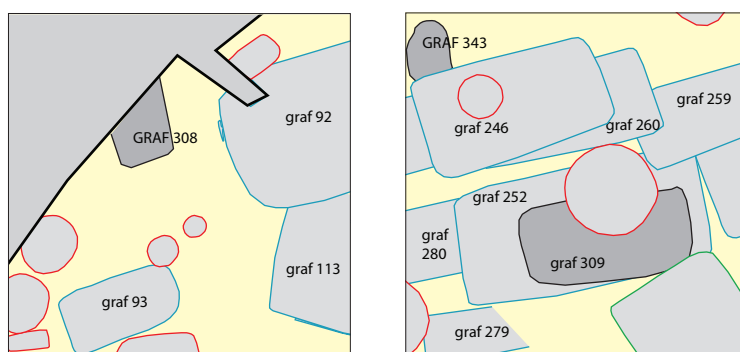
Figuur 16.263 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 302.



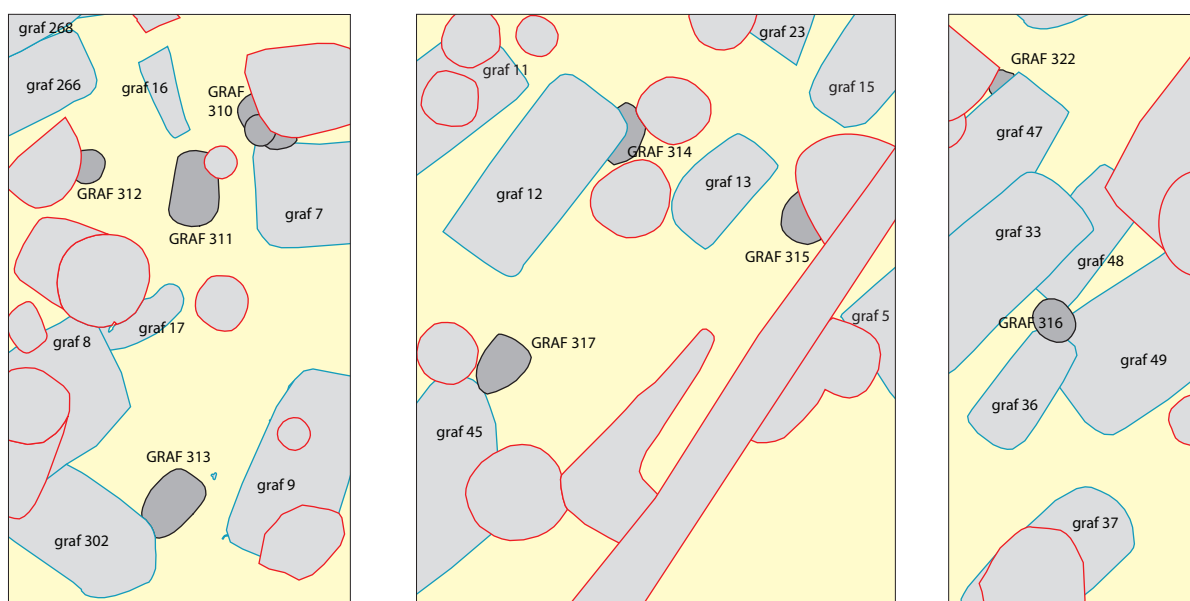
Figuur 16.264 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 303, graf 305, graf 306 en graf 307. Schaal 1:80.



Figuur 16.265 Wijchen-Centrum. De kuil van graf 304.

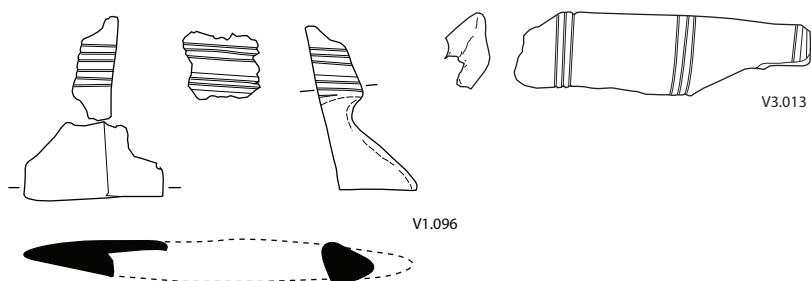


Figuur 16.266 Wijchen-Centrum. De ligging van graf 308 en graf 309. Schaal 1:80.

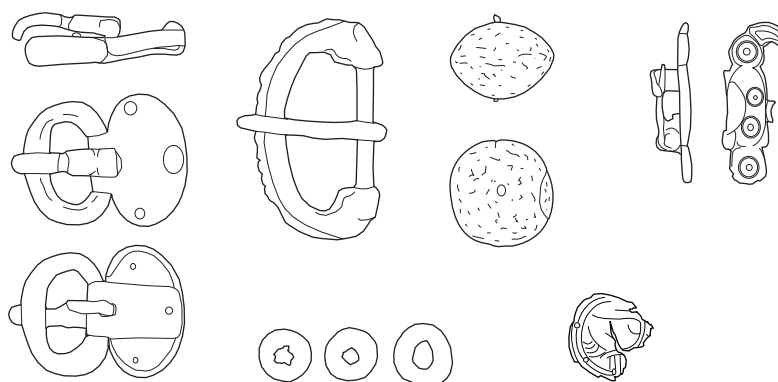


GRAF 315

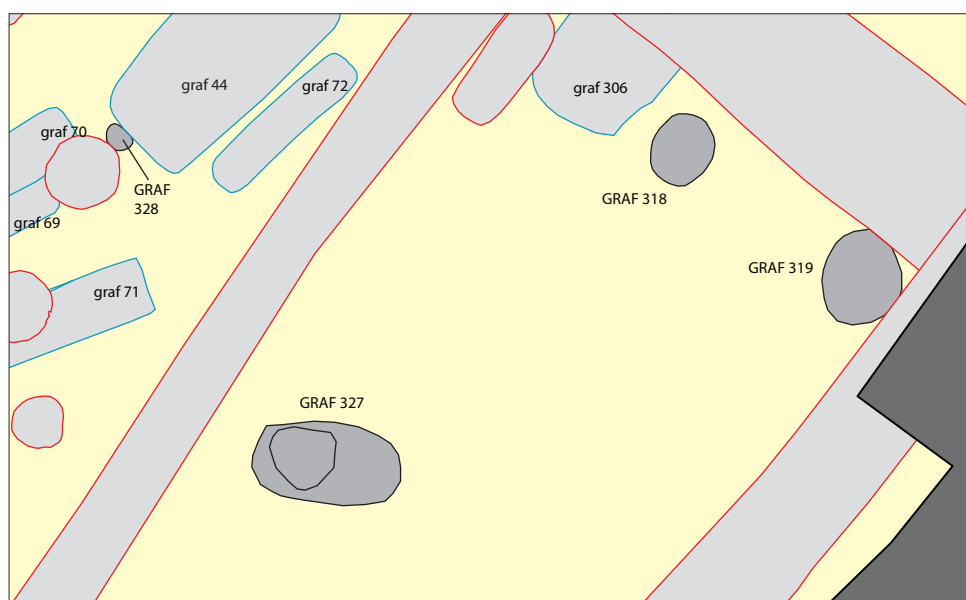
GRAF 316



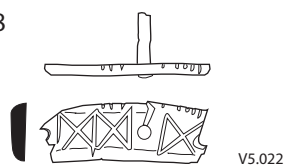
GRAF 317 V3.022



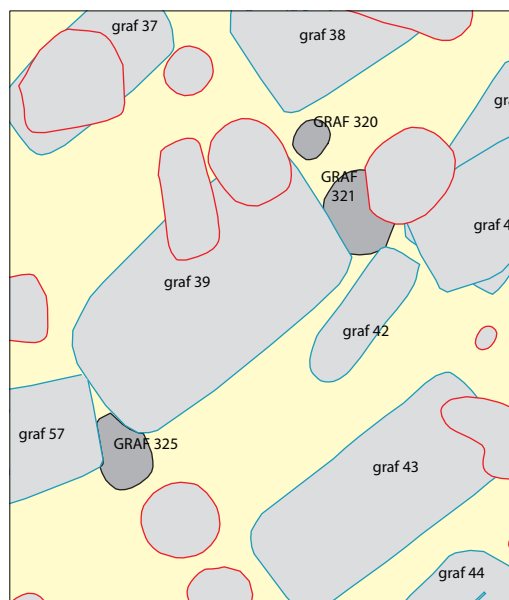
Figuur 16.267 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 310 tot en met 316 en graf 322 (schaal 1:80) en een selectie vondsten uit die graven (schaal 2:3).



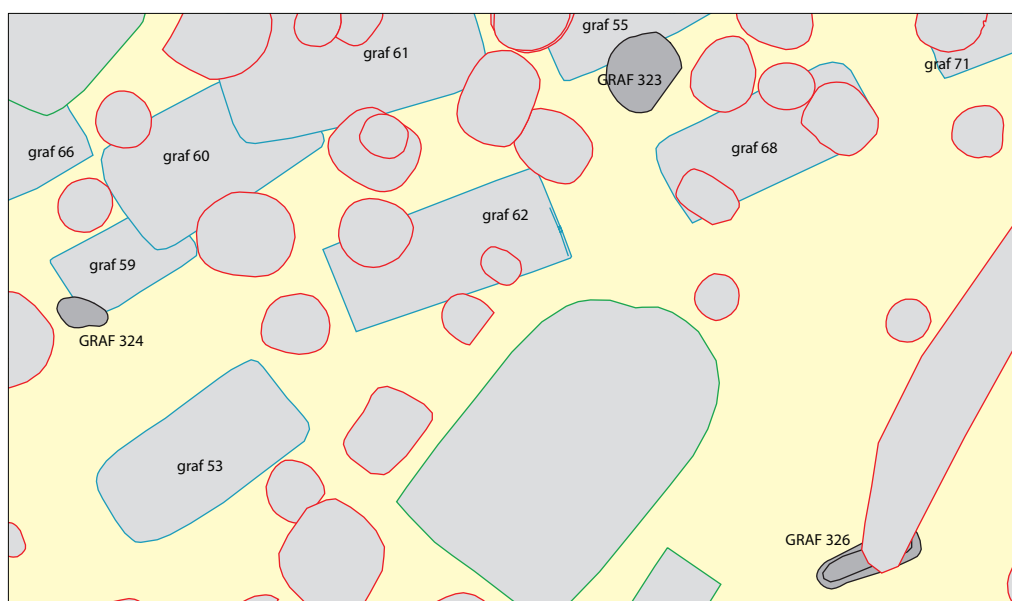
GRAF 328



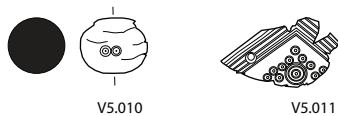
Figuur 16.268 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 318, 319, 327 en 328 (schaal 1:80) en een vondst uit graf 328 (schaal 2:3).



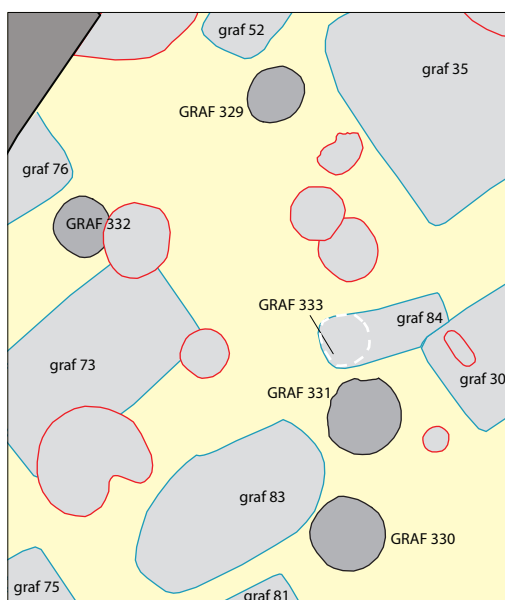
Figuur 16.269 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 320, 321 en 325. Schaal 1:80.



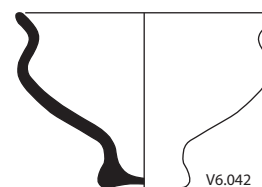
GRAF 326



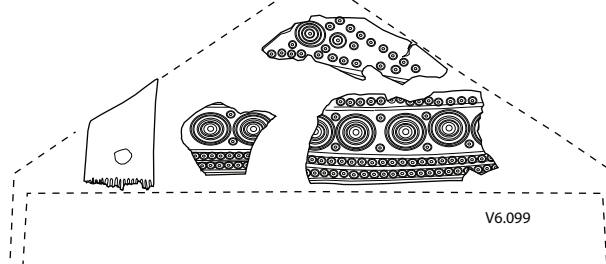
Figuur 16.270 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 323, 324 en 326 (schaal 1:80) en een selectie vondsten uit graf 326 (schaal 2:3).



GRAF 330



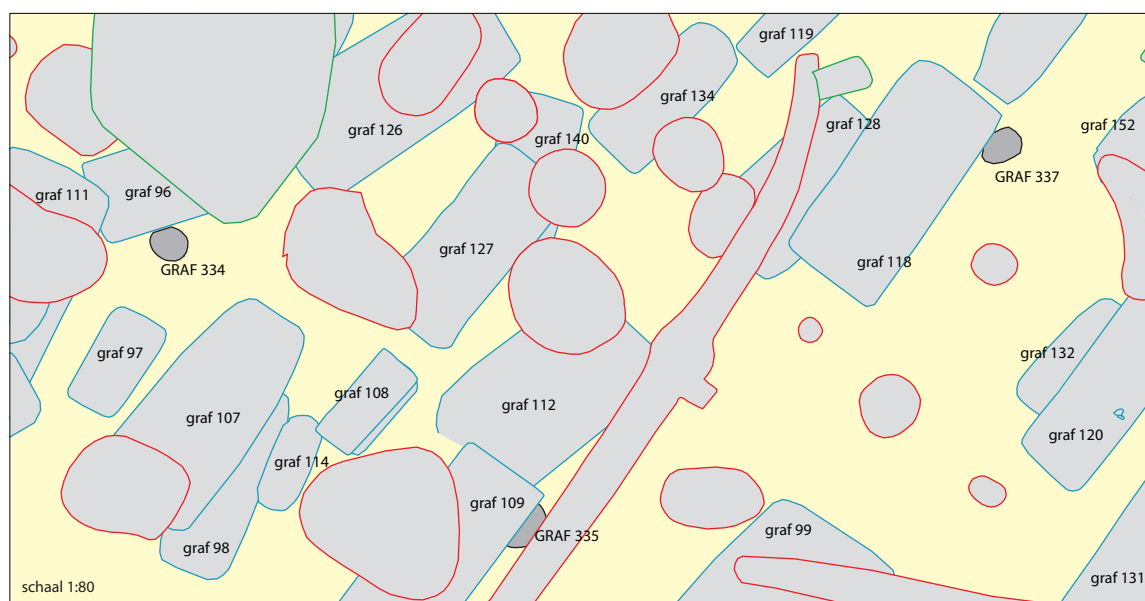
GRAF 331



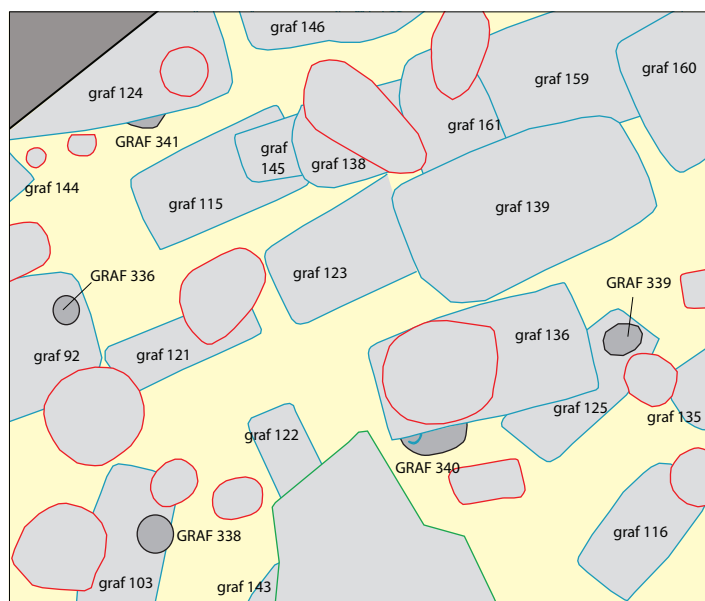
GRAF 333



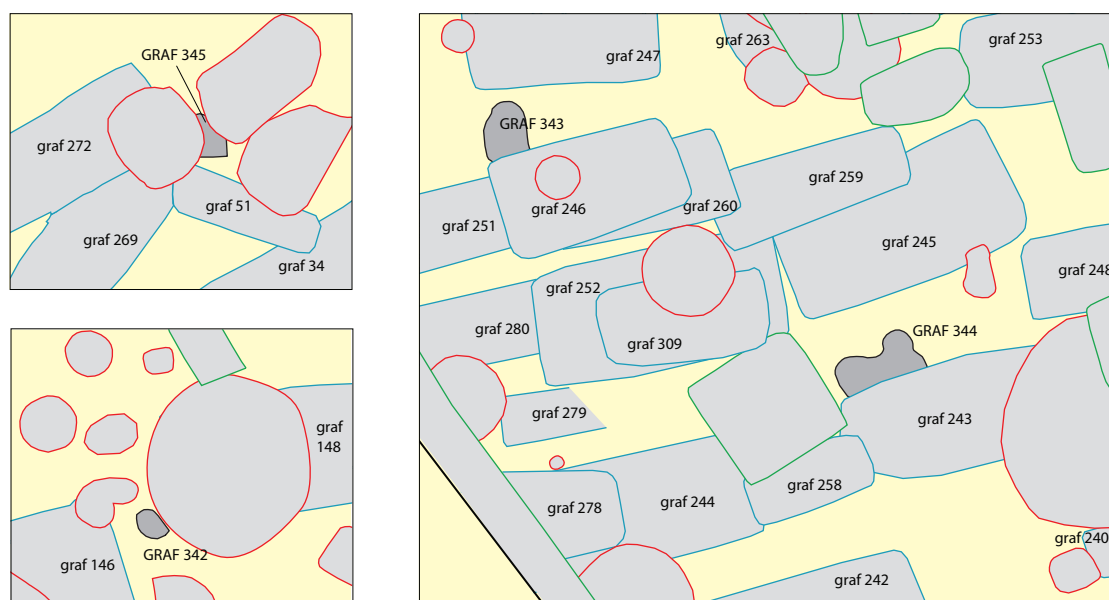
Figuur 16.271 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 329 tot en met 333 (schaal 1:80) en een selectie vondsten uit die graven. Aardewerk schaal 1:3, bot schaal 2:3.



Figuur 16.272 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 334, 335 en 337. Schaal 1:80.



Figuur 16.273 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 336, 338 tot en met 341. Schaal 1:80.



Figuur 16.274 Wijchen-Centrum. De ligging van de graven 342 tot en met 345. Schaal 1:80.

17 Afkortingen en literatuur

Afkortingen

AAC – UvA	Amsterdam Archeologisch Centrum, behorend bij de Universiteit van Amsterdam
AAS	Amsterdam Archaeological Studies
ACVU	Archeologisch Centrum Vrije Universiteit
ACVU – HBS	Hendrik Brunsting Stichting, behorend bij het ACVU
AWN	Archeologische Werkgemeenschap Nederland
BAMN	Bureau Archeologie en Monumenten van de gemeente Nijmegen
BRGK	<i>Berichte der Römisch-Germanischen Kommission</i>
BROB	<i>Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek</i>
ERGA	Ergänzungsbande des Reallexikons der Germanischen Altertumskunde
GAC	Gelders Archeologisch Centrum
MKW	Museum Kasteel Wijchen
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek
PDB	Provinciaal Depot Bodemvondsten
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (nu RCE)
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (voorheen RACM, daarvoor ROB)
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (later RACM)
SNA	Stichting Nederlandse Archeologie (opgegaan in Erfgoed Nederland)
UPA	Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie

Literatuur

Acsádi, G. & Nemeskéri, J., 1970: *History of Human Life Span and Mortality*, Budapest.

Alénus-Lecerf, J. (dir.), 1993: *Trésors de Wallonie. Les verres mérovingiens*, Comblain-au-Pont.

Alénus-Lecerf, J., 1995: Contribution à l'étude des verres provenant des tombes mérovingiennes de Belgique, in: Foy, D. (red.), *Le verre de l'Antiquité Tardive et du Haut Moyen Age*, Val d'Oise (Association Française pour l'Archéologie du Verre), 57-83.

Arbeitsgruppe Europäischer Anthropologen, 1979: Empfehlungen für die Alters- und Geschlechtsdiagnose am Skelett, *Homo* 30, Anhang, 1-30.

Belfort, A. de, 1892-1895: *Description générale des monnaies mérovingiennes*, 5. vol., Paris.

Berendsen, H.J.A., 2004 (1996): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.

Berendsen, H.J.A. & Stouthamer, E., 2001: *Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen.

Berkvens, R., 2004 : Materiële cultuur uit de periode late Bronstijd - midden IJzertijd, in: Koot, C.W. & Berkvens, R. (red.), *Bredase akkers eeuwenoud. 4000 jaar bewoningsgeschiedenis op de rand van zand en klei*, Amersfoort/Breda (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 102).

Blok, D.P., 1974: *De Franken in Nederland*, Bussum.

Böhme, H.W., 1974: *Germanische Grabfunde des 4.-5. Jahrhundert zwischen unterer Elbe und Loire. Studien zur Chronologie und Bevölkerungsgeschichte*, München (Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 9).

Böhme, H.W., 2008: Gallische Höhensiedlungen und germanische Söldner im 4./5. Jahrhundert, in Steuer, H. & Bierbrauer, V. (Hrsg.), *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*, Berlin/New York (ERGA 58), 71-104.

Böhner, K., 1958: *Die Fränkischen Altertümer des Trierer Landes*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit Serie B. Die fränkischen Altertümer des Rheinlandes 1).

Brather, S., 2008: Kleidung, Bestattung, Identität. Die Präsentation sozialer Rollen im frühen Mittelalter, in Brather, S. (Hrsg.), *Zwischen Spätantike und Mittelalter. Archäologie des 4. bis 7. Jahrhunderts in Westen*, Berlin (ERGA 57), 237-273.

Breuer, J. & Roosens, H., 1956: Le cimetière franc de Haillot, *Annales de la Société archéologique de Namur* 48, 171-376 (= *Archaeologia Belgica* 34, 1957).

Cabart, H. & Feyeux, J.-Y., 1995: Verres de Champagne. Le verre à l'époque mérovingienne en Champagne-Ardenne, *Bulletin de la Société Archéologique Champenoise* 88, 1-180.

Chambon, J.-P., 2001: L'identification des noms d'ateliers monétaires Mérovingiennes (Arvernie et entours): points de vue de linguiste, *Revue Numismatique* 157, 347-406.

Chenet, G., 1941: *La céramique Gallo-Romaine d'Argonne du IVe siècle et la terre sigillée décorée à la molette*, Macon.

Cohausen, A. von, 1879 : Das Spinnen und Weben bei den Alten, *Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung*, 23-40.

Care Evans, A., 1986: *The Sutton Hoo Ship Burial*, London.

Crowfoot, E., 1983: The Textiles, in: Bruce-Mitford, R., (ed.): *The Sutton Hoo Ship Burial, 3: Silver, Hanging Bowls, Drinking Vessels, Containers, Musical Instruments, Textiles, Minor Objects*, London.

Dasnoy, A., 1978: Quelques tombes du cimetière de Pry (IVe-VIe-siècles) (Belgique, Province de Namur), in Fleury, M. & Périn, P. (dir.), *Problèmes de chronologie relative et absolue concernant les cimetières mérovingiens d'entre Loire et Rhin. Actes du IIe colloque archéologique de la IVe section de l'Ecole Pratique des Haut Etudes*, Paris, 69-79.

Depraetère-Dargery, M. & Sennequier, G. 1993 : *Verres et Merveilles*, Guiry-en-Vexin (Musée Archéologique Départemental du Val d'Oise).

Diepeveen, M., 2009: *Een archeologische waarneming van bewoningssporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd op de Markt in Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Nijmegen 31).

Diepeveen, M. & Enkevort, H. van, 2008: *Archeologisch onderzoek aan de Touwslagersbaan 38 te Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Nijmegen 13).

Dijkstra, M.F.P., 2006: Aardewerk, in: Hemminga, M. & Hamburg, T., (red.), *Een Merovingische nederzetting op de oever van de Oude Rijn. Opgraving (DO) en Inventariserend Veldonderzoek (IVO) Oegsteest-Rijnfront zuid 2004*, Leiden (Archol Rapport 69), 51-72.

Enkevort, H. van & Wildenberg, J., 2009: *Waterputten onder de Herenstraat te Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Nijmegen – Briefrapport 47).

Enkevort, H. van & Heirbaut, E., 2007: *De Tienakker. Sporen van een Romeinse villa en een Frankische nederzetting*, Wijchen (Archeologie Actueel 1).

Enkevort, H. van & Thijssen, J.R.A.M., 2005a: De vierde eeuw, in Willems, W.J.H, Enkevort, H. van, Haalebos, J.K. & Thijssen, J.R.A.M.(red.), *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Prehistorie en oudheid*, Nijmegen, 129-143.

Enkevort, H. van & Thijssen, J.R.A.M., 2005b: De laat-antieke grafvelden in de binnenstand en op de Hunerberg, in Willems, W.J.H, Enkevort, H. van, Haalebos, J.K. & Thijssen, J.R.A.M.(red.), *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Prehistorie en oudheid*, Nijmegen, 215-219.

Es, W.A. van, 1964: Het rijengrafveld van Wageningen, *Paleohistoria* 10, 185-316.

Es, W.A. van, 1968: *Grafritueel en kerstening. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de pre- en protohistorie van Noord-West Europa aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op 25 oktober 1968*, Bussum.

Es, W.A. van, 1979: Odoorn: frühmittelalterliche Siedlung. Das Fundmaterial der Grabung 1966, *Paleohistoria* 21, 205-225.

Es, W.A. van & Verwers, W.J.H., 1980: *Excavations at Dorestad 1. The harbour: Hoogstraat I*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 9).

Es, W.A. van & Verwers, W.J.H., 1991: *Das Merowingische Gräberfeld von Lent*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 14).

Evison, V.I., 1967: The Dover-Ring-sword and other Sword-rings and Beads, in: *Archaeologia, Miscellaneous Tracts Relating to Antiquity*, Oxford (Society of Antiquaries of London 101) 63-118.

Evison, V.I., 1976: Sword Rings and Beads, in: *Archaeologia, Miscellaneous Tracts Relating to Antiquity*, Oxford (Society of Antiquaries of London 105) 63-118, 303-315.

Feyoux, J.-Y., 2003: *Le verre mérovingien du quart nord-est de la France*. Paris.

Flokstra, L., 2000: Bodemvandalisme in Wijchen, *Jaarverslag 2000 AWN afdeling* 16, 27-29.

Forbes, R.J., 1964: *Studies in Ancient Technology* 4, Leiden.

France-Lanord., A. & Fleury, M., 1962: Das grab der Arnegundis in Saint-Denis, *Germania* 40, 341-359.

Frick, H.J., 1992/93: Karolingisch-Ottonische Scheibenfibeln des nördlichen Formenkreises, *Offa* 49/50, 243-358.

Gillard, R.D., Hardman, S.M., Thomas, R.G. & Watkinson, D.E., 1994: The mineralization of fibres in burial environments, *Studies in Conservation* 39, 132-140.

Glazema, P., 1951: Oudheidkundige onderzoeken in de provincie Gelderland gedurende de jaren 1946 tot en met 1950, *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 51, 1-120.

Guido, M., 1999: *The Glass Beads of Anglo-Saxon England c. AD 400-700: a preliminary visual classification of the more definitive and diagnostic types*, London (Society of Antiquaries of London).

Haalebos, J.K., 1990: *Het grafveld van Nijmegen-Hatert. Een begraafplaats uit de eerste drie eeuwen na Chr. op het platteland bij Noviomagus Batavorum*, Nijmegen (Beschrijvingen Museum Kam 11).

- Haalebos, J.K., Willems, P.J. & Giebels, H.W.L.M., 1976: Een Romeins grafveld en sporen van prehistorische bewoning aan de Holenbergseweg te Wijchen, 1973, *Westerheem* 25-2, 73-93.
- Haevernicks, T.E., 1960: *Die Glasarmiringen und Ringperlen der Mittel- und Spätlatenezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn.
- Hartmann, M., 1981: Die Stiftergräber in der Stadtkirche St. Mauritius von Zofingen, *Archäologie der Schweiz* 4, 148-163.
- Hazenbergh, T., 1993: Het Merovingische grafveld te Wijchen (ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit Leiden).
- Heirbaut, E.N.A., Hendriks, J. & Hermesen, I. (red.), 2010: *Onder een deken van zand. Archeologisch onderzoek op de Meshallen en de Kraanvogel te Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Wijchen 10).
- Heeren, S., 2009: *Romanisering van rurale gemeenschappen in de civitas Batavorum. De casus Tiel-Passewaaij*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 36).
- Heidinga, H.A., 1987: *Medieval settlement and economy north of the Lower Rhine. Archaeology and history of Kootwijk and the Veluwe (the Netherlands)*, Amsterdam (Cingula 9).
- Hendriks, J. & Magnée-Nentjes, M., 2008: *Graven aan de Molenberg. Archeologisch onderzoek van een grafveld uit de Romeinse tijd langs de Baron d'Oysstraat te Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Wijchen 3).
- Heunks, E., 2002: *Gemeente Wijchen. Een archeologische beleidsadvieskaart*, Amsterdam (RAAP-rapport 797).
- Hübener, W., 1968: Eine Studie zur spätrömischen Rädchensigillata (Argonnensigillata), *Bonner Jahrbücher* 168, 241-298.
- Isings, C., 1957: *Roman glass from dated finds*, Utrecht (Archaeologica Traiectina 2).
- Jørgensen, A.N., 1999: A peaceful discussion of a martial topic: the chronology of Scandinavian weapon graves, in Hines, J., Nielsen, K.H. & Siegmund, F. (eds.), *The pace of change. Studies in Early-Medieval Chronology*, Oxford (Cardiff Studies in Archaeology), 148-159.
- Koch, A., 1998: *Bügelfibeln der Merowingerzeit im westlichen Frankenreich* 1-2, Mainz (Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 41).
- Koch, U., 1977: *Das Reihengräberfeld bei Schretzheim*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerverwanderungszeit, Reihe A 13).
- Koch, U., 1987: *Die Glas- und Edelsteinfunde aus den Plangrabungen 1967-1983*, Heidelberg (Der Runde Berg bei Urach VI. Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Kommission für Alamannische Altertumskunde 12).
- Koch, U., 1996: Glas - Luxus der Wohlhabenden, in: *Die Franken. Wegbereiter Europas*. Mainz, 605-617.
- Koch, U., 2001: *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim*, Stuttgart.
- Koster, A., 2009: A Merovingian purse mount or firesteel from the Nijmegen-West cemetery, in Enckevort, H. van (red.), *Roman material culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 53-56.

- Lith, S.M.E. van, 1987: Late Roman and early Merovingian glass from a settlement site at Maastricht (Dutch South Limburg) Part 1. *Journal of Glass Studies* 29, 47-59.
- Lith, S.M.E. van, 1988: Late Roman and early Merovingian glass from a settlement site at Maastricht (Dutch South Limburg) Part 2. *Journal of Glass Studies* 30, 62-76.
- Lith, S.M.E. van, 2006: Römische Glasgefäße aus den westlichen *canabae legionis* in Nijmegen. *Kölner Jahrbuch* 39, 111-202.
- Lovejoy, C.O., Meindl, R.S., Pryzbeck, T.R. & Mensforth, R.P., 1985: Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: a new method for the determination of adult skeletal age at death, *American Journal of Physical Anthropology* 68, 15-28.
- Maat, G.J.R., 1985: A selection method of human cremations for age and sex determination, XII *International Anatomical Congress A* 419, Londen.
- MacGregor, A., 1985: *Bone, Antler, Ivory and Horn. The Technology of Skeletal Materials since the Roman Period*. London/Sydney.
- Maresh, M.M., 1955: Linear growth of long bones of extremities from infancy through adolescence, *American Journal of Diseases in Children* 89, 125-142.
- Menis, G.C. (red.), 1990: *I Longobardi*, Milaan (Museumcatalogus).
- Müssemeier, U., Nieveler, E., Plum, R. & Pöppelmann, H., 2003: *Chronologie der merowingerzeitlichen Grabfunde vom linken Niederrhein bis zur nördlichen Eifel*, Köln/Bonn (Materialien zur Bodendenkmalpflege im Rheinland 15).
- Nicolay, J., 2008: *Armed Batavians. Use and significance of weaponry and horse gear from non-military contexts in the Rhine delta (50 BC to AD 450)*, Amsterdam (AAS 11).
- Nieveler, E. & Siegmund, F., 1999: The Merovingian chronology of the Lower Rhine Area: results and problems, in Hines, J., Nielsen, K.H. & Siegmund, F (eds.), *The pace of change. Studies in Early-Medieval Chronology*, Oxford (Cardiff Studies in Archaeology), 4-22.
- The Oxford Classical Dictionary, Third Edition* 1996, Hornblower, S. & Spawforth, A. (red.). Oxford/New York.
- Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike* 12/1, 2002, Cancik, H. & Schneider, H., (red.). Stuttgart/Weimar.
- Panhuysen, R., 2005: *Demography and health in early medieval Maastricht. Prosopographical observations on two cemeteries*, Maastricht (proefschrift Universiteit Maastricht).
- Périn, P. & Kazanski, M., 1996 : Männerkleidung und Bewaffnung im Wandel der Zeit, in: *Die Franken. Wegbereiter Europas*. Mainz, 707-711.
- Pirling, R., 1966: *Das Römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Reihe B, 2).
- Quast, D., 1993: *Die merowingerzeitlichen Grabfunde aus Gültlingen (Stadt Wildberg, Kreis Calw)*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 52).
- Rademacher, F., 1940: *Fränkische Goldscheibensfibeln aus dem Rheinischen Landesmuseum Bonn*, München.

Redknap, M., 1999: Die römischen und mittelalterlichen Töpfereien in Mayen, in: Wegner, H.-H. (eds.), *Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel* 6, 11-401.

Roes, A., 1955: *De Merovingische Begraafplaats van Alphen (N.-Br.)*, Eindhoven (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 4).

Rösing, F.W., 1977: Methoden und Aussagemöglichkeiten der anthropologischen Leichenbrandbearbeitung, *Archäologie und Naturwissenschaften* 1, 53-80.

Sage, W., 1984: *Das Reihengräberfeld von Altenerding in Oberbayern I*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Reihe A, 14).

Schutkowski, H. & Hummel, S., 1987: Variabilitätsvergleich von Wandstärken für die Geschlechtszuweisung an Leichenbränden, *Anthropologischer Anzeiger* 45, 43-47

Siegmund, F., 1998: *Merowingerzeit am Niederrhein. Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Regierungsbezirk Düsseldorf und dem Kreis Heinsberg*, Köln (Rheinische Ausgrabungen 34).

Stine Ingstad, A., 1993: Tekstilene i Osebergskipet, in: A. Emil Christensen, A. Stine Ingstad & B. Myrhe (eds.), *Osebergdronningens Grav: var Arkeologiske Nasjonalskatt i Nytt Lys*, Oslo, 176-208.

Strauss, E.-G., 1992: *Studien zur Fibeltracht der Merowingerzeit*, Bonn (UPA 13).

Stuart, P., 1963: *Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen*, Nijmegen (Beschrijvingen Museum Kam 6).

Stümpel, 1957: Bodendenkmalpflege – Bericht 1954-1956, Monsheim, *Mainzer Zeitschrift* 52, 115-116.

Symonds, R.P., 1992: *Rhenish wares. Fine dark coloured pottery from Gaul and Germany*, Oxford (Oxford University Committee for Archaeology Monograph 23).

Teubner, B. & Tuyn, W.N., 2009: The Roman cemetery on the Galgenberg at Wijchen (province of Gelderland), in Enckevort, H. van (red.), *Roman material culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 257-267.

Theune, C., 1999: On the chronology of Merovingian-period grave goods in Alamannia, in Hines, J., Nielsen, K.H. & Siegmund, F (eds.), *The pace of change. Studies in Early-Medieval Chronology*, Oxford (Cardiff Studies in Archaeology), 23-33.

Theuws, F., Verhoeven, A. & Regteren Altena, H.H. van, 1988: Medieval settlement at Dommelen. Parts I and II, *BROB* 38, 227-430.

Theuws, F. & Alkemade, M., 2000: A kind of mirror for men: sword depositions in Late Antique northern Gaul, in Theuws, F. & Nelson, R. (eds.), *Rituals of power. From late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden, 401-476.

Theuws, F., 2008: „Terra non est“ - Zentralsiedlungen der Völkerwanderungszeit im Maas-Rhein-Gebiet, in Steuer, H. & Bierbrauer, V., (Hrsg.), *Höhsiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*, Berlin / New York (ERGA 58), 765-794.

Theuws, F., 2009: Grave goods, ethnicity, and the rhetoric of burial rites in Late Antique Northern Gaul, in Derks, T. & Roymans, N., (eds), *Ethnic constructs in Antiquity. The role of power and traditions*, Amsterdam (AAS 13) 283-319.

- Thieme, B., 1978: Filigranscheibenfibeln der Merowingerzeit aus Deutschland, *BRGK* 59, 381-500.
- Thiry, G., 1939: *Die Vogelfibeln der germanischen Völkerverwanderungszeit*, Bonn (Rheinische Forschungen Vorgeschichte 3).
- Tuyn, W.N., 1981: Een Merovingisch grafveld in Wijchen, *Jaarverslag 1981 AWN afdeling 16 Nijmegen e.o.*, 10-11.
- Tuyn, W.N., 1991: Het Merovingische grafveld van Wijchen, *Jaarverslag 1991 AWN afdeling 16 Nijmegen e.o.*, 28-30.
- Tuyn, W.N., 1992: Middeleeuwse bewoning in Wijchen-Centrum, *Jaarverslag 1992 AWN afdeling 16 Nijmegen e.o.*, 19-24.
- Ubelaker, D.H., 1984²: *Human Skeletal Remains*, Washington D.C.
- Unverzagt, W., 1968 (1916): *Die Keramik des kastells Alzei*, Bonn/Frankfurt am Main (Materialien zur römisch-germanischen Keramik 2).
- Vanderhoeven, M., 1958: *Verres Romains tardifs et Mérovingiens du Musée Curtius*, Liège.
- Wahl, J., 1982: Leichenbranduntersuchungen, ein Überblick über die Bearbeitungs- und Aussagemöglichkeiten von Brandgräbern, *Præhistorische Zeitschrift* 57, 1-125.
- Wahl, J. & M. Kokabi, 1988: *Das Römische Gräberfeld von Stettfeld I*, Stuttgart.
- Walton Rogers, P., 2007: *Cloth and Clothing in Early Anglo-Saxon England, AD 450-700*, York (Council for British Archaeology Research Report 145).
- Wieczorek, A., 1987: Die frühmerowingischen Phasen des Gräberfeldes von Rübenach, *BRGK* 68, 353-491.
- Wild, J.P., 1970: *Textile Manufacture in the Northern Roman Provinces*, Cambridge.
- Will, M., 2005: *Merowingerzeitliche Knickwandtöpfe des nördlichen Oberrheingebietes*, Bonn (UPA 115).
- Willems, W.J.H., 1981: Romans and Batavians: a regional study in the Dutch Eastern River Area I, *BROB* 31, 7-217.
- Willems, W.J.H., 1984: Romans and Batavians: a regional study in the Dutch Eastern River Area II, *BROB* 34, 39-332.
- Willemsen, A., 2009: *Dorestad. Een wereldstad in de Middeleeuwen*, Zutphen.
- Ypey, J., 1969: Zur Tragweise frühfränkischer Gürtelgarnituren auf Grund niederländischer Befunde, *BROB* 19, 89-127.

18 Bijlagen

18.1 Tabellen fysische antropologie

Graf 310 (V1.003 / S1.01)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	18	3	5	+ Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen
Viscerocranium	8	3	5	+ Os frontale = voorhoofd + Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	1	1	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	46	5	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	4	4	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	50	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	127			
Dierlijk	-			

Geslacht: Processus mastoideus = -1
Os zygomaticum = 0
Margo orbita = -2
Leeftijd: De epifysen zijn gesloten
Conclusie: Vrouw? > 20 jaar
NB zie ook V1.078 hieronder

Graf 310 (V1.078 / S1.01)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	20	4	5	+
				Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	4	5	5	+
				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	12	4	5	+
				Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	80	5	5	+
				Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	6	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	120	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	242			
Dierlijk	73	5	3-4	varken

Geslacht: Os Zygomaticus = -1
 Het post-craniele skelet is eerder gracieel
 Leeftijd: Sutura-sluiting – fase I
 Conclusie: Vrouw?? van ca. 20-40 jaar
 NB zie ook V1.003 hierboven

Graf 311 (V1.073 / S1.02)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	130	4	4	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	3	2	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	205	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	395	9	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	82	5	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	350	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	1165			
Dierlijk	-			

Geslacht: Protuberantia occipitalis externa = +2
Incisura ischiadica major = +2
Os ischii = +2

Leeftijd: Suturen = fase IV
Femur = fase I
Symphyse = fase II

Pathologie: DDD = degeneratieve veranderingen (marginale osteophytose en erosie) aan de wervels (lumbaal) als gevolg van degeneratie van de tussenwervelschijf

Conclusie: Man van ca. 30-54 jaar met degeneratie/slijtage van de lage rugwervels

NB zie ook V1.005 in de tabel van vondstnummers met weinig crematieresten onderaan deze paragraaf

Graf 312 (V1.072 / S1.05)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	80	5	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	5	2	5	Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	109	7	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diaphyse	300	8	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	45	5	5	Gewrichten van: + hand/arm = voet/been
Residu	300	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	799			
Dierlijk	19	5	4	varken

Geslacht: Protuberantia occipitalis externa = +1
Os Zygomaticum = +1
Sulcus preauricularis = +1

Leeftijd: -Humerus = fase I
-Symphyse = fase III
-Auricularis < 50 jaar

Conclusie: Man? ca. 35-50 jaar

NB zie ook V1.007 in de tabel van vondstnummers met weinig crematieresten onderaan deze paragraaf

Graf 313 (V1.012 / S1.10)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	25	5	5	+
				Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	1	1	5	
				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	15	3	5	+
				Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	35	4	5	+
				Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	-			Gewrichten van: hand/arm voet/been
Residu	50	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	126			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Ouder dan 18 jaar op basis van de wervellichamen
 Conclusie: > 18 jaar
 NB zie ook V1.069 hieronder

Graf 313 (V1.069 / S1.10)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	35	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	9	3	5	+ Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	85	8	5	+ Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	9	4	5	Gewrichten van: + hand/arm voet/been
Residu	100	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	238			
Dierlijk	-			

Geslacht: Het post-craniële skelet is eerder gracieel.
 Leeftijd: Gesloten epifysen wijzen op een leeftijd boven de c. 20 jaar
 Conclusie: Vrouw?? >20 jaar
 NB zie ook V1.012 hierboven

Graf 314 (V1.021 / S1.35)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	25	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	11	3	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	94	8	5	+ Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	16	4	5	Gewrichten van: hand/arm + voet/been
Residu	70	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	216			
Dierlijk				

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuursluiting = fase II; Symphyse Os pubis = fase II
 Conclusie: Volwassen individu van 31-40 jaar

Graf 315 (V1.096 / S1.83)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	89	6	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	2	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	28	4	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	90	4	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	12	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	450	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	671			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuursluiting wijst op ca. 30-60 jaar
 Conclusie: Volwassen individu van ca. 30-60 jaar

Graf 316 (V3.013 / S3.05)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	56	5	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	7	3	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebits-elementen
Axiaal	72	6	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diaphyse	360	9	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	62	5	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	250	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	807			
Dierlijk	20	5	4	varken

Geslacht: Processus zygomaticus = -2
 Fragment incisura eerder wijd
 Post-craniele skelet eerder gracieel
 Leeftijd: Sutura-sluiting fase II
 Conclusie: Vrouw? van ca. 30-60 jaar

Graf 317 (V3.021 / S3.19)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	89	5	2-5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	40	7	2-5	+ Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	50	7	2-5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	101	4	2-5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	20	4	2-5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	250	<1	2-5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	550			
Dierlijk	43	7	2	Varken + schaap/geit

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Open epifysen en gebitselementen
 Conclusie: Kind van ca. 12 jaar (+/- 30 mdn)

Graf 319 (V3.009 / S3.27)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	48	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	5	3	5	+ Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	58	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	190	8	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	13	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	200	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	514			
Dierlijk	-			

Geslacht: Protuberantia occipitalis externa = +2
 Os Zygomaticum = +1
 Diafyse is eerder robuust
 Leeftijd: Sutuursluiting = fase 0
 Conclusie: Man ca. 20-40 jaar

Graf 321 (V3.066 / S3.43)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	29	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Viscerocranium				
Axiaal	2	2	5	
Diaphyse	60	7	5	
Epifyse	3	2	5	
Residu	60	<1	5	+ Gewrichten van: hand/arm voet/been Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	154			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuursluiting ca. 30-60 jaar
 Conclusie: Individue van ca. 30-60 jaar
 Opmerkingen: Eerder gracieel

Graf 323 (V4.114 / S4.26)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	67	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	2	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	17	4	5	+ Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	160	6	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	13	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	200	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	459			
Dierlijk	6	3	4	Niet te bepalen

Geslacht: Protuberantia occipitalis externa = -1
 Incisura eerder breed
 Diafyse eerder gracieel
 Leeftijd: Sutura'sluiting – 20-40 jaar
 Conclusie: Vrouw?? ca. 20-40 jaar

Graf 324 (V4.094 / S4.48)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	30	4	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	3	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	11	4	5	+ Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	80	5	5	Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	4	4	5	Gewrichten van: + hand/arm voet/been
Residu	50	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	177			
Dierlijk				

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuuersluiting wijst op ca. 20-40 jaar (fase I)
 Pathologie: Degeneratie van lumbale wervel (marginale osteophytose en erosie langs de rand van het wervellichaam)
 Conclusie: Individu van ca. 20-40 jaar met slijtage lage rugwervel(s)

Graf 328 (V5.022 / 05.21)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	34	4	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	1	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	25	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	76	5	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	1	2	5	Gewrichten van: hand/arm voet/been
Residu	30	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	167			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuursluiting ca 20-40 jaar
 Conclusie: Individu van ca. 20-40 jaar

Graf 329 (V6.008 / S6.01)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	41	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	7	3	5	+ Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	12	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad
Diafyse	172	5	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	6	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	120	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	358			
Dierlijk	-			

Geslacht: Protuberatia occipitalis externa = -1
Crista supra mastoidea = -1
Leeftijd: Sutuursluiting ca. 20 – 40 jaar
Conclusie: Vrouw? ca. 20-40 jaar

Graf 330 (V6.040 / S6.42)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	17	3	5	+ Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	4	3	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	32	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diafyse	195	7	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	9	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	75	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	332			
Dierlijk	-			

Geslacht: Sulcus preauricularis = -2
 Leeftijd: Sutuursluiting: 43-52 jaar
 Conclusie: Vrouw 43-52 jaar

Graf 331 (V6.099 / S6.49)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	123	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	10	3	5	+ Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	71	4	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	414	8	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	17	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	227	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	862			
Dierlijk	-			

Geslacht: Sulcus preauricularis = +2
 Leeftijd: Sutuursluiting en auricularis oppervlak – ca. 20-30 jaar
 Pathologie: Mandibula: ante mortem tandverlies; Degeneratie wervelkolom – marginale osteop-
 hytose en erosie van wervellichaamfragmenten
 Conclusie: Man ? van ca. 20-30 jaar met degeneratie van de wervelkolom

Graf 332 (V6.043 / S6.52)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	2	1	4	Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebits-elementen
Axiaal				Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diaphyse	1	1	4	Pelvis = bekken Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse				Gewrichten van: hand/arm voet/been
Residu	1	<1	4	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	4			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Robuustheid van pars petrosa, fragmenten neurocranium en diaphyse wijst op een jong kind van ca. 1-2 jaar
 Conclusie: Kind van ca. 1-2 jaar

Graf 333 (V6.098 / S6.64)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	85	4	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	15	3	5	Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	31	4	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diafyse	400	8	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	45	4	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	200	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	776			
Dierlijk	-			

Geslacht: Processus zygomaticus = +2
 Os zygomaticum = +1
 Margo orbita = -1
 Leeftijd: Sutuursluiting 35-44 jaar
 Conclusie: Man? ca. 35-44 jaar

Graf 334 (V8.006 / S8.27)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	39	4	4	+ Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	3	4	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	44	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	133	6	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	13	3	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	180	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	412			
Dierlijk	51	9	4	varken

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Sutuursluiting = ca. 20-40 jaar
 Conclusie: Individue van ca. 20-40 jaar

Graf 336 (V9.007 / S9.05)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	26	3	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	1	2	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebits-elementen
Axiaal	14	4	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	62	5	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	21	5	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	95	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	219			
Dierlijk	9	3	4	varken

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Open epifysen – ca. 12-16 jaar
 Conclusie: Individue van ca. 12-16 jaar

Graf 338 (V9.020 / S9.36)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	4	3	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	3	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla =bovenkaak + Mandibula= onderkaak Gebitselementen
Axiaal	8	3	5	+ Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diaphyse	60	4	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	2	3	5	Gewrichten van: + hand/arm voet/been
Residu	90	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	166			
Dierlijk	-			

Geslacht: Post-craniele skelet is eerder graciel
 Leeftijd: Epifysen gesloten
 Conclusie: Vrouw?? ouder dan ca. 20 jaar

Graf 341 (V9.148 / S9.92)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	15	2	4	Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	10	4	4	Vertebrae = wervels Costae = ribben + Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Diafyse	160	5	4	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Epifyse	5	2	4	Diverse skeletdelen
Residu	30	<1	4	
Totaal (mens)	220			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Gesloten epifysen
 Conclusie: Individue ouder dan ca. 20 jaar

Graf 342 (V10.003 / S10.09)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	17	3	5	Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	2	2	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen + Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak + Gebitselementen
Axiaal	2	3	5	Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen + Scapula = schouderblad + Pelvis = bekken
Diafyse	35	5	5	Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse				Gewrichten van: hand/arm voet/been
Residu	45	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	101			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Gesloten epifysen
 Conclusie: Individue ouder dan ca. 20 jaar

Graf 343 (V21.020 / 21.28)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	47	4	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen + Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	7	4	5	+ Orbita = oogkas + Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	69	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	315	10	5	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen + Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	61	5	5	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	250	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	749			
Dierlijk	4	3	4	varken

Geslacht: Glabella = -1
 Processus mastoideus = +1
 Processus zygomaticus = 0
 Os zygomaticum = +1
 Margo orbita = -2
 Post craniele skelet eerder robuust

Opmerking: Er zijn grote tegenstellingen in de geslachtskenmerken, mogelijk betreft het hier twee individuen, een man en een vrouw.

Leeftijd: Gesloten epifysen

Conclusie: Mogelijk een man en een vrouw ouder dan ca. 20 jaar

NB zie ook V21.011 en V21.054 hieronder

Graf 343 (V21.011 / S21.32)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	60	6	5	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	3	3	5	Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak + Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	21	5	5	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad
Diafyse	65	6	5	+ Pelvis = bekken + Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	3	2	5	Gewrichten van: + hand/arm voet/been
Residu	40	<1	5	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	192			
Dierlijk	-			

Geslacht: Relief planum nuchale = -1
 Sulcus preauricularis = +2
 Os Ischii = -1
 Diafyse eerder graciël
 Leeftijd: Gesloten epifysen
 Conclusie: Vrouw?? ouder dan ca. 20 jaar
 NB zie ook V21.020 hierboven en V21.054 hieronder

Graf 343 (V21.054 / S21.58)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	5	2	5	+ Os occipitale = achterhoofd Os pariëtale = wandbeen Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium	1	2	5	+ Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal				Vertebrae = wervels Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	75	9	5	+ Humerus = bovenarm Radius = spaakbeen Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen + Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse				Gewrichten van: hand/arm voet/been
Residu	50	<1		Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	130			
Dierlijk	-			

Geslacht: Margo orbita = -2
Diafyse robuust
Conclusie: Man??
NB zie ook V21.011 en V21.020 hierboven

Graf 344 (V21.044 / 21.56)

Skeletdeel	Gewicht (gram)	Fragmentatie (cm)	Verbrandingsgraad (fase)	Inhoud (+ = aanwezige fragmenten)
Neurocranium	40	5	3-4	+ Os occipitale = achterhoofd + Os pariëtale = wandbeen + Os temporale = slaapbeen Os frontale = voorhoofd
Viscerocranium				Orbita = oogkas Os zygomaticum = jukbeen Maxilla = bovenkaak Mandibula = onderkaak Gebitselementen
Axiaal	35	4	3-4	+ Vertebrae = wervels + Costae = ribben Clavicula = sleutelbeen Scapula = schouderblad Pelvis = bekken
Diafyse	500	6	3-4	+ Humerus = bovenarm + Radius = spaakbeen + Ulna = ellepijp + Femur = dijbeen + Tibia = scheenbeen Fibula = kuitbeen Phalangen = hand/voetkootjes
Epifyse	25	3	3-4	Gewrichten van: + hand/arm + voet/been
Residu	400	<1	3-4	Diverse skeletdelen
Totaal (mens)	1000			
Dierlijk	-			

Geslacht: Niet te bepalen
 Leeftijd: Gesloten epifysen
 Conclusie: Individue ouder dan ca. 20 jaar

Bij de bovenstaande vondstnummers, die over het algemeen veel crematieresten bevatten, zijn de resultaten tot in detail beschreven. De overige vondstnummers bevatten veel minder resten, waarbij een dergelijk detailniveau niet zinnig is. Hieronder een overzicht in tabelvorm:

identificatie	Neuro cr	Visce cr	Axiaal	Diafyse	Epifyse	Residu	Gewicht (mens)	Gewicht (dier)	Opmerkingen
Neolithisch V2.14 S2.40				10		6	16		1-6 jaar (Infans I op basis van robuustheid)
graf 311 V1.005		1	3	15		40	59		volwassen (gesloten epifysen)
graf 312 V1.007	6		12	35	4	35	92	8 varken	21-24 jaar (sluitende epifyse)
graf 318 V3.010	2					1	3		niet te bepalen
graf 320 V3.064	1			4	2		7		niet te bepalen
graf 322 V3.107				4		4	8		niet te bepalen
graf 322 V3.128	9		2	75	1	15	102		volwassen (robuustheid)
graf 325 V4.043	4		4	6	2	4	20	3 varken?	7-14 jaar (open epifysen en robuustheid)
graf 326 V5.009	6	1	3	55	2	10	77		20-40 jaar(suturen)
graf 326 V5.063			5	15	2	24	46		>20 jaar (epifysen)
graf 327 V5.020	4			11		30	45		niet te bepalen
graf 335 V8.045				24	20		44		volwassen?
graf 337 V9.016	2					2	4		20-40 jaar (suturen)
graf 339 V9.044	25		10	27		24	86		wsch. volwassen
graf 340 V9.112	5		3	12		15	35	2 varken	2-10 jaar (robuustheid)
graf 340 V9.008				8		10	18		2-10 jaar (robuustheid)

Verspreide crematieresten zonder relevante grafcontext. De locatie van deze vondstnummers is weergegeven in figuur 4.4.

vondstnr	spoornr	mens	dier	gram
1.081	01.03	m		3
1.002	01.04		d	3
1.015	01.11	m		2
1.075	01.11	m		22
1.019	01.13	m		4
1.016	01.17	m		7
1.070	01.17	m		6
1.025	01.22	m		2
1.065	01.22	m		40
1.040	01.26	m		1
1.030	01.27	m		12
1.026	01.36	m		7
1.064	01.39	m		1
1.106	01.40	m		32
1.039	01.42	m		3
1.113	01.44	m		14
1.121	01.45	m		6
1.119	01.46	m		10
1.087	01.49	m		33
1.077	01.51	m		3
1.085	01.53	m		11
1.152	01.54	m		68
1.158	01.57	m		3
1.054	01.65	m		24
1.089	01.70	m		1
1.094	01.70	m		9
1.100	01.77	m		5
1.103	01.78	m		7
1.164	01.86	m		18
1.156	01.87	m		11
1.148	01.88	m		1
1.134	01.89	m		11
1.154	01.91	m		1
1.139	01.93	m		4
1.153	01.94	m	d	95
1.170	01.96	m		1
3.007	03.23	m		14
3.147	03.30	m		28
3.113	03.32	m		9

vondstnr	spoornr	mens	dier	gram
3.148	03.33	m		25
3.110	03.34	m		15
3.103	03.35	m		7
3.036	03.36	m		2
3.070	03.40	m		9
3.069	03.44	m		15
3.050	03.45	m		1
3.049	03.46	m		11
3.058	03.47	m		2
3.034	03.49	m		3
3.039	03.53	m		60
3.026	03.57	m		2
3.035	03.58	m		12
3.101	03.63	m		3
3.136	03.65	m		4
4.029	04.00	m		15
4.012	04.29		d	20
4.021	04.40	m		16
4.045	04.40	m		6
4.063	04.42	m		5
4.037	04.44	m		1
4.102	04.49	m		8
4.064	04.53	m		1
4.036	04.57	m		2
4.078	04.61	m		33
5.016	05.19	m		28
5.027	05.19	m		46
5.018	05.22	m		4
5.055	05.22	m		2
5.048	05.33	m		5
6.011	06.10	m		5
6.075	06.12	m		1
6.089	06.32	m		22
6.018	06.42	m		7
6.055	06.46	m		2
6.137	06.66	m		16
8.012	08.02	m		2
8.007	08.04	m		1
8.100	08.05	m		2

vondstnr	spoornr	mens	dier	gram
8.095	08.07	m		2
8.093	08.09	m		3
8.009	08.13	m		49
8.055	08.13	m		10
8.115	08.18	m		1
8.019	08.23	m		5
8.010	08.24	m		1
8.083	08.31	m		2
8.008	08.34	m		2
8.069	08.36	m		1
8.026	08.37	m		1
8.076	08.38	m		6
8.111	08.53	m		5
8.132	08.57		d	2
8.092	08.62	m		1
8.082	08.66	m		11
8.073	08.68	m		14
8.098	08.78		d?	1
8.129	08.90	m		1
8.130	08.91	m		6
9.011	09.00	m		1
9.025	09.00	m		6
9.019	09.01	m		5
9.039	09.04	m		8
9.134	09.04	m		4
9.026	09.09	m		1
9.042	09.09	m		1
9.047	09.25	m		1
9.081	09.27	m		3
9.084	09.28	m		13
9.066	09.33	m		1
9.040	09.37	m	d	4
9.038	09.47	m		5
9.111	09.49	m		2
9.067	09.52	m		1
9.080	09.56	m		11
9.073	09.57	m	d	10
9.114	09.70	m		11

vondstnr	spoornr	mens	dier	gram
9.146	09.73	m		27
9.095	09.83	m		3
9.115	09.87	m		16
9.145	09.90	m		15
10.122	10.04	m		17
10.012	10.15	m		9
10.014	10.17	m		21
10.053	10.21	m		2
10.024	10.33	m		65
10.039	10.40	m		2
10.029	10.40/41	m		33
10.042	10.41	m	d	11
10.086	10.45/68	m		24
10.120	10.51	m	d	2
10.055	10.53	m		6
10.099	10.66	m		6
10.085	10.67	m		12
11.007	11.03	m		6
11.045	11.03	m		2
11.042	11.04	m		1
11.036	11.11	m		1
11.043	11.12		d	4
11.056	11.32	m		1
19.003	19.09		d	3
19.020	19.12	m		6
21.025	21.07	m		41
21.034	21.16		d	1
21.013	21.20	m		1
21.041	21.21	m		7
21.048	21.24	m		5
21.021	21.25	m		3
21.056	21.25	m		8
21.065	21.30	m		8
21.042	21.40	m		23
21.072	21.41	m		27
21.079	21.64	m		6
21.084	21.65	m		22
25.012	25.22	m		37

De regels van tabel 18.2 op de volgende pagina's lopen steeds over linker- en rechterpagina door.

grafnr	fase	vondstnr	geslacht/leeftijd	object	volgnr textiel	vezel	binding	spin- richting	dradental ketting
233	0	V20.001	man	lanspunt	1	wol?	2/2 keper	z/z	6-7
183	1	V13.014	man	bijl	1		2/? keper	z/s	6-8
183	1	V13.015	man	mes	1	wol?	2/2 keper	z/s	8-10
183	1	V13.016	man	kleine lans	1	wol?	2/2 keper	z/s	8
183	1	V13.017	man	bronzen gesp + losse stukjes tx	1		2/2 keper	z/s	13-15
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	1		effenbinding	z/z	13
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	2	wol?	2/2 diamantkeper	z/z	14
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	3		??	z/?	
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	4		2/2 keper	z/s	12
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	5		2/2 diamantkeper	z/s	14
183	1	V13.017	man	dolk in leren schede	6		effenbinding ?	z/z	8
185	1	V13.034	man, volwassen	gordelbeslag	1		2/? keper	z/s	10
185	1	V13.034	man, volwassen	gordelbeslag	2	wol?	2/? keper	z/s	10
185	1	V13.037	man	lanspunt	1		2/2 keper	z/s	10
213	2	V17.008	onvolwassen	mesheft?	1		???	z	
42	2b	V3.059	man	zwaardschede	1		2/2 keper	z/z	4
235	2b	V20.032	vrouw, 17-25 jaar	beugelfibula	1		effenbinding	z/z	13-14
235	2b	V20.032	vrouw, 17-25 jaar	beugelfibula	2	wol?	effenbinding	z/z	8
235	2b	V20.031	vrouw, 17-25 jaar	gesp (rontgen- foto)	1	wol?	effenbinding	z/z	10
235	2b	V20.031	vrouw, 17-25 jaar	gesp (rontgen- foto)	2		effenbinding	z/z	17-18
235	2b	V20.033	vrouw, 17-25 jaar	kralen en koper- draad	1	linnen?	effenbinding	z/z	
194	3	V16.002	vrouw	riembeslag	1		effenbinding	z/z	10
194	3	V16.002	vrouw	riembeslag	1		2/2 keper	z/z	18
14	3 ?	V8.066	man	gesp met riem- beslag	1	wol?	2/? Keper	z/z	
44	3 (?)	V5.024	vrouw, volwassen	mes	1		effenbinding	z/z	10
9	3a	V1.155	vrouw	gesp met riem- beslag	1		effenbinding	z/z	16
27	3a	V1.162	man	pijlpunt?	1		effenbinding	z/z	14
57	3a	V4.026-027	man	cloisonne beslag aan gesp kristal	1		2/2 diamantkeper	z/s	15
123	3a	V9.138	man	mes	1		2/2 keper	z/s	10-11
198	3a	V16.005	man, volwassen	gesp	1		???	z/s	

draden- tal inslag	locatie textiel	opmerkingen
5	tx op 1 zijde	
6	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten, scheefgetrokken weefsel
6-7	2 fragmenten van zelfde weefsel op 1 zijde	Erg beschadigd.
7	2 fragmenten tx op 1 zijde	Sterk afgesleten weefsel.
12-15	enkele losse fragmenten niet-geminaliseerd tx, 2 lagen van ø 4,5 cm komen vermoedelijk van achterzijde gesp	Scheefgetrokken, fijne keper; rond fragment is twee lagen van zelfde weefsel.
11	achterzijde, ligt op weefsel 2 en onder weefsel 3	open structuur, regelmatig weefsel
12	achterzijde, op knop van dolk, afgedekt door weefsel 1.	Dicht weefsel, lijkt sterk op weefsel 4, maar heeft een wat fijner dradendichtheid
	achterzijde, ligt op weefsel 1	Sterk afgesleten weefsel waarvan alleen nog enkele z-gesponnen draden over zijn. Binding niet vast te stellen.
10	achterzijde	Lijkt sterk op weefsel 2, maar heeft een wat grover dradendichtheid
10	voorzijde en een beetje om zijkant heengevouwen naar achteren; ligt op weefsel 6	
8	voorzijde, tussen dolk en weefsel 5 in.	Grof weefsel. Binding niet goed te zien, vermoedelijk linnenbinding.
10-12	achterzijde van beslag 2 lagen leer met daarop 2 lagen tx . Weefsel 1 ligt op het leer, onder weefsel 2 in.	Open weefsel met vrij dunne draden; sterk afgesleten
10	achterzijde van beslag 2 lagen leer met daarop 2 lagen tx. Weefsel 2 ligt op weefsel 1.	dik en dicht weefsel
10	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten
	tx op de punt	Enkele losse draden op de punt. Geen binding vast te stellen.
4	tx op de punt van de schede	Open weefsel
12	2 lagen tx op achterzijde van fibula. weefsel 1 wordt door fibula vastgespeld.	
6	2 lagen tx op achterzijde van fibula. weefsel 2 ligt op weefsel 1 en wordt niet door fibula vastgespeld.	
8	2 lagen tx. weefsels 1 ligt direct op gesp, weefsel 2 ligt op weefsel 1	
10	2 lagen tx. weefsels 1 ligt direct op gesp, weefsel 2 ligt op weefsel 1	Open weefsel
	tx op koperen ringetje	fragment te klein om dradental te bepalen
10	tx op achterzijde	
18	riembeslag met leer en daarop minimaal 1 laag tx	
	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten, dradental niet te bepalen
10	tx op 1 smalle zijde	
10	gesp met leer op achterzijde, waarop tx ligt. tx ligt ook op voorzijde (op nieten) en dus geen onderdeel van gordel	
10	tx op 1 zijde van schacht en blad	Dicht weefsel
10	tx op achterzijde	regelmatig gesponnen en geweven, scheefgetrokken weefsel.
10	tx op punt van mes	Beetje open weefsel, regelmatig gesponnen.
	tx op angel, angel is door weefsel heen gestoken	sterk afgesleten, binding niet te zien

grafnr	fase	vondstnr	geslacht/leeftijd	object	volgnr textiel	vezel	binding	spin- richting	dradental ketting
226	3a	V19.010	vrouw	fibula	1		effenbinding	z/z	13
226	3a	V19.010	vrouw	fibula	2	linnen?	effenbinding	z/z	14
226	3a	V19.010	vrouw	fibula	3		n.v.t.		
226	3a	V19.011	vrouw	gesp	1		2/? Keper	z/s	5
48	3b	V3.118		mes aan gordel vastgeroest	1		2/2 keper	z/s	8
4	4	V8.032	vrouw	4 brokjes ijzer	1		???	z/s	
19	4	V1.169	man, 15+	ijzer, gesp	1		effenbinding	z/s	6
96	4	V8.087		gesp	1		2/2 keper	z/s	8
99	4	V8.034	man	gevest van zwaard?	1		???	2zS/2zS	7
115	4	V9.130	15+	gordelbeslag	1	linnen?	effenbinding	z/z	7
115	4	V9.027	15+	gordelbeslag	1		2/? keper	z/s	4
115	4	V9.125	15+	gesp en gordel- beslag	1	wol?	2/2 keper	z/s	10
115	4	V9.125	15+	gesp en gordel- beslag	2		???	z/s	
156	4	V10.067	vrouw	schijffibula zilver	1	wol?	???	s/s	
162	4	V11.040		plaatje van riem- of schedebeslag	1	wol?	effenbinding	z/z	10
199	4	V16.012	onvolwassen	kettingschakels	1	linnen?	effenbinding	z/z	12
239	4	V20.048	vrouw	tasbeugel?	1		???	z/?	
286	4	V25.039		gordel, riemtong	1	wol?	2/? keper	z/s	7-8
25	4a	V1.135		riemtong	1		2/2 keper	z/s	
35	4a	V3.120		messchede	1		effenbinding	z/s	20
38	4a	V3.095	man	zwaardriem	1		2/2 keper	z/s	8
38	4a	V3.095	man	zwaardriem	2		2/2 keper	z/s	10
56	4a	V4.048		beursring?	1		effenbinding	z/z	10
65	4a	V4.076	vrouw	schijffibula	1		effenbinding		16
65	4a	V4.076	vrouw		2		effenbinding		10
65	4a	V4.065	vrouw	ijzeren pinnen indet (tasbeugel o.i.d)	1		effenbinding	z/s	11
81	4a	V6.106	vrouw	gesp met riemb- eslag	1		effenbinding	z/z	14
81	4a	V6.106	vrouw		2		effenbinding	z/z	16-17
263	4a	V21.074		gesp	1		???	z/?	

draden- tal inslag	locatie textiel	opmerkingen
10	onderkant van fibula. Het is niet duidelijk of de naald door dit tx is gestoken	Beetje open weefsel
16	bovenzijde van fibula, op de naald, die door dit weefsel heen is gestoken	Dicht regelmatig weefsel, draden zijn mooi glad gesponnen.
	bovenzijde van fibula, op weefsel 2.	Enkele draad van 0.5mm dikte. Sterk afgesleten. Mogelijk gelijk aan weefsel 1 of 2.
5	tx op achterzijde	Sterk afgesleten
8	enkele lagen van zelfde weefsel op elkaar op 1 zijde van het mes	
	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten. Binding en dradental is niet te zien. Draaddikte ca. 0,75mm.
6	gespdoorn steekt door tx heen	Open weefsek, vrij dik (2mm)
6	gesp met laag leer aan achterzijde en daarop laag tx	Open weefsel, regelmatig gesponnen en geweven
6	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten, binding niet te bepalen
4-5	tx op 1 zijde van beslag	
5-6	tx op 1 zijde van beslag	Grof weefsel met dikke draden.
6	tx op 3 plaatsen op de achterzijde	
	tx op voorzijde van gesp	Binding niet zichtbaar, geweven met dikke draden van 1-1,5mm.
	tx op achterzijde van fibula. Angel steekt door tx heen	Sterk afgesleten en klein stukje
12	tx op voorzijde	Open weefsel
8	2 lagen tx aan 1 zijde van kettingschakels. Voorwerp heeft op of onder beide lagen gelegen, was er niet in gewikkeld.	Open weefsel, mooi glad gesponnen draden
	tx op ring	Enkele z-getwiste draden van 0,75mm dikte.
6	tx op achterzijde op de knop (≠ gordel, maar weefsel dat onder gordel lag)	
	3 of 4 lagen van waarschijnlijk hetzelfde weefsel op de achterzijde.	Sterk afgesleten, dradental niet te bepalen. Fijn weefsel met dunne draden (2-3mm dik)
12	tx op 1 zij- en snijkant	
6-7	tx aan 2 zijden van voorwerp	Grof weefsel, maar wel regelmatig gesponnen en geweven
10	tx aan 2 zijden van voorwerp	Scheefgetrokken weefsel
8	tx op 1 zijde	Weeffouten in weefsel
14	Op bovenzijde	tx geconserveerd met paraloid en daardoor niet goed te zien. Twist niet zichtbaar.
?	3 lagen dubbelgevouwen bovenop angel, angel steekt niet door weefsel heen	Weefsel slecht zichtbaar
12	tx op 1 zijde	open weefsel met dunne draden van 0,3-0,5mm
10	2 lagen tx op achterzijde van gesp, weefsel 1 ligt direct tegen de gesp aan, weefsel 2 ligt op weefsel 1	Open weefsel, dunne draden
12	2 lagen tx op achterzijde van gesp, weefsel 1 ligt direct tegen de gesp aan, weefsel 2 ligt op weefsel 1	Weeffouten in weefsel
	tx op angel	Enkele z-getwiste draden van 0,5mm dikte.

grafnr	fase	vondstnr	geslacht/leeftijd	object	volgnr textiel	vezel	binding	spin- richting	dradental ketting
22	4b	V1.133		plaatje van riem- of schedebeslag	1		Linnenbinding	z/z	16
22 ?	4b	V1.031		aardewerk	1		2/2 keper	z/s	8
53	4b	V4.083	man	handgreep schild	1	wol?	2/2 diamantkeper	z/s	10
58	4b	V4.055	vrouw	gesp met riem- tong vast	1		effenbinding	z/z	8
58	4b	V4.057	vrouw	gesp	1		effenbinding	z/z	8
58	4b	V4.056	vrouw	riem, ketting- schakels?	1		effenbinding	z/z	11
68	4b	V5.071	man	strip gordelbe- slag	1		???	z/s	6 (?)
68	4b	V5.072	man	strip gordelbe- slag	1		2/2 keper	z/s	8-10
89	4b	V7.035		gordelgarnituur?	1	wol?	???	z/z	
90	4b	V7.019		onderdelen messchede	1		effenbinding	z/z	14
90	4b	V7.019		onderdelen messchede	2		effenbinding	z/z	8-10
146a	4b	V10.110	man, volwassen	zwaardriem, gespen en verdelers	1	wol	2/2 keper	z/s	8
146a	4b	V10.110	man, volwassen	2 fragmenten tx los in een buisje	1		effenbinding	z/s	16
146a	4b	V10.110	man, volwassen	2 fragmenten tx los in een buisje	2		effenbinding	z&s/z	18
146a	4b	V10.109a	man, volwassen	gesp en gordel- beslag	1	wol?	2/? keper	z/s	7
146a	4b	V10.109b	man, volwassen	mes tegen gordelbeslag aangeroest	1	wol	2/2 keper	z/s	10
146a	4b	V10.109d	man, volwassen	verbindingsp- laatje zwaard- riem	1	wol?	2/2 keper	z/z	7
146a	4b	V10.108	man, volwassen	tegenplaat gordelbeslag	1	wol?	2/2 diamantkeper	z/s	8
146a	4b	V10.108	man, volwassen	tegenplaat gordelbeslag	2	linnen	effenbinding	z/z	13-14
146b	4b	V10.113	vrouw, volwassen	gesp en gordel- beslag	1	linnen	2/2 keper	z/s	8
146b	4b	V10.117	vrouw, volwassen	gordelbeslag	1	wol?	2/? keper	z/s	8-9
156	4a	V10.067	vrouw	schijffibula zilver	1		effenbinding	z/z	22
180	4b	V13.026		gesp en riemb- eslag	1		2/2 keper	z&s/z	18-20
180	4b	V13.026		gesp en riemb- eslag	2		???		
180	4b	V13.024		mes	1		2/? keper	z&s/z	18-20
180	4b	V13.025		riembeslag?	1		2/? keper	z&s/z	14
247	4b	V21.061	man	gordel, gesp en riemtong	1		2/2 keper	z/s	6-8
247	4b	V21.063	man	gordelbeslag	1	wol?	2/2 keper	z/s	7

dradental inslag	locatie textiel	opmerkingen
10	2 losse fragmenten tx op leer.	Mooi regelmatig weefsel
6	tx op aardewerk	Regelmatig gesponnen draden
8		
7	tx op bovenzijde van de angel, angel steekt niet door weefsel heen	grof, vrij open weefsel
8	tx op achterzijde	Open weefsel
8	meerdere lagen van het zelfde weefsel zijn eromheen geplooid.	
3 (?)	tx aan 1 zijde	Sterk afgesleten, binding niet te bepalen
8-10	achterzijde van beslag 1 laag leer met daarop 1 laag tx	Sterk afgesleten, beetje open weefsel
	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten, binding en dradental niet te bepalen
12	2 lagen tx, weefsel 1 is onderste laag en gaat helemaal rondom het mes	
8-10	2 lagen tx, weefsel 2 ligt op weefsel 1, ook aan beide zijden van het mes	
6-7	tx op achterzijde	Weefsel is scheefgetrokken tijdens gebruik. Open weefsel.
9		
10		
5	tx op achterzijde van gespplaat	Open weefsel, sterk scheefgetrokken. Dunne ketting- en dikke inslagdraden
6	tx aan 1 zijde	Grof weefsel, onregelmatig gesponnen.
7	tx aan achterzijde	
6	tx op achterzijde van beslag en 2 losse stukken tx van zelfde weefsel	grof weefsel, 2mm dik.
18	tx ligt op weefsel 1	zeer fijn, dicht weefsel. Regelmatig gesponnen en geweven
6	tx op achterzijde van gespplaat	tx is sterk afgesleten. Onregelmatig weefsel. Scheefgetrokken tijdens gebruik.
8	tx op 1 zijde	
15	los stukje tx, afkomstig van zilveren fibula. Locatie tx op fibula onbekend	Zeer fijne draden
12-14	2 lagen tx op achterzijde van gesp. Weefsel 1 ligt direct op de gesp	Fijn weefsel, glad gesponnen
	Weefsel 2 ligt op weefsel 1	grover weefsel dan 1, sterk afgesleten
12-14	tx op 1 zijde	Zelfde weefsel als 13.026/1
13-14	tx aan beide zijden van beslag	
8	tx op achterzijde van gespplaat	grof, onregelmatig weefsel
8	tx op achterzijde van beslag	zelfde als 21.061

grafnr	fase	vondstnr	geslacht/leeftijd	object	volgnr textiel	vezel	binding	spin- richting	dradental ketting
247	4b	V21.064	man	gordelbeslag	1	wol?	2/2 keper	z/s	7
247	4b	V21.062	man	gordel, tegen- plaat	1		???	s/?	
265	4b	V25.028	man	mes	2		2/2 keper	z/z	6
	???	V16.013		ijzeren ring	1	wol?	2/? Keper	z/z	4
	???	V16.013		ijzeren ring	2		effenbinding	z/z	10
	???	V16.013		brokje ijzer	3		2/2 keper	z/z	5
	???	V26.037		tasbeugel?	1		2/2 keper	z/z	9
	???	V25.022		brokje ijzer	1		??	z/z	6

dradental inslag	locatie textiel	opmerkingen
8	tx op achterzijde van beslag	zelfde als 21.061
	tx op achterzijde	Enkele losse s-getwiste draden van 0,75mm dikte.
8	achterzijde	Sterk afgesleten weefsel.
4	onderzijde van ring, 1 laag	Zeer grof weefsel, sterk afgesleten. Zelfde als volgnr 3?
7-8	bovenop ring, 5 lagen	Weefsel is in plooien op de ring gevouwen.
4	tx aan 1 zijde	Dicht, regelmatig, maar grof weefsel. Draden zijn glad gesponnen.
7	2 lagen tx op 1 zijde van het blad	Glad gesponnen en regelmatig geweven.
7-8	tx op 1 zijde	Sterk afgesleten weefsel. Lijkt een keperbinding.

Tabel 18.2 Wijchen-Centrum. Overzicht van de resultaten van de analyse van textielresten.

